ROMANUL SECOLULUI XX

MAX FRISCH

eu nu sînt stiller

UNIVERS

ROMANUL SECOLULUI
XX

MAX FRISCH

Traducere de

ONDINE CRISTINA DASCALIȚA

Eu nu sînt Stiller

Editura UNIVERS

București • 1989

MAX FRISCH — *STILLER*

I S B N 973—34—0021—1

PARTEA ÎNTÎI

Însemnările lui Stiller din închisoare

„Vezi, de aceea este atît de greu să te alegi pe tine însuţi, căci în acest act coincid izolarea absolută şi continuitatea cea mai profundă, de vreme ce el exclude, fără drept de apel, orice posibilitate de-a deveni altceva sau, mai bine zis, de-a te transforma prin puterea imaginaţiei în altcineva."

„— : trezindu-se în el patima libertăţii (şi ea se trezeşte în alegere, şi este însăşi condiţia oricărei alegeri), el se alege pe sine însuşi şi luptă pentru această posesiune ca şi cum în joc ar fi mîntuirea lui, şi aceasta este, pînă la urmă, chiar mîntuirea lui."

SÖREN KIERKEGAARD „Sau-Sau"

Primul caiet

EU NU SÎNT STILLER ! — ZI DE ZI DE CÎND AM fost adus în această închisoare, pe care urmează s-o mai descriu, spun acelaşi lucru, jur că este adevărat şi cer whisky, altfel refuz să dau orice altă declaraţie. Căci fără whisky, ştiu prea bine acest lucru, nu mai sînt eu însumi, ci tind să mă supun unor influenţe care mai de care mai binevoitoare şi să accept un rol care lor le-ar conveni, care însă nu are nimic de-a face cu mine ; şi cum în situaţia absurdă în care mă aflu eu acum (ei susţin că aş fi un cetăţean dispărut al orăşelului lor !), important e să nu mă las dus cu vorba şi să fiu circumspect faţă de toate încercările lor prietenoase de-a mă băga într-o piele străină, să fiu incoruptibil pînă la brutalitate, spun : cum singurul lucru important în acest moment e să nu fiu în realitate altul decît omul care, din păcate, sînt, n-am să încetez să strig după whisky ori de cîte ori se apropie cineva de celula mea. De altfel, am comunicat de cîteva zile că nu trebuie să fie de cea mai bună calitate, mă mulţumesc cu o marcă acceptabilă, altfel rămîn treaz şi atunci n-au decît să mă interogheze cît vor că tot n-au să scoată nimic de la mine, cel puţin, nimic adevărat. În zadar ! Astăzi mi-au adus caietul ăsta plin cu foi albe : să-mi scriu viaţa ! probabil ca să le dovedesc că am o viaţă, o alta decît cea a domnului Stiller al lor care a dispărut.

— Scrieţi pur şi simplu adevărul, îmi spune apărătorul pe care l-am primit din oficiu, nimic altceva decît adevărul şi numai adevărul. De cerneală nu trebuie să vă-ngrijiţi !

Astăzi s-a împlinit o săptămînă de la palma care a dus la arestarea mea. Eram (conform procesului-verbal)

destul de beat, de aceea mi-e oarecum greu să descriu evenimentele, cel puţin pe cele exterioare.

— Veniţi cu mine ! a spus vameşul.

— Vă rog, i-am spus eu, care e problema, trenul meu trebuie să plece dintr-o clipă într-alta.

— Dar fără dumneavoastră, spuse vameşul.

Felul în care m-a tras de pe scara vagonului mi-a tăiat orice chef să-i mai răspund la întrebări. Ţinea paşaportul în mînă. Celălalt vameş, care ştampila paşapoartele călătorilor, era încă în tren. Am întrebat :

— Dar ce-i cu paşaportul ?

Nici un răspuns.

— Nu-mi fac decît datoria, spuse el de mai multe ori, ştiţi prea bine lucrul ăsta.

Fără să-mi răspundă în vreun fel la întrebarea mea în legătură cu paşaportul — deşi e vorba de un paşaport american cu care am bătut jumătate de lume ! — repetă cu intonaţia sa elveţiană :

— Veniţi cu mine !

— Vă rog, i-am spus eu, dacă nu vreţi să-ncasaţi o palmă, domnul meu, nu mă mai ţineţi de mînecă ; nu suport una ca asta.

— Haideţi odată !

Palma a venit cînd tînărul vameş, în pofida avertismentului meu pe cît de politicos pe atît de clar, a susţinut, cu un aer de aroganţă ocrotită de lege, că mi se va spune deîndată cine sînt în realitate. Chipiul său bleumarin închis s-a rostogolit în spirală pe peron, mai departe decît te-ai fi aşteptat, şi timp de o clipă, tînărul vameş, rămas fără chipiu şi avînd deci un chip mult mai omenos decît înainte, a fost atît de uluit, pur şi simplu năucit aş zice, încît aş fi putut foarte bine să mă urc în tren. Trenul tocmai se pusese în mişcare, de la ferestre oamenii făceau semne cu mîna ; uşa unui vagon rămăsese deschisă. Nu ştiu de ce n-am sărit din mers. Aş fi putut să-i smulg paşaportul din mînă, fiindcă tînărul era atît de consternat încît ai fi zis, nu-i aşa, că tot sufletul său stătea în chipiul care se dusese, şi abia cînd acesta a încetat să se rostogolească l-a cuprins şi fireasca furie. M-am aplecat printre oameni, dornic să scutur cît de cît praful de pe chipiul său bleumarin cu

emblema helvetică înainte de a i-l înapoia. Avea urechile roşii ca focul. Şi ciudat lucru ; l-am urmat apoi ca împins de bună-cuviinţă. Fără vreun cuvînt şi fără să mă atingă, căci nu era defel necesar, m-a dus la camera de gardă, unde am fost lăsat să aştept cincizeci de minute.

— Vă rog, spuse comisarul, luaţi loc !

Paşaportul era pe masă. Imediat m-a frapat tonul schimbat, un fel de politeţe servilă, deşi nu prea bine însuşită, din care am dedus că, după aproape un ceas de contemplare a paşaportului, cetăţenia mea americană nu mai trezea nici un fel de dubii. Ba mai mult, vrînd parcă să facă uitată obrăznicia tînărului vameş, comisarul mi-a oferit şi un scaun.

— Vorbiţi nemţeşte, spuse el, din cîte am aflat.

— De ce nu ? am întrebat eu.

— Vă rog, zîmbi el, luaţi loc.

Am rămas în picioare.

— Sînt de origine germană, american de origine germană.

Făcu un semn spre scaunul gol.

— Vă rog, spuse el şi ezită o clipă înainte să se aşeze...

Dacă mi-aş fi ţinut gura în tren şi n-aş fi vorbit nemţeşte, poate că aş fi fost scutit de toate astea ! Un alt călător, un elveţian, îmi vorbise. A fost apoi şi martor la palma pe care i-am dat-o vameşului, călătorul acesta care, de la Paris încoace, mă călca pe nervi. Nu ştiu cine e. Nu l-am văzut niciodată pînă acum. La Paris a intrat în compartiment, m-a trezit, împiedicîndu-se de picioarele mele, şi-a pus bagajele în plasă şi s-a vîrît, scuzîndu-se în franţuzeşte, pînă la fereastra deschisă pentru a-şi lua, în dialectul său elveţian, rămas-bun de la o doamnă ; de cum a plecat trenul am avut senzaţia sîcîitoare că mă măsura. M-am ascuns în spatele foilor răscitite ale „New-Yorker"-ului, ale cărui glume le ştiam pe de rost, sperînd că în acest fel aş putea curma curiozitatea tovarăşului meu de călătorie. Şi el citea ziarul, unul zürichez. După ce am convenit în franţuzeşte să închidem fereastra, m-am ferit să arunc vreo privire, oricît de dezinteresată, spre peisajul de afară ; atît de clar aştepta acest domn, care, în rest, era probabil un om

fermecător, un prilej de conversaţie, fiind, la rîndu-i, cît se poate de stînjenit, încît nu mi-a rămas altceva de făcut decît să mă duc la vagonul-restaurant, unde am petrecut cinci ore şi am băut multişor. Abia între Mulhouse şi Basel, obligat de apropierea graniţei, m-am înapoiat în compartiment. Elveţianul mă fixă din nou, ca şi cum ar fi trebuit să mă cunoască de undeva. Nu ştiu ce l-a determinat în cele din urmă să-mi vorbească ; poate că simplul fapt că acum ne aflam pe teritoriul ţării sale. Scuzaţi-mă ! întrebă el uşor stînjenit : Nu cumva sînteţi domnul Stiller ? Băuşem, aşa cum am mai spus, destul whisky, n-am înţeles ce voia, am scos paşaportul meu american în timp ce elveţianul, luînd-o din nou în dialectul său, deschise o revistă ilustrată. În spatele nostru se postaseră deja doi funcţionari, un vameş şi un altul, care ţinea o ştampilă în mînă. Am întins paşaportul. Simţeam acum că băusem cam mult şi eram privit cu suspiciune. Bagajul meu, destul de mic, era în ordine. Acesta e paşaportul dumneavoastră ? întrebă celălalt. Fireşte că la început am rîs. De ce nu ? am întrebat eu de-a dreptul supărat : Ce are paşaportul ăsta ? Era prima oară că cineva punea la îndoială paşaportul meu, şi toate astea numai fiindcă domnul acesta mă confundase cu o fotografie din revista lui...

— Domnule doctor, îi spuse comisarul tocmai acestui domn, n-aş vrea să vă mai reţin, în orice caz vă mulţumim pentru informaţie.

Din uşă, în timp ce comisarul recunoscător pusese mîna pe clanţă, domnul dădu din cap spre mine ca şi cum ne-am cunoaşte. Era un domn doctor, aşa cum există cu miile. N-aveam nici un chef să-l salut. Apoi comisarul se întoarse şi-mi oferi din nou scaunul :

— Mă rog, zise el, după cîte văd, domnule Stiller, vă aflaţi într-o stare avansată de ebrietate...

— Stiller ? spusei eu, pe mine nu mă cheamă Stiller !

— ...sper, continuă el netulburat, că veţi înţelege totuşi ce am să vă spun, domnule Stiller.

Am dat din cap, la care el îmi oferi ceva de fumat, aşa-zise *Stumpen.* Am refuzat, fireşte, căci, aşa cum se vedea, nu mi le oferea mie ci unui anumit domn Stiller. Am rămas de asemenea în picioare, deşi comisarul se

aşezase ca şi cum s-ar fi pregătit pentru o conversaţie îndelungată.

— De ce v-aţi supărat atît de tare, întrebă el, cînd aţi fost întrebat dacă acesta e adevăratul dumneavoastră paşaport ?

Răsfoi paginile paşaportului meu american.

— Domnule comisar, am spus eu, nu suport ca cineva să mă ţină de mînecă. L-am avertizat de cîteva ori pe tînărul dumneavoastră vameş. Regret că mi-am ieşit din fire şi că mi-a scăpat acea palmă, domnule comisar, şi sînt, fireşte, pregătit să plătesc imediat amenda cuvenită. Acest lucru se-nţelege de la sine. Care e tariful ?

Zîmbi cu oarecare bunăvoinţă. Susţinea că, din păcate, situaţia nu era atît de simplă. Apoi îşi aprinse un *Stumpen,* răsucind puţin ţigara cafenie între buze, calm, temeinic, ca şi cum timpul n-ar fi avut nici o importanţă.

— Păreţi a fi o persoană destul de cunoscută...

— Eu ? am întrebat. Cum aşa ?

— Nu mă prea pricep la astfel de lucruri, spuse el, dar domnul doctor acela care v-a recunoscut pare să aibă o părere foarte bună despre dumneavoastră.

Nu era nimic de făcut : confuzia exista, şi orice-aş fi spus de acum înainte ar fi dat impresia de afectare sau de veritabilă modestie.

— Cum de vă numiţi White ? întrebă el.

Am vorbit şi-am tot vorbit.

— De unde aveţi paşaportul ? întrebă el.

Avea un aer mulţumit, îşi fuma ţigara cam puturoasă, iar cele două degete groase şi le proptise în bretelele pantalonilor, căci era o după-amiază zăpuşitoare, aşa încît comisarul, în ochii căruia nu mai eram un străin, îşi descheiase vestonul, cam nepotrivit cu anotimpul, în timp ce mă măsura fără să audă o iotă din cîte îi spuneam.

— Domnule comisar, am spus eu, sînt beat, aveţi dreptate, perfectă dreptate, dar nu permit ca orice doctoraş...

— Spune că vă cunoaşte.

— De unde ? am întrebat eu.

— Din revistă, spuse el şi se folosi de tăcerea mea dispreţuitoare pentru a adăuga : Aveţi o soţie, care locuieşte la Paris. Aşa e ?

— Eu ? O soţie ?

— Julika pe nume.

— Eu nu vin de la Paris, am declarat, eu vin din Mexic, domnule comisar.

I-am indicat : numele vaporului, durata traversării, ora sosirii la Le Havre, ora plecării mele de la Vera Cruz.

— Se prea poate, spuse el, dar soţia dumneavoastră trăieşte la Paris. E balerină, dacă am înţeles eu bine. Se spune că e o femeie frumoasă ca o cadră.

Am tăcut.

— Julika e pseudonimul ei artistic, m-a informat comisarul. Pe vremuri a fost bolnavă de plămîni, se spune, şi a stat un timp la Davos. Dar acum conduce o şcoală de balet la Paris. Aşa e ? De şase ani.

M-am mulţumit să-l privesc.

— De cînd aţi dispărut.

Fără să vreau m-am aşezat totuşi pe scaun, ca să aud tot ce ştiu cititorii unei reviste despre un om care, pare-se, seamănă cu mine, cel puţin în ochii unui doctor, şi mi-am luat o ţigară, la care comisarul, molipsit deja de respectul răspîndit de acest doctor, mi-a oferit loc.

— Iar dumneavoastră sînteţi, aşadar, sculptor.

Am rîs.

— Aşa e ? întrebă el fără să rabde vreun răspuns ; imediat trecu la următoarea întrebare : De ce călătoriţi sub nume fals ?

N-a crezut nici în jurămîntul meu.

— Îmi pare rău, spuse el şi scotoci într-un sertar scoţînd de acolo un formular albăstrui : — îmi pare rău, domnule Stiller, dar dacă refuzaţi în continuare să ne arătaţi paşaportul dumneavoastră adevărat, veţi fi deferit poliţiei criminale. Sper că înţelegeţi acest lucru.

Şi îşi scutură scrumul.

— Eu nu sînt Stiller ! am repetat eu, cînd el începu să completeze cu conştiinciozitate formularul cuprinzător, părînd să nici nu mă mai asculte ; am încercat pe toate tonurile ; i-am spus pe un ton solemn şi lucid : Domnule comisar, nu deţin nici un alt paşaport ! sau rî-

zînd : Dar e absurd !, simţind în acelaşi timp foarte bine, cu toată beţia, că mă asculta tot mai puţin pe măsură ce mă repetam ; în cele din urmă am strigat : Ce dracu', doar nu mă cheamă Stiller ! Am strigat şi am dat cu pumnul în masă.

— Dar de ce vă enervaţi atît de tare ?

M-am ridicat.

— Domnule comisar, am spus eu, daţi-mi acum paşaportul !

Nici nu şi-a ridicat privirea.

— Sînteţi arestat, spuse el, răsfoind cu stînga paşaportul ca să copieze numărul, data eliberării, numele consulului american din Mexic, tot ceea ce vrea să ştie în astfel de cazuri formularul albastru, şi adăugă pe un ton prietenos : Luaţi loc.

Celula mea — tocmai am măsurat-o cu un pantof care are aproape treizeci de centimetri — e mică, cum e totul în această ţară, curată, că abia poţi să respiri de atîta igienă, şi apăsătoare tocmai datorită faptului că totul este cum trebuie şi cît trebuie. Nici prea mult şi nici prea puţin ! Totul în această ţară este de o suficienţă apăsătoare. Am măsurat : 3,10 m în lungime, 2,40 m în lăţime, 2,50 m în înălţime. O închisoare umană, împotriva căreia n-ai nimic de zis, or tocmai în aceasta constă josnicia. Nu tu pînze de păianjen, nu tu mucegai pe pereţi, nimic din ceea ce ar justifica revolta ! Există temniţe, care sînt luate cu asalt, cînd poporul aude de ele ; aici nimic nu poate fi atacat. Există milioane de oameni, ştiu, care locuiesc mai rău decît mine. Priciul are arcuri. Fereastra cu gratii are, în acest anotimp, soare de dimineaţa pînă pe la unsprezece. Masa are două sertare ; şi Biblie şi veioză. Iar cînd am vreo nevoie, nu trebuie decît să apăs pe un buton alb şi sînt condus la locul respectiv, unde nu cumva să vă închipuiţi că există ziare vechi, pe care ai putea să le citeşti înainte, ci o hîrtie igienică moale şi creponată. Şi totuşi e o temniţă, şi în anumite momente îţi vine să urli. Dar n-o faci, aşa cum n-o faci nici la birou, ci îţi ştergi mîinile pe un şervet, păşeşti pe linoleum, spui mulţumesc cînd eşti încuiat din nou în cabina ta. În afară de frunzişul tomnatic al unui

castan nu văd nimic, nici dacă mă urc pe priciul cu arcuri, lucru de altfel interzis cu pantofii în picioare. Bineînţeles că cel mai mult mă persecută zgomotele a căror origine rămîne necunoscută ; de cînd ştiu că în orăşelul acesta mai există încă tramvaie, aproape că nu le mai aud uruind pe şine. Neplăcut îmi este în continuare glasul neinteligibil al unui crainic care răzbate dintr-un radio aflat în vecinătate, troncănitul zilnic al serviciului de salubritate şi bubuitul covoarelor în curţile dosnice. Cei de pe aici au o spaimă de-a dreptul patologică faţă de murdărie, după cît se vede. De ieri au început să mă distreze cu păcănitul unui ciocan pneumatic ; undeva desfac o stradă, ca apoi s-o asfalteze la loc. Deseori am sentimentul că sînt singurul om care leneveşte în orăşelul acesta. Dacă e să mă iau după vocile de pe stradă, atunci cînd se opreşte ciocanul pneumatic, cei mai mulţi se ceartă, rareori rîd. La miezul nopţii încep să răcnească beţivii, fiindcă atunci se închid toate cîrciumile. La un moment dat cîntă nişte studenţi, de parcă am fi în inima Germaniei. Pe la unu, totul se linişteşte. Dar degeaba sting lumina ; un felinar îndepărtat îmi luminează celula, umbra gratiilor se întinde peste perete, se frînge pe tavan, şi cînd afară bate vîntul, iar felinarul se leagănă, îţi vine să-nnebuneşti de umbrele legănătoare. Doar dimineaţa, cînd e soare, umbrele stau nemişcate pe podea.

Dacă n-ar fi gardianul care-mi aduce mîncarea, n-aş şti nici astăzi ce se întîmplă de fapt. Orice cititor de jurnale de aici pare a şti cine a fost Stiller. Din cauza aceasta e aproape imposibil să afli ceva mai concret ; toţi se poartă de parcă lucrul ar fi prea bine cunoscut, dar nimeni nu ştie ceva cu exactitate.

— ...o vreme, cred, l-au căutat în lac, povesteşte paznicul meu, dar tot degeaba, şi-apoi s-a răspîndit zvonul că s-ar fi înrolat în Legiunea străină.

În timpul acesta îmi toarnă supa.

— Mulţi elveţieni fac aşa, mă informează el, cînd se satură de tot ce-i aici.

— Se înrolează adică în Legiunea străină ?

— Trei sute pe an.

— Dar de ce în Legiunea străină ? întreb eu.

— Fiindcă s-au săturat pînă-n gît de tot ce-i aici.
— Bun, zic eu, dar de ce în Legiunea străină ? Doar acolo e şi mai rău.
— Da' eu de un' să ştiu.
— Şi-aşa, întreb eu, zici că pe nevastă-sa a lăsat-o pur şi simplu la Davos, aşa bolnavă cum era ?
— Poate pentru ea a fost chiar mai bine !
— Aşa crezi ?
— Da' eu de un' să ştiu, spune el, în orice caz, de atunci trăieşte la Paris.
— Ştiu.
— E balerină.
— Ştiu.
— E o femeie ca o cadră.
— Şi boala ei de plămîni ? întreb eu plin de compătimire.
— S-a vindecat.
— Cine spune asta ?
— Chiar ea.
— Şi dumneata — de unde ştii toate astea ?
— De un' să ştiu ! spune gardianul meu, — din revistă.
Mai mult nu-i chip să aflu.
— Mîncaţi, spune gardianul, mîncaţi-vă supa cît e caldă şi nu vă pierdeţi cu firea, Mister White. Doar asta aşteaptă toţi doctorii ăştia, îi ştiu eu !
Supa, o *minestra,* e bună şi nici altfel nu mă pot plînge de felul în care sînt îngrijit, iar gardianul, aşa cred, e bine intenţionat, în orice caz nu mi se adresează niciodată (ca toţi ceilalţi !) cu „domnule Stiller" ci întotdeauna cu „Mister White".

Să le povestesc ! Şi anume adevărul şi numai adevărul vieţii mele ! Un top de hîrtie albă, un stilou cu cerneală, pe care oricînd pot să-l umplu pe cheltuiala statului, şi un strop de bunăvoinţă : — ce-i mai rămîne adevărului de făcut, o dată ce-a nimerit în vîrful peniţei mele ! Şi dacă am să urmăresc cum trebuie faptele, zice apărătorul meu, adevărul e ca şi al nostru, am pus, cu alte cuvinte, mîna pe el. Căci unde ar putea să scape adevărul, din moment ce eu îl fixez pe hîrtie ? Şi aş mai zice

că prin fapte, apărătorul meu înțelege, în primul rînd, nume de localități, date ce pot fi verificate, de pildă date despre profesiune sau alte venituri, durata șederilor în anumite locuri, numărul copiilor, numărul divorțurilor, credința ș.a.m.d.

P.S.

Unde am fost pe 18.I.1946 ?

Plimbare prin curtea închisorii :

Nu e nici pe departe atît de rău, atît de umilitor pe cît m-am așteptat, și de fapt sînt bucuros că pot să umblu, chiar și în cerc. Curtea e destul de mare ; pavaj cu mușchi crescut printre dale, cu un arțar frumos la mijloc, iederă cățărată pe peretele unei case, și mult contează firește și faptul că nu purtăm încă haine de deținuți, ci sîntem în civil, așa cum am fost arestați. Dacă lărgești puțin cercul în care trebuie să ne preumblăm apare o terasă cu rufărie ce flutură în vînt ; în rest, doar cerul deasupra acoperișurilor din jur, pline de porumbei uguitori. Din păcate sîntem obligați să rămînem în șir, așa încît conversații adevărate nu se pot înfiripa. În fața mea merge un grăsan cu chelie strălucitoare (ca a mea) și cu ceafa revărsată peste guler, vîslind cu brațele cînd umblă, probabil un nou-venit ; pe jumătate îmbățoșîndu-se, pe jumătate fîstîcindu-se cînd vreun gardian mai prietenos îl îndeamnă să se plimbe, se uită în jur, icnind din tot trupul și căutînd sprijin cu ochii. Sprijin împotriva cui ? În spatele meu merge italianul, căruia îi place să cînte la duș, și gardienii izbucnesc fără să vrea în rîs ; face circ, maimuțărindu-mă. La un moment dat mă uit înapoi ca să-mi văd portretul ; e destul de caraghios : cu mîinile la spate, poza gînditorului, veșnic distrat, din cauza aceasta ieșind mereu puțin din rînd, mină nostalgică, cu privirile rătăcind dincolo de zidul de cărămidă din apropiere, ca unul care își închipuie că, de fapt, nu prea are ce căuta aici, la care se adaugă sociabilitatea ușor stîngace a unui intelectual. Probabil că mi se potrivește, acest portret, în orice caz rîde și evreul, singurul intelectual printre deținuți, care din păcate însă se plimbă în cealaltă jumătate a cercului, așa încît nu ne putem în-

treţine decît din gesturi şi priviri. Pare să n-aibă nici o încredere în justiţia elveţiană... Dintr-o dată, cine să fi început, deţinuţii joacă fotbal cu un cartof crud ; reuşesc cîteva combinaţii rapide pînă ce gardianul-şef, un om foarte corect, pe care orice lucru incorect îl jigneşte personal, reuşeşte să pună mîna pe cartof. Pe loc, stai ! Întrebare pusă cu toată gravitatea : De unde a apărut cartoful ? Toată runda tace, mustăceşte. Gardianul-şef, cu cartoful zdrobit în mînă, păşeşte de la om la om, ochi în ochi. Fiecare dă din umeri. Gardianul a ratat ocazia să arunce pur şi simplu cartoful, toată treaba capătă o importanţă deosebită, ridicată la rang de principiu. Am senzaţia că totul nu e decît o farsă, că însuşi gardianul face eforturi să nu izbucnească în rîs şi să ne lase în pace ; şi în acelaşi timp senzaţia : poate că totuşi ne-au pregătit şi vreo tortură, iar cartoful furat e de ajuns ca să vină cu fierul încins. Dintr-o dată evreul meu face un pas înainte. Rîsete generale ! Chiar şi gardianul-şef observă că mărturia aceasta (doar n-a văzut în viaţa lui un evreu care să joace fotbal) e o batjocură, ceea ce e mai grav decît furtul unui cartof nefiert. Evreul trebuie să iasă din rînd, e alb ca varul de emoţie. Toţi ceilalţi : cinci minute pas alergător. Bietul grăsan din faţa mea, tremurînd ca o piftie, rămîne în urmă de la prima rundă, încearcă să scurteze drumul, pînă ce unul din gardieni îi spune să se oprească. Doar nu sînt inumani. Însă ordinea, se înţelege, trebuie respectată, şi-o anumită seriozitate. La urma urmei, sîntem în arest preventiv... Uneori, singur în celula mea, am senzaţia că totul nu e decît vis, senzaţia : Aş putea oricînd să-mi iau mîinile de pe faţă şi să mă văd în libertate, închisoarea e doar în mine.

— M-am străduit, îmi spune apărătorul meu numit din oficiu, să vă asigur condiţii cît mai plăcute pentru perioada aceasta, să sperăm scurtă, de arest preventiv — whisky-ul nu e permis ! — aveţi cea mai bună celulă din clădire, credeţi-mă, nu cea mai mare, dar singura care are soare dimineaţa ; cu vedere spre coroanele bătrînilor castani. În ceea ce priveşte clopotele de la catedrală — sună foarte tare, recunosc ; dar ce vreţi de la mine ! Doar nu pot să mut catedrala !

Are dreptate apărătorul meu, aşa cum are dreptate în toate cîte le spune, o dreptate care pe mine nu mă convinge defel şi care de fiecare dată mă nedreptăţeşte. Clopotele de la catedrala lor, dăngănitul acela metalic care se revarsă de două ori pe zi, cel puţin de două ori cînd nu sînt nunţi şi înmormîntări, atît de zgomotos că nu-ţi mai auzi propriile gînduri, vibraţie a aerului, cutremur surd, un sunet ca atunci cînd ai sărit în apă de pe o trambulină prea înaltă, mă asurzeşte, mă ameţeşte, mă prosteşte ; dar apărătorul meu are dreptate : doar nu poate să mute catedrala ! Şi cum n-am încotro şi tac, tac de disperare, se întoarce la dosarul lui spunînd :

— Bun — să revenim deci la subiect !

Apărătorul meu e un om cumsecade, chiar naiv, familist, corect pînă şi în ţinuta vestimentară, puţin inhibat, dar pînă şi inhibiţiile lui se transformă în maniere, şi mai ales e drept, fără îndoială, drept pînă la amănunt, atît de drept încît te-aduce la disperare, drept dintr-o convingere aproape înnăscută că există dreptate, cel puţin într-un stat democratic, cel puţin în Elveţia. Şi cu toate acestea nu e prost. Ştie o mulţime de lucruri, poţi să te bazezi pe el ca pe o enciclopedie, mai ales în probleme elveţiene, aşa încît n-are nici un rost, de fapt, să discut cu apărătorul meu despre Elveţia ; orice gînd, care ar putea ridica îndoieli referitoare la Elveţia, sucombă sub o avalanşă de date istorice de necontestat, şi dacă totuşi te încăpăţînezi să nu-i lauzi Elveţia, îţi demonstrează el într-un fel că nu ai dreptate, întocmai ca în cazul cu clopotele de la catedrală. Poate că ceea ce mă irită atît de îngrozitor la el e doar lipsa lui de temperament, corectitudinea, moderaţia lui ; îmi este superior în ce priveşte inteligenţa, dar îşi foloseşte inteligenţa numai ca să se ferească de greşeli. Oamenii de felul acesta îmi sînt de-a dreptul nesuferiţi ! Nu pot să-i reproşez nimic, la rîndul lui, crede despre mine că sînt un om cumsecade, ba chiar naiv, în fond rezonabil, un om de bună credinţă, un elveţian. În sensul acesta mă apără şi m-aduce de fiecare dată la disperare. În clipa aceea mă-ntorc pe călcîie, îl las să şadă pe prici în timp ce-i întorc spatele, tac cu impertinenţă, afundîndu-mi mîinile în buzunare, privind spre bătrînii castani de afară, fiindcă nu suport oameni de felul acesta, care nu se cred

pe ei înşişi în stare de o crimă şi de aceea nu mă cred nici pe mine.

— Vă înţeleg perfect, spune el, vă înţeleg perfect ! Sînteţi supărat pe Elveţia care vă primeşte cu o detenţie preventivă, pe bună dreptate, vreau să spun : pe bună dreptate supărat, căci e trist să-ţi vezi patria printre gratii...

— Ce-nseamnă patrie ? întreb eu.

— Numai că vă rog — şi trece peste întrebarea mea nu lipsită de importanţă — să nu-mi îngreunaţi şi mai mult sarcina. Anumite declaraţii, pe care le-aţi făcut cu ocazia arestării, au apărut deja în presă. La ce bun să le facem oamenilor sînge rău ! Vă rog insistent ca, de-acum încolo, în interesul dumneavoastră, să renunţaţi la orice critică la adresa ţării noastre care, la urma urmei, e şi patria dumneavoastră.

— Dar ce-am spus ?

— Cei de-aici sînt foarte sensibili, îmi răspunde el cu o sinceritate demnă de laudă, dîndu-mi totodată să înţeleg că refuză să rostească cu propria lui gură observaţii critice la adresa Elveţiei, şi continuă : — şi ca să revenim la problemele noastre : Am citit între timp toate hîrtiile, şi dacă vreţi acum să aveţi bunătatea să-mi relataţi măcar în linii mari unde şi cum aţi petrecut ultimii şase ani...

Asta-mi cere de fiecare dată. Deşi am jurat că fără whisky nu fac nici o declaraţie. Are un dosar întreg pe care îl extrage din servieta lui de piele, atît de plin încît nu poate fi răsfoit fără a-i desface înainte clamele. Îi rîd în faţă. E convins că dosarul mă priveşte direct şi nu poate fi oprit să-mi citească ceasuri întregi din el. Ca şi cum plictiseala, pe care mi-o produce zi de zi, n-ar reprezenta şi ea un soi de tortură !

— Domnule doctor, l-am întrerupt eu azi, vin tocmai din Mexic...

— Aşa susţineţi, ştiu.

— ...vin tocmai din Mexic, am repetat eu, şi vă rog să mă credeţi că vestitele sacrificii umane ale aztecilor, care scoteau cu cuţitul inima din trupul viu al omului ca s-o jertfească zeilor, sînt o nimica toată în comparaţie cu modul în care eşti tratat la graniţa elveţiană dacă te găsesc fără acte — sau cu acte false — o nimica toată !

Se mulţumi să-mi zîmbească.

— Aşadar, recunoaşteţi, domnule Stiller, că actele dumneavoastră americane nu sînt tocmai în ordine ?

— Nu mă cheamă Stiller !

— Am fost informat, îmi spune el calm, ca şi cum n-aş fi urlat, că după toate probabilităţile — după toate probabilităţile ! — nu sînteţi altul decît Anatol Ludwig Stiller, născut la Zürich, sculptor, căsătorit cu doamna Julika Stiller-Tschudy, de şase ani dispărut, cu ultimul domiciliu în Steingartengasse 11, Zürich. Din oficiu am fost angajat...

— Să-l apăraţi pe domnul Stiller.

— Da.

— Numele meu este White.

Dar nu pot să-l fac să înţeleagă, chiar dacă îi repet de o sută de ori. Conversaţia noastră se învîrte ca un disc de gramofon atunci cînd acul alunecă mereu în acelaşi şanţ.

— Cum aşa, întreabă el, cum să nu fiţi Stiller ?

— Fiindcă nu sînt.

— Cum de nu ! spune el, doar am fost informat.

În cele din urmă amuţesc. Timpul lui e şi el limitat ; în felul acesta scap şi eu de acest domn cumsecade, care pretinde a fi apărătorul meu şi prin urmare se arată jignit că, după ce mi-a citit tot dosarul, refuz să-i răspund la întrebări. În cele din urmă îl îndeasă la loc în servietă, manevrează încuietoarea fără să scoată vreun cuvînt, pînă cînd se închide în sfîrşit, şi se ridică, verifică dacă a luat tot, stilou, ochelari, şi îmi întinde mîna ca după o partidă de tenis pierdută, la care îmi comunică ora cînd va reveni a doua zi...

P.S.

Spune că ar fi convins de nevinovăţia mea. Ce-nseamnă asta ? Dintr-o dată îmi vine în gînd că Stiller, dispărutul, e bănuit de ceva ; de aici şi dorinţa imperioasă a autorităţilor locale să-şi regăsească cetăţeanul dispărut, ca să clarifice ceva.

Knobel (aşa îl cheamă pe gardianul meu) e un om şi jumătate, singurul care mă crede cînd povestesc ceva. În

timp ce-mi deretică prin celulă, eu stau întins pe prici, iar el freacă podeaua pînă ce apa pe care o stoarce din cîrpă e limpede că poţi bea din ea. Sînt foarte meticuloşi, se vede, în privinţa aparenţelor. Pînă şi gratiile sînt şterse de praf în ţara asta.

— Aşa o fi, spune paznicul meu, dacă dumneavoastră spuneţi că v-aţi omorît soţia.

Mai demult, acum paisprezece ani, Knobel vindea legume, avea un căruţ şi un cal, despre care vorbeşte cu multă afecţiune, îl chema Rösli. La început credeam că vorbeşte de soţia sa. De cînd a rămas văduv, lucrează aici ca paznic şi mă asigură că sînt primul din cîţi i-a fost dat să vadă, care, atunci cînd el curăţă celula, nu-şi pledează nevinovăţia. Nu mai poate să audă, spune el, toată vorbăria asta a unor aşa-zişi oameni onorabili. Trebuie să fie într-adevăr scîrboasă. În celula alăturată, mă informează el, e un bancher, care plînge ceasuri întregi, şi mai departe, un proxenet care, tot aşa, nu vorbeşte decît în termeni de onorabilitate. Cred că e mulţumit de mine, gardianul meu. Pe cînd mai vindea legume şi era ţinut sub papuc de nevastă, îşi închipuise că o închisoare a poliţiei e cu totul altfel. Acolo afli fel de fel de lucruri ! şi-a zis el. Dar nici vorbă ! Dacă vrea să vadă un criminal se duce la cinematograf (spune el) ca tot omul... Înţelege că, fiind vorba de nevasta mea, nu-mi place să vorbesc de prima mea crimă.

— Dar a doua crimă ? întreabă el.

— A doua crimă, spun eu şi scot pieliţa de pe cîrnat, a fost un fleac, pe atunci ştiam deja că sînt un criminal şi nu mai aveam nevoie de o stare de spirit anume — s-a petrecut în junglă.

— Aţi fost în junglă, Mister White ?

— Păi, ce credeţi.

— Măi, să fie ! spune el. E ceva !

— Ştiţi ce e jungla ?

— Doar aşa, din filmele documentare, Mister White.

— Chiar aşa, spun eu şi fac o pauză mai lungă înainte de-a reveni la subiect, — doar ştiam că Schmitz se vîntură prin Jamaica, şi luni de zile am purtat cuţitul în cizma stîngă.

— Cine-i Schmitz ?

— Directorul Schmitz ! spun eu.
— Nu-l ştiu.
— Regele briantinei ! spun eu, unul din milionarii aceia pe care legal n-ai cum să-i dovedeşti niciodată.
— Şi pe ăla l-aţi — ?
— Bineînţeles.
— Măi, să fie, spune el.
— Cu un cuţit indian.

Cum are de dereticat opt celule, timpul lui e de fiecare dată limitat, din păcate. Oricum stă aici mai mult decît la ceilalţi, la oamenii de onoare. E într-adevăr un om şi jumătate, şi îmi aduce, de fiecare dată cînd ne hrănesc cu brînza lor elveţiană hiperdepăşită, un *cervelat*, cumpărat cu banii lui. Ce-i drept, nici cervelatul (cîrnat de bere) nu e tocmai felul meu preferat, mai ales că n-am bere, e un cîrnat cam usturoiat, pe care îl simţi şi după ceasuri întregi, cînd ţi-e gîndul în cu totul altă parte ; dar gestul său mă impresionează ca gest.

Doamna Julika Stiller-Tschudy, soţia celui dispărut, a cerut fotografii mai bune, ca să-şi scutească o călătorie inutilă de la Paris aici. Trei sferturi de ceas mă înconjoară cu reflectoarele lor, că încep bineînţeles să transpir ; şi tot mereu mă îndeamnă :
— Fiţi cît mai natural !

Stau în celula mea, cu privirea îndreptată spre zid şi văd deşertul. De pildă, deşertul de la Chihuahua. Îi văd pustietatea întinsă plină de culori înfloritoare, acolo unde altfel nu mai înfloreşte nimic, culorile amiezii toride, culorile amurgului, culorile nespuse ale nopţii. Iubesc deşertul. Nici zbor de pasăre, nici susur de apă, nici insectă, în jur doar tăcere, în jur doar nisip şi nisip şi iar nisip, nu neted, ci pieptănat şi ondulat de vînt, în soare ca aurul mat sau ca făina de oase, şi din cînd în cînd vîlcele pline de umbră, albastre ca cerneala asta, da, de parcă ar fi umplute cu cerneală, şi niciodată un nor, nici măcar un abur, niciodată zgomotul unui animal pus pe fugă, doar ici-colo cactee singuratice, verticale, ca tuburile de orgă sau ca lampadarele cu şapte braţe, dar înalte cît casa, plante, dar rigide şi nemişcate, arhitectură, nu verzi,

ci mai degrabă maronii ca chihlimbarul atîta timp cît strălucește soarele și negre ca profilele în tuș decupate pe cerul albastru al nopții — toate acestea le văd cu ochii deschiși, chiar de n-am să fiu nicicînd în stare să le descriu ; nu visez, sînt treaz și, ca întotdeauna cînd le văd, uluit de gama infinită a existenței noastre. Cît pustiu există pe planeta aceasta, ai cărei oaspeți sîntem, n-am știut niciodată înainte, citisem doar ; nu aflasem niciodată că totul, dar absolut totul ne este dăruit de o mică oază, la fel de nesigură precum mîntuirea. La un moment dat, undeva, sub arșița ucigătoare a unei amiezi fără nici o adiere, am oprit ; e prima cisternă de zile întregi, prima oază din timpul acelei călătorii. Cîțiva indieni s-au apropiat de noi, să se uite la mașină, tăcuți și timizi. Din nou cactee și cîteva agave uscate, cîțiva palmieri veștejiți, asta era oaza. Te-ntrebi ce caută oamenii aici. Te-ntrebi ce caută de fapt oamenii pe pămîntul acesta, și ești bucuros că trebuie să te ocupi de motorul înfierbîntat. Un măgar adăsta la umbra unui acoperiș ruginit de tablă ondulată, deșeu al unei civilizații îndepărtate, greu de imaginat, iar în jurul celor cinci colibe de lut nears, lipsite de ferestre ca acum o mie sau două mii de ani, roiau, firește, copiii. După un timp am plecat mai departe. În depărtare vedeam munții roșii, care nu se apropiau deloc, și de cele mai multe ori, deși auzeam motorul care fierbe, nu mai știam dacă, de fapt, înaintam sau nu. Era ca și cum spațiul n-ar mai fi existat ; și numai succesiunea ceasurilor zilei ne arăta că trăiam. Spre seară, umbrele cacteelor înalte cît casa se alungiră, la fel ca umbrele noastre ; zburau alături de noi, întinse pe sute de metri de nisip care acum avea culoarea mierii, iar lumina se subția și se tot subția, un văl transparent în fața universului gol. Dar soarele mai era încă pe cer. Și se ivi luna, uriașă, din amurgul violet, fără vapori, și avea aceeași culoare ca și crestele de nisip atinse de ultimele raze ale soarelui. Mergeam cît puteam de tare cu jeep-ul nostru, și ne lăsam duși de sentimentul oarecum sărbătoresc că numai ochii noștri vedeau toate acestea ; fără ei, fără ochii noștri muritori, de călători prin acest deșert, n-ar fi existat soarele, ci doar o acumulare de energie oarbă, fără ei n-ar fi existat luna ;

fără ei n-ar fi existat pămîntul, ba chiar lumea însăşi, conştiinţa creaţiunii. Ne-a cuprins, îmi amintesc, o exuberanţă sărbătorească ; la scurt timp după aceea a explodat cauciucul din spate.

N-am să uit niciodată deşertul !

Stau în celula mea, cu privirea îndreptată spre zid, şi văd Mexicul, grădinile plutitoare din Mexic, gondole pe ape maronii în care se oglindeşte azurul, gondole ce alunecă aproape fără zgomot, împodobite toate cu flori proaspete, un corso pe canale, în jur grădinile pline de primăvară veşnică, arcadii indiene. Într-o canoe îngustă, a cărei margine abia se zăreşte din apa maronie, vălurind sub vîsle, se apropie o bătrînă indiană, purtînd un sugar legat la spate ; cu voce domoală oferă un buchețel, orhidee, cum n-am văzut niciodată, strînse cu gust desăvîrșit și străveche ştiinţă. Aztecii nu aveau sărbătoare fără flori. Altul, un metis, vrea să vîndă *pulque*, rachiul naţional mexican, produs din sucul agavelor ; îşi afundă paharul în lichidul tulbure şi-mi întinde băutura. Are gust dospit, de zăpușeală lipicioasă şi dulceaţă a tropicelor. De jur-împrejur, în gondole, stau familiile, cu căţel şi purcel, e duminică (ca şi astăzi), toţi mănîncă şi beau, şi se simt bine. O pereche de tineri îndrăgostiţi ; cei doi stau ţepeni unul lîngă altul, ţinîndu-se de mînă, au închiriat o gondolă plină cu muzicanţi, plină de chitare şi uriaşe pălării mexicane, plină de voci mieroase şi chipuri întunecate de bandiţi. E un corso al poporului, pe jumătate autentic, pe jumătate contrafăcut, şi mă gîndesc din nou la deşert : Iată ce caută oamenii pe pămînt ! O fată tînără s-a întins pe burtă la prova gondolei, braţele îi atîrnă în apa care curge încet, e liniştită, fericită, în timp ce altundeva izbucnesc hohote de rîs. Cei mai mulţi însă rămîn liniştiţi, cum spuneam, aproape inerţi, cel puţin somnoroşi ; văd chipuri, frumoase, ca dintr-un paradis pierdut, străine, un ultim rest al marelui oraş al aztecilor ; înconjurat de un lac, nu se ajungea la el decît de-a lungul celor două diguri, o Veneţie indiană, cum îi spuneau cronicarii spanioli. Pentru indieni, care nu cunoşteau roata, apa era cea mai bună cale, iar lacul trebuie să fi fost de-a dreptul paradiziac ; bucăţi întregi de ţărm se desprindeau şi pluteau ca nişte insule acoperite de

flori. Indienii, poporul florilor, împleteau plute din trestie, aşterneau deasupra pămînt şi alge, plantau chiar şi copăcei şi porneau cu aceste insule înfloritoare pe apă ; de aici şi numele : Grădinile plutitoare. Mai tîrziu lacul s-a transformat în mlaştină, a secat pînă la această baltă modestă, unde gondolele duminicale, pe jumătate autentice, pe jumătate contrafăcute, îţi mai evocă doar decăderea unui popor minunat, iar modernul Mexico City, cu zgîrie-norii săi solizi sau nu, se înalţă literalmente din mocirlă, şi se vede cum, implacabil, an de an, clădirile sale se scufundă cu cîţiva centimetri în pămînt... Iar eu văd pămîntul roşiatic din jur, piramidele, lava, şarpele mort de pe şosea, zdrobit de un cauciuc, şi vulturii care aşteaptă, şi mai văd orhideele care au invadat sîrmele de telegraf, pălăriile uriaşe, în formă de ciupercă, ale bărbaţilor mexicani, bluzele lor albe de bumbac, şi pielea lor roşcovană. O piaţă din Mexic ! Te gîndeşti la filme în culori, şi aşa şi este, pitorească, extraordinar de pitorească, şi cu toate acestea, în realitate, există momente cînd te îngrozeşti. Pute a hoit de cîine. Copii care şed cu fundul gol pe o grămadă de gunoi, pe fructe putrezite. Pe pămînt stă înşirată marfa, o mai văd şi astăzi : fasole şi mazăre, alune, fructe pe care le văd prima oară, printre ele zaharicale, roind de muşte, şi peşti care se-mput sub arşiţa soarelui. Alături, un tîmplar care face sicrie de copii, cu toptanul, brute şi ieftine. Şi ţărănci care stau ghemuite pe jos, şi vînd ceramică, reminiscenţe ale modelelor indiene, dar grosolane şi ieftine. Minunate sînt florile, mulţimea de flori al căror parfum nu se simte însă ; căci unde nu miroase a carne care se strică la soare, pute a hazna, şi trebuie să faci un efort ca să nu-ţi transferi scîrba asupra oamenilor. Ceea ce văd nu este un *slum*, ci o piaţă sub cerul liber, iar locul se numeşte, cred, Amecamea, o piaţă frumoasă, deloc tristă, dar puţin înfricoşătoare. Decăderea are ceva demonic, ceva ca un blestem care preschimbă în duhoare, în putregai şi descompunere tot ce-i înflorit şi înmiresmat. Iar omul nici nu se mai apără, nimeni nu înlătură hoitul de cîine ; din cînd în cînd, cineva mai face un gest obosit de-a alunga muştele înainte de-a muşca din *tortilla*. Picioare schiloade şi tot felul de alte malformaţii fac parte din

peisaj, soarele şi azurul îl întregesc parcă în batjocură. O senzaţie : Ce se întîmplă ? mă însoţeşte în chip ciudat. Dar nu-i nimic ! Totul e foarte pitoresc, lumina blîndă de chihlimbar de sub baticurile mari, dedesubt chipurile femeilor străine, deasupra barocul sfărîmicios al unei biserici spaniole, o cruce coclită, şi peste tot, orhidee. Iar printre frunzele verzi ale bananierilor, care atîrnă ca nişte steaguri mari şi zdrenţuite, văd zăpada veşnică de pe Popocatepetl, Muntele Fumegător, care nu mai fumegă, un cort alb, minunat. Ce să fie înfricoşător ? Şi peste tot unde oprim maşina, ca să facem plinul, văd un orb care întinde mîna. În plantaţiile de cafea există o muscă, a cărei înţepătură nu provoacă la început decît o bubă cu puroi în vîrf, care ar putea fi îndepărtată ; dar nu există nici doctor, nici bani pentru doctor. Apoi microbul pătrunde în sînge şi în cele din urmă în ochii care încep să se scurgă ca nişte ochiuri, un terci alb-gălbui. Îi vezi pretutindeni, bătrîni şi copii, orbi şi cu mîna goală. Unul cîntă la flaşnetă. Iar pe acoperişuri s-au aşezat acei *zopilote*, păsările mari şi puturoase pe care deseori, mergînd pe un drum pustiu, le vezi ridicîndu-se în stoluri de pe un cadavru, un şarpe strivit, un măgar în stare de putrefacţie sau un om ucis, pe care nu l-a dat nimeni dispărut ; sînt peste tot, păsările acestea, negre şi urîte şi greoaie, aşezate pe acoperişurile de la marginea unei pieţe pitoreşti : vulturii, păsările Mexicului.

Şi totuşi a fost frumos !

De ce n-am rămas oare acolo —

Din fericire, procurorul (sau judecătorul de instrucţie ; nu mă prea pricep la lucrurile astea) e o persoană simpatică, un sceptic, care nu se crede nici pe el însuşi în întregime, de altfel primul om care are amabilitatea să bată înainte de-a intra în celulă.

— Cred, zîmbeşte el, că ştiţi cine sînt.

— Domnul procuror ?

Zîmbetul său, nu mi-l pot explica. Cu mîinile înfundate în buzunarele de la haină, oarecum stingherit — prima mea impresie : Ce vrea să-mi mărturisească acest om ? — mă măsoară îndelung, uită de sine prins de gînduri care îl privesc doar pe el, şi pentru un timp pare

surd, mă măsoară atît de făţiş, cum adulţii nu prea obişnuiesc, şi în orice caz mai mult decît s-ar cuveni, încît, atunci cînd îşi dă seama, roşeşte uşor.

— Fumaţi ? întreabă el, şi fiindcă îl refuz, adaugă în timp ce se serveşte cu o ţigară şi îşi caută bricheta : ...dealtfel vizita mea are un caracter cu totul particular. Vă rog să n-o priviţi ca pe un interogatoriu. Voiam pur şi simplu să vă cunosc...

Pauză.

— Chiar nu fumaţi ? întreabă el.

— Doar trabuc.

— Nevasta mea vă transmite salutări, spuse el, aşezîndu-se pe prici ca un vechi vizitator, căutînd o scrumieră, doar ca să nu se uite la mine, bănuiesc eu, — presupunînd că sînteţi într-adevăr domnul Stiller !

— Numele meu este White ! spun eu.

— Nu intenţionez defel să devansez cercetările, spune el pe un ton de scuză sau de uşurare, fumează nemaiştiind pe moment ce-ar putea să spună în împrejurările date ; abia după cîteva minute, după o conversaţie, dintr-o dată foarte impersonală şi diluată de lipsa lui de participare, despre zgomotul traficului din zilele noastre, mai ales despre motociclete şi despre faptul că whisky-ul, în general, alcoolul, e strict interzis „din păcate“ în închisoare, îmi declară brusc : — În ceea ce mă priveşte, nu l-am văzut niciodată pe Stiller. Sau, cel puţin, nu în cunoştinţă de cauză. La un moment dat am vorbit cu el la telefon, după cum ştiţi probabil, suna de la Paris, dar nu pot să ştiu dacă dumneavoastră eraţi acela.

Apoi schimbă tonul ; din+r-o dată se relaxează :

— Aşadar, v-aţi omorît soţia, Mister White ?

Nici el, am eu senzaţia, nu mă crede. Zîmbeşte, dar zîmbetul îi piere, cît ne uităm unul la altul fără să scoatem un cuvînt, şi se interesează apoi cum de mi-am omorît nevasta.

— Fiindcă o iubeam, spun eu.

— Să fie ăsta un motiv ?

— Vedeţi, îi explic eu, viaţa ei alături de mine era un sacrificiu. Asta era părerea tuturor cunoscuţilor mei, ca să nu mai vorbesc de cunoscuţii ei. Ea însăşi nu sufla un cuvinţel, şi nici nu ştiţi cît de mult suferea din cauza

mea. Era o ființă foarte nobilă, credeți-mă, puteți de altfel să întrebați pe oricine, domnule procuror, toți erau de aceeași părere. O ființă atît de nobilă, spuneau toți, o ființă atît de fină ca soția mea nu mai văzuseră niciodată. Deși nu frecventam decît cercuri alese. De altfel, asta era și părerea mea, o admiram, să știți. Noblețea mă atrăgea. Asta a fost ghinionul ei. Nici nu vă pot spune de cîte ori nu m-a iertat femeia aceasta, de cîte ori !

— Pentru ce ?

— Pentru că sînt așa cum sînt.

Din cînd în cînd pune cîte o întrebare, de pildă :

— Vă certați des ?

— Niciodată.

— Nici înainte de crimă ?

— Nici vorbă, spun eu, altfel lucrurile nici n-ar fi ajuns așa departe. Se pare că nici nu vi-o puteți închipui pe victima mea, domnule procuror. Orice cuvînt răstit îi era atît de străin că nici măcar nu puteam îndrăzni să ridic vocea. V-am spus doar, era o ființă atît de nobilă încît toți cunoscuții noștri spuneau că nu le fusese dat să vadă o ființă atît de nobilă. Și să fii însurat cu o ființă atît de nobilă, vă dați seama ce-nseamnă asta, domnule procuror ? Nouă ani m-au tot trecut sudorile, dacă mă-nțelegeți, din cauza conștiinței mele încărcate. Și dacă o dată pe săptămînă nu-mi mai suportam conștiința încărcată, și azvîrleam, de exemplu, cu o farfurie în perete, mă simțeam în fața nevestei mele ca un ucigaș — ucigașul ei, da, atît de greu i-a fost acestei femei cu mine !

— Hm, spune el.

— Nu-i de rîs, spun eu, m-a costat ani buni de viață pînă cînd mi-am dat seama că sînt ucigașul ei și pînă cînd am tras în sfîrșit concluziile necesare.

— Hm, spune el.

— Nu neg nimic, spun eu, dar să nu vă așteptați din partea mea la o conștiință încărcată, domnule procuror, fiindcă așa ceva nu mai am. Într-un fel oarecare s-a consumat. Am avut conștiința tare încărcată cît timp a trăit ea. A fost un chin pentru ea, un chin nu altceva, să trăiască alături de mine.

— Și de aceea ați... ucis-o ?

Dau din cap.

— Înţeleg, spune el.

— La aşa ceva nu rezişti, spun eu, nu poţi să trăieşti ani de zile cu o conştiinţă încărcată, domnule procuror, fără să-nţelegi de ce ai o conştiinţă încărcată.

Ş.a.m.d.

Nu ştiu dacă mă înţelege.

O dată pe săptămînă, în fiecare vineri, facem duş, cîte zece minute, zece oameni deodată. Altfel nu-i văd niciodată pe vecinii mei, iar atunci goi-puşcă în clipocitul plin de aburi, încît abia te mai înţelegi. Unul care se consideră nevinovat refuză să se săpunească. Un italian mititel cîntă de fiecare dată. Fizionomii sub duş, deformate de şuviţe de păr ud şi de clăbuci, abia de pot fi descifrate ; la care se adaugă goliciunea întregului trup, or, obişnuit să vezi doar chipul dezgolit, priveliştea întregului trup nu-ţi face prea multă plăcere. Cel mult să ghiceşti : un muncitor, un intelectual, un sportiv, un funcţionar. În general, trupurile noastre goale sînt destul de penibile, lipsite fiind de expresie, în cel mai bun caz, fireşti, şi de cele mai multe ori, uşor caraghioase. M-am asociat cu un evreu german, ne săpunim reciproc spatele, fiindcă nici el nu se descurcă de unul singur, şi sîntem de acord că ar trebui să facem duş zilnic. După ce izbucnesc în răcnete ca nişte puşti din cauza apei reci cu care gardianul-şef ne mînă în camera de îmbrăcare, se liniştesc cu toţii, se freacă cu prosoapele, au feţe trandafirii ca de sugari şi părul frizat băieţeşte. Am impresia că, în afară de mine, nu mai este nici un criminal pe aici. Dat fiind faptul că (sub numele de Stiller) sînt plasat în continuare la sfîrşitul alfabetului, îmi rămîne de fiecare dată puţin timp să mă întreţin cu evreul german. Amîndoi sîntem de părere că igiena corporală în Elveţia lasă mult de dorit în comparaţie cu mania lor de-a face mereu curăţenie. Îmi povesteşte de locuinţa lui de-aici unde, conform contractului, nu are dreptul la duş cu apă caldă decît la sfîrşitul săptămînii. Apoi, pornim unul cîte unul spre celule, cu prosopul în jurul gîtului.

Azi am primit următoarea scrisoare :

„Dragă frate ! — Îţi poţi închipui că de cînd cu înştiinţarea de la poliţia cantonală, n-am mai închis un ochi, iar Anny e şi ea foarte tulburată. Anny e soţia mea dragă, şi sînt sigur că voi doi o să vă înţelegeţi foarte bine ! Dar te rog să nu mi-o iei în nume de rău că nu vin deîndată la Zürich, acest lucru fiindu-mi pe moment imposibil. Sper din toată inima că nu eşti bolnav, frate dragă, în orice caz fotografia te arată slab de speriat, că într-adevăr, abia te-am recunoscut. L-ai vizitat deja pe tata la azil ? Să nu te tulburi prea tare, a îmbătrînit şi ştii tu cum e el. Ai aflat desigur că mama a murit. A suferit mai puţin decît ne-am temut. Cu prima ocazie o să ne ducem împreună la mormîntul ei. Anunţul de la poliţia cantonală m-a făcut să mă gîndesc tocmai la ea cel mai mult, fiindcă uneori te aştepta să vii dintr-o clipă într-alta, fără să ne spună vreun cuvînt, noi însă ghiceam de ce rămînea seara mai tîrziu, în sinea ei era convinsă că ai să soseşti. Mama ţi-a luat întotdeauna apărarea, să ştii, şi de fiecare dată spunea că speră să fii totuşi fericit în viaţă.

Desigur că sîntem foarte curioşi, frate dragă, căci la noi nu s-au întîmplat prea multe, sînt administrator aici, după cum vezi, n-am făcut nimic cu ferma din Argentina, fiindcă tocmai în vremea aceea mama nu mai putea fi lăsată singură, n-am însă de ce să mă plîng, ne merge foarte bine.

Ai aflat oare că prietenul vostru Alex şi-a luat viaţa ? Aşa s-a spus cel puţin, a dat drumul la gaze, din cîte ştiu. Sau nu eraţi prieteni cu Alex ? Dar n-are rost să-ţi servesc acum numai veşti despre morţi, ci mai bine să-ţi spun încă o dată că ne bucurăm tare mult de venirea ta. Despre Julika nu trebuie probabil să-ţi mai scriu, din ziare am aflat că-i merge mult mai bine. A venit atunci la înmormîntarea mamei. Dar e de înţeles că, după aceea, n-a mai vrut să aibă nimic de-a face cu noi, care eram familia ta. Locuieşte în continuare la Paris. Poate că ai vorbit deja cu ea.

Sper să nu te superi dacă acum mă opresc din scris, dar s-a organizat aici la noi o expoziţie de fructe şi tocmai ne-a venit o vizită de la Consiliul federal, iar eu nici n-am

apucat să te întreb ceva despre tine şi despre planurile tale de viitor. Îţi doresc, frate dragă, să te eliberezi cît mai repede ! Pînă atunci, rămîi cu bine,

al tău, Wilfried

Dacă reuşesc să scap pentru două zile de obligaţiile mele de serviciu am să vin negreşit să te vizitez, astăzi n-am vrut decît să-ţi scriu că, bineînţeles, poţi oricînd să locuieşti aici la noi la ţară."

Nu sînt crezut în nici un fel, iar pînă la urmă am să mă văd nevoit să jur că degetele cu care jur sînt degetele mele. Zău că e de rîs. Astăzi îi spun apărătorului meu :

— Bineînţeles că sînt Stiller.

Cum se mai holbează la mine :

— Ce-nseamnă asta ?

Pentru prima oară, iată, s-a ivit şi în mintea lui de om cinstit gîndul că, într-adevăr, aş putea fi altul decît dispărutul Stiller. Dar cine sînt ? Îi fac propuneri : poate un agent sovietic cu acte americane. Nu gustă însă astfel de glume, după părerea lui, tot ceea ce e sovietic e prea periculos pentru a face haz, aşa cum, pe de altă parte, tot ceea ce e elveţian e sacrosanct. Îi mai propun : Poate că sînt un SS-ist care s-a dat la fund pentru o bucată de vreme, iar acum a prins de veste că e rost de misiuni pentru criminali de război necunoscuţi cu experienţă pe frontul de est. Dar cum să dovedesc că sînt criminal de război ? Oricît de convingător aş vorbi, fără dovezi tot nu-mi dau drumul. Apărătorul meu nici măcar nu mă crede cînd îi spun că Mexicul e mai frumos decît Elveţia. De cum încep să-i povestesc nu face decît să se enerveze :

— Ce ne interesează pe noi chestiunile acestea !

Cum i se smulge cobrei dintele veninos pentru a putea fi folosită în vestitul dans indian al şarpelui nu-l interesează pe apărătorul meu. Cum se comportă indienii în faţa morţii, şi mai puţin. Cine a plătit asasinarea revoluţionarilor mexicani, nici atît. Şi se îndoieşte că cerul mexican ar aparţine vulturilor, în timp ce bogăţiile pămîntului americanilor. Zău că nu e uşor să faci zilnic o oră de conversaţie cu acest om. La mijlocul povestirii care, pe mine cel puţin, mă umple de entuziasm, mă întrerupe :

— Orizaba — unde se află asta ?

Şi îşi scoate Eversharp-ul şi nu-mi dă pace pînă nu reuşeşte să noteze răspunsul meu pe cît de concis pe atît de amabil ; imediat mai pune o întrebare :

— Acolo deci alţi lucrat ?

— N-am spus una ca asta ! răspund eu. Am cîştigat bani şi am trăit acolo.

— Cum ?

— Excelent, mulţumesc de întrebare, spun eu.

— Vreau să zic : cum aţi cîştigat banii ?

— Cum se cîştigă banii..., spun eu, în nici un caz muncind.

— Dar ?

— Cu... idei, spun eu.

— Vă rog să fiţi mai explicit.

— Eram un fel de consilier administrativ..., spun eu şi fac un gest sugestiv, — la o *hacienda.*

Gestul, se face că nici nu-l observă.

— Ce înseamnă *hacienda* ?

— Un latifundiu, spun eu şi-i descriu cu lux de amănunte poziţia mea destul de neînsemnată, care se afla însă la punctul de întîlnire al şperţurilor ce curgeau din toate părţile, cît şi ideile pe care le aveam în acest sens, apoi aşezarea topografică a Orizabei, care e un loc paradiziac, în apropiere de zona tropicală, însă puţin deasupra acestei zone, pe care nu pot s-o sufăr, cu zăpuşeala ei dospindă, cu fluturii ei fastuoşi, cu aerul ei mucilaginos şi soarele ei umed, cu liniştea ei lipicioasă, în continuă fecundaţie, Orizaba se află însă chiar deasupra acestei zone, pe un platou, unde se simt adierile muntelui, în spate se vede zăpada albă de pe Popocatepetl, în faţă albastrul golfului, un albastru de scoică uriaşă, înconjurat de o grădină înfloritoare cam de mărimea unui canton elveţian, năpădită de orhidee, care aici cresc ca buruienile, dar şi de plante folositoare : curmali, smochini, cocotieri, portocale şi lămîi, tutun, măsline, cafea, ananas, cacao, banane ş.a.m.d.... Astăzi apărătorul meu vine şi-mi spune :

— Nici nu sînteţi chiar atît de bine informat asupra Mexicului.

Apărătorul meu a lucrat.

— Ce mi-aţi povestit ieri nu e deloc adevărat. Ia priviţi, vă rog, spune el şi-mi arată o carte de la bibilioteca municipală : Benito Juarez a încercat încă pe vremea lui să desfiinţeze latifundiile. N-a izbutit. Porfirio Diaz a fost alungat fiindcă a guvernat împreună cu latifundiarii, şi a urmat, cum poate ştiţi, un şir întreg de revoluţii sîngeroase pentru desfiinţarea latifundiilor. Au fost arse mînăstiri, împuşcaţi proprietarii şi totul s-a terminat cu dictatura revoluţionarilor. Toate datele astea le găsiţi aici. Vă rog. Şi dumneavoastră îmi povestiţi despre o *hacienda* înfloritoare, mare cît un canton elveţian...

— Da, spun eu, dacă nu chiar mai mare.

Apărătorul meu clatină din cap.

— De ce-mi povestiţi astfel de fantasmagorii ? spune el. Trebuie să înţelegeţi că în felul acesta n-o să mai progresăm niciodată. Pur şi simplu, nimic nu-i adevărat ! Probabil că n-aţi fost niciodată în Mexic.

— Mă rog, spun eu, cum vreţi dumneavoastră.

— Cine ar putea să aibă o asemenea *hacienda*, spune el, în Mexicul de astăzi — sub un regim care interzice în mod expres marile proprietăţi ?

— Un om al regimului...

De aşa ceva apărătorul meu nici nu vrea să audă. Îl irită cînd lucrurile nu sînt tocmai clare, şi mai ales nu acceptă, în calitatea lui de elveţian cinstit, că cineva ar putea să se amuze pe seama unor anomalii în loc să le condamne. Se şi grăbeşte de altfel să-mi atragă atenţia că Mexicul e comunist, opinie pe care, avînd cunoştinţe asupra situaţiei reale, nu o pot împărtăşi ; făcînd abstracţie de faptul că cea mai mare parte a bogăţiilor solului mexican se află în mîinile americanilor, fiind, aşadar, foarte bine păzite, aş zice că tendinţa de-a acumula mari proprietăţi nu este defel comunistă, ci omenească, şi ca oameni liberi ce sîntem, nu văd de ce n-am vorbi despre ceea ce e omenesc !... Spune apărătorul meu :

— Să revenim la problemele noastre !

Povestea ministrului latifundiar mi se pare însă atît de amuzantă, încît nu pot s-o trec sub tăcere : Era, din cîte ştiu, fabricant de scaune de birou, atît de necesare, în cantităţi mari, oricărui stat. Nu era însă singurul fabri-

cant de scaune de birou. Ajungînd el ministru al comerțului, ocupînd, așadar, cu persoana sa un scaun de birou al statului, a instituit, ca să facă și el ceva, o interdicție de import ; și mare a fost necazul celor care fabricau scaune de birou, căci peste tot au început să lipsească materialele necesare. Ministrului comerțului nu i-a fost prea ușor în scaunul său, cum lesne ne putem închipui, și cînd a sosit clipa, anume cînd materialul, cel deficitar, a fost cumpărat de către agenții lui în Statele Unite și depozitat frumos chiar lîngă graniță, el n-a mai avut încotro și a cedat văicărelilor concurenței ; interdicția de import a fost ridicată pentru două săptămîni. Marfa celorlalți a sosit însă prea tîrziu, cum era de așteptat, au ajuns cu toții în pragul falimentului, iar la urmă au acceptat, bucuroși nevoie mare, oferta unui trust. Ministrul comerțului însă, deși nu i se putea reproșa nimic, n-a mai simțit nevoia să se sacrifice în slujba patriei ; s-a retras pe acea *hacienda* sălbăticită pe care statul i-a oferit-o drept recompensă și a început să se îngrijească de ea cu tot sufletul și cu cîteva sute de muncitori, ale căror pălării de pai, atît de pitorești, îmi vor rămîne neșterse în amintire. Cînd ședeam pe veranda umbroasă le vedeam ca pe niște ciuperci albe, acolo afară, pe cîmpiile înflorite și toride ; aveam de-acum în fața ochilor o *hacienda*-model, raiul pe pămînt...

Ce-am aflat de la procuror :

Împotriva lui Anatol Ludwig Stiller, sculptor, avînd ultimul domiciliu cunoscut în atelierul său din Steingartengasse, Zürich, dispărut în ianuarie 1946, există o bănuială, care nu-mi va fi lămurită mai îndeaproape atîta timp cît nu se dovedește cine sînt. Deși e vorba, se pare, de o bagatelă. Spionaj ? Nu știu ce mă face să presupun una ca asta, de altfel, orice speculație îmi este perfect indiferentă ; eu nu sînt Stiller. Oricît ar vrea ei ! Le lipsește se pare, vinovat ori nevinovat, un mic pion de pe tabla de șah : ca să poată încheia întreaga afacere. Trafic de stupefiante ? Miroase, mai degrabă, a politică, dar bănuiala poliției federale (am senzația că pot citi asta pe chipul procurorului) e oarecum nefondată ; simplul fapt că un

om dispare la un moment dat te ispiteşte, fireşte, să te lansezi în speculaţii.

P.S.

Ulterior (între timp am citit din nou în Biblie) realizez că amîndoi, atît avocatul cît şi procurorul, m-au întrebat cu un prilej oarecare dacă înţeleg rusa, o întrebare la care, din păcate, a trebuit să răspund negativ. Fiindcă rusa e o limbă formidabilă, am susţinut eu, şi în general limbile slave... Sau n-ai voie să spui una ca asta aici ?

De nimic nu sînt scutit ! Cît de curînd mă vor confrunta cu doamna de la Paris ; o persoană foarte drăgălaşă, judecînd după fotografii ; blondă sau roşcată, cam uscăţivă, dar graţioasă. I s-a trimis şi ei, ca şi fratelui celui dispărut, o fotografie de-a mea. Susţine că ar fi soţia mea şi că va sosi cu avionul.

Plimbare prin curtea închisorii : — singur ! E foarte plăcut, dar mă pune pe gînduri. Favoarea ce mi se face demonstrează că domnii care hotărăsc continuă să creadă (tot mai mult) că sînt Stiller al lor cel dispărut. Mă lasă chiar fără paznic, aşa că nu mai trebuie să umblu în cerc, stau pe o bancă la soare şi desenez cu o rămurică în nisip. Dar nu cumva să uit să şterg cu pantoful liniile pe care le-am tras, să nu vadă în ele vreo manifestare a talentului meu artistic, luînd-o apoi drept indiciu că aş fi cel dispărut. Se apropie toamna. Ici-colo, în nisip se aşterne, coborînd alene ca din cerul gol, cîte o frunză galbenă de arţar. Schimbarea se vede şi pe cer ; e mai puţin albastru, mai palid, mai transparent. Aerul e proaspăt, mai ales dimineaţa. Adieri de funigei. Porumbeii uguie, iar cînd răsună clopotele de la catedrală, se ridică fîlfîind ca un nor argintiu, o fluturare de umbre îi urmează fără zgomot peste ziduri. Se opresc pe coama acoperişurilor şi pe jgheaburi, mai tîrziu coboară din nou în curtea mea liniştită, se învîrt legănîndu-se ca nişte raţe în jurul băncii şi uguie.

Am să-i istorisesc micuţa poveste a lui Isidor. O poveste adevărată ! Isidor era farmacist, aşadar, un om conştiincios, care nu cîştiga rău, tată de familie şi bărbat în floarea vîrstei, şi nu mai trebuie să subliniem că Isidor era un soţ credincios. Cu toate acestea nu suporta să fie mereu întrebat unde a fost. Se înfuria teribil, în sinea lui fireşte, pe dinafară nu se observa nimic. Nu merita să se certe pentru atîta lucru, căci în fond, cum am zis, avea o căsnicie fericită. Într-o frumoasă vară au plecat în călătorie, aşa cum era moda atunci, spre Mallorca, şi făcînd abstracţie de veşnicele ei întrebări, care în sinea lui îl enervau, totul a mers cît se poate de bine. Isidor putea deveni de-a dreptul tandru cînd era în concediu. Frumosul Avignon i-a umplut de încîntare ; mergeau fericiţi braţ la braţ. Isidor şi soţia sa, pe care trebuie să ne-o închipuim ca pe o persoană foarte drăgălaşă, erau căsătoriţi exact de nouă ani cînd au sosit la Marsilia. Marea Mediterană strălucea ca o reclamă. Spre supărarea soţiei sale, care se îmbarcase deja pe vaporul de Mallorca, Isidor porni în ultima clipă să mai cumpere un ziar. A făcut-o, poate, din pură încăpăţînare împotriva veşnicelor ei întrebări. Dumnezeu ştie că nu se gîndise la nimic, ca orice bărbat, voia pur şi simplu să hoinărească şi el un pic înainte de plecarea vaporului. Din pură încăpăţînare, cum am mai spus, se adîncise în lectura ziarului franţuzesc, şi în timp ce soţia sa se îndrepta deja spre exotica Mallorcă, Isidor se trezi şi el, speriat de mugetul sirenei ; dar iată că, ridicînd în sfîrşit ochii din ziar, constată că nu se afla alături de soţia sa, ci pe un cargobot destul de jegos, supraîncărcat cu oameni în uniforme galbene, care se pregătea şi el de plecare. Tocmai se desprindeau odgoanele mari. Isidor mai apucă să vadă digul care se depărta. N-aş şti să spun dacă Isidor şi-a pierdut la scurt timp după aceea cunoştinţa din pricina arşiţei criminale sau a upercutului unui sergent francez ; în schimb, îndrăznesc să susţin cu fermitate că Isidor, farmacistul, a avut o viaţă mult mai grea la Legiunea străină decît la el acasă. De evadare nu putea fi vorba. Fortul galben, unde Isidor a fost instruit bărbăteşte, stătea singur în deşertul ale cărui apusuri a învăţat în schimb să le aprecieze. Fireşte că uneori se gîndea la

soţia sa, cînd nu era prea obosit, şi i-ar fi scris cu siguranţă, dar corespondenţa era interzisă. Franţa continua să lupte împotriva pierderii coloniilor sale, aşa că Isidor a ajuns să colinde prin lume, cum nici nu şi-ar fi închipuit. Uită de farmacia sa, se-nţelege, cum alţii uită de trecutul lor criminal. Cu timpul, Isidor uită chiar şi de dorul de ţara care, conform scriptelor, îi era patrie, iar peste ani de zile, cînd într-o frumoasă dimineaţă, Isidor a păşit prin poarta grădinii, bărbos şi uscăţiv cum era, cu casca colonială sub braţ, ca vecinii casei sale proprietate particulară, care îl credeau pe farmacist mort, să nu se tulbure prea tare din cauza apariţiei sale oricum neobişnuite, vizita aceasta n-a reprezentat decît un act de pură cumsecădenie din partea lui ; fireşte că avea şi centura cu revolverul la el. Era duminică dimineaţa, ziua de naştere a soţiei sale, pe care, cum am mai spus, o iubea, chiar dacă în toţi aceşti ani nu i-a scris nici măcar o carte poştală. Şovăi o clipă, cu ochii la casa neschimbată, cu mîna încă pe poarta grădinii care, neunsă, scîrţîi ca de obicei. Cinci copii, vădind cu toţii o oarecare asemănare cu el, dar cu toţii cu şapte ani mai mari, aşa încît vederea lor îl uimi, strigară încă de departe : Tăticu ! Nu mai exista cale de întoarcere ! Şi Isidor păşi înainte, ca un bărbat călit în lupte grele ce era, şi sperînd că iubita lui soţie, în caz că era acasă, nu-i va cere socoteală. Urcă agale peste gazon, ca şi cum s-ar fi întors ca de obicei de la farmacie şi nu din Africa şi Indochina. Soţia lui şedea fără grai sub o umbrelă de soare nouă. Purta de asemeni un capot încîntător pe care Isidor nu-l mai văzuse niciodată. O servitoare, şi ea nouă, aduse imediat o ceaşcă pentru domnul bărbos despre care presupuse fără urmă de şovăială sau de dezaprobare că era noul prieten al casei. E răcoare prin părţile astea, zise Isidor, lăsîndu-şi mînecile suflecate în jos. Copiii erau fericiţi să se poată juca cu casca colonială, ciondănindu-se fireşte, iar cînd a sosit şi cafeaua aburindă, idila era completă, duminică dimineaţă cu zvon de clopote şi tort. Ce altceva şi-ar fi putut dori Isidor ! Fără să ţină cont de noua servitoare care tocmai aşeza tacîmul, Isidor o cuprinse pe soţia sa în braţe. Isidor ! spuse ea, nemaifiind în stare să toarne cafeaua, aşa încît musafirul bărbos trebui s-o facă el însuşi. Da ? în-

trebă el plin de tandreţe, umplîndu-i şi ei ceaşca. Isidor! spuse ea, unde ai fost atîta timp? Bărbatul, pe moment năucit, îşi puse ceaşca jos; pur şi simplu nu mai ştia ce înseamnă să fii căsătorit, şi se postă în dreptul unui trandafir cu mîinile în buzunarele pantalonilor. De ce n-ai scris măcar o carte poştală? întrebă ea. La care el le smulse copiilor uimiţi casca colonială, şi-o aşeză cu un gest scurt şi rutinat pe propriul cap, ceea ce avea să lase o impresie de neşters copiilor, tăticul cu cască colonială şi toc de revolver, toate adevărate şi chiar vizibil uzate printr-o îndelungată folosinţă, iar cînd soţia sa spuse: Zău, Isidor, aşa ceva n-ar fi trebuit să faci!, Isidor simţi că se săturase pînă peste cap de căminul îndrăgit, scoase (cu un gest scurt şi rutinat, îmi zic eu) revolverul din toc, trase trei focuri drept în tortul moale şi ornat cu frişcă, care rămăsese neatins, provocînd o mizerie cumplită, după cum e lesne de închipuit. Ce-i asta, Isidor! strigă soţia sa, căci halatul ei era stropit de sus pînă jos cu frişcă, da, şi dacă n-ar fi fost copiii nevinovaţi de faţă, ar fi zis că acea vizită, care nu durase probabil mai mult de zece minute, n-a fost decît o halucinaţie. Înconjurată de cei cinci copii ai ei, asemeni unei Niobe, văzu doar cum Isidor, iresponsabilul, ieşea agale pe poarta grădinii, cu casca aceea imposibilă pe cap. După acel şoc, biata femeie n-a mai putut vedea nicicînd un tort fără să se gîndească la Isidor, ajungînd într-o stare vrednică de milă, iar între patru ochi, de fapt între treizeci şi şase de ochi, a fost sfătuită să divorţeze. Vrednica femeie mai spera însă. Vina era clară. Ea însă tot mai spera ca el să se căiască; trăi doar pentru cei cinci copii, pe care îi avea de la Isidor, asemenea unei Penelope, şi continuă să-l refuze încă un an întreg pe tînărul avocat care o vizita, arătîndu-i mult interes şi îndemnînd-o să divorţeze. Şi într-adevăr, după un an, de ziua ei, Isidor se întoarse din nou, se aşeză după obişnuitul salut, îşi lăsă mînecile în jos şi le permise copiilor să se joace cu casca lui; de data aceasta însă bucuria de-a avea un tătic n-a durat nici trei minute Isidor! spuse soţia lui, unde ai fost? Se ridică, fără să tragă slavă domnului şi fără să le smulgă copiilor nevinovaţi casca, nu, Isidor se ridică doar, îşi suflecă din nou mînecile şi ieşi pe poarta grădinii fără să se mai întoarcă

vreodată. Silită de împrejurări, biata soţie a intentat cu lacrimi în ochi acţiunea de divorţ, mai ales că Isidor nu s-a prezentat nici în cadrul termenului legal de împăciuire ; farmacia a fost vîndută, a doua căsătorie s-a produs cu deplină discreţie, fiind atestată şi de oficiul de stare civilă, după scurgerea termenului legal, pe scurt, viaţa a revenit la normal, ceea ce era important, mai ales pentru copiii care creşteau. Un răspuns în legătură cu locul unde şi-a petrecut tăticul lor restul vieţii n-au primit niciodată. Nici măcar o vedere. Mămica nici nu voia să audă de astfel de întrebări ; doar ea însăşi n-avusese nicicînd voie să-l întrebe pe tăticu aşa ceva...

Pentru whisky n-au bani, dar pentru telegrame în Mexic, da, pentru ca Ambasada Elveţiei să le confirme că există într-adevăr un tîrguşor nenorocit pe nume Orizaba, şi-n plus o serie de *hacienda* înfloritoare, care, în parte, sînt realmente locuite de foşti miniştri, şi, în parte, depăşesc chiar suprafaţa cantonului Zürich. În rest însă (mă anunţă destoinicul meu apărător) Ambasada nu poate confirma că pe vreuna din aceste *haciendas* ar fi lucrat vreun cetăţean elveţian.

— Vedeţi, spun eu, acum aţi aflat !

— Ce ?

— Că nu sînt cetăţean elveţian, domnule doctor, şi deci nu pot fi nici Stiller al vostru.

Ca de fiecare dată cînd unul din noi doi e mai ascuţit la minte, celălalt nu se arată deloc convins ; apărătorul meu scotoceşte în mapa de piele şi-mi întinde, într-adevăr, un trabuc, cumpărat special pentru mine, din păcate, nu marca favorită, cu toate acestea însă mă arăt emoţionat.

— Pe cuvînt de onoare — chiar aţi fost în Mexic ? întreabă el. Hai să lăsăm gluma !

Ciudat : cum o nimica toată, un trabuc de un franc, de pildă, devine o obligaţie, îmi taie orice posibilitate să-i întorc celui ce mi l-a oferit spatele, răspunzîndu-i în acest fel la întrebarea sa... Dacă am fost într-adevăr în Mexic ! Oricine poate să spună da, dar nu oricine poate, îmi zic eu, să-i povestească apărătorului meu ce-nseamnă o frunză uscată de tutun ca cea din trabucul meu ; cîte du-

reri de șale pentru bietul culegător de pe plantație ; căci acestea sînt frunzele așezate cel mai jos pe tulpină, mai tari decît cele de sus, cenușii ca pămîntul, uscate și friabile, încît se sfărîmă cît ai clipi din ochi. Culegătorului nu i se plătește însă decît marfa fără cel mai mic defect. Cu această așa-zisă frunză de nisip se înfășoară trabucele fine. Nu se ia în considerare decît marfa ireproșabilă...

— Dada, spune apărătorul meu, desigur, dar ce au toate astea de-a face cu întrebarea mea ?

Fumez. Îi povestesc despre munca mea pe o plantație de tutun de la Uruapan. Au fost vremuri grele. De dimineață pînă seara în genunchi. Altfel nici nu poate fi culeasă frunza de la baza tulpinei ; și chiar așa, în genunchi, și tot trebuie să te mai apleci, ca să găsești cele mai bune frunze. Odată, n-am să uit niciodată ziua aceea, mă tîram ca de obicei de la tulpină la tulpină, cu o pălărie mexicană de pai pe cap, fără să mă uit după ceilalți culegători. În zadar așteptam fluierul supraveghetorului. Situația mea financiară era disperată, dar simțeam că, orice ar fi, eu nu mai suportam arșița. Mirosea tot mai pregnant a sulf. Cuprins subit de spaimă am țipat. Din pămîntul cenușiu din spatele meu răsări dintr-o dată un nouraș de fum gălbui. În zadar am strigat după ceilalți muncitori, în cea mai mare parte indieni, căci aceștia o luaseră de mult la sănătoasa. Nici picioarele mele nu mai suportau fierbințeala, așa că am luat-o și eu la fugă, dar încotro ? Din toate părțile ieșea fum ca dintr-un grup de bărbați care fumează trabucuri, și am văzut cum jur-împrejur se iveau, fără cel mai mic zgomot, crăpături, din care mirosea a pucioasă. Am alergat într-o direcție oarecare, pînă cînd n-am mai putut, și atunci am privit înapoi spre plantația noastră, văzînd cum crește, cum se umflă, cum se preschimbă într-un delușor. Un spectacol pasionant, dar căldura și fumul mă alungară mai departe. Am dus vestea în sat. Femeile își adunară copiii și se puseră pe plîns ; bărbații hotărîră să trimită o telegramă proprietarului plantației care se transforma într-un vulcan. După cîteva zile și nopți, pe care satul le petrecu în stare de alarmă, apăruse deja un deal în toată legea, înconjurat de nori de fum gălbui și verzui. Satul nu putea nici să muncească, nici să doarmă ; soarele strălucea ca de obicei, dar mirosea a sulf, fier-

binte şi veninos, că nu-ţi mai venea nici să respiri, şi luna strălucea pe cerul întunecat şi fără nori, dar totodată se auzeau şi tunete. Micuţa biserică era arhiplină, clopotele sunau fără oprire, din cînd în cînd înghiţite de vuietul vulcanului care stătea să erupă. Telegrama a rămas fără răspuns, aşa că a trebuit să ne gîndim noi înşine la o cale de salvare. Limbi de foc începură să joace în fumul care acoperi în cele din urmă luna. Iar apoi se ivi lava, încet, de nestăvilit, răcindu-se şi înmărmurind în contact cu aerul, un terci negru din care ieşeau fuioare de abur alb ; doar noaptea se mai vedea sîmburele incandescent din masa aceea întărită, care se apropia tot mai mult, înaltă cît casa, înaintînd implacabil : zece metri pe zi. Păsările fîlfîiau înnebunite, căci nu-şi mai găseau cuiburile, iar pădurile din jur au dispărut sub masa incandescentă, kilometru de kilometru. Satul a fost evacuat. Nu s-a înregistrat nici o victimă, cred. Ducîndu-şi copiii care plîngeau în braţe sau în spinare, încărcaţi cu boccele care nu prea conţineau lucruri de preţ, oamenii îşi mînau vitele speriate înainte în timp ce măgarii răgeau şi erau tot mai îndărătnici cu cît îi băteai mai tare. Lava curgea nestingherită printre case, le umplea, le înghiţea. Neavînd vite pe care trebuia să le salvez, mă postasem pe o înălţime şi priveam cum vine lava ; se prelingea sîsîind ca un şarpe, pîrjolind tot ce era apă în calea ei, avea chiar şi o piele cum o au unii şerpi, o piele gri metalică, o crustă peste masa moale, fierbinte şi mişcătoare din interior. În sfîrşit ajunse la biserică ; primul turn a fost retezat, înghiţit cu tot molozul care se prăbuşea, celălalt a rămas în picioare pînă astăzi, un turn cu o cupolă mică spaniolă, singurul lucru care mai poate fi văzut din sat...

— Satul se numea Paricutin. Astăzi, numele acesta îl poartă vulcanul, îmi închei eu povestirea. Şi dacă o să ajungeţi vreodată în Mexic, dragă doctore, duceţi-vă neapărat pînă la Paricutin, drumurile sînt mizerabile, dar merită, mai ales noaptea ; pietrele incandescente zboară pînă la o înălţime de cinci sute de metri, însoţite de un uruit ca de avalanşă ; înainte de toate se ridică însă din crater un fum învolburat, care seamănă cu o conopidă uriaşă, doar că e negru şi roşu, fiindcă de jos îl iluminează lava incandescentă. Încă de curînd, erupţiile se succedau

la intervale destul de mici ; la şase minute, zece minute, trei minute, fiecare trimiţînd o jerbă de pietre incandescente, care cel mai ades se sting înainte de-a se izbi de pămînt. E un foc de artificii clasa întîi, vă rog să mă credeţi. Dar mai ales lava ! Ţîşneşte din mijlocul hăului de zgură întunecată, peste care străluceşte luna fără să-l lumineze, purpurie, orbitoare, în valuri, ca sîngele dintr-un taur negru. Trebuie să fie foarte subţire şi lichidă, lava aceasta, care coboară ca o săgeată de pe munte, pierzîndu-şi încet-încet luminozitatea, pînă cînd vine următoarea revărsare, văpaie ca dintr-un cuptor, strălucitoare ca soarele, ivindu-se din măruntaiele planetei noastre, iluminînd noaptea cu arşiţa ei mortală, căreia îi datorăm întreaga viaţă. Acesta e spectacolul pe care trebuie să-l vedeţi ! În sufletul nostru, îmi amintesc exact, irumpe o fericire, care nu-şi află descătuşarea decît în dans, în cel mai sălbatic din toate dansurile, într-un preaplin de spaimă şi extaz, care trebuie să-i fi cuprins pe oamenii aceia de neînţeles care îşi smulgeau inima caldă din trup.

Apărătorul meu notează.

— Paricutin ? întreabă el. Cum se scrie ?

— Cum se aude.

Mai sporovăim despre una şi alta. Trabucul n-are aroma obişnuită, dar e foarte bun în felul lui. La problemele noastre (cum obişnuieşte el să-i spună dosarului plin de hîrtii) iar nu ajungem.

— Domnule doctor ! strig eu spre coridor, în legătură cu munca mea de pe plantaţie, nu trebuie să faceţi cercetări, domnule doctor, renunţaţi la ele, nici ambasada dumneavoastră n-o să găsească nimic.

— De ce nu ?

— Din cauza lavei.

Cu toate acestea va telegrafia.

Eu nu sînt Stiller al lor. Ce vor de la mine ! Sînt un biet om neînsemnat, fără nici un fel de viaţă în urma sa. De ce-oi fi pălăvrăgind atît ? Doar ca să mă lase cu goliciunea mea, cu nimicnicia mea, cu adevărul meu, căci nu există refugiu, iar ceea ce-mi oferă ei e un refugiu, nu libertatea, refugiul într-un rol. De ce nu renunţă ?

Domnul dr. Bohnenblust (aşa îl cheamă pe apărătorul meu) a aşteptat-o la aeroport pe doamna de la Paris, care se crede soţia mea, şi pare a fi de-a dreptul cucerit de persoana ei.

— Voiam doar să vă anunţ, spune apărătorul meu, că doamna a sosit cu bine. Bineînţeles că vă transmite salutări.

— Mulţumesc.

— Acum e la hotel.

Apărătorul meu nu mai are stare, nu face decît să-şi frece mîinile de încîntare, ca şi cum doamna din Paris ar reprezenta artileria grea, care mă va da gata.

— Domnule doctor, spun eu, n-am nimic împotriva vizitei unei doamne, vreau doar să vă reamintesc ceea ce v-am mai spus : anume, că sînt un obsedat sexual, lipsit de scrupule, cum v-am mai spus, mai ales la vremea aceasta.

— I-am spus-o.

— Şi ?

— Doamna insistă, spune el, să vă vorbească între patru ochi. Luni la ora zece va fi aici. E convinsă că îşi cunoaşte bărbatul ceva mai bine decît se cunoaşte el, cît despre porniri josnice, susţine doamna, nici nu poate fi vorba, acesta a fost dintotdeauna visul bărbatului ei, spune doamna şi e sigură că o să se descurce ea cu dumneavoastră.

La care îmi oferă din nou trabuce.

— Luni la ora zece ? spun eu, — mă rog.

Knobel, gardianul meu, e de-a dreptul enervat de întrebările mele referitoare la doamna de la Paris, care pretinde a fi măritată cu mine.

— V-am mai spus, mormăie el, e tare elegantă. Şi lasă un miros de parfum pe tot coridorul.

— Şi părul ?

— Roşu, spune el, ca gemul de măceşe.

Nu e în stare să-mi ofere o descriere adevărată, chiar dacă îmi răspunde la fiecare întrebare ; cu cît îl ascult mai mult cu atît mai puţin mi-o pot închipui.

— Acum mîncaţi ! spune el. O s-o vedeţi doar cu ochii dumneavoastră. Poate că doamna nici nu e genul dum-

neavoastră, deşi ea susţine sus şi tare că este soţia dumneavoastră.

— Genul meu ! rîd eu, — v-am povestit vreodată povestea cu micuţa mulatră ?

— Nu.

— Aia era genul meu, spun eu.

— O mulatră ?

— Eram pe Rio Grande, încep eu pe un ton care îl face pe Knobel să se aşeze, cînd dintr-o dată — pîine n-aveţi ? mă întrerup eu, la care Knobel se ridică imediat şi-mi pune o jumătate de pîine pe masă, tai o felie groasă, muşc din ea, în timp ce Knobel se aşează din nou, şi aştept să mi se mai golească puţin gura înainte de-a urma : dintr-o dată — ne ghemuisem în jurul focului, fiindcă serile în pustiu sînt ale naibii de reci, şi lemn nu găseşti oricît ai căuta, de aceea ardeam cîlţii, care mai mult ne împuţeau decît să ne încălzească, şi discutam cu traficanţii cum să ne treacă noaptea peste graniţă, căci iar eram pus sub urmărire — cînd dintr-o dată o văd că apare din spatele stîncilor roşii !

— Cine ?

Cu gura plină cu pîine n-ai cum să poveşteşti, în plus e şi farfuria cu *minestra* pe care trebuie s-o mănînc cît e fierbinte.

— Cine ? întreabă Knobel, cine-a apărut din spatele stîncilor ?

— O limuzină, spun eu în sfîrşit şi nu mă pot opri să mai muşc o dată din pîinea aceea gustoasă : — furată, bineînţeles. O apariţie extraordinară dealtfel, ca o flamură de praf auriu. Din cauza soarelui care asfinţea. O limuzină care străbate în viteză deşertul, legănîndu-se ca o barcă, se-nţelege, pe valurile de nisip.

— Se-nţelege.

— Bineînţeles că văzuse focul nostru.

— Şi ?

— Poc ! spun eu, dar individul nu opreşte, ne-am închipuit că e poliţia americană. Aşa că poc ! poc ! şi încă o dată poc ! — dar cine-i înăuntru ?

— Cine ?

— Joe.

Mai iau cîteva înghiţituri de *minestra*.
— Cine-i Joe ?
— Bărbatul ei.
— A lu' mulatra ?
— Clar.
— Măi, să fie !
— Un negru, continui eu, un tip cumsecade, dar nu atunci cînd i-ai sedus nevasta, se-nţelege. Aşa în întuneric, cînd nu-i vezi decît albul orbitor al dinţilor — noroc !
— Şi !
— Ei bine, ne iubeam.
— Mulatra şi dumneavoastră ?
— Am întrebat-o : Pe cine iubeşti, pe mine sau pe el ? Ea m-a înţeles pe loc. A dat din cap. Şi poc. Şi nici un cuvinţel despre Joe.
— Mort ? întreabă el.
— Pe loc.
— Măi, să fie !...
— Şi ea m-a sărutat, spun eu, ăsta e genul meu.
La care Knobel mai umple o dată farfuria cu *minestra*, e atent ca un chelner cu un client bogat.
— Îmi plac negrii, spun eu, dar nu suport bărbaţii căsătoriţi, chiar dacă sînt negri. Totdeauna trebuie să fii atent, asta nu-mi place ! Bineînţeles că am întins-o imediat peste graniţă.
— Spre Mexic ?
— Fără lumini. În stînga, Rio Grande. În dreapta, luna plină.
— Asta a fost cea de-a treia crimă a dumneavoastră ?
— Cred...
De fapt, nu e drept ca Knobel să rămînă întotdeauna mult mai mult în celula mea, ceilalţi se aleg de fiecare dată cu mîncarea rece. Gardianul meu şi-a luat deja bidoanele, nu ştiu ce mai aşteaptă.
— Omul e un animal de pradă, spun eu evaziv, credeţi-mă, Knobel, restul e gargară.
Dar el tot mai aşteaptă.
— Cînd mă gîndesc, spun eu, cum am văzut-o prima oară pe Florence — atunci cînd a luat foc fabrica de cherestea !

— Cine-i Florence ?

— Mulatra mea.

— Aşa.

— Eram sus în Oregon, spun eu, şi încercam să pescuiesc la ţărm. Fiindcă n-aveam nici un ban ca să mănînc ceva, iar pe vremea aceea n-ajunsesem încă să fur. Pe vremea aceea ziceam şi eu că sînt un om de onoare ! Chiar dacă zile întregi nu pescuiam nimic, dar absolut nimic, fiindcă nu e joacă de copil să pescuieşti în ocean, de pe o coastă abruptă, cu valurile care se izbesc de stînci. Perfidă treabă : ceasuri întregi stai pe o stîncă, uscat din cap pînă-n picioare, şi sub tine se frămîntă valurile, dar niciodată prea sus, niciodată peste stînca ta, te simţi în siguranţă ca un burghez, şi pe neaşteptate vine valul, care e mai înalt, Dumnezeu ştie de ce, cu patru metri mai înalt, dacă nu-l observi din timp, dacă nu-l vezi cînd e afară, valul acoperă stînca cu foci albe de spumă, şi te trezeşti înecat, oricine ai fi, zdrobit de stînci, un cadavru dus de ape, care nu va fi identificat niciodată... Era o amiază senină, iar eu stăteam acolo, asurzit de valuri ; dintr-o dată văd însă fumul care se ridică în spatele meu deasupra ţărmului, un fum, dragul meu, care acoperă soarele. Asta nu poate fi decît fabrica de cherestea, îmi zic eu, în locul ăsta pustiu. Încercaţi să vă imaginaţi : pe o rază de douăzeci de mile nici o casă, doar stînci şi oi, nimic altceva, şi un funicular cu care coboară trunchiurile de copaci din pădurile sălbatice, şi cum urc gîfîind pe un deal, cerul e plin de scîntei, vîlvătaie ca asta n-am văzut niciodată, şi cum pîrîie totul, de pompieri nici nu poate fi vorba, doar femeile care stau în jur şi se jelesc, îşi muşcă mîinile şi se roagă la Dumnezeu să oprească vîntul, n-au apă ca să stingă şi e duminică, bărbaţi sînt departe, joacă popice, şi aici fîlfîie şi răpăie în aer ca flamuri de purpură, o privelişte copleşitoare, flamuri pe toate acoperişurile, nu-i nimic de făcut, în larg aşteaptă un ocean întreg de vînt, şi cum suflă în stivele uriaşe de lemn uscat se răspîndeşte o fierbinţeală că nu rezişti nici la o sută de paşi, şi în mijloc mai e şi un rezervor de benzină.

— Măi, să fie !

— Am întrebat-o dacă a înnebunit, rezervorul putea să explodeze în orice clipă, dar ea tot s-a repezit la colibă

— Cine ?

— A dispărut în fumul gros, spun eu, mulatra.

— Măi, să fie.

— Şi eu — după ea !

— Clar.

— Cum aşa clar ? spun eu, era nebunie curată, dar dintr-o dată m-am gîndit că poate vrea să salveze un copil. — N-am să uit niciodată, dragul meu, cum stăteam în coliba aceea, pe alocuri, lemnul luase foc, un negru bătrîn alerga ca o maimuţă pe acoperişul fumegînd şi încerca să stingă şindrila ce ardea mocnit cu un furtunaş ridicol de grădină, bucată cu bucată, fiindcă jetul de apă n-ajungea altfel, totul era ca o glumă proastă, şi înăuntru un fum gros care te îneca nu alta. Alo ? strig eu. Alo ? şi iat-o acolo, nemişcată, plîngînd, cu mîinile proptite în şolduri, fără să facă nimic, o mulatră tînără, ce să vă spun, dragul meu Knobel, o creatură frumoasă ca un animal, să tot fi avut vreo optsprezece ani, o creatură ! — În cameră nu erau, bineînţeles, decît vechituri, nimic care să merite să fie salvat, saltele şi văsăraie. M-apucă o furie teribilă, că o iau de umeri şi o scutur de nu se vede.

— Cum aşa ? întreabă Knobel.

— Vreau să salvez frigiderul ! zice ea. Nici prin cap nu-mi trece ! strig eu. Şi afară negrul bătrîn tot mai stropeşte cu anemicul lui furtun, şi ne împroaşcă cu stropi. Ce naiba vrei ? întreabă ea. Pe tine ! strig eu. Şi cum o apuc, rîde cu toată dantura ei albă. Am un bărbat ! spune ea. Hai odată ! spun eu. Ai o maşină ? întreabă ea. Maşini sînt destule, îmi zic eu, şi cum se prinde de gîtul meu ca s-o pot purta mai bine, se prăbuşeşte acoperişul, şi în jur joacă scînteile. O port ca pe o rănită pînă la prima maşină, parcată pe stradă, mă urc în ea şi pornim. Era un Plymouth. Proprietarul ei, un comis-voiajor probabil, nici n-a observat cînd am trecut pe lîngă el, cu toţii se holbau la rezervorul de benzină care stătea să sară în aer dintr-o clipă într-alta.

— Şi dumneavoastră, Mister White, v-aţi văzut de drum !

E minunat cum se poate bucura Knobel cînd altuia îi reuşeşte ceva ; faţa îi străluceşte de mulţumire.

— Peste patru ore, spun eu, poposisem într-un golf liniştit din California, şi pescuiam într-un loc unde nu ne putea găsi nimeni. Cum te cheamă de fapt ? întreb eu. Florence ! spune ea, şi ochii-i sînt ca cireşele sălbatice, şi pielea cafenie. Joe o să te omoare, spune ea, dacă ne prinde. Eu mă mulţumesc să rîd. Doar avem maşină ! spun eu şi-i arăt cum să desfacă scoicile ca să pregătească momeală pentru peşti.

Pînă la urmă, Knobel e chemat de afară şi trebuie să mă părăsească ; cu legătura de chei în mînă mă întreabă :

— Şi-aţi prins ceva ?

— Oho ! spun eu şi-i arăt lungimea cu braţele întinse. Şi încă atît !

Procurorul meu, singurul om căruia i-aş putea destăinui aproape fără prefăcătorie adevărata mea durere, îşi ia rămas-bun ; pleacă împreună cu soţia sa (care îmi transmite din nou salutări) pentru zece zile în vacanţă, la Pontresina. Ne urăm unul altuia „toate cele bune“.

Părul ei este roşu, judecînd după moda actuală chiar foarte roşu, dar nu ca gemul de măceşe, ci, mai degrabă, ca pulberea de miniu. Foarte special. La care se adaugă tenul foarte delicat : alabastru cu pistrui. Şi el foarte special, dar frumos. Iar ochii ? Aş zice : strălucitori, apoşi, chiar dacă nu plînge, şi albaştri-verzui ca marginile sticlei incolore, şi în acelaşi timp însufleţiţi, aşadar, de nepătruns. Din păcate şi-a ras sprîncenele, lăsînd doar linie foarte subţire, care dă chipului ei un aer de duritate graţioasă, dar şi ceva de mască, o expresie împietrită de uimire. Foarte nobil pare nasul, mai ales din profil, multă expresie involuntară în nări. Buzele sînt cam subţiri pentru gustul meu, dar nu lipsite de senzualitate, ce trebuie însă mai întîi trezită, iar silueta ei zveltă (într-un taior negru) are ceva adolescentin, se vede că e balerină, sau mai bine zis : are ceva de efeb, ceea ce dă un farmec neaşteptat unei femei la vîrsta ei. Fumează foarte mult. Mîna ei foarte îngustă, atunci cînd striveşte ţigara pe jumătate fumată, nu e defel lipsită de forţă, de o doză

bună de brutalitate inconştientă, deşi ea însăşi se crede fragilă şi delicată. Vorbeşte foarte încet pentru ca partenerul să nu urle. Te obligă s-o menajezi. Şi acest truc, îmi zic eu, e inconştient. Şi în acelaşi timp răspîndeşte un parfum ameţitor, aşa cum îmi vestise deja Knobel ; trebuie să fie vreo marcă faimoasă, te gîndeşti imediat la Paris, la parfumurile din Place Vendôme.

— Cum o mai duci ? întreabă ea.

Felul ei de-a răspunde la o întrebare întotdeauna cu altă întrebare se regăseşte la cele mai multe femei, de fapt la toate, şi mi-e prea bine cunoscut ; cu atît mai mult trebuie să mă feresc de sentimentul înşelător de-a o mai fi întîlnit odată.

— Nu mă mai recunoşti ? întreabă ea.

Ideea ei fixă, cum că eu aş fi bărbatul ei dispărut, nu e defel trucată ; se dezvăluie în cele mai mărunte vorbe sau gesturi.

— Nu mai fumezi? întreabă ea.

Mai tîrziu — cu toate întrebările ei care nu sînt nici măcar întrebări adevărate, căci nu admit decît un unic răspuns, ignorîndu-le pe celelalte ca simple pretexte, şi din care nu se poate înfiripa o conversaţie — îi povestesc istorioara lui Isidor, adaptînd-o la situaţia frumoasei mele vizitatoare, omiţîndu-i, aşadar, pe cei cinci copii şi introducînd, într-o prelucrare liberă, un vis pe care l-am avut recent : de cîte ori îşi face apariţia, Isidor nu mai trage cu revolverul în tort, ci îşi arată cele două mîini stigmatizate... Un vis trăsnit !

— Of, suspină doamna mea, ai rămas acelaşi, nu poate omul să-ţi spună un cuvînt că imediat începi cu fantasmagoriile tale !

E comic, apoi enervant, dar şi înduioşător : doamna aceasta din Paris, cum stă ea pe priciul meu, într-un taior negru, fumînd ţigară de la ţigară, e o femeie inteligentă, orice s-ar spune, şi ai putea să-ţi imaginezi după-amieze întregi pe care le-ai petrece cu ea discutînd, chiar mai mult decît după-amieze. Fermecător e mai ales zîmbetul ei puţin obosit, amar dintr-un oarecare motiv, te face curios să afli cîte ceva despre ea, şi fără să vrei îţi îndrepţi tot mereu privirile spre buze, conştient de propriile buze. Dar : nu se poate descotorosi, se pare, de ideea fixă că mă cunoaşte.

Pur şi simplu nu crede că aş putea fi altul decît Stiller al ei cel dispărut. Tot timpul vorbeşte despre căsnicia ei, care, după cum aflu, n-a fost nici ea aşa cum ar trebui să fie o căsnicie. Îmi exprim de cîteva ori regretul. Cînd în sfîrşit apuc să rostesc un cuvînt — să nu vă închipuiţi că te copleşeşte cu vorbăria ei, dimpotrivă, vorbeşte cu multe pauze, pe care le umple cu fumul zorit al ţigării, cu minute întregi de tăcere amarnică, pe care nici atît nu îndrăzneşti s-o întrerupi — spun :

— Presupun, Madame, că aţi fost informată că aveţi de-a face cu un ucigaş.

Nici nu mă aude, ca şi cum aş fi spus ceva nelalocul lui.

— Sînt un ucigaş, am repetat eu cu prima ocazie, chiar dacă poliţia elveţiană nu e în stare să descopere asta. Mi-am ucis nevasta.

În zadar !

— Ciudat mai eşti ! spune ea. Zău că eşti ciudat, nu ne-am mai văzut de o jumătate de viaţă, şi din primul moment începi cu fantasmagoriile tale copilăreşti şi ridicole!

Gravitatea ei, trebuie să recunosc, mă face să mă simt nesigur, chiar dacă nu în privinţa faptului că mi-am omorît soţia, dar nesigur în ceea ce o priveşte pe această femeie nefericită, pe care aş vrea s-o eliberez de ideea ei fixă. Ce naiba vrea de la mine ! Încerc şi eu, plin de gravitate, s-o conving că între noi doi n-a existat niciodată o căsătorie ; plin de gravitate, chiar dacă ea se ridică brusc în picioare şi începe să umble de colo-colo prin celulă, îşi scutură părul roşcat şi se opreşte în faţa gratiilor mele, fumînd, cu mîinile ei înguste vîrîte în buzunarele strîmte ale taiorului foarte mulat, fără să scoată un cuvînt, cu privirea îndreptată spre castanul tomnatec, aşa încît nu-i văd faţa.

— Madame, spun eu şi mă servesc din ţigările ei, aţi venit tocmai cu avionul pentru a-l ierta pe dispărutul dumneavoastră soţ ; aţi aşteptat, înţeleg prea bine, ani de zile această clipă gravă şi de-a dreptul festivă, iar faptul că eu nu sînt bărbatul pe care l-aţi aşteptat din toată inima pentru a-l ierta reprezintă, fireşte, o lovitură pentru dumneavoastră. Dar nu sînt eu acela, Madame.

La care ea se mulţumeşte să sufle fumul de ţigară.

— Cred, spun eu şi încep să fumez, că lucrul acesta e clar ca lumina zilei, nici nu mai trebuie să discutăm.

— Ce e clar ca lumina zilei ? întreabă ea.

— Că eu nu sînt soţul dumneavoastră, cel care a dispărut.

— Cum de nu ? întreabă ea fără să se uite la mine. Cel puţin îi văd ceafa delicată.

— Madame, spun eu cu seriozitate impenetrabilă, sînt profund impresionat să vă aud vorbind despre nefericita dumneavoastră căsnicie, dar nu mi-o luaţi în nume de rău, cu cît vă ascult mai mult cu atît înţeleg mai puţin, ba chiar deloc ce doriţi de fapt de la mine. De la mine : Cum vă spuneam, eu mi-am ucis soţia, iar o doamnă ca dumneavoastră, care, slavă domnului, a supravieţuit căsniciei ei nefericite într-un chip atît de înfloritor — ca să fiu sincer nici nu înţeleg ce vreţi să-mi iertaţi ?

Tăcere.

— Locuiţi la Paris ? întreb eu.

La care ea se întoarce ; chipul ei, stupefiat, mai frumos ca înainte, datorită acestei dezvăluiri, mai viu, aşa că, îţi zici tu, acum aţi putea să vă întîlniţi, să vă întîlniţi cu adevărat, chipul ei arată astfel că îţi vine s-o săruţi pe frunte, un timp, şi poate că ar fi trebuit s-o faci, indiferent cum ar fi interpretat ea gestul ; un timp, apoi chipul ei se închide din nou, şi din nou ideea fixă :

— Anatol, ce-i cu tine ?

Şi din nou îi spun :

— Numele meu este White.

Atunci întoarce pur şi simplu foaia — se poartă ca şi cum eu aş avea o idee fixă. Aruncă ţigara aprinsă pe geamul cu gratii (lucru care este strict inteerzis, ca atîtea altele aici) şi se postează în faţa mea, fireşte, fără să pună mîna pe mine, încredinţată însă că eu o voi lua de mîini şi o voi implora, copleşit de căinţă, să mă ierte. Într-adevăr, o clipă, te simţi dezarmat şi zîmbeşti, deşi nu-i nimic de rîs : Aş putea să arăt ca un gnom, ca un minotaur sau mai ştiu eu ce ! — nimic nu s-ar schimba, absolut nimic, e pur şi simplu incapabilă să perceapă pe altcineva decît pe Stiller al ei.

— Nu mi-aş fi închipuit, spuse ea, că o să faci vreodată chelie ! Dar să ştii că nici nu-ţi stă rău.

Amuţeşti pur şi simplu. Neputincios. Îţi vine să te repezi la doamna aceasta şi s-o strîngi de gît, şi ea tot n-ar înceta să creadă că eşti soţul ei cel dispărut.

— De ce n-ai scris niciodată ?

Tac.

— Nici nu mai ştiam dacă trăieşti.

Tac.

— Unde ai fost toţi anii ăştia ?

Tac.

— De ce taci ?

Tac.

— Să dispari pur şi simplu ! spune ea. Să nu mai dai nici un semn de viaţă ! Şi asta tocmai pe vremea aceea ! Cînd aş fi putut muri.

La un moment dat spun :

— Acum însă, gata !

Nu ştiu ce-a mai spus, a ţinut-o însă aşa, pînă cînd am luat-o de mîini şi chiar şi atunci, urmărindu-şi ideea fixă, văzînd o confirmare în orice reacţie a mea, fie că zîmbeam, fie că tremuram, n-a încetat să mă ierte, pînă cînd am început s-o scutur, de-i săreau pieptenii din păr, şi am trîntit-o pe priciul tare unde a rămas întinsă, cu bluza desfăcută, cu taiorul răsucit pe ea, cu părul ciufulit şi cu cea mai nevinovată faţă de pe lume, incapabilă să se ridice, căci eu îngenuncheasem pe prici, îi prinsesem cele două mîini în pumnul stîng, şi anume în aşa fel încît, de durere, închise ochii ei nespus de frumoşi. Părul ei desfăcut e încîntător, parfumat, mătăsos. Respira sacadat, ca după o alergare, cu gura deschisă. Dinţii sînt excelenţi, nu fără plombe, dar de un sidefiu frumos. Şi cum cealaltă mînă a mea se încleştase în maxilarul ei, era incapabilă să mai vorbească. O priveam ca pe un obiect, dintr-o dată foarte lucid, o femeie, o femeie străină, oarecare. Dacă n-ar fi venit Knobel, paznicul meu, cu scrumiera.

Nu există scăpare. O ştiu şi mi-o spun zilnic. Nu există scăpare. Am fugit ca să nu ucid şi am aflat că tocmai încercarea de-a scăpa e o crimă. Nu există decît o singură cale : să iau asupra mea această ştiinţă, ştiinţa că am ucis o viaţă, chiar dacă nimeni n-o împărtăşeşte cu mine.

Fantasmagorii ! Îmi cer să-mi povestesc viaţa, iar cînd încerc să mă fac înţeles, îmi spun : Fantasmagorii! (Acum ştiu cel puţin de unde a luat apărătorul meu acest cuvînt însoţit de zîmbetul condescendent !). Mă ascultă cît timp îi vorbesc despre casa mea din Oakland, despre negri şi alte fapte ; cum ajung însă la adevărata poveste, cum încerc să-i comunic ceea ce nu poate fi adeverit cu ajutorul fotografiilor, de pildă, ce se întîmplă cînd îţi tragi un glonte în tîmplă, apărătorul meu începe să-şi cureţe unghiile, aşteptînd nerăbdător prilejul să mă întrerupă pentru cine ştie ce fleac :

— Aţi avut o casă în Oakland ?

— Da, răspund eu scurt, de ce ?

— Unde e acest Oakland ?

— Vizavi de San Francisco.

— Ah, spune apărătorul meu, chiar aşa ?

Avea patru metri lăţime şi treisprezece lungime (apărătorul meu notează, asta-i tot ce vrea el !) şi de fapt, ca să fiu exact, nu era decît o cabană de lemn. Fostele acareturi ale unei ferme, care fusese înghiţită de oraş, în timp ce coliba rămăsese intactă, deşi tot mai degradată. Lîngă ea, un copac imens, un eucalipt, al cărui foşnet de argint n-am să-l uit niciodată. În jur, doar acoperişuri, un cer plin de stîlpi de telegraf strîmbi şi rufele fluturînde ale negrilor din vecinătate. Ca să fiu din nou exact : în dreapta locuiau chinezi. Şi să nu uit grădiniţa mică, plină de bălării. Duminica îi auzeam pe negri cîntînd în biserica lor de lemn. În rest, linişte, foarte multă linişte, cîteodată sirenele răguşite din port, scrîşnetul lanţurilor care ţi se înfigea în creier. Dealtfel, nu eram proprietarul colibei, ci doar chiriaş. Pe vremea aceea nu aveam un sfanţ. Chiria o plăteam hrănind pisica. Nu pot să sufăr pisicile. În schimb aveam o bucătărie cu aragaz şi frigider, mîncarea pisicii gata pregătită în conserve roşii, şi chiar şi un aparat de radio. În nopţile toride, liniştea era de nesuportat ; eram bucuros că aveam radioul.

— Şi acolo locuiaţi singur ?

— Nu, spun eu, cu pisica.

Pisica nici n-o mai notează... Deşi pisica asta, cred eu acum, a fost primul sol. Stăpînii ei îi ziceau Little Grey, îi dăduseră de mîncare întotdeauna în bucătărie, obicei pe

care, şi numai din cauza mirosului, nu aveam de gînd să-l păstrez. Deschideam conserva zilnică, răsturnam conţinutul ei scîrbos în farfurie afară în grădină, dar pisica, răsfăţată cum era, refuza să intre în joc. Sărea pe pervazul geamului meu deschis ! Mă străfulgera cu ochii ei verzi, arătîndu-şi colţii şi scuipînd. Cum să citesc în astfel de condiţii ? Mă repezeam la ea, un corp care se zvîrcolea, şi o azvîrleam cu elan în noaptea californiană, apoi închideam toate ferestrele. Şi iat-o din nou în faţa ferestrei, arătîndu-şi colţii, de cîte ori mă uit la ea, îşi arată colţii, ore în şir, săptămîni la rîndul. Nu uitam niciodată să-i dau mîncarea din conservă, asta era doar obligaţia mea, unica obligaţie de pe vremea aceea. Şi nici ea nu pierdea niciodată ocazia să se strecoare prin vreo fereastră deschisă în casă (doar nu puteam să-mi petrec toată vara în spatele ferestrelor închise!) şi să apară, cînd mi-era lumea mai dragă, linguşindu-se pe lîngă picioarele mele. S-a pornit o adevărată luptă, o luptă ridicolă, a tenacităţii, o luptă îngrozitoare; nopţi de-a rîndul n-am dormit fiindcă mieuna în jurul colibei, dînd de ştire vecinilor despre cruzimea mea. Am lăsat-o să intre, am băgat-o în frigider, şi tot n-am putut dormi. Cînd în sfîrşit m-am milostivit de ea, nu mai zicea nimic; i-am încălzit lapte, pe care l-a vărsat. Privirea ei mă ameninţa cu moartea. Era în stare să-mi ia tot, căsuţa de lemn, grădiniţa ; era prezentă şi cînd nu era de faţă, şi m-a adus în aşa hal, încît seara porneam în căutarea ei. Îi întrebam pe negrii de pe trotuar dacă n-o văzuseră pe Little Grey, iar ei dădeau din umerii lor rotunzi. Unsprezece zile şi unsprezece nopţi a lipsit. Într-o seară fierbinte, cînd tocmai venise Helen în vizită, o văd sărind pe pervazul ferestrei. *My Goodness !** strigă Helen ; pisica sta acolo cu o rană deschisă pe faţă, cu sîngele şiroind, uitîndu-se la mine ca şi cum eu aş fi rănit-o. O săptămînă întreagă am hrănit-o în bucătărie ; îşi atinsese ţelul. Sau era cît pe-aci, căci la un moment dat, la miezul nopţii, după ce-o visasem, m-am dus la ea, am scos-o din perna caldă în care se instalase şi am dus-o în grădina întunecată, asigurîndu-mă totodată că rana ei se vindecase. Şi am luat-o de la început; se-aşeza la geam şi îşi arăta colţii. Nu mă înţelegeam deloc cu animalul ăsta.

* Dumnezeule mare ! *(engl.)*

Apărătorul meu zîmbeşte.

— În rest însă, trăiaţi singur.

— Nu, spun eu, cu Helen.

— Cine e Helen ?

— O femeie ! îi răspund eu enervat de talentul lui de-a mă atrage în fel de fel de poveşti secundare şi, mai ales, de Eversharp-ul lui cu care îşi notează deîndată numele.

— Vorbiţi-mi deschis, spune el, şi după ce-i servesc o poveste destul de picantă, mă asigură : Fireşte că toate acestea sînt strict confidenţiale, în orice caz n-o să suflu un cuvînt în faţa doamnei Stiller.

Sper ca totuşi să-şi dea drumul.

Am citit în Biblie.

(Visul sfruntat dinaintea confruntării cu doamna Julika Stiller-Tschudy : — privesc de afară pe fereastră cum un bărbat mai tînăr, probabil cel dispărut, umblă printre măsuţele unei cafenele, cu palmele ridicate, ca să-şi arate petele sîngerii, oferă, ca să zic aşa, stigmate, pe care nu i le ia nimeni, senzaţia de penibil, eu însumi stau afară, cum am spus, lîngă mine doamna de la Paris, căreia nu-i cunosc chipul, explicîndu-mi pe un ton oarecum batjocoritor că acest comerciant de stigmate e soţul ei, îmi arată şi ea mîinile : şi ele însemnate cu două cicactrici sîngerii, drept care bănuiesc că cei doi trebuie doar să aleagă, care din ei este crucea şi care cel crucificat, toate acestea fără cuvinte ; oamenii de la măsuţele de cafenea cu reviste ilustrate...)

Paznicul meu ar vrea să ştie cine este Helen. A auzit tocmai numele rostit în biroul procurorului. Gardianul meu ştie deja că e nevasta unui sergent american, de asemenea, că respectivul sergent a venit într-o bună dimineaţă de la unitate şi ne-a surprins în locuinţa lui... Prea obosit ca să povestesc din nou o crimă, mă mulţumesc să spun :

— Era un tip simpatic.

— Bărbatul ei ?

— I-a recomandat nevesti-sii să se ducă la un psihanalist, iar ea i-a recomandat acelaşi lucru.

— Şi ?
— Asta a fost tot.
Gardianul meu e dezamăgit, dar e ceva bun şi în asta, după cum observ tot mai des ; tocmai poveştile ce dezamăgesc, neavînd un sfîrşit concludent şi deci nici prea mult sens, par mai autentice.
În rest, nimic nou.

P.S.
Ce speră să obţină de pe urma unor călătorii la faţa locului nu ştiu. Au renunţat, se pare, la planul de-a mă duce la atelierul celui dispărut, sau l-au amînat, dată fiind promisiunea mea că am să distrug tot ce aparţine individului acela, din cauza căruia am eu atîtea necazuri. Acum, după cîte aflu, vor să mergem la Davos. La ce bun, oare?

Poţi să povesteşti orice, numai adevărata-ţi viaţă, nu; — imposibilitatea aceasta este cea care ne condamnă să rămînem aşa cum ne văd şi ne reflectă semenii noştri, ei, cei care pretind că mă cunosc, ei, cei care se numesc prietenii mei şi nu-mi mai permit în veci să mă schimb, care distrug orice minune (ceea ce nu pot povesti, inexprimabilul, ceea ce nu pot dovedi) — doar pentru a putea spune :
— Te cunosc.

Apărătorul meu şi-a ieşit din fire, aşa cum, mai devreme sau mai tîrziu, era de aşteptat ; se stăpîneşte însă, palid de furie. Fără obişnuitul salut de dimineaţă, mut, cu mapa proptită în genunchi, priveşte în ochii mei adormiţi, aşteaptă să mă vadă suficient de treaz, suficient de curios să aflu motivul indignării sale.
— Minţiţi, spune el.
Probabil că se aştepta să roşesc ; tot n-a înţeles.
— Cum o să vă mai cred de-acum înainte ? se plînge el. Am început să mă îndoiesc, să mă îndoiesc teribil de fiecare cuvînt pe care îl rostiţi, de cînd mi-a căzut în mîini acest album. Vă rog, spune el, uitaţi-vă, şi dumneavoastră la fotografii !

Sînt fotografii, recunosc, şi nu pot să neg că între mine şi Stiller al lor există o anume asemănare exterioară ; cu toate acestea, eu însumi mă văd cu totul altfel.

— De ce minţiţi ? mă întreabă el tot mereu. Cum să vă apăr dacă nici măcar mie nu-mi spuneţi adevărul adevărat ?

Nu poate să priceapă.

— De unde aveţi albumul ? întreb eu.

Nici un răspuns.

— Şi mai îndrăzniţi să susţineţi că nu aţi trăit niciodată în ţara asta, ba că nici nu v-aţi putea închipui o viaţă într-un oraş ca al nostru !

— Nu fără whisky, spun eu.

— Vă rog, spune el, priviţi !

Uneori încerc să-l ajut.

— Domnule doctor, spun eu, totul depinde de ceea ce înţelegem noi prin viaţă ! O viaţă adevărată, o viaţă care rămîne în ceva viu, nu doar într-un album îngălbenit, nu trebuie să fie grandioasă, istorică, de neuitat, dacă mă înţelegeţi, domnule doctor, o viaţă adevărată poate fi viaţa unei femei simple sau viaţa unui mare gînditor, a unui întemeietor, care va rămîne în istoria lumii, dar nu trebuie să fie aşa, zic eu, nu contează chiar atît de mult însemnătatea noastră. Dealtfel e greu de spus ce contează pentru ca o viaţă să fi fost o viaţă adevărată. Eu îi zic adevărată, dar ce înseamnă asta ! Aţi putea la fel de bine să spuneţi : omul să fie identic cu sine însuşi. Altfel nici n-a fost ! Vedeţi, domnule doctor, asta vreau să spun : Contează acest „a fost“, oricît de mizerabil, chiar dacă, pînă la urmă, nu se reduce decît la o simplă vină, da, e greu dacă toată viaţa noastră rămîne numai şi numai într-o vină, într-o crimă de pildă, se-ntîmplă, şi nu e neapărat necesar să fie acolo şi vulturii care se rotesc pe deasupra, aveţi dreptate, domnule doctor, toate astea nu sînt decît vorbe. Mă înţelegeţi ? Vorbesc foarte neclar atunci cînd nu încep pur şi simplu să mint pentru deconectare ; a rămîne e şi acesta doar un cuvînt, ştiu, şi poate că în general vorbim numai despre lucruri care ne lipsesc, pe care nu le înţelegem. Dumnezeu e forma de-a rămîne ! E suma vieţii adevărate, sau cel puţin aşa mi se pare mie uneori. Cuvîntul să fie şi el o formă de-a rămîne? Poate că viaţa, cea adevărată, e

pur și simplu mută — și nu lasă nici un fel de imagine, domnule doctor, nimic mort !...

Dar pentru apărătorul meu imaginile moarte sînt suficiente.

— Ia uitați-vă ! spune el. Aici : — lîngă lebede, dîndu-le de mîncare, acesta sînteți dumneavoastră, iar în fundal, după cum vedeți și dumneavoastră, e domul cel mare din Zürich ! Ia uitați-vă !

Nimic de zis : în fundal (cam neclar) se vede un fel de catedrală mică, domul cel mare, cum îi spune apărătorul meu.

— Totul depinde, vă rog să mă credeți, mai spun eu o dată, de ceea ce înțelegem prin viață.

— Și aici ! spune apărătorul meu, răsfoind în continuare albumul, ia priviți : Anatol în primul său atelier, Anatol pe Piz Palü, Anatol ca recrut, tuns chilug, Anatol în fața Luvrului, Anatol împreună cu unul din consilierii municipali cu ocazia unei festivități de premiere.

— Și ? întreb eu.

Ne înțelegem tot mai puțin. Dacă n-ar fi trabucul, pe care cu toată supărarea l-a adus totuși, n-aș mai vorbi deloc cu el, și cred că ar fi mai bine. Ce rost au toate interogatoriile astea ! Degeaba încerc să-l conving că nici eu nu știu adevărul, și că pe de altă parte nici eu nu sînt dispus să-i las să-mi dovedească cu lebedele și consilierii lor municipali cine aș fi în adevăr, și că am să fac ferfeniță orice album pe care mi-l vor aduce de-acum încolo în celulă. Degeaba ! Apărătorul meu nu vrea să priceapă ; în mintea lui eu trebuie să fiu Stiller, ca el să mă poată apăra, și spune că toată împotrivirea mea de-a fi altul decît mine însumi nu-i decît o prefăcătorie ridicolă. În cele din urmă, ajungem să răcnim iarăși unul la altul.

— Eu nu sînt Stiller ! răcnesc eu.

— Dar cine ? răcnește el, cine ?

P.S.

Trabucul de la el mă rușinează. Tocmai i-am mușcat capătul tare, apoi am tras primele fumuri, care sînt întotdeauna deosebit de uscate și deosebit de aromate, pentru ca uluit de aromă să mai scot o dată țigara din gură și să

mă uit la ea. Dannemann ! Marca mea preferată ! Legitimos ! Așa că din nou —

Ieri la Davos. E întocmai cum l-a descris Thomas Mann. În plus, plouă toată ziua. Cu toate astea, trebuie să mărşăluiesc pe o anumită promenadă, silit de Julika să văd veveriţe şi servit de apărătorul meu cu conuri de brad, pentru a le simţi aroma. Ca şi cum aş fi negat vreodată aroma puternică a conului de brad ! Mai tîrziu, într-un anumit restaurant, trebuie să mănînc melci care, aşa cum se ştie, sînt foarte gustoşi, dar îţi lasă în schimb un miros puternic de usturoi. Julika şi apărătorul meu se privesc în acest timp cu subînţeles, observ eu prea bine, ca şi cum ar aştepta să mă vadă izbucnind într-o confesiune sau, măcar, în lacrimi. Eu însă mă simt teribil de bine să stau din nou la o masă acoperită cu o faţă de masă albă. Cum nu se înfiripă nici o conversaţie ca lumea, le povestesc despre Mexic, munţii din jur, deşi foarte mici, îmi amintesc de Popocatepetl, de trecătoarea Cortes, iar cucerirea Mexicului mi se pare a fi una din cele mai fascinante istorii.

— S-ar putea, spune apărătorul meu, dar noi nu sîntem aici ca dumneavoastră să ne povestiţi despre Cortes şi Montezuma !

Au vrut să-mi arate şi sanatoriul unde a fost internată pe vremuri Julika ; arsese între timp, iar apărătorul meu e foarte amărît din această cauză. După masă, ni se aduc ţigări de foi la alegere, cafea şi rachiu de cireşe. Mă întreb de ce cheltuiesc atîţia bani. Mica noastră excursie trebuie să coste în jur de două sute de franci elveţieni ; apărătorul meu şi cu mine călătorim cu maşina închisorii (se adaugă deci diurna pentru şofer şi jandarm), Julika cu trenul. Dacă vremea ar fi mai bună, peisajul ar fi plăcut, fără îndoială. La un moment dat, jos în vale, depăşim trenul, Julika face semne cu mîna.

Spaima mea : repetiţia !

Doamna Julika Stiller-Tschudy a descoperit vechea mea cicatrice de deasupra urechii drepte şi vrea să ştie de unde o am. Nu-mi dă pace. Spun :

— A vrut unul să mă împuşte.

— Nu, stăruie ea, serios.
Atunci îi povestesc ceva.

P.S.

Julika, cu cît o văd mai des, e totuşi altfel decît o credeam după prima vizită. Cum este, n-aş putea să spun. Are momente de neaşteptată graţie, mai ales cînd nu e şi apărătorul meu de faţă, momente de inocenţă dezarmantă, de înflorire subită a unei adolescenţe ce n-a fost trăită niciodată, o faţă ca întîia oară, trezită de suflarea divină. Ea însăşi e atunci mirată, o doamnă într-un taior negru şi cu o pălărie de la Paris, învăluită de obicei în fum de ţigară, uimită că nici un bărbat n-a recunoscut-o încă. Nu-l înţeleg pe dispărutul Stiller ! E o fecioară ascunsă, care aşteaptă aici în învelişul unei femei coapte, timp de cîteva clipe, atît de frumoasă, că eşti pur şi simplu uluit. Oare Stiller n-a văzut nimic ? Nu există nimic femeiesc, care să nu fie şi în femeia aceasta, cel puţin ca o virtualitate, ascunsă poate, şi numai ochii ei (cînd timp de o clipă nu mă ia drept Stiller !) au o strălucire plină de aşteptare, că devii gelos pe bărbatul care o va trezi o dată.

Repetiţia ! Cu toate acestea ştiu : depinde dacă reuşeşti să nu te aştepţi ca viaţa ta să se desfăşoare în afara repetiţiei, ci să-ţi faci de bunăvoie (deşi silit) din repetiţie un mod de viaţă, acceptînd : Acesta sînt eu !... Tot mereu însă (şi aici intervine repetiţia !) se iveşte un cuvînt, o expresie care mă sperie, un peisaj care-mi aminteşte, şi totul în mine e fugă, fugă fără speranţa de-a ajunge undeva, numai din spaima de repetiţie.

Azi, la duş, micuţul evreu îmi spune, în timp ce ne săpunim, că probabil ne vedem pentru ultima oară, căci are să se spînzure cît de curînd. Am rîs şi l-am sfătuit să nu facă una ca asta. Apoi din nou încolonaţi pe coridoare, cu prosopul în jurul gîtului —

Mai nou :

— N-o să mai dureze mult, zice Knobel, şi o să beţi şi whisky, Mister White, poate că de săptămîna asta chiar!

Cînd îi cer să mă lămurească, amuţeşte. Îmi dau imediat seama că a auzit ceva, dar că nu are voie să vorbească. La sfîrşit, cu castronul de supă în mînă, îmi spune totuşi:

— I-aţi plăcut tare mult doamnei, aşa se pare !

— Şi ?

— În orice caz, doamna a depus o cauţiune, spune el cu voce joasă, o sumă frumuşică !

— Pentru ce ?

— Păi, pentru dumneavoastră, Mister White ! rînjeşte el şi-mi face cu ochiul, ca să vă puteţi plimba cu doamna!

Încă o dată (pentru ultima oară !) am făcut azi încercarea de a-l ajuta pe sîrguinciosul meu apărător să iasă din încurcătura de-a dreptul înduioşătoare în care a intrat datorită neînţelegerii situaţiei mele, încurcătură care îl costă atîta muncă, muncă zadarnică, şi atîta bătaie de cap cu mine, care, pe de altă parte, îi sînt atît de recunoscător pentru trabucul zilnic.

— Ştiţi, l-am întrebat tocmai cînd muşcam din capul uscat al trabucului, basmul lui Rip van Winkle ?

În loc să-mi răspundă îmi oferi bricheta.

— Un basm american, i-am spus eu, ţinînd ţigara în gură, deci cam neclar. L-am citit cînd eram copil, acum cîteva decenii, într-o carte de Sven Hedin, cred. Îl ştiţi ?

La care (ceea ce-i foarte important) ţineam bricheta de argint cu flăcăruia în faţa ţigării aromate, această unică plăcere a detenţiei mele, fără s-o aprind însă, nu, în pofida poftei aprige, mi-am repetat întrebare :

— Nu-l ştiţi ?

— Ce ?

— Basmul lui Rip van Winkle !

Doar în felul acesta, cu bricheta în mînă, aprinzînd-o de fiecare dată cînd se stingea, şi cu trabucul în cealaltă mînă, mereu pe cale de-a aprinde în sfîrşit minunata ţigară, ba, la un moment dat, cu ea aprinsă, încît n-ar mai fi trebuit decît să trag primele fumuri, împiedicat însă în ultima clipă — de Rip van Winkle, al cărui basm era mai acut decît trabucul — doar în felul acesta l-am putut sili pe apărătorul meu veşnic preocupat să mă asculte cu atenţie.

Basmul era cam așa :

Rip van Winkle, urmaș al acelor neînfricați bărbați din neamul van Winkle, care, pe vremuri, sub conducerea lui Hendrik Hudson puseseră stăpînire pe pămîntul american, era un leneș cum nu se mai văzuse, în schimb, un om cumsecade, care nu pescuia de dragul peștilor, ci ca să viseze, căci îi era capul plin de așa-zise gînduri care nu aveau nimic comun cu realitatea. Realitatea sa, o nevastă de ispravă, pe care cei din sat nu puteau decît s-o admire sau s-o compătimească, o ducea destul de greu cu el. Rip simțea prea bine că ar fi trebuit să aibă și el o meserie, o meserie de bărbat, și de aceea îi plăcea să se dea drept vînător, căci în felul acesta avea ocazia să petreacă zile întregi în locuri unde nu-l vedea nimeni. De cele mai multe ori, nu se întorcea nici măcar cu un porumbel, ci doar cu o conștiință încărcată. Căsuța sa era cea mai dărăpănată din tot satul, ca să nu mai vorbim de grădină. Nicăieri bălăriile nu creșteau mai în voie ca în grădina lui, și întotdeauna caprele lui erau cele care se rătăceau și cădeau în prăpăstii. El însă nu se supăra, fiindcă era un om interiorizat, spre deosebire de strămoșii săi care te priveau cu atîta hotărîre din tablourile vechi. Zile întregi ședeau în fața colibei lui dărăpănate, cu barba sprijinită în mîini, meditînd la fericirea lui. Avea nevastă și doi copii, dar fericit nu era. Așteptase mai mult de la el însuși ; avea cincizeci de ani și continua să aștepte, chiar dacă nevasta lui cea cuminte și tovarășii săi zîmbeau fără să-l înțeleagă. Numai Bauz, cîinele lui flocos, îl înțelegea și dădea din coadă cînd Rip își lua pușca, gata să pornească la vînătoare de veverițe. Pușca, un obiect greoi, cu multe ornamente, o moștenise de la străbuni. Zîmbeau cu toții pe ascuns cînd Rip povestea despre vînătorile sale : întotdeauna i se întîmplau o mulțime de lucruri, de împușcat nu împușca însă aproape nimic. Și cum poveștile lui nu-i țineau de foame, nevastă-sa, mamă a doi copii, se săturase pînă peste cap de ele ; îi spunea în față că e puturos, lucru pe care el nu-l suporta. Așa se face că în fiecare seară, Rip pornea spre cîrciuma satului, unde se găseau întotdeauna cîțiva care să-l asculte, chiar dacă poveștile lui nu le țineau de foame ; pușca cea frumoasă și cîinele obosit de la picioarele lui erau de ajuns cînd Rip povestea despre vînătorile lui. Oamenii îl îndrăgeau, fiindcă vorbă-

ria lui nu făcea rău nimănui, dimpotrivă, lui Rip îi era parcă mereu puţin teamă de lume şi de aceea căuta să cîştige simpatia oamenilor. Fireşte că trăgea şi la măsea. Iar dacă nu-l asculta nimeni, nu se supăra ; în orice caz nu se întorceau niciodată înainte de miezul nopţii acasă, Rip şi cîinele său, care-şi băga coada între picioare de cum o auzea pe doamna van Winkle, căci în fiecare seară se pornea să turuie lucrurile pe care Rip le înţelegea tot atît de puţin ca şi căţelul său, ea însă turuia fără oprire, în timp ce el îşi scotea cizmele, că orice prost putea să priceapă că nu mai mergea aşa, deşi orice prost pricepuse asta de ani de zile... Într-o bună zi au plecat din nou la vînătoare de veveriţe, Rip şi credinciosul său cîine, în pas vioi, atîta timp cît îi mai putea vedea satul, apoi, ca de obicei, Rip a făcut un prim popas, a gustat ceva din mîncarea care şi-o luase la drum, în timp ce Bauz era atent să nu apară cineva de după deal. În schimb a primit, ca de obicei, un os, iar Rip şi-a aprins pipa să-i lase şi bietului cîine, care clefăia zgomotos, răgazul necesar să-şi roadă osul în pace. În sfîrşit, porniră mai departe în dimineaţa însorită, printre dealurile de deasupra Hudsonului, un ţinut minunat, după cum se poate vedea şi astăzi, care nu ducea defel lipsă de veveriţe. Dumnezeu ştie însă de ce Rip se dădea mereu în faţa oamenilor drept vînător ! Luat de gînduri, pe care nu le-a aflat niciodată cineva, se plimba prin pădure. Existau şi iepuri pe-acolo, ba chiar şi căprioare ! Cu mîinile în buzunarele hainei, cu puşca pe umăr, cu pipa în gură Rip se opri locului, privind cu veneraţie spre animalul mirat. Căprioara care, vădit, nu-l ţinea de vînător, se pregătea tocmai să-şi vadă mai departe de păşunat. Trebuie să fii vînător ! îşi zise Rip, gîndindu-se dintr-o dată la cîrciuma de fiecare seară şi la nevasta lui cea bravă, şi ridică puşca la ochi. O îndreptă spre căprioara care-l privea şi apăsă pe trăgaci, dar n-avea gloanţe ! Ciudat, cîinele începu să latre, deşi nu răsunase nici o împuşcătură, şi în aceeaşi clipă s-au auzit strigăte din rîpă : Rip van Winkle, Rip van Winkle ! Un personaj cît se poate de ciudat, gîfîind sub povară grea, se ivi din rîpa pe cît de neaşteptată pe atît de stîncoasă, umblînd aplecat înainte, încît faţa nu i se vedea, ajungea însă să-i vezi hainele ca să fii uimit, căci purta o scurtă de postav, aşa cum pot

fi văzute în tablourile vechi, şi pantaloni largi cu garnituri colorate, ba nu-i lipsea nici mustaţa în furculiţă, pe care o purtau odinioară strămoşii. Pe umeri ducea însă un butoiaş măricel plin cu rachiu. Rip nu se lăsă prea mult strigat. Eşti un om politicos ! îi spuse insul cu mustaţă : Un om săritor ! şi cu aceste cuvinte, care îi plăceau atît de mult lui Rip, îi rostogoli butoiaşul pe umeri, încît Rip renunţă să mai pună şi alte întrebări. Mai întîi o luară pe munte în sus, apoi în jos, coborînd într-o văgăună, un loc pe care Rip nu-l mai văzuse niciodată. Nici Bauz, căţelul cel credincios, nu se simţea tocmai bine în pielea lui, se lipea de picioarele stăpînului său schelălăind. Căci se auzea ca un bubuit de tunet rostogolindu-se din văgăună! În sfîrşit, ajunseseră la destinaţie. Eliberat de butoiaşul greu, care-i amorţise umerii, Rip se îndreptă de spate şi privi în jurul său. Acesta-i Rip van Winkle ! spuse omul cu mustaţă, iar Rip se văzu în mijlocul unei societăţi de domni în vîrstă cu pălării olandeze, cu chipuri rigide şi solemne, cu jabouri demodate la gît. Nimeni nu spuse un cuvînt, numai Rip dădu din cap. Se vede că erau jucători de popice. De aici şi tunetele şi bubuiturile din văgăună ! Rip fu pus deîndată să umple cănile, bătrînii domni traseră fiecare cîte o duşcă zdravănă, apoi îşi văzură din nou de joc, iar lui Rip, căruia tare mult îi plăcea să se arate a fi un om săritor, nu-i rămase altceva de făcut decît să le aşeze popicele. Numai din cînd în cînd, în grabă, apuca să ia o înghiţitură din cană. Era rachiu de ienupăr, rachiul lui preferat ! Dar cît ai clipi, popicele iar săreau care încotro cu un bubuit asurzitor, care făcea să răsune toată văgăuna. Rip nu mai prididea cu treaba. Iar bubuitul şi rostogolitul nu se mai isprăveau. Rip aşeza popicele grele şi cam instabile şi abia apuca să întindă mîna după rachiul de ienupăr, că următorul domn trecea deja la atac, închidea ochiul stîng, potrivindu-şi ţinta, şi dădea drumul la bila de piatră care se pornea ca o furtună. Era o societate destul de ciudată, cum am spus, nu se rostea nici un cuvînt, aşa că nici Rip nu îndrăzni să întrebe cînd va fi eliberat de această corvoadă. Feţele lor cu pălăriile olandeze şi cu jabourile demodate, aşa cum le purtau strămoşii, erau atît de demne ! Numai în clipa în care Rip aşeza din nou popicele, avea senzaţia nesuferită că domnii rînjeau în spatele lui ; Rip

însă nu putea să se întoarcă şi să se uite ; cum aşeza ultimul popic, care se mai mişca, fireşte, auzea deja următoarea bilă rostogolindu-se ameninţător, iar el trebuia să sară într-o parte, ca bila să nu-i zdrobească picioarele. Nu se întrezărea cînd avea să se sfîrşească odată această corvoadă. Butoiaşul cu rachiu părea că nu se mai goleşte, Rip umple tot mereu cana, domnii luau tot mereu cîte o înghiţitură şi tot mereu îşi vedeau mai departe de jocul lor. — Nu exista decît o singură scăpare : Rip trebuia să se trezească !... Soarele coborîse deja în negura cafenie a serii, cînd Rip se ridică în capul oaselor, frecîndu-şi ochii. Era vremea să se întoarcă acasă, negreşit. În zadar însă fluieră după cîinele său. Un timp, buimac de vise, Rip se uită după văgăună şi după jucătorii de popice cu pălăriile lor olandeze, cu jabourile lor demodate, dar nici urmă de ele ! Afară, rîul lucea ca întotdeauna, şi dacă ar fi apărut şi cîinele, dînd ca de obicei din coadă, Rip nici nu s-ar mai fi gîndit la visul lui. Pe drumul de întoarcere ar fi cumpănit ce să povestească în sat. Un pic semănau, parcă, cu popicele mari şi instabile, poveştile acestea, pe care trebuia să le potrivească tot mereu, pentru ca ceilalţi să le poată răsturna. De Bauz, nici urmă ! În sfîrşit, Rip îşi luă puşca din iarbă, dar, ce să vezi, fusese acoperită de ienupăr. Ba mai mult, ruginise, era cea mai amărîtă puşcă din lume ! Patul de lemn putrezise. Rip clătină din cap, răsuci puşca de cîteva ori în mînă, apoi o azvîrli cît colo şi se ridică. Soarele stătea de-acum la orizont. Că grămada de oase albite de lîngă sacul lui ar putea fi ultimele resturi din credinciosul lui cîine, scheletul lui Bauz, asta n-o mai putea crede. Dar ce altceva ar fi putut să fie ? Aşa era, nu visa, îşi frecă bărbia şi dădu de o barbă care îi ajungea pînă la piept, o barbă de bătrîn. Trecuseră ani de zile. Cîţi oare ? În orice caz, era tîrziu. Împins de foame, dar şi de curiozitate să ştie cît îi mai rămăsese de trăit după jocul acela stupid de popice, Rip se întoarse în satul lui, ale cărui case şi străzi nu le mai recunoscu. Totul se schimbase ! Numai propria lui căsuţă stătea părăginită ca întotdeauna, goală şi fără geamuri, locuită doar de vînt. Dar unde era Hanne, soţia lui ? Încet, simţi cum îl cuprinde groaza. Vechea cîrciumă, unde întotdeauna aflai ce voiai să afli, nu mai era de găsit. Singur şi pierdut, zăpăcit şi speriat, înconjurat de copii străini, întrebă de

vechii lui tovarăşi. Trecătorii dădeau din umeri sau îl îndrumau spre cimitir. În sfîrşit, întrebă cu voce stinsă: Mai exista oare cineva care să-l ştie pe Rip van Winkle ? Au izbucnit în rîs. Pe Rip van Winkle, vînătorul de veveriţe, îl ştiau foarte bine, şi-i povestiră nişte istorii tare ciudate despre omul care, acum douăzeci de ani, cum ştia orice copil, căzuse într-o rîpă sau fusese prins de indieni. Ce să mai zică? Cu sfiiciune întrebă de Hanne, soţia acelui vînător, şi fiindcă îi răspunseră că o ştiau şi că femeia murise şi ea de atîta supărare, îi veni să plîngă şi dădu să plece. Dar el cine e ? întrebară ei, iar el stătu să se gîndească. Dumnezeu ştie ! spuse el : Dumnezeu ştie, ieri îmi părea că ştiu, azi însă, că m-am trezit, cum să mai ştiu ? În zadar le istorisi ciudata poveste cu jocul lui de popice, povestea scurtă a vieţii lui pe care şi-o irosise dormind, ei nu-l înţeleseră, îşi făcură semne cu mîna, nu pricepeau ce voia să spună. Iar el altfel nu ştia să povestească, aşa că oamenii îşi văzură din nou de drum. Doar o femeie tînără şi destul de frumuşică rămăsese pe loc. Rip van Winkle a fost tatăl meu ! spuse ea : Ce ştii tu despre el ? Un timp, el o privi în ochi şi se simţi, desigur, ispitit să-i spună că e tatăl ei, era el însă oare cel pe care îl aşteptau, vînătorul de veveriţe cu poveştile lui care se cam clătinau şi se răsturnau cînd ei rîdeau ? În sfîrşit spuse : Tatăl tău e mort ! Aşa că tînăra femeie îi întoarse şi ea spatele, ceea ce îl duru, dar n-avea încotro. Se trezise oare degeaba ? A mai trăit cîţiva ani în sat, un străin printre străini, care nu mai pretindea să fie crezut cînd povestea despre Hendrik Hudson, descoperitorul rîului şi al ţării, şi despre echipajul corabiei sale, care din cînd în cînd se aduna în văgăună la o partidă de popice, şi cînd le spunea că acolo ar trebui să-l caute pe bătrînul lor Rip van Winkle. Zîmbeau cu toţii, chiar dacă în zilele de vară fierbinţi, uneori, din grotele dealurilor se auzea un bubuit înfundat, un zgomot ca de popice ; oamenii însă ziceau că e doar o furtună ca toate celelalte, şi aşa şi era probabil.

Cam acesta ar fi basmul.

— Şi ? întreabă apărătorul meu după ce terminasem de povestit şi-mi aprinsesem în sfîrşit trabucul, nu văd legătura ? Spre sfîrşitul lui septembrie are loc procesul, iar

dumneavoastră îmi povestiţi basme — basme ! — cum să vă apăr în acest fel ?

— Dar cum altfel ?

— Basme ! se vaită el, în loc să-mi spuneţi măcar o dată adevărul adevărat, de care să mă pot folosi !

P.S. — I-am cerut apărătorului meu să-mi livreze un nou caiet, căci acesta va fi curînd plin. Hărnicia mea îl bucură. Încă nu i-am dat voie să citească din el, şi faptul că speră din toată inima că acest caiet ar putea să conţină, ca să zic aşa, procesul-verbal al vieţii mele, pregătit spre a fi îndosariat, mă îngrijorează oarecum.

Zürich-ul ar putea fi un orăşel fermecător. Se află la capătul de jos al unui lac încîntător, ale cărui maluri deluroase nu sînt urîţite, ce-i drept, de fabrici, ci de vile, şi cum ieri, în timpul plimbării, vremea a fost mai mult ca plăcută, senin de septembrie cu uşor abur argintiu, am fost într-adevăr încîntat, nu numai de dragul doamnei Julika, a cărei cauţiune generoasă ar urma să-mi permită săptămînal o astfel de excursie, cu condiţia, fireşte, să mă întorc de fiecare dată la ora fixată la închisoare. De altfel jurămîntul pe care l-am depus în acest sens în faţa apărătorului meu, pentru a evita să fim însoţiţi de el, mă obligă mult mai puţin decît consideraţia firească ce-o resimt faţă de Julika ; dacă o iau din loc, ar pierde o sumă pe care n-aş putea în veci să i-o restitui. De altfel : unul sau două whisky-uri sînt permise ! Arată pur şi simplu nemaipomenit femeia asta, îmi zic tot timpul, părul ei ca o flamură în soare, cu pălăriuţa albă de la Paris pe deasupra, silueta ei graţioasă, sînt pur şi simplu încîntat. La un moment dat, văzînd-o din nou în oglinda unei vitrine, nu mă pot stăpîni şi mă întorc spre ea, o prind de bărbie şi o sărut.

— Ei, spune ea, aici sîntem la Zürich !

Mă încîntă mai ales poziţia orăşelului lor, îmbrăţişat din două părţi de dealuri domoale, împădurite, care te îmbie la drumeţie, şi străbătut prin mijloc de un rîuleţ verzui, care îţi arată direcţia spre oceanul cel mare (ca dealtfel orice apă), şi te trezeşte parcă la viaţă, cuprins de un dor de lume, de ţărmuri noi. Să petreci trei săptă-

mîni la Zürich, dar nu locuind în închisoare, trebuie să fie nemaipomenit de plăcut, mai ales în anotimpul acesta. Există dealtfel, din cîte auzi pe stradă, şi o grămadă de străini. Nu degeaba are Zürich-ul o emblemă alb-albastră ; în lumina strălucitoare a albastrului de *föhn* care, împodobit cu albul pescăruşilor, le dă şi localnicilor destulă durere de cap, oraşul acesta are, într-adevăr, un farmec propriu, acel *cachet* care trebuie căutat mai mult în aer decît altundeva, o strălucire în atmosferă, în ciudată contradicţie cu fizionomiile morocănoase ale localnicilor, şi ceva de-a dreptul festiv, ceva răsunător, ceva curăţel şi proaspăt ca emblema sa, ceva alb-albastru fără alte semne particulare. Este, s-ar putea spune, un oraş al cărui farmec rezidă în peisaj, şi în orice caz îi înţelegi pe străinii care coboară pe chei şi fotografiază înainte de-a pleca mai departe spre Italia, şi îi înţelegi şi pe localnici, care sînt mîndri că străinii fotografiază atît. Lacul lor îngust, cam de lăţimea Mississippi-ului, străluceşte ca o coasă strîmbă în peisajul verde, vălurind spre înălţimi. Chiar şi în zilele de lucru, lacul e împînzit de veliere mititele. Cu toată agitaţia, Zürich-ul, loc de întîlnire al comercianţilor, are totuşi ceva de staţiune de odihnă. Din fericire, Alpii nu sînt în realitate chiar atît de aproape ca pe cărţile poştale ; se înalţă la distanţa cuvenită, încoronînd dealurile văruite, ca o spumă de zăpadă veşnică şi nori albăstrii. Poate că Julika nu mi-a arătat adevăratele cartiere ; evocîndu-l, observ că n-am întîlnit nici un cerşetor, şi nici un invalid. Oamenii nu sînt îmbrăcaţi cu eleganţă, poartă însă lucruri de calitate, încît nici un moment nu trebuie să-ţi fie milă, iar străzile sînt curate de dimineaţa pînă seara. Fără să fim deranjaţi de cerşetori, cum spuneam, şi nici de monumente arhitectonice deosebite, care ne-ar întrerupe din conversaţie, hoinărim aproape un ceas. Modul în care încearcă să reglementeze traficul nu e uşor de înţeles pentru un străin ; deşi jandarmii îşi dau toată silinţa şi arborează un aer foarte grav ; mai presus de orice îi interesează, se pare, dreptatea şi mai puţin circulaţia ; la orice intersecţie te simţi supus unei lecţii de educaţie civică. Pe măsură ce te apropii de lac, unde străinii au creat, ca să zic aşa, propria lor atmosferă, pe care apoi o confundă cu cea

a Zürich-ului, poţi să fii vesel şi să rîzi, de exemplu, în plină stradă fără ca cineva să se uite la tine ; şi Julika, văd, se simte în locurile astea mai liberă şi mi-o pot închipui cum e la Paris. Mama ei a fost unguroaică, dar Zürich-ul e oraşul ei natal, de aceea Julika e în stare să se arate exagerat de supărată cînd primăria oraşului face cîte o eroare, ca atunci de pildă cînd a refuzat să-l primească pe Charlie Chaplin. Un sfert de oră nu vorbeşte decît despre asta. Frumoasă, perechea de indieni, probabil invitaţi ai unui congres. Se organizează multe congrese aici, în general, multă atmosferă internaţională, cu maşini mari şi prăfuite, cu haite întregi de pantaloni de piele nemţeşti, cu chelneriţe care vorbesc toate americăneşte. Ceva cosmopolit există în firea acestui orăşel care pentru străin este extrem de plăcut ; e provincial fără a fi plictisitor. E provincial cu concerte ale lui Furtwängler, cu recitaluri ale lui Jean-Louis Barrault, cu expoziţii de la Rembrandt la Picasso, cu spectacole teatrale ale emigranţilor germani, cu case în care a locuit Thomas Mann, dar şi cu cîteva capete proprii, care realizează ceva în lume, pînă cînd faima lor ajunge încet-încet să fie şi pe placul propriei ţări, care, în ceea ce o priveşte, nu e în stare să le asigure o faimă, tocmai fiindcă este provincială, fără istorie. Dar ce-mi pasă mie de toate astea ! Pentru străin este o plăcere să flaneze prin orăşelul acesta, mai ales cînd are bani, şi după-amiaza promitea să devină încîntătoare, cum spuneam, dacă Julika n-ar fi revenit la ideea ei fixă să mă considere bărbatul ei dispărut.

La un moment dat se opreşte.

— Aici, spune ea arătînd spre o figură de bronz care, deşi e achiziţionată de municipalitate, nu e cu nimic mai bună decît altele, şi pe care, cinstit vorbind, n-o prea înţeleg ; iar cînd dau să merg mai departe, Julika mă prinde de mînecă şi-mi arată soclul pe care se poate citi cu litere destul de mari : A. Stiller. (Din fericire n-am zis nimic ; de altfel n-apuc să-mi exprim vreo părere despre o lucrare a lui Stiller, că o şi cataloghează drept autocritică şi un indiciu că aş fi Stiller)... Iar mai tîrziu, cum Julika are nesuferitul obicei să mă prindă de mînecă, trebuie să admir lebede, nu o sculptură, ce-i drept, ci o flo-

tilă de lebede adevărate, cu penajul lor alb strălucind în soare, înconjurată de puf ce pluteşte pe apa verzuie. Iar în fundal, aşa cum mă aşează Julika, se vede „domul cel mare“, înţeleg : exact ca în album ! Ce vrea să dovedească în acest fel, nu ştiu. Pînă la urmă mă opresc pur şi simplu în mijlocul străzii (pe trecerea de pietoni !) ; degeaba mă prinde iarăşi de mînecă, speriată ca de un catîr îndărătnic, căci o întreb :

— Unde bem şi noi un whisky ?

— Nu ne putem opri aici !

Scuterele au şi pornit bîzîind prin dreapta şi stînga noastră, un taxi mă claxonează, apoi trece vîjîind un camion cu remorcă, iar Julika e albă ca varul, deşi între timp semaforul arată din nou verde pentru noi. Un trecător necunoscut, căruia nu i-am făcut nimic, mă ceartă indignat, ca şi cum în ţara aceasta, care se laudă toată ziua cu libertăţile ei, n-ar fi permis să-ţi rişti propria viaţă... Mai tîrziu, într-o grădină-restaurant, sub umbrele multicolore, o întreb pe Julika :

— Cum trăieşti de fapt la Paris ?

O tutuiesc de-acum şi eu, nu din cauza cauţiunii, doamne fereşte, ci fără voie, din pură plăcere. E întotdeauna minunat, acest fior al primei intimităţi, ceva ca o baghetă magică care face lumea întreagă să plutească, ceva nespus de încet, care răsună însă pretutindeni. Fără voie, apoi însă năucit de fericirea aceasta nesperată, aşa încît nici nu mai sînt în stare să percep altceva decît mica noastră atingere, i-am pus mîna pe umăr. Un răstimp binecuvîntat, pînă ce noul tu se transformă şi el într-o obişnuinţă, pierzîndu-şi, ca să spun aşa, răsunetul, te simţi înfrăţit cu omenirea întreagă, inclusiv cu chelnerul care aduce whisky-ul, ai sentimentul că în lume nu mai e loc de prefăcătorie, un sentiment de exuberanţă paşnică. Rîzi şi de închisoarea ta ! În cazurile în care acest tu este o femeie mai coaptă şi, aş zice, gata să înfrunte viaţa, simt nevoia firească, dar, în exuberanţa mea, nici prea serioasă şi nici prea imperioasă, ci mai curînd jucăuşă şi curioasă, de-a afla ce alţi bărbaţi mai sînt prinşi în joc. În povestirile ei despre Paris, despre şcoala de balet care, presupun, nu

e o mînăstire, nu apare nici un bărbat, nici un François, André, Pierre, Jacques sau altcineva. Un Paris al amazoanelor ; ce înseamnă oare asta ? În cele din urmă o întreb de-a dreptul :

— Ești fericită la Paris ?

Doar e permisă o astfel de întrebare.

— Fericită ! spune ea, ce-nseamnă fericită —

Ciudat, foarte ciudat : într-un fel, doamna Julika Stiller-Tschudy nu poate accepta să fie considerată sănătoasă și fericită ; imediat începe cu Davos-ul, cu perioada aceea îngrozitoare, desigur, pe care a petrecut-o în singurătatea verandei cu geamuri verde oliv, după moda Jugendstilului, cînd a fost pur și simplu abandonată de Stiller, soțul ei cel dispărut. Mai aud o dată toată povestea. Mă uit, fără să mă îndoiesc defel de grozăviile trecutului, la persoana ei atît de înfloritoare, cu fața aceea deosebită, iluminată de jos de reflexele de pe fața de masă, o față în lumina rampei. Mi-e dor de ea. O aștept să se întoarcă din trecutul pe care vrea să-l ierte și pe care trebuie să-l zugrăvească, pentru a-l ierta, în cele mai mici detalii, și să revină în sfîrșit la prezentul acestei după-amieze, care este și ea sorocită.

— Julika dragă, spun eu, tot timpul îmi povestești cît de oribil s-a purtat Stiller al tău. Cine se-ndoiește de asta ? Te-a îmbolnăvit, spui tu, te-a îmbolnăvit de moarte, te-a abandonat, ai fi putut să mori, și cu toate acestea, văd eu, nu-l cauți decît pe el. De ce să nu-l lași și pe el să se bucure că n-ai murit cu adevărat și că te afli aici, într-o stare înfloritoare ?

Nu era însă de glumit cu ea. Fără să mă privească, Julika scoase ceva din poșeta ei albă de la Paris — o scrisorică îngălbenită. În chip de contra-argument ! Era vorba de scrisorica pe care Stiller, monstrul, i-o trimisese la Davos, la sanatoriu, mă îndemnă s-o citesc, de fapt, era doar un bilețel, o hîrtie sfărîmicioasă, o foaie dintr-un bloc-notes, cu pătrățele, acoperită de niște mîzgălituri cu creionul care, ca scris, mai degrabă îmi repugnau.

— Da ? am întrebat eu oarecum încurcat.

Luă un chibrit încercînd să-l aprindă, grăbită, atît de grăbită că-l îndoi mai întîi de cîteva ori. Orice comentariu

la acest text, cel din urmă pe care îl primise de la Stiller al ei, i se părea inutil. Fuma.

— Julika, am spus eu înapoindu-i biletelul sfărîmicios, te iubesc —

Rîse fără sunet, mat, neîncrezător.

— Te iubesc, am repetat eu, vrînd să mai spun ceva, dar nu despre trecutul ei sau al meu, ci despre întîlnirea noastră, despre simțămintele mele în acest ceas, despre speranțele mele dincolo de acest ceas, ea însă nu mă asculta. Chiar dacă tăcea, nu mă asculta, luase doar poza unei ascultătoare atente. Gîndul îi era la Davos, se vedea, și în timp ce-i vorbeam, a început chiar să plîngă. De-acum mi se părea și mie trist că doi oameni care stau față în față, privindu-se în ochi, sînt stare să nu se perceap: unul pe altul.

— Julika ? am strigat-o eu cu numele, și în sfîrșit și-a întors frumosul chip spre mine. Dar nu mă vedea pe mine, ci pe Stiller ! Am prins-o de mînă, ca să se trezească. Își dădea osteneala să mă asculte. Zîmbea ori de cîte ori o încredințam de dragostea mea și mă asculta, se prea poate, dar fără să audă ce-aș fi vrut să-i spun. Auzea doar ce ar fi spus Stiller, dacă ar fi fost el în locul meu pe taburetul acela. Era dureros pentru mine să simt toate acestea. De fapt, ar fi trebuit să tac ! Îi priveam mîna căreia, fără voie, îi dădusem drumul, și mă gîndeam la visul acela îngrozitor cu stigmatele. Julika m-a rugat să vorbesc mai departe. La ce bun ? Dintr-o dată mă simțeam la fel de deznădăjduit. Orice discuție între femeia aceasta și mine, așa mi se părea, era încheiată înainte de-a începe, și orice gest care mi-ar fi trecut prin cap ar fi fost interpretat dinainte, înstrăinat de ființa mea prezentă, fiind judecat ca un gest potrivit sau nepotrivit, așteptat sau neașteptat al lui Stiller cel dispărut, și niciodată ca un gest ce-mi aparține. Niciodată ca fiind al meu !... Cînd i-am făcut chelnerului semn cu mîna, ea spuse imediat pe un ton grijuliu :

— Ar fi bine să nu bei atîta !...

La cuvintele acestea am tresărit, trebuie să recunosc, și am făcut un efort să nu izbucnesc. Ce-și închipuia oare

cucoana asta ? În primul rînd, nici nu mai aveam de gînd să beau. Şi apoi, ce dacă ! Îşi închipuia acum că poate să mă trateze ca pe Stiller al ei, şi timp de o clipă am simţit nevoia ca măcar din încăpăţînare să mai beau un whisky. N-am făcut-o. Căci încăpăţînarea e tocmai opusul adevăratei libertăţi. Am zîmbit. Îmi părea rău de ea. Înţelegeam : tot comportamentul ei nu se referea la mine, ci la o fantomă, şi o dată identificat cu o fantomă (căci s-ar putea ca bărbatul pe care ea îl caută să nu fi existat nicicodată !), eram pur şi simplu neputincios ; ea nu mă mai poate percepe. Păcat ! mi-am zis eu.

— Nu mi-o lua în nume de rău, spuse ea, dar zău, nu trebuie să bei atît de mult. Îţi vreau doar binele.

Din păcate, chelnerul se lăsă aşteptat.

— Nu voiam să mai comand nimic, am ripostat eu puţin obosit — şi Julika zîmbi, aşa că am adăugat aproape iritat : Te-nşeli, draga mea, chiar nu voiam să comand nimic, voiam să plătesc ! — din păcate, n-am bani...

Între timp însă, ca şi cum nu s-ar fi aşteptat la nimic altceva, Julika îmi vîrîse portmoneul ei roşu de marochin sub cot (aşa cum era obişnuită, probabil, de la Stiller al ei), ca să pot plăti. Ce era să fac ! Am plătit. Apoi i-am înapoiat portmoneul, mi-am dres glasul şi am spus :

— Să mergem !

La şase fix eram din nou la închisoare.

P.S.

Asta e : nu am cuvinte pentru realitate. Stau întins pe priciul meu, fără somn, ceasurile trec, încerc să judec ce am de făcut. Să mă predau ? Cel mai simplu ar fi să mint, un singur cuvînt, o aşa-zisă mărturisire, şi sînt „liber", adică, în cazul meu : condamnat să joc un rol care nu are nimic de-a face cu mine. Pe de altă parte : cum poţi dovedi cine eşti în realitate ? Eu nu sînt în stare. Ştiu eu oare cine sînt ? Iată concluzia cea mai înspăimîntătoare a acestei detenţii : nu găsesc cuvintele pentru realitatea mea !

Azi, la duş, lipseşte micuţul evreu cu care mă asociasem pentru a ne spăla spatele. La observaţia mea că orice om e liber să facă ce vrea, ceilalţi ridică doar din sprîncene.

Era un om deştept, şi vestea că s-a sinucis mă preocupă intens. Fireşte, sîntem o grupă de zece oameni, şi dacă n-ar fi fost povestea cu săpunitul spatelui, nici nu i-aş fi observat probabil plecarea. De fapt, nu-i duc lipsa cu adevărat. (Povestea cu săpunitul mi-a fost întotdeauna uşor penibilă). Mă preocupă însă faptul că tot mereu oamenii deştepţi sînt cei care nu-şi pot aştepta moartea, şi cînd mă gîndesc la ochii lui inteligenţi, care ştiau şi de tainele acestei lumi, mi se pare de necrezut că omul acesta n-ar fi ştiut ce îl aşteaptă acum. Am ajuns chiar să-mi închipui că el ar fi fost singurul om căruia i-aş fi putut povesti experienţa pe care am avut-o — întîlnirea, altfel de nepovestit, cu îngerul meu.

Din nou senzaţia cunoscută : că trebuie să zbor, stau pe pervazul unei ferestre (într-o casă care arde ?) şi n-am nici o scăpare, decît să-mi iau dintr-o dată zborul. În acelaşi timp, certitudinea : n-are nici un rost să te arunci în stradă, sinuciderea e o iluzie. Asta înseamnă : trebuie să zbori în nădejdea că golul te va purta, aşadar, salt fără aripi, salt în nimicnicie, într-o viaţă nicicînd trăită, în vina asumată prin absentare, în gol ca unică realitate ce-mi aparţine, ce mă poate purta...

Al doilea caiet

Apărătorul meu a citit însemnările de pînă acum şi nu e nici măcar furios, clatină doar din cap. În felul acesta nu mă poate apăra, spune el şi nu mai pune caietul în mapa sa —

Cu toate acestea, continui să notez.

(Cu iubitul lui trabuc în gură.)

RELAŢIA DINTRE FRUMOASA JULIKA ŞI STILLER cel dispărut a început cu „Spărgătorul de nuci" al lui Ceaikovski (spre supărarea tinerei balerine, Stiller, care era şi el tînăr pe atunci şi dornic de a-i face cu orice preţ impresie frumoasei Julika, a caracterizat muzica baletului drept magie a unui balon de săpun, impotenţă virtuoasă, limonadă iluminată, *Kitsch* pentru avansaţi etc.) şi a rămas, judecînd după ultimele aluzii ale Julikăi, o suită a spărgătorului de nuci în toţi anii căsniciei lor. Julika făcea parte din trupa de balet. Pe o fotografie veche, pe care mi-a arătat-o alaltăieri în trecere, apare în chip de paj sau prinţ, fericită într-un travesti care îi stă, într-adevăr, încîntător ; nu te mai saturi privind silueta graţioasă de efeb. În ochii ei mari şi nespus de frumoşi, aparent atît de sinceri, exista pe vremea aceea, spre deosebire de astăzi, o timiditate ciudată, ceva ca un văl de spaimă tainică, fie că era spaima legată de propriul ei sex, de care travestiul încîntător o putea apăra pe moment, fie că era spaima legată de bărbatul care aştepta poate undeva dincolo de culise momentul în care ea avea să-şi lepede travestiul argintiu. Julika avea pe vremea aceea douăzeci şi trei de ani. Orice bărbat cît de cît experimentat — dar iată că Stiller nu era defel — ar fi recunoscut lesne în această persoană atît de fascinantă un caz de frigiditate

accentuată, sau măcar ar fi bănuit ceva şi şi-ar fi dozat în mod corespunzător aşteptările. În balet, Julika reprezenta pe atunci o speranţă. Cîţi bărbaţi, adevărate personalităţi, zürichezi cu reputaţie serioasă, nu s-ar fi însurat pe loc cu Julika, dacă pentru fătuca aceasta fascinantă arta (baletul) n-ar fi fost mai presus de orice, încît se simţea de la bun început deranjată de orice intervenţie extra-artistică. Dansul era viaţa ei ! Cu un rîs chicotit, care pe mulţi îi indispunea, împiedicînd în tot cazul orice discuţie serioasă, îi ţinea pe domni la distanţă şi, fie că mă credeţi sau nu, Julika trăia pe vremea aceea ca o călugăriţă, înconjurată, fireşte, de zvonuri că ar fi o vampă, vezi bine, dar şi pe seama lor Julika nu putea decît să chicotească. De ce n-o lăsau în pace ? Nu părăsea niciodată teatrul fără flori proaspete în braţe, niciodată fără teama aceea uşoară dar sinceră de admiratorul care o aştepta afară, care îi dăruise acele flori, un student poate sau un domn cu o maşină strălucitoare. Julika se temea de maşini. Spre norocul ei, de cele mai multe ori, nici măcar nu era recunoscută. Cu capul vîrît într-un fes de şcolăriţă, care îi ascundea părul dintotdeauna roşcat, trecea grăbită, o fată oarecare, atîta timp cît nu se afla în lumina reflectoarelor. Asemenea unui animal marin, care nu-şi etalează mirificu-i colorit decît sub apă, Julika nu-şi arăta frumuseţea nălucitoare decît în dans, mai ales în dans ; după aceea era obosită, pe bună dreptate obosită, lucru pe care se grăbea dealtfel să-l spună oricăruia din admiratorii care o aşteptau. Numai Stiller îşi închipuia întotdeauna că Julika n-ar fi obosită decît pentru el. De ce oare o mai silea să bea cu el un pahar de vin sau o ceaşcă de ceai, cînd Julika refuza vinul ? Stiller vorbea atunci, se pare, ca omul care se simte răspunzător să întreţină conversaţia ; Julika era obosită şi tăcea. Stiller povestea pe vremea aceea mult despre Spania, se întorsese tocmai din războiul civil din Spania, fusese chiar condamnat de tribunalul militar elveţian. Nu-l compătimea pe Stiller pentru pedeapsa cu închisoarea care îl aştepta, şi pe care el o amintea lăudîndu-se cam insistent, ci aşa, în general ; nici Julika nu ştia prea bine de ce. Dacă zîmbea vreodată, Stiller se speria imediat că nu e luat în serios, îşi trecea mîna peste frunte sau peste gură, iar dacă pe drumul spre casă nu-i dădea

voie s-o ia de braţ, era într-atît de tulburat încît ajuns în faţa uşii se scuza la nesfîrşit pentru îndrăzneala lui atît de deplasată, zicea el. Lui Julika însă îi plăcea ca nimeni altul. Stiller a fost dealtfel şi primul sau, în orice caz, unul din puţinii oameni care au primit vreodată o scrisorică de la frumoasa Julika, cîteva rînduri în care îl anunţa că fusese, din păcate, foarte obosită, făcînd aluzie şi la posibilitatea unei revederi. Ştia cît de mult o dorea tînărul bărbat şi totodată era sigură că Stiller n-o va silui în nici un fel, pentru asta îi lipsea ceva, or tocmai de aceea îl plăcea atît de mult. Şi îi mai plăcea că bărbatul acesta, care fusese în Spania pe front, un bărbat zvelt dar totuşi puternic, cu un cap mai înalt decît Julika, nu aştepta nici o clipă ca ea să se scuze cînd îl lăsa să stea cîte o oră în faţa teatrului, ci dimpotrivă, se scuza el pentru insistenţă, temîndu-se ca nu cumva să devină obositor. Toate acestea îi erau pe plac, cum am mai spus ; de altminteri, Julika îl laudă din toată inima pe Stiller al ei cel dispărut ori de cîte ori îşi aminteşte de acele timpuri de demult. În martie, au făcut apoi o primă plimbare la ţară, care pentru Julika cea delicată a fost mult prea lungă şi anevoioasă şi mult prea murdară, pămîntul era încă ud, chiar dacă soarele îl încălzise, iar la un moment dat, Stiller nu s-a putut abţine să n-o ia de-a curmezişul peste cîmpuri, pantoful ei stîng s-a înfundat în clisa lipicioasă, iar Stiller a trebuit s-o prindă, s-o ţină, ca Julika să nu calce cu piciorul gol în mizerie, şi aşa se face că Stiller a ajuns s-o sărute pentru întîia oară pe frumoasa Julika. Dealtfel Julika susţine sus şi tare că şi ea l-ar fi sărutat atunci. Ca să n-o supere pe Julika, Stiller s-a mulţumit cu acel sărut, în schimb a fost vesel tot drumul, rupea crengi de sălcii ca un băieţandru şi se lovea cu ele în timpul mersului peste pulpanele pardesiului desfăcut. Julika îl simţea ca pe un frate al ei. Dar şi asta îi plăcea. Nu-l deranja nici faptul că pînă şi aici, afară, Julika nu vorbea decît despre balet, mai ales despre oamenii de acolo, dirijori, scenografi, coafori, coregrafi ; aceasta era lumea ei. Alţi admiratori îi mai făcuseră reproşuri că n-o interesa nimic altceva decît bîrfa. Nu însă Stiller. Îşi dădea silinţa s-o asculte, îi mai arăta din cînd în cînd cîte un peisaj deosebit de frumos, dar pe Julika nu reuşea s-o scoată din ale ei, iar lui Stiller

i se făcea pînă la urmă lui însuşi ruşine că este atît de puţin capabil să înţeleagă înalta artă a baletului. Într-o cîrciumă frustă de ţară, aşa cum îi plăcea, pare-se, lui Stiller, au mîncat apoi pîine cu slănină, iar Julika era şi ea fericită de-a fi întîlnit în sfîrşit un bărbat de care să nu-i fie teamă. Iar vorbea despre războiul din Spania. Căci la puţine zile după acea plimbare, urma să se prezinte undeva, echipat cu o pătură de lînă pusă la dispoziţie de stat, pentru a-şi ispăşi cele cîteva luni de condamnare. Nu s-au văzut multă vreme. În acel timp Julika scrise mai multe scrisori care, avînd în vedere firea ei sfielnică, nu exprimau, ce-i drept, prin cuvinte iubirea ei pentru el ; dar cum el, Stiller, era un om simţitor trebuia să observe ce sentimente o animau pe frumoasa Julika fără ca ea, avînd în vedere firea ei sfielnică, să le poată da glas ; în orice caz doamna Julika Stiller-Tschudy se referă şi astăzi la acele scrisori ca la nişte mărturii de netăgăduit ale iubirii ei adînci şi tandre pentru Stiller cel dispărut. Peste un an s-au căsătorit.

Ca străin ai senzaţia că aceşti doi oameni, Julika şi Stiller cel dispărut, se potriveau într-un mod nefericit. Aveau nevoie unul de altul din cauza spaimei lor. Pe drept sau pe nedrept, frumoasa Julika trăia cu spaima ascunsă de-a nu fi femeie. Şi chiar Stiller, pare-se, nutrea pe vremea aceea spaima permanentă de-a nu face faţă într-o anumită privinţă ; te izbeşte cît de des simţea acest om nevoia să se scuze. Care era cauza spaimei lui, Julika nu ştie să spună. Dealtfel, ea nu vorbeşte niciodată de angoase cînd povesteşte despre regretabila ei căsnicie cu Stiller cel dispărut ; dar prin tot ce povesteşte îţi sugerează că încerca să-l lege pe Stiller al ei făcîndu-l să se simtă vinovat, întreţinîndu-i spaima că ar putea da greş. Se vede că nu se credea în stare să mulţumească un bărbat liber şi adevărat în aşa fel încît acesta să rămînă cu ea. Ai de asemenea impresia că însuşi Stiller se agăţa de slăbiciunea ei ; o altă femeie, sănătoasă, i-ar fi cerut să fie puternic sau l-ar fi respins. Julika nu-l putea respinge ; ea trăia din aceea că avea lîngă ea un om pe care putea să-l ierte tot timpul.

— — —

Aş vrea însă ca în acest caiet să nu notez altceva decît ceea ce ne povesteşte, mie sau apărătorului meu, despre

căsnicia ei, doamna Julika Stiller-Tschudy, căreia aş dori să-i fiu pe plac, măcar pentru ca ea să înceteze să mă considere soţul ei.

O tuberculoză uşoară, dar într-adevăr foarte uşoară, deloc alarmantă, fusese diagnosticată cu ani în urmă de medicul teatrului care o şi sfătuise pe Julika să-şi petreacă vara sus, la munte. Sfatul era bun, dar presupunea existenţa unor venituri, iar Stiller, soţul ei, nu cîştiga pe vremea aceea nimic sau aproape nimic de pe urma sculpturii lui, în orice caz nu atît cît să-i fi permis sărmanei lui soţii să-şi întrerupă o vreme activitatea. Julika nici nu i-a reproşat vreodată că nu cîştiga cît un director. Julika voia doar să fie cît de cît menajată. Căsnicia lor pare să fi fost minunată în acei primi ani. Ea cîştiga de pe urma baletului şase sute douăzeci de franci lunar, iar dacă Stiller avea noroc şi reuşea să vîndă una din lucrările sale, pentru vreo fîntînă publică sau cam aşa, le mergea chiar bine. Julika nu era pretenţioasă. Era ea însăşi prea artistă pentru a-i putea pretinde cu adevărat unui bărbat, pe care îl iubea, să-şi trădeze chemarea doar ca să se poată îngriji mai bine de nevastă ; cel mult în glumă mai spunea una ca asta. Cît de talentat era de fapt Stiller al ei nu putem şti cu precizie, deoarece, de la bun început, părerile au fost foarte împărţite, şi au existat oameni care n-au văzut niciodată un artist în el. Julika, fireşte, credea în el. Iar el lucra cu înverşunare. Succesele ei în balet, pe care Stiller nu avea cum să le măsoare cu ale sale proprii, i-au cam dat de furcă, şi l-au făcut să devină nesociabil ; în orice loc oamenii se învîrteau în jurul ei, el era doar soţul. De copii nici nu putea fi vorba la veniturile lor de-atunci ; ar fi însemnat pentru Julika o pauză de cel puţin un an. Nici Stiller nu simţea, e-adevărat, vreo dorinţă nestăvilită de-a fi tată ; din cînd în cînd îl mai frămînta conştiinţa că, din pricina lui, Julika fusese nevoită să renunţe la copii, şi se tot întreba dacă un copil n-ar fi fost foarte important tocmai pentru Julika. De ce tocmai pentru Julika ? Fiindcă un copil, zicea Stiller, i-ar oferi o împlinire într-un sens în care el n-ar fi niciodată în stare. Nimeni nu putea să-i scoată din cap ideea aceasta şi revenea mereu la povestea cu copilul. Ce voia de fapt de la Julika ? Să-i demonstreze într-un fel că arta ei nu-l convingea pe deplin ; poate

că inconștient era chiar invidios pe succesele ei, în orice caz, reușise s-o exaspereze pe Julika cu povestea aceasta, la care revenea mereu. Nu avea oare suficiente împliniri ? Abia cînd Julika i-a spus-o de la obraz, că se simțea jignită ca artistă, a amuțit, mai ales că, apoi, l-a și întrebat : Ce copil poate fi acela cu o mamă tuberculoasă ? Cu aceasta, problema copilului a fost definitiv înmormîntată. Atunci a început cu tuberculoza ; o avertiza pe Julika la momentul potrivit sau nepotrivit că trebuie să se ducă totuși la doctor. Biata Julika nici nu mai îndrăznea să tușească, atît de tare o enervau avertismentele lui. Ce tot voia de la ea ? Stiller era înduioșător, dar agasant în ideea lui fixă că Julika nu avea parte de o viață împlinită. E adevărat că Julika nu putea să-l însoțească în drumeții de ceasuri întregi și nici să petreacă nopțile bînd cu cunoștințele lui ; trebuia să fie menajată, așa e, în mare însă era pe deplin mulțumită de viața ei de atunci. Stiller însă nu era, de ce oare ? Dacă în timpul unei repetiții vremea de afară se schimba, Stiller o aștepta la ieșire cu paltonul mai călduros, nu uita nici umbrela și nici șalul ; era într-adevăr un paznic înduioșător al sănătății ei atît de periclitate, doar faptul că o trimitea atît de insistent la doctor o indispunea. I se părea că în felul acesta îi retrăgea ceva din grija afectuoasă ce trebuia să i-o poarte, ba că se arăta cu totul lipsit de afecțiune, și toate acestea o făceau mai degrabă să devină îndărătnică. Se simțea trimisă, împinsă, silită să vadă un doctor, doar ca el să aibă conștiința curată ; ca egoismul lui masculin să nu mai fie nevoit să țină seama de ea ; se enerva și numai cînd Stiller o întreba dacă fusese la doctor. Nu era prea rezonabilă, Julika, dar era de înțeles ; fusese întotdeauna o ființă sensibilă. Ani de-a rîndul a dansat deci cu riscul de-a se prăbuși la un moment dat pe scenă în mijlocul spectacolului ; toți o admirau pe Julika pentru energia ei, directorul, corpul de balet, întreaga orchestră, numai Stiller nu. Asta-i o tîmpenie ! zicea el. Și de teamă probabil că nu e luat în serios, făcea crize de mojicie, care nu încetau decît în fața suspinelor ei. Tot timpul îl supăra cîte ceva ; îi reproșa Julikăi că atunci cînd mergea de la masă în bucătărie nu lua totodată și o parte din veselă, și susținea sus și tare că ar putea trăi cu jumătate din forțele pe care

le consumă, dacă ar fi puţin mai rezonabilă şi ar învăţa cîte ceva de la el, Stiller. Ce putea să-i răspundă Julika ? Meschinăria lui o întrista doar. Un om de spirit cum părea a fi Stiller, şi era în stare să vorbească un ceas întreg despre faptul că Julika, atunci cînd se scula de la masă şi se ducea în bucătărie, nu pleca totodată şi cu o parte din veselă ! Julika se lua cu mîinile de cap. Şi din asta făcea iarăşi o filosofie întreagă, în timp ce Julika, obosită de repetiţii şi menaj, de-abia se mai ţinea pe picioare. După aceea era din nou foarte drăguţ. Iritarea se aduna însă. La un moment dat, cînd sărmana Julika, deşi avea febră mare, n-a vrut să renunţe la reprezentaţia din acea seară, fiindcă ştia cît de importantă era apariţia ei în acel spectacol, Stiller a făcut-o peste capul ei, literalmente, a trecut telefonul peste Julika, în timp ce stătea întinsă, şi a anunţat că soţia lui nu putea, din păcate, să danseze în seara aceea ; o obrăznicie pe care ea, artista, nu putea s-o accepte. Ce-şi închipuia la urma urmelor Stiller ! A comandat imediat un taxi, smulgîndu-i soţului ei telefonul din mînă, hotărîtă să plece la teatru. A izbucnit un scandal de toată frumuseţea, primul din căsnicia lor, şi la scurt timp a sosit şi taxiul. Stiller i-a mai strigat din capul scărilor : N-ai decît să te nenoroceşti, din partea mea, n-ai decît s-o faci, dar să ştii că nu e vina mea... În astfel de clipe, Julika se temea de el ; Stiller părea să uite cu cine se căsătorise, cu fiica unor părinţi nu foarte bogaţi, dar culţi ; mama ei, unguroaica, fusese o doamnă din lumea bună, oarecum nobilă, iar răposatul ei tată, ambasador la Budapesta, în timp ce Stiller (trebuie s-o spunem) provenea dintr-un mediu mic-burghez, de fapt din nici un fel de mediu, cel mult povestea cîteodată despre tatăl său vitreg care locuia undeva într-un azil de bătrîni, niciodată despre tatăl său adevărat, iar mama lui fusese fiica unui feroviar. E ridicol şi oribil că astfel de lucruri ajung să joace un rol între doi oameni care se iubesc, dar aşa este. Fireşte că Julika nu făcea niciodată sau aproape niciodată vreo aluzie în acest sens. Simţise însă toate acestea foarte clar atunci cînd Stiller urlase din capul scărilor la ea. Trebuie să fi fost îngrozitor. După aceea regreta întotdeauna astfel de accese. Stiller se scuza şi deseori avea idei foarte drăguţe, ca s-o îmbuneze, fie cu mîncarea ei preferată, pe care numai el ştia s-o gătească,

fie cu un şal de mătase, căci pe cel dinainte ea tocmai îl pierduse, fie cu un buchet de liliac pe care îl fura peste gard din cîte o grădină în drum spre teatru unde venea s-o aştepte după spectacol, întotdeauna lucrurile se sfîrşeau cu bine, căci, în fond, a fost totuşi o căsnicie cît se poate de fericită — pînă cînd a apărut cealaltă.

Asta s-a întîmplat cu vreo şapte ani în urmă.

Julika habar n-avea. Julika nici nu s-ar fi gîndit vreodată la o astfel de eventualitate. Ca femeie tînără care îşi iubea bărbatul din toată inima, o astfel de trădare din partea lui Stiller i se părea exclusă ; ba pur şi simplu nici nu se gîndea la aşa ceva. Sărmana Julika, dedicată cu trup şi suflet artei şi bărbatului ei, a observat doar că Stiller începuse să nu mai ia în serios febra ei permanentă; ce-i drept, continua să se intereseze în fiecare seară după spectacol de cîte ori fusese chemată la rampă, dar totul pe un ton uşor batjocoritor. Pe acelaşi ton era apoi în stare să întrebe : cum îi mai merge tuberculozei tale ? Sau dacă Julika povestea de neruşinarea revoltătoare a unui critic, care nici măcar n-o amintise, Stiller, soţul ei, se transforma dintr-o dată într-un judecător obiectiv, zicînd că Julika nu trebuie să dea atîta importanţă unor mărunţişuri sau că poate respectivul critic neglijase pur şi simplu s-o amintească. Cel mai mult o uimea însă faptul că Stiller începuse şi el să-şi pună munca mai presus de orice, şi că, prin urmare, i se părea normal să petreacă zile întregi la atelier, o dată chiar o săptămînă întreagă, pînă cînd Julika s-a dus într-o bună dimineaţă la atelier să vadă ce face. L-a găsit fluierînd în timp ce ştergea nişte pahare, a bănuit deîndată că avusese musafiri, i-a fost însă ruşine să întrebe. O agrafă pe jos, pe care Julika a ridicat-o fără să scoată un cuvînt şi a pus-o pe masă tot fără să scoată un cuvînt, şi două sticle goale de Chateauneuf du Pape, un vin nu tocmai ieftin, mda, Julika nu voia să fie meschină, chiar şi firul de păr negru de pe pantalonul lui deschis la culoare, ce însemnau toate astea ! Stiller rîse. Ceea ce a scos-o însă din minţi pe Julika n-a fost de fapt vizita feminină din seara precedentă, ci rîsul acela superficial-consolator, tandreţea lui în fond sadică pe care o arbora ca să-i potolească gelozia, ca şi grosolănia cu care a repezit-o să nu facă, cum zicea el,

o scenă de isterie numai din cauza unei nenorocite de agrafe — toate acestea erau de-a dreptul deplasate. Mult timp biața Julika n-a izbutit să scoată un cuvînt din cauza hohotelor de plîns.

— Julika ? întrebă el în cele din urmă, bănuind totuşi că hohotele ei nu aveau nimic de-a face cu nenorocita aceea de agrafă. Ce s-a întîmplat ? — Julika — spune o dată ! —

Julika fusese la doctor.

— Ai fost ? întrebă el. Ea încercă să se calmeze. Şi ? întrebă el.

Stiller se aşezase pe divan lîngă ea, cu paharul şi şervetul în mînă, în timp ce Julika, disperată, scuturată de hohote de plîns, şi-a înfipt mîinile în pernă atît de tare încît a sfîşiat-o. Niciodată Julika nu plînsese în aşa hal. Iar Stiller era, se pare, de-a dreptul neputincios ; puse şervetul deoparte ca s-o poată mîngîia cu mîna liberă pe păr, ca şi cum viața ei ar fi putut fi salvată cu cîteva gesturi tandre. Parcă nu-i convenea că Julika fusese la doctor ; îl deranjase din fluieratul lui voios. Julika sfîşiase perna, iar Stiller se mulțumi să întrebe :

— Şi ce-a spus doctorul ?

Atitudinea lui (zice Julika şi astăzi) era de-a dreptul îngrozitoare, tandrețea lui calmă, îngrijorarea frățească, toate acestea cu paharul din ajun în mînă ; iar declarația ei abia bîiguită, întreruptă de suspine, înăbuşită de crize de sufocare, că trebuie să plece neîntîrziat la Davos, să se interneze într-un sanatoriu la Davos, i-a smuls doar întrebarea seacă :

— De cînd ştii ?

— De aproape o săptămînă ! răspunse ea, presupunînd că Stiller va bănui măcar cît de teribilă fusese această săptămînă — ştiu deja de-o săptămînă !

La care el se mulțumi să răspundă :

— Şi de ce vii să mă anunți abia astăzi ? Stiller se purta imposibil. — E adevărat ? mai întrebă el. Adevărat ? Chiar aşa ?...

Mai întîi Julika a rîs tare, apoi a țîşnit în sus, l-a privit şi a văzut că şi Stiller se mulțumea s-o privească : ca

şi cum totul ar fi fost o invenţie de-a ei, o exagerare ieftină, ca să-i strice bucuria serii din ajun.

— Pleacă ! Pleacă ! Piei din ochii mei ! ţipă ea.

Stiller clătină doar din cap.

— Pleacă ! Te rog ! Ieşi afară !

— Julika, spuse el, acesta e atelierul meu.

Calmul lui era curată batjocură, o lipsă de omenie cum Julika nu şi-ar fi închipuit că există, ba Stiller mai şi zîmbea, în timp ce Julika vorbea despre posibila ei moarte. Zîmbea ! Şi biata Julika, singură de-aproape o săptămînă cu povara acelui diagnostic, nu-şi credea ochilor şi urechilor. Stiller se apucă din nou să şteargă paharul din ajun, ca şi cum paharul acela ar fi fost lucrul cel mai urgent, cel mai fragil, ţinta grijilor sale, iar apoi, pe acelaşi ton afectuos, vru să afle nu ce gîndea Julika în spaima şi tulburarea ei, ci ce spusese doctorul, cuvînt cu cuvînt, precis, la rece.

— Doar ţi-am spus ! Imediat la Davos, asta spune, internare în sanatoriu, altfel e prea tîrziu.

A trecut un timp pînă ce Stiller a înţeles toată grozăvia acelui anunţ. Nu se ştie ce i-a trecut prin cap, îşi muşca doar buza de jos şi se făcu parcă mai mic, ca un sac pe care îl scuturi ; şi dintr-o dată se uită la Julika cu ochi total neputincioşi. Nu fusese asta oare dorinţa lui, ca Julika să se ducă o dată să-şi facă o radioscopie ? Acum, ea îi îndeplinise dorinţa, nimic altceva. Era atins plămînul stîng. Era într-o asemenea stare, încît doctorul vorbea doar în termeni umani consolatori, fără să mai intre în terminologia medicală. Amintea cazuri de însănătoşire completă, pe care le văzuse chiar el. Omeneşte vorbind, era grozav doctorul acesta. Nici vorbă să-ţi fi garantat ceva în mod gratuit ; pentru asta o respecta prea mult pe Julika. Avînd în vedere disperarea ei crudă, considera totuşi că e posibil, întru totul posibil, ca frumoasa Julika să se reîntoarcă într-o bună zi la balet. Fără să-i garanteze, bineînţeles. Singurul lucru pe care, în calitatea lui de mediic, i-l putea garanta era moartea ei prematură în cazul în care nu se interna de urgenţă într-un sanatoriu. Julika avea pe atunci douăzeci şi şapte sau douăzeci şi opt de ani. Dealtfel ştia deja şi numele sanatoriului, poziţia

lui prielnică, lîngă o pădure, de asemenea costurile aproximative, care aveau să fie suportate în mare parte de asigurările sociale. Dacă Stiller, soţul ei, s-ar fi interesat şi el o dată şi i-ar fi spus şi ei că asemenea tratamente sînt plătite de asigurări, Julika s-ar fi internat demult, iar astăzi ar fi fost poate deja vindecată. O neglijenţă pe care Stiller n-a negat-o. Observaţia ei nevinovată, constată Julika surprinsă, îl atinse în mod vizibil ; Stiller era consternat, gata să izbucnească în plîns. Mai trebuia oare acum să-l şi consoleze ? Îl cuprinse cu braţul pe după umeri, ceea ce pentru Julika, cu firea ei sfioasă, însemna foarte mult, mai ales că acum avea atîtea altele de făcut. „Valsul“ lui Ravel şi „Tricornul“ lui de Falla, două balete dumnezeieşti, aveau să fie, aşadar, ultima ei premieră ; a doua zi, într-o joi, Stiller urma s-o ducă la Davos. Julika îi arătă agenda în care data era însemnată deja cu o cruce. Dar ce-l deranja ? Stiller se ridică de pe divan, fără să se fi uitat măcar la agendă, şi azvîrli paharul şters înspre chicinetă, unde se sparse, îşi vîrî o ţigară între buze, buzele palide şi subţiri, ca apoi, cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor, să se posteze în faţa ferestrei mari a atelierului, mut ca o sculptură, cu spatele spre Julika, ca şi cum ea ar fi fost de vină că trebuia să plece la Davos. Mai mult : ca şi cum i-ar fi încurcat socotelile cu disperarea ei întemeiată, nici mai mult, nici mai puţin.

— De ce taci ? întrebă ea.

— Scuză-mă, spuse el, referindu-se la paharul care probabil o speriase pe Julika, deşi nu despre asta era vorba.

— La ce te gîndeşti ?

Stiller se duse la bufet, scoase o sticlă de gin aproape goală, umplu două păhărele cu ce rămăsese şi-i oferi Julikăi un fel de consolare, pe care ea o refuză cu hotărîre, dar fără să fie urîcioasă. Gesturile lui drăguţe, cînd încerca s-o îmbuneze cu gin sau cu un buchet de liliac furat i se păreau uneori de-a dreptul insuportabile ; Stiller se complăcea în astfel de atitudini pline de efuziune, i se părea ei, şi prea uşor se vedea în chip de soţ iubitor, prieten grijuliu şi vrednic protector, un om cu o inimă de aur, da, numai că în toţi acei ani nu i-a trecut o dată

prin minte, bunului Stiller, să se intereseze dacă asigurările n-ar putea plăti costurile unui tratament la sanatoriu.

— Mulţumesc, spuse ea, nu beau.

— De ce nu ?

— Alcoolul nu schimbă cu nimic situaţia.

Stiller îşi goli paharul.

— Nu, spuse el în sfîrşit, goli şi paharul ei dintr-o singură sorbitură. Nu, fireşte, nu e vina ta că acum trebuie să te internezi într-un sanatoriu, Julika, nici nu poate fi vorba de una ca asta, bineînţeles că e vina mea.

— Asta n-am spus-o niciodată !

— Numai eu sînt de vină, continuă el cu încăpăţînare, nu trebuie să-ţi faci nici un fel de griji, draga mea, ai să pleci la Davos, biata de tine, iar eu am să rămîn aici în oraş, eu, cel sănătos — iar conştiinţa mea încărcată îţi va ţine de cald. La care rîse urît.

— Ce-nseamnă asta ? întrebă Julika. Iar începi cu poveştile astea.

Stiller luă sticla goală în mînă, dădu din cap, mustrîndu-se parcă, deşi avea un aer relaxat, şi apoi azvîrli şi sticla de gin în chicinetă împroşcînd totul în jur cu cioburi. Nici pînă în ziua de azi Julika n-a uitat reacţia lui, expresie, după cum mi se pare şi mie, a unui egoism fără margini din partea celui dispărut.

— — —

Se pare că la un moment dat, în glumă, fiind şi uşor ameţit, Stiller ar fi declarat într-un cerc de prieteni : Am o nevastă minunată, mă bucur de fiecare dată s-o revăd, şi de fiecare dată cînd e lîngă mine mă simt ca un peşte lunecos, puturos şi transpirat aşezat lîngă o zînă de cleştar ! Asta, la scurt timp după căsătoria lor... Ai impresia că Stiller cel dispărut, oricît ar fi fost el de fascinat de Julika, n-a acceptat, ba probabil că nici n-a înţeles vreodată un anumit lucru din firea acestei femei, anume frigiditatea ei. Şi că aşa ceva există, nu ca fenomen patologic, ci dimpotrivă, ca un lucru absolut natural, pare să nu fi ştiut nici frumoasa Julika. Să fi aflat între timp ? A rămas destul de uluită acum cîteva zile cînd am menţionat în treacăt opinia unor oameni de

ştiinţă, şi anume că, din toate femelele regnului animal, numai femeia cunoaşte orgasmul. N-am mai discutat apoi pe marginea acestui subiect. Probabil că frumoasa Julika a trecut prin cine ştie ce chinuri datorită faptului că senzualitatea bărbătească a avut întotdeauna darul s-o scîrbească, a suferit cu adevărat, deşi aceasta n-ar fi trebuit să constituie un motiv pentru ea de-a se considera o fiinţă neîmplinită, o femeie nereuşită sau chiar o artistă. În multe privinţe, dar mai ales cînd vorbeşte despre Stiller al ei cel dispărut, femeia aceasta se autoiluzionează cu o încăpăţînare înduioşătoare, încît te simţi tentat să nu dai pe de-a întregul crezare nici tuberculozei ei, chiar atestată de medici şi atît de scump plătită. De ce Julika n-a putut să vorbească cu nimeni ? Probabil că puţine femei au parte cu adevărat, fără prefăcătorie, de acea beţie a simţurilor, pe care o aşteaptă sau cred că trebuie s-o aştepte atunci cînd întîlnesc un bărbat, căci romanele, scrise de bărbaţi, aduc mereu vorba despre asta ; apoi să nu uităm că femeile se mint mereu una pe alta, şi poate că frumoasa Julika era doar ceva mai sinceră, şi în plus atît de speriată, încît a amuţit de tot, s-a deghizat în prinţi şi paji, s-a afundat în hăţişul propriilor spaime, unde nici un bărbat n-o mai putea urma. Nu e de mirare deci că baletul şi tot ce era legat de balet, chiar şi un balet mediocru, aşa cum se practică la teatrele municipale, a ajuns să însemne pentru ea mai mult decît orice pe lume, mai mult decît Stiller. Cîteva tentative slabe de lesbianism au dat de asemenea greş ; baletul a rămas unica ei sursă de plăcere. Alte femei înlocuiesc baletul cu maternitatea, suportîndu-l pe bărbat ca pe un element necesar procreaţiei, pentru ca apoi să treacă peste el, devenind fericite prin copiii lor, pe care îi pun mai presus de orice, întocmai cum fac balerinele cu baletul, nu mai pot vorbi decît despre copii, despre copiii lor chiar şi atunci cînd, aparent, vorbesc despre alţi copii, şi se sacrifică, aparent, ca să se poată iubi mai tare prin copiii lor, şi toate acestea sînt luate drept dragoste maternă, devotament şi sacrificiu şi ajung să se numească educaţie. Bineînţeles că la mijloc e cel mai pur narcisism. În cazul frumoasei Julika s-ar putea spune că acest narcisism al frigidei avea cel puţin avantajul că nu abuza de oameni în carne şi oase,

ci de artă, Ceaikovski şi Rimski-Korsakov, uneori Ravel şi, desigur, Stravinski, dar nu de copii, care nu au decît acea unică mamă. Cred însă că doamna Julika Stiller-Tschudy s-ar înfuria teribil dacă i-aş spune de la obraz că femeia în artă mi s-a părut dintotdeauna suspectă ; în zadar aş încerca s-o conving să nu vadă în asta un semn de desconsiderare a femeii, dar nici de desconsiderare a artei. Inconştient, Stiller cel dispărut trebuie să fi simţit ceva asemănător (deşi în general nu doresc să cad de acord cu cel dispărut) ; el însă a transformat acest simţămînt într-un reproş, pare-se, un reproş deghizat în dragoste, anume că Julika nu simte niciodată plăcere alături de el, un reproş îndreptat împotriva ei, şi îndreptat în mod prostesc împotriva sa. Ca şi cum orice femeie ar fi făcută să fie şi în acest sens partenera bărbatului ! E evident, cum am mai spus, şi simptomatic faptul că acest bărbat simţea tot timpul nevoia să se scuze ; se considera înfrînt în bărbăţia lui dacă frumoasa balerină, mai sinceră poate decît alte fete, nu se topea de dor sub sărutarea lui. Rigiditatea ei era ceva de speriat, se prea poate, dar cel puţin era sinceră. Nu se ţinea băţoasă ca să-l stîrnească, dimpotrivă, femeia aceasta încerca mai degrabă să se dăruiască, ca să potolească orice supărare, dar constata destul de repede că o cuprindea repulsia, acea repulsie solitară, pe care trebuia s-o ascundă cu orice preţ. Nu voia în nici un caz să-l rănească. Nu voia să-l piardă. Îl prefera pe Stiller oricărui alt bărbat. Pe de altă parte însă, îi repugna pur şi simplu să mimeze acea scenă a dezlănţuirii furtunoase şi a beatitudinii, pe care bărbatul, în vanitatea sa, este oricînd gata s-o creadă, oricît ar fi de prost jucată, acea scenă a uitării de sine de care trebuie să aibă parte ca să fie convins de dragostea femeii şi mai ales de propria sa bărbăţie. Ah, era îngrozitor ! În schimb, ce mîngîiere să apari pe scenă ; să simţi o mie de priviri străine pe corpul tău, priviri atît de diferite, priviri de liceeni şi de funcţionari însuraţi, priviri avide de cu totul altceva decît de performanţa artistică, într-adevăr, pentru Julika ele însemnau de o mie de ori mai puţin decît mîna lui Stiller, mîna lui dură şi aspriţă de muncă, pe care şi-o aşeza pe corpul ei. Pretextele ei neputincioase, că ar fi obosită, îl supărau destul de tare.

Stiller se credea tandreţea personificată, dar nu putea să înţeleagă că cineva e obosit. Stiller nu se gîndea decît la el !... S-ar putea spune că într-un anume sens, Julika a simţit o oarecare uşurare cînd medicul teatrului i-a comunicat prima oară că ar avea ceva la un plămîn şi că ar trebui în orice caz să se menajeze. Aerul plin de praf de pe scenă nu-i era tocmai prielnic, dar Julika n-avea încotro, în schimb trebuia să se menajeze cît mai mult în afara scenei. Aşa îi spusese doctorul. N-a fost deci o toană a frumoasei Julika ; avea motive cît se poate de întemeiate cînd cerea să fie menajată şi să se ţină seama că are nevoie de multă linişte. Era vorba de sănătatea ei ! Julika era doar o fiinţă delicată, deosebit de delicată, asta nu însemna că îl iubea mai puţin pe Stiller al ei. Dar şi el trebuia să dea dovadă, cum am mai spus, de puţină înţelegere.

Or Stiller avea tot mai puţină înţelegere pentru nevasta sa, egoismul său mergea atît de departe încît raporta la propria sa persoană şi numai la ea, pînă şi oboseala ei, certificată medical, şi se întîmpla ca Stiller să iasă fără să scoată un cuvînt din casă, trîntind uşa după el, numai fiindcă Julika i-ar fi spus că e obosită, şi să se întoarcă abia noaptea tîrziu, cu mirosul nesuferit al cîrciumilor, cu o răsuflare de-a dreptul insuportabilă ! Sau îi spunea : Aş vrea să te văd şi eu o dată cînd nu eşti obosită ! pe un ton plin de reproş şi mînie. Ce putea să facă Julika ? E-adevărat, nu i-a spus niciodată : Tu nu eşti femeie ! dar Julika simţea prea bine că o compara cu celelalte femei. Stiller o adusese pur şi simplu la disperare, şi ca să-şi dovedească ei însăşi, lui şi lumii întregi contrariul n-avea decît o singură cale : să flirteze şi să se lase curtată, lucru care pînă atunci nu i se întîmplase niciodată. Stiller o adusese în această stare. Stiller găsea că e de-a dreptul deplasat felul în care se lăsa curtată de orice domn aflat în trecere, de preferinţă de categoria celor pe care destinul avea să-i îndepărteze cît mai repede cu putinţă. Julikăi îi făcea însă plăcere să audă laude la adresa frumuseţii şi a artei ei ; altceva nici n-o interesa. Stiller nu era nici pe departe gelos, doar şocat cînd o vedea pe Julika sa, de preferinţă într-un restaurant sau pe stradă în faţa restaurantului, împărţind săru-

tări la despărţire, sărutări în dreapta şi în stînga ; Stiller obişnuia doar să spună : Eşti sigură că te-ai pupat cu toţi ? O lua drept o joacă de copil. Alteori se înfuria. Ca atunci după bal, cînd Julika, în chip de bacantă graţioasă, ba ici, ba colo, aşezîndu-se pe genunchii cîte unui domn, nu se mai oprea din jocul „femeii fatale" ; Stiller o aştepta cu paltonul şi îi venea să borască — cum s-a exprimat el însuşi în mod vulgar — asistînd la tot acest spectacol. Trebuie să fi fost domni foarte inteligenţi şi realmente agreabili, ce cu spirit şi şarm îi făceau curte frumoasei balerine care, la rîndul ei, ştia să pozeze cu frumuseţea ei ; Stiller susţinea în schimb că nu era vorba decît de nişte domni cu înclinaţii mai mult sau mai puţin pronunţate spre homosexualitate, iar zîmbetul său o jignea pe bună dreptate, fiindcă ea nu ştia niciodată după ce puteau fi recunoscuţi. Aşa că zîmbetul acesta a fost cel care, în ultimă instanţă, a îndemnat-o pe biata Julika să meargă mai departe, mai departe decît ar fi îndemnat-o firea ei, aruncînd-o în braţele unui tînăr consilier în publicitate, de o bărbăţie recunoscută, care, în plus, avea şi o căsuţă la Ascona. Stiller nu s-a aşteptat, pare-se, ca Julika să îndrăznească totuşi ; ştia că tînărul consilier, dealtfel un cunoscut de-al lui Stiller, era de mult timp îndrăgostit de frumoasa balerină, şi ceva nu i-a dat pace pînă cînd n-a aranjat el însuşi prima întîlnire. Voia s-o supună la o probă pe Julika, soţia sa ? Iar apoi, cînd s-a întîmplat, şi-a ieşit din minţi, dragul de el, a înghiţit Veronal cu pumnul, ca să doarmă zile întregi, şi s-a baricadat în atelier. De data aceea, a fost rîndul Julikăi să constate că purtarea lui e deplasată. Probabil că lui Stiller îi era frică ; în sfîrşit apăruse bărbatul adevărat, şi fără să-şi dea seama el capitulase. În scrisorile lamentabile pe care le-a scris în acea vreme o vedea deja pe Julika, balerina sa, în chip de mămică, împingînd un cărucior pe malul lacului Maggiore. Toată agitaţia lui trebuie să i se fi părut Julikăi cu atît mai nesuferită cu cît toată povestea n-a durat prea mult, pare-se, cel mult o săptămînă petrecută la Ascona. Tînărul consilier avea un program încărcat, pleca în toată lumea, iar Julika avea şi ea, fireşte, repetiţii. Stiller o întreba tot la două zile de ce nu pleacă la Ascona ; şi se uita la ea de parcă Julika

i-ar fi datorat cine ştie ce răspuns la cine ştie ce întrebare, pe care ea, cu toată sinceritatea, nu putea nicidecum s-o ghicească. Ce voia Stiller să afle de la ea ? Pentru Julika povestea nu mai avea nici o însemnătate, ca să nu mai vorbim de faptul că, din fire, era o ființă timidă şi reţinută căreia nu-i prea plăcea să spună ce are pe suflet, considerînd că, la urma urmei, Stiller ar fi putut să observe că totul se terminase. Stiller n-a observat, pare-se, sau nu era tocmai sigur. Consilierul zburător a rămas pentru el bărbatul care putea s-o facă fericită pe Julika ; a fost convins de asta din prima clipă de spaimă, nemaifiind capabil să vadă că Julika rămăsese neschimbată. Îşi închipuia că ea se preface în faţa lui, îşi ascunde fericirea ca să-l menajeze, deşi Julika nu avea, după cîte îndurase din partea lui, nici cea mai mică dorinţă să-l cruţe. Luni în şir Stiller a continuat să stea la pîndă, şi-a permis chiar la un moment dat să-i controleze poşeta, căutînd un indiciu cît de mic, o scrisoare, un bilet de tren la Ascona, o însemnare în agendă. Agenda ei nu conţinea însă decît însemnări referitoare la repetiţii, ore la coafor, dentist. Oricine îşi poate închipui cît de neplăcut era pentru Julika faptul că Stiller continua să fie preocupat de povestea aceea, chiar şi numai în gînd, cît de neplăcut mai ales faptul că Stiller, fără să-i facă vreun reproş, dar cu o mină de om hăituit, aştepta mereu ceva de la ea, aştepta parcă cuvîntul salvator. Dar ce să-i spună Julika ? La un moment dat, cînd Stiller a vrut să afle cu tot dinadinsul ce a însemnat tînărul consilier pentru ea, i-a spus : M-ai adus la exasperare, Stiller, hai să nu mai vorbim despre asta, doar m-am întors, de ce ţii cu tot dinadinsul să mă înnebuneşti din nou !... În orice caz, Julika nu era conştientă de vreo vină pe care Stiller să nu i-o fi plătit cu vîrf şi îndesat, aşa că nu depindea decît de el ca ea, o dată întoarsă, să fie şi fericită cu el.

Cîteva luni totul a mers minunat.

Stiller, care aflase pe căi ocolite că tînărul consilier avea de mult o nouă prietenă, o aştepta pe Julika zilnic în faţa teatrului, pregătea pilaf valencian şi nu se supăra cînd Julika, obosită de repetiţii, nu gusta deloc sau aproape deloc din orez ; a fost apoi alături de ea şi i-a dat dreptate cînd s-a certat cu unul din regizori ; a

menajat-o aşa cum recomandase doctorul, sau cel puţin şi-a dat silinţa — timp de cîteva luni. Apoi a căzut din nou în egoismul lui, cerînd ca Julika să se ocupe numai şi numai de el ; pleca din nou fără să spună un cuvînt de acasă, trîntea uşa şi se îmbăta, de pildă, fiindcă Julika era prea obosită ca să se arate ore întregi interesată de sculptură. Şi nici nu avea voie ca a doua zi să facă cumva vreo aluzie la faptul că băutura îi costa foarte mulţi bani. Stiller i-o lua în nume de rău dacă tăcea şi i-o lua în nume de rău dacă vorbea. Şi cum putea fi Julika tandră cu un bărbat care, în fond, simţea ea prea bine, era plin de mînie. Într-o bună dimineaţă, Stiller o întrebă chiar în timpul micului dejun de ce se apucase să povestească întregului balet că noul lui palton, o manta G.I. americănească, fusese cumpărat din banii ei. Julika nu înţelese întrebarea lui.

— De ce poveşteşti una ca asta întregului balet ? întrebă el tremurînd de supărare, făcînd din ţînţar armăsar.

— Şi ce-i cu asta ? întrebă ea, iar Stiller i-a smuls ziarul din mînă şi i-a explicat timp de o jumătate de ceas care era părerea lui. Interpretarea lui era infamă. Julikăi îi veniră lacrimile, şi cum Stiller nu se mai oprea, ţipă : Pleacă, te rog frumos, pleacă ! Stiller n-a plecat, deşi ar fi trebuit să vadă cît de tare o durea felul infam în care îi interpretase spusele. Atunci am să plec eu ! spuse Julika. Stiller însă nu i-a dat drumul. Nu vreau să te mai văd ! strigă ea disperată. Asta-i o mojicie din partea ta, o mojicie îngrozitoare !

De altfel se pare că a fost singura dată, sau aproape singura dată, cînd Julika, revoltată la culme, a folosit asemenea expresii crude. Oare Stiller îşi dădea seama cît de tare o nedreptăţea pe această femeie ? Nici prin cap nu i-a trecut să se scuze. Iar ruptura se produsese. Din moment ce-i fusese dat să vadă cît de infam putea fi Stiller cînd era vorba să interpreteze o bagatelă oarecare, Julika se hotărî să nu mai spună aproape nimic. Iar tăcerea îi invadă, o tăcere mai rea decît insultele. Stiller părea să nu aibă habar cît de tare o rănise pe Julika, interpreta vorbele şi purtările ei cum îi convenea pe moment, îndărătnic şi incorijibil în egocentrismul său.

Şi apoi a mai fost ceva !

Julika avea pe vremea aceea un cîine, un fox, aşa cum se cuvine perechilor fără copii, Foxişor pe nume, sau cum se spune în limba acestei ţări, o limbă dealtfel drăgălaşă, chiar dacă nu tocmai plăcută la auz, dar terestră şi reală, străbătută de accente tandre : Foxli. Îl iubea, se înţelege, altfel nici nu l-ar fi ţinut ; acesta e de fapt lucrul cel mai minunat : îi iubeşti şi de aceea îi ţii. Stiller n-a înţeles niciodată că Foxli putea fi atît de tare iubit şi nici n-a reuşit vreodată să vadă ceva în ochii atît de plini de suflet ai lui Foxli. Îşi bătea joc de răbdarea ei maternă cînd, însoţiţi de Foxli care alerga amuşinînd de la un copac la altul, ajungeau peste tot prea tîrziu, şi îl botezase în derîdere : Animalul Sfînt. Se ştia că Julika va întîrzia şi nimeni nu se supăra, prea era nostim Foxli. La restaurant, datorită frumuseţii stăpînei sale, căreia nu-i rezista nici un chelner cît de cît mai îngrijit, Foxli avea dreptul să şadă pe un scaun capitonat la fel ca Stiller. Că Stiller, în egoismul lui, n-a putut niciodată să înţeleagă lucrul acesta e treaba lui. De ce-ar fi lăsat în farfurie o jumătate de porţie de filet Mignon cînd ea, oricum, nu mînca prea mult ? La urma urmei, Julika era cea care plătea de cele mai multe ori, iar Stiller căpăta în schimb şi vin. Dealtfel nu spunea nimic, dar Julika avea deseori senzaţia că trebuie să-i ia apărarea lui Foxli. Iar Foxli simţea şi el la fel. Foxli era de partea ei. Poate că asta îl supăra pe Stiller, faptul că erau în majoritate ; Julika şi Foxli, pretutindeni admiraţi, erau de acord în toate problemele decisive. Nu, Stiller nu l-a bătut niciodată pe căţeluşul ei cel dulce ; asta ar mai fi lipsit ! Dar Stiller nu-l iubea, se purta ca şi cum Foxli nici n-ar fi existat. Cum ajungea acasă, întîmpinat pe coridor de Foxli cu salturi de bucurie, Stiller nu se mai ocupa decît de corespondenţa lui, numai de corespondenţa lui, ca şi cum ar fi aşteptat în orice clipă bani de la vreun mecena. La un moment dat cineva spusese : Vai, Julika, ce căţeluş dulce aveţi !, la care Stiller răspunsese : Foarte dulce, cît de curînd o să facem dulceaţă din el ! Stiller era pur şi simplu gelos pe cîinele ei, nu recunoştea, în schimb elaborase o întreagă teorie care nu avea nimic de-a face cu Foxli ; şi începuse iarăşi să analizeze psihicul Julikăi nu pe cel al lui Foxli) despre care el tot nu ştia nimic. De

ce nu-l lăsa, bunăoară, pe Foxli să intre în atelierul său ? Şi apoi se mai mira că nevasta lui nu venea cu lunile acolo, ba la un moment dat a trecut chiar un an întreg, şi era dezamăgit de interesul redus pe care ea îl manifesta faţă de munca lui creatoare. Or Julika nu ştia unde ar fi putut să-l lase pe Foxli fără să se teamă pentru el, doar nu putea să-i dea drumul pe străzile străine, numai ca Stiller să-i mai poată arăta o dată că munca lui creatoare, cum se plîngea mereu, nu înainta deloc ? Stiller pare să fi fost într-adevăr întruchiparea unei mimoze masculine. Şi faptul că, pe de altă parte, ani de zile, a avut ocazia să asiste la repetiţiile ei de balet, ca să facă schiţe, era un cîştig pentru el, nu-i aşa ? Iar dacă stăm şi judecăm drept, Julika nu se alegea cu nimic de pe urma vizitelor la atelierul lui plin de praf, unde ani de zile a lucrat la acelaşi lucru, şi unde ea ar mai fi putut să şi răcească. Dar în egocentrismul lui, Stiller nici nu stătea să asculte astfel de explicaţii. Ce tot voia de la Julika ? Tăcerile lui jignite erau o povară pentru sărmana Julika. Îl întrista faptul că ea, balerina, nu scotea un cuvînt în timpul nenumăratelor discuţii despre sculptură pe care el le purta pînă noaptea tîrziu cu tovarăşii lui ; o acuza de lipsă de interes şi nici prin gînd nu i-a trecut vreodată că Julika, neştiind mare lucru despre sculptură, tăcea din modestie, nu-i aşa, ca să nu mai vorbim că din fire era timidă şi rezervată. Iar după ce musafirii lui plecau într-un tîrziu, devenea şi mojc : Ai fi putut şi tu să le faci o supă de făină, spunea el supărat, atîta lucru ai fi putut şi tu să faci ! Julika însă nici nu se gîndea să fie sluga lui ! Iar din ziua în care a apărut cealaltă, Stiller n-a mai avut nici un fel de înţelegere pentru ea ; ba mai mult : tot el era indignat că Julika din veranda ei de la Davos nu-i ducea lui dorul, ci lui Foxli, şi foarte mirat că Julika, cea bolnavă şi părăsită, nu-i trimitea scrisori drăgăstoase, de altfel nu i-a trimis nici un fel de scrisoare cu excepţia unui bileţel prin care îl ruga să-i cumpere ceva din oraş ; Julika însă nu putea să scrie ! Iar cînd mai tîrziu, în cursul acelei veri, n-a mai scris nici el cîteva săptămîni la rînd, nu i-a fost ruşine să se scuze, pretextînd că nici Julika nu-i scrisese vreodată...

Ş.a.m.d.

N-am nici un chef s-o fac pe judecătorul de pace între frumoasa Julika şi soţul ei cel dispărut ; cum ea însă aduce de fiecare dată vorba despre timpurile acelea neplăcute, încerc, fireşte, să ghicesc care erau raporturile între ei, măcar din amuzament dacă nu din alt motiv, aşa cum dezlegi un joc de cuvinte încrucişate. Ce-aş avea altceva mai bun de făcut în celula mea !... Greu de înţeles, deşi absolut necesară pentru a dezlega jocul de cuvinte încrucişate despre Stiller cel dispărut, este o afirmaţie a frumoasei Julika, ce pare să fi fost făcută cu mult timp în urmă. Nu mi-o spune. O afirmaţie cît se poate de inofensivă. O afirmaţie oarecare. Şi cu toate acestea, aflu eu, Stiller n-a putut să treacă niciodată peste ea, iar cu vremea lucrurile au luat chiar amploare. Într-un fel există o legătură între această afirmaţie, lipsită de importanţă şi de mult dată uitării de către Julika, şi ideea lui Stiller că se simte ca un peşte puturos pe lîngă o zînă de cleştar. Julika a făcut acea afirmaţie în prima noapte pe care au petrecut-o împreună. Se pare că Stiller nu era doar o mimoză, un bărbat de un egoism patologic şi de o susceptibilitate pe măsura acestui egoism, aşa încît a raportat numai şi numai la sine cuvintele pe care Julika le-ar fi spus probabil oricărui bărbat ; ci, în plus, făcea parte din categoria rumegătoarelor, iar lucrul acesta era pentru sărmana Julika uneori de-a dreptul insuportabil. Dintr-o dată, după nu ştiu cît timp, îl vedeai regurgitînd cîte o bagatelă de felul acesta. Cînd de fapt Julika uitase de mult, după cum mă asigură, acea afirmaţie din prima noapte. Stiller însă nu putea pur şi simplu să treacă peste cuvintele acelea, le purta ca pe un stigmat în spatele frunţii, iar faptul că Julika în faţa tuturor îl mîngîia pe frunte, ridicîndu-i şuviţele de păr dezordonate, nu rezolva nimic. Julika era înduioşător de atentă cu el. De altfel nu făcuse altceva decît să exprime ceea ce simt probabil multe fete atunci cînd sînt iubite prima oară de un bărbat. Stiller ar fi trebuit să înţeleagă. Şi a înţeles. Îl chinuia însă faptul că acesta a fost şi singurul lucru pe care iubita lui Julika l-a

spus după prima lor îmbrăţişare. Aşa se face că dintr-o dată, după nu ştiu cît timp, se ambala din nou ; îi citeai în ochi cît de tare îl rodea un amănunt din acesta trecut, cum sufletul său se contracta asupra unui singur punct, cum o afirmaţie atît de măruntă şi inofensivă, şi în orice caz nepărtinitoare începea să reverbereze în memoria lui, acoperind în cele din urmă totul. Şi tocmai în clipele în care Julika era mai drăgăstoasă ca oricînd, el se speria de ceea ce fusese rostit de gura ei cu atîţia ani în urmă. Stiller se vedea în chip de profanator. Se purta ca şi cum Julikăi i-ar fi fost greaţă de el şi o respingea, cum am mai spus, tocmai atunci cînd Julika era mai drăgăstoasă ca oricînd ; se retrăgea în cochilia lui. Stiller era un bun înotător, se zice, şi timp de cîţiva ani a traversat în fiecare zi lacul înot, indiferent că ploua sau nu, uneori pînă în octombrie ; se mortifica. Julika susţinea că tot programul acela sportiv era un fel de manie. Stiller avea nevoie de el ca să se simtă bine. Avea nevoie de un lac plin cu apă, se pare. Se simţea îngrozitor cînd transpira. Iar în societate de pildă, cînd transpira sau simţea doar că inevitabilul avea să se producă, îşi pierdea cu totul simţul umorului, şedea acolo mut de consternare, incapabil să mai facă faţă vreunei conversaţii. În ochii lui citeai atunci atîta spaimă, că te cuprindea un soi de duioşie. Deseori îşi imagina că ar avea o eczemă. De cele mai multe ori era pură închipuire. Apoi însă povestea iarăşi despre o doamnă necunoscută care sus, pe vîrful Piz Palü, l-ar fi sărutat pe obrajii transpiraţi ; era unic, grandios, de neuitat acest Piz Palü pentru el. Dar starea aceasta de animozitate se limita, pare-se, la propriul său trup. Altfel vorbea cu dragoste despre copiii de la ştrand, despre pielea copiilor, şi chiar trupurile adulte, ale balerinilor, de pildă, îl entuziasmau tot mereu. Entuziasmul său avea ceva dureros, ceva din nostalgia fără de speranţe a unui infirm. Stiller era deja un bărbat de peste treizeci de ani, dar cînd o femeie îşi punea mîna (fără mănuşă) pe mîna lui şi nu şi-o retrăgea imediat, sau cînd îi trecea cu mîna peste părul decolorat de pe frunte, nu ca să i-l ordoneze, ci ca să-i mîngîie părul, fruntea îngustă, el se purta ca un băieţandru, iar pentru anumite doamne devenea în felul acesta cu atît

mai atrăgător. Era, cum se spune, un bărbat cu şanse, deşi nu se încredea în şansa lui. Or asta îl irita cel mai mult pe Stiller, nu aşa-zisa şansă, ci spaima că cineva ar putea să-l ducă de nas ; era suspicios, nesigur, incapabil să creadă că o femeie care punea mîna ei pe mîna lui nu simţea şi o oarecare greaţă. E de presupus că uneori, nu prea des, omul acesta nefericit se aşeza cîndva după duşul zilnic, care te curăţă doar pe moment, în faţa oglinzii ca să vadă ce-ar fi putut s-o respingă pe Julika, zîna lui de cleştar, şi iată că Stiller nu descoperea de fapt nimic ce n-ar fi ştiut deja. Lui Stiller bărbaţii i se păreau foarte frumoşi, îi desena necontenit ; de asemenea, femei. Numai el, numitul Stiller, avea ghinionul să trăiască într-un trup de bărbat care o murdărea pe iubita lui ; căci iată ce-i spusese Julika, fiinţa aceasta nevinovată, cu toată sinceritatea şi fără rea voinţă, vorbise obiectiv, iar supărător era doar faptul că a fost singura afirmaţie făcută de ea atunci... Pe scurt, Stiller avea într-adevăr o manie, iar sărmana Julika, la rîndul ei o fiinţă deosebit de delicată, sfioasă ca o fecioară şi reţinută la vorbă, neputincioasă în faţa unor interpretări care îi răstălmăceau adevărata fire, n-o ducea cu siguranţă prea uşor alături de nevrednicul ei soţ. Se pare că alţi oameni erau de aceeaşi părere, anume că Stiller n-o aprecia aşa cum trebuie, şi n-au lipsit nici prietenii care l-au prevenit, alegîndu-se doar cu nerecunoştinţă din partea lui. Stiller nu suporta. Ah, zicea el după cîte o astfel de discuţie, dracu' să-i ia pe oamenii care se amestecă într-o căsnicie numai fiindcă îşi închipuie că sînt binevoitori şi că e de ajuns să fie binevoitori cunoscînd doar o treime din povestea în care binevoiesc să se amestece ! Şi cu asta punea punct la orice intervenţie prietenească ; Stiller ştia totul mai bine. I se spunea că biata Julika nu numai că îl iubea, ci îl iubea mai mult decît ar fi meritat, iar Stiller răspundea cel mult : Foarte bine că mi-aţi spus ! Dar în realitate nici nu se gîndea să pună ceva la inimă. Bănuiala sa că Julika îi monta pe cunoscuţii comuni împotriva lui era nedreaptă ca atîtea altele din purtările lui faţă de această femeie care, cred eu, era mult prea ruşinoasă, ca să se confeseze unor terţe persoane. Oamenii vedeau însă cu propriii lor ochi. Or Stiller nu suporta nici atît. Se cunoşteau de mai

multă vreme cu o pereche de oameni foarte drăguţi, el, veterinar, ea, o cunoscută doctoriţă de copii, doi oameni cultivaţi în sensul cel mai viu al cuvîntului, plini de spirit şi suflet, prieteni cărora Stiller le datora foarte mult, nu doar nenumărate mese copioase, ci şi multe idei stimulatoare, invitaţii în societatea züricheză, iar, la un moment dat, chiar şi o comandă. Lui Stiller i se păreau minunaţi cei doi, veterinarul şi doctoriţa de copii, pînă ce doamna, care o vedea din cînd în cînd pe Julika şi între patru ochi, îi spuse la un moment dat tot între patru ochi ce credea ea, şi anume că doamna Julika ar fi un om cu totul extraordinar, o fiinţă atît de fină şi de nobilă cum ea, doctoriţa, nu mai văzuse niciodată.

— Şi de ce-mi spuneţi toate astea ? o întrerupse Stiller imediat.

— Ca să fiu sinceră, dragă Stiller, îi răspunse ea în glumă, mă întreb uneori cu ce-a păcătuit Julika de s-a măritat cu dumneavoastră ! şi zîmbi, subliniind că vorbele fuseseră spuse în glumă.

Stiller s-a arătat însă contrariat.

— Serios ! a adăugat ea cu cele mai bune intenţii, sper să înţelegeţi înainte de-a fi prea tîrziu, înainte de-a ajunge un moşneag, Stiller, să înţelegeţi ce femeie minunată aveţi alături de dumneavoastră, ce om valoros, vorbesc serios, sper din toată inima, Stiller, de dragul dumneavoastră !

Se pare însă că Stiller nu suporta nici tonul serios ; erau într-un restaurant, iar Stiller i-a făcut semn chelneriţei în timp ce prietena, doctoriţa, continua să vorbească despre Julika, şi a plătit fără să spună un singur cuvînt referitor la această chestiune. Şi de-atunci unicul lui răspuns a fost că ori de cîte ori această minunată pereche de doctori dorea să-i invite, el nu avea timp ; iată cel mai ieftin mod de-a răspunde. În această situaţie, Julika a trebuit să se apere şi a hotărît să-i invite ea pe cei doi ; cînd Stiller a sosit apoi acasă şi a auzit din coridor cine era în casă, era cît pe ce să facă stînga împrejur. Cu greu a reuşit Julika să evite o asemenea necuviinţă, Stiller a luat cina cu ei, dar apoi „a trebuit“ să se întoarcă la atelier. Dădea pur şi simplu bir cu fugiţii. Ajun-

sese chiar să sufere de mania persecuţiei ; se străduia, ce-i drept, să fie drăguţ cu prietenii ei, ei însă simţeau prea bine că de fapt era tot timpul în defensivă şi nu se simţea în largul său. Şi apoi se mai şi mira, dragul de el, că în jurul lui erau tot mai puţini oameni. Nimeni nu se duce cu plăcere la o pereche aflată în criză conjugală, se-nţelege, pluteşte ceva în aer, chiar dacă nu ştii nimic, iar vizitatorul are senzaţia că asistă la un armistiţiu, în care el reprezintă un fel de punte provizorie, se abuzează oarecum de el, este folosit într-un anume scop, conversaţia e tot mai puţin însufleţită, exuberanţa la ore tîrzii e tot mai primejdioasă, dintr-o dată se fac glume puţin prea ascuţite, prea otrăvite, vizitatorul observă mai mult decît ar vrea să recunoască gazdele ; e plăcută ca o plimbare pe un cîmp minat o vizită la o pereche aflată în criză, şi chiar dacă nu sare nimic în aer, miroase totuşi a stăpînire de sine încinsă. Şi chiar dacă e adevărat ceea ce îţi spun gazdele, că pentru ei a fost cea mai plăcută seară din ultima vreme, îi înţelegi, dar nu eşti dornic de o nouă invitaţie, şi piedicile se înmulţesc fără voie, într-adevăr, abia dacă mai ai o seară liberă. Nu rupi relaţiile cu o pereche aflată în criză conjugală, fireşte că n-o faci. Doar că te vezi ceva mai rar cu ei, şi ca urmare uiţi de această pereche atunci cînd faci tu însuţi invitaţii, fără să vrei, din întîmplare. Aşa se întîmplă întotdeauna, iar Stiller nu avea nici un motiv să se mire, dacă se purta cum se purta cu toţi cei care îi voiau binele. Din fericire, pentru Julika mai existau prietenii ei de la balet, dar mai ales munca ei. Pe scenă, în lumina reflectoarelor, era eliberată de toate, un alt om, un om fericit, fericirea în persoană. Stiller nu mai venea nici la repetiţii. Se refugia în munca lui. Degeaba s-a dus la el la atelier soţul prietenei, veterinarul, ca să stea de vorbă cu el, ca de la bărbat la bărbat, fără să-i facă vreun reproş. A fost suficientă fraza : Am impresia, Stiller, că o nedreptăţiţi foarte tare pe soţia dumneavoastră. La care Stiller a răspuns :

— Desigur ! Tonul său era pură batjocură. La ce v-aţi fi aşteptat ? mai spuse el. Aţi observat vreodată că aş fi făcut altceva decît s-o nedreptăţesc ? Veterinarul a încercat tot ce i-a stat în putinţă, dar Stiller i-a întors pur şi

simplu spatele, a început să-şi cureţe şpaclul şi i-a spus la revedere fără să-l conducă măcar pînă la uşă. Suferea într-adevăr de mania persecuţiei : orice om care se arăta a fi prieten cu Julika pentru el devenea automat un duşman ascuns. Ce-ar fi putut să facă Julika ! Îi părea rău de Stiller. Se izola cu bună ştiinţă. Şi ce nu încerca Julika ! Îl trata cu umor cînd Stiller începea s-o facă pe omul neînţeles, şi deseori, cînd îl vedea căzut pe gînduri, neputincios ca un paralitic, tăcut şi îndîrjit, de-ţi venea să mori de plictiseală, mizantrop, fără chef şi voinţă, şi nici pe departe bărbatul care ar fi putut face fericită o femeie, ei bine Julika îi punea atunci mîna pe umăr şi zîmbea :

— Dada — bietul de tine !...

— — —

Vara aceea de la Davos, viaţa ei în veranda Jugendstil, unde mirosea a fîn şi se vedeau veveriţe, n-a fost deloc uşoară. I-a mers şi ei ca tuturor noilor veniţi acolo sus : după prima spaimă, după două sau trei nopţi în care hotărîse să fugă cu primul prilej, şi după senzaţia aceea îngrozitoare că o pregăteau pentru moarte de fiecare dată cînd o înveleau în pături de lînă şi o duceau cu căruciorul pe aceeaşi terasă, Julika s-a obişnuit pe nesimţite cu noua ei viaţă, ba era de-a dreptul fericită că nu i se cerea nimic, dar absolut nimic. Să stea liniştită, era singurul lucru care i se impunea. Julika se bucura de viaţă cum nu se mai bucurase de multă vreme. Nici nu era chiar atît de îngrozitor Davos-ul acesta, o vale ca oricare alta, verde, paşnică, poate cam plicticoasă, o vale cu pereţi abrupţi şi păşuni netede, ici şi colo cîte o albie bolovănoasă, un peisaj, nimic altceva. Moartea nu umbla în chip de casap scheletic, nu, aici nu se cosea decît iarba, fînul îşi răspîndea aromele pînă sus la ea, dinspre pădunicea din apropiere adia miros de răşină, undeva departe împrăştiau gunoi, iar în zadele din faţa verandei ei ţopăia cîte o veveriţă jucăuşă. Cît era ziuă te simţeai ca în vacanţă. Un vecin, care venea zilnic să se aşeze un sfert de oră la picioarele patului ei, un convalescent care avea voie să se plimbe şi îi aducea flori de cîmp, dealtfel un bărbat destul de tînăr, mai tînăr decît Julika, dar veteran al sanatoriului, care se ocupa în cel mai drăguţ mod de noii

veniţi, pare să-i fi uşurat foarte mult viaţa Julikăi. Îi aducea cărţi, altele decît îi adusese Stiller vreodată, o lume nouă, aşadar. Şi ce lume ! Julika citea Platon, *Apologia lui Socrate,* dificil dar tînărul veteran o ajuta, fără urmă de didacticism, uşurel, ca-n joacă, aşa cum le stă în fire acelor tineri care au o capacitate de înţelegere ieşită din comun şi nu se gîndesc nici măcar o clipă că celălalt ar putea să nu priceapă fiindcă nu-l ajută capul. Era încîntător cu chipul său îngust, cu un aer puţin şiret, şi cu ochii mari, expresivi. Nu erau îndrăgostiţi unul de altul. Julika, la rîndul ei, povestea probabil despre balet, iar tînărul veteran, care purta costumele răposaţilor, îi povestea cîte ceva despre oamenii pe care Julika îi auzea din cînd în cînd tuşind fără să-i fi văzut vreodată la faţă, nu povestea vieţi, ci istorioare hazlii, fără indiscreţii ; Julika îi era recunoscătoare pentru ele, la început oarecum şocată de tonul lui frivol, pînă ce a observat că zeflemeaua lui nu exclude simţirea, ci e doar o altă formă de manifestare a ei, poate mai puţin lipicioasă şi mai curată. Pentru Julika aceste sferturi de ceas erau o adevărată bucurie, şi i-a simţit foarte tare lipsa tînărului veteran cînd într-o bună zi acesta n-a mai apărut. Ce se-ntîmplase ? Absolut nimic ; o vizită a familiei, nimic altceva. A doua zi a revenit cu o radiografie pe care a început să i-o explice Julikăi. Propria radiografie ? N-a răspuns, în schimb i-a arătat ce e cu „umbrele“, şi încet-încet a făcut-o să descopere frumuseţea unui schelet, să-l studieze ca pe o gravură, să fie încîntată de transparenţa inimii care nici nu se vede, fascinată de înnourările misterioase dintre coaste şi şira spinării, într-adevăr, dacă stăteai să te uiţi descopereai o multitudine de forme, toate pierdute într-un crepuscul sur. La sfîrşit, cînd obrăznicătura i-a comunicat că aceea era ea însăşi, doamna Julika Stiller-Tschudy, străbătută de razele Röntgen, nici nu s-a mai speriat. De unde o avea ? O furase ieri, în timp ce aştepta la doctor ; şotiile sînt absolut necesare într-un sanatoriu, zicea el, prea se iau oamenii în serios, mai ales într-un sanatoriu, dar şi altfel. Julika trebui să se gîndească la Stiller. Vizitele acestea la picioarele patului ei o interesau, fireşte, mai mult decît scrisorile expediate cu regularitate conştiincioasă de Stiller, scrisori care, cum

prea bine simţea, nu radiografiau nimic, ci dimpotrivă Scrisorile acestea acopereau tăcerea cu vorbe. Ce-ar fi putut să răspundă Julika ! Singurul lucru bun la aceste scrisori : medicul-şef şi sora se linişteau la vederea lor, fiindcă li se părea ciudat, cît se poate de ciudat faptul că domnul Stiller nu venea niciodată în vizită. Julika trebuia să-i ia mereu apărarea... Soţul meu are să vină ! spunea ea deseori. Ar fi şi timpul ! zicea medicul-şef, altfel mă văd silit să-i copiez domnului soţului dumneavoastră orarul din mersul trenurilor în cazul în care nu posedă aşa ceva !... Tuturor le era dragă doamna Julika, iar ziua, mai ales pe vreme bună, timpul trecea fără greutate. Tînărul veteran al sanatoriului, student la un seminar catolic, era o adevărată mană cerească. Atîta cultură şi atîta tinereţe la un loc, Julika nici nu şi-ar fi putut închipui că există. Era cel mai cult om cu care Julika vorbise vreodată şi deseori se simţea în faţa lui ca o analfabetă, pe de altă parte însă, şi ca o femeie matură, căci el era încă foarte tînăr, cum am spus. În orice caz, Julika se bucura de conversaţia lui, de ştiinţa lui, de tinereţea lui aşezată la picioarele patului ei. Dacă îl întreba ceva ce nu ştia, era fericit ca Foxli atunci cînd îi arunci o piatră sau un con de brad ; după cîteva zile se întorcea ştiind ce autori şi ce cărţi trebuiesc citite. El i-a dat Julikăi primele noţiuni de fizică modernă, şi cît de interesant i le-a prezentat, în termeni exacţi, ştiinţifici, aşa cum Stiller nu făcea niciodată, chiar şi atunci cînd venea acasă de la vreo conferinţă, entuziasmat la culme, dar incapabil să-i explice ceva, cum ar fi de pildă structura atomului. Acum înţelegea şi ea, pentru prima oară, aproape totul. Sau Julika află ce e cu Maica Domnului şi cu sanctificarea femininului, despre care un protestant habar nu are, şi totul explicat în aşa fel de către cunoscător încît ignorantul să-l poată urmări şi să perceapă cel puţin sinuozităţile unei speculaţii filozofice ; ba Julika a aflat atunci pentru prima oară, cu toate că Stiller al ei luptase în Spania alături de comunişti, în ce consta comunismul, ce idei a preluat de la Hegel, ce se înţelege prin dialectică, ce elemente creştine conţine comunismul, şi ce elemente anticreştine, secularizare, transcendenţă, se părea că nu există nimic pe lumea aceasta despre care

tînărul iezuit cu chip îngust şi orbitele adîncite să nu fie capabil să raţioneze şi să relateze în felul său concis, nepătimaş şi lipsit de fanfaronadă, care era totuşi atît de amuzant, încît Julika izbucnea deseori în rîs, indiferent că era vorba despre Maica Domnului sau despre viteza absolută a luminii, şi care (felul acesta nepătimaş de-a povesti) nu părea să-i impună niciodată vreo părere. Julika era fericită că nici acum nu i se cerea nimic. Stiller întotdeauna îi impunea ceva, opinii, pe care le retracta el însuşi mai tîrziu ; atîta timp însă cît îl entuziasmau le predica pretutindeni, încît Julika nu îndrăznea să-l contrazică. Cu totul altfel era acest tînăr catolic ! Se pare că tot de la el, vizitatorul ei diurn, Julika a auzit printre altele, şi un gînd ce nu-i era necunoscut : că e lipsă de dragoste şi deci păcat să-ţi faci despre cel apropiat şi despre orice om în general un chip anume şi să spui : Aşa eşti tu, şi gata ! gînd ce-a avut darul s-o impresioneze profund pe sărmana Julika. Oare nu era tocmai acesta păcatul lui Stiller, soţul ei, care îşi făcuse o anumită imagine despre Julika ?... Pe scurt, aşadar, Julika nu se plictisea deloc atîta timp cît afară era lumină ; pe vreme ploioasă sau însorită ea îşi ducea boala fără nici o greutate.

Altfel erau însă nopţile.

Julika nici nu vorbeşte despre ele, cu toate acestea reiese că uneori, dimineaţa, cînd sora intra în cameră, găsea lumina arzînd şi o Julikă sleită de puteri, transpirată din cap pînă în picioare, picotind în patul completamente deranjat. Curba de temperatură arăta destul de clar cît de puţin trăia sărmana Julika după creştinescul îndemn de-a nu se enerva în nici un caz. Faţă de sora cam prostuţă, care o spăla şi-i aducea aşternuturi proaspete, pernă electrică şi ceai înainte de vreme, Julika nega totul, pentru ca nu cumva prima plimbare, promisă de săptămîni de zile, să nu fie din nou şi din nou amînată. În asemenea nopţi, Julika îl va fi văzut poate şi pe Stiller al ei în acea atitudine de neuitat, cum şterge paharele din ajun, cum bagă în buzunar agrafa vizitatoarei sale, pentru ca Julika să nu se mai supere din cauza ei, şi cum, aflînd că Julika este bolnavă pe moarte, nu face decît să azvîrle un pahar de perete, nimic altceva...

Iar acum Stiller nu-i mai scria nici scrisori.

Se pune fireşte întrebarea dacă nu se găsea cineva (din moment ce biata Julika nu putea să-i scrie ea însăşi) care să-i aducă la cunoştinţă lui Stiller, ca de la om la om, ce avea de îndurat acolo sus la Davos nevasta lui, care rămînea nevasta lui, deşi exista şi cealaltă, şi pe care totuşi o iubea într-atît încît dorea ca ea să-i simtă lipsa. Or tocmai aici era problema, Stiller nu admitea să i se aducă ceva la cunoştinţă între patru ochi ; cei cîţiva cunoscuţi, care încercaseră la un moment dat, se lăsaseră bineînţeles păgubaşi, iar noii cunoscuţi, pe care Stiller îi va fi avut acum, ştiau tot atît de puţin ca şi el despre acele nopţi îngrozitoare ale Julikăi... Dar cine ştia oare de ele ? Sărmana Julika nu se destăinuia nimănui. Şi cu toate acestea exista totuşi cineva care ştia de ele, aşa se pare, şi anume tînărul veteran al sanatoriului. Dar şi despre acestea vorbea cu aceeaşi uşurinţă ca şi despre părinţii bisericii, ca şi despre viteza absolută a luminii (care nu se dublează cînd două raze de lumină se îndreaptă una spre cealaltă) şi despre legea clasică a adunării şi scăderii vitezei, care nu se aplica însă în cazul luminii, ca şi despre budism. Iată-l din nou şezînd, doldora de astfel de cunoştinţe, la picioarele patului unde Julika, istovită, se străduia să-l asculte, căci tocmai citise într-o gazetă o propoziţie a profesorului Scherrer de la Zürich, o propoziţie care îl umpluse de încîntare, şi anume : Masa este energie cu contul blocat.

— E bună, nu-i aşa ? întrebă el.

— Da, răspunse Julika.

— Aşa e ! continuă el fără să-şi schimbe tonul şi răsfoind mai departe în gazetă, ziua joci şah şi citeşti, iar noaptea plîngi, nu sînteţi singura de aici căreia i se întîmplă una ca asta, Julika, vă rog să mă credeţi. Tuturor le merge la fel. La început, în primele săptămîni sau luni, eşti uimit cît de plăcut e aici, fîn şi răşină şi veveriţe şi altele la fel, apoi însă te apucă spaima. Plîngi în perne şi nu prea ştii de ce, ştii doar că îţi faci tu însuţi rău, trupul febril arde ca iasca. Iar apoi, mai devreme sau mai tîrziu, toţi cei de aici se gîndesc la evadare. Mai ales noaptea, cînd eşti singur, ţi se năzăresc cele mai trăsnite planuri, eşti propriul tău Napoleon, propriul tău Hitler,

nici unul n-ajunge în Rusia, iar alde noi nu ajungem nici măcar la şes, Julika, patru ore cu trenuleţul, schimbare de tren la Landquart, o nimica toată, îţi zici. Cîte unii repetă figura an de an, îşi împachetează pe ascuns periuţa de dinţi, îi spun surorii că se duc la toaletă şi pleacă cu trenul la vale, ajung undeva, nu prea departe, după împrejurări şi vreme, urmează criza cu senzaţia de sufocare şi apoi se întorc pe tăcute cu ambulanţa înapoi. *So what ?* * zîmbeşte el. Nici măcar nu ne e milă de ei, să ştiţi, prostia e prea mare. S-a dovedit. Spiritul nostru de camaraderie constă în a ne preface că n-am aflat nimic. Juraţi-mi, Julika, promiteţi-mi că n-o să faceţi niciodată o asemenea prostie ! Julika jură. — Nu ! rîse tînărul veteran, nu pe sub pătură, draga mea, Dumnezeu cel de sus vrea să şi vadă Julika jură peste pătură. *Ecco !* ** spuse el şi adăugă, a încindu-se din nou în gazeta lui : şi o să vedeţi dealtfel, Julika dragă, că aici cînd moare cineva nu face o impresie prea grozavă. Cine speră că ar putea să ne impresioneze astfel, moare degeaba. Aici nu face impresie decît viaţa ! Cei mai mulţi mor de altfel în jurul Crăciunului, am observat, numai şi numai din sentimentalism !

(El însuşi a murit la sfîrşitul lui septembrie.)

În august Stiller îşi făcu totuşi apariţia, neanunţat şi într-un mod care, spune Julika, avea să-l şocheze pe medicul-şef chiar mai mult decît îndelungata sa absenţă. Şi anume Stiller se purtă ca şi cum frumoasa lui Julika ar fi fost reţinută în mod abuziv pe veranda ei Jugendstil, i-a cerut surorii să-i permită neîntîrziat soţiei lui să facă o plimbare cu el de minimum o oră. Motivul : Stiller trebuia să discute cu Julika. Ce se întîmplase ? Veranda, unde suspecta curioşi şi în dreapta şi în stînga, nu i se părea locul potrivit, nici măcar pentru un început. Şi-a scos bereta, nu însă şi mantaua americănească, pe care o purta vara şi iarna, fiind singurul lui palton. Julika îl întrebă :

— Şi ce mai faci ?

---

* Şi ce-i cu asta ? *(engl.)*
** Iată deci ! *(ital.)*

Stiller nu se simţea în largul său, îşi răsucea bereta în mîini, nervos, ca și cum tot sanatoriul acela nu trebuia să ţină cont decît de el, care dorea să stea de vorbă cu Julika sa între patru ochi. Întrebarea ei nici n-a auzit-o. Medicului-şef, care venise după puţin timp la vizită, Stiller îi repetă imediat rugămintea de-a ieşi la plimbare cu Julika. Medicul-şef se văzu pus în încurcătură. Să spună de-a dreptul în faţa bolnavei că, avînd în vedere starea ei, de plimbare nici nu poate fi vorba ? Julika aştepta de săptămîni de zile permisiunea de-a ieşi la o plimbare. Un nu clar şi hotărît, aşa cum l-ar fi meritat de fapt Stiller, ar fi însemnat o lovitură prea grea pentru o femeie delicată cum era Julika. Zău aşa, ce-ar fi putut spune medicul-șef ? Se învoi, cu jumătate de gură și evitîndu-le privirea, să le acorde o jumătate de ceas sau chiar trei sferturi, îl rugă însă pe Stiller să-l aştepte afară, pe coridor, căci voia să mai discute ceva cu el...

De luni de zile, Julika părăsea pentru prima oară sanatoriul, care-i devenise ca o cochilie, năucită să se vadă dintr-o dată fără veranda ei ! Se simţea totuşi mai slăbită decît s-ar fi aşteptat. Braţ la braţ, sprijinindu-se puţin de Stiller, care nu voia totuşi să-i dea impresia că e infirmă, porniră încetişor pe poteca pe care Julika putea s-o vadă de pe verandă (dacă se ridica în capul oaselor) ; închipuiţi-vă, ce senzaţie pentru sărmana Julika, aproape că i-au dat lacrimile, lacrimi de bucurie. Să simţi pămîntul sub picioare, să iei un con de brad în mînă, să miroși rășina care ți s-a lipit de degete, toate acestea o făceau atît de fericită, încît Stiller, simțind probabil ceva, n-a intrat direct în subiect.

— Ce ţi-a spus medicul-şef ?

Stiller nu voia să spună.

— Hai, spune ! îl rugă ea.

Stiller părea încurcat.

— Ce să-mi spună, zise el într-un tîrziu, să te scutesc de orice supărare. Nimic altceva. Foarte concis, medicul tău. Spune că n-ar trebui să faci nici o plimbare, că starea ta e mult mai gravă decît îmi închipui eu.

— Aşa, spune ea.

— Da.

— Mie nu-mi spun niciodată nimic !

— Da, adaugă Stiller ca să abată discuţia de la problema medicală, despre care Julika n-ar fi trebuit să afle nimic, şi zîmbi, nu răutăcios, ci ciudat şi trist, — şi apoi mi-a explicat bineînţeles ce fiinţă minunată eşti tu, fragilă şi fină, o fiinţă atît de valoroasă. Toţi simt nevoia să-mi ţină o conferinţă. Probabil că sînt un idiot !

— Ce tot spui, Stiller, rîse ea.

— Da, spuse el, poate că asta şi sînt. În orice caz, mă bucur să te văd din nou. Atît de uşor ţi se năzăreşte cîte ceva, ştii tu, cînd nu te vezi atîta vreme. Cel puţin în ceea ce mă priveşte.

Julika îşi repetă întrebarea :

— Ce faci tu tot timpul acolo jos ?

— A — mai nimic, mormăi el.

— L-ai văzut vreodată pe Foxli ?

— Nu.

— Munceşti chiar atît de mult ?

Stiller nu prea era vorbăreţ.

— Da, repetă el, cam atît a avut de spus. Că eşti o fiinţă nobilă şi că ai merita să fii ţinută pe palme de către un bărbat. Şi în tot cazul, să evităm orice enervare. Ţi-ar dăuna, iar starea ta e destul de gravă, Julika, asta mi-a spus-o de trei ori cred.

Braţ la braţ, aşa cum Julika şi Stiller mergeau doar rareori, şi tăcuţi, în aşa fel încît ai fi zis că îşi spuseseră deja tot ce era important şi n-ar fi avut altceva mai bun de făcut decît să se bucure de ziua senină şi de vestitul aer al locului, astfel se plimbau pe clasica promenadă cu conuri de brad şi veveriţe, pe care mi-au arătat-o de curînd Julika şi apărătorul meu, o promenadă cu adevărat frumoasă, cînd prin pădure, cînd peste pajişte. Jos în oraş era îngrozitor, atmosferă apăsătoare ca înaintea unei furtuni, care nu venea însă niciodată, şi era atît de cald că transpirai tot timpul, aici sus însă nu transpirai deloc. O adevărată desfătare, spunea Stiller. Şi pajiştile care miroseau atît de frumos. Între timp nu ajunseseră prea departe, din cauza sărmanei Julika. Stiller îşi scoase mantaua sa brună, zău că era un lucru practic, şi se aşezară pe pămîntul încălzit de soare, uscat şi moale, acoperit cu un strat de ace de brad. Era pur şi simplu minunat. La ce să mai şi vorbească ! îşi zise Julika. Aşa că abia de rostiră

cîteva cuvinte. Să vorbești despre orice, înainte de-a fi discutat esențialul, se dovedi a fi imposibil. În sfîrșit, Julika întrebă :

— Ce s-a întîmplat ? Parcă voiai să vorbești cu mine —

Undeva din seninul amiezii răsună nevăzut un duruit de pietre. Zumzet de insecte. Tăcerea argintie a munților. Julika aștepta însă în zadar ca Stiller să spună ceva. Stiller fărîmița pămînt roșietic între degete pînă cînd Julika i-a atras atenția, nu din răutate, dumnezeu știe, ci doar așa, ca să spună ceva, asupra unghiilor lui cam lungi și murdare de pămînt, o observație cît se poate de inofensivă, pe care drăguțul de Stiller, mimoza aceasta masculină, i-a luat-o iarăși în nume de rău, fără să spună ceva (avea să reiasă mai tîrziu dintr-o scrisoare). Se mulțumi să arunce pămîntul sfărîmicios fără să scoată vreun cuvînt, își scutură mîinile și ridică o ramură uscată de pe jos și începu să-și curețe unghiile, lucru pe care Julika nu i-l ceruse defel. Ciudată, întrebarea pe care i-o puse pe neașteptate :

— M-ai iubit de fapt vreodată ?

Ce-ar fi putut să-i răspundă Julika ! Stiller însă, curățîndu-și unghie de unghie, insistă asupra întrebării acesteia ciudate, care îi venise așa, din senin.

— Ce-are asta de-a face cu unghiile tale murdare ? întrebă ea oarecum în glumă și-i văzu buzele care tremurau de enervare, — ai venit aici ca să-mi pui această întrebare ?

Tonul nu era prea fericit, remarcară amîndoi, nu promitea nimic bun și nici nu se acorda cu splendoarea din jur. Ce însemna pentru sărmana Julika să vadă pădurea și de altundeva decît din verandă, și, în general, să se știe afară din cutia ei de sticlă, să rupă ea cu mîna ei flori de cîmp, pe care altfel le primea doar de la tînărul iezuit, să-și poarte hainele de stradă aproape uitate și să nu mai stea înfășurată în pături din păr de cămilă, toate acestea Stiller nici nu putea să le realizeze. Trecuse deja o jumătate de oră. Stiller fuma, nu fără să-i fi cerut înainte permisiunea, și Julika mesteca fire de iarbă între dinți.

— Ce mai face — iubita ta ? întrebă ea.

— La cine te referi ? întrebă el.

— Tot mai eşti îndrăgostit de ea ?

Într-adevăr, Julika îi ieşea cît putea în întîmpinare, dar Stiller era din cale afară de laş ; nici un cuvînt că se întîlnea aproape zilnic cu cealaltă (cum avea să iasă la iveală mai tîrziu). Se uita la Julika, tăcea. Ce aştepta de la ea ? Julika se întinsese în iarba caldă, obosită puţin, pe bună dreptate obosită, cu toate acestea sprijinită în cotul drept, ca să poată admira priveliştea, şi ţinînd un fir lung de iarbă între dinţi. Simţea că Stiller o măsoară, părul roşu, nasul fin, pielea bronzată pe vremea aceea (obişnuita ei paloare de alabastru îi stătea probabil mai bine) şi buzele fără ruj, şi sînii, şi tot corpul, care era totuşi corpul unei balerine ; Stiller o măsura ca şi cum n-ar fi văzut niciodată o femeie. O compara oare cu cealaltă ? Stiller părea foarte îndrăgostit, observă Julika, îndrăgostit de ea şi în acelaşi timp disperat. De ce oare ?

— Ce e ? întrebă Julika.

Dintr-o dată (Julikăi îi mai vine şi astăzi să zîmbească atunci cînd îşi aminteşte) Stiller se năpusti asupra ei ca un Tarzan, deşi Dumnezeu ştie că numai asta nu era, şi îi apucă faţa îngustă cu mîinile lui cam dure de sculptor, o sărută cu o impetuozitate de neînţeles, la care, fireşte, era mai greu să răspunzi şi o strînse tare de tot în braţe, ca şi cum ar fi vrut s-o zdrobească. În starea ei de slăbiciune Julika simţi că o durea fiecare oscior. Dar n-a îndrăznit să-i spună nimic. De ce se holba aşa la ea ? Un timp se lăsă în voia lui. Ce mai era şi asta ? Julika se feri să zîmbească, dar şi numai faptul că se ferea îl enervă pe Stiller. Tu ! strigă el, — tu ! Striga într-adevăr, de parcă Julika s-ar fi aflat de cealaltă parte a văii. Îi smulse firul de iarbă dintre dinţi, care nu mai era decît un accesoriu al unui sentiment firesc de stinghereală. Julika nici nu mai ştia de fapt că ţinea firul de iarbă între dinţi. De ce îl enerva atît de tare firul acela nevinovat ? Ochii săi începură într-adevăr să strălucească, să devină apoşi, şi observînd că i se umpluseră cu lacrimi, Stiller îşi propti capul în poala ei, şi se încleştă cu amîndouă mîinile de Julika, încît aceasta văzu dintr-o dată întregul peisaj desfăşurîndu-se înaintea ei, sanatoriul la oarecare depărtare, cunoscuta bisericuţă din Davos-sat, trenuleţul roşu care

tocmai ieşea din pădure fluierînd. Ce vină avea ea că vedea toate acestea ? Stiller hohotea în poala ei, cum n-ar hohoti decît un prizonier de război reîntors acasă, pe peronul gării, hohotea atît de tare că Julika îi simţea fierbinţeala feţei. Julika se întreba dacă puteau fi oare văzuţi de la sanatoriu. Stiller avea mîini ca nişte gheare, şi Julika era oarecum stînjenită, dacă nu chiar jenată, că el o apucase de şezut. În cele din urmă, în timp ce el continua să hohotească, îşi puse mîna pe ceafa lui, care era udă de transpiraţie, îşi mută mîna mai sus pe părul uscat şi aşteptă ca Stiller să-şi revină. Dar Stiller nu-şi revenea defel. Nici nu voia ! A încercat chiar (ce caraghios !) s-o muşte de poală, s-o muşte ca un cîine, dar n-a izbutit din cauza postavului tare al fustei.

— Hai, spuse Julika, fii cuminte.

Julika nu ştie nici astăzi ce-ar fi putut să facă pe acea promenadă din Davos. De două minute vedea două persoane necunoscute care veneau de-a lungul promenadei, încetişor, dar apropiindu-se tot mai mult, iar ei îi era pur şi simplu jenă, ca să nu mai vorbim de faptul că tot comportamentul lui Stiller i se părea cam teatral, parcă era Mortimer, sau Clavigo, sau cine ştie cine, pe moment nu-i venea numele potrivit ; jenant însă era în orice caz, căci Stiller zăcea acum nemişcat în poala ei de postav, greu şi leneş, fără suspine, cu braţele întinse, moale, ca un bărbat satisfăcut.

— Ei, spuse Julika cu drăgălăşenie, vin nişte oameni !

Oamenii se apropiaseră deja la o sută de metri, Stiller nu putea să nege. Cu faţa puţin năucită ca a unui scafandru, cînd revine la suprafaţă, Stiller se ridică în capul oaselor, fără să se uite în jur, fără să se convingă dacă oamenii se apropiau într-adevăr. Îşi ascunse faţa în palme pînă ce oamenii, două doamne în vîrstă, trecură pe lîngă ei, apoi îşi lăsă mîinile să cadă, le lăsă să bălăngăne peste genunchi şi îşi aţinti ochii în vale, îşi închipuia probabil că are un aer foarte tragic ; în orice caz, văzîndu-l aşa, Julikăi nu-i trecu altceva prin minte decît să-i ridice părul care atîrna ca întotdeauna dezordonat peste frunte şi să zîmbească.

— Dada... bietul de tine...

Stiller nu i-a mai zis nimic, s-a ridicat doar în picioare, şi-a tras în sus pantalonii ca întotdeauna necălcaţi şi şi-a

luat de jos, după ce Julika se ridicase fără ajutorul lui, paltonul puţin cam mototolit, i-a dat Julikăi braţul, ca s-o sprijine, şi a condus-o înapoi la sanatoriu, unde a promis să aştepte pe coridor pînă ce Julika avea să fie împachetată din nou şi dusă pe veranda ei. Operaţiunea n-a durat mai mult de douăzeci de minute. Cînd însă sora s-a dus să-l caute pe coridor, domnul Stiller nu mai era. Plecase pur şi simplu, fără să-şi ia rămas-bun.

Aceasta a fost penultima lor întîlnire.

Knobel, gardianul meu, începe să devină o povară. Ca un cititor de gazetă pretinde zilnic un episod din povestea vieţii mele, în timp ce memoria lui îmi dă tot mai mult de furcă.

— Iertaţi-mă, Mister White, aici nu potae fi aşa. Deci mai întîi aţi ucis-o pe soţia dumneavoastră —

— Da.

— Apoi pe directorul Schmitz.

— Da.

— Asta era în junglă, aţi spus. În Jamaica. Iar apoi a venit soţul mulatrei celei mici, după care aţi fugit în Mexic — şi apoi ? întreabă el ţinînd oala cu supă în mînă, — din Mexic aţi venit aici.

— Da.

— Şi-atunci cînd s-au întîmplat celelalte două crime ? Că la început spuneaţi de cinci crime.

Îmi înghit supa şi spun :

— Poate că n-au fost decît trei.

— Zău aşa, nu glumiţi, spune Knobel, şi nu are, în această privinţă, pic de umor ; începe să devină o povară... Mă mulţumesc atunci să-i spun :

— Există foarte multe feluri de-a omorî un om sau cel puţin un suflet, şi nici o poliţie din lume n-o să te poată prinde. E destul un cuvînt, spus cu toată sinceritatea la momentul potrivit. E destul un zîmbet. Aş vrea să-l văd şi eu pe omul care nu poate fi omorît printr-un zîmbet, sau prin tăcere. Toate crimele acestea, se-nţelege, se petrec lent. Nu v-aţi gîndit niciodată, dragă Knobel, de ce majoritatea oamenilor se interesează de o crimă adevărată, o crimă vizibilă, care poate fi dovedită ? E cît se

poate de clar : deoarece crimele noastre zilnice sînt invizibile. Şi atunci omul se simte uşurat cînd se aude o împuşcătură, cînd curge sînge, cînd cineva moare de otravă adevărată, nu doar din cauza tăcerii unei femei. De aceea mă impresionează trecutul, de pildă Renaşterea, fiindcă pe vremea aceea caracterele umane se dezvăluiau prin acţiune, în zilele noastre, totul e interiorizat — şi ca să vorbeşti despre o crimă din aceasta lăuntrică, bunul meu Knobel, pentru asta ai nevoie de timp, de foarte mult timp !

— De cît timp ? întreabă el.

— De ceasuri, dacă nu chiar zile.

La care gardianul meu îmi răspunde :

— Mister White, duminica viitoare sînt liber.

Julika ştia, aşadar, în pofida tăcerii sale, de legătura lui Stiller cu altă femeie. Legătură nu e tocmai un cuvînt binevoitor, se prea poate, dar ce motive ar fi avut Julika (atunci cînd se gîndea la asta) să caute perifraze romantice ? Ştia, aşadar, de această legătură. Dar ce-ar fi putut să facă ea, bolnava din veranda de sticlă, împotriva ei ? Absolut nimic.

Nimic decît să rabde, să rabde şi iar să rabde...

Acum mai mult ca oricînd, îşi zicea sărmana Julika din cînd în cînd, nu mai exista pentru ea decît arta, şi se uita la coperta unei reviste ilustrate elveţiene (i-o trimiseseră prietenii) pe care apărea frumoasa Julika, balerina. Numai ea ! Se pare că era o fotografie grozavă, care-ţi amintea de Degas, cu pulberea de lumină din fustiţa de muslină a balerinei, o poză făcută de altminteri, iarna trecută ; Julika nici nu mai crezuse că poza, realizată cu destulă bătaie de cap la vremea ei, avea să mai apară. Acum însă, la sfîrşitul lui august, apăruse nu tocmai întîmplător, cu ocazia redeschiderii stagiunii. Fotografia : Julika era văzută din spate, cu piciorul stîng uşor ridicat, cu chipul întors în profil, luminat, atitudinea curgătoare şi totuşi fermă a braţelor, cu mîinile îmbobocind din ele, totul era perfect. Textul de dedesubt : redactat în obişnuitul stil prostesc, dar măcar nu era totalmente neadevărat, ceea ce însemna totuşi mult pentru această foaie, cum zicea Julika. Dealtfel nu era un jurnal lipsit de importanţă ; Julika s-a înfiorat puţin aflînd tirajul. Iată cîte Iulici

existau de-acum, Julika la chioşc, Julika în tren, Julika acasă, Julika la cafenea, Julika în buzunarul domnilor eleganţi, Julika lîngă farfuria de supă, Julika peste tot, Julika undeva într-un cort pe plajă, Julika în holul oricărui hotel de categorie mai bună, dar mai ales la chioşc, la toate chioşcurile acestei ţări, parţial chiar şi în străinătate, timp de o săptămînă ; apoi, mai tîrziu, Julika în sala de aşteptare a dentiştilor, dar şi la Public Library din New York, oricînd la îndemînă, şi ici-colo, Julika în cîte o cameră pustie deasupra unui pat. Nu se simţea defel mîndră Julika, era doar puţin uluită de fiecare dată cînd lua în mînă hîrtia aceea cam ieftină, dar totuşi bucuroasă, că măcar găsiseră o fotografie grozavă, ea însăşi într-o atitudine fără cusur. Nu-i scăpa nici faptul că era frumoasă, ba chiar foarte frumoasă. Cînd oare avea să danseze din nou ? Se lăsa pe spate, cu ochii închişi, încercînd să-şi imagineze cum ea, acea Julika în fustiţă à la Degas, păşeşte pe suprafaţa luminată a scenei goale, înconjurată de întuneric, cu praful care se învolburează în valurile de lumină albăstruie ale reflectoarelor, care o vor purta pe ea, Julika, deasupra tuturor celor pămînteşti, îndepărtînd-o de toate indiscreţiile omeneşti, şi apoi, o da, cînd prima cortină se dă la o parte cu un susur, şi Julika se ridică deja în poante, şi cînd cea de-a doua cortină, cea grea, foşneşte cele opt secunde, pentru a deschide poarta, poarta spre bezna de dincolo, cu feţele luminate din primele rînduri, şi apoi cînd muzica din fosa orchestrei, care cîntă deja de mai multă vreme, se rostogoleşte ca un val la picioarele ei, răsunînd acum din plin, ah, muzica aceasta e ca un cerc vrăjit, un cerc ce-o înconjoară pe Julika, pe care o pot vedea toţi, dar nu o poate atinge nimeni, şi apoi cînd luminile rampei ard, şi lămpile de sus, din aşa-zisul pod, o orbesc, că Julika nu mai vede nimic din lumea aceasta, ci simte doar spaţiul care o aşteaptă, simte, cum nu simte altfel niciodată, o fericire nespusă, încît de spaimă îi vine să înghită, şi apoi cum îşi întoarce capul (întocmai ca pe copertă) ştiind că acum strălucirea ochilor ei se vede pînă sus la galerie, şi apoi, ei da, apoi face primii paşi, ca şi cum toată muzica s-ar fi adunat numai în corpul ei, violoniştii zeloşi cărora le-a căzut părul în ochi, suflătorii cu obrajii umflaţi de amoraşi, vestitul dirijor cu cozile

despicate ale fracului şi cu privirea îndreptată spre Julika, numai spre Julika, băieţii harnici de la contrabaşi, care acum asudă ca nişte muncitori forestieri, simpaticul de la timpane, care, un pachet de nervi cu atenţia încordată, intră în sfîrşit în ritm, dumnezeule mare, cu toţii scot sunete, teme ce tălăzuiesc, vuietul acesta care se retrage din nou, dar muzica e în Julika, în corpul ei trăieşte, din corpul ei se naşte : întrupată, vizibilă. Cu toate acestea însă : în gînd, Julika nu reuşea niciodată să treacă de aceşti primi paşi. Ciudat ! O veveriţă în zada din faţa verandei, doar o veveriţă care dădea drumul unui con de brad, un zgomot abia perceptibil deci, sau fluierul cunoscut al trenuleţului din vale, la un moment dat scrîşnetul unei căruţe care cobora o pantă abruptă cu frînele trase, sau numai tusea din veranda de jos, hohotele de rîs ale ucenicului care tocmia adusese chifle proaspete, şi se urcase din nou pe bicicletă pentru a dispărea în pădure fluierînd cine ştie ce şlagăr, cel mai mic zgomot era de ajuns ca s-o întrerupă pe Julika din visare. Avea timp berechet şi nici alte treburi nu-i stăteau pe cap, putea oricînd s-o ia de la început, imaginîndu-şi valurile de lumină albăstruie ale reflectoarelor, niciodată însă nu reuşea, cum am mai spus, să treacă de aceşti primi paşi. Era de neînţeles. Cînd ştia o serie de balete pe din afară, pas cu pas. În zadar mai lua o dată în mînă revista, uluită doar de ideea că ea ar putea fi făptura aceea imponderabiltă, o făptură pe care Julika ar fi îmbrăţişat-o de n-ar fi fost doar un chip de hîrtie, ar fi strîns-o în braţe aşa cum o strînsese deunăzi Stiller pe ea. Lacrimile îi curgeau pe obraji, şi cum de fiecare dată le asocia cu cariera ei întreruptă, căpătaseră un gust ieftin, sentimental. Tot mai des o cuprindea dorul de muzică. Şi cînd în sfîrşit i se permise şi primi cutia fermecată de bachelită neagră, pe care o procurase tînărul iezuit, şi cînd se aşezară să asculte împreună muzica dorită, încet fireşte, dar răsunînd clar şi destul de curat, muzică pe care Julika dansase de atîtea şi atîtea ori, ei bine, muzica rămase muzică, pe care o asculta cu plăcere, cum nu i se mai întîmplase niciodată în cazul unui balet. Asta era : pentru Julika, dansul devenise dintr-o dată — deşi mult timp nu i-a venit să creadă — un joc aparţinînd unei vîrste trecute, încîntător, dar pentru ea de

neatins, fiindcă ceva dinlăuntrul ei o împiedica. Se sperie. Să fi avut oare Stiller dreptate cînd, din invidie pentru succesele ei, susţinea că tot dansul ei nu era decît un substitut ? Julika nu voia să creadă, nici acum. Avea să-şi revină, ştia ea. Dar acum, mulţumesc frumos, nu mai voia să asculte muzică de balet, mai bine altceva, orice disc pe care ar fi putut să-l procure tînărul iezuit. Căci şi la muzică se pricepea ! Pe Julika o preocupa totuşi faptul că lăuntric se înstrăinase de balet. Să fi fost din cauza dezamăgirii omeneşti, desigur, pe care i-o pricinuiseră în vara aceea colegii ei de la teatru ? Căci nici unul nu venise s-o viziteze în cuşca ei de sticlă, acolo, sus. De necrezut, dar nu trecuse decît o jumătate de an de cînd se năpusteau care mai de care s-o salute pe Julika, numai prieteni, care cu inima preaplină nu se puteau opri să strige din răsputeri de la o distanţă de zece metri : Julika, scumpa mea, ce faci ? Deşi se mai văzuseră o dată în dimineaţa aceleiaşi zile. Nişte originali, într-adevăr ; Stiller nu avusese niciodată prea multă încredere în ei. Dar Stiller era nedrept. Oamenii aceştia nu pot fi judecaţi după devotamentul lor ; cordialitatea lor se rezumă la momente de exaltare. O iubeau însă cu toţii pe Julika, zău aşa, poate că femeile mai puţin, fiindcă erau invidioase dacă nu pe altceva măcar pe părul ei neasemuit, dar bărbaţii o iubeau cu toţii, şi cîntăreţii, chiar şi unii domni din conducere, apoi dirijorii cei vestiţi, care deseori veneau s-o vadă pe Julika în cabina ei strîmtă, îi sărutau mîinile, se aşezau pe un taburet şchiop şi-i proroceau o carieră extraordinară în străinătate, ei bine, unde dispăruseră cu toţii ? La un moment dat au trimis o ilustrată, salutări din partea unei bande vesele, după o premieră, care avusese, chiar şi fără Julika, un succes nemaipomenit, cîteva rînduri care o asigurau pe Julika cît de tare îi duceau dorul, o ilustrată plină de haz dealtfel, pe care o iscăliseră cu toţii, de-a valma, prietenii. Iar apoi, desigur, au urmat cîteva scrisorele, drăguţe, scrise în timpul repetiţiilor, deci pe scurt, telegrafic, bîrfe despre colegi, totul foarte drăguţ. Şi dacă Julika ar fi putut să lase baltă păturile în care fusese învelită şi să se ducă la ei, ce rîs şi bucurie ar mai fi fost, ce sărutări, ce îmbrăţişări, ar fi dus-o în braţe ca pe un cîştigător al Turului Elveţiei, i-ar

fi strîns mîna la nesfîrşit, ar fi privit-o adînc în ochi, da, şi ici-colo cîte unul i-ar fi zis emoţionat : O fi de prost gust ce-ţi spun eu acum, n-ai decît să nu mă crezi, dar să ştii, şi vorbesc serios acum, că ţi-am dus al naibii dorul în toate lunile astea, o colegă ca tine, Julika, ei bine, nu vreau să devin sentimental, dar m-am gîndit des, ştii tu, timpurile pe care le-am petrecut noi împreună, şi acum, fetiţa e bolnavă acolo-n munţi, doamne dumnezeule, mă tot gîndeam la tine, fiindcă un om ca tine, să ştii, dar nu trebuie să-ţi spun eu asta, dumnezeule mare, ce bine că te-ai întors ! Şi apoi încă o sărutare, o îmbrăţişare ca între Oreste şi Electra. Şi Julika ar fi crezut totul, desigur, pe bună dreptate. Stiller nu i-a înţeles niciodată pe oamenii aceştia. În fond, Stiller a rămas un burghez, chiar dacă a luptat în Spania. Poţi să faci casă bună cu oamenii de teatru doar atîta timp cît lucrezi cu ei, atunci sînt cu toţii trup şi suflet, da, există momente de adevărată creştinătate, cum nu le întîlneşti decît în spatele culiselor, de pildă înaintea unei premiere, te simţi ca într-o comunitate pe veci unită, în care fiecare sare în ajutorul celuilalt. Dar nu-i nevoie nici măcar de o tuberculoză pentru a fi uitat în numai cîteva luni de toţi oamenii aceştia inimoşi ; e suficient ca un timp să nu dansezi, ca într-o bună dimineaţă să te preocupe altceva, părinţii bisericii de pildă sau viteza absolută a luminii, e suficient ca proxima lor premieră să nu reprezinte pentru tine evenimentul crucial al vieţii, şi deja eşti dat deoparte, o, nu, nu te-ar da afară din cabină, desigur, căci sînt aproape numai oameni foarte drăguţi, cînd nu-i lasă nervii, dar sînt oameni fără interes pentru oamenii care nu vorbesc despre teatru, ai putea la fel de bine să le aduci la cunoştinţă că nu mai ai plămîni deloc, şi ei ar avea aerul că te ascultă, muţi şi preocupaţi, uitîndu-se în oglindă şi ştergîndu-şi fardul de pe pleoape, iar la sfîrşit, în timp ce-ar arunca vata cu care s-au demachiat, te-ar întreba : Ai văzut spectacolul de azi ? Sînt comedianţi şi nici nu vor să fie altceva, interpreţi, şi nici nu pot să fie altceva, tocmai datorită talentului lor. Oare Julika să fi fost altfel decît ei ? Simţea cu tristeţe că propria ei fire, ca să spunem aşa, îi jucase o festă... La un moment dat venise unul, un coleg din trupa de balet, zăbovind douăzeci de minute în veranda ei, povestindu-i fel

de fel de istorioare, întîmplări de la ultimele festivaluri, care pentru Julika erau de-acum la fel de îndepărtate ca şi întrecerile cu care ale antichităţii. Şi acesta a luat-o pe Julika în braţe, privire tragică, dar simţită, fără îndoială. Îi făcuse explozie un cauciuc, aşa că trebuise să-şi ducă Volkswagen-ul (cum aşa, Julika nu ştia că are acum un Volkswagen ?) la atelier, aici la Davos, şi cum în aceeaşi zi trebuia să ajungă şi în oraş, n-avea, din păcate, decît foarte, foarte puţin timp, Julika în schimb arăta minunat, găsi el, mai bine ca oricînd. Da, aerul îmbîcsit de pe scenă, a naibii treabă, şi direcţiunea nu face nimic să rezolve într-un fel problema ; dar ce să mai vorbim de direcţiune ! Îşi luă rămas-bun, cînd era deja în întîrziere cu zece minute, vesel şi încrezător, convins că Julika se va însănătoşi cît mai curînd, şi savurînd dinainte fericirea de-a le putea transmite colegilor salutări din partea ei. Julika se lăsă pe spate în perne. Dar cum ajunse afară, voiosul ei coleg cu Volkswagen o mai fluieră o dată, ca să-i facă semn cu mîna ; Julika îi răspunse. Dar în acea clipă, îşi aminteşte şi astăzi cu claritate, simţi că îşi lua rămas-bun de la o lume întreagă, care de fapt nici nu era o lume, de la lumea ei, cu valurile de lumină albăstruie ale reflectoarelor, care nu mai aveau s-o poarte deasupra tuturor celor pămînteşti...

Julika era foarte singură.

Un dor tulburător, pînă atunci necunoscut, şi cu atît mai prezent cu cît îşi simţea corpul fragil arzînd ca iasca, o dorinţă, pe care din vise n-avea cum s-o alunge, şi în acelaşi timp conştiinţa faptului că în toate acele nopţi Stiller o înşela, toate acestea au făcut-o pe sărmana Julika să scrie scrisori care nu puteau fi expediate, cu nici un chip. De fapt nu-l visa tocmai pe Stiller, ci medici-şefi, ucenici de brutar şi bărbaţi pe care Julika nu-i văzuse niciodată. Tînărul veteran al sanatoriului, cu aerul său puţin şiret, se purta cu ea ca şi cum ar fi fost o călugăriţă, nici măcar călugăriţă, ci un neutru, chiar dacă şedea zilnic la picioarele patului ei îngust, încît îi putea simţi căldura. N-a schiţat nici cel mai mic gest de tandreţe. Rugat de Julika, îi potrivea pernele fără s-o atingă măcar din greşeală. În schimb îi vorbea pe acelaşi ton vesel-lucid despre comunism, despre Toma d'Aquino, Einstein sau Bernanos ca şi

despre eros, iar aici trebuie să spunem că o anumită sinceritate nu e posibilă decît atunci cînd nu există nici o posibilitate de aplicare practică. Julika nu ştia ce să spună. Pe tonul acesta vorbea, aşadar, tînărul bărbat, despre curiosul fenomen al erosului căruia, spre uimirea Julikăi, îi acordă şi foarte multă importanţă. Ei însă nu-i atingea decît mîna, la venire sau la despărţire. De parcă Julika ar fi fost ciumată ! Pe de altă parte, acelaşi om, cu uimitoarea lui cultură, nu se sfia să-i facă curte, ba chiar o curte neruşinată, uneia care bătea saltelele mai încolo pe pajişte. Julika nu-l înţelegea. De altfel, cu puţin timp înainte de moartea sa, între ei a intervenit o dureroasă răceală, despre care Julika nu vorbeşte cu plăcere. Tînărul veteran îşi permisese să remarce că Julika ar trebui să înceteze totuşi să-şi închipuie că propria ei purtare faţă de soţul ei şi faţă de oameni în general n-ar reprezenta decît o reacţie, să nu se considere niciodată iniţiatoarea şi, prin urmare, să se complacă într-o stare infantilă de nevinovăţie. Fusese cam dur. Julika nici nu-l înţelesese pe de-a întregul. Trebui să se explice şi o făcu fără plăcere.

— Ei bine, zîmbi el, am uneori senzaţia, draga şi stimata mea prietenă, că dumneavoastră nu vreţi să deveniţi adultă, să vă asumaţi responsabilitatea pentru propria dumneavoastră viaţă, şi asta e păcat.

— Ce vreţi să spuneţi ? întrebă ea.

— Cine se vede mereu în chip de victimă nu mai ajunge la nici un liman cu sine însuşi, iar aceasta nu e tocmai atitudinea cea mai sănătoasă. Cauza şi efectul nu se despart niciodată în două persoane, şi cu atît mai puţin în bărbat şi femeie, chiar dacă uneori aşa ni se pare, Julika, deoarece femeia, aparent, nu acţionează. Mi-a sărit în ochi că, de fapt, pentru tot ce faceţi sau nu faceţi invocaţi un lucru pe care l-a făcut sau nu soţul dumneavoastră. Or, o astfel de atitudine, iertaţi-mi cuvîntul, e infantilă. Dar de ce vă spun eu toate astea ! Dumneavoastră înşivă ştiţi foarte bine, Julika dragă, că lucrurile nu stau aşa, nicăieri în lume, şi nu trebuie să mă duceţi de nas, doar fiindcă sînt mai tînăr, de fapt, un băieţandru.

Viaţa trăită astfel devine în cele din urmă plictisitoare, chiar şi pentru dumneavoastră, Julika —

De atunci îi plăcea să-l tachineze un pic : Înţeleptul meu ! îi spunea ea, iar el se supăra. De două sau trei ori n-a mai venit s-o vadă, numai fiindcă Julika nu suporta astfel de imixtiuni în probleme de viaţă în care tînărul om, oricît de inteligent ar fi fost el, nu avea pur şi simplu experienţa necesară ; ce ştia el despre problemele unei căsnicii, de pildă, dar mai ales ale unei căsnicii cu Stiller, pe care nu-l văzuse nici măcar la faţă, ei bine, Julika îi atrase atenţia să-şi vadă de părinţii bisericii şi de teoria relativităţii, iar relaţia lor avu, din păcate (spuse Julika), de suferit. E adevărat că tînărul continuă să vină la ea, se aşeza la picioarele patului, era spiritual, vesel, tot mai exuberant pe măsură ce se apropia de moarte, la care nu se aştepta de-fel tocmai în acea zi blîndă de septembrie. Julikăi nu-i venea să-şi audă urechilor, cînd alături începură să golească încăperea, fără zgomot, desigur. Îi dăduseră un somnifer pe care Julika îl scuipase. Toată noaptea au curăţat apoi camera cu vapori. Julika nu mai înţelegea nimic. Nu-şi închipuia ca moartea să vină astfel, atît de simplu, în tăcere, pe neaşteptate şi pe nevăzute, fără să-şi trimită mesagerii, era un joc necinstit, ca stingerea întîmplătoare a unei veioze în timp ce citeşti. Căci atît a fost : despre cel dispărut nu s-a mai vorbit deloc. Sora şi medicul se prefăceau că nu aud întrebările ei insistente, ca şi cum vecinul ei, tînărul iezuit cu ochii mari şi chipul inteligent, ar fi făcut ceva necuviincios. Viaţa mergea mai departe, trenuleţul fluiera în vale, ziarele continuau să sosească. Peste cîteva zile, în timp ce stătea întinsă pe veranda ei, aşteptînd parcă în continuare vizitele lui, Julika auzi tusea uscată a noului ei vecin. Era o zi senină de septembrie. O trecură fiorii.

— — —

Julika ajunse pînă la Landquart, pînă în acea gară unde trebuia să schimbe trenul, şi totul decursese ca şi cum n-ar fi fost vorba de o fugă, ci de o simplă călătorie ; nimeni n-o opri pe Julika, nimeni nu se uită după ea, sau nu mai mult ca atunci cînd se întorceau după părul ei frumos. O scurtă haltă la Klosters, cam pe la jumătatea drumului, i se păru nesfîrşită, ca oricărui fugar pus să aştepte

în fața unei bariere închise. Patru minute însemnau o veșnicie. Julika se ascunse în spatele unui ziar, tresărind de fiecare dată cînd trecea cineva prin compartimentul ei de clasa a II-a. Trenulețul continua să stea ; ce făceau atîta timp ? Julika nu pricepea cum de n-o recunoștea nimeni, cum de n-o bătea nimeni pe umăr : Ce înseamnă asta, draga mea Julika ? Nefiind inițiată în tainele căilor ferate, biata Julika nu găsea decît o singură explicație pentru lunga așteptare : era căutată, se primise un telefon de la sanatoriu, acum cineva trecea dintr-un vagon într-altul, ca s-o înhațe pe vinovată. Julika își trase poalele paltonului care atîrna în cui peste față, așa cum fac cei care dorm în tren. Cineva se așeză vizavi de ea, un bărbat, ghici ea după pantofi. Oare medicul-șef ? În gînd, îi vedea deja zîmbetul compătimitor și-i auzea vorbele, pe cît de prietenoase pe atît de necruțătoare ; Doamnă Julika, doamnă Julika, cum de ați putut face una ca asta ! În sfîrșit, cînd trenulețul se puse în mișcare, Julika se hotărî totuși să vadă cine era urmăritorul, dădu paltonul ce-o ascundea deoparte, prefăcîndu-se interesată de peisaj. Era un domn german care, de cum zări părul roșcat al Julikăi, își scoase în cel mai politicos mod trabucul din gură, întrebînd-o dacă fumul o deranja cumva. Se vedea oare că Julika e bolnavă de plămîni ? Dar vă rog, domnul meu, vă rog ! spuse Julika, exagerînd cu stîngăcie : Vă rog frumos ! Din greșeală se așezase într-un compartiment de fumători. Pentru Julika, fugara, cea mai măruntă și banală conversație, pe care domnul german a început-o în chip firesc, deși nu părea tocmai dornic de așa ceva, era un pericol, căci auzea deja în gînd întrebarea inutilă dar nelipsită în astfel de conversații : Locuiți la Zürich ? Veniți din concediu ? Locuiți la Davos ? Urîcioasă, ca și cum domnul acesta german i s-ar fi uitat cu nerușinare în decolteu, Julika îi întoarse spatele, punînd punct oricărei discuții, concentrîndu-se asupra ferestrei. Cînd, de fapt, domnul german nu vorbise decît despre acest octombrie relativ blînd. Acum, slavă domnului, își luase din nou cartea, dar continua să tragă netulburat din trabucul abia început ; *Pe falezele de marmură* de Ernst Jünger, o carte pe care iezuitul ei nu i-o recomandase niciodată, faleze de marmură, un cuvînt care avu darul s-o

irite pe Julika, iar fumul era îngrozitor. Julika ceru permisiunea să deschidă puţin fereastra, o, nu, nu din cauza fumului, doar aşa, ca să admire peisajul. Cu părul ca o flamură în vînt, Julika se aplecă afară pe fereastră, simţea că se sufocă, aşa cum i se poate întîmpla şi celui sănătos ; mai mult însă : văzu un Citroën de culoare închisă, exact ca cel al medicului-şef, care venea cu viteză destul de mare în urma trenuleţului, se pierdu într-un şir de serpentine lungi, în timp ce trenul trecu printr-un tunel scurt, dar îi ajunse din urmă, se apropie tot mai mult, opri în faţa unei bariere, porni din nou în viteză şi-i ajunse iarăşi din urmă. Medicul-şef ? Julika îşi retrase din peisaj flamura părului ei roşu, domnul german fu rugat să închidă imediat fereastra. Citroën-ul negru tocmai depăşea trenuleţul ; o să mă aştepte pe peronul din Landquart, îşi zise Julika, o să-mi ia bagajul şi o să zîmbească : Doamnă Julika, doamnă Julika, cum de-aţi putut face una ca asta ! am venit cu Citroën-ul după dumneavoastră ! Dar iată că pe peronul din Landquart nu era nimeni, nici măcar vreun hamal. Domnul cu falezele de marmură, continuînd să fie politicos în pofida purtării ei urîcioase, îi duse bagajul pînă pe micuţul peron şi întrebă : Locuiţi la Zürich ? Drept răspuns Julika îşi luă un hamal. Apoi se îndreptă spontan şi fără vreun gînd ascuns spre o cabină telefonică, da, poate doar de dragul senzaţiei de-a se purta ca un om liber care putea să intre oriunde într-o cabină, şi încercă să-l sune pe Stiller, în zadar însă ; nu răspunse nimeni. Deci nu e deloc adevărat că Julika ar fi vrut să-l surprindă într-un mod perfid. Curios lucru, dar în tot acest răstimp, Julika nu se gîndise nici o secundă că mai exista şi cealaltă. A urmat o a doua şi a treia încercare de a-i telefona lui Stiller, dar tot degeaba. Domnul german, puţin jignit acum, se aşezase picior peste picior pe o bancă aflată în celălalt capăt al peronului şi continua să citească *Falezele ;* acum, în sfîrşit, fără trabuc. Din păcate trenul Zürich—Paris—Calais avea oarecare întîrziere, altfel ar mai fi apucat şi Julika să urce în el. A început (spune ea) fără tuse, pur şi simplu cu o senzaţie tot mai puternică de lipsă de aer, dar asta, încerca ea să se convingă, putea fi şi din cauza emoţiei, emoţia firească a unei fugare, la care se adăuga

bucuria revederii, dezamăgirea firească de a nu-l fi găsit pe Stiller nici acasă şi nici la atelier. Respiră adînc, încet, liniştit. Îl trimisese pe hamal să cumpere ziare, mai ales acea revistă ilustrată, de parcă ar mai fi existat vreo posibilitate ca Julika să continue să danseze pe coperta ei, şi fu nevoită să se aşeze pe bagaje. Nimeni n-a observat că o apucase ameţeala. Julika simţea acum că se sufocă, auzea în acest timp uruitul trenului care intra în staţie, văzu chiar plăcuţa indicatoare Zürich—Basel—Paris—Calais, în rest însă nu mai ştie nimic. În acea clipă oamenii erau bineînţeles preocupaţi de propria lor călătorie, se năpustiseră asupra celei mai apropiate scări, tîrîndu-şi bagajele, ca şi cum, zău aşa, trenul acela ar fi însemnat drumul spre viaţă, în timp ce peronul, moartea sigură. Julika rămase pe acest peron... Peste trei ore, după un drum cu ambulanţa, Julika se afla din nou în patul ei alb, tremurînd de frig, cu toate pernele electrice, şi bucuroasă de-a nu fi obligată să spună ceva. Sora nu scotea nici ea vreun cuvînt, urma instrucţiunile medicului-şef, dar pe faţa ei se putea citi că plecarea aceasta spre Landquart nu fusese un vis, ci o prostie cît se poate de reală. Iar pentru medicul-şef era cît se poate de clar de ce făcuse nefericita doamnă Julika o asemenea prostie. Supărarea lui nu era îndreptată împotriva bolnavei, se-nţelege, nici măcar împotriva surorilor, care ore întregi nu observaseră fuga pacientei ; medicul-şef încercă să ia legătura telefonic cu Stiller. În zadar. Mai tîrziu trimise o telegramă prin care îl invita pe domnul Stiller să vină de urgenţă la Davos. Şi biata Julika, care abia îşi mai revenise, fu din nou nevoită să-i ia apărarea. Stiller nu răspunse nici măcar la telegramă. Atunci Julika fu nevoită să dea adresa unui prieten, a lui Sturzenegger de exemplu. Cînd ieşi apoi la iveală că domnul Stiller se afla pe vremea aceea la Paris, fără ca măcar s-o fi anunţat pe soţia sa, vestea a făcut o impresie foarte ciudată la sanatoriu, ca să nu spunem : o impresie penibilă, revoltătoare, deşi nu şi-au permis nici o aluzie în prezenţa sărmanei bolnave, Julika vedea însă totul pe feţele lor. Stiller la Paris ! Cu atît mai atenţi erau toţi ceilalţi, iar Julika, nefericita, primea daruri din toate părţile : flori, dulciuri, chiar şi o broşă, semne ale unei comuniuni sentimentale de la verandă la verandă. Se gîndi

la tînărul veteran care îi prezisese într-un caz ca acesta o reacție de tăcere disprețuitoare din partea tuturor ; s-a văzut însă că n-a avut dreptate în această privință, cum n-avusese nici atunci cînd făcuse afirmația aceea îndrăzneață, referitoare la atitudinea infantilă a Julikăi față de viață. Dimpotrivă, cît de atenți erau cu toții ! Numai el, tînărul veteran al sanatoriului, tăcea...

Starea ei era catastrofală.

Iar atunci, ei bine, atunci a sosit de la Paris scrisoarea aceea îngrozitoare a lui Stiller, bilețelul acela pe care doamna Julika Stiller-Tschudy l-a scos de curînd din poșetă ca să mi-l arate, șapte sau opt rînduri scrise cu creionul, nici un cuvînt de compasiune, nici un cuvînt de căință, nici măcar vreun cuvînt de consolare, nu, ci numai tonul acela rece și împietrit, ca și cum Julika ar fi pus la cale nefericita ei fugă pentru a suferi un colaps la Landquart, ca și cum Julika și-ar fi descoperit această boală numai și numai ca el, Stiller, să aibă o conștiință încărcată, deși era atît de bolnavă încît trăia doar din injecții. Era pur și simplu prostesc biletul acela, căci de conștiință încărcată nici nu putea fi vorba la el, dumnezeu știe, fiecare cuvînt era de un egocentrism de-a dreptul nerușinat, frizînd cinismul.

(Din păcate nu mai am scrisorica.)

Julika trăia din injecții, cum spuneam, și au trecut aproape trei săptămîni încheiate pînă ce Stiller și-a făcut apariția în veranda ei, pentru a vorbi exclusiv despre persoana sa, despre înfrîngerea sa din Spania, așadar, despre un lucru care se petrecuse cu un deceniu în urmă, fără să-i adreseze vreun cuvînt de consolare, fără s-o întrebe măcar de starea ei, care era catastrofală, fără să se uite măcar la foaia de temperatură, nu, Stiller vorbea doar despre sine; de parcă important era el, Stiller, cel sănătos !

— — —

Aici ar mai fi de adăugat ceva.

Pe vremuri, Stiller luase parte, cum am mai spus, la războiul civil din Spania, ca voluntar în Brigada Internațională, fiind foarte tînăr pe atunci. Nu se știe cu precizie ce l-a îndemnat să facă acest gest combativ. Probabil că mai multe la un loc, comunismul romantic care era la

modă atunci printre intelectualii burghezi, de asemenea o dorinţă legitimă de-a ieşi în lume, o dorinţă de implicare istorică şi supraindividuală, o dorinţă de-a acţiona, poate că era vorba, cel puţin în parte, şi de o fugă de sine însuşi. Proba de foc a trecut-o (sau, mai bine zis, nu a trecut-o !) la Toledo, unde fasciştii se baricadaseră în Alcazar. Tînărul Stiller trebuia să păzească un bac mititel de pe Tajo, şi din cauza lipsei de oameni era singur. Timp de trei zile nu s-a întîmplat nimic. Apoi însă, cînd în zorii zilei apărură pe celălalt mal patru spanioli franchişti, Stiller îi lăsă să folosească bacul fără să tragă, deşi, din poziţia în care se afla ar fi fost o nimica toată să-i împuşte pe cei patru duşmani. A avut timp opt minute. El însă nici nu i-a lăsat să ajungă la mal, a ieşit din ascunzătoare, gata să tragă dacă ceilalţi ar fi deschis focul, aşadar, gata să fie împuşcat. Ca să nu se trădeze prin focuri de armă, spaniolii n-au tras nici ei, l-au dezarmat doar pe tînărul Stiller, i-au aruncat arma lui rusească în Tajo, l-au legat cu propria centură şi l-au lăsat să zacă printre ierburile de grozamă, unde a fost găsit peste două zile, fără cunoştinţă, de propriii lui tovarăşi ; tras la răspundere, a susţinut în faţa comisarului că puşca lui rusească nu luase foc... Istoria aceasta, a fost de fapt primul lucru pe care l-a auzit Julika din gura lui Stiller, şi ea îşi aminteşte prea bine seara din atelierul lui, acea seară bogată în consecinţe cînd după suita „Spărgătorul de nuci“ a lui Ceaikovski, o bandă cam veselă de artişti şi admiratori a luat-o cu forţa pe Julika şi, cu cîteva sticle sub braţ, a năvălit, tot cu forţa, la tînărul Stiller, care se mai afla încă la atelier. Era trecut de miezul nopţii şi toate cîrciumile din oraş se închiseseră; în atelierul lui Stiller, care pe vremea aceea se întorsese din Spania, mai ardea încă lumina. Deci, sus la el ! În seara aceea Julika şi Stiller s-au văzut pentru prima oară. Stiller, în mijlocul acelei societăţi vesele care îi umpluse atelierul, rămase atît de liniştit, încît Julika fu convinsă pe moment că numele lui nu era decît o poreclă *. Cineva a insistat apoi ca el să le povestească „întîmplarea aceea nemaipomenită de la Toledo“. Stiller nu voia cu nici un chip. Nu din fandoseală ; ci fiindcă pur şi simplu

* *Stiller* = tăcutul, liniştitul.

nu voia, şi se vedea pe el că îi era penibil să-l audă pe unul din prietenii lui, un tînăr arhitect pe nume Sturzenegger, care începuse să povestească din proprie iniţiativă. Silindu-l în acest fel pe Stiller să intervină, să completeze şi să încheie povestirea. Povestea aceea despre o puşcă rusească care nu luase foc n-o interesa, îmi zic eu, în mod deosebit pe tînăra balerină; era mai puţin atentă la povestire cît la povestitor, tînărul sculptor care în timp ce povestea mişca tot timpul degetele, răsucind o sîrmă, pe care apoi o arunca, făcîndu-şi mereu de lucru cu mîinile ; nu ştia nici ea de ce, dar parcă îi părea rău de el. În timp ce povestea, de pe faţa lui pierise orice urmă de viaţă. Nu mai era amintire trăită nemijlocit ceea ce povestea tînărul sculptor, ci o anecdotă. O tăcere stingheră şi nesigură urmă lungii sale relatări. Stiller îşi duse paharul la buze şi nimeni nu spuse un cuvînt. Un cîntăreţ de operă, un grăsan cumsecade, cu un aer cît se poate de paşnic, puse întrebarea naivă :

— Dar de ce n-aţi tras totuşi ?

De fapt, toţi voiau să ştie de ce. Toată stima pentru cutezanţa de-a fi ieşit pur şi simplu din ascunzătoare, toată stima pentru chinul de-a fi zăcut două zile sub soarele arzător, dar cîntăreţul le vorbise, de fapt, din inimă : De ce nu trăsese Stiller ? Explicaţia pe care le-a dat-o apoi Stiller nu părea nici ea prea sinceră, ci mai degrabă uzată prin repetiţie, şi anume : Îi ura pe fascişti, spunea el, altfel nu s-ar fi dus în Spania ca voluntar; însă în zorii acelei zile, pe malul rîului Tajo, cînd Stiller s-a aflat prima oară faţă în faţă cu duşmanul urît, cei patru fascişti i-au apărut a fi doar oameni, n-a putut. Punct !... Şi din nou se lăsă tăcerea, din nou artiştii şi admiratorii se mulţumeau să tragă din pipe, atelierul era plin de nori albăstrui. Cîntăreţul de operă era mulţumit de răspuns, cît se poate de mulţumit ; nici el n-ar fi putut să tragă, zicea el. Alţii îşi goleau paharele fără să spună un cuvînt. Nu le venea nici să vorbească despre altceva, despre „Spărgătorul de nuci“ de pildă, nu, nu le venea. S-a lăsat tăcerea pînă cînd prietenul lui, tînărul arhitect Sturzenegger, a ţinut să-şi exprime admiraţia sinceră pentru Stiller, vorbind despre victoria umanului, o victorie a vieţii reale asupra ideologiei şi aşa mai departe ; găsea fel de fel de cuvinte. Nimeni nu l-a con-

trazis, iar Stiller însuşi, uşor stingherit de această interpretare favorabilă, n-avea, la rîndul său, nici un chef să cerceteze mai adînc toată povestea, ci se ocupă în continuare de oaspeţi, deschise o sticlă, atent cum îi era felul ca toată lumea să aibă de băut, chiar şi frumoasa Julika din colţ, care, aflîndu-se prima oară în acel atelier, se uita în jur cu ochii ei mari şi nespus de frumoşi, fără să bea prea mult, şi fără să spună ceva ; era acolo, ca de atîtea alte ori, prin părul ei frumos cu străluciri roşietice... Stiller avea, pare-se, întotdeauna succes cu anecdota sa. Mai tîrziu, împrietenindu-se şi apoi căsătorindu-se cu el, Julika avea s-o mai audă de foarte multe ori. Face parte din îndatoririle unei soţii iubitoare să nu caşte şi să nu-şi întrerupă soţul cînd acesta se produce cu numărul lui de paradă. Căci era un număr de paradă, Stiller cu bacul său de pe Tajo. Doar comuniştii strîmbau din nas cînd se vorbea despre victoria umanului asupra ideologiei, şi tăceau din prietenie faţă de Stiller ; cel mult se adresau celorlalţi, întrebîndu-i care ar fi atitudinea lor în privinţa victoriei umanului asupra oricărei ideologii, în cazul în care ar fi vorba de fascişti. Dar discuţiile de acest fel nu mai aveau nimic de-a face cu Stiller. Iar comuniştii erau şi ei tot mai rari ; cel puţin, în cercul lor de cunoştinţe. În toate celelalte cercuri însă unde îşi povestea anecdota spaniolă, Stiller apărea, cum am mai spus, în chip de erou. Altfel de ce-ar fi povestit-o atît de des ? În orice caz, Julika nu poate să înţeleagă nici astăzi cum de Stiller, soţul ei dispărut, a început, cu ocazia ultimei lor întîlniri de la Davos, să vorbească dintr-o dată de „înfrîngerea din Spania“. De unde pînă unde înfrîngere ? Julika n-a primit nici o explicaţie. Nu-i ceruse el oare ani de zile să-l admire pentru comportamentul său din Spania ? Iar acum, dintr-o dată, era vorba de înfrîngere, o chestiune cu o pondere extraordinară, ca început al tuturor relelor, ca blestem, piază-rea, prin care Stiller îşi putea explica şi nereuşita căsniciei. De unde pînă unde ?

— — —

Ultima lor întîlnire : Era un noiembrie destul de deprimant şi fără vizita lui Stiller. Căzuse deja prima zăpadă. Julika în veranda Jugendstil zăcea mai încotoşmănată ca oricînd, pînă şi braţele erau învelite în pătura de păr de

cămilă, parcă era o mumie. Putea doar să mişte capul cît să privească afară în ceaţa sură, înregistrînd scheletul neclar al unei zade din apropiere, care îi amintea de o radiografie, un schelet golaş în văluri de ceaţă sură. Iar aceasta era singura ei perspectivă. Cerul ca de plumb, şi zdrenţe de ceaţă murdară care se tîrau de-a lungul povîrnişurilor. Habar n-aveai unde se află în momentul acela soarele. Vîrfurile munţilor, atît de cunoscute, se dizolvaseră parcă, asemenea unei tablete într-un pahar cu apă, nu rămăsese decît o ciorbă cenuşie şi tulbure, nimic altceva. Julika crezuse pînă atunci că doar proştii se puteau plictisi, nu ea. Dar nu era vorba de prostie, dimpotrivă, poate că era cel mai autentic fel de suferinţă, de care Julika fusese vreodată capabilă, plictisul acesta nespus, cînd într-adevăr nu ştii ce să mai faci, gustul acesta infernal de eternitate, cînd timpul a fost suspendat... Stiller se cocoţase fără vreun cuvînt pe balustrada verandei, cu privirea pierdută în ceaţa de-afară. Era neras, palid şi nedormit, în plus duhnea a alcool şi a usturoi, chiar de la distanţă.

— Dar ce-ai mîncat ? întrebă Julika.

— Melci.

Nici un cuvînt despre starea ei. De altfel nu venea din oraş, ci de la Pontresina, o anunţă Stiller cu îndîrjire şi chiar cu o bucurie răutăcioasă, de parcă biata Julika ar fi fost cea care o vară întreagă l-ar fi forţat să inventeze tot felul de pretexte. Stiller venea de la Pontresina, asta însemna că venea de la cealaltă. Şi apoi, după această declaraţie de-a dreptul perfidă, amuţi din nou, fără s-o privească pe Julika, îşi aprinse o ţigară şi fumă suflînd fumul în ceaţa de afară ; buzele îi tremurau. Julika nu ştia de ce.

— Dar la Paris cum a fost ? întrebă Julika.

La care el îi răspunse doar că la Paris (ca şi cum ar fi fost vorba de o intrigă a Julikăi) o visase pe Julika De cînd se ştia, Julika urîse obiceiul de-a povesti vise, care puteau fi interpretate în tot felul, şi bineînţeles că nu la vise se gîndise cînd îl întrebase despre Paris, ci la ceea ce făcuse acolo. Stiller însă îi povesti visul său, pe îndelete.

— Eram într-o societate, zise el, şi nu ştiu de ce îmi ieşisem din fire, voiam să spun ceva, dar nu aveam glas, încercam să vorbesc, trebuia neapărat să vorbesc, nu se

auzea însă nimic. Îmi venea să urlu. Şi dacă ar fi fost să mor, şi tot trebuia să vorbesc. Atunci ţi-am văzut zîmbetul şi am ţipat ; zîmbeai ca acum, ştii tu, ca omul care are întotdeauna dreptate, şi cum eu continui să ţip, tu ieşi afară, nu te pot opri, cei din jur sînt şi ei de părere că un om nu are voie să ţipe în aşa hal ; mă port imposibil, ştiu, vino-ţi în fire, îmi spun ei, du-te după ea, consolează-o, împac-o. Simt şi eu că nu am dreptate, ei da, şi plec, te caut pe străzi, te găsesc într-o grădină publică, Jardin de Luxembourg sau cam aşa ceva, e totuna, primăvară, te văd deci şezînd în iarba verde şi zîmbind, încerc să te sugrum, da, cu amîndouă mîinile şi cu toată forţa mea, dar degeaba, şi în tot acest timp ştiu că sîntem priviţi, încerc să te sugrum toată, dar eşti prea elastică — stai şi zîmbeşti...

Julika nu spuse fireşte nimic. La scurt timp după aceea apăru sora, să se intereseze dacă doamnei Julika nu-i este cumva rece. Julika îi mulţumi cu amabilitate ; se vedeau aburii în dreptul gurii, dar Julika, învelită în pături şi termofoare, nu mai simţea frigul. Cînd sora s-a îndepărtat, Stiller spuse :

— Ieri am terminat cu Sibylle, ieri la Pontresina.

— Cine e Sibylle ? întrebă Julika.

— Dar acum s-a terminat şi între noi doi, Julika, definitiv, sper că-nţelegi.

Julika tăcea.

— Definitiv, repetă el.

Era şi comic, în primul rînd felul în care Stiller îi lua în nume de rău sărmanei Julika zîmbetul din visul său de la Paris, în timp ce ea, în realitate, zăcea aici pe această verandă, în al doilea rînd pentru că îi aduse la cunoştinţă hotărîrea lui de-a se despărţi de cealaltă, pe un ton de parcă ar fi fost prima legătură din istoria lumii care se termina, ba avea chiar aerul că pentru el moartea într-un sanatoriu nu era nimic pe lîngă înmormîntarea unei legături de şapte luni, apoi era comic şi felul în care începu să-i facă mărturisiri referitoare la dragostea lui pentru cealaltă, care se numea deci Sibylle, şi s-o copleşească cu sinceritatea lui. Julika putea să-i citească în ochi cît de mult îl indispunea faptul că în tot acest timp ea s-a mulţumit să sufle fulgii de zăpadă care se aşezau pe pătura ei. Dar ce-ar fi putut să facă Julika ? Ceea ce povestea el

acum nu venea decît să adeverească în linii generale angoasele ei din timpul verii, încît la ora aceea mărturisirile lui Stiller n-au mai fost un şoc prea mare pentru ea ; ştia de prea multă vreme că era înşelată. Stiller, în schimb, plimbîndu-se acum de colo-colo prin veranda ei, se complăcea tot mai mult în nefericirea lui şi devenise din cale afară de explicit, doar ca să se cramponeze cît mai mult timp cu putinţă de vara aceea pierdută.

— Da, spuse el în sfîrşit, aşa a fost.

— Şi acum ?

Nu e adevărat că Julika ar fi afişat un zîmbet de bucurie răutăcioasă sau orice alt fel de zîmbet. Stiller visa şi acum puţin. Pe de altă parte, nimeni nu s-ar fi putut aştepta ca biata Julika să izbucnească în plîns fiindcă Sibylle nu mai exista. Ce mai voia Stiller de la ea ? Sufla fulgii de nea de pe pătură şi atît, iar ceea ce el îi servise mai înainte, remarca aceea searbădă că acum era hotărît să termine şi cu ea, Julika, soţia lui legitimă, i se întipărise bine în minte, doar că nu izbutea să vadă legătura logică. Şi în timp ce Stiller încerca să-i explice toate acestea, acum din nou cocoţat pe balustradă, cu privirea îndreptată mai mult spre vijelia de afară, de parcă ar fi vorbit cu zadele fantomatice, se vedea pe el că furia lui nu fusese stîrnită nici de acea clipă, nici de acel loc şi nici de prezenţa sărmanei Julika ; mai degrabă era vorba de un şir de formulări strînse de-a lungul timpului, elaborate în singurătate, iar acum enunţate fără vreo ordine firească, rostite însă cu neabătută cruzime — cu cît era mai crud cu atît mai bine — ca şi cum Stiller ar fi fost constrîns de un ordin exterior, pe care şi-l dăduse el însuşi în drum spre Davos sau, mai degrabă, în timp ce mînca melci, un ordin crîncen-bărbătesc. Julika îl asculta, nu scăpa însă de senzaţia : Ce te face oare să spui asemenea prostii, dragul meu Stiller, nici măcar nu eşti tu ! Era crud precum un sărman zbir care, în clipa în care îşi vede victima cu propriii lui ochi, nu are voie să dea înapoi, ci trebuie să execute ordinul ; de aceea Stiller nici nu se prea uita la Julika, ci afară, în negura cu zade sure. Iar pe măsură ce el vorbea, Julika avea sentimentul clar : Nu-i aşa, dragul meu Stiller, e cu totul altfel !... Stiller vorbea necontenit.

— Dacă n-ar fi fost înfrîngerea aceea din Spania, spunea el, m-aş fi apropiat de tine cu sentimentul că sînt un bărbat întreg şi adevărat — şi te-aş fi părăsit de mult, Julika, chiar după primul sărut, şi am fi fost scutiţi amîndoi de căsătoria asta nenorocită. Asta-i lucrul cel mai grav, dacă mă-nţelegi ; ar fi trebuit să ştim că n-o să meargă. Şi n-au lipsit semnele, pe tot parcursul, doar curajul de-a le vedea. Azi însă ştiu : în fond nu te-am iubit probabil niciodată, am fost îndrăgostit de reticenţa ta, de fragilitatea şi de muţenia ta, şi îmi asumasem sarcina să te-nţeleg şi să te exprim. Şi ce sarcină ! Îmi închipuiam că ai nevoie de mine. Iar oboseala ta permanentă, paloarea ta de brîndușă de toamnă, firea ta bolnăvicioasă, asta era ceea ce, inconştient, căutam, o fiinţă ce trebuia menajată, ca eu însumi să mă pot simţi cu atît mai puternic. Să am o iubită obişnuită, ştii tu, o fată sănătoasă care vrea să fie îmbrăţişată şi poate, ea însăşi, să îmbrăţişeze, nu, de aşa ceva mi-era frică. De altfel eram plin de spaime ! Prin tine trebuia să mă afirm. Şi de aceea nici nu puteam să te părăsesc. Să te fac să înfloreşti, o sarcină pe care în rest nu şi-o asumase nimeni, asta era nebunia mea ! Să te fac să înfloreşti ! Devenisem răspunzător de asta — iar pe tine te-am îmbolnăvit, se-nţelege, căci de ce te-ai fi însănătoşit cu un bărbat ca mine ; spaima că ai putea fi nefericită alături de mine m-a legat mai strîns decît orice fericire pe care ai fi putut să mi-o dăruieşti.

La un moment dat, Julika întrebă :

— De unde pînă unde înfrîngere în Spania ?

Nici un răspuns.

— Şi cum ai mai ştiut totul, zise Stiller, cum ai mai ştiut ! E cît se poate de clar. Din prima seară ; te-ai îndrăgostit de spaima mea ascunsă. Îţi convenea, draga mea, un bărbat care să nu se repeadă asupra ta, ci care să tremure, un bărbat speriat, un bărbat oarecum înfrînt, care îşi închipuie că trebuie să se afirme prin tine, un bărbat cu o conştiinţă încărcată dinainte, un idiot care se va simţi întotdeauna vinovat cînd ceva nu merge. N-a fost aşa ? Pînă şi de vreme eram răspunzător. Te văd şi acum, Julika dragă, cum întinzi dintr-o dată mîna, dar nu te uiţi la cer, ci la mine : Plouă ! Iar eu suportam şi privirea aceasta —

Julika l-a lăsat să vorbească.

— N-a fost aşa ? întrebă Stiller. De ce nu te-ai dus în toţi aceşti ani la doctor ? N-ai fi ajuns în veranda asta nenorocită, Julika. De ce n-ai vrut să fii o femeie sănătoasă ? E o tîmpenie, Julika, dar e-adevărat : N-ai vrut să fii sănătoasă. Ţi se părea că nu te iubesc dacă la un moment dat constatam cu bucurie că nu ai febră. Te supăra. Gîndeşte-te la nenumăratele seri cînd dispăreai în camera ta, să te întinzi, numai ca noi să nu uităm cumva : Sărmana Julika ! Şi ca nu cumva să fii nevoită să te măsori cu toate femeile acelea sănătoase. De asta te temeai ! Ştiu : Repetiţiile erau grele, dada, şi mie îmi convenea să vorbesc, eu cu sculpturile mele, unde nu conta dacă lucram sau nu, cu viaţa mea de paşă, ştiu, munca ta nu putea fi comparată cu nici o altă muncă, nici cu cea a unei pediatre, se-nţelege, şi de altfel cine ar fi putut să te nedreptăţească într-atît încît să dorească ori să spere ca tu să nu fii mai fragilă decît celelalte femei. Consumul tău de bunăvoinţă (din toate părţile) era neruşinat de mare. Şi cum se mai supuneau cu toţii, nu doar eu, idiotul tău, ci toţi, chiar şi cei care nu erau îndrăgostiţi de tine, dumnezeu ştie pentru ce trebuiau să se scuze, şi cînd ai adormit în mijlocul petrecerii, fiindcă nu se vorbea despre baletul tău, te-au lăudat cu toţii că eşti o femeie vitează, te-au acoperit ca să nu-ţi fie frig, fiindcă tu nu puteai nici măcar să te acoperi singură, o societate de samariteni, şi cu toţii am vorbit apoi în şoaptă, fiindcă cine nu ştia că Julika avea mîine o zi grea! Cu toţii ţi-au făcut un deserviciu, Julika, la fel ca mine. Şi dacă nu pricepeam că nu fuseseşi în stare să le faci prietenilor noştri măcar o supă de făină, vina era a mea, se-nţelege, trebuie să-ţi accepţi nevasta aşa cum este, cum ţi-a livrat-o bunul Dumnezeu ! Şi-apoi, cum plecau prietenii, îţi adunai toate forţele şi te duceai la bucătărie, obosită la culme, ca să-i încălzeşti lui Foxli laptele. Fiindcă Foxli eşti tu !

O dată pornit, Stiller i-a mai făcut o serie de reproşuri de acest fel, numai fleacuri, unul mai meschin ca altul ; Julika nu putea decît să se mire.

— Taci ca de obicei ! spuse el, crezi că eşti dragostea şi devotamentul în persoană, ei bine, eu cred că eşti narcisismul în persoană. Şi aroganţa în persoană ! asta

mai ales. Am căzut în genunchi în fața ta, Julika, am plîns în fața ta, cum plînge un bărbat în anumite împrejurări, mi-a fost rușine, m-am căit, iar tu m-ai iertat, desigur, m-ai iertat pe bandă rulantă, știu, fără să tresari o singură dată, fără să te gîndești o clipă că poate și tu mă distrugi pe mine, și fără să tremuri cu adevărat. Nici prin gînd nu ți-a trecut ! Tu ești cea care îndură, așa știu toate cunoștințele noastre, o ființă nobilă care nu zbiară reproșuri, nu, reproșurile trebuia să mi le fac eu însumi. Tu nu te murdăreai cu așa ceva ! Dar gîndește-te o clipă : M-ai eliberat vreodată de ele cînd eu credeam că trebuie să-mi fac reproșuri ? Te mulțumeai să mă ierți. Iar în felul acesta reproșul este confirmat, nu-i așa ? Există o satanie în iertarea femeiască, draga mea, care ție îți este cu totul străină, se-nțelege, totul îți este străin ; numai eu, cu firea mea de mimoză, am fost în stare să simt această satanie, care te poate omorî la fel ca o tuberculoză, crede-mă... Eu vorbesc și tot vorbesc, Julika, iar tu sufli zăpada de pe pătură !

Stiller continuă :

— Da — uneori mă-ntreb de ce în toți acești ani nu m-am repezit la tine să-ți dau o palmă. Vorbesc serios, a fost o greșeală, care nu mai poate fi reparată ; o greșeală, de asta sînt convins. De cîte n-am fi fost scutiți ! De pildă, de lamentabila ta călătorie la Landquart. Bineînțeles că știai de la bun început ce va urma, un colaps, undeva, pe traseu, dar nici un sacrificiu nu e prea mic cînd e vorba să-ți asiguri din partea mea o conștiință încărcată. Te-nșeli ! Și cînd te gîndești că, pe de altă parte, grozăvia constă în aceea că, într-un alt sens decît ai crede tu, port totuși vina pentru faptul că te afli acum în acest sanatoriu. Dar acum nu mai ai pentru ce să mă ierți. Îmi tot zic : Dacă eu n-aș fi vrut să mă afirm prin tine, nici ție nu ți-ar fi dat prin cap să mă legi cu boala ta, și ne-am fi iubit în modul cel mai firesc, nu știu, sau ne-am fi despărțit în modul cel mai firesc. Ar fi trebuit să-ntîlnești un bărbat care să nu aibă o conștiință mincinoasă, dar multă, foarte multă răbdare, răbdare liberă, în orice caz un bărbat pe care să-l fi cîștigat și păstrat printr-o dragoste firească. Cine știe, draga mea Julika, cît de sănătoasă ai fi putut fi — dintotdeauna !...

Stiller tăcu.
— Şi acum ? întrebă ea.
Stiller se holbă la ea.
— Aşa deci mă vezi tu pe mine ! spuse Julika. Din cîte înţeleg ţi-ai făcut o imagine despre mine, o imagine completă şi definitivă, şi cu asta basta. Altfel decît aşa nici nu mai vrei să mai vezi. Nu-i aşa ?
Stiller îşi aprinse o ţigară.
— În ultimul timp m-am gîndit şi eu la multe, spuse Julika, suflînd fulgii de nea de pe pătură chiar şi atunci cînd avea cuvîntul, — nu degeaba există porunca : Să nu-ţi faci chip cioplit ! Orice chip e un păcat. Este exact contrariul iubirii, vezi tu, ceea ce faci cu toată vorbăria asta. Nu ştiu dacă mă-nţelegi. Cînd iubeşti un om îi acorzi orice posibilitate şi eşti gata, în pofida tuturor amintirilor, să-l descoperi din nou, să fii tot mereu uimit cît de diferit poate fi, cît de schimbător şi nu doar aşa, un chip cioplit, aşa cum ţi-ai făcut tu din Julika ta. Nu pot să-ţi spun decît : nu este aşa ! Tot timpul te cramponezi de cîte ceva — să nu-ţi faci însă chip cioplit din mine ! asta-i tot ce am să-ţi spun.
Stiller continua să fumeze.
— Asta unde-ai mai auzit-o ? se mulţumi el să-ntrebe. Nu mai era de vorbit cu el, se pare, nu se mai auzea decît pe sine însuşi. Venise de la Pontresina cu hotărîrea fermă să distrugă tot.
— Dragoste ? zîmbi el. Mai bine să nu vorbim de dragoste, nu în cazul nostru, şi nici despre fidelitate — căci şi tu m-ai fi părăsit probabil de mult, Julika, nu ţi-au lipsit niciodată ocaziile, ştiu asta, doar încrederea că ai putea să ţii legat de tine un bărbat adevărat. Să fim sinceri ! Ne-am fost relativ credincioşi numai de teamă că am putea suferi o înfrîngere, aşa cum mi s-a întîmplat mie acum, aşa e. Să nu ne minţim ! Şi între noi s-a terminat acum totul. Cred că ne vedem pentru ultima oară, Julika.
Julika începu să plîngă.
— E oribil, constată Stiller cu luciditate, că trebuie să ne despărţim tocmai în acest sanatoriu. Medicul îmi spune că n-ai ieşit încă din criză. Dar poate că e bine, Julika, dacă începînd de azi ştii cu siguranţă absolută că boala ta nu-mi mai face nici o impresie. Cuvintele mele ţi se pot

părea de-a dreptul josnice. Dar vreau să-ţi spun că înainte eram tot timpul plin de reproşuri ascunse la adresa ta, de aceea mă şi purtam cu o consideraţie de-a dreptul ridicolă, căci mereu trebuia să repar ceva, ceva trecut sub tăcere, mă-nţelegi, acum însă, pentru prima oară, stau în faţa ta fără să-ţi port pică. Fiindcă acum ştiu că nu tu eşti cea care m-a împiedicat să trăiesc cu adevărat. Slavă domnului că am aflat şi eu asta în sfîrşit ! Lacrimile din ochii tăi, Julika, sînt o ameninţare care nu mai are nici un efect. Fiindcă de murit trebuie să murim cu toţii !

La care Julika îi răspunse :

— Cred că acum ar fi mai bine să mă laşi singură.

Stiller mai rămase un timp în dreptul patului ei, puţin stingher, cu mîinile înfundate în buzunarele paltonului, după ce-şi aruncase ţigara peste balustradă. Iar apoi, ca şi cum Julika s-ar fi aflat deja în coşciug, o sărută pe frunte, fără să-i aştepte braţele, şi părăsi în grabă veranda geroasă... De atunci (povesteşte Julika) pentru ea a fost dispărut. În oraş, Stiller a mai fost văzut pînă în decembrie. Abia apoi, după un vernisaj urmat de o petrecere pînă la miezul nopţii, a dispărut şi pentru ceilalţi, pe nesimţite, nu de azi pe mîine ; la început s-a observat că Stiller nu mai apărea nici la cafenea şi nici în alte locuri unde putea fi întîlnit de obicei, şi toţi dădeau din umeri cînd altul întreba în trecere de Stiller. Intraseră deja bine în ianuarie, cînd cineva, care nu avea linişte din cauza atelierului veşnic închis, anunţă poliţia ; aceasta începu cu verificarea zadarnică a tuturor sertarelor, ajungînd să nu ştie nici astăzi, după şase sau şapte ani, mai mult ca atunci.

Al treilea caiet

IERI (ÎNTRE TIMP) VIZITĂ LA UN ARSENAL AL Confederaţiei, ca să vedem echipamentul militar al celui dispărut. Aşteptare prelungită într-o baracă. Fumatul interzis ! Mă aşez pe un vraf de pantofi ai Confederaţiei. Nu pot să stau şi în picioare ? Miroase a piele, camfor, a cai din grajdurile de alături. Doar ca să spun ceva, îl întreb pe tînărul locotenent, puţin cam stingher în cizmele sale strălucitoare, pe care aşteptarea îl plictiseşte la fel de tare:

— Mai aveţi încă regimente de cavalerie ?

— Nu, răspunse el scurt.

În sfîrşit aduc un pachet legat cu şnur, în care se află uniforma prăpădită a celui dispărut, şi-mi ordonă să-l desfac. N-ar fi trebuit s-o fac, bineînţeles că nu ; orice gest de politeţe, cît de măruntă, îi întăreşte în credinţa că pot să dispună de mine după cum vor, ca de Stiller. Cum tot eu desfac şi raniţa cam jegoasă dar în rest destul de caraghioasă îmi cad pe jos toate efectele ce-i aparţin mitraliorului Stiller şi bineînţels că tot eu trebuie să le strîng. Spun :

— Domnilor, ce mă interesează pe mine toate astea ?

— Haideţi odată !

Cei doi intendenţi ai Confederaţiei, amîndoi umflaţi şi palizi de aerul îmbîcsit pe care îl respiră de-o viaţă, preferă acest ton laconic-morocănos, zicînd ei că asta înseamnă milităria. Fără formule de politeţe ! Apoi ridică o manta sură în lumina ploioasă, se uită la tînărul locotenent, care o cercetează cu conştiinciozitate, şi aşteaptă ca eu să tresar speriat.

— Ei, nu vedeţi nimic ?

Găuri de molii, recunosc, o adevărată Cale Lactee. Pipăi ţesătura şi spun :

— Dar nici impermeabilă nu e !

La care mă privesc ca pe un comunist, doar fiindcă am rostit un adevăr obiectiv. Pun mîna pe mantaua tînărului ofiţer, care ne urmăreşte îndeaproape, fără să scoată un cuvînt.

— Vedeţi, spun eu, asta-i bună !

Apoi trebuie să mă uit pe ţeava unei puşti a Confederaţiei. Mă silesc s-o fac. Ciudat, dar îi ascult. De ce oare ? Mă uit pe ţeava puştii străine ca şi cum ar fi un telescop, nu văd însă nimic, un orificiu plin de lumină sură, nimic altceva. Şi din nou aşteaptă ca de ruşine să intru în pămîntul betonat. Aduc atunci o mică oglinjoară.

— Acum vedeţi ?

Văd rugină, dar n-am întrebat cît costă ţeava unei puşti a Confederaţiei, iar prelegerea tînărului ofiţer, pe care îl ascult din politeţe, nu-mi trezeşte în nici un fel interesul. Nici prin gînd nu-mi trece să-mi cumpăr o puşcă a Confederaţiei. Un revolver, da, sau o mitralieră ; dar ce să fac eu cu o puşcă de lungimea unui baston ? Tînărul ofiţer pare să fie oarecum jenat, presupune, nu-i aşa, că sînt şi eu un intelectual ca el ; de aceea şi repetă mereu :

— Nu trebuie să vă explic eu asta.

Din pură conştiinţă a datoriei, ca şi cum el însuşi ar fi examinat de cei doi intendenţi, îmi explică totul în amănunţime, oricît i-ar fi de penibil ; pe de altă parte vrea parcă să-mi arate că are şi el interese mai înalte, dar în baraca aceasta nu-i rămîne altceva de făcut decît să privească din cînd în cînd pe fereastră afară, în ploaia ce cade necontenit — în timp ce intendenţii mă privesc cu tot mai multă ură, înşirîndu-mi pe masă, fără să le pese de indiferenţa mea făţişă, tot ceea ce e necesar, după părerea lor, pentru a pleca la război, şi anume : două perii, un set de tacîmuri, un mosor cu aţă gri, săpun de rufe, un număr precis de nasturi, fiecare prevăzut cu crucea elveţiană, o gamelă, un bidon, al cărui dop n-ar trebui să miroasă, şireturi de ghete, un pămătuf cu husă, o cască de oţel, o aşa-zisă cravată, o baionetă cu teacă, apoi trei ace, pe care dispărutul Stiller le-a lăsat de asemenea să ruginească, pe scurt, o masă întreagă plină de lucruri pe care le contemplu cu oarecare uimire, deşi cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor.

— Nu trebuie să vă mai atrag atenţia, spune tînărul ofiţer, că răspundeţi personal de toate daunele.

— Eu, cum așa ? îi spun eu rîzînd.

— Dar cine altcineva ?

N-apuc să vorbesc. Mă pun apoi să îmbrac şi tunica celui dispărut. Pur și simplu n-apuc să vorbesc ; în asta constă deja o parte din puterea lor, căreia eu, spre marea mea surprindere, îi dau ascultare, chiar dacă ezitînd. Nici prin cap nu le trece să-mi ţină haina, şi cum nu găsesc imediat gaica de la guler, îi şi aud spunînd : Mai repede ! Iar observaţia mea nevinovată, că într-o asemenea haină te simţi vlăguit înainte de-a da ochii cu duşmanul, nici măcar nu e luată în seamă. Trebuie să mă întorc ca un manechin.

— Aţi slăbit, susţine tînărul ofiţer care mă vede pentru prima oară în viaţa lui ; ia uitaţi-vă cum atîrnă pe dumneavoastră.

Între timp unul din cei doi intendenţi s-a dus la un raft, a smuls altă haină pe care mi-o azvîrle în faţă :

— Încercaţi-o pe asta !

— De ce ? întreb eu, fără să primesc vreun răspuns, doar un alt număr de tunică şi o prelegere din partea tînărului ofiţer : că pînă în cel de-al patruzeci şi optulea an al vieţii fac parte din armata elveţiană, că pot fi oricînd mobilizat pînă în cel de-al şaizecilea an al vieţii, avînd, bineînţeles, dreptul să plec în străinătate, dar şi obligaţia de-a cere înainte permisiunea de la stat şi de-a anunţa comandamentul districtual (nu e om care nu aparţine unui district), aşa cum scrie la carte, şi că echipamentul militar, repartizat, după cum se ştie, fiecărui cetăţean elveţian, nu trebuie abandonat în cazul unui astfel de concediu, undeva în podul casei, că trebuie predat, pentru ca oamenii de la arsenal să-l poată păzi de molii, şi că în străinătate trebuie să mă prezint de urgenţă la cel mai apropiat consulat elveţian, ca să nu scap cumva de plata cotizaţiei, respectiv să-mi anunţ plecarea ş.a.m.d...

— Domnule locotenent, spun eu, toată stima pentru instituţiile dumneavoastră elveţiene ! Doar că în ceea ce mă priveşte...

N-apuc să vorbesc. N-au decît un singur scop în cele trei capete ale lor : Stiller trebuie să aibă echipament

complet. N-am încotro şi încerc şi o pereche de ghete, de altfel excelente. Nu e suficient că le probez, tînărul ofiţer adaugă :

— Trebuie să vă simţiţi şi bine în ele !

Nimic de făcut.

Iar apoi, la sfîrşit, se mai şi supără. Fiindcă m-au pus să iscălesc pentru a confirma primirea unei puşti şi a unei perechi noi de ghete. De dragul ordinii, se-nţelege. Am luat stiloul de la tînărul ofiţer, care tînjea, cum prea bine se vede, după ocupaţii mai însemnate, şi am scris pe formular : White, James Larkins, New Mexico, USA.

— White — cum aşa ?

I-am înapoiat stiloul.

— *My name is White* *.

Îşi aruncară priviri pline de reproş.

— Nu sînteţi mitraliorul Stiller ? întrebă tînărul locotenent, ţinînd în mînă semnătura mea, prin care garantam că sînt cine sînt, şi clătinînd din cap pe seama celor doi bărbaţi de la arsenal, care nici ei nu aveau nici o vină. Omul acesta le fusese trimis aici. Cine ? Cum aşa ? Am încercat să-i lămuresc, să-i calmez :

— Există bănuiala, le-am spus, că eu aş fi domnul Stiller, care a fost dat dispărut cu ani în urmă, dar bănuiala aceasta —

Pe baza unei simple bănuieli nu puteam primi nici un fel de echipament, asta era clar. Locotenentul le explică toate acestea în timp ce pe mine mă puseră să-mi scot din nou ghetele, acum cînd mă obişnuisem cu ele.

— Dumnezeule mare, se burzuluiră cei doi intendenţi, de ce n-aţi spus aşa de la început !

Avînd în vedere furia lor care, din fericire, şi-o vărsau pe cască şi gamelă, am renunţat la orice alte justificări. De fapt, nu apucasem pur şi simplu să vorbesc. Furia lor era justificată ; de-acum nu mai aveam voie să ating nimic, nici puşca, nici ghetele, care îmi plăcuseră foarte mult, aşa că au fost nevoiţi să împacheteze cu mîna lor toate lucrurile în raniţă. M-am mulţumit să spun :

— *Sorry !*

---

* Numele meu e White *(engl.)*

Tînărul locotenent era însă foarte stînjenit ; n-avea încotro și a mai stat un timp de vorbă cu mine. America îl interesa în mod deosebit. S-a mai scuzat o dată ; nu-i convenea deloc că i se întîmplase una ca asta unui american venit în Elveția, și m-a salutat cu respect. La rîndul meu, mi-am dus mîna la beretă, iar cei doi paznici din duba poliției, cărora nu le scăpase atenția tînărului locotenent, m-au primit ca niciodată, politicoși și ei, ca și cum le-aș fi promis un bacșiș gras ; în timp ce unul îmi dădea foc la țigară, celălalt îmi ținea ușa cu fereastra zăbrelită și n-ar mai fi lipsit decît să mă întrebe unde doream să mă ducă.

Wilfried Stiller, fratele, e foarte necăjit, mi se spune, din pricină că nu am răspuns nici pînă acum la scrisoarea lui fraternă. Am s-o fac de cum am puțin răgaz.

Azi, duminică, mă vizitează Knobel, în civil, în cămașă albă cu cravată, ca să audă povestea celei de-a patra crime. Nu-mi convine deloc. N-am însă încotro și povestesc.

— Asta s-a întîmplat în Texas, spun eu, pe vremea cînd am fost cowboy.

— Ați fost și cowboy ?

— De ce nu ?

— Măi, să fie !

Îi povestesc, așadar, cum într-o dimineață de vară, în prerie, sătul de viața mea de cowboy, am pornit călare, îndepărtîndu-mă mai mult ca de obicei, mai mult decît era necesar. Călăream, ca să zic așa, dus pe gînduri (despre ce fel de gînduri era vorba nu-l interesează pe vizitatorul meu) și fără un țel anume. La un moment dat am pornit chiar la trap. După vreo cinci ore, timp în care nu mă uitasem deloc înapoi, ajunsesem la stîncile roșii pe care de săptămîni de zile le vedeam profilîndu-se la orizont. Am sărit de pe calul meu negru, l-am legat de un tufiș și m-am cățărat puțin în sus, atras de priveliștea cîmpiei nesfîrșite, care acum se afla în spatele meu, a oceanului verzui și argintiu de pămînt. Era o amiază toridă, zumzăitoare, iar eu suferеam de o sete cumplită. Căutam un izvor, dar degeaba, căci regiunea era calcaroasă ; și cum hoinăream prin ierburile uscate și pline de țepi, mă tre-

zesc dintr-o dată în fața unui abis, o crăpătură într-o stîncă, care arăta ca o gură de rechin, doar că era uriașă și neagră ca noaptea. Nici unul din camarazii mei nu pomenise vreodată de această grotă. Și numai din întîmplare îi descoperisem poarta, care nu putea fi văzută decît de-aproape în sălbăticia asta plină de povîrnișuri. Poate că exista aici apă ! Ce-i drept, era o liniște de mormînt, și n-am să uit niciodată cum am făcut primii pași, doar ca să-mi potolesc curiozitatea, coborînd în abisul întunecat, atent, ținîndu-mă de cîte un tufiș răzleț și întinzîndu-mi gîtul ca să pot deosebi ceva în hăul care se deschidea sub mine. Nimeni nu-mi cerea să cobor ; cu toate acestea eram speriat și copleșit de descoperirea pe care o făcusem. O piatră se desprinsese de sub picioarele mele și se rostogolea la vale, răsunînd și iar răsunînd, tot mai departe și tot mai departe, fără oprire, și cît eram eu de cowboy am simțit în acele clipe că pălesc. Nici nu mai știam dacă auzeam într-adevăr piatra care continua să se rostogolească sau dacă nu era decît închipuire. De spaimă, abia mai puteam să respir, dar m-am silit să n-o iau la goană. Îmi auzeam inima bătînd, în rest era, cum spuneam, o liniște de mormînt. Apoi am strigat cu glas tare : *Hello ?* și cuprins de panică absurdă, ca și cum n-ar fi fost vocea mea, zorit de parcă aș fi fost în pericol să fiu prins de un balaur, m-am cățărat printre tufișurile țepoase în sus, hăituit de ecou. Ajuns apoi din nou la soare am început să rîd de mine însumi. Sau cel puțin am încercat să rîd, căci aici, sub soarele amiezii, auzeam din nou zumzetul cunoscut al insectelor, șoaptele ierburilor înalte în vînt, și puteam privi peste cîmpia Texasului, peste acel ocean de pămînt, pe care îl vedeam zi de zi pe vremea aceea. Cu toate acestea, mi se părea că aud în continuare piatra care se rostogolea.

Se lăsase noaptea cînd am ajuns la *ranch*-ul nostru. M-am scuzat mințind cu obrăznicie. Despre grota mea n-am suflat însă un cuvințel, nici față de Jim, cel mai bun prieten al meu, care dormea lîngă mine ; de altfel Jim a venit imediat la hamacul meu, ca să afle unde îmi petrecusem în realitate ziua, iar eu l-am făcut să creadă și să mă invidieze că descoperisem undeva în acest șes pustiu (unde luni de zile nu întîlneai decît bărbați, cai și vite)

o fată liberă. Jim mi-a dat un ghiont, semn al unei bucurii adevărate şi al unei invidii la fel de reale. Dar despre grota mea, cum am mai spus, n-am suflat un cuvinţel.

Munca la *ranch* era grea, nu eram decît puţini; iar unul din noi mai era şi bolnav ; două săptămîni a trebuit să aştept pînă cînd am avut din nou o zi liberă.

Bineînţeles că am pornit încă din zori (cu un ocol mare ca să nu-mi dea nimeni de urmă) spre grota mea, echipat cu un felinar, ca să pot pătrunde în bezna de-acolo, şi m-aşteptam la orice, dar nu mă gîndisem nici un moment că n-aş mai putea să-mi regăsesc grota. Se făcuse deja după-amiază, iar eu continuam să cutreier în sus şi în jos, poate că mă aflam chiar lîngă intrare, poate la distanţă de o milă, căci peste tot vedeai aceleaşi coline şi aceleaşi vîlcele, aceiaşi scaieţi, cactuşi şi agave, şi printre ele tufişurile acelea blestemate pline de ţepi otrăvitori. Obosit şi descurajat, fără să fi descoperit grota, am pornit înapoi la drum, mai convins ca oricînd că grota aceasta ascundea o comoară, aur poate, cîştigat şi pierdut de spanioli ; oare nu trecuseră pe aici aventurieri celebri precum Vasquez Coronado şi Cabeza de Vaca ? Cele mai neînsemnate ar fi fost nişte vestigii istorice, dar mă puteam aştepta şi la pietre preţioase ale indienilor, tot tezaurul unui trib care pierise. Judecînd cu mintea limpede, şi tot existau o seamă de posibilităţi. Seara cînd m-am prăbuşit în hamac, prietenul meu a rînjit bineînţeles, văzîndu-mă cît eram de obosit şi de tăcut. Dar cum o cheamă ? a întrebat el, iar eu i-am spus : Hazel ! şi m-am întors pe partea cealaltă.

Astfel trecură săptămînile.

Grota mea dintre stînci mă bîntuia ca o nălucă, de negăsit în realitate, deşi mai fusesem de cîteva ori acolo, echipat de fiecare dată cu felinar şi lasou, cu o geantă plină de carbid, cu cealaltă plină cu mîncare şi băutură, iar în fundul sufletului meu ajunsesem să nu mai cred în descoperirea mea, cînd într-o seară, soarele era deja în amurg şi trebuia să pornesc degrabă înapoi, văzui un stol de lilieci. Era ca şi cum s-ar fi ridicat din pămînt, milioane de lilieci. Ieşeau din grota mea !... Cu felinar şi lasou, pe care poţi să-l înfăşori în jurul colţilor de stîncă, nu-i prea greu să cobori în prima peşteră, care e imensă. Are, din cîte am putut să-mi dau seama în lumina slabă a amurgului, cam

aceeaşi mărime ca interiorul catedralei Notre-Dame. În afara liliecilor de pe stînci, pe care îi vedeam în lumina palidă a felinarului, şi a unor cioburi de oale nu era nimic de găsit. Posibil că această cavernă suspendată să fi servit cîndva de ascunzătoare indienilor. Încetul cu încetul, colindînd prin acest dom subteran, am prins tot mai mult curaj ; desigur că ici-colo apăreau crăpături în perete, iar felinarul meu lumina în mici capele laterale, dar nici urmă de balauri cu ochi scăpărători şi răsuflare de pucioasă. Mă simţeam de-a dreptul fericit că descoperisem o grotă de asemenea dimensiuni, pe jumătate însă şi dezamăgit că taina mea se limpezise aşa de repede, cînd lumina felinarului fu dintr-o dată — şi n-am să uit niciodată clipa aceea! — înghiţită de pămînt. Înţepenit de spaimă nici nu mai îndrăzneam să respir, la picioarele mele se căscase pămîntul, asta era, iar lumina felinarului nu mai ajungea nicăieri. Am privit în sus spre intrare, căutînd lumina zilei, dar între timp se lăsase noaptea şi asupra preriei ; am văzut cîteva stele scînteind mat la nesfîrşită depărtare, în timp ce în jur nu era decît bezna de nepătruns a stîncii şi, amintindu-mi dintr-o dată de piatra care se rostogolise tot mai adînc, la nesfîrşit, n-am mai îndrăznit nici măcar să mă întorc ; orice pas însemna, aşa mi se părea, prăbuşiri şi moarte. În cele din urmă m-am lăsat în genunchi, mi-am legat felinarul de lasou şi l-am lăsat în jos încercînd să sondez cu lumina lui slabă bezna ameninţătoare ; un timp se legănă în gol. Apoi însă (mă lăsasem în genunchi la marginea puţului, cum am mai spus, şi n-auzeam decît bătăile inimii mele) am putut deosebi o nouă grotă, şi ea destul de mare, care nu semăna însă cu Notre-Dame, ci cu un vis, era o altă lume, fără stînci cu liliecii lipiţi de ele, o lume de basm cu sute de coloane de stalactite strălucitoare. Aici abia începea descoperirea mea ! Pentru cel care ştie să se caţere nu era imposibil să pătrundă în acest basm. Dar cum aveam să ies din nou afară ? Ştiam însă că, întorcîndu-mă acum sus, aveam să regret şi să mă chinuiesc toată viaţa. Spaima mea s-a transformat în îndrăzneală. Cu multă precauţie, cu sforţări extreme (dar fără să mă gîndesc la întoarcere) şi cu tot felul de julituri am ajuns, după un salt făcut din pură neajutorare, în acele adîncuri miraculoase, de unde nu se mai vedeau nici stelele. Totul atîrna

de lumina felinarului meu. Surescitat cum eram, am procedat totuşi cu uimitoare judecată ; am însemnat deîndată stînca pe unde trebuia să urc la întoarcere cu funingine şi am scris un unu mare pe ea. Numai după aceea m-am uitat în jur. Atras de cîte un labirint oriîncotro îmi îndreptam felinarul, umblam pe jumătate beat de fericire, ca şi cum aş fi ajuns la capătul dorinţelor mele, şi pe jumătate speriat, ca şi cum aş fi fost deja pierdut, condamnat pentru curiozitatea mea să nu mă mai întorc niciodată pe pămînt, să nu mai văd niciodată soarele, stelele, pe care tocmai le zărisem, şi nici măcar luna palidă, să nu mai călăresc niciodată peste o pajişte, să-i inhalez aromele, să nu mai văd niciodată un om, să nu mai fiu nicicînd auzit. Am strigat : *Hello !* şi apoi *How are you ?* * Nu exista nici măcar ecou aici. Din zece în zece paşi făceam un semn cu funingine. Acolo sus, pe pămînt, se crăpa probabil de ziuă. La un moment dat am vrut să văd dacă puteam să regăsesc stînca de la ieşire (borna numărul unu), dacă făcusem destule marcaje. Făcusem destule ; dar eram transpirat tot cînd am regăsit numărul unu, deşi înăuntru era răcoare bine, se-nţelege. Înfrigurat şi de aceea deja silit să-mi continui cercetările, dar uşurat, de parcă aş fi ţinut în mînă firul Ariadnei, am pronit să cercetez şi cealaltă parte, am coborît şi mai jos, inconştient cu toată precauţia de care dădeam dovadă (n-am uitat nici o clipă să-mi marchez drumul cu funingine) şi speriat de orice ecou al paşilor mei nesiguri, care mă făceau să aud cît de încăpătoare era bezna aceea din măruntaiele pămîntului, cît de găunoasă, deschizîndu-se spre mereu alte taine, necălcate vreodată de piciorul omenesc ; şi nu era oare felinarul meu prima lumină care cădea asupra acestei feerii, prima lumină care scotea la iveală toate aceste săli cu coloanele lor strălucitoare ? De cum le întorceam însă spatele, toate dispăreau în întunericul de nepătruns, de parcă n-ar fi existat niciodată, şi era atît de întuneric încît nu deosebeai întunericul pietrei de întunericul hăului. Într-o linişte de mormînt picăturile se prelingeau de milenii. Unde voiam oare să ajung ? Probabil că în acea cavernă de unde nu se putea merge mai departe, unde necunoscutul încetează,

---

* Ce mai faceţi ? (*engl.*)

unde pietrele, care se desprindeau de sub cizmele mele nu se mai rostogoleau în adîncuri tot mai depărtate. N-am ajuns însă pînă acolo. Un schelet uman, care apăru dintr-o dată în lumina felinarului meu, îmi dezlănţui o atare spaimă, încît am luat-o la goană ţipînd, m-am împiedicat, am spart un geam al felinarului, m-am tăiat la obraz. Sentimentul că eram prins într-o capcană şi că, asemenea acelui predecesor, n-aveam să mai ies niciodată la lumină, încît nu-mi rămînea decît alternativa să mor de foame sau să mă spînzur cu lasoul, mă paraliza ; a trebuit să mă aşez, să-mi ling sîngele cald care-mi curgea pe obraz, şi să-mi adun toate forţele ca să mă conving că nu eram eu scheletul acela care zăcea în cercul de lumină al felinarului. Nu ştiu cum, dar uitasem să ţin socoteala timpului, a rezervei de lumină, iar acel schelet (îmi zic eu astăzi) a fost probabil salvarea mea. Nu mă mai gîndeam decît la retragere. Dacă fusese indian sau mexican, cel care văzuse toate aceste grote înaintea mea, nu ştiu ; dintr-o dată n-am mai avut nici măcar timp să cercetez resturile care mi-ar fi dat un răspuns. — Am ajuns la intrare cînd afară se însera. Soarele se stingea în spatele unui nor de lilieci, iar sus pe pămînt totul arăta neschimbat. Calul meu necheza de sete. Epuizat cum eram, m-am întins pe pămîntul cald, mînjit de ţărînă şi sînge şi-am încercat să mănînc. De teamă că aş fi putut să flămînzesc ca predecesorul meu de acolo de jos, nu luasem pînă atunci nici o îmbucătură din geanta de merinde. Bineînţeles că bucata de carne rîncedă de berbec (pe vremea aceea mă săturasem pînă peste cap de carne de berbec) mi s-a părut o adevărată mană. Şi în plus am lăsat felinarul să ardă, deşi cerul era încă luminat, ca şi cum totul ar fi urmat să se stingă o dată cu felinarul meu, chiar şi luna care tocmai răsărea deasupra cîmpiei violete, şi stelele de deasupra preriei, ba chiar şi soarele de dincolo de munţi, care acum strălucea deasupra oceanului şi a Chinei.

La *ranch*, erau cu toţii furioşi.

Să-i povestesc lui Jim ceea ce văzusem era greu, ba chiar imposibil, avînd în vedere cunoştinţele mele neîndestulătoare în materie de geologie. I-am explicat : sînt stînci de calcar, destul de tari să formeze bolţi apreciabile. Jim nu dădu însă crezare aproximaţiilor mele, deşi cercetările

ulterioare ale peşterilor (astăzi turiştii ajung acolo cu autobuzul din Carlsbad, New Mexico) au scos la iveală cu totul alte dimensiuni : sala cea mare are o lăţime de şase sute de picioare, o înălţime de trei sute şaizeci şi cinci de picioare şi o lungime de peste un kilometru, se află la şapte sute de picioare sub pămînt şi nu e nici pe departe ultima cavernă. Fluviul subteran care scobise aceşti munţi a secat la un moment dat, cine ştie cînd ; de ce a secat nu ştiu. Trebuie să fi fost un fluviu uriaş ; de cîteva ori mai mare decît acel Rio Grande care curge cuminţel prin văile din apropiere. Fie că a dispărut croindu-şi drum tot mai adînc, fie că s-a schimbat clima şi n-a mai avut suficienţi afluenţi, nu ştiu, în orice caz a secat, iar cavernele pe care le scobise în sute de mii de ani au rămas goale. Prăbuşirile le-au mai sporit şi ele dimensiunile, prăbuşiri care s-au tot produs pînă ce unul dintre straturi s-a dovedit suficient de rezistent să poarte toată structura ; grohotişul care a însoţit aceste prăbuşiri nu mai poate fi văzut, locurile de ruptură au fost acoperite de ţurţurii de calcar. Ce s-a întîmplat în continuare : puţina apă de ploaie care pătrundea prin crăpături şi fisuri de la suprafaţă pînă în adîncuri se prelingea în cavernele goale şi se evapora, iar în acest fel a început partea a doua : ornamentarea cavernelor prin depunerea calcarului din apa care se evaporă. Astfel se nasc stalactitele, ţurţurii care atîrnă din tavan, şi tot aşa stalagmitele, ţurturii care cresc din pămînt, formaţiuni de asemenea mărime că geologii au calculat un timp de formare de cincizeci-şaizeci de milioane de ani. Eoni, le zicem noi, intervale de timp pe care omul le poate calcula, ce-i drept, dar nu le poate cuprinde cu simţul său temporal, nu le poate trăi nici măcar în imaginaţie. Cum arată ceea ce s-a născut şi continuă să se nască astfel în acele caverne — picătură de picătură, oceane de apă care au curs, iar o viaţă de om abia dacă ajunge să măsori cîţiva milimetri de creştere în piatră — nu e tocmai uşor de descris ; Jim, în orice caz, nu m-a crezut, iar pe vremea aceea eu abia îi povestisem despre cavernele de sus. Cu cît pătrunzi mai adînc cu atît mai minunate şi mai neaşteptate, cu atît mai bogate sînt apariţiile, care atîrnă de tavan ca nişte văluri de alabastru, alburii, gălbui, strălucind în lumina felinarului, nu sînt însă numai văluri, ci domuri întregi care atîrnă de

sus, gotic răsturnat cu capul în jos, apoi din nou cascade de fildeş, mute şi împietrite, ca şi cum timpul ar fi încetat dintr-o dată. Apoi îţi răsar înainte colţii unui rechin, candelabre, bărbi, altundeva e o sală plină de drapele, un muzeu al unei istorii din afara timpului, totul drapat, ca la vechii greci, printre ele cozi ale balaurilor nordici. Tot ceea ce sufletul omenesc a visat vreodată ca formă apare aici repetat în piatră şi păstrat, pare-se, pentru veşnicie. Pe măsură ce pătrunzi mai adînc devin însă tot mai opulente formele ce cresc de jos în sus, bancuri de corali, te plimbi ca printr-o pădure cu brăduţi înzăpeziţi, apoi îţi apare o pagodă, un spiriduş sau o fîntînă încremenită de la Versailles, totul depinde de locul de unde priveşti, o ciudată Arcadie a morţilor, un Hades aşa cum i-a fost dat lui Orfeu să-l vadă ; nu lipsesc nici doamnele împietrite, gata să dispară sub faldurile voalurilor de chihlimbar, fără a mai putea fi trezite vreodată la viaţă de dragostea unui muritor, iar dintr-o baltă verzuie înfloresc nuferi, dar şi aceştia sînt din piatră, se înţelege, totul e piatră. Şi tot mereu te izbeşti de bezna în care lumina felinarului nu mai pătrunde, arunci o piatră şi te trec fiorii mult timp după ce a încetat să se rostogolească, ştii că labirintul nu are capăt, chiar de-ai izbuti să sari peste prăpastie, şi cu toate acestea nu rezişti ispitei de-a continua. Aplecat sub un mănunchi de lănci pătrunzi în iatacul unei regine care nu a trăit niciodată ; tronul ei e acoperit de ciucuri de marmură, iar deasupra o arcadă de baldachin strălucitoare. Se poate vedea orice aici, nu lipsesc nici monumente falice, uriaşe, în şiruri lungi, păşeşti printre ele ca pe conopidă, te prinzi de gîturi delicate care ar putea să aparţină unei păsări sau unei sticle, plante şi animale şi închipuire omenească, toate sînt strînse aici ca într-un arsenal subteran de metafore. Ultima cavernă la care am ajuns e din nou altfel : filigran, un sarcofag împodobit cu crini de porţelan, iar aici stînca nu mai poate fi nici măcar ghicită, darmite văzută, totul e neted şi sticlos, ornamentaţie pură, mai presus de orice arabesc, creşte şi coboară, susul şi josul s-au îmbrăţişat, o junglă de marmură autodevoratoare, preschimbîndu-se pe nesimţite, fără zgomot, precum universul, aflat însă sub semnul timpului. Căci pînă şi această operă a eonilor tre-

buie să se împlinească şi să moară, totul e trecător, chiar şi aici.

Data viitoare am mers însă cu Jim.

În doi, încît puteam să ne asigurăm reciproc, şi mai bine echipaţi (două felinare, combustibil pentru o sută douăzeci de ore, hrană pentru aproape o săptămînă, carne de berbec în primul rînd, dar şi mere şi rachiu, apoi trei lasouri, o cretă pentru marcajele albe şi un ceas, care era foarte important), în acest fel am îndrăznit să înaintăm dincolo de locul unde se afla scheletul predecesorului meu şi am ajuns în aşa-numitul „Dome Room“ unde s-a petrecut accidentul. Acesta a avut loc în cel de-al şaptezeci şi şaselea ceas al aventurii noastre comune, din cea de-a treia zi, dacă noi am fi socotit timpul în zile ca acolo sus pe pămînt şi nu în secunde şi eoni, şi nu departe de locul unde astăzi turiştilor li se serveşte o gustare înainte de-a urca din nou cu liftul la suprafaţă. Jim alunecase, ateriză cîţiva metri mai jos, începu să geamă şi imediat mă acuză că nu-l asigurasem cu lasoul, ceea ce era o prostie, căci eu mergeam în faţă, şi nu eram defel mai puţin periclitat decît prietenul meu, care trebuia, de fapt, să mă asigure el pe mine. Dar nervii noştri erau încordaţi, de aceea a izbucnit şi cearta ; fireşte că ne-am împăcat însă imediat. Probabil că Jim îşi rupsese piciorul stîng. Ce era de făcut ? L-am consolat, i-am dat să bea rachiu şi în sinea mea am început să mă gîndesc la ce era de făcut. Puteam să-l car atîta timp cît înaintam fără să ne căţărăm, fără să urcăm deci pe pămînt. Am luat la rîndul meu o înghiţitură de rachiu şi-am spus : Să nu ne pierdem capul, Jim, într-un fel sau altul tot am să te trag eu în sus ! I-am examinat piciorul, l-am frecţionat şi cu rachiu ; poate că nu era rupt, doar scrîntit. În pofida durerilor şi a sfaturilor mele, Jim a insistat să-şi încalţe imediat cizma. Se temea oare cu adevărat că aş fi în stare să-l las baltă ? Pînă acum nici unul din noi nu dormise aproape deloc, halta aceasta şi rachiul ne-au făcut să simţim oboseala. Planul meu era cît se poate de raţional : să stingem felinarele, ca să economisim combustibilul, şi să dormim cîteva ceasuri, apoi să pornim la drum — care, fireşte, avea să fie dureros pentru Jim şi epuizant pentru mine. Aveam mîncare pentru încă trei zile, mai problematică devenea chestiunea luminii. A

doua ceartă s-a iscat din cauză că Jim a refuzat să-și stingă felinarul. Orice oră de combustibil era prețioasă ! I-am spus : Dacă acum nu ai puțină judecată, sîntem pierduți. Jim mi-a răspuns : Vrei să mă umpli cu rachiu și după aceea s-o ștergi cît dorm eu, asta-i toată judecata ta. Am rîs, căci nu meritam atîta neîncredere, încă nu meritam. După cîteva ore, în care nici unul din noi n-a dormit, ci ședeam acolo tremurînd de frig, am hotărît : Hai să plecăm ! Prinzîndu-se cu brațul de gîtul meu, strîngînd din dinți, hotărît să reziste durerilor, Jim mergea șchiopătînd alături de mine, fără să-mi dea însă vreunul din bagajele lui, felinarul, mîncarea, lasoul. Am înaintat mai bine decît ne-am fi așteptat ; acolo unde nu puteam merge unul lîngă altul, Jim venea în urma mea în patru labe ; mai tîrziu l-am lăsat apoi să se tîrască înaintea mea, ca să-l fac să priceapă că n-aveam de gînd s-o șterg. Marcajul cu cretă s-a dovedit destul de bun ; n-am fost scutiți de cîteva rătăciri cu reîntoarceri întortocheate, legate uneori de alte rătăciri, încît respirai ușurat cînd după cîteva ceasuri ajungeai măcar la marcajul părăsit, dar în același timp am realizat și faptul că a te tîrî și-a șchiopăta nu însemna nici pe departe a te cățăra. Ne aflam însă (după cum se știe astăzi) la șapte sute de picioare sub pămînt ! Recunosc că mi-era teamă de clipa cînd avea să se dovedească limpede că nu eram capabil să-mi trag prietenul în sus pe pereții de stîncă aproape verticali, ce va fi atunci ? Mai aveam lumină pentru vreo cincizeci de ceasuri, în măsura în care Jim nu mă mințea ; căci ceasul era la el. I-am spus : Ia să văd ! Jim rînji și-mi arătă cadranul ceasului din depărtare : Poftim ! Mă întrebam dacă nu schimbase ora. Dar la ce i-ar fi folosit ? Cu o minciună nu se face lumină. Îmi părea rău de el, se înțelege, cu piciorul care îl durea ; dar despre asta aproape că nu mai era vorba. Era vorba numai de timp. Știam oare de cîte ore aveam nevoie ca să ajung singur la suprafață ? De la accident nu mai mîncasem nimic. „Rock of Ages“ se numește astăzi locul unde s-a consumat și restul prieteniei noastre. Jim începu dintr-o dată să plîngă : N-am să ies niciodată de aici. Eu îi spuneam : Hai, lasă prostiile. După o primă și o a doua încercare de a-l lega pe Jim la coardă — era înnebunit de spaimă că aveam să mă cațăr înainte, pentru ca, o dată ajuns sus,

să-mi dezleg coarda, abandonîndu-l, o spaimă de înțeles poate — eram amîndoi storşi de vlagă şi, în plus, răniţi. Eu aveam o zgîrietură pe frunte. Nu ştiu însă dacă Jim trăsese de teamă că aş putea să mă dezleg sau fiindcă alunecase pe suprafaţa sticloasă pe care stătea doar într-un picior ; în orice caz smucitura fusese de ajuns ca să mă aducă din nou jos. Jim se jura că n-o făcuse cu intenţie. Mai rău decît zgîrietura de pe frunte, al cărei sînge îmi curgea pînă deasupra ochiului stîng, mă supărau însă mîinile, de pe care mi se jupuise pielea pînă la carne. Eram disperat. Iar Jim îmi tot spunea : Hai, lasă prostiile. Liniştea lui avu darul să mă facă suspicios şi atent peste măsură, precum un animal aflat la pîndă, în timp ce Jim îmi pansa mîinile, sacrificîndu-şi chiar mîneca propriei cămăşi. Era înduioşător, dar ce folos ! De altfel, unul din noi era mereu înduioşător, o dată Jim, o dată eu. Era ca un leagăn. Între timp orele treceau. Cînd la un moment dat am întrerupt tăcerea îngrozitoare, întrebînd : Cît e ceasul ?, Jim a refuzat să-mi arate ceasul, semn pentru mine că de-acum lupta se dădea pe faţă, ce mai încolo şi încoace. Jim spuse : De ce mă pîndeşti ? Eu i-am spus acelaşi lucru. La un moment dat, cînd nu m-am uitat un timp la el, a început să mănînce în taină din ultima lui bucată de carne. Ce-ai în stomac e-al tău, nu ţi-l mai fură nimeni, îşi zicea el probabil, căci, de fapt, se apropia ceasul cînd carnea de berbec din genţile noastre n-avea să mai ajungă decît pentru unul din noi, pentru cel mai puternic. Faţă de un picior rupt, două mîini zdrobite nu înseamnă decît durere ; dar la urma urmei puteai să te caţeri şi cu dureri, să încerci cel puţin să te reîntorci singur, în măsura în care mai eşti în puteri, la lumină, la viaţă. Or tocmai asta era : trebuia să mai fii încă în puteri şi să ai combustibil pentru cel puţin un felinar. Jim întrebă : Ce-ai de gînd ? Ce mai aşteptăm ? am întrebat eu. În ceea ce mă priveşte, îmi păstram carnea de berbec, deşi îmi era foame, adoptînd o tactică ce-mi permitea să aştept ca celălalt să-şi piardă puterile prin epuizare, ajungînd astfel să fiu eu cel mai puternic ; pînă una alta mă temeam însă că Jim, care îşi mîncase carnea, era mai în puteri decît mine, aşa că aceeaşi tactică mă sili să fiu atent ca nu cumva să adorm, căci altfel aş fi fost jefuit şi pierdut. Am petrecut astfel cîteva ore, ţinîndu-ne în şah

unul pe altul, vorbind vrute și nevrute despre planurile noastre de viitor, acolo sus, pe pămîntul verde ; pe Jim îl atrăgea orașul, mai ales New York-ul și femeile, cărora le dusese atîta timp dorul, iar pe mine mă atrăgea (în acele ceasuri) o existență de grădinar, pe cît posibil într-o zonă mănoasă. Ce naiba căutasem în bezna asta ! Ambele noastre felinare continuau să ardă ; Jim avea dreptate : Asta era risipă, o risipă idioată. De ce naiba nu-l stingea pe-al lui? Fiindcă nu avea încredere în mine, fiindcă în timp ce vorbea tot mereu despre prietenia noastră, mă bănuia că aș putea să-l las pradă, pe el, singurul meu prieten de atunci, întunericului de moarte. M-am interesat de starea durerilor lui, dacă-i era foame sau sete. Jim ! îmi spuse el mie — pe vremea aceea îmi ziceam și eu Jim, un nume cît se poate de răspîndit în America — Jim ! spuse el. N-avem voie să ne părăsim unul pe altul, înțelegi, trebuie să avem atîta minte. I-am spus : Atunci stinge-ți felinarul ! El spuse : Nu avem timp, Jim, trebuie să pornim la drum, trebuie să încercăm. După vreo cinci ore ajunsesem în următoarea cavernă, dar într-o asemenea stare de epuizare că a trebuit să ne culcăm imediat. Mi-am pus geanta cu merinde sub cap și mi-am înfășurat cureaua de mîna dreaptă, ca să mă trezesc în cazul în care Jim avea de gînd să-mi fure carnea. Cînd m-am trezit, Jim îmi spărsese felinarul, ca să pună o dată capăt, cum spunea el, risipei astea idioate. În același timp m-a rugat să-i dau jumătate din carnea mea ; se văicărea! Doar n-o să mă lași să mor de foame ! În fața noastră, luminat de unicul nostru felinar, se ridica peretele aproape vertical, locul acela destul de dificil, pe care însă îl mai parcursesem o dată de unul singur ; Jim era deja terminat de pe urma drumului pînă aici, așa că i-am spus deschis ce gîndeam : Jim, dă-mi felinarul tău, eu am să-ți las ultimele bucăți de carne și am să încerc să escaladez de unul singur acest perete. Căci era absurd să urci la coardă cu altul la fel de vlăguit, eu cu mîinile zdrelite, el cu piciorul rupt, aici, unde trebuia să fii în stare să te cațeri ca o maimuță. I-am spus : Dacă reușesc, Jim, ești și tu salvat, o să mă întorc cu ceilalți, să te scoatem de aici, e clar, nu? El spuse : Și dacă ai să cazi, Jim, cu felinar cu tot ? Am țipat : Și tu, Jim, dacă ai să aluneci, cu piciorul tău bolnav, și-ai să mă tragi și pe mine jos ca mai înainte, dumnezeule

mare, la ce-ţi foloseşte să mă ştii şi pe mine aici lîngă tine! A refuzat să-mi dea felinarul. Jim ! spuse el, nu poţi să mă laşi în întunericul de aici, nu poţi să faci una ca asta ! De fiecare dată cînd unul din noi avea curajul să fie egoist pe faţă, celălalt începea cu morala. Ştiu că şi eu am făcut exact la fel. Jim, i-am spus eu, nu poţi să-mi pretinzi să mor de foame lîngă tine, Jim, doar fiindcă tu ţi-ai rupt piciorul şi nu mai poţi să te caţeri, n-ai voie să-mi ceri una ca asta, Jim, dacă eşti prietenul meu. Încă o dată, pentru ultima oară, am devenit sentimentali, ne-am amintit de timpul petrecut împreună la *ranch*, de tot felul de drăgălăşenii, căci nimeni nu se putea îndoi de prietenia noastră, ba mai mult, să nu uităm că în toate acele luni, în care trăisem fără femei, fusesem capabili de anumite gesturi tandre, nu chiar atît de neobişnuite printre bărbaţi, care însă pentru Jim şi pentru mine erau cu totul noi. Chiar şi acum, în timp ce cu o mînă ţinea felinarul în aşa fel ca eu să nu pot ajunge la el, cu cealaltă mînă, cea stîngă, îmi scotea firele de păr din zgîrietura plină de sînge, şi n-a lipsit mult să cădem unul în braţele celuilalt şi să izbucnim în plîns; dacă n-ar fi fost vorba de felinar. După socoteala mea mai aveam o rezervă de cinci-şase ore de lumină ; urcuşul spre grota superioară, unde în cel mai bun caz te puteai orienta după geana de lumină de afară, dura, tot după socoteala mea, şapte sau opt ore, fără să adaugi ocolurile. Trebuia să luăm o hotărîre, şi anume acum, în faţa acestui perete. Ce atîta vorbărie ! Amîndoi voiam să trăim, cu demnitate pe cît posibil; dar ce te faci dacă celălalt vrea să te omoare cu demnitatea ta cu tot ? I-am mai spus o dată : Dă-mi felinarul, Jim, iar eu am să-ţi dau ultima mea bucată de carne. Jim rîse cum nu-l mai auzisem niciodată rîzînd, mă trecură fiori de groază. Jim, am întrebat eu speriat, ce-ai de gînd? Fără să mai spună un cuvînt, căci era destul de uşor de înţeles, îmi răspunse acţionînd. Porni şchiopătînd cît putea de repede spre perete, hotărît să schimbe rolurile, să urce el peretele abrupt şi să mă lase pe mine în schimb cu carnea de berbec. Jim ! am strigat eu şi l-am înhăţat chiar în faţa peretelui, acea cascadă de stalactite verzui, unde îşi căuta deja locuri de sprijin chiar lîngă crucea albă pe care o marcasem pentru urcuş. Jim spuse : Lasă-mă ! De spaimă, îmi pierdusem şirul vorbelor : Dacă ai fost vreodată prie-

tenul meu, ş.a.m.d. În momentul în care, la lumina felinarului, pe care Jim îl ţinea cu braţul întins, cît mai departe de mine, am zărit din nou scheletul cunoscut al predecesorului nostru, acest schelet al unui om aplecat înainte, care crăpase în locul acela singur-singurel (sau fuseseră şi ei doi?), ca un animal ; în acea clipă, în care groaza mută, adunată de-a lungul orelor în noi, a izbucnit, inevitabil, n-a mai existat decît o singură cale : lupta deschisă, lupta corp la corp, pe viaţă şi pe moarte a celor doi prieteni, cumplită, dar scurtă, căci sortit pieirii era cel care aluneca primul, prăbuşindu-se în abisuri de întunecime, zdrobit, amuţit.

— — —

— Ei, îi spun eu lui Knobel, paznicul şi ascultătorul meu, muşcînd în sfîrşit capătul trabucului duminical, cum v-a plăcut povestea ?

Knobel se uită ţintă la mine.

— Aveţi un foc ? întreb eu.

Nici acum nu mă aude.

— Nu ştiu, spun eu după ce am tras primele fumuri, care dintre cei doi prieteni a început de fapt lupta aceasta pe viaţă şi pe moarte, probabil că cel mai sincer dintre ei, în orice caz n-a ieşit din grotă decît unul singur, probabil că cel mai puternic. Numele lui e cunoscut, e scris chiar cu litere de metal pe o piatră comemorativă : Jim White. Într-un prospect care se vinde astăzi turiştilor, se spune ceva mai clar : *James Larkin (Jim) White, a young cowboy who made his first entry trip in 1901* *. Despre prietenul lui în schimb, care este amintit ca însoţitor, nu se spune decît : *a Mexican boy* **. Numele lui s-a pierdut, o dată cu el, şi cred că cel dispărut nici n-o să mai apară vreodată !

Knobel pare a fi puţin încurcat :

— ... şi dumneavoatră sînteţi Jim White ? întreabă el.

— Nu, rîd eu ; nu tocmai ! Dar am trecut şi eu prin aceleaşi întîmplări — întocmai.

Knobel pare a fi puţin dezamăgit.

---

* James Larkin (Jim) White, un tînăr cowboy, care a pătruns pentru prima oară în această peşteră în 1901 *(engl.)*.

** Un tînăr mexican *(engl.)*.

A doua după-amiază de cauţiune împreună cu Julika. Impresia mea vie cînd o revăd : Nu, nu e tot ea ! Femeia aceasta nu are absolut nimic de-a face cu povestea searbădă pe care am notat-o în ultimele zile în caietul meu de însemnări. Există două Julici cu totul diferite ! Aceasta nu e povestea ei ! etc.

— Ei ? întreabă ea de cîteva ori, ce e cu tine ? — De ce mă priveşti aşa ?

Astăzi e mai degajată decît mine. Propunerea mea de-a închiria o barcă cu vele o încîntă. Braţ la braţ mergem într-acolo. Nu prea ştiu despre ce să vorbim, aşa că sînt bucuros să mă ocup de vele, de cîrmă, în timp ce doamna Julika Stiller-Tschudy, azi într-o rochie galben-banan, după o clipă de ezitare cînd să sară în barca ce se legăna şi după altă clipă de îngrijorare cînd să găsească un loc unde ar putea fi puse la adăpost poşeta ei albă şi pălăria pariziană uşoară ca un fluture, s-a aşezat pe cealaltă bancă ; stă sprijinită în braţe, cuprinsă de o dulce toropeală. Julika nu trebuie decît să schimbe locul atunci cînd eu întorc barca. Apoi se lasă iar în voia trîndăvelii, în timp ce părul ei roşu flutură în vînt. Cît de diferită e ! Aici, pe lacul al cărui ţărm. deluros, suprapopulat şi mereu foarte apropiat, se pierde acum în pîcla toamnei, încît îţi dă puţin senzaţia de depărtare, sîntem pentru prima oară cît de cît singuri. Oare Julika îşi dă şi ea seama de asta ? În orice caz, nu trebuie să ne temen că dintr-o clipă într-alta ar putea să apară Knobel, bravul meu gardian, cu scrumiera. ...Mai tîrziu (reintors în celula mea) încerc în zadar să-i revăd chipul surîzător ; ştiu doar limpede că, atunci cînd rîde, aş vrea să-i cuprind faţa cu amîndouă mîinile, ca pe un dar ceresc care, de fapt, nu poate fi prins în mîini, ci doar crezut, şi că apoi, lucid şi treaz, îmi zic : nu există nimic care să nu poată fi cuprins în rîsul acesta ! Julika simte probabil la fel. Într-un context oarecare, pe care l-am uitat, mi-a spus chiar ea :

— Cînd sînt singură şi-mi amintesc de toate cîte s-au întîmplat, nu ştiu de ce, dar nu-mi vine deloc să rîd, aşa, de una singură, or ăsta-i lucrul cel mai rău, dacă mă-nţelegi. cel mult aş putea să rîd cu amărăciune şi răutate, încît mai tîrziu aş fi în stare să plîng din aceeaşi cauză.

Într-un moment de acalmie, ne dezbrăcăm în grabă şi ne aruncăm cu capul înainte în apa verzuie, care e deja destul de rece, înotăm în jurul bărcii lăsate în voia valurilor, dăm din picioare ca nişte copilandri. După aceea, în barcă, unde ne întindem cu apa şiroind pe noi şi uşor înfriguraţi sub soarele binefăcător, Julika spune :

— Eşti mai slab !

Mai slab decît cine ? De dragul idilei noastre, mă abţin să pun observaţia ei pe seama lui Stiller cel dispărut, ci presupun că e vorba tot de domnul necunoscut de la Paris, pe care, în mod ciudat, sînt mult mai puţin gelos decît pe Stiller al ei. Cum însă în apropierea noastră îşi fac tot mereu apariţia vaporaşele de agrement, trebuie să ne îmbrăcăm înainte de-a fi complet uscaţi. Între timp vîntul şi-a schimbat direcţia, şi mă văd silit la întoarcere să merg tot timpul împotriva vîntului ; de aceea era cît pe aci să întîrzii la închisoare. Julika mă duce cu taxiul.

...Chiar şi acum (seara, întins pe prici) continui să văd picăturile de apă de pe braţele ei, de pe fruntea pală de alabastru, apoi părul ud de la ceafă, numai inele, ca la statuile antice.

P.S.

În zilele următoare vrea să plece pentru o săptămînă la Paris, din cauza şcolii ei de balet ; am să-i duc dorul !

Am visat :

Port tunica militară a lui Stiller, casca şi puşca. Aud comenzi : Baterie, atenţie, drepţi ! La umăr, arm' ! În cadenţă înainteee, marş ! E cald, pămîntul pe care călcăm e pietros şi plin de hopuri. Şi a izbucnit războiul. Ştiu, în visul meu, cu exactitate : e 3.09.1939. Dar pentru mine data aceasta nu înseamnă trecut, aşa cum nu ai senzaţia că e vorba de ceva trecut cînd te visezi şezînd în banca ta de şcoală. Aud o voce în spatele meu, răguşită de enervare. Unul n-a mers în cadenţă. De ce nu iese în faţă vinovatul ? Stăm toţi în poziţie de drepţi. Faţa unui căpitan albită de furie. Dumneata, acolo ! strigă el, arătînd spre mine, şi într-adevăr, aud cum mă prezint : Mitraliorul Stiller. Ciudat, dar nici măcar în vis nu am sentimentul că aş fi mitraliorul Stiller, cu toate acestea, raportez cu fruntea

sus : Mitraliorul Stiller. Buzele căpitanului tremură. Pentru oameni de teapa mea, zice el, există în război anumite însărcinări ; înţeles? S-ajungem noi acolo şi-o să mă-nveţe el minte, pe mine (mitraliorul Stiller) fără să stea prea mult pe gînduri ; înţeles ? Stau în poziţie de drepţi, cu arma la umăr, şi înţeleg că acest căpitan elveţian îl urăşte din cine ştie ce motiv pe Stiller — dreptul lui de altfel — şi că mă poate oricînd omorî, uzînd de credinţa pe care am jurat-o patriei ; fără să stea prea mult pe gînduri — cu un ordin...

P.S.

Relatîndu-i apărătorului meu acest vis, îl văd vizibil enervat. Vorbim despre armată. Pentru el nu e de ajuns că, de dragul păcii (al păcii între el şi mine), admit că aceasta este un rău necesar. Armata pare a fi, chiar şi în Elveţia, ceva sfînt, iar apărătorul meu nu suportă să visezi urît despre ea. În realitate, susţine el, este de neconceput o atare ameninţare, de-a dreptul criminală, din partea unui ofiţer elveţian. Vă garantez eu ! spune el cu mîndria unui ofiţer elveţian, probabil maior. Vă garantez eu ! spune el de mai multe ori.

Răspuns către domnul Wilfried Stiller, fratele celui dispărut — din păcate n-am făcut nici de data aceasta o copie ! — care sună cam aşa : Scrisoarea plină de vorbe bune pe care i-aţi adresat-o fratelui dumneavoastră dispărut m-a mişcat profund, stimate domnule Stiller, mi-a amintit de mama mea, încît mi-au dat şi mie lacrimile, şi vă rog să mă scuzaţi că nu v-am scris atîta vreme. Toată viaţa mea e un şir de neglijenţe ! Nu sînt trist că nu mă întrebaţi de ele, ba dimpotrivă, vă sînt chiar recunoscător, ca şi pentru invitaţia frăţească ; ea îmi aminteşte de fratele meu şi de faptul că mi-am neglijat şi fratele. Ne-am certat doar arareori şi niciodată din pricini prea însemnate, căci n-am avut niciodată ceva însemnat în comun, aşa cel puţin mi se pare mie ; am făcut împreună excursii, doar fiindcă eram fraţi, excursii cu întîmplări paşnice în cort şi cu ceasuri de tăcere în jurul focului. De ce oare mi-am neglijat şi fratele ? Prietenii trebuie să se înţeleagă ca să fie prieteni, fraţii însă rămîn fraţi orice ar fi, şi la urma

urmei, aveţi dreptate, n-are nici o importanţă cine sînt, dacă aş fi măcar un frate adevărat ! În acest sens, rămîn...

Ultima noutate : paşaportul american cu care am călătorit peste tot în lume e fals. Oare nu i-am spus eu asta apărătorului meu încă de-acum cîteva săptămîni ? Se pare că nu mă pot face înţeles. Orice cuvînt este fals şi adevărat, asta e în firea cuvintelor, iar cel ce persistă în a crede tot sau nimic —

Procurorul meu (reîntors de la Pontresina) nu vrea nici el să audă prea multe despre Mexic, în schimb, îl interesează New York-ul foarte mult ; ajunge astfel să-mi vorbească pe un ton familiar, extra-profesional :

— Nevastă-mea era de-a dreptul îndrăgostită de New York, spune el.

— Aşa, spun eu.

— Locuia pe Riverside Drive.

— Aha, spun eu.

— Ştiţi unde e asta ?

— Bineînţeles, spun eu.

— Pe lîngă strada 108.

— Mda, spun eu, în apropiere de Columbia University.

— Corect ! spune el.

— Frumoasă zonă, spun eu, cu vedere spre Hudson, ştiu.

Ş.a.m.d.

La început, am impresia că, flecărind în acest fel, vrea doar să verifice dacă am locuit vreodată la New York, dacă ştiu într-adevăr oraşul. Pentru mine examenul acesta e o nimica toată. Times Square şi Fifth Avenue, Rockefeller Center, Broadway, Central Park şi Battery, astea ar fi locurile pe care procurorul meu le-a văzut el însuşi acum vreo cinci ani cu ocazia unei călătorii de o săptămînă la New York.

— Cunoaşteţi barul Rainbow ? mă întreabă el.

Dau din cap, îl las să se înflăcăreze, fiindcă îmi plac bărbaţii care pot să se înflăcăreze, şi nici nu-l corectez, anume că barul Rainbow, unde procurorul meu pare să fi petrecut o seară de neuitat, nu este cel mai înalt bar din Manhattan, din moment ce Empire State Building e mai înalt, dar nu-l întrerup. Pentru procurorul meu a însem-

nat un punct culminant, din cîte înțeleg ; în barul Rainbow s-a reîntîlnit cu soția sa după ce ani de zile fuseseră despărțiți.

Apoi întreb la rîndul meu :

— Ați fost și în Bowery ?

— Unde e asta ? întreabă el.

— Third Avenue.

— Nu.

Bowery, un vechi nume olandez, e un cartier unde nu mai intră nici poliția, refugiu al celor pierduți, deși se află în inima Manhattan-ului ; dai colțul pe lîngă un palat al justiției și te trezești, după o sută de pași, în lumea celor pierduți, a bețivilor, a rataților, a declasaților de orice fel, a oamenilor pe care viața însăși i-a condamnat. Nici măcar nu mai e nevoie de o închisoare pentru ei ; cine a aterizat în Bowery nu mai iese niciodată de acolo. Vara zac în rigole și pe trotuare ; iar dacă vrei să înaintezi printre ei, trebuie să te miști ca un cal pe tabla de șah. Iarna se aciuează în jurul godinurilor din azile, picotesc, se ceartă, sforăie, povestesc mereu aceeași poveste sau se bat între ei, pute a fitil, a gaz, a picioare nespălate. La un moment dat am văzut o figură pe care n-am s-o uit niciodată. Era trei noaptea, iar eu mă întorceam ca de obicei de la Blacky acasă, o luasem pe o scurtătură, încredințat că la ora aceea nu mai era nimeni pe stradă, mai ales pe gerul acela cumplit. Sus trecea uruind vechiul tren aerian cu geamurile lui pline de lumină caldă ; vîntul mătura gunoaiele de pe stradă, cîinii cotrobăiau prin ele. Cînd l-am văzut venind, m-am ascuns în spatele unui pilon al trenului aerian. Pe cap purta un melon negru ca diplomații, mirii și gangsterii ; fața îi era plină de sînge. În rest avea pe el o cravată, o cămașă albă, o haină neagră, dar atît ; mai jos era gol pușcă. Picioarușele sale de moșneag, subțiri și cenușiu-violacee erau echipate cu jartiere și pantofi. Era beat. Înjura, cădea, se tîra pe pavajul înghețat ; o mașină trecu în viteză, din fericire, fără să-l calce. Își găsi, în sfîrșit, pantalonul, încercă să se ridice sprijinit de un felinar și să-și îmbrace pantalonul său negru, alunecă, se întinse din nou cît era de lung pe pavajul înghețat. M-am gîndit, firește, că ar trebui să-l ajut, mi-a fost însă teamă că aș putea fi amestecat în cine știe ce

poveste, or eu tocmai de asta trebuia să mă feresc. Între timp bătrînul reuşise cel puţin să-şi scufunde piciorul stîng în pantalon ; i-am urat succes şi mă pregăteam să plec. De undeva am auzit venind voci, fără să văd bărbaţii, voci pline de ură la adresa nefericitului de acolo. M-am retras imediat în umbra protectoare a pilonului de fier ; sus vîjîia trenul aerian. Încercînd să-şi bage şi cel ce-al doilea picior în pantaloni, alunecase din nou, rămase întins gol-puşcă, horcăind. Melonul său se rostogoli purtat de vînt. Nici măcar nu se mai apără cînd un cîine veni să-l miroasă. Începusem să tremur şi mă hotărîsem să mă retrag de la un pilon la altul. De cealaltă parte a străzii treceau oameni, care nici ei nu-l ajutau. Se ştie doar ce urmează. În cele din urmă, binefăcătorul trebuie să demonstreze că nu el e asasinul, să aibă alibi şi aşa mai departe. Or puteam eu să pretind una ca asta de la Blacky? La depărtare de un bloc se afla staţia, puteam să mă urc în tren şi în douăzeci de minute aş fi fost acasă, unde Blacky suna deja, ca să-mi ureze noapte bună. Din depărtare nu mai vedeam decît o grămăjoară întunecată pe pavaj, aproximativ singurul lucru pe care vîntul tăios nu-l purta de colo-colo. Dintr-o dată m-am trezit cu un individ în spate, care îmi puse mîna pe umăr ; era nebărbierit, avea chelie şi ochi roşii de peşte ; în rest, un chip destul de simpatic, mi-a cerut o ţigară. Şi foc. Şi s-a declarat mulţumit cu atît, mi-a dat drumul şi a luat-o pe stradă în jos; văzu grămăjoara întunecată de pe pavaj, se apropie de el, aşa cum eu nu îndrăznisem, şi plecă apoi mai departe. Sus trecea din nou uruind un tren. În cele din urmă am îndrăznit şi eu să mă apropii de beţivul care nu mai mişca. Zăcea pe burtă, învineţit de frig, şi avea şi părul rar năclăit de sînge. Am văzut rana de la cap, l-am scuturat, i-am ridicat braţul, era mort. Faţa lui m-a îngrozit în aşa hal, încît am luat-o la goană, şi n-am anunţat nimic, deşi era propriul meu tată.

— Tatăl dumneavoastră ?

Zîmbeşte, procurorul meu. Se vede că nu mă crede, cum nu crede nici povestea asasinării soţiei mele. Întreabă ca şi cum n-ar fi auzit bine :

— Tatăl dumneavoastră ?

— Tatăl meu vitreg, zic eu. Orişicît.

Chiar şi atunci însă cînd nu poate să mă creadă, procurorul e mult mai drăguţ decît apărătorul meu, nu e indignat cînd concepţiile noastre despre adevăr nu coincid. Îşi scutură o ţigară, spune :

— Nu cred că nevastă-mea a vizitat cartiere de felul acesta.

Tot timpul o pomeneşte pe nevasta lui.

— Aţi fost în Fire Island ?

— Da, întreb eu, de ce ?

— Se pare că e foarte frumos acolo, cel puţin aşa zice nevastă-mea, şi în general toate împrejurimile New York-ului.

— Foarte frumoase.

— Nevastă-mea nu avea din păcate maşină, îmi explică el, dar ieşea destul de des, din cîte ştiu, cu prieteni.

— Aşa trebuie, spun eu.

— Dumneavoastră aveaţi maşină ?

— Eu, rîd eu, nu.

Nu ştiu de ce, dar afirmaţia aceasta pare să-l bucure, să-l liniştească, să-l înviorează şi să-l elibereze de un gînd pe care nu prea pot să i-l ghicesc.

— Nu, confirm eu, n-am avut o maşină care să-mi aparţină, dar toată vara am umblat cu maşina lui Dick, sărmanu', care era bolnav.

Nu ştiu de ce, dar afirmaţia aceasta nu-l mai bucură deloc, şi simt că excursiile mele de la sfîrşit de săptămînă îl interesează dintr-o dată foarte tare. Vara, New York-ul e de-a dreptul insuportabil, desigur, şi cine poate pleacă din oraş cum are o zi liberă. Sute de mii de maşini rulează astfel duminica peste Washington Bridge, în trei şiruri paralele, o armată de orăşeni care caută cu înfrigurare natura. Deşi natura e de mult timp prezentă pe ambele părţi ; trecem pe lîngă lacuri, păduri cu desiş verde, păduri care cresc în voie, nesupravegheate, iar apoi, din nou, cîmpii întinse, fără o casă, o adevărată încîntare, da, raiul pe pămînt, doar că : treci pe lîngă el. Angrenat în banda aceasta rulantă de maşini strălucitoare, care toate respectă viteza prescrisă de patruzeci sau şaizeci de mile la oră, nu poţi să te opreşti pur şi simplu, ca să miroşi un con de brad. Doar cine are pană poate să tragă în iarba de pe margine ca să nu deregleze în mod ireparabil fluxul ne-

întrerupt, iar cine trage pe dreapta fără să aibă o pană se alege cu o amendă. Mergem, aşadar, mai departe, tot mai departe ! Şoselele sînt fără cusur, se înţelege, străbat în curbe ample ţinutul acela lin de dealuri înverzite, oh, n-ar trebui decît să cobori din maşină şi te-ai afla într-un ţinut mai natural decît a visat vreodată Jean-Jacques Rousseau. Bineînţeles că există căi de acces, gîndite cu precizie, în aşa fel încît să poţi părăsi autostrada fără pericol, fără intersectări şi fără claxon şi să ajungi, urmînd arabescurile ample ale drumului, într-o şosea laterală, care duce spre o localitate, spre o uzină, spre un aeroport. Noi însă vrem să ajungem în sînul naturii. Aşa că intrăm la loc în şir ! După două sau trei ore încep să devin nervos. Cum toţi îşi văd de drum, maşină lîngă maşină, e de presupus că există ţinte care te vor răsplăti pentru drumul acesta. Cum spuneam : natura e aici, sub nasul nostru, dar nu avem voie să pătrundem în ea ; alunecă pe lîngă noi ca un film color cu pădure şi lac şi stufăriş. Lîngă noi rulează un Nash cu difuzorul din care răsună o transmisie de baseball. Încercăm să i-o luăm înainte, ca să schimbăm vecinul, şi, în sfîrşit, reuşim, acum ne aflăm lîngă un Ford şi auzim a şaptea de Beethoven, dar nu asta căutăm noi acum, ci aş vrea pur şi simplu să ştiu unde o să ajungem în cele din urmă. E oare posibil să mergem aşa toată duminica ? E posibil. După vreo trei ore, ca să ne mai dezmorţim puţin, tragem într-un aşa-numit *picnic-camp*. Plăteşti o taxă modestă de intrare în natura care se compune dintr-un lac idilic, dintr-o pajişte întinsă, unde se joacă baseball, dintr-o pădure de arbori minunaţi, iar în rest dintr-un parc de maşini strălucitoare cu hamacuri între ele, cu măsuţe pliante, difuzoare şi vetre, gata pregătite, incluse în taxa de intrare. Într-o maşină văd o tînără care citeşte o revistă : *How to enjoy life* * ; de altfel nu e singura care preferă să stea în fotoliile mai comode ale maşini. *Camp*-ul e foarte mare ; iar cu timpul găsim un versant mai abrupt unde nu mai sînt maşini, şi nici oameni ; căci acolo unde nu ajunge maşina nu are nici omul ce căuta. Peste tot, taxa de intrare se justifică din plin ; coşuri de gunoi plantate în pă-

---

* Cum să te bucuri de viaţă *(engl.)*.

dure, cişmele cu apă potabilă, leagăne pentru copii ; îngrijitoarea pentru copii fiind şi ea inclusă în taxă. O casă cu coca-cola şi instalaţii sanitare, amenajată în chip de cabană romantică, corespunde unor necesităţi generale. Un cabinet de prim ajutor, în cazul în care cineva se taie la deget, şi telefon, ca să fii în permanentă legătură cu oraşul, şi o staţie de benzină exemplară, totul se găseşte aici în natura nefalsificată şi, în rest, neatinsă, în cuprinsul unei regiuni în care omul nu calcă niciodată. Am încercat totuşi să pătrundem în această regiune ; e posibil, dar nu e uşor, deoarece pur şi simplu nu există cărări pentru pietoni, şi trebuie să ai noroc să descoperi cine ştie ce drumeag îngust unde poţi să opreşti cît de cît maşina la margine. O pereche de îndrăgostiţi vrăjită de priveliştea unei ape cu nuferi, nu stă pe mal, ci în maşină, aşa cum se obişnuieşte ; radioul lor cîntă atît de încet încît abia îl auzim. Mai faci cîţiva paşi, şi e linişte ca într-o pădure tropicală, fluturii zboară nestingheriţi şi începi să crezi că eşti primul om care a ajuns pînă aici ; malul din jurul lacului nu are nici un podeţ, nici o cabană, nici urmă de om, pe kilometri întregi doar un singur pescar. De cum ne vede, porneşte spre noi, intră în vorbă şi se aşează imediat lîngă noi, ca să pescuiască mai departe, ca să nu fie singur. Spre ora patru după-amiază o luăm de la început, rulăm din nou ca azi dimineaţă, dar în direcţie opusă şi mult mai încet ; New York-ul îşi adună milioanele, ambuteiajele nu pot fi evitate. E cald, aştepţi şi transpiri, aştepţi şi încerci să mai furi o lungime de maşină ; coloana se urneşte din nou, la pas, apoi din nou cu toată viteza, şi din nou un ambuteiaj. Se vede un şarpe de patru-cinci sute de maşini care strălucesc în căldura de afară, şi elicopterele care se rotesc deasupra regiunii, coboară deasupra coloanei oprite ca să anunţe prin difuzoare care străzi sînt mai puţin aglomerate. Aşa se merge vreo trei, patru sau cinci ore ; pînă cînd ajungi din nou în New York, întrucîtva obosit, se-nţelege, bucuros de duş, chiar dacă nu ţi-e de mare folos, şi bucuros de o cămaşă curată, bucuros de un cinematograf răcoros ; e miezul nopţii şi tot te mai simţi ca într-un cuptor, iar oceanul îşi întinde umezeala ca o pătură asupra oraşului înfierbîntat. Nici vorbă nu poate fi să dormi cu ferestrele deschise.

Fluxul maşinilor cu cauciucurile care fluieră uşor nu vrea să înceteze pînă nu iei un somnifer. Se scurg zi şi noapte...

— Ştiu, spune procurorul după această relatare conştiincioasă, ştiu, exact aşa povesteşte şi nevastă-mea.

— Nu-i aşa ?

— Vara la New York, spune nevastă-mea, e îngrozitoare.

— Toţi spun asta.

— Pur şi simplu îngrozitoare.

— Şi cu toate acestea e un oraş captivant, spun eu în încheiere, un oraş grozav !

În sfîrşit pune întrebarea hotărîtoare :

— Cine vă însoţea în aceste excursii ? Nu eraţi, dacă am înţeles eu bine, singur.

— Nu.

— Aş putea să vă întreb.

— Domnule procuror, spun eu, nu era nevasta dumneavoastră.

La care el îmi zîmbeşte, mă priveşte.

— Pe cuvînt de onoare, spun eu.

Ciudate interogatorii.

Wilfried îmi răspunde :

„Stimate domn ! Scrisoarea dumneavoastră m-a tulburat nespus, cum vă puteţi închipui, deoarece domnul dr. Bohnenblust, care a trecut personal pe la noi ca să ia un album cu fotografii al fratelui meu pentru dosar, a susţinut cu toată fermitatea că sînteţi fratele meu şi că eliberarea dumneavoastră e doar o chestiune de cîteva zile, cu condiţia ca dumneavoastră resp. fratele meu să nu fi fost amestecat în afacerea Smyrnov ; în ceea ce mă priveşte, i-am spus imediat domnului dr. Bohnenblust că, după ştiinţa mea, fratele meu n-a mai avut nici un fel de activităţi politice după întoarcerea din Spania şi în nici un caz n-a lucrat ca agent. Vă rog de asemenea să mă scuzaţi pentru scrisoarea nepotrivită pe care v-am scris-o. Referitor la vizita mea, la care mă rugaţi să renunţ pentru a evita orice neînţelegere, trebuie să vă informez că în urma unei invitaţii din partea judecătorului de instrucţie sînt din păcate obligat să mă prezint la o confruntare, pre-

supun însă că între timp aţi fost informat şi dumneavoastră. Puteţi desigur să vă închipuiţi, prin ce emoţii am trecut la momentul respectiv, stimate domn, să mă înţelegeţi şi să-mi iertaţi graba cu care v-am scris, şi aş dori totodată să vă mulţumesc pentru scrisoarea dumneavoastră scurtă dar plină de înţelegere, în pofida încurcăturii provocate de mine. Îmi dau seama că nu v-a fost uşor să o scrieţi. În speranţa că nu sînteţi supărat pe mine şi că veţi răspunde invitaţiei noastre de-a veni să locuiţi la noi după eliberare, chiar dacă nu sînteţi fratele meu dispărut, vă transmit dumneavoastră şi domnului dr. Bohnenblust sincere salutări şi urări de bine şi rămîn, cu stimă, al dumneavoastră, Wilfried Stiller, agronom diplomat."

Julika nu ştie nimic despre o afacere Smyrnov, sau cel puţin nimic precis. E vorba de o afacere politică în tot cazul care la vremea ei a făcut multă vîlvă, atît de multă încît opinia publică nici nu mai poate să vadă ce s-a întîmplat cu adevărat...

Astăzi, din păcate, plouă.

Ne petrecem după-amiaza de cauţiune la ea la hotel. Tot uitase Julika o scrisoare foarte urgentă care trebuia trimisă la Paris, iar eu o însoţesc, bineînţeles. Cînd portarul îmi atrage atenţia cu o mină mai mult decît dubioasă că trebuie să aştept în holul hotelului, Julika îi spune fără să roşească : Domnul este soţul meu ! la care portarul roşeşte la rîndul lui, murmură o scuză şi mă conduce la lift ca pe un om de onoare. Pe mine minciuna aceasta dictată de împrejurări mă încîntă ; în lift, rămas singur cu Julika, o şi laud pentru prezenţa ei de spirit, mai tîrziu însă, o dată ajunşi în camera ei, nu mai insist. Oare Julika mă iubeşte cu adevărat ? Acum n-ar mai lipsi decît să devin gelos ! Omul din Paris, căruia Julika îi scrie epistole atît de urgente şi în plus foarte lungi, se numeşte Dmitrici, probabil francez rus din vechea emigraţie, Jean-Louis Dmitrici. Nu mi-a spus ea numele, l-am văzut eu pe scrisoarea pe care ea a pus-o imediat ce-am intrat sub poşeta ei albă, ca să n-o mai uite o dată, m-am uitat pe ascuns în timp ce ea se pudra şi se ruja în faţa oglinzii.

Din nou am visat uniforma.

Plimbare prin curtea închisorii, un patrulater care îmi aminteşte de peristilul vechilor mînăstiri ! Cine nu simte din cînd în cînd dorinţa de-a se călugări ? Undeva în Serbia sau Peru, n-are importanţă, peste tot soarele e acelaşi, locul nu mai are nici o importanţă, în aceasta constă libertatea ; ştiu. Iar apoi patrulaterul acesta al curţii închisorii, cu crengi în culorile toamnei, cu porumbeii care uguie şi, mai ales, cu aerul trîndav, pe care mi l-am luat, îmi aminteşte de curtea, ce-i drept mai mare şi presărată cu sculpturi, dar la rîndul ei înconjurată de faţade şi ziduri, a Muzeului de Artă Modernă din New York. Oare atunci eram mai liber ca acum ? Puteam să mă duc oriunde voiam şi totuşi, au fost timpuri îngrozitoare, de fapt, nu e adevărat că mi-ar fi dor de acele timpuri sau de oricare alt timp al vieţii mele.

P.S.
Julika : — ori dispărutul Stiller se înşela pur şi simplu atunci cînd o compara pe femeia aceasta cu un animal rece marin, dacă nu cumva era chiar vina lui că Julika nu era femeie — ori Julika a avut după dispariţia lui Stiller o experienţă care a schimbat-o total. Ce fel de experienţă?

P.S.
Poate că e un agent, acest Jean-Louis Dmitrici, sau intendentul şcolii de balet, un factotum de şaptezeci şi şapte de ani, iar plicul de acum cîteva zile fusese atît de gros fiindcă avea în el formulare pe care Julika trebuise să le iscălească sau — ce ştiu eu ! — o fi vreun croitor de dame, acest Monsieur Dmitrici, sau un subchiriaş căruia i-a trimis un contract, sau doctorul ei, sau avocatul, există mii de posibilităţi...

Prietenul meu, procurorul, e o mană cerească. Zîmbetul lui îmi înlocuieşte whisky-ul. E un zîmbet aproape imperceptibil, care-şi scuteşte partenerul de orice prefăcătorie şi-l lasă să fie aşa cum este. Cît de rar este un astfel de zîmbet ! Numai celui ce a plîns o dată şi e în stare să şi recunoască acest lucru, numai aceluia îi înfloreşte un astfel de zîmbet, bun şi foarte precis în ştiinţa sa, nici pierdut şi nici batjocoritor.

Domnul dr. Bonnenblust, apărătorul meu din oficiu, are bineînţeles dreptate : — chiar dacă îi povestesc de o sută de ori cum arată un incendiu al unei fabrici de cherestea californiene, cum se fardează negresa americană, care e cromatica New York-ului seara pe viscol cu furtună (există şi aşa ceva) sau cum trebuie să procedezi în portul din Brooklyn ca să intri în ţară fără paşaport, toate acestea nu dovedesc defel că aş fi fost într-adevăr acolo. Trăim într-o epocă a reproducţiei. Cele mai multe lucruri, din care se compune imaginea noastră despre lume, nu le-am văzut niciodată cu ochii noştri, mai bine zis : le-am văzut cu ochii noştri, dar fără să fim de faţă ; sîntem telespectatori, teleascultători, teleştiutori. Poţi să nu fi plecat niciodată din orăşelul tău, vocea lui Hitler îţi răsună totuşi limpede în urechi, pe şahul Persiei l-ai văzut de la trei metri distanţă, ştii cum urlă musonul peste Himalaia sau cum arată lumea la o mie de metri sub nivelul mării. Le ştim de-acum pe toate. Asta nu înseamnă că am fi ajuns vreodată la o mie de metri sub nivelul mării sau pînă aproape sus pe Everest (cum s-a întîmplat cu elveţienii)! Iar în ceea ce priveşte viaţa noastră lăuntrică, lucrurile se petrec la fel. Le ştim de-acum pe toate. Dar cum naiba aş putea să-i dovedesc apărătorului meu că nu mi-am descoperit instinctele primare datorită lui Carl Gustav Jung, că nu cunosc gelozia datorită lui Proust, Spania datorită lui Hemingway, Parisul datorită lui Ernst Jünger, Elveţia datorită lui Mark Twain, Mexicul datorită lui Graham Greene, spaima de moarte datorită lui Bernanos, sentimentul ratării datorită lui Kafka şi cîte altele datorită lui Thomas Mann ? E adevărat că, pe de altă parte, nu trebuie să-i fi citit niciodată pe aceşti domni, căci auzi de ei de la ceilalţi cunoscuţi care, la rîndul lor, trăiesc deja din plagiat. Ce timpuri ! Nu înseamnă nimic faptul de-a fi văzut peştii-spadă, sau de-a fi iubit o mulatră, ai fi putut la fel de bine să te duci la un matineu cu filme de artă ; nici gîndurile nu mai reprezintă mare lucru, o, nu, în vremurile acestea a devenit o raritate doar capul care plagiază un singur gînditor ; dă dovadă de multă personalitate cel care vede lumea cu ochii lui Heidegger şi numai cu ai lui, noi ceilalţi înotăm cu toţii într-un cocktail ce conţine aproximativ totul, amestecat fiind în modul cel

mai rafinat de Eliot ; ştim de toate şi nici măcar povestirile noastre despre lumea vizibilă nu mai înseamnă nimic ; pentru noi, astăzi, nu mai există nici o *terra incognita*. La ce bun să tot povesteşti ! Nu înseamnă că ai şi fost de faţă. Apărătorul meu are dreptate. Şi cu toate acestea ! —

Jur :

Există o mulatră pe nume Florence, fiica unui docher, şi a fost o vreme cînd o vedeam zilnic şi stăteam de vorbă cu ea, despărţiţi, ce-i drept, de un gard confecţionat din tablă ondulată şi năpădit de tufişuri de mure. Există această Florence cu mersul de gazelă. O visam, desigur, în cele mai neobişnuite situaţii ; dar a doua zi ea exista în realitate. Un clămpănit de pantofi cu tocuri pe veranda lor de lemn, şi eu mă şi înfiinţam în spatele perdelelor găurite ale cabanei mele, ca s-o văd pe Florence, ajungînd de cele mai multe ori prea tîrziu ; apoi însă o aşteptam pînă ce ieşea din nou cu găleata plină, deşerta lăturile spre gardul meu, dădea din cap, căci în acel moment, îmi făceam şi eu apariţia, mînat de o patimă oarbă. Ea spunea : *Hello !* iar eu spuneam : *Hello !* Şi nu îndrăznesc să descriu zîmbetul ei alb pe chipul de ciocolată, căci astfel de zîmbete s-au mai văzut în filmele de artă, în reviste, şi chiar într-un spectacol de varieté din acest orăşel, ştiu, iar vocea ei neobişnuită există şi ea pe discuri, aproape aceeaşi voce... Iar apoi, cînd ne întîlneam nu tocmai întîmplător în grădină, Florence îmi spunea : *What about your cat ?* * Căci la un moment dat, cu luni în urmă, o întrebasem pe Florence dacă nu văzuse pisica, animalul acela blestemat, bestie graţioasă, pe care într-o seară o închisesem în frigider ; — de altfel povestea e cunoscută. Florence nu ştia, fireşte, nimic despre acest intermezzo răcoros, bănuia însă ceva din luptele care se dădeau în mine din pricina acestei pisici negre (era de fapt gri, o chema Little Grey, dar noaptea, în faţa ferestrelor mele închise, era întotdeauna neagră), şi era de părere că ar trebui să-i arăt mai multă iubire, pisicii. Eu însă n-o iubeam decît pe Florence, iar lucrul acesta îl simţea ea prea

---

* Ce-ţi mai face pisica ? *(engl.)*

bine, pisica. Şi Florence probabil... Cînd Florence nu era acasă, cînd vocea ei nu putea fi auzită, cutreieram toate barurile cartierului, ca s-o găsesc. De cele mai multe ori, fără succes. O dată însă am găsit-o într-adevăr.

Se ştie cum dansează negrii. Partenerul ei era un sergent al armatei americane, ciocolatiu şi el. Cei doi dansau, dansau în aşa fel, încît în jurul lor se formase un cerc de spectatori, care la un moment dat au început să bată din palme în ritmuri tot mai rapide, ajungînd în cele din urmă la un soi de frenezie. Sergentul american, o namilă cu şolduri înguste, ca de leu, cu picioare de cauciuc şi cu gura întredeschisă de plăcere, cu ochii orbi de extaz, un individ care avea torsul şi umerii unui sclav de Michelangelo, ei bine, omul acesta n-a mai putut ; Florence dansa acum singură. Aş fi putut să intru eu în loc, dacă m-aş fi simţit în stare. Florence dansa tot singură, apoi a venit unul, care a început s-o rotească, abia atingîndu-i degetele, şi s-o înconjoare, apoi s-o cuprindă cu palma întinsă şi s-o coboare dintr-o mişcare pînă aproape jos pe parchet, ca apoi s-o prindă de şolduri şi s-o ridice pînă sus, sub tavanul scund al sălii ; la care Florence făcu o mişcare atît de maiestuoasă cu braţele, într-o pornire de beatitudine triumfătoare, încît te simţeai ca un invalid încătuşat într-un trup fără forţă şi expresie, şi ateriză apoi pe parchet, uşoară ca o pasăre ; nu se mai auzea acum decît un răpăit surd, ca din junglă, un tremur, un fel de tăcere înnebunitoare, în timp ce ea continua să danseze. Un al treilea dansator urmă la rînd, şi al patrulea. Iar apoi, dintr-o dată, fără să dea cel mai mic semn de oboseală, Florence izbucni în rîs şi se opri ; dezinvoltă ca un copil, un copil foarte fericit, care a avut voie să se dea în carusel, iar acum mai străluceşte încă de bucurie, se fofilă printre măsuţe, ieşind afară, ca să-şi pudreze probabil nasul, mă văzu pe mine şi spuse : *Hello !* iar eu am spus : *Hello !* şi ea a mai spus chiar : *Nice tot see you !* * şi aproape că mă simţeam consolat în tulburarea dulce-amară ce mă cuprinsese la gîndul că în veci n-aş fi putut să fac faţă unei fete ca ea.

Cu atît mai mult mă perpeleam însă de dorul ei.

---

* Mă bucur să te văd ! *(engl.)*

Iar apoi, într-o duminică toridă, am auzit din nou mult aşteptatul clămpănit al pantofilor ei, m-am postat în spatele perdelelor şi am văzut : tatăl ei, docherul, în costum negru, aşa încît arăta pe jumătate ca un chelner, pe jumătate ca un pastor, îşi făcea de lucru cu mătura, curăţa ici-colo grădina din spate, iar tufele erau deja împodobite cu panglici colorate, chiar şi gardul meu de tablă ondulată era împodobit cu panglici colorate, iar Florence, într-o rochie de seară extravagantă, colorată ca un papagal, scotea scaune din casă. Se pregătea o petrecere în grădină. Mama lui Florence, un fel de mumă pămîntie, apăru şi ea cu un tort uriaş, îl aşeză pe masa acoperită cu o faţă de masă albă, propti deasupra lui o umbrelă, ca tortul să nu se topească la soare, apoi puse floricele în jur. Din spatele perdelelor le împărtăşeam emoţia. În timp ce docherul nu era preocupat decît de scara şi grădina sa, unde nu suporta să mai vadă un gunoi, o creangă uscată sau o conservă goală (le-a aruncat pe toate peste gard la mine) şi nici măcar un chibrit, pe scurt, în timp ce tatăl se pusese exclusiv în slujba măturii, mama şi fata nu mai prididеau cu treaba ; un castron mare cu cruşon apăru pe masă tot sub umbrelă, apoi pahare de toate felurile şi măsurile, şi rînd pe rînd apărură apoi şi musafirii, familii cu copii de toate vîrstele, femeile în toalete de seară multicolore, încît grădina ajunsese în scurt timp să semene cu o volieră, iar bărbaţii cu toţii în costum negru şi cu cămaşă albă, se înţelege. Unul care venise cu un Nash nounouţ purta şi ochelari cu ramă de baga. Era foarte cald. Dincolo de primele saluturi, neamul nu mai avea, pare-se, prea multe să-şi spună. Sergentul se afla şi el printre ei. Pînă şi plozii de-o şchioapă cu părul lor creţ şi cu ochii mari, puştii în cămăşi albe, fetiţele cu panglici colorate în codiţele lor scurte, toţi erau cuminţi şi serioşi. Adulţii se aşezară, îşi puseră picior peste picior, unii fumau. Pe lîngă cîteva fete, care după culoare nu mai erau negrese, dar pe care le recunoşteai a fi negrese după trăsăturile feţei, după dinţi, şi după gambele incredibil de zvelte, dar mai ales după graţia felină a mişcărilor — niciodată mîna nu se mişcă fără ca mişcarea să pornească din braţ, şi niciodată capul nu se întoarce fără ca mişcarea să urce din spate, să se continue în umeri ; lentă sau rapidă, mişcarea

e întotdeauna desăvîrşită, inconştientă şi curgătoare, fără crispări în restul corpului ; ţîşnind, zăbovind, mişcarea e mereu rotunjită, în acord cu sine însăşi — pe scurt, pe lîngă fete ca Florence care nu mai au părul creţ, existau în acest grup şi alte tipuri, africani cu pielea neagră-cenuşie şi buze violet-cenuşii, cu mîini ca mănuşile de box, taţi de care fetele lor descreţite se cam jenau. Cel cu Nash-ul dădea tonul; era foarte cald, cum spuneam, dar nici unul nu şi-ar fi scos haina neagră ; tocmai plicticos-convenţionalul unei astfel de reuniuni cu ţigări şi formule, cuminţenia numeroşilor copii care îmi amintea de numerele de dresură de la circ, amabilitatea rigidă a relaţiilor dintre rubedenii, amorţeala generală, constrîngerea şi lipsa de chef, cît şi continua demonstraţie în şi pentru familie că ţi-ai însuşit bunele maniere, această caricatură desăvîrşită a unei mici burghezii albe, care habar nu are de Africa, toate acestea constituiau pentru ei evenimentul, zic eu ; acum se purtau într-adevăr ca albii. Cînd docherul a venit să sune la mine şi să mă invite la cruşon, am îmbrăcat, fireşte, o cămaşă albă şi haina cea mai întunecată la culoare pe care o aveam. Toţi mi-au spus: *Nice tot see you !*, iar în discuţii mai apropiate : *How do you like America ?* * Sergentul cu coapse de leu şi cu umerii unui sclav de Michelangelo venise în permisie, după cum am aflat, restul anului era staţionat la Frankfurt, pentru ca ruşii să nu se apropie prea tare de America ; l-am întrebat la rîndul meu : *How do you like Frankfurt ?*, iar din laudele lui politicoase am înţeles că ne băga pe noi, europenii, în aceeaşi oală. Apoi însă, în sfîrşit, ni se alătură şi superba mea Florence, îmi întinse un pahar cu cruşon şi spuse :

— *This ist Joe, my husband* ** !

I-am felicitat.

— *And what about your cat ?*

Se căsătoriseră în duminica aceea, iar Joe urma să mai rămînă încă trei săptămîni în permisie, vreau să spun că urmau trei săptămîni în care Florence nu avea să fie văzută în casa tatălui ei... Îndrăgostit cum eram, nu puteam să las aceste trei săptămîni să treacă fără s-o văd măcar pe

---

* Cum vă place America ? *(engl.)*

** Acesta e Joe, soţul meu. *(engl.)*

Florence la slujba religioasă, căci acum ştiam cărei biserici îi aparţine. Se numea Second Olivet Baptist Church şi se înfăţişa în chip de baracă, aproape de nedeosebit printre celelalte magazii din jur, dacă n-ar fi avut o faţadă într-un gotic de lemn, datînd, presupun, din anii douăzeci ai secolului nostru. Pe scena dinăuntru, în stînga şi în dreapta microfonului, atîrnau două steaguri mari, cel american şi unul alb, iar în rest, în afara unui pian negru, locul era gol, ca o sală de sport. Întreaga comunitate, destul de numeroasă, murmura în chip ciudat, iar în faţă de tot stătea un negru în costum deschis de duminică, rostind întrebări care conţineau de fiecare dată cuvîntul „păcat", iar oamenii dădeau din cap, cîte unii strigau : *O yes, my Lord, o yes !* Întrebările, puse pe un ton obişnuit, se repetau cu mici modificări, sunau însă, pe măsură ce se repetau, cu tot mai mare intensitate, deşi vocea era la fel de scăzută. O femeie tînără strigă de undeva : *I know, my Lord, I know !** Cei mai mulţi murmurau, cîte unii priveau plictisiţi în aer, femeia însă ţipa şi începuse să rostească propoziţii întregi, să geamă, de ziceai că are nevoie de ajutor. Examinatorul în costum de duminică, nesmintit în reiterarea întrebărilor sale, nu mai era o persoană, ci doar un receptacul uman al unei voci care se revărsa peste comunitate, întrebările sale deveniră strigăte, cîntare, în cele din urmă, ţipăt, puternic, dureros, care mă pătrunse pînă în măduva oaselor. Ca din depărtare, asemeni unui ecou, venea şi răspunsul murmurat al credincioşilor, ce-şi ţineau capetele plecate, în timp ce alţii îşi acoperiseră faţa cu mîinile. Femeia, — cea care gemea — se ridicase de pe banca ei, o tînără negresă cu pălărie cuconoasă, cu mănuşi albe, pe care le întinsese spre cer, ţinînd o poşetă roşie cu ele. *My Lord!* ţipă ea, *My Lord, my Lord!* iar apoi, fără ca cineva s-o oprească, căzu în genunchi, dispărînd din cîmpul meu vizual, rămase acolo scîncind, aşa cum scînceşti poate în camera de tortură, articulînd sunete ale unei cazne supreme, ce nu mai pot fi deosebite de cele ale plăcerii ; vocea ei se topi în plîns. Rugăciunea însă a celor mulţi, se desăvîrşi în întrebările ce se abăteau cu tot mai multă insistenţă, tot mai tare, pînă ce se pierdură

---

* Ştiu, Dumnezeul meu, ştiu ! *(engl.)*

în sfîrşit în extazul fără glas — apoi o clipă de linişte absolută, de epuizare, apoi relaxarea, capetele din faţa mea se ridicară, o matroană la pian începu să cînte cîteva ritmuri lejere, dascălii umblau de colo-colo, împărţind evantaie colorate pe care le oferea, aşa cum se putea citi pe ele, un coafor (*around the corner* *), şi cu toţii începură să-şi facă vînt... Pe Florence n-am apucat s-o văd, în schimb l-am zărit pe Joe în uniforma lui ; Joe stătea sprijinit de perete, cu braţele încrucişate, impasibil, privind parcă de pe înălţimile Frankfurt-ului în jos spre vînzoleala acestui popor. Era îngrozitor de cald. Un pastor vesel postat în faţa microfonului ne aminti, în această pauză, că odinioară Dumnezeu salvase sărmanul popor al lui Israel şi că Dumnezeu ştie prea bine cît de greu se cîştigă astăzi un dolar, de aceea Dumnezeu n-are să fie mînios pe cei ce şovăie, căci fără de sfîrşit e răbdarea lui Dumnezeu, de aceea li se mai acordă celor şovăielnici ocazia să pună ceva în cutie. Credincioşii pălăvrăgeau între timp nestingheriţi, ca într-o societate unde se simt bine. Cînd se adunaseră în sfîrşit destui bani încît Dumnezeu tatăl să fie mulţumit pe ziua aceea, matroana de la pian interpretă cîteva acorduri de-a dreptul electrizante, ca şi cum te-ai fi aflat la un dancing, se temperă pe măsură ce sala se liniştea şi acompanie apoi slujba cu o muzică de jazz abia perceptibilă, aproape fără sunet, prezentă doar prin ritmul ei, care se întrerupea pe neobservate, dar cu efect cînd predicatorul ajungea la solii însemnate : Domnul Dumnezeul nostru ştie că sîntem oameni sărmani, dar el ne va conduce paşii spre Pămîntul Făgăduinţei, ne va feri de comunism... În jur foşneau evantaiele oferite gratuit de coaforul din vecini, iar în razele oblice ale soarelui plutea praful. Mirosea a benzină, a sudoare şi a parfum. Mă prăjeam la soarele care pătrundea printr-un stor rupt, orbindu-mă, lîngă o doamnă în mătase neagră, lîngă un negru bătrîn cu păr de cenuşă, un fel de unchiul Tom care ocrotea cu mîinile-i tremurînde un nepoţel vioi, ce nu se putea împăca aşa pur şi simplu cu un intrus ca mine. În faţa mea şedea un tînăr muncitor, asculta slujba ca un soldat ultimele ştiri de pe front. Mai departe vedeam un gît frumos de

* Din vecini (*engl.*)

fată, ciocolatiu deschis, acoperit cu un strat gros de pudră albă. (Ah, dorinţa aceasta de a fi alb, şi dorinţa de-a avea părul drept, şi strădania asta continuă de-a fi altfel decît ai fost făcut, neputinţa de-a te accepta aşa cum eşti, le cunoşteam prea bine şi aveam doar ocazia să mă văd din afară, în toată mizeria mea, vedeam absurditatea dorului nostru de-a fi altfel decît sîntem!)... După rugăciune, cînd ne aşezarăm din nou, se deschise o uşă laterală, şi din curtea de unde pătrundea mirosul nesuferit de benzină, îşi făcu apariţia corul îngerilor, vreo douăzeci de negrese în rochii albe. Florence era printre ele ; veniră de asemenea vreo douăzeci de negri în cămăşi albe cu cravate negre, ţinînd fiecare o carte neagră în mînă. Acum scena era plină. În triumf, ca şi cum ar fi ajuns cu toţii pe Pămîntul Făgăduinţei, izbucni dintr-o dată muzica, mai întîi pianul, apoi vocile : la început, încetişor, ca zumzetul unei cîmpii arse de soare, se auzi ca de la mare depărtare un vaier prelung şi monoton asemenea valurilor, înfiripîndu-se apoi şi în sfîrşit revărsîndu-se, vuiet de voci, chiot de bucurie şi urlet de mînie, un cînt maiestuos, care scade din nou şi piere, fără să înceteze cu adevărat vreodată, un fluviu nesfîrşit de dor, larg precum Mississippi-ul, o voce de bărbat mai răzbate o dată, sunet limpede de fanfară, puternic şi dur, beat de speranţă, apoi nu mai rămîne decît bîzîitul ciudat, zumzetul acela fără glas de deasupra unei cîmpii arse de soare, fierbinţeala din sală, praful ce joacă în soare, mirosul de benzină, şi sudoare, şi parfum.

După trei săptămîni a dispărut şi Joe.

Am auzit din nou clămpănitul pantofilor ei cu toc, Florence se întorsese, chiar dacă acum era măritată, ba mai striga şi spre fereastra mea, iar eu m-am repezit pe scări în jos, fără să mă împiedic, ce minune, smulgînd în schimb stîlpul balustradei, şi dintr-un salt am ajuns la gardul de tablă, unde Florence stătea deja, dincolo de tufişurile de mure.

— *What about your cat ?* întrebă ea.

Bestia era însă în braţele ei.

— *D'you know she's hurt ?* spuse ea, *awfully hurt !* *

*** Ştii că e rănită, îngrozitor de rănită ? *(engl.)***

Era vorba de rana de la bot.

— *And you don't feel pity for her ?* spuse ea, *you are cruel, you dont love her.* *

Şi cu acestea îmi întinse bestia peste gard.

— *You should love her !* **

— *Why should I ?* ***

— *Of course, you should !* ****

Aceasta a fost legătura mea cu mulatra pe nume Florence, şi astăzi încă la auzul pantofilor cu toc, mă mai gîndesc la Florence ; din păcate însă îmi amintesc de fiecare dată şi de pisică.

Julika şi-a amînat plecarea la Paris numai ca să nu piardă după-amiaza noastră de cauţiune şi fiindcă ar fi păcat, spune ea, să nu profităm de ziua aceasta aurie de octombrie.

Nici un cuvînt despre vechea ei căsnicie !

Într-un fel mă simt neliniştit.

Smyrnov era agent sovietic aflat în trecere prin Elveţia. Semnalmente necunoscute. În schimb, poliţia federală pare să ştie că acest Smyrnov, numit Şeful, urma să pună la cale asasinarea unui fost comunist, care pe vremea aceea se afla în Elveţia, ajutoarele şi complicii figurau desigur sub nume conspirative ; unul se numea „ungurul", altul „elveţianul", iar acesta din urmă pare să fi dus tratative cu Smyrnov la Zürich în ziua de 18.I.1946, transmiţînd probabil şi informaţii secrete. La scurt timp după aceea, poliţia orăşenească a anunţat dispariţia misterioasă a lui Stiller. De atunci Stiller reprezintă, pare-se, un fel de speranţă a poliţiei federale elveţiene. Nu era oare acelaşi Stiller care luptase împotriva lui Franco ? Şi cum antifascismul, considerat un timp o virtute elveţiană, astăzi a devenit suspect, aruncînd asupra individului bănuiala de-a colabora cu sovieticii —

Dar ce-mi pasă mie de toate astea !

---

* Şi nu ţi-e milă de ea ? Eşti crud, n-o iubeşti. *(engl.)*

** Ar trebui s-o iubeşti ! *(engl.)*

*** De ce-ar trebui s-o iubesc ? *(engl.)*

**** Bineînţeles că ar trebui ! *(engl.)*

P.S.
În legătură cu faptul că Elveţia nu este doar o ţară mică, ci continuă să scadă datorită vremurilor, apărătorul meu nu are pic de umor. Din cauza aceasta discuţiile noastre devin tot mai dificile. Apărătorul meu este împotriva viitorului (ceea ce e de înţeles). Orice transformare îl sperie. Speră mai multe de la trecut, deşi e conştient că nu urmează trecutul, ci viitorul, iar asta îl agasează mai mult ca orice. Nu ştiu, desigur, în ce măsură apărătorul meu reprezintă opinia curentă din această ţară. În orice caz se simte permanent atacat, deşi nu am defel astfel de intenţii. În cele din urmă se produc explozii grave de vanitate :

— Mărimea unei ţări, spune el, nu se măsoară după suprafaţă şi nici după numărul locuitorilor ei, mărimea unei ţări este dată de măreţia ei spirituală.

Acest lucru este cît se poate de adevărat, dar ceea ce mă face să-l contrazic este prezumţia lui că elveţienilor nu le-ar lipsi în nici un caz această măreţie spirituală. Devin agresiv, nu poţi să fii drept cu cei prea plini de ei, îl întreb în ce fel s-a manifestat atîta măreţie spirituală, şi mă plec în faţa unui roi de personalităţi istorice, cu care apărătorul meu se năpusteşte de fiecare dată asupra mea ; eu însă nu voiam să ştiu în ce mod s-a manifestat spiritul elveţian în trecut, ci astăzi. La care apărătorul meu se lansează în atacul la persoană.

— Ura dumneavoastră faţă de Elveţia e de-a dreptul patologică.

— De unde pînă unde ură ?

— Vreţi doar să mă convingeţi că nu sînteţi elveţian, aşadar, nici Stiller, spune el, dar pe mine nu mă duceţi de nas, ura dumneavoastră faţă de Elveţia nu-mi demonstrează nici pe departe că nu sînteţi elveţian. Dimpotrivă, ţipă el, căci eu rîd, tocmai în acest fel vă daţi de gol !

Apărătorul meu se înşală, eu nu urăsc Elveţia, ci ipocrizia, iar aceasta înseamnă în principiu altceva, chiar dacă în cele din urmă ele sînt totuna. S-ar putea ca, fiind prizonier, să fiu deosebit de sensibil la sloganurile lor despre libertate. Ce naiba fac cu legendara lor libertate ? Cînd e vorba să rişte sînt la fel de cuminţi ca un supus

german. În fond cine îşi poate permite să aibă nevastă şi copii, o familie şi toate celelalte angarale, şi să aibă în acelaşi timp păreri personale, dar nu în probleme colaterale ? Pentru aceasta are nevoie de bani, bani mulţi, încît să nu depindă de angajamente, de clienţi sau de bunăvoinţa societăţii. Cine are însă atîţia bani laolaltă, încît îşi poate permite să aibă păreri personale, este oricum de acord cu ordinea existentă. Ce vrea să însemne asta? Că şi aici domneşte banul, asta e. Şi atunci unde e glorioasa lor libertate pe care şi-o atîrnă ca pe o cunună veştejită deasupra oglinzii ; ce se întîmplă cu ea în confruntarea cu realitatea de zi cu zi ? Apărătorul meu dă doar din cap.

— Dacă o să vorbiţi aşa şi la tribunal, spune el abătut, în faţa presei adunate.

Aici e aici.

— În felul acesta vă faceţi dumneavoastră înşivă rău, spune el.

Pesemne că acea libertate, de care cei de aici pretind că se bucură, nici nu poate să existe ; există doar nuanţe ale lipsei de libertate, şi sînt gata să recunosc că aici domneşte o formă relativ blîndă de lipsă de libertate. Pe mine, de pildă, n-au să mă împuşte. Şi le sînt recunoscător pentru asta, ceea ce nu înseamnă însă că trebuie să le iubesc şi ipocrizia. El îi spune altfel, ştiu, ipocriziei în forma ei cea mai periculoasă, anume atunci cînd se pune sub un drapel, avînd pretenţia de-a fi sfîntă şi inviolabilă; el o numeşte dragoste de ţară. E o prostie din partea mea că iau lucrurile în serios şi mă enervez de fiecare dată. Nici nu poţi să discuţi cu elveţienii aceştia despre libertate, pur şi simplu fiindcă nu suportă ideea că ai putea să te îndoieşti de ea, de libertate, şi să le conteşti monopolul pe care ei, elveţienii, îl deţin asupra ei, făcînd din ea o problemă. Dealtfel se tem de orice întrebare făţişă ; întotdeauna îşi pun probleme doar în măsura în care au răspunsul în buzunar, un răspuns practic, un răspuns care să le fie folositor. Şi în acest fel nu mai gîndesc deloc, justifică doar. În nici un caz nu îndrăznesc să se îndoiască de ei înşişi. Or nu e tocmai acesta simptomul cel mai clar al lipsei de libertate spirituală ? Îşi pot lesne imagina că într-o bună zi Franţa şi

Marea Britane ar ajunge să decadă ; nu însă Elveţia, aşa ceva n-ar permite bunul Dumnezeu, în măsura în care acesta n-a devenit şi el comunist, căci Elveţia este candoarea însăşi. Am observat de altfel cît de des se referă apărătorul meu la nelegiuiri ale ruşilor pentru a-şi apăra Elveţia ; de Hitler nu prea vorbeşte ; cum îl încîntă de altfel şi faptul îngrozitor că lagăre de concentrare nu există decît în alte locuri. Ce vrea de fapt să dovedească în privinţa ţării lui ? La un moment dat îndrăznesc să-i spun :

— Aţi avut noroc, domnule doctor, că, la vremea lui, Hitler v-a ameninţat suveranitatea şi, în acest fel, afacerile, oprind, tot în acest fel, şi propria dumneavoastră evoluţie spre fascism. Doar n-o să susţineţi acum că burghezia elveţiană ar fi unica burghezie din lume fără propensiune spre fascism în cazul în care acesta nu i-ar ameninţa, ci i-ar stimula afacerile ? O să vină şi vremea aceea, domnule doctor, o aştept cu nerăbdare.

La care îşi strînge lucrurile.

— Ca elveţian liber, spune el şi pare din nou jignit. — De ce rîdeţi ?

Liber ! Liber ! Liber ! şi degeaba îl rog să spună măcar o dată : liber de ce ? şi mai ales : liber de-a face ce ? Se mulţumeşte doar să spună că e liber, iar eu însumi, care stau pe prici şi dau din cap, aş putea fi liber, dacă aş avea atîta minte să fiu elveţianul lor dispărut. Cu mîna pe clanţă, gata să iasă cu libertatea sa, mă întreabă candid-îngrijorat :

— De ce clătinaţi din cap ?

Dacă ai putea să gîndeşti. Şi să te faci înţeles în aşa fel încît să nu le mai rămînă altceva decît adevărul. Văd doar că şi în privinţa libertăţii cetăţeneşti, cu care se laudă atîta, ca şi cum ar fi vorba de libertatea întregii umanităţi, situaţia e destul de putredă, şi-mi dau seama că în calitate de ţară, de stat între state, sînt la fel de lipsiţi de libertate ca orice stat mic printre cele mari ; pot avea însă uneori impresia că sînt independenţi, datorită insignifianţei lor (actualmente nu au istorie), dar şi din raţiuni neguţătoreşti, care îi obligă, de dragul comerţului, să fie politicoşi cu cei puternici, or cel ce nu are nimic împotriva celor puternici, fiindcă de pe urma lor trăieşte, se va simţi întotdeauna liber şi independent. Toate acestea nu au însă nimic de-a

face cu libertatea ! E de ajuns să le văd feţele ; sînt oare liberi ? Şi mersul lor, mersul lor urît, să fie acesta mersul oamenilor liberi ? Şi spaima lor, spaima lor în faţa viitorului, spaima că într-o bună zi ar putea fi săraci, spaima lor de-a trăi, spaima de-a muri fără o asigurare pe viaţă, spaima lor că lumea s-ar putea schimba, spaima lor de-a dreptul paralizantă faţă de orice îndrăzneală a spiritului, nu, ei nu sînt mai liberi decît mine, care stau pe acest prici, ştiind că pasul spre libertate (un pas de care nu ne poate scuti nici un strămoş) este de fiecare dată un pas uriaş, un pas prin care părăseşti tot ceea ce pînă atunci a însemnat pămînt ferm sub picioare, şi un pas de la care nimeni nu mă poate opri, dacă vreodată o să am puterea să-l fac, fiindcă este pasul spre credinţa că toate celelalte nu înseamnă libertate, ci doar vorbărie. Dar poate că apărătorul meu are tocmai aici dreptate. De ce să spun toate acestea în faţa presei adunate ? De ce să le fac sînge rău ? De ce să jignesc oamenii ? La urma urmei e treaba mea dacă voi fi vreodată liber, liber de ei toţi ; e numai şi numai treaba mea.

Tot mereu trebuie să constat că mă înţeleg mult mai bine cu procurorul meu, cel care mă acuză deci, decît cu aşa-numitul meu apărător. Ajungem, în acest fel, la intimităţi nu tocmai neprimejdioase. Astăzi îmi arată o fotografie a soţiei sale, Sibylle, care îmi transmite de fiecare dată salutări. Discutăm îndelung despre căsnicie, bineînţeles că în termeni foarte generali. Căsnicia e posibilă, consideră procurorul meu, deşi foarte dificilă (probabil că a avut anumite experienţe care l-au făcut să se îndoiască de ea). Bineînţeles că se referă la o căsnicie adevărată, vie. Printre premise enumeră : ca fiecare din cei doi parteneri să fie conştienţi că nu are dreptul la dragostea celuilalt ; să accepte oricînd ceea ce este viu, chiar dacă pune în pericol căsnicia, să lase, aşadar, o uşă deschisă pentru imprevizibil, nu pentru vreo aventurică, ci pentru gestul de mare îndrăzneală ; în clipa în care cei doi parteneri sînt convinşi că pot fi siguri unul de altul, s-au pierdut de fapt. Apoi : egalitatea în drepturi a bărbatului şi a femeii, renunţarea la părerea că fidelitatea trupească e suficientă, cît şi la cealaltă părere că fără fidelitate nici

nu există căsnicie ; o sinceritate cît mai mare și mai adîncă, însă în nici un caz brutală, în privința nemulțumirilor de tot felul. Și la fel de important i se pare curajul comun de-a înfrunta lumea din jur ; o pereche a încetat să fie o pereche cînd unul din cei doi parteneri sau cînd ambii parteneri se aliază cu cei din jur ca să-l șantajeze pe celălalt ; apoi curajul de-a gîndi fără reproș că partenerul ar putea fi mai fericit fără noi ; apoi onestitatea de-a nu încerca să-l convingi pe partener că te-ar ucide, părăsindu-te ș.a.m.d... Toate acestea, cum spuneam, exprimate în termeni foarte generali, în timp ce eu mă uit la fotografia soției lui, un chip care nu e defel comun, un chip unic, viu, vrednic de-a fi iubit în cel mai înalt grad, mult mai captivant decît vorbele lui, care nu sînt adevărate decît în măsura în care exprimă experiența sa alături de acest chip ; apoi îi înapoiez fotografia.

— Da, spune procurorul meu, de la ce plecasem de fapt ?

— Spuneați că soția dumneavoastră așteaptă un copil.

— Da, spune el, și sîntem foarte fericiți.

— Să sperăm că o să fie bine.

— Da, spune el, să sperăm.

Jean-Louis Dmitrici este pianistul de la școala de balet, pe jumătate rus și foarte sensibil, un domn între patruzeci și cincizeci de ani, necăsătorit, talentat, iar Julika e foarte fericită că există omul acesta cu suflet de aur, singurul ei sprijin la Paris, cum spune ea. Mai mult nu-mi povestește despre el. Poate că n-ar fi trebuit totuși să întreb. Poate că Julika își închipuie acum că sînt gelos.

Prietenul și procurorul meu mă întreabă dacă am citit *Anna Karenina*. Apoi : dacă am citit *Effi Briest*. În sfîrșit : dacă îmi pot imagina și un alt fel de comportament din partea soțului părăsit decît cel descris în aceste romane. Mai generos, spune el — și începe să povestească... Se pare că procurorul meu e foarte preocupat de faptul că el însuși nu a fost capabil de acel comportament generos, întru totul posibil, după părerea lui. L-am ascultat toată după-amiaza. Puțin uimit de propria sa sinceritate (parcă n-ar vrea să spună chiar tot, se vede însă adesea silit să precizeze anumite lucruri, pentru a evita

neînţelegerile şi pentru a se referi la exemplul concret al propriilor sale experienţe), întreabă din cînd în cînd : Puteţi să înţelegeţi una ca asta ? E o poveste ca toate celelalte de acest fel, care poate fi deci înţeleasă cu uşurinţă ; înţeleg şi nevoia lui de a-l vedea o dată pe acel Stiller pe care soţia lui l-a iubit, după cum aflu, pînă la limita suportabilului (pentru el).

De cîteva zile, gardianul meu are un comportament ciudat, mereu grăbit să iasă din celulă. Lucrul acesta nu mi-a scăpat. Astăzi îmi spune de-a dreptul :

— Domnule Stiller —

Mă uit doar la el.

— Dumnezeule mare, spune el şi se răsuceşte de ruşine ca un şarpe, eu am fost singurul care v-am crezut — Julika îi convinge pe toţi.

— Domnule Stiller, spune el, ce pot eu să fac dacă aşa e, doamne dumnezeule, şi nici nu sînt supărat că mi-aţi povestit atîtea minciuni, dar ce pot eu să fac —

Mănînc şi tac.

Al patrulea caiet

ÎNTÎMPLAREA DE LA GENOVA, ISTORIA MATErialului de culoarea cărnii, pe care mi-a povestit-o ieri prietenul și procurorul meu, nu-mi iese din cap. Îl și văd — hai să-i spunem Rolf, —, de pildă într-un tren de noapte, în care s-a urcat orbește, fără să-i pese încotro pleca, bucuros ca un evadat, bucuros că la miezul nopții mai circulau încă trenuri. În mers, își zicea el, o să i se pară totul mai ușor, iar apoi nici nu mai voia să dea ochii cu nevasta sa după ce se comportase atît de bine la primul șoc. Iar trecerea graniței ar fi putut să însemne și asta ceva. Cu cît mai departe, cu atît mai bine ! Și așa ajunsese în acest tren de noapte, un domn fără bagaj, într-un compartiment de clasa a doua. La Milano, în zorii zilei, trenul trăsese în gara pustie ; un muncitor feroviar italian bătea cu ciocănașul în roți, în rest toată lumea părea să doarmă, ca și Sibylle care, spunîndu-i soțului ei ce avea pe inimă, se eliberase de toate grijile. Capul lui însă zumzăia de planuri copilărești de răzbunare ; iar așteptarea din gara aceea îl făcea să se simtă și mai pierdut. Dintr-o dată se auzi de undeva un cocoș, doar o clipă, apoi încă unul, și încă unul, iar în cele din urmă un tren întreg de marfă plin de orătănii, care trebuiau să ajungă la piață încă în acea dimineață. Mai tîrziu, cînd trenul se puse în sfîrșit în mișcare, Rolf reuși totuși să adoarmă, se trezea doar din cînd în cînd pe jumătate conștient de figura lui tîmpă de om care doarme cu capul prăbușit într-o parte, cu gura deschisă ; în compartiment nu era însă nimeni, așa că se străduia să adoarmă la loc, căci cu cît era somnul mai lung cu atît mai mare era speranța că la trezire se va vedea că totul nu fusese decît un vis urît. La Genova strălucea deja soarele. Rolf

se oprise în faţa arcadelor gării, destul de obosit, un domn fără bagaje, în schimb cu un pardesiu inutil pe braţ, puţin cam neras, privind ţintă la circulaţia din piaţă, maşini care claxonau, tramvaie care se pierdeau zuruind în umbra străzilor înguste, pîlcuri de oameni care păreau să aibă cu toţii o ţintă, aceasta era deci Genova. Îşi aprinsese şi o ţigară. Şi acum ? Observă printre arcade un individ care îi dădea tîrcoale, cine ştie ce tîrg voia să-i propună, aşa că o luă agale din loc. Într-un bar ieftin, printre hamali şi şoferi de taxi, împresurat, aşadar, de hărmălaie, în timp ce un om de serviciu jegos ştergea pardoseala printre pantofii lui mult prea eleganţi, Rolf îşi bău cafeaua, realizînd în acel moment lipsa oricăror sentimente.

„Dacă o să divorţăm sau ce-o să fie mai departe, îi spusese ea, nu ştiu nici eu acum. Pe moment, aş vrea doar să mă laşi în pace."

Altă afirmaţie a soţiei sale :

„Nu trebuie să-mi dai tu nici un fel de libertate. Ce înseamnă asta ? O să-mi iau eu libertatea de care am nevoie."

Mai ales propoziţia aceasta avea darul să-l enerveze în aşa hal, încît la un moment dat începu să vorbească ziua în amiaza mare cu voce tare, fără să mai ştie încotro mergea. De fapt, n-avea nici o importanţă. Undeva printre magazii, şi trenuri, şi butoaie cu catran. Ba, în anumite momente, ajunse chiar s-o beştelească cu voce tare pe soţia sa de dincolo de Alpi, cu cuvinte care îi făceau cu atît mai bine cu cît erau mai ordinare. Rostea cuvinte (spune el) atît de triviale şi grosolane cum nu auzise nicicînd din gura lui. Interpelat pe neaşteptate de cineva se simţi foarte stînjenit. Nu avea nici un chef să cunoască frumuseţile Genovei. Niciodată în viaţă nu se simţise atît de neputincios. Ca şi cum i s-ar fi putut citi pe chip tot ce gîndea, n-a fost nici măcar în stare să-l refuze pe barcagiul care se oferea să-i facă un tur al portului. Marea era plumburie, cu pete lucioase de ulei. Rolf, încordat precum Gînditorul lui Rodin, şedea pe bancă, printre perne slinoase, cu vîslaşul italian în spate, bineînţeles fără să acorde strop de atenţie explicaţiilor incluse în preţ. Din peretele unui vapor ţîşnea apă fierbinte de la bucătării. Iar la un moment dat au trecut peste un şlep scufundat ; fierul nă-

pădit de alge te amenința din adîncurile de murdărie. Din depărtare răsunau ciocane de nituit. Pentru Rolf, totul a fost ca un film, în culori și cu mirosuri, dar totuși film ; derulare fără prezență. Din cînd în cînd se auzea sirena unui vapor, timidă, împrăștiată de vînt, fragmentată de ecou, fără să știi de unde vine și de ce, căci nici unul din vapoarele mari nu se hotăra cu adevărat să plece. Era cald. Pîcle de miros albăstrui pluteau deasupra apei. O împuțită de barcă pescărească trecu păcănind pe lîngă ei, și geamandurile se legănară din lanțurile lor mîloase, ce se pierdeau în adîncuri, oribil. Astfel trecură pe lîngă docuri și diguri, lemn și piatră, totul înnegrit de funingine și unsori. Cel puțin îi mai trecea timpul. Ici-colo strălucea burta unui pește mort, rufele marinarilor, o voce care cînta într-o cabină, nimic nu lipsea din ceea ce-ți poate oferi un tur al portului, chiar și un crucișător cenușiu cu tunurile camuflate, munți de cărbune cu pescăruși albi pe deasupra, în depărtare, orașul cocoțat pe deal, Genova aproape ireală... Apoi Sibylle îi mai spusese : „N-aș vrea ca acum să-mi pui și alte întrebări. E vorba de un bărbat, cum ți-am mai spus, și e cu totul altfel decît tine. Mai mult de atît nu pot să-ți spun. Poate că îl iubesc cu adevărat, nu știu încă. Acum te rog doar să mă lași în pace."

...Rolf își încheie turul cu mina unui om căruia îi căzuse o scîndură în cap, și plăti cît îi ceru escrocul. Singura lui dorință acum era să bea vin, cît mai mult vin. Povestea cu materialul — procurorul meu o povestește mult mai elocvent decît mine ! — a început în fața unui *ristorante,* și anume prin aceea că un marinar american l-a întrebat de o stradă. De unde să știe Rolf unde era ! Matelotul nu-i dădea însă pace. Americana lui suna destul de autentic, deci de neînțeles pentru Rolf. Reuși totuși să priceapă : La ora două, deci peste puțin timp, marinarul urma să plece, un vapor se pregătea într-adevăr să iasă în larg, iar pachetul era un cadou pentru un camarad italian din război. Rolf avea problemele lui, dumnezeule mare, sfiosul marinar nu-i dădea însă pace cu povestea lui cît se poate de încîlcită, avea aici pachetul legat cu șnur, iar camaradul italian nu era de găsit, de aceea trebuia neapărat să vîndă obiectul înainte ca vaporul care se pregătea în mod cert de plecare să iasă în larg, doar n-avea

nici un rost să ia înapoi cu el în America materialul acela absolut minunat. Rolf nu era interesat. Ca să scape de individ şi ca să-şi poată vedea de vinul lui, făcu un semn unui trecător, un genovez mai tînăr cu aspect cît se poate de obişnuit, care ştia poate strada sau avea poate nevoie de acel material. Şi cu asta basta ! Numai că : genovezul, vizibil enervat că fusese oprit din drumul său cu ţel precis, nu ştia americăneşte, iar marinarul nu ştia italieneşte. Rolf trebui să facă pe translatorul. Ceea ce nu-i convenea deloc, doar nu pentru asta călătorise toată noaptea pînă la Genova, iar bănuiala de-a fi victima unei escrocherii i se ivea şi ea în minte, bineînţeles. Dar care ar fi fost escrocheria ? Italiana lui era apoi la fel de insuficientă ca şi americana lui, şi nu se întrevedea defel cum ar putea cei doi să cadă la învoială din moment ce tînărul genovez nu se arăta nici el interesat de material ; stătea lîngă ei fără prea multă tragere de inimă. Rolf se îndepărtase deja de două ori, dar fu adus înapoi de marinarul speriat care fără translator era pur şi simplu pierdut ; după ce se tîrguiseră o grămadă (Rolf, cel puţin, uitase în acest timp de nevasta lui), genovezul clipi din ochi, semn că era de acord să facă o afacere ilegală, şi-i conduse pe nişte străzi tot mai înguste, cu scări şi copii, prin văgăuni cotite, cu rufe colorate şi ţipete, pînă cînd, ajunşi în semi-obscurul unei intrări, se învoi să se uite la material. Rolf fuma o ţigară, ţinîndu-se deoparte, totul se petrecu în tăcere. Genovezul, mult mai antipatic cu aerele lui de superioritate decît marinarul care trebuia tot timpul să se uite la ceas, trase două sau trei fire din pachet, le umezi şi le ţinu în lumina slabă a curţilor dosnice. Nu e lînă ! spuse el. În nici un caz, lînă pură, poate cincizeci la sută. Rolf traducea ca întotdeauna cu oarecare reţinere. Aşa că, treizeci de mii de lire, ultimul cuvînt ! Cînd a fost vorba să plătească, genovezul nu avea la el decît zece mii de lire, restul, fireşte, îl avea acasă. Ce era de făcut? Oare translatorul nu putea să-i scoată din încurcătură ? Asta era deci, Rolf îşi dădu seama, oricît ar fi fost de distrat, şi duse mîna la portmoneul lui, care nu prea era plin, şi plăti în pofida neîncrederii, nu din milă faţă de pretinsul matroz, ci (spunea el) de spaimă că ar putea să devină meschin. Marinarul, pe jumătate recunoscător, pe jumătate furios că fusese adus

pînă aici de cei doi şantajişti, îşi adună cele treizeci de mii de lire, dintre care douăzeci de mii de la Rolf, salută scurt şi o luă la goană. Era ceasul unu şi jumătate ! Faţă de Rolf, genovezul se dovedi a fi, oricît de urît s-ar fi purtat cu marinarul, un gentleman ; refuză să ia pachetul, pe care Rolf trebui să-l păstreze pînă ce avea să-şi capete lirele. Ca amanet, vezi bine, căci îl simţea bănuitor. Şi din nou o luară pe străzi sărmane, Rolf cu pachetul sub braţ, pînă ce genovezul, care îl condusese tot drumul tăcînd parcă jignit, spuse în sfîrşit : *Mia casa, attenda qui, vengo subito !** Rolf văzu o poartă în stil renascentist, cam dărăpănată, dar el habar nu avea pe unde se afla; undeva în Genova. În portul din apropiere răsuna sirena unui vapor. Poate că totuşi nu era o escrocherie. Căldura de amiază chiar şi pe această stradă umbroasă cu zidurile ei jilave, liniştea. căci circulaţia era undeva departe, somnolenţa lui după noaptea petrecută în tren, dar nu numai asta, în urmă cu douăzeci şi patru de ore Rolf mai era încă la Londra, la un congres internaţional al juriştilor, iar apoi (ieri) zborul cu avionul scuturat de rafale de vînt, masa de seară cu soţia sa ciudat de veselă, apoi uşa încuiată de la dormitorul ei, apoi mărturisirea şi aşa mai departe, zorî de zi la Milano cu cîntat de cocoşi, toate acestea în douăzeci şi patru de ore, fusese cam prea mult, iar acum, pe această stradă a sărăciei mucegăite, unde apele menajere se scurg de-a lungul zidurilor, acum, din nou, conştiinţa că un fapt, dat uitării un timp, nu încetează să fie un fapt, nu, ci e mereu şi mereu şi tot mereu prezent, chipul ei, fericirea ei alături de un alt bărbat, nu e un vis urît, ci mai real decît această Genovă cu străzile şi copiii ei, cu zidul pe care îl atingi, cu căldura care te face să-ţi desfaci cravata de la gît, şi pachetul legat cu şnur, pe care Rolf a mai trebuit să-l şi care, ei bine, din toate acestea nu exista decît o ieşire : somnul greu, chiar şi cu riscul ca genovezul să-l înşele... Era aproape ora patru, cînd Rolf, procurorul meu, aşezat pe un zid, ţinînd pe genunchi blestematul de pachet care-i servise de pernă, se trezi în sfîrşit. Nici urmă de vreun genovez care să-l fi trezit cu niscaiva lire, nu, bineînţeles ! În schimb copii care se

* Casa mea, aşteaptă aici, vin îndată ! *(ital.)*

jucau în curţi, mame care strigau : Ettore ! Ettore !, şi pe un ton mai ridicat : Giuseppina ! Giuseppina !, iar jos în stradă şedea un domn străin cu ceas de aur la mînă, care-şi aştepta în zadar cele douăzeci de mii de lire. Rolf se ridică în picioare. Poarta renascentistă prin care dispăruse genovezul nu ducea, cum se dovedi la o cercetare mai atentă, spre o casă, ci pur şi simplu spre strada paralelă. Iar acolo stătea Rolf, ca şi cum abia atunci ar fi priceput : Sibylle în braţele unui alt bărbat, da, asta era ! Chiar şi tînărului genovez îi aruncase din cînd în cînd în timpul tratativelor cîte o privire întrebătoare, semi-conştientă : oare Sibylle putea să iubească un astfel de om, astfel de urechi, astfel de buze, astfel de mîini ; la urma urmei, orice bărbat putea fi celălalt. Rolf ştia doar atît : E cu totul altfel decît tine ! or aşa erau milioane de bărbaţi. Şi cum stătea el în spatele porţii goale, se simţi aproape mulţumit că nu trebuie să-l mai vadă pe tînărul şi intrepidul genovez. Pe de altă parte nu mai avea nici prea mulţi bani. Mai rău decît toate era însă eşecul pe care îl suferise tocmai acum cînd, din cauza nevestei lui, i-ar fi plăcut să joace rolul bărbatului impozant, atîrna mai greu decît pierderea celor douăzeci de mii de lire, incomparabil mai greu. Aproape că nici nu mai îndrăznea să se uite la pachetul cu aşa-zisul material pentru un costum de haine, care reprezenta gajul său. Oricum nu mai putea să tragă decît la un hotel ieftin, unde n-ar fi bătut la ochi, apărînd cu acest pachet în chip de unic bagaj. Stătea deci într-o cameră de hotel cu tapet înflorat, năduşit şi buimac, întrebîndu-se ce căuta el de fapt la Genova. În cele din urmă azvîrli pachetul în dulap, luă cana cu apă, umplu lavoarul şi încercă să se spele fără săpun, fără periuţă de dinţi şi fără burete.

Rămase la Genova patru zile.

Rolf nu crezuse niciodată că o căsnicie ca a lui ar putea să se destrame ca atîtea alte căsnicii. Nu exista nici un motiv, după părerea lui. O iubea pe Sibylle şi trăia pe vremea aceea cu credinţa că rezolvase, ca să zicem aşa, în felul lui problema căsniciei. O căsnicie clasică ; de monogamie nu mai era de mult vorba. Era firesc să fie aşa, iar Sibylle îl avea pe micuţul Hannes, băieţelul lor, care a răsplătit-o pentru multe dezamăgiri în acei primi ani de

căsnicie. Nu era viața la care Sibylle visase, dar nu era nici iadul, doar o căsnicie ca atîtea altele, și în fiecare an făceau împreună cîte o călătorie frumoasă, de pildă, în Egipt. Departe de ei gîndul de-a se despărți vreodată ; la ananghie fiecare din ei avusese pînă atunci sentimentul că în fond putea conta pe celălalt. Un flirt la un bal mascat, prin care Sibylle făcuse o mică demonstrație, i-a fost trecut cu vederea de mărinimosul ei soț. Care avea tocmai alte griji pe cap ; pe vremea aceea trebuia să hotărască dacă acceptă să devină procuror sau nu, era o decizie destul de dificilă, iar faptul că Sibylle se plimba între timp cu Pierrot-ul ei nu l-a preocupat prea tare ; Rolf nu se interesă nici măcar de numele lui. Și apoi, fusese întotdeauna de părere că instituția căsătoriei nu trebuia privită într-un sens îngust, burghez ; avea, cum am mai spus, o teorie foarte serioasă în privința libertății care trebuie să existe într-o căsnicie, o teorie de bărbat, cum îi repeta mereu lui Sibylle, care nu putea să sufere toată vorbăria aceasta, deși se baza pe știința unui șir întreg de facultăți. Deși pornea de la deplina egalitate în drepturi a femeii și a bărbatului. Teoria lui nu era, cum susținea Sibylle, o scuză inventată de bărbați; nu doar atît. În această privință, Rolf era foarte serios : din experiența sa profesională cunoștea doar prea bine toată mizeria, toată tartufferia legată de noțiunea de căsnicie, căreia nu-i corespunde nici o realitate, încît ceea ce conta pentru el era în primul rînd ideea unei căsnicii viabile, ideea de demnitate, care să-ți permită să trăiești fără prefăcătorie, în acord cu tine însuți. Rolf avea multe de spus în acest sens ; Sibylle era sătulă de „conferințele" lui ; dar întrebată ce părere avea ea, căci Rolf stăruia, nevoind să se baricadeze în spatele propriei sale doctrine, nu era în stare să invoce decît eternul argument al femeilor că viața nu poate fi rezolvată cu teorii... Acel Pierrot de la carnaval îl preocupa totuși, în tăcere, poate chiar inconștient ; dintr-o dată, Rolf veni cu hotărîrea să-și construiască o casă, or o casă în care să locuiască numai ei fusese dintotdeauna cea mai mare dorință a lui Sibylle, iar Rolf, ca om al faptei, cumpărase deja terenul. Sibylle se comportă ciudat. Terenul îl cunoștea, și-l doriseră de ani de

zile ; acum el îl cumpărase, dar Sibylle nu sări în sus de bucurie. Peste o săptămînă îl aduse şi pe tînărul arhitect la o cafea, un anume Sturzenegger, care se dovedi a fi un modernist consecvent şi o sili pe gazda sa, prea puţin atentă la explicaţiile lui, să exprime dorinţe precise. Dormitor comun sau dormitoare separate, de pildă, lucrurile urmînd a fi hotărîte cît mai degrabă. La un moment dat, în mijlocul discuţiei (spune procurorul meu) sună telefonul, Sibylle ridică receptorul, spuse nu şi da şi nu, puse dintr-o dată receptorul la loc, susţinînd că fusese o greşeală, dar părea foarte stînjenită. Ei da, îşi zise Rolf, Pierrot-ul de la carnaval ! iar discuţia pe marginea schiţelor continuă ; Sibylle se arătă dintr-o dată foarte vioaie, totul îi convenea, aşa sau altfel, de parcă n-ar fi avut nicicum de gînd să se mute în casa pe care o plănuiau atunci. La sfîrşitul acelei cafele (procurorul meu nu-şi aminteşte exact în ce ordine de idei), tînărul arhitect povesti despre un eschimos care, dorind să se arate cît mai ospitalier cu musafirul său alb, i-o oferă în cele din urmă acestuia şi pe nevasta sa, şi fiindcă străinul nu se serveşte, e atît de jignit în onoarea sa că-l ia pe musafir de gît şi-l izbeşte de peretele colibei pînă cînd îl omoară. Bineînţeles, că au rîs toţi trei. La care tînărul arhitect mai adăugă o poveste ciudată despre prietenul său Stiller şi războiul civil din Spania. A fost prima oară cînd procurorul meu a auzit pronunţîndu-se numele lui Stiller. Din poveste n-a reţinut mare lucru, doar ceva despre o puşcă rusească, una care n-a luat foc. În schimb îşi aminteşte prea bine că Sibylle, soţia lui atît de puţin atentă pînă atunci, păru dintr-o dată foarte interesată de această puşcă. Iar după plecarea arhitectului, se plimbă fredonînd dintr-o cameră într-alta ; Rolf puse bucuria ei pe seama viitoarei construcţii.

— Eşti cumva îndrăgostită ? nu se mai putu el abţine. Şi cum ea nu negă : Îţi place tînărul arhitect ? Totul în glumă, fireşte.

— Aşa crezi ? întrebă ea.

— Recunoaşte ! spuse el.

— Au, mă doare ! spuse ea. Recunosc, dar dă-mi odată drumul !

Totul în glumă cum am mai spus, iar Rolf se întoarse la treburile sale, Sibylle aşeză cele trei ceşcuţe pe tavă, şi cu aceasta subiectul fu, pe moment, epuizat...

Cele patru zile la Genova :

Au fost cel mai ridicol supliciu din viaţa sa, nu însă cel mai inutil. Şi-a descoperit : un cuantum neaşteptat de sentimentalism, de care pînă atunci nu fusese conştient, a turnat atît de mult în el încît a trebuit să părăsească restaurantul fiindcă îl podidise plînsul ; apoi primitivismul, se uita după orice fustă şi ore întregi şi le petrecea închipuindu-şi cele mai ieftine moduri de-a se revanşa ; apoi, micimea, în patru zile şi patru nopţi (spune el) a cunoscut doar cîteva minute de adevărată durere, care l-a făcut să îngenuncheze în camera sa de hotel înflorată, în rest totul n-a fost decît poză sau o consecinţă a consumului de alcool, în care s-a mistut şi ultimul reproş şi ultimul rest de autocompătimire ; dar, mai ales, incapacitatea de-a iubi o femeie, dacă nu era el idolul, de-a iubi fără a pretinde recunoştinţă, admiraţie, consideraţie şi aşa mai departe. A fost un supliciu. Stătea întins în patul său de fier, îmbrăcat şi fumînd ţigară de la ţigară şi se chinuia cu imagini neruşinat de precise despre soţia lui, care se dăruia celuilalt ; acesta nu era însă supliciul, ci relaxarea pe care şi-o acorda. Supliciul consta în aceea că trebuia să recunoască, să-şi mărturisească, împotriva voinţei sale, că se înşelase crunt în privinţa nivelului sentimentelor sale, în privinţa maturităţii sale. Nici măcar voinţa sa (spunea el) nu trecuse această probă ; plecase de acasă fără să spună un cuvînt, dar apoi nu se putuse abţine să nu-i trimită secretarei sale un plic închis, care urma să fie înmînat soţiei sale numai la cerere, un plic cu adresa lui, pentru orice eventualitate. Timp de patru zile, eventualitatea n-a intervenit. Nu i se simţea lipsa, ca să vezi ! Zi de zi, la o jumătate de oră după sosirea trenurilor din nord, se interesa de *posta restanta,* dar în zadar. Între timp a petrecut şi ceasuri de demnitate senină, fireşte, a reuşit chiar să citească *Memoriile* lui Churchill, în limba engleză, şedea la soare, proaspăt ras, sorbind dintr-un pahar cu Campari roşu şi citind despre

dedesubturile celui de-al doilea război mondial, fără să se uite la ceas, deşi, în fond, aştepta numai şi numai ca cineva să-i simtă lipsa şi să-l caute cu orice preţ, ba, n-ar fi fost deloc surprins s-o întîlnească undeva pe străzile Genovei pe Sibylle căutîndu-l disperată. Tăcerea ei „neîndurătoare“, care lui i se înfăţişa în chip de sală de marmură a poştei centrale din Genova, îl făcea de fiecare dată să pălească ; cît mai avea de gînd femeia asta să-l silească să-şi dea seama de incapacitatea lui de-a trăi conform teoriilor sale ! În cea de-a patra zi, în sfîrşit, o telegramă. Urmă colapsul tipic al celui salvat, pe care abia relaxarea îl răpune, aşa că rămase un timp aşezat pe o bancă, înainte de a o desface, obosit-degajat de uşurare, indiferent de acum la cele ce i le-ar fi putut scrie nevasta lui. Dar telegrama nu era de la nevasta lui, ci de la secretară care trebuie totuşi să ştie cînd avea să se întoarcă. Atît i-a fost de ajuns. Rîse. Ceea ce avu efectul (spune el) unui duş foarte rece. Rupse telegrama în bucăţi şi se hotărî pe dată să ia primul tren. Numai că îi lipseau acum cele douăzeci de mii de lire ca să plătească hotelul. Ce era de făcut ? Trebuia să vadă unde şi cum putea să vîndă materialul american, şi asta cît mai repede cu putinţă. La prînz pleca cel mai bun tren. Era cam ora zece dimineaţă cînd Rolf, puţin jenat, căci pachetul de sub braţ arăta destul de jerpelit, ieşi din hotel, ferm hotărît, deşi mai avea fireşte reticenţe, să-şi încerce norocul ca vînzător, căutînd un magazin de haine, fireşte nu prea scump. Din nou era foarte cald, transpira, dar nu-şi scoase cravata, de dragul impresiei. Felul pe jumătate dispreţuitor, pe jumătate compătimitor în care fu respins în primul magazin îl convinse să se îndrepte spre un cartier mai modest. Bătea deja de unsprezece, cînd la cea de-a patra vizită, nu fu pur şi simplu poftit afară, ci i se permise să desfacă pachetul ; avea noroc, în magazin nu erau clienţi. Un colţ din materialul său american a fost de ajuns, proprietarul, un fante palid cu mustăcioară, îi rîse în nas. Rolf nu se gîndea la cîştig, voia doar o parte a sumei pierdute pentru a-şi putea plăti hotelul ; marfa lui era însă proastă, chiar foarte proastă, judecînd după tratamentul de care avu parte. Fantele cu mustăcioară continuă să-şi citească zia-

rul ca și cum Rolf nici n-ar mai fi existat. Aici, pentru prima oară, nu mai îndrugă nimic despre o ocazie unică, ci explică adevărata lui situație. Fără pic de interes, fie chiar de natură umană, fără să-i arate strop de înțelegere, care nu l-ar fi costat nimic, foșnindu-și necontenit ziarul, individul îl ignoră pur și simplu, pînă ce Rolf plecă de la sine, cu pachetul sub braț. Îl apucase deznădejdea, chiar fără să se mai gîndească la chipul fericit-superior al soției sale. Într-adevăr, judecînd după colțul acela era un material cît se poate de prost, rigid, numai lînă nu, nici vorbă de cincizeci la sută, și cu un model pe care el (procurorul meu) nu l-ar fi purtat în veci, ceva ordinar și meschin ; și, în plus, de culoarea cărnii ! Se așeză pe treptele unei biserici vechi, înconjurat de uguit de porumbei cenușii cu un luciu verde-violet în jurul gîtului, întrebîndu-se ce era de făcut în aceste condiții. În spatele lui se înălța o fațadă barocă vrednică de toată admirația ; în privința aceasta Sibylle se pricepea mai bine decît el. Acum n-avea decît să-și scoată și cravata, să-și suflece manșetele (care erau probabil destul de murdare) pe sub mînecile hainei. Bine că soția lui nu putea să-l vadă ; restul omenirii n-avea decît să caște gura ! Sus pe fațada barocă, ale cărei volute superioare de culoarea ocrului străluceau din plin în soare, profilîndu-se pe cerul azuriu, ceasul bătea deja ora douăsprezece. Trenul lui pleca peste două ore. Bineînțeles, ceasul de aur de la mînă trebuia să dispară și el înainte de-a se duce la negustorii de vechituri din apropierea portului, acolo unde marfa stă atîrnată de-a lungul zidurilor descojite, cămăși, pantaloni, pălării. Nu mai era vorba acum de niște amărîte de lire, ci de propriul său prestigiu (spune el), pe care îl ținea acum sub braț în chip de pachet tot mai jerpelit. De ce nu se dusese de la bun început la negustorii aceștia ? Era mai încrezător ca oricînd în acea dimineață, de-a dreptul amuzat de anecdota pe care o trăia înainte de-a se produce cu ea în cercul cunoștințelor sale, fluieră sau, mai bine zis, se auzea fluierînd, fiind, pe de altă parte, deplin conștient că nu se simțea tocmai bine în pielea lui. Era în apropierea portului, într-un loc unde dreptatea era de partea celui mai tare. Cum nu voia să riște, după toate celelalte, să mai fie bătut și pentru șarlatanie, aici

unde nu există picior de jandarm, desfăcu pachetul într-un loc lăturalnic, asigurîndu-se că materialul ajungea pentru un costum de haine. Da, în privința lungimii, n-aveai ce să-i reproşezi. Rolf înfăşură, aşadar, materialul la loc (operație destul de anevoioasă, avînd în vedere că materialul nu trebuia să atingă cumva pavajul, ca apoi să mai miroasă şi a urină) şi abia după aceea se apropie de primul negustor, întrebîndu-l cum putea să ajungă la gară şi oferindu-i plin de voie bună țigări, pentru ca în cele din urmă să menționeze printre altele şi un material, cumpărat cu o zi înainte, pentru a fi dat în lucru la un croitor italian, dar aşa cum se întîmplă în viață, azi sosise o telegramă, trebuia să plece de urgență înapoi acasă şi se temea să n-aibă necazuri la vamă care nu permite trecerea stofelor, o poveste lungă şi tîmpită, care lui i se părea însă deşteaptă, de-a dreptul orientală. Numai că nici costumul lui de haine, cu o urmă incontestabilă de dungă la pantaloni, nici pantofii prea eleganți, ca să nu mai vorbim de inelul de aur, care fusese taxat dintr-o ochire, nu avură tocmai darul să trezească încrederea prietenească a celor din zonă. E adevărat că l-au lăsat să-şi despacheteze materialul sub cerul liber, în timp ce cîteva femei cu copii de țîță şi cu priviri, care lui Rolf nu-i cădeau tocmai bine, îl urmăreau bănuitoare şi curioase. Telalul, un bătrîn cu dinți înnegriți şi respirația puțind a usturoi, pipăi îndelung materialul, făcîndu-l pe Rolf să nutrească o slabă speranță, atît de slabă încît nu îndrăzni să numească un preț, ci întrebă doar cît era dispus telalul să plătească. *Niente* *. Cu o mie de lire, Rolf ar fi fost mulțumit, o mie de lire pentru prestigiul său; ca să obțină măcar atît, declară că două mii de lire era ultimul său preț. *No*. Atunci o mie ! Atunci cît ? *Niente*. Femeile cu copii rînjeau în timp ce se depărtau. Rolf înfăşură materialul la loc. În schimb pentru inel, spuse telalul, era dispus să plătească treizeci de mii. Rolf rîse. Iar pentru pantofii lui eleganți, telalul îi oferi, fără să-i atingă măcar, şapte mii de lire, ca şi cum el (procurorul meu) ar fi putut să se întoarcă desculț acasă. De nimic nu era scutit în oraşul acesta ! În cele din urmă nu-i mai rămase decît o

* Nimic *(ital.)*.

singură soluţie : să facă pachetul cadou. Cît mai iute cu putinţă ! De pildă, tînărului care stătea sprijinit de o coloană de afişaj, cîntînd la muzicuţă, un şomer cu şapca goală pe pavajul din faţa sa. În ultimul moment, văzînd că are un picior negru de lemn, Rolf nu mai îndrăzni. Aşa că porni mai departe. Un vagabond în zdrenţe, care cerşea ţigări, şi un bunic bătrîn cu nepoţel într-un cărucior de sîrmă, nu i se părură nici ei tocmai potriviţi. Să faci cadou un material, pe care tu însuţi nu l-ai purta sub nici o formă, nu era uşor, iar Rolf colindă în lung şi-n lat cartierul, a cărui sărăcie nu era tocmai pitorească. În ce mizerie trăiesc cei mai mulţi oameni, descoperirea aceasta reprezintă de fiecare dată un şoc. Rolf se opri locului, simţea micimea dorinţei sale de-a face dreptate, de-a găsi omul care să merite cel mai mult cadoul său, şi se hotărî să cotească pe prima stradă : primul om care îi ieşea în cale primea materialul, basta ! Primul om era o tînără care venea tîrşîindu-şi papucii. Deci, mai departe ! Următorul era un jandarm care fluiera, iar apoi se termina strada. Într-o piaţetă cu un copac nişte băieţi jucau fotbal. Rolf nu reuşi decît să-i deranjeze, provocă un autogol, fiindcă stătuse în calea portarului, şi în acest fel un scandal între cele două echipe îndîrjite de adolescenţi. Deci, mai departe ! Se simţea obosit de moarte ; trenul său pleca în patruzeci de minute. Ce să facă însă cu pachetul ? Dintr-o gaură întunecoasă, plină de zgomot, ieşi clătinîndu-se un beţiv, prea furios, prea periculos pentru a fi abordat. Bineînţeles că Rolf ar fi putut să arunce pachetul în stradă, capitulînd. Mai tîrziu dădu tîrcoale unui cerşetor orb care ţinea mîna întinsă. Nu, nu era nimic de făcut. La urma urmei, hotelul putea fi plătit prin poştă ; iar pardesiul lui rămăsese şi el în hotel. Dealtfel nici nu se mai gîndea la plata hotelului, se înţelege. Se gîndea doar cum să scape de pachetul legat cu şnur ! De ce nu-l arunca pur şi simplu ? Rolf făcu şi această încercare. Nimic mai uşor, îşi zise el, decît să pierzi un pachet, cu toate acestea îi zvîcneau tîmplele cînd, în sfîrşit, silit de raţiune, trecu la fapte. În îmbulzeala din dreptul unui semafor dădu, aşadar, drumul pachetului, traversă înghesuit în mulţime strada şi se simţea deja salvat, căci auzi jandarmul fluierînd, maşinile porniră, iar strada din spatele lui era acum

blocată. Să aibă din nou mîinile libere, ce senzaţie de uşurare, de bucurie proaspătă, ca şi cum nici cu Sibylle nu s-ar fi întîmplat nimic. Rolf îşi aprinse o ţigară, fără să se uite înapoi, să vadă ce se întîmplase cu pachetul de coşmar, dar nici n-ar fi fost nevoie, căci o femeie tînără şi foarte frumoasă, îmbrăcată sărăcăcios, îl trase tocmai de mînecă ca să înapoieze domnului atît de distrat pachetul pe care ea îl ridicase de pe jos. Rolf nu îndrăzni să nege că ar fi al lui, pachetul acela fleşcăit cu hîrtia lui murdară şi cu şnurul ieftin care abia de mai ţinea laolaltă bucata de material de culoarea cărnii. Era oare blestemat să care cîte zile mai avea materialul acela greţos ? Cu zece minute înainte de plecarea trenului stătea pe peron, descumpănit la culme, cu pachetul sub braţ ; cu cinci minute înainte de plecarea trenului tot acolo era. Încercase să amîne capitularea (cum îi spunea el) pînă în ultima clipă ; uşile vagoanelor fuseseră închise, cînd Rolf se urcă pe scară, iar trenul se pusese deja în mişcare. Ca şi cum locurile goale n-ar fi fost şi pentru oameni ca el, soţi părăsiţi care fugeau din hoteluri fără să plătească, Rolf rămase în picioare pînă la Milano. Oare ce avea să-i spună Sibylle ? Bineînţeles că supraprecia în continuare dorinţa ei de-a se ocupa de el. După Milano, n-a mai fost singur nici pe coridor ; apăruse un elveţian care îl acostă deîndată cu familiaritatea specifică conaţionalilor cînd se întîlnesc în străinătate, spre norocul lui ajunseră însă curînd la graniţă. După Chiasso, luă loc în vagonul restaurant, cu privirea îndreptată necontenit spre fereastră, pentru ca nu cumva să fie descoperit de vreuna din cunoştinţele lor atotprezente. Cît de bătător la ochi era însă bărbatul acela cu privirea fixată pe fereastră, indiferent că treceau prin locuri deschise sau tuneluri, la asta nu s-a gîndit nici o clipă ; cu imaginaţia aţîţată de prea multă autocompătimire Rolf văzu mai mult decît vreodată într-o călătorie, ţinuturi ale trecutului, mai ales ale trecutului, căci nu mai exista eveniment fără Sibylle, fericire fără Sibylle, tihnă fără Sibylle. Restul era pleavă, nu merita osteneala unui gînd. Dintr-o dată, Sibylle devenise sens şi conţinut al întregii lui vieţi, iar acest sens trecuse acum asupra unui alt domn, transferat unui Pierrot de carnaval, sau unui genovez cu părul ca pana corbului,

sau unui tînăr arhitect, sau cui o fi fost ; pur şi simplu transferat. De la Göschenen ploaia începu să bată în ferestre. Cel mai bine, îşi zise Rolf, ar fi să nu se trădeze în nici un fel faţă de Sibylle; s-o dea gata cu atitudinea lui.

De altfel nu trebuia decît să-şi amintească faţa ei neruşinată, ca să ştie imediat ce atitudine să ia, mda, pe măsura feţei ei, care nu era doar fericită şi străină pentru el, nu, mai era şi batjocoritoare, obraznică, exuberantă, triumfătoare, şi n-ar mai fi lipsit decît ca el să-i facă reproşuri, Rolf cu teoriile lui; i-ar fi rîs în nas, iar dispreţul ei ar fi ieşit tot la iveală. O atitudine demnă era unică posibilitate, fără revoltă, fără reproş şi fără pretenţii, pînă ce muierea asta îndărătnică avea să cadă în genunchi în faţa lui. Era lucru hotărît, iar lacul Zürich apăruse deja la orizont. Închipuindu-şi viitorul alături de muierea lui cea îndărătnică, Rolf se trezi fluierînd în vagonul-restaurant, se opri, bineînţeles, de cum se auzi şi ceru degrabă nota, ca şi cum în felul acesta ar fi ajuns mai repede la Zürich. Ce era însă de făcut dacă nu avea să mai fie nici un fel de viitor comun, dacă Sibylle nu mai locuia la Rolf, ci la celălalt ? adică : Dacă Rolf se trezea singur în locuinţa lui, singur cu demnitatea sa ? Trenul intrase în gară, dar el continua să şadă cu paharul în mînă, paralizat de spaimă că cineva ar putea să-l tragă de mînecă şi să-i înmîneze din nou pachetul jerpelit cu materialul de culoarea cărnii.

Sibylle (soţia procurorului meu) a născut ieri, după miezul nopţii, o fetiţă de aproape şapte pfunzi. El, tatăl, e copleşit de fericire. Îl rog să-i trimită flori, pe care am să i le plătesc mai tîrziu. Probabil că are să uite.

Cu toate acestea continui să notez.

Cînd Rolf sosi în seara aceea de la Geneva şi coborî în gara centrală din Zürich, fără palton, deci într-o ţinută destul de neobişnuită, încît să nu poată trece neobservat de Sibylle care l-ar fi aşteptat la gară, îşi zise, desigur, că Sibylle n-avea cum să-l aştepte la gară; doar nu ştia nimic de sosirea lui, şi ca ea să vină la gară la toate trenurile internaţionale n-avea nici un rost, îşi zise Rolf. Pentru mai multă siguranţă, fiindcă ar fi fost păcat să nu se întîlnească, o caută totuşi din ochi printre cei ce aşteptau. La

Zürich ploua. Îşi numără sub o copertină banii din portmoneu, să vadă dacă îşi putea permite să facă semn unui taxi. Iar cînd taxiul acesta opri în faţa locuinţei lui, fu mai rău decît s-ar fi aşteptat. Era de nesuportat. Faptul că nu mai ştia a cui era, de fapt, locuinţa, a lui sau a ei, îl făcu să ezite. Îşi ridicase deja gulerul de la haină ca s-o poată lua la fugă prin ploaie, cînd aruncă o privire în sus, spre locuinţa lor, şi în clipa aceea simţi că toate umilinţele călătoriei sale nu fuseseră nimic în comparaţie cu priveliştea ferestrelor neluminate ale locuinţei sale. Era tîrziu, dar nu era trecut de miezul nopţii. Poate că Sibylle se culcase deja. Rolf însă nu mai îndrăzni să coboare, şoferul n-avea decît să-l piseze cu întrebări, dacă adresa nu era bună, dacă să meargă mai departe. Rolf se mai simţea apoi şi prea neras ca să poată da ochi cu soţia sa, care acum iubea pe altcineva! Oare uitase cu totul acest fapt, că soţia lui iubea pe altcineva ? Acum, după ce trecuse prin atîtea întîmplări şi sentimente care, chinuindu-l, avuseseră totuşi darul să-l distragă, acum faptul acesta nud avea concreteţea deznădăjduită a unui mormînt, iar Rolf se simţi incapabil să audă de la servitoarea lor italiană că Signora plecase pentru cîteva zile. Posibil era orice. Pesemne că sus, în locuinţă, îl aştepta o scrisorică: Mă întorc probabil luni, cu drag, Sibylle, te rog să nu uiţi să plăteşti chiria. Sau poate, doar atît : Te rog nu uita să plăteşti chiria, salutări, Sibylle. Rolf se întoarse cu acelaşi taxi în oraş, şi nici măcar nu încercă să telefoneze în acea seară. Să dormi la hotel în propriul tău oraş — iată o situaţie nouă pe care Rolf o savură cu toată tristeţea lui; o senzaţie, incertitudine, emoţie — Rolf avu cele mai nebuneşti visuri. A doua zi, era duminică, nu mai ploua, iar Rolf o porni mai întîi spre şantierul viitoarei lor case. Era ras, tot fără palton. Şantierul se afla pe o înălţime în afara oraşului, iar Rolf nu ajunsese pînă acolo decît cu maşina. Pe jos, avu destul de mult de mers. Construcţiei îi mai lipsea doar acoperişul ; la ultima vizită a lui Rolf turnaseră tocmai planşeele superioare, iar în tot acest timp soţia lui nu venise nici măcar o singură dată pînă aici sus. Acum înţelegea şi el dezinteresul ei faţă de această casă ! Cum stătea el acolo, cu mîinile înfundate în buzunare, tresărind la orice străin care se nimerea primprejur în plimbarea lui duminicală,

Rolf nu avea tocmai aerul unui proprietar ; privea pierdut încăperile, aşa cum se conturau, camera de zi cu ferestre imense ce dădeau spre grădină, cele cinci trepte spre galerie, camera lui de lucru cu vedere spre lac, dormitoarele aflate la acelaşi nivel, toate aşa cum fuseseră plănuite, iar terasa fusese şi ea de-acum turnată ; pe unde te învîrteai dădeai numai de materiale, suluri de carton asfaltat, cărămizi pentru şemineu, saci cu ciment Portland, un rezervor pentru încălzirea cu păcură, cărămizi pentru pereţii intermediari, tot felul de lucruri al căror scop nu putea fi ghicit ; în orice caz, se vedea că aici se muncea ; cu toate acestea, Rolf se simţea ca într-o ruină. Şi colac peste pupăză, sosi şi tînărul Sturzenegger, arhitectul, ţinînd în mînă metrul de tîmplărie desfăcut. Sturzenegger era atît de entuziasmat de construcţia lui că n-avea odihnă nici duminica, şi ca orice om entuziast părea mai frumos şi mai atrăgător ca oricînd. Rolf îl măsură dintr-o parte. Într-adevăr, tînărul Sturzenegger era cu totul altfel decît Rolf, incontestabil, şi în plus, mai tînăr. Păşeau peste scînduri şi ţevi, se cocoşau sub cofrajele terasei din care picura apă, săreau peste băltoace maronii, Rolf trebui să pipăie diferite sorturi de gresie calcaroasă şi să se hotărască pentru una din ele, iar tînărul Sturzenegger explica, explica fără cruţare. Rolf îi examina între timp urechile, părul, nasul, buzele (aici nu rezistă) şi mîinile. De ce nu ! îşi zise el şi se hotărî pentru gresia mai ieftină, în pofida insistenţelor lui Sturzenegger. Oare tînărul acesta nu ştia că această casă era deja de vînzare ? Nu ştia şi turuia despre volume şi efecte, ba se aştepta şi la entuziasm din partea lui Rolf, care dintr-o dată îşi aminti de ultima seară pe care o petrecuse cu Sibylle ; Sibylle venise să-l ia de la aeroport, prefăcuta, şi singurul lucru pe care găsise de cuviinţă să i-l comunice soţului ei reîntors acasă era ceva despre norocul acestui Sturzenegger, o poveste lungă cu un contract extraordinar, undeva în Canada. Oare acesta nu era un indiciu ? Rolf nu spuse fireşte nimic, asculta în schimb explicaţiile în legătură cu serpentinele de încălzire montate în planşeu şi savura (avea acum o nevoie neobişnuită de satisfacţii lăuntrice) gîndul de-a o lăsa pe Sibylle să creadă că el nu ştia nimic. Nu era încă sigur, dar tînărul arhitect putea fi bănuit, chiar dacă avea un aer atît de inocent în timp ce

tot gesticula cu metrul lui galben de tîmplărie. În cele din urmă Sturzenegger insistă să-l conducă cu mașina acasă. Cînd povesti apoi el însuși despre șansa lui nemaipomenită de-a construi o uzină mare peste ocean, în California, Rolf îl întrerupse :

— Soția mea îmi spusese Canada.

— Nu, spuse Sturzenegger, California.

Ceva nu era în regulă ; dar Rolf își pusese în gînd să fie demn, căci nimeni nu trebuia să-l vadă pe Rolf așa cum se văzuse el însuși la Genova. De teamă poate să apară singur în fața lui Sibylle sau, mai degrabă, din dorința de-a se arăta demn, îl sili pe Sturzenegger să urce la un aperitiv în dimineața aceea de duminică. Sibylle era acasă, ca să vezi, și în casă exista și Cinzano, și gin, ba chiar și alune. Soția sa, muierea asta îndărătnică, care se pretă numaidecît la jocul tihnei familiale, și arhitectul, puștiul ăsta cu contractul lui nemaipomenit în Canada, unde Sibylle avea să-l urmeze, cu cea mai mare plăcere, apăreau în ochii lui Rolf ca o pereche întru totul potrivită, o pereche de-a dreptul convingătoare, o pereche plină de viață. Faptul că își vorbeau cu dumneavoastră nu îl deranja deloc. La urma urmei, îi era totuna cine o iubea pe soția lui, că era Sturzenegger sau nu, ceea ce conta acum pentru Rolf era s-o vadă pe soția lui alături de cineva tînăr, vesel și plin de viață și să nu înnebunească pe loc la gîndul că Sibylle îl iubea pe acest cineva...

— — —

Procurorul meu povestește, așa cum am mai spus, mult mai sugestiv. La întrebarea mea, ce s-a întîmplat pînă la urmă cu materialul de la Genova, nu răspunde decît scurt și aluziv, fără tragere de inimă. L-a aruncat, dacă am înțeles eu bine, într-o toaletă publică din gară.

— Vă rog să mă credeți, rîde procurorul meu, că mi-au trebuit ani întregi pînă cînd am reușit să nu mai visez pachetul acesta !

(Cum de e atît de sincer față de mine ?)

— N-am dreptul, știu, să-mi interoghez procurorul, spun eu, dar dacă îmi permiteți totuși o întrebare : Doamna, soția dumneavoastră, v-a spus pînă la urmă cine era prietenul ei ?

— Mai tîrziu, da. Mult mai tîrziu.

— Cînd ?

— Cînd povestea se terminase deja, spune el, după dispariţia lui.

— Ciudat, zic eu.

— Mda, zîmbeşte el, în timpul acela am fost foarte ciudaţi, amîndoi, nevastă-mea pe de o parte, iar despre mine, ce să mai vorbim.

— — —

O vară întreagă, lungă şi chinuitoare, Rolf se strădui, credincios teoriei sale, să demonstreze că Sibylle se bucura de cea mai deplină libertate. Pericolul care rezulta de aici, al unei înstrăinări la fel de depline, trebuia să şi-l asume Sibylle, ea cu afirmaţiile ei orgolioase : Nu trebuie să-mi dai tu nici un fel de libertate. O să-mi iau eu libertatea de care am nevoie. Atitudinea lui avea deci un refren : Dar te rog, draga mea, faci cum vrei ! Între timp au existat şi seri încîntătoare în societatea prietenilor, care păreau să nu fi observat nimic sau poate că într-adevăr nu observaseră nimic, şi momente de iritare provocate de chestiuni secundare ; s-au dus ca-n toţi anii la concertele săptămînilor muzicale internaţionale de la Lucerna, s-au plimbat braţ la braţ prin foaier, şi iată că, fără prefăcătorie, nici faţă de ceilalaţi, nici faţă de ei înşişi, s-au simţit bine împreună. Rolf era soţul, şi chiar dacă nu uza în mod josnic de statutul său, avea totuşi anumite avantaje, de pildă, că putea oricînd să se arate braţ la braţ cu Sibylle. Iar Sibylle era încîntată că Rolf, care devenise între timp procuror, se plimba braţ la braţ cu ea prin foaier. Şi în timp ce Pierrot-ul de la carnaval avea parte de toate neajunsurile unor activităţi ilegale, Rolf se vedea pentru prima oară în cealaltă tabără. Cînd era deosebit de bine dispus făcea poate din cînd în cînd o aluzie ironică, care licărea precum un far îndepărtat, semnalizîndu-le amîndorura, în cazul în care s-ar fi lăsat furaţi de acea plimbare braţ la braţ, unde se afla stînca fatală. Scandaluri n-au existat, din cîte am înţeles. Şi cu toate acestea, a fost o vară cum cei doi parteneri nu şi-ar mai dori nicicînd. Sibylle continua să locuiască împreună cu Rolf, ca nu cumva să stîrnească rubedeniile, la gîndul cărora Sibylle se cutremura de groază, deşi avea conştiinţa curată ; aceasta fusese de

altfel dorința ei expresă, ba chiar pretenția ei la întoarcerea lui de la Genova : ca, pe moment, cum spunea ea, lucrurile să rămînă aparent neschimbate. Drept urmare, nu existau decît puține ceasuri în decursul unei zile care se sustrăgeau supravegherii lui, și totul decurgea în oribile jumătăți de măsură. Mai absurd decît toate era însă faptul că Sibylle avea să-l învinovățească tot pe Rolf de această situație, de toate acele jumătăți de măsură de-a dreptul sufocante, ce deveniseră cu timpul mai insuportabile decît cel mai teribil scandal ; după mintea ei de femeie tot el era vinovat, ba îi mai arunca uneori cîte o privire (spune el) de parcă nu l-ar mai fi putut suporta, iar apoi se ducea în camera ei ca să plîngă : în spatele ușii încuiate ! la care Rolf se ducea și el în pivniță să-și aducă o bere. De ce nu-și lua mai multă libertate, dacă avea într-adevăr nevoie ? Rolf vorbea serios, fără urmă de batjocură. De ce nu plecau undeva împreună, biata lui soție și Pierrot-ul ei ; de ce nu îndrăzneau ? Nu înțelegea. Nici măcar nu era atît de teribilă această pasiune, își zicea el, iar spre toamnă Rolf avu realmente sentimentul că din punctul lui de vedere criza fusese depășită.

În septembrie și-a preluat postul de procuror.

În octombrie casa a fost gata, iar tînărul arhitect se arătă a fi în linii mari foarte mulțumit ; anumite lucruri, zicea tînărul arhitect, nu le-ar mai fi făcut astăzi la fel, de altfel tocmai lucrurile care plăceau cel mai mult stăpînilor casei, atît lui Rolf cît și lui Sibylle, în timp ce altele, care pe ei îi contrariaseră, fuseseră fotografiate și aveau să apară cît de curînd în revista de arhitectură. Casa lor era, așa cum le promisese Sturzenegger în timpul acelei prime discuții la o cafea, o demonstrație de consecventă modernitate. Nu se poate spune că lui Rolf i-ar fi displăcut, dar nici nu-i plăcea ; Rolf nu se simțea tocmai în largul său în fața acestui Sturzenegger și aproape că i-o lua în nume de rău că era atît de mult lăudat pentru această casă care era casa lui Rolf. Ba i-a mai căzut pe cap și un tip care l-a acostat într-o bună zi la cafenea, s-a prezentat drept redactor la revista de arhitectură și l-a felicitat pe Rolf, în calitate de proprietar, pentru curajul de care dăduse dovadă, l-a felicitat în numele arhitecturii moderne și nu s-a mulțumit cu atît, ci s-a pornit să-i laude și calitățile ome-

nești ale tînărului Sturzenegger, farmecul său, îndrăzneala și chiar temeritatea sa, lipsa lui de scrupule și spiritul de frondă, intensitatea sa în sens fizic-senzual și cîte altele prin care se distinge un arhitect dar și un amant ; în astfel de clipe Rolf avea sentimentul că toată lumea își bate joc de el și se simțea ca într-o comedie a lui Molière. Sibylle fusese și ea de față la acea întîmplare de la cafenea. Vitalitate, sensibilitate, intensitate, chiar și în sens fizic-senzual, da, asta era și impresia ei, și îl întrebă pe Rolf ce părere avea el, iar Rolf, om cu oarecare experiență atît particulară cît și profesională, nu știa de cîtă viclenie putea s-o creadă în stare pe nevasta lui. În anumite momente o credea în stare de orice, mai ales atunci cînd avea aerul că e inocența în persoană, așa cum toate femeile îndrăgostite se cred inocente și una cu veșnica natură, pe care pline de candoare o confundă apoi cu bunul Dumnezeu... Cu sentimentul acesta, de-a fi idiotul orașului, porni, așadar, Rolf într-o după-amiază de toamnă să facă așa-numita recepție a casei. Totul era în ordine, cu cîteva excepții, desigur, fleacuri cărora tînărul arhitect le dădea el însuși prea multă importanță. O jaluzea care nu putea fi coborîtă, greșeală de montaj, nimic altceva ; o fereastră mare crăpată ; ultimii muncitori, vopsitorii, înfundaseră în mod stupid un closet, aruncînd în el resturi de materiale ; apoi lipseau toate cheile de la subsoluri; mai fusese uitată o priză, prevăzută în plan lîngă patul proprietarului ; oglinda din baie fusese montată fără nici un motiv cu zece centimetri mai sus ; în grădină fuseseră așezate în ultimul moment alte plăci, granit în loc de cuarțit, și acesta un fleac ce putea fi remediat, și bineînțeles că vopsitorii mai trebuiau să facă unele retușuri. Cam asta era totul, iar Rolf nu văzu nici el alte defecte. Dacă arbuștii de catalpa aveau să se prindă sau nu rămînea de văzut. Un cuvînt de recunoștință din partea proprietarului ar fi fost acum necesar. Cum însă Rolf, proprietarul, tăcea, întorcînd spatele casei încuiate și uitîndu-se în jur, ca și cum și-ar fi luat rămas-bun sau ca și cum s-ar fi aflat pentru prima oară pe un teren de construcții, tînărul arhitect se apucă să-i explice ce se înțelege printr-o lucrare aflată în termen de garanție, de parcă Rolf n-ar fi fost cine era. Apoi se așezară amîndoi

în maşina cea nouă a procurorului care, la fel de absent, introdusese cheile în contact fără să pornească.

— N-aş fi vrut, spuse Rolf punîndu-şi mănuşile, să discut cu dumneavoastră, înainte să mă fi liniştit complet. Acum însă, din moment ce am izbutit să trec peste toată povestea aceasta, înţelegeţi poate — Sturzenegger nu înţelegea probabil nimic. Nu, spuse Rolf, aveţi, bineînţeles, perfectă dreptate, în fond, totul nu e decît o prejudecată. M-am gîndit mult la istorioara dumneavoastră cu eschimosul, pe care ne-aţi povestit-o, mie şi nevestei mele, chiar la prima noastră întîlnire. Vă amintiţi ? Eschimosul îşi oferă soţia şi se supără dacă musafirul n-o ia, iar noi ne închipuim că n-am putea suporta dacă cineva ar încerca să ne-o ia. În fond, totul nu-i decît o prejudecată...

Rolf nu-şi mai expusese de mult teoriile. De altfel bărbaţii nici nu-l contraziceau vreodată. Iar arhitectul, acest tînăr cu vitalitatea, sensibilitatea şi intensitatea sa, se arătă şi el plin de înţelegere, chiar dacă, pe de altă parte, habar nu avea care era mobilul acestei discuţii. Între timp porniseră totuşi, dar fuseseră nevoiţi să oprească la o barieră şi să aştepte.

— Înţeleg perfect sentimentul dumneavoastră de jenă, spuse Rolf, fiind altădată în situaţia dumneavoastră am evitat şi eu cît am putut astfel de discuţii. La ce ne-ar folosi ! Numai că eu zic, şi dacă tot stăm unul lîngă altul în această maşină — cel mai bine ar fi — ei bine: N-aş vrea, domnule Sturzenegger, să credeţi despre mine că sînt un prost !

În sfîrşit trecu şi trenul făcînd un zgomot asurzitor.

— Faptul că o iubiţi pe soţia mea, spuse Rolf urmărindu-şi neabătut ideea şi dînd totodată dovadă de o prestanţă vrednică de toată admiraţia, mi se pare întru totul de înţeles. Iar nevasta mea vă iubeşte şi ea. Asta e situaţia, n-ai ce-i face ! Şi mare lucru n-o să se schimbe, chiar dacă săptămîna viitoare plecaţi în Canada.

— În California, îl corectă Sturzenegger.

— Soţia mea a spus Canada.

— Îmi pare rău, zise Sturzenegger, dar eu o să plec totuşi în California, la Redwood City. Am să vă trimit imediat o vedere de acolo, domnule doctor, ca să mă credeţi în sfîrşit !

— Nu e nevoie, spuse Rolf.

Din spate răsunau claxoane.

— Nu e nevoie ! mai spuse Rolf o dată, Canada sau California, pentru mine nu mai contează dacă nevestei mele îi vine cumva o idee să vă însoţească acolo, şi presupun că aşa se va întîmpla.

Bariera fusese de mult ridicată, dar Rolf, surd la claxoanele din spatele lui, nu făcea nici un gest de-a porni mai departe. Tînărul arhitect începuse în schimb să priceapă care era problema şi încerca să spună ceva, ca de exemplu :

— Soţia dumneavoastră şi cu mine...

— Spuneţi liniştit Sibylle ! îl întrerupse Rolf.

— Desigur, spuse Sturzenegger, a existat de la bun început un fel de simpatie, poate chiar şi din partea soţiei dumneavoastră...

— Da, poate ! Pe Rolf îl enerva faptul că iubitul soţiei sale putea fi atît de laş, îl jignea, dar pe de altă parte îl umplea de trufie. Sînt un om de patruzeci şi cinci de ani, spuse Rolf uitîndu-se la tinerelul de lîngă el, dumneavoastră probabil că n-aţi împlinit încă treizeci !

— Da, şi ? răspunse Sturzenegger corect.

Discuţia, începută pe un ton demn, risca să degenereze, Rolf observă şi el în sfîrşit că bariera se ridicase ; maşinile pe care le blocase în spatele lui treceau acum prin stînga, şi cum strada era foarte îngustă, intraseră pe jumătate în iarba de pe margine ; bineînţeles că şoferii se uitau cu reproş şi dispreţ la Rolf, iar unul îşi răsucea arătătorul la tîmplă, ca să-i arate ce credea despre el... E de presupus că tînărul Sturzenegger a încercat de mai multe ori să-l convingă că era vorba de o greşeală ; Rolf însă fie că nu-l auzea, fie că nu-l credea. Fără să mai scoată un cuvînt, aşa cum te porţi cu un nemernic, îl conduse pe tînărul arhitect în faţa locuinţei sale. Acesta se simţea nespus de jenat. Cu mapa, mănuşile şi ruleta vîrîte sub braţul stîng, ca să aibă mîna dreaptă liberă la despărţire, Sturzenegger continua să stea în maşină, deşi deschisese deja uşa ; nu găsea cuvîntul potrivit, gluma nimerită, care să convingă, dar să nu jignească.

— Vă rog să nu spuneţi acum că regretaţi sau ceva de felul acesta, îi ceru Rolf.

Nu era chip să-l convingi.

— Vă rog să nu mă înţelegeţi greşit, spuse el, nu fac nimănui nici un reproş. Pot să înţeleg. Pot să fiu și de acord cu astfel de lucruri. Sibylle ştie care e părerea mea, probabil că v-a și spus cîte ceva. Trebuie să fiu de acord. Şi cu toate acestea — pur şi simplu, spuse el aruncîndu-şi ţigara pe fereastră, — simt că nu mai suport.

Sturzenegger căzuse pe gînduri.

— Credeţi că există vreun bărbat, întrebă el cu tonul tînărului care se adresează mai vîrstnicului, care suportă o asemenea situaţie cu adevărat, și nu doar de dragul aparenţelor ?

Rolf zîmbi :

— Credeam că eu aş fi acela.

Apoi îşi luară rămas-bun, Arhitectul îi mai propusese lui Rolf să bea împreună un vin, Rolf însă refuzase, pe jumătate fiindcă nu avea chef să intre în casa în care Sibylle petrecea, poate, clipe fericite, pe jumătate din convingerea, ivită dintr-o dată, că nu tînărul Sturzenegger era cel în cauză. Porni motorul, mulţumi pentru amabila invitaţie și-l rugă pe Sturzenegger să trîntească portiera cu forţă. Sturzenegger se îndepărtă rapid, ca atunci cînd comiţi fără voie indiscreţia de-a intra într-o cameră străină, nu aruncă nici o privire înapoi, Rolf însă mai deschise o dată portiera ca să-i ureze călătorie plăcută spre Canada ! Apoi, numai ca să nu stea pe loc, porni mai departe, fără vreo ţintă anume, ca atunci la Genova — oriunde, numai acasă nu ! Orice, numai să nu dea ochii cu Sibylle ! Criza nu fusese depășită, defel !

Asta se întîmpla în octombrie.

Ca toţi oamenii de acţiune, cînd nu sînt în stare să-și rezolve problemele sufletești, Rolf nu se adînci în meditaţie, ci în muncă, muncă utilă și la obiect, de care nu ducea fireşte lipsă în noul său post, rezolvă tot ce era de rezolvat și ţinea de competenţa sa, rezolva tot de dimineaţa pînă seara tîrziu, pînă ce-și istovea şi ultima secretară, iar apoi singur ; rezolva în stilul unui Orlando furios. În ochii colegilor săi era un ambiţios fără pereche. Habar n-aveau ei ce forţă îl mîna pe acest om, cunoscut îndeobște pentru stăpînirea, limpezimea şi calmul său. Rolf se bucura dintotdeauna de faima că are o viaţă de familie fericită și

ordonată, faimă pe care n-o întreţinea în nici un fel, Rolf putea foarte bine să se arate cu o doamnă străină în faţa Palatul Dogilor, să dea de mîncare porumbeilor, căci nimeni din orăşelul lui n-avea să bîrfească pe seama lui ; există astfel de bărbaţi, fenomene ale bunului renume, nu poţi să le ştirbeşti faima în nici un fel, cum nu poţi să uzi penajul unui porumbel. Iar fenomenul acesta se extindea, pare-se, şi asupra soţiei sale ; nimeni nu s-ar fi gîndit la ceva rău. Nimeni n-ar fi putut deci să înţeleagă cum trebuie zelul noului procuror ! Se străduia de altfel din răsputeri să nu bage toate femeile în aceeaşi oală, analizînd fiecare situaţie în parte, păstrîndu-şi măcar în cazul altora discernămîntul intact ; ba găsea şi cazuri în care vinovat era bărbatul. Trecea drept un om plin de înţelegere şi încerca, pe cît posibil, să-l scutească de orice umilinţă pe cel din boxă, iar în acest fel succesele se adunară ca mărgelele pe aţă. Sibylle a lui nu părea însă deloc impresionată, ba mai rău : se bucura de succesele profesionale ale lui Rolf ca de o jucărioară reuşită menită să-l mulţumească şi să-i ocupe cîteva zile timpul micuţului Hannes... Şi din nou Rolf visă pachetul jerpelit, cu materialul de culoarea cărnii !... Iar apoi, ei bine, apoi urmă mutarea în casa nouă, deşi Sibylle avu neobrăzarea să plece tocmai în acea săptămînă în vizită la o prietenă din Sankt Gallen. Rolf îi aminti de mutare, dar prietena din Sankt Gallen nu putea fi amînată. Rolf nu crezu nici o clipă povestea aceea cu prietena din Sankt Gallen, dar se mulţumi să remarce : Cum doreşti tu, draga mea ! Iar Sibylle îşi făcu bagajul şi plecă. Furia aceea cu ţintă precisă, o furie ce nu trebuia sublimată, o furie adevărată, care îl ţinu pe Rolf o săptămînă întreagă, a fost ca un balsam ; se descotorosi de admirabila-i prestanţă şi cît era ziua de mare umbla prin casa cea nouă înjurînd, încît bărbaţii cu chingi şi cu poveri în spinare, care voiau să ştie unde trebuie pus bufetul rustic, şi unde maşina de cusut, şi unde lăzile cu veselă, şi unde toaleta, nu puteau decît să se mire de modul de exprimare al unui om cu carte.

— La cucoană, striga Rolf, la cucoană cu toate hanţele, sau pe fereastră afară !, şi ieşind : Eu m-am vîrît pînă peste cap în rahatul ăsta, şi ea umblă creanga !

Iar oamenii aceia cumsecade nici nu mai îndrăzneau să întrebe ceva, pentru ca domnul cel nervos să nu mai arunce vorbe grele de faţă cu ei ; verificau lucrurile din maşină, îşi aruncau o privire şi tot ce nu ţinea în mod evident de grădină sau de pivniţă, şi nici nu se dovedea a fi biroul unui om cu carte, era dus pe tăcute „la cucoană". La sfîrşit, cînd talmeş-balmeşul ajunsese la culme, oamenii aceia cumsecade primiră un bacşiş atît de mare, încît le fu de-a dreptul ruşine ; parcă i-ar fi plătit ca să tacă. Iar Rolf rămase singur în mult lăudata lui casă, singur cu micuţul Hannes şi cu o servitoare italiană, care nici măcar nu mai ştia unde să caute aşternuturile de pat ; se simţea lipsa cucoanei ! Numai micuţul Hannes nu se simţea descumpănit, ci de-a dreptul fericit în acest talmeşbalmeş, unde totul era senzaţional şi nimic nu arăta ca într-o casă. Atenţie ! stătea scris pe cutii. Sau : „Nu răsturnaţi ! iar Hannes punea mii de întrebări. Rolf însă nu ştia cum avea să trăiască aici şi i se părea absurd, şi în orice caz prematur, că servitoarea începuse să desfacă lăzile ; acum mai mult ca oricînd urma să mai vadă dacă menajul lor va dăinui, dacă merita să deschidă lăzile şi să întindă covoarele. În aceeaşi clipă spera şi deznădăjduia. Ce înseamnă independenţa partenerilor, autonomia, libertatea în căsnicie ; ce înseamnă ele practic ? O comunitate de bunuri şi o servitoare, care să cureţe aceste bunuri, acesta era numai restul. Şi Hannes ? Aşa nu mai mergea. Să-i ceară Rolf nevestei sale să renunţe şi s-o pună în faţa alternativei ori-ori, dîndu-i timp de gîndire pînă la Crăciun ? Era o posibilitate de-a pune capăt acestei situaţii imposibile, dar nu era o posibilitate de a-i cîştiga dragostea. Să aştepte pur şi simplu ? O viaţă în provizorat, la întîmplare, poate se petrece ceva, poate nu, poate te obişnuieşti cu ea, poate te îndrăgosteşti şi tu, şi cum toate trec, cine ştie, poate divorţul ar fi prematur, o astfel de viaţă, în oarbă aşteptare, era oare aceasta soluţia ? Sărea poticnindu-se de la o decizie la alta, cînd aşa, cînd altfel. Existau atîţia oameni pe care Rolf îi sfătuise, iar în privinţa străinilor ştiuse mult mai clar, cu toată precau-

ţia necesară, încotro trebuiau îndreptate toate eforturile ! Pe scurt, Rolf ajunsese la punctul mort de unde, oricît te-ai forţa, roata nu mai poate fi împinsă nici înainte şi nici înapoi, unde poate să intervină însă o bagatelă ca ea să pornească înainte sau înapoi, e de ajuns poate şi o întîmplare, iar acesta era gîndul cel mai amar, că totul s-ar putea hotărî ca de la sine printr-un singur cuvînt, un cuvînt bun sau unul prostesc... În acea săptămînă primi vederea promisă din Redwood City, California, dar şi un telefon foarte ciudat, de la Paris ; un domn destul de nervos, care se prezentă drept Stiller, începu să înşire o poveste încurcată, pretinzînd de la Rolf să ştie unde se află soţia lui, arătîndu-se foarte mirat că lui Rolf numele lui nu-i spunea mare lucru. Fără îndoială că personajul acesta nervos de la telefon nu era altul decît Pierrot-ul de la carnaval. (Deci nu e tocmai adevărat ceea ce susţinea procurorul meu deunăzi ; Rolf ştia, chiar dacă nu prin Sibylle, numele prietenului ei, încă înainte de dispariţia lui Stiller. Amintesc acest lucru ca pe un exemplu că pînă şi un procuror poate să se contrazică într-o relatare făcută de bunăvoie, darmite noi, care mai sîntem supuşi şi la intergatorii !) Un telefon foarte ciudat, într-adevăr, căci Rolf presupusese mereu că Sibylle plecase împreună cu Pierrot-ul ei. Oare cei doi nu se întîlniseră la Paris ? Respinse gîndul că acest telefon fusese pus la cale de cei doi pentru a-l duce pe el de nas, dar gîndul, o dată ivit în minte, nu-i mai dădu pace. Nu putea s-o creadă pe Sibylle în stare de una ca asta ! Nu ! spunea el cu voce tare. Nu ! şi de undeva din fundul creierului său răsuna slab ca un ecou : De ce nu ? Lupta împotriva acestei bănuieli, îi era ruşine şi în aceeaşi clipă în care se ruşina de bănuiala lui josnică, se simţea ridicol tocmai din pricina ruşinii lui ; ajunsese de rîsul lumii. Oare acum nu era orice posibil ? Raţiunea se lupta împotriva acestei idei. Era oare posibil ca într-o bună zi s-o urască pe Sibylle, mama fiului său, şi fiinţa cea mai apropiată lui însuşi. Se temea de revederea cu ea.

Şi s-a întîmplat ca această revedere să nu fie tocmai fericită, pare-se. Era într-o dimineaţă la birou, cînd fu anunţat că soţia lui voia să-i vorbească, nu, nu la telefon, ci îl aştepta în anticameră. Din păcate avea într-adevăr o şedinţă, şi a trebuit s-o lase să aştepte aproape un ceas.

Era ora unsprezece ; oare nu s-ar fi putut vedea la masa de prînz ? Rolf o pofti înăuntru, întîmpinînd-o de la ușă cu întrebarea mută : Ce s-a întîmplat ? Sibylle era cam palidă, dar voioasă.

— A, spuse ea, acesta-i deci biroul tău ? și se duse imediat la fereastră ca să admire priveliștea, destul de modestă, ce i se oferea.

Rolf nu întrebă : Cum a fost la Sankt Gallen ? și nici : Cum a fost la Paris ? Era rîndul lui Sibylle să înceapă, nu al lui, își zicea el. Iar ea se purta ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat, se vedea însă că nu se simțea tocmai bine în pielea ei, sporovăia, pretexta că trecuse pe acolo numai ca să vadă noul lui loc de muncă și trăgea precipitat din țigară. Rolf ar fi putut s-o sune la Sankt Gallen. N-o făcuse însă, cu bună știință ! Oare asta voia să afle de la el ? Sibylle îi mulțumi pentru surpriza mutării. Și apoi ? Avea o taină în ochi, dar și o doză bună de teamă, despre care nu vorbea sau nu voia să vorbească, încît Rolf avea senzația că asistă la o farsă ; era de nesuportat ; Rolf în spatele biroului său lat, Sibylle vizavi, în fotoliu, ca o clientă. Vroia oare să dea divorț ? Dintr-o dată spuse, împotriva voinței sale :

— Te-a sunat un oarecare domn Stiller, se pare că iubitul tău.

La acest cuvînt, Sibylle tresări. Rolf regreta acum acest cuvînt, și totodată îl revolta faptul că acum trebuia să-și mai ceară și scuze, și de aceea adăugă cu o sinceritate plină de condescendență :

— Presupun că v-ați întîlnit în cele din urmă la Paris. Telefonul l-am primit miercuri.

La care Sibylle se ridică în picioare ca după o discuție fără rost, deși aceasta nici nu avusese loc, și se îndreptă încet și fără să spună un cuvînt spre fereastră ; Rolf vedea după umerii ei că plînge în hohote. Nu l-a lăsat să-i pună mîna pe umeri și nici măcar s-o privească.

— Plec, spuse ea.

— Unde ? întrebă el.

Ea stinse țigara pe jumătate fumată în scrumieră, își luă poșeta, un șervețel și pudra ca să-și aranjeze fața, iar apoi spuse cu cel mai nerușinat calm :

— La Pontresina.

Iar după ce inspiră adînc, în timp ce Sibylle își ruja de acum buzele, Rolf spuse și el :

— Cum dorești.

Apoi întrebarea ei stupidă :

— Ai ceva împotrivă ?

Apoi răspunsul său la fel de stupid :

— Faci ce crezi că e bine !

Și o lăsă în acest fel să plece.

Iar ea se duse într-adevăr la Pontresina.

La începutul lui decembrie cînd ea se întoarse în oraș, bronzată și odihnită, el îi propuse să divorțeze și hotărîră ca el să întreprindă toate demersurile necesare. Spre marea lui uimire, Sibylle îl anunță apoi că tînărul Sturzenegger îi scrisese că are mare nevoie de o secretară și că ea se hotărîse să plece împreună cu Hannes la Redwood City, California.

— Cum dorești ! mai spuse Rolf. Nu-i venea să creadă. Totul era o farsă copilărească ! Nu crezu nici atunci cînd ea se duse la consulatul american ca să i se ia amprentele. Oare tot el trebuia să facă primul gest de împăcare ? Acest gest nu-i era la îndemînă, cum să fie el primul cînd el habar nu avea ce se întîmplase de fapt. Pe o împăcare oarbă nu se putea întemeia nici o căsnicie. Oare ea aștepta un cuvînt ca să nu mai plece ? Locul pe „Ile de France“ fusese rezervat, cum prea bine știa și el. Poate că Sibylle îl părăsise definitiv astă-vară, dar nici măcar despre asta nu mai era vorba acum ; dacă ea nu rostea primul cuvînt, că ar vrea să rămînă, lui îi era cu neputință s-o roage, fără să devină ridicol și, în acest fel, să expună ridicolului tocmai căsnicia lor care ar mai fi putut fi totuși salvată. Într-adevăr, îi era cu neputință ! Nu avea voie să se lase intimidat, își zicea el. Iar peste cîteva zile, Sibylle plecă împreună cu Hannes, care pe vremea aceea nu mergea încă la școală, spre Le Havre de unde luă vaporul spre America.

Al cincilea caiet

ÎNTÎLNIREA DE ASTĂZI ORGANIZATĂ DE APĂRĂTORUL meu, omul acesta zelos care continuă să-l apere pe dispărutul Stiller, a fost din punctul lui de vedere un eşec total : confruntare la un aperitiv cu cei mai de seamă critici ai oraşului ! Şi ce să vezi, a fost pur şi simplu plăcut. Rugămintea pe care mi-a adresat-o un tînăr domn, de-a nu-i lua în nume de rău anumite aluzii ironice făcute în urmă cu şase sau şapte ani, a fost înduioşătoare prin inutilitatea ei. Era de faţă şi o doamnă, o persoană coaptă, un fel de vestală şi totodată un om de o modestie care-ţi sărea în ochi. Primind din partea mea asigurări că nu sînt numitul Stiller, mica adunare de critici s-a simţit vizibil uşurată, iar apoi a sosit whisky-ul. Am întrebat-o la un moment dat pe respectabila doamnă de ce refuzase să-mi dea mîna mai devreme. Pentru cîteva clipe s-a lăsat o tăcere penibilă. Dacă ar fi ştiut că era vorba de Stiller, doamna nici n-ar fi venit la această întrunire. Stiller se purtase probabil ca un bădăran cu această doamnă. Apărătorul meu se uita la mine, iar eu devenisem la rîndul meu curios ; felul în care doamna prefera să tacă dădea mult de înţeles. Stiller îi scrisese, aud eu în cele din urmă, o scrisoare injurioasă acestei doamne care din ataşament şi spirit de responsabilitate faţă de arta tuturor timpurilor se simţise şi se va simţi veşnic obligată să combată aşa-zisele produse artistice ale unor indivizi ca Stiller. Într-un elan uşor deplasat, am luat mîna acestei doamne graţios-impetuoase şi i-am spus : Doamnă doctor, îmi vorbiţi din inimă ! Era vorba de sculptura pe care o văzusem de curînd expusă într-o grădină publică. E-adevărat că doamna spunea lucrurilor altfel decît mine, într-un mod mai nuanţat, dar ne ghidam

amîndoi după criterii severe, astfel încît discuţia devie destul de repede de la Stiller care, oricum, n-ar fi rezistat unei asemenea confruntări, concentrîndu-se asupra doamnei însăşi, asupra criticii în sine, la care ea se pricepea foarte bine. Îi înţeleg hotărîrea de-a nu mai scrie niciodată despre Stiller, de a-l da pe Stiller uitării ; în situaţia mea, cînd dispărutul îmi stă tot mereu în cale, nici n-aş putea să doresc altceva ! Domnii la rîndul lor au fost foarte drăguţi, cum spuneam ; pe critic nu trebuie decît să-l asiguri cu toată sinceritatea că nu eşti artist şi imediat discută cu tine ca şi cum te-ai pricepe la artă tot atît de bine ca şi el.

Julika a plecat. Din păcate a venit să-şi ia rămas-bun tocmai atunci cînd mă examina psihiatrul care, de teamă că sufletul meu ar putea să-i scape, nu permitea nici măcar să se deschidă uşa ! Ţigările pe care mi le-a trimis în chip de salut mă emoţionează însă tocmai datorită faptului că iarăşi n-a nimerit marca, trabucurile rămîn pentru ea trabucuri, şi cum a ales unele foarte scumpe, îşi închipuie că o să mă bucure. Mă şi bucură : fiindcă vin de la Julika.

Vizita unei perechi de oameni în vîrstă, profesorul Haefeli şi soţia, care, aflînd de la apărătorul meu că aş fi Anatol Ludwig Stiller, au cerut să li se aprobe o întrevedere particulară, şi o dată ajunşi în celula mea îmi strîng mîna într-un mod foarte personal, apoi se aşează pe prici tăcînd stingheriţi, pentru ca în sfîrşit să înceapă, pe un ton timid ba chiar speriat, discuţia, pentru ei foarte importantă şi îndelung cumpănită.

— Am venit la dumneavoastră, spune bătrînul profesor, într-o chestiune strict personală care nu are nimic de-a face cu problemele dumneavoastră prezente. L-aţi cunoscut pe fiul nostru —

— Alex vorbea mult de dumneavoastră —

— Noi am regretat întotdeauna, spune bătrînul profesor cu multă gravitate, silindu-se vizibil să rămînă la obiect şi s-o ocrotească de emoţii pe mamă, o doamnă cu păr alb, — am regretat nespus că Alex nu-şi aducea niciodată prietenii acasă. În orice caz vorbea despre dum-

neavoastră ca despre prietenul lui. Îmi amintesc de o discuţie, care pe dumneavoastră n-are să vă surprindă şi care a avut loc cu puţin timp înainte de moartea lui ; fiul nostru susţinea că sînteţi fiinţa cea mai apropiată pe care o are pe lume. Deşi, ca să fiu sincer, auzeam prima oară numele dumneavoastră —

O fotografie pe care mama, fiinţa aceasta mai degrabă tăcută, cu o înfăţişare serioasă, în spatele căreia se zăreşte un licăr de spaimă, mi-o întinde cu insistenţă temătoare, ca eu să-mi pot aminti, îl arată pe Alex, un tînăr de vreo douăzeci şi cinci de ani, în frac negru, ţinîndu-şi ochelarii cu ramă groasă în mîna dreaptă, în timp ce mîna sa stîngă, foarte fină, se sprijină pe o pianină neagră de concert ; tocmai se înclină şi are un aer puţin închistat. O fotografie emoţionantă, îl vezi înclinîndu-se ruşinat, fără să auzi aplauzele, şi în acest fel tabloul are ceva îngheţat, împăiat, mort. Chipul său, deşi aplatisat de lumina blitz-ului, e neobişnuit, foarte fin, asemănător cu cel al mamei, şi efeminat fără să fie molatec ; te gîndeşti, nu ştiu de ce, că ar fi homosexual. Are întipărită pe chip o veselie care nu pare să vină din lăuntrul său, ci din afară, de undeva, ca lumina blitz-ului, care l-a luat prin surprindere ; un eveniment invizibil pare să-l fi convins, spre propria sa surprindere, că are motive să fie bucuros. Poate că e vorba de primul său succes în sala de concerte. Ai însă impresia că zăreşti şi licărul de spaimă, care există şi în ochii mamei şi din cauza căreia e atît de greu s-o priveşti pe această doamnă, plăcută ca înfăţişare şi desigur foarte cultă. Se pare însă că ea nu suportă să te uiţi cu propriii tăi ochi la fiul ei. Vrea mereu cîte ceva. Să i se dea dreptate cu orice preţ.

— Alex, spune ea, avea o părere foarte bună despre dumneavoastră —

Nu pricep deloc ce vrea de fapt, care e scopul acestei vizite, dificile atît pentru mine cît şi pentru nefericiţii părinţi, şi care ar fi dorinţa pe care eu ar trebui să le-o îndeplinesc.

— Moartea sa, spune bătrînul profesor, a rămas o taină amară, după cum vă puteţi închipui. Au trecut şase ani de atunci —

— Şi Alex era atît de talentat !

— Dada, spune bătrînul profesor, dîndu-i imediat dreptate și tăindu-i vorba în acest fel, așa a fost, desigur —

— Nu erați și dumneavoastră de aceeași părere ? întrebă mama.

— În ce privește moartea lui —, spune tatăl.

— Asta era și părerea doamnei Tschudy ! subliniază mama, avea chiar și o scrisoare de la iubita dumneavoastră soție, pe care Alex al nostru o admira nespus ca artistă, cum desigur știți, și-am să-i fiu toată viața recunoscătoare soției dumneavoastră care l-a încurajat deseori pe Alex cînd nu mai credea în el însuși, cînd nu mai putea nici măcar să lucreze, știu asta, de nimeni nu se jena Alex ca de doamna Julika. Fără încurajările ei afectuoase —

Bătrînul profesor a amuțit, lăsînd-o pe soția lui să vorbească, și o ascultă cu amabilitate, aprinzîndu-și între timp o țigară, pe care mai tîrziu nici măcar n-o fumează ; în tot acest timp în care doamna cu păr alb continuă să vorbească am senzația că nu este vorba decît de talentul ieșit din comun al unui tînăr mort pe care eu trebuie să-l confirm, da, e ca și cum fiul ei mort ar avea nevoie de o recomandare în fața lui Dumnezeu. Îl înțeleg pe bătrînul profesor, care se mulțumește să încuviințeze, la rîndul său, chinuit de alte întrebări. Dealtfel mă cercetează pe furiș ori de cîte ori se crede neobservat, ca și cum Stiller cel dispărut ar fi vinovat că într-o bună zi, la teatru, după terminarea repetițiilor de balet, Alex se așezase în fața sobei cu gaze. Din cînd în cînd cei doi părinți vorbesc deodată, tot mai emoționați, pe bună dreptate, căci totul le apare clar în fața ochilor, de parcă ar fi fost ieri. Ca străin ai senzația amețitoare că de fapt sînt doi fii care și-au luat viața, doi fii cu totul diferiți, care ar putea fi reuniți inventînd un singur motiv pentru moartea lor. Căci despre asta e vorba. Eu ar trebui să știu cine a fost Alex, fiul lor. S-a așezat în fața unei sobe cu gaze, așa cum se știe din relatări și romane, a deschis toate robinetele, a întins o haină de ploaie peste sobă și peste capul lui, și a respirat în speranța că moartea înseamnă pur și simplu sfîrșitul, s-a lăsat cuprins de-o toropeală albăstruie, poate că a și țipat, dar a țipat deja fără glas. Căzuse de pe scaun, se spune, nemaifiind în stare să-și părăsească greșeala, ne-

maiavînd dintr-o dată timp. Acum e prea tîrziu. De şase ani el nu mai are timp. Nu se mai poate recunoaşte pe sine însuşi, acum nu mai poate. Se roagă să fie izbăvit. Se roagă să moară cu adevărat... După un timp înapoiez fotografia, fără un cuvînt.

— Ce-aţi vorbit cu Alex ? suspină mama, ce-aţi —

— Linişteşte-te, spune tatăl.

— Nu trebuie să tăceţi ! imploră mama, vorbiţi, pentru numele lui dumnezeu, nu tăceţi !

Abia vorbeşte printre hohote de plîns. Cînd apare gardianul, să vadă ce s-a întîmplat, aşa cum îi cere datoria, îi facem un semn mut să iasă ; o să-l anunţe pe domnul doctor Bohnenblust, sînt sigur. Iar în prezenţa apărătorului meu, n-am să spun nimic, asta e sigur, oricît mi-ar fi de milă de bieţii părinţi, mai ales de bătrînul profesor, care caută cu destulă trudă, corpolent cum e, o batistă curată în buzunarele pantalonilor, o găseşte în sfîrşit şi i-o oferă mult timp în zadar mamei care şi-a acoperit faţa cu amîndouă mîinile.

— Probabil că nu ştiţi, spune mama mai tîrziu, cu un glas stăpînit sau numai istovit, după ce-a folosit şi batista pe care acum o tot răsuceşte în mîinile ei fine — că în mica lui scrisoare de adio — de care nici nu aveţi de unde să ştiţi — Alex ne scrie că s-a întreţinut îndelung cu dumneavoastră, şi că dumneavoastră i-aţi dat dreptate ! — aşa scrie.

Tatăl îmi arată scrisoarea udată de multe lacrimi.

— În ce, suspină din nou mama, în ce i-aţi dat dreptate ? De şase ani —

E o scrisoare foarte scurtă, chiar o scrisoare tandră. Adresată dragilor părinţi ! Un „motiv“ al sinuciderii nu apare. Alex îi roagă doar pe iubiţii lui părinţi să-l ierte. În privinţa lui Stiller, spune : „Apoi am mai discutat o dată cu Stiller ; prin vorbele lui îmi dă dreptate, nu are nici un rost. Stiller vorbeşte de fapt despre el însuşi, dar tot ce spune e valabil şi pentru mine.“ Urmează cîteva indicaţii referitoare la înmormîntare, mai ales dorinţa de-a nu fi chemat preotul şi de-a nu se cînta nici un fel de muzică... Cînd le înapoiez scrisoarea, fără să spun un cuvînt, tatăl mă întreabă şi el :

— Vă amintiţi cumva ce aţi vorbit în ziua aceea cu Alex al nostru ?

Explicaţiile mele, îmi dau seama şi singur, sună ca şi cum aş căuta să mă eschivez. Pentru ei însă, sînt mai bune decît tăcerea.

— Sper că n-aţi înţeles-o greşit pe soţia mea, spune bătrînul profesor după ce-am amuţit ; noi nu putem susţine că dumneavoastră aţi fi cel de atunci, şi în nici un caz — indiferent că sînteţi sau nu domnul Stiller ! — nu avem dreptul să facem cuiva reproşuri că nu l-ar fi oprit pe Alex al nostru de la acest gest disperat, doamne dumnezeule, doar nici eu, tatăl lui, n-am izbutit să-l feresc...

— Şi cînd te gîndeşti, spune mama cu ochii plini de lacrimi, ce om valoros era Alex —

— Era încrezut, spune tatăl.

— Cum poţi —

— Era încrezut — spune tatăl.

— Alex ?

— Ca tine, ca mine, ca toţi cei din jur, spune bătrînul profesor şi se întoarce din nou spre mine. Alex era homosexual, după cum ştiţi, şi îi era lui însuşi greu să accepte acest lucru. Dar uşor nu e pentru nici unul din noi, acesta e adevărul. Dacă atunci ar fi întîlnit un om care să nu se mulţumească să-l încurajeze cu vorba şi să aştepte mereu ceva de la el, ci care să-i arate cum poţi trăi cu slăbiciunile din tine —

Mama clătină din cap.

— Aşa e, hotărăşte bătrînul profesor, fără să răspundă reproşului mut al mamei, vorbind ca de la bărbat la bărbat, — şi eu cred că tocmai oamenii care au nevoie de succes ca de aer pentru a trăi au şi o grămadă de probleme. Dar eu ce-am făcut ? I-am demonstrat doar că succesul e vrednic de tot dispreţul, şi nimic altceva. Rezultatul a fost că băiatul, fiind ambiţios din fire, avea acum un motiv în plus să se ruşineze. În loc să se suporte aşa cum e, să se iubească pe sine însuşi, mă-nţelegeţi ce vreau să spun. Dacă ar fi existat cineva care să-l iubească cu adevărat ! Eu ce i-am fost ? Un bun profesor de liceu, asta da, i-am stimulat talentele cît am putut, cît despre slăbiciunea lui, n-avea decît să vadă singur de ea. Toată

educația mea a constat în a-l despărți de slăbiciunea lui. Pînă cînd a încercat el însuși să se despartă de slăbiciunea lui, bietul copil —

Mama plînge din nou.

— Fiul nostru a venit la dumneavoastră, se tînguiește ea, de ce nu i-ați spus toate acestea ? Ați vorbit cu el — atunci !

Tăcere.

— E îngrozitor, spune bătrînul profesor în timp ce-și șterge pince-nez-ul, și ochii i-au devenit mici și strălucitori — e îngrozitor cînd îți dai seama că n-ai putut să salvezi un om care te iubea... După discuția aceea, crezusem că Stiller — Alex vorbea cu atîta căldură despre el, nu-i așa, Berta, ca despre un om adevărat și plin de viață.

La scurt timp după aceea se ivește și apărătorul meu.

Julika scrie de la Paris. Pe adresa : Domnului A. Stiller, Închisoarea poliției, Zürich. Și scrisoarea îmi parvine, din păcate. Îmi scrie : Dragul meu Anatol ! A călătorit bine, iar la Paris e soare. Se iscălește : A ta Julika. Am rupt scrisoarea în mii de bucățele, dar ce folos — !

Azi văd din nou foarte limpede : nereușita din viață nu poate fi pur și simplu înmormîntată, și atîta timp cît încerc asta n-am să izbutesc să ies din impas ; nu există evadare. Uimitor este însă faptul că celorlalți li se pare de la sine înțeles că eu n-am altă viață la îndemînă, și își închipuie deci că viața mea, constă din ceea ce eu sînt dispus să iau asupra mea. Dar nu asta a fost viața mea ! Și numai în măsura în care știu că n-a fost niciodată viața mea pot s-o accept : ca pe o nereușită a mea. Asta înseamnă totodată că ar trebui să fiu în stare să accept fără supărare confuzia, jucînd un rol fără să mă confund eu însumi cu el ; mi-ar trebui însă un punct fix —

Procurorul meu îmi mărturisește că a uitat florile pentru soția lui ; în schimb îmi face propunerea s-o vizitez chiar eu la un moment dat pe soția lui la clinică și să-i duc personal florile (cumpărate din banii lui). Soția lui, spune el, s-ar bucura nespus.

Am primit şi vizita domnului Sturzenegger. Dormisem, şi cînd m-am dezmeticit, l-am găsit aşezat pe priciul meu ; îmi prinsese mîna mea dreaptă cu amîndouă mîinile — probabil că din cauza aceasta mă şi trezisem — şi mă privea :

— Dragul meu, întreabă el, cum o mai duci ?

Încet-încet, mă ridic în capul oaselor.

— Mulţumesc, spun eu, dar dumneavoastră cine sînteţi ?

Rîde.

— Nu mă mai cunoşti ?

Îmi frec ochii.

— Willi ! zice el şi aşteaptă să sar în sus de bucurie, eu însă insist să se prezinte ca lumea, aşa că adaugă cu un strop de supărare : Willi Sturzenegger.

— Aha, spun eu, îmi amintesc.

— În sfîrşit !

— Procurorul meu mi-a povestit cîte ceva despre dumneavoastră.

Acesta este deci Sturzenegger, prietenul lui Stiller, odinioară tînăr arhitect, modernist consecvent, astăzi un om cu o carieră, un om al resemnării vesele, un om care stă cu amîndouă picioarele înfipte în pămînt, şi care adoptă, ca orice parvenit, tonul unei camaraderii exagerate.

— Şi tu, întreabă el, fără să-şi fi trîmbiţat succesele, punînd mîna pe umărul meu, ce naiba ai făcut, dragul meu, că te-au băgat în apartamentul ăsta cu confort redus ?

Acceptă, cum era de aşteptat, totul cu uşurinţă, chiar şi rugămintea mea de-a nu fi luat drept Stiller.

— Serios, dacă pot să-ţi fiu de folos în vreun fel —

Dintr-o dată simt ceva straniu, o mecanică atotstăpînitoare în relaţiile dintre oameni, care perturbează tot ce e viu, fie că se numeşte prietenie sau cunoştinţă, şi exclude prezentul. Un prizonier ca mine, ce să facă el cu o monedă ? Dar totul funcţionează ca un automat : pe sus se introduce numele, iar pe jos iese modul de conduită adecvat, gata preparat, *ready for use,* clişeul unei relaţii umane, la care ţine (spune el) mai mult decît la oricare alta.

— Poţi să mă crezi, spune el, altfel n-aş şedea aici, pe priciul tău, în mijlocul programului de lucru.

Un ceas întreg ne jucăm apoi de-a Sturzenegger şi Stiller, şi ceea ce este năucitor : totul merge de minune, ca pe roate, după şapte ani de la ultima lor întîlnire, veselia şi seriozitatea lui sînt atît de bine acordate după prietenul său dispărut, încît eu sau oricine altcineva poate să ghicească fără greutate cum ar fi reacţionat Stiller al lor într-un moment sau altul al discuţiei, aşadar, cum ar reacţiona şi acum. Din cînd în cînd scena devine fantomatică, Sturzenegger se scutură de rîs, iar eu nici măcar nu bănuiesc de ce. El însă ştie deja gluma pe care prietenul lui dispărut ar fi tentat s-o facă în acel moment, aşa că sînt scutit s-o mai fac eu însumi, nu trebuie nici măcar s-o ştiu. Domnul Sturzenegger rîde oricum în hohote. Pare atunci o marionetă atîrnată de sforile obişnuinţei, nu mai e om. După aceea, nici n-am să ştiu cine e de fapt acest Sturzenegger. Şi simt cum devin melancolic încă din timpul discuţiei noastre vesele. Îndemnurile lui de-a ţine fruntea sus şi, în general, toată prietenia lui este o sumă de reflexe la o persoană absentă, care nu mă interesează. La un moment dat, încerc să-i spun asta ; în zadar. Căci nu are, ca să spun aşa, antenă pentru ceea ce aş încerca să-i transmit pe propria mea lungime de undă sau, în orice caz, nu recepţionează cu ea ; apar deci defecţiuni în transmisie, care îl irită, încît începe să-mi răsfoiască Biblia.

— Ia zi, mă întrerupe el, de cînd citeşti tu Biblia ?

Prietenul său, din cîte înţeleg, era ateu şi, în plus, un moralist înrăit ; altfel nu văd de ce Sturzenegger s-ar scuza atît pentru faptul că a cîştigat enorm în ultimii ani ! Eu nu i-am făcut nici un fel de reproş. Iar mai tîrziu, într-un moment de tăcere, spune :

— Da, da, există în comunism o idee măreaţă, dar realitatea, dragul meu, realitatea !

Şi timp de o jumătate de oră îmi descrie Uniunea Sovietică aşa cum o ştiu din toate ziarele ; mă simt ca în faţa unui radio, aud vocea unui om care vorbeşte în neant şi care nu poate să-l vadă pe celălalt om, care îl ascultă din întîmplare. De unde să ştie el cui se adresează ? De aceea nu are rost nici să intervii, nici să faci semne, şi

nici măcar să dai din cap a încuviințare. Sturzenegger vorbeşte şi cînd eu mă ridic şi vorbeşte în timp ce privesc pe fereastra mea zăbrelită afară spre castanul în culorile maronii ale toamnei. Prietenul său dispărut (doar Sturzenegger lui îi vorbeşte !) îmi pare să fi fost un comunist naiv, mai bine zis, un socialist romantic, de care comuniștii se lipsesc cu dragă inimă. Ca unul care nu cunoaște Uniunea Sovietică nu pot decît să dau din umeri în fața alternativei Stiller-Kravcenko ; nici unul din ei nu mă convinge.

— De altfel Sibylle aşteaptă un copil, ştiai asta ? spune Sturzenegger schimbînd subiectul şi adaugă : M-am întîlnit de curînd cu Julika, arată grozav !

— Da, așa e.

— Cine-ar fi crezut ! rîde el, dar eu am spus întotdeauna, nu-i așa ? Nu moare ea dacă o părăseşti, dimpotrivă, n-am văzut-o niciodată atît de sănătoasă, atît de înfloritoare —

Aflu iarăși fel de fel de lucruri.

— Ia povesteşte, zice el, doar ai bătut jumătate de mapamond. Cum te simţi ajuns din nou printre noi ? Am construit, dragul meu. Ai apucat să vezi ceva ?

— Da, spun eu, ceva.

— Şi ce părere ai ?

— Sînt uimit, spun eu, dar domnul Sturzenegger, arhitectul, vrea să ştie precis motivele uimirii mele. Și fiindcă aşteaptă laude, îi înșir tot ce-aş putea lăuda cu conştiința curată : cît de curat se construieşte în aceste locuri, cît de temeinic, cît de drăguţ, cît de serios, cît de corect, cît de conștiincios, cît de atent, cît de îngrijit și așa mai departe, ca pentru veşnicie. Sturzenegger e de acord cu toate acestea, aşteaptă însă mai mult entuziasm din partea mea, iar eu, recunosc, nu sînt capabil. Mai repet o dată epitetele : drăguţ, îngrijit, conștiincios, curat, cochet. Dar toate acestea sînt cuprinse în termenul „calitate," care îi caracterizează, cum bine se ştie, în general pe elveţieni. Spun : calitate, da acesta e cuvîntul, sînt uimit de calitate ! Sturzenegger însă vrea o motivaţie mai cuprinzătoare ; de ce, văzînd atîta calitate în jurul meu, nu sînt entuziasmat. Ei bine, e destul de dificil să deslușești un popor, mai ales atunci cînd eşti şi prizonierul lui ! Ei

înşişi vorbesc despre „moderaţie“, cuvînt care pe mine mă calcă pe nervi ; şi în general au fel de fel de cuvinte pentru a se consola că le lipseşte cu totul măreţia. Nu ştiu dacă e bine că se consolează atît de uşor. Renunţarea la orice îndrăzneală, o dată devenită obişnuinţă, înseamnă, pe tărîm spiritual, întotdeauna moartea, o moarte uşoară, e adevărat, abia sesizabilă, cu toate acestea de neoprit şi într-adevăr (din cîte pot să-mi dau eu seama de aici din celula mea sau judecînd după cele cîteva ieşiri) atmosfera de astăzi din Elveţia e lipsită de viaţă, de spirit, în sensul în care orice om ni se pare lipsit de spirit atunci cînd nu mai doreşte desăvîrşirea. Strădania lor evidentă de-a atinge perfecţiunea materială, aşa cum se manifestă ea în arhitectură şi în altele, reprezintă, după părerea mea, o acţiune inconştientă de suplinire a unor lipsuri din domeniul spiritului ; ei au nevoie de această perfecţiune materială, fiindcă în spirit nu sînt niciodată puri, ei acceptă compromisul. Aş vrea să nu fiu înţeles greşit : nu compromisul politic, pe care se bazează democraţia, e cel care mă pune pe gînduri, ci faptul că cei mai mulţi elveţieni nici măcar nu mai sînt în stare să sufere din pricina compromisului spiritual. Se justifică dezavuînd pur şi simplu măreţia. Dar nu e oare adevărat că renunţarea de zi cu zi, prea lesne acceptată, abandonarea unei idei măreţe (absolute, desăvîrşite, radicale) duce în cele din urmă la impotenţă, chiar şi a imaginaţiei ? Lipsa generală de entuziasm, de chef, care te frapează în această ţară, sînt doar simptome clare cît de aproape sîntem de această impotenţă...

— Să rămînem mai bine la arhitectură ! zise Sturzenegger.

Urmează o discuţie despre acea zonă pe care ei o numesc oraşul vechi. Ideea de-a păstra intact oraşul strămoşilor şi de a-l ocroti ca pe o relicvă mi se pare nobilă. Iar alături, la distanţa cuvenită, să se înalţe oraşul timpurilor noastre ! În practică şi în realitate, din cîte pot să văd, nu fac nici una, nici alta, ci se fofilează printre alternative. Arhitecţi plini de talent şi de dragoste de patrie construiesc clădiri oficiale aproximativ la scara veacului al şaisprezecelea, sau al şaptesprezecelea, sau al optsprezecelea. O întreprindere anevoioasă ! E posibil, e adevărat, să mas-

chezi fierul beton (ca pe o ruşine cu blocuri de gresie, arcuri bombate şi autentice foişoare medievale ; se pare însă că pietatea şi profitul nu fac totdeauna casă bună, iar ceea ce iese pînă la urmă e un hibrid care nu-l convinge nici măcar pe soldatul de peste ocean că aceasta ar fi Bătrîna Europă. Mă-ntreb dacă pe ei îi convinge ? Să dărîme oraşul strămoşilor, cu uliţele lui, pentru a face loc oraşului lor de azi li se pare o nebunie, o crimă ; s-ar dezlănţui o furtună a indignării publice. În realitate fac însă o nebunie mult mai mare : strică oraşul strămoşilor fără să construiască în locul lui unul nou, modern, care să fie al lor. Cum se face că o asemenea tîmpenie, care sare în ochi oricărui străin, pe localnici nu-i sperie ? Sturzenegger nu se poate împotrivi în nici un fel stricăciunilor făcute cu cele mai bune intenţii în oraşul lor vechi, în schimb îmi arată fotografii ale unor aşezări de la Oerlikon, o suburbie a Zürich-ului, cunoscută în lume datorită industriei sale de armament ; o aşezare la scara unei epoci definitiv apuse, o idilă care nu este ceea ce pare. Cum să-i explic lui Sturzenegger de unde vine nemulţumirea mea atunci cînd văd una ca asta ? Totul e foarte cochet, foarte curat, foarte serios ; dar totul e decor de operetă. Ca să nu-i spun că îmi vine să vărs cînd văd aşa ceva, îl întreb, concret, lucid, dacă Elveţia are atît de mult teren încît să-şi permită să construiască în acest „stil" timp de cîteva decenii de acum înainte ? Nu, nu aşa. Şi la urma urmei ce înseamnă tradiţie? Îmi zic că e îndrăzneala de-a înfrunta problemele timpului tău aşa cum au făcut-o la vremea lor strămoşii. Restul e imitaţie, mumificare, iar dacă ei cred totuşi că patria lor e ceva viu, de ce nu se opun cînd mumificarea se transformă în oficiu de protecţie a monumentelor ?... Sturzenegger rîde :

— Cui îi spui tu toate astea ? De ani de zile mă lupt şi eu cum pot, fireşte, nu pe faţă — şi trebuie să-ţi spun că toată povestea cu oraşul vechi nu e singura prostie —

Îmi descrie şi altele, pe care eu, în calitate de deţinut, n-am cum să le verific. Îmi dă dreptate cu mult prea mult zel (din păcate însă, observ acest lucru abia după un răstimp), nu fiindcă am împărtăşi aceeaşi părere, ci dintr-un resentiment al lui ; Sturzenegger nu poate să-l sufere pe constructorul-şef al orăşelului lor, căruia, pe de

altă parte, îi datorează, cum el însuşi recunoaşte, cîteva comenzi grase, şi fireşte că se mai răcoreşte şi el puţin, ca tot omul, în faţa unui străin care nu-l cunoaşte pe constructorul-şef. În ceea ce mă priveşte însă, personalităţile orăşelului lor nu mă interesează, ci aş vrea mai degrabă să aflu, ca tot omul, care e starea de spirit din această ţară, al cărui deţinut continui să fiu. Aş vrea să cunosc fiinţa celui care va hotărî asupra soartei mele ; e o dorinţă cît se poate de firească. Mă interesează deci, atunci cînd vorbim despre arhitectură, doar întrebarea în ce măsură ar putea un urbanist elveţian să fie îndrăzneţ şi să gîndească în perspectivă pentru un popor care, după cum mi se pare, nu vrea viitorul, ci trecutul. Spre ce ţinteşte oare Elveţia în viitor (îl întreb eu pe Sturzenegger) ? E necesar să ocroteşti ceea ce ai şi ai avut, dar nu-i de ajuns ; ca să trăieşti cu adevărat ai nevoie de un ţel în viitor. Care să fie oare acest ţel, spre care tinde Elveţia, care o înflăcărează, îi dă aripi, care să fie acel viitor pentru care ea trăieşte azi ? Au cu toţii o singură dorinţă : să nu vină ruşii ; dar dincolo de asta, din moment ce ruşii nu vin, care este propriul lor ţel ? Ce vor să facă din ţara lor ? Ce să se nască din ce-a fost ? Care sînt proiectele lor ? Au vreo speranţă creatoare ? Ultima lor epocă de măreţie (reiese din prelegerile apărătorului meu) a fost pe la mijlocul secolului trecut, în jurul anului patruzeci şi opt. Pe vremea aceea aveau un proiect. Pe vremea aceea voiau ceea ce nu existase înainte, şi aşteptau cu nerăbdare ziua de mîine, ziua de poimîine. Pe vremea aceea Elveţia avea un prezent istoric. Oare astăzi îl mai are ? Să-ţi fie dor de ziua de alaltăieri, iată sentimentul precumpănitor pentru oamenii de aici. Acest lucru se vede (în măsura în care biblioteca închisorii e reprezentativă, adică în măsura în care ea reflectă gustul donatorilor oficiali) şi în literatură : cele mai multe şi cele mai bune povestiri te poartă într-o lume bucolică ; viaţa de la ţară apare ca ultimă redută a interiorităţii ; cele mai multe poezii evită orice metaforă de sorginte orăşenească, iar dacă nu se mai ară cu cai, pîinea îşi pierde orice poezie ; o anumită melancolie, că secolul al nouăsprezecelea e tot mai departe, pare să fie trăsătura de bază a literaturii el-

veţiene. Şi la fel e şi arhitectura lor oficială ; cît de şovăielnici sînt, cît de lipsiţi de chef, cît de nostalgici, de înfumuraţi şi de îndărătnici în a schimba scara la care îşi construiesc oraşele aflate în continuă creştere. La un moment dat, Sturzenegger spune :

— Dada, numai că în practică există o lege a construcţiilor care mie, ca arhitect, îmi interzice să ridic clădiri cu mai mult de trei nivele ! Să fim drepţi şi —

La întrebarea cine face legile, nu-mi răspunde, ci îmi enumeră şi alte prevederi legale menite a împiediva dezvoltarea modernă a oraşelor, şi în acest fel capăt o serie de informaţii care mie, ca nespecialist, îmi erau necunoscute, dar nici un răspuns în legătură cu cei care fac legile. Sturzenegger mai spune : Doar sîntem o democraţie ! Eu însă nu-l înţeleg. În ce-ar consta libertatea prevăzută de o constituţie democratică dacă nu în aceea că acordă mereu poporului dreptul de a-şi modifica legile în sens democratic, atunci cînd este necesar să se impună într-o epocă nouă ? Întrebarea se pune dacă poporul vrea asta ? Mă opun părerii periculoase, zic eu, că democraţia e ceva ce nu poate fi modificat, ca şi celeilalte păreri a lor, după care rămîi liber ca străbunii dacă nu îndrăzneşti mai mult decît ei. Ce înseamnă să fii realist ? Sturzenegger iritat spune : Ideile, da, sînt bune şi frumoase, dar trebuie să fim realişti. Ce înseamnă asta ? Sturzenegger recunoaşte, ce-i drept, atunci cînd discutăm despre romanticele lor aşezări de case cu două etaje, că le va fi tot mai greu să trăiască în stilul secolului al nouăsprezecelea şi că, din punctul de vedere al specialistului, cea mai mare prostie este felul în care îşi ruralizează ţărişoara cu aşezări de felul acesta ; de aceea îi şi repet întrebarea : Care e ideea voastră ? Istoria nu se va opri, oricît ar dori elveţienii una ca asta. Cum vreţi să rămîneţi voi înşivă fără să păşiţi pe o cale nouă ? Viitorul e de neevitat. Ce înfăţişare vreţi, aşadar, să-i daţi ? A nu avea idei nu înseamnă a fi realist.

Zîmbetul său mă enerva deja de mai mult timp, mina sa de resemnare voioasă ; palid de seriozitate cît timp l-a bîrfit pe constructorul-şef, iar în rest, de cum era vorba doar de idei, plin de voioşia grosieră a unui suflet neatins, acesta era deci domnul Sturzenegger, arhitectul procurorului meu, prietenul lui Stiller.

— Dragul meu, spune el la sfîrşit, punîndu-şi mîna pe umărul meu şi rîzînd — ai rămas acelaşi dintotdeauna !

La care eu tac.

— Mereu pus pe demolare ! şi adaugă : Mereu distructiv ! Te ştim noi, bătrîne nihilist !

La care eu îi spun în faţă (cuvîntul e vulgar, dar nu-mi vine altul în minte nici după un răstimp de gîndire, atunci cînd oameni ca acest domn Sturzenegger, oameni ai resemnării voioase, care nu mai au alt scop decît propria lor comoditate, vorbesc despre nihilism de îndată ce altcineva mai vrea totuşi ceva) că e un cur, şi ce să vezi, Sturzenegger continuă să rîdă, mă mai bate de cîteva ori pe umăr, sperînd să ne revedem cît de curînd „la vechea noastră crîşmă, ştii tu unde !"... Apoi, rămas singur în celula mea, repet de cîteva ori acel cuvînt. Faţă de indivizi ca acest Sturzenegger (şi ca apărătorul meu) nu am strop de umor ; or tocmai asta nu pot să le-o iert.

Am visat-o pe Julika : — stă la o masă într-o cafenea, poate pe Champs Elysées, cu hîrtie de scris şi stilou, într-o atitudine de şcolăriţă care trebuie să scrie o compunere, privirea ei mă roagă cu insistenţă să nu cred ce-mi scrie, căci scrie din constrîngere şi mă roagă s-o eliberez de această constrîngere.

Azi la clinică.

Sibylle (soţia procurorului meu) e o femeie de aproximativ treizeci şi cinci de ani, brunetă cu ochi albaştri, deschişi şi vioi, foarte frumoasă în fericirea ei de mamă, tinereţe şi maturitate în una şi aceeaşi persoană. Femeile în starea ei au un fel de nimb, care pe bărbatul străin îl face să se simtă stînjenit. Pielea obrazului e închisă la culoare, iar atunci cînd rîde, îi vezi dinţii albi şi sănătoşi, gura puternică, expresivă. Spre norocul meu, copilaşul nu era în cameră, căci, sincer vorbind, mă simt întotdeauna încurcat în prezenţa sugarilor. Atunci cînd sora-şefă mă conduse prin uşa dublă capitonată, Sibylle şedea afară pe balcon într-un fotoliu de răchită. Halatul de casă de culoarea lămîii (Fifth Avenue, New York) îi vine minunat. Se îndreptă puţin de spate, îşi scoase ochelarii de soare, şi cum sora-şefă ieşi deîndată să caute o vază mai mare,

ne-am trezit pe neaşteptate singuri, faţă în faţă. Nu ştiu de ce, dar mă simţeam destul de ridicol cu florile mele. Iar ea îşi pusese iarăşi ochelarii negri la ochi, ascunzîndu-se în spatele lor. Soţul ei, procurorul, îmi avansase cu amabilitate douăzeci de franci, aşa că venisem cu un braţ plin de gladiole lungi, care se unduiau în timpul mersului pe coridoarele acoperite cu linoleum susurînd în hîrtia de mătase în care fuseseră învelite. Şi iată-mă astfel în faţa fericitei mame. N-a durat însă mult, slavă domnului, pînă ce sora-şefă s-a întors cu o vază cam urîtă dar destul de încăpătoare. Am încercat să aranjez buchetul de gladiole destul de rebele. (Aş fi preferat trandafiri, dar avînd în vedere că fusesem nevoit să iau bani de la procurorul meu, am renunţat zicînd că sînt prea scumpi.) Era ora ceaiului, iar sora-şefă, care habar n-avea că eu veneam direct de la închisoare, mă întrebă cu amabilitate excesivă dacă preferam chifle sau pîine prăjită. În sfîrşit, rămaserăm din nou singuri, de data aceasta fără perspectiva de-a fi întrerupţi curînd.

— Stiller, spuse ea, ce înseamnă toată povestea asta ?

Presupuneam că se referă la gladiole. Ea în schimb se referea la refuzul meu de-a fi Stiller cel dispărut. Îşi scoase ochelarii întunecaţi şi i-am văzut privirea luminoasă, liniştită şi totodată afectuoasă. Ideea de-a fi fost iubit de această femeie, care tocmai îi născuse soţului ei un copil, mă tulbură profund. Dar am persistat, fireşte, în refuzul meu. Şedeam vizavi de ea, cu piciorul stîng peste genunchiul drept, cuprinzînd cu amîndouă mîinile genunchiul stîng, cu ochii aţintiţi la platanii bătrîni din parc, în timp ce Sibylle mă cerceta din ochi.

— Ai devenit foarte tăcut, spuse ea. Ce mai face Julika ?

Punea o sumedenie de întrebări.

— De ce te-ai mai întors de fapt ?

A fost o după-amiază ciudată, am băut tot timpul ceai, deşi era de-acum căliu, iar pîinea prăjită şi chiflele au rămas neatinse ; tăcerea mea (ce-aş fi putut să-i spun ?) a făcut-o în cele din urmă pe ea să povestească. La ora şase, după o rînduială ce nu suferea nici o amînare, copilul a fost adus la alăptat.

Îl deslușesc acum destul de bine pe Stiller al lor : — e probabil destul de feminin. Trăiește cu impresia că nu are voință, deși într-o anumită privință are prea multă atunci cînd și-o folosește ; refuză să fie el însuși. Personalitatea sa nu e prea bine conturată, iar de aici i se trage și radicalismul ! Are o inteligență medie, dar neexersată ; preferă să se bazeze pe intuiție, neglijînd inteligența ; căci inteligența îți impune decizii, pe care mai tîrziu nu ești în stare să le respecți. Din cînd în cînd își face reproșuri, că ar fi laș, și atunci ia hotărîri pe care mai tîrziu nu poate să le respecte. E un moralist ca aproape toți oamenii care nu sînt mulțumiți de ei înșiși. E gata uneori să înfrunte primejdii inutile, punîndu-și chiar viața în pericol numai ca să demonstreze că e un luptător. Are multă imaginație. Suferă de complexul clasic de inferioritate al celui care pretinde prea multe de la sine însuși, iar sentimentul său predominant, de-a fi mereu dator cu ceva, îi apare ca un semn de profunzime sau chiar de religiozitate. E un om plăcut, are farmec și nu se ceartă. Dacă lucrurile nu se rezolvă cu vorbe bune se retrage într-o stare de posomoreală. Ar vrea să fie sincer. Dorința lui neostoită de sinceritate provine la el dintr-un soi mai deosebit de ipocrizie ; oameni de acest fel sînt deseori de-o sinceritate care frizează exhibiționismul, pentru a depăși punctul acela, punctul slab, cu conștiința că sînt sinceri, mai sinceri decît ceilalți oameni. Nu știe exact unde se află acest punct, această gaură neagră care apare tot mereu, și se teme chiar și atunci cînd nu apare. Se numără printre acei oameni care, oriunde s-ar afla, oftează neapărat, închipuindu-și ce frumos ar fi în altă parte. În sinea lui fuge mereu de aici și acum. Nu-i place vara, cum nu-i place nici prezentul, iubește toamna, crepusculul, melancolia, vremelnicul e elementul său. În prezența lui, femeile au prea lesne senzația de-a fi înțelese. Are puțini prieteni printre bărbați. Printre bărbați nu se simte bărbat. Spaima lui permanentă de-a nu face față îi insuflă însă un sentiment de teamă și în fața femeilor. Cucerește mai mult decît ar putea să păstreze, iar dacă partenera a simțit cumva care-i sînt limitele, își pierde curajul, nu este pregătit, nu este capabil de-a fi iubit ca omul care este și de aceea o va neglija, inconștient, tocmai pe femeia care îl iubește cu

adevărat, căci acceptîndu-i dragostea ar fi silit să se accepte pe sine însuşi — or, departe de el una ca asta !

Cum ajungi în ţara asta, ţi se strică dinţii. Şi n-apuc bine să anunţ durerea de măsele că deîndată sînt trimis la dentistul domnului Stiller. Ca şi cum n-ar mai exista şi alt dentist ! Numele acestuia e dealtfel uşor de găsit pe baza unei chitanţe neachitate pe care apărătorul meu o cară în dosarul său. Se telefonează degrabă la dentist. Spre norocul meu (şi spre marea părere de rău a apărătorului meu) se dovedeşte că respectivul dentist a murit cu puţin timp în urmă. Sînt programat la succesorul acestuia — deci la un om care nu l-a văzut niciodată pe Stiller şi nu poate să susţină că m-ar recunoaşte.

Al șaselea caiet

ATELIERUL CELUI DISPĂRUT — AȘA CUM MI-L descrie doamna Sibylle, soția procurorului meu — trebuie să fi fost o încăpere mare, luminoasă, o mansardă aflată undeva în orașul vechi, o încăpere care, datorită lipsei de mobilier, chiar și a celui strict necesar, unde Sibylle și-ar fi putut pune pălăria și poșeta de pildă, părea și mai mare decît era. Aprecierea ei : zece pe cincisprezece metri ! e probabil puțin exagerată, chiar dacă în rest Sibylle își amintește cu precizie atelierul. Călcai pe scînduri de brad, vechi și scîrțîitoare, pline de noduri și crăpături, iar sub acoperișul înclinat, unde se lovise de nenumărate ori cu capul, era așa-zisa chicinetă, chiuveta de ciment, sobița cu gaze, bufet cu veselă desperecheată. Mai exista și un divan, căci Stiller mai și locuia la atelier; apoi o etajeră cu cărți, unde Sibylle, fată cuminte de burghezi, a văzut pentru prima oară *Manifestul Comunist,* iar alături Tolstoi cu *Anna Karenina,* cîte ceva din pomenitul Karl Marx, apoi Hölderlin, Hemingway și Gide, iar Sibylle i-a mai dăruit și ea cîte o carte, sporind astfel talmeș-balmeșul din bibliotecă. Covoare nu existau. Sibylle își amintește în schimb de toate cele cinci spirale ale unui burlan al sobei, care pare să fi fost foarte romantic. Și ce era mai frumos : dintr-un singur pas, mai voinicesc (doamnele erau nevoite să-și tragă puțin fusta strîmtă în sus) puteai ieși pe acoperiș, un loc mărginit de o balustradă ruginită, acoperit cu nisip și smoală care ți se lipea de pantofii albi, dar atît de romantic : cu porumbei care uguiau pe margini, cu coamele altor acoperișuri, cu lucarne și coșuri și ziduri despărțitoare, cu pisici, cu curți și veșnicul bubuit al covoarelor din curțile învecinate, cu mușcate, cu rufe care fluturau și zvon de clopote de la catedrală. Un fotoliu, achi-

ziţionat de la un magazin de vechituri al Armatei Salvării nu mai putea fi, din păcate, folosit ; stofa putrezise, aşa că mai bine te aşezai pe găleata de gunoi, lucru care pentru Sibylle, nevasta procurorului meu, trebuie să fi avut un deosebit farmec. În orice caz ai senzaţia că-şi aminteşte şi-acum cu plăcere de acest atelier. Înăuntru exista un balansoar bătrînesc, în care te puteai legăna lăsîndu-te cuprins de o stare de veselie, o veselie liniştită care te făcea să visezi — de altfel tot ce exista aici avea pentru Sibylle, care venea din casa ei perfect rînduită, farmecul provizoratului. Furtunul de la robinet stătea fixat doar cu un şnur, draperia era prinsă în pioneze, în spatele ei se afla un cufăr vechi cu balamale mari folosit acum ca ladă de rufe. Oriunde te uitai în acest atelier aveai senzaţia înviorătoare că dintr-o clipă într-alta urma să porneşti la drum, începînd o viaţă nouă, aşadar, tocmai senzaţia de care avea Sibylle nevoie pe vremea aceea.

Prima oară dăduse buzna peste el.

— Am venit doar pentru cîteva clipe ! spuse ea şi nici prin gînd nu i-ar fi trecut că avea să rămînă acolo pînă la miezul nopţii. Trebuia să văd unde stai şi unde lucrezi...

Stiller era neras şi de aceea cam stînjenit. I-a oferit un Cinzano. Şi în timp ce el se rădea în spatele draperiei, la chiuvetă, Sibylle se uita la obiectele care atîrnau de pereţi : o mască africană, un fragment dintr-un topor celtic, un portret al lui Iosif Stalin (care mai tîrziu avea să dispară) şi un vestit afiş al lui Toulouse Lautrec, apoi două banderile decolorate de vreme, aduse din Spania.

— Ce sînt astea ? întrebase ea.

— Le folosesc la coride, răspunse el laconic, preocupat în continuare de barba lui.

— A, da, spuse Sibylle în treacăt, uitasem că ai fost în Spania. Sturzenegger ne-a povestit o poveste trăsnită despre tine... Şedea în balansoar şi rîdea : Tu cu puşca ta rusească !

Înţelese, după tăcerea lui, că îl jignise, şi desigur regretă.

— Sturzenegger e un idiot, spuse el din spatele draperiei, tuturor le vinde povestea cu puşca rusească.

— Dar nu-i adevărată ?

— În orice caz, nu e aşa cum o povesteşte Sturzenegger, răspunse el indispus, încît Sibylle nici nu mai îndrăzni să-l întrebe ceva.

— Dar în Spania ai fost totuşi, spuse ea, încercînd de fapt să abată discuţia. Sibylle era tot mai nemulţumită ; ai fi zis că venise aici doar ca să-l descoasă pe Stiller în legătură cu Spania... Se întîlniseră la un aşa-zis carnaval al artiştilor ; pe atunci nu-şi ştiau numele şi se simţiseră tocmai de aceea mai liberi ca oricînd, capabili de gesturi de tandreţe ; iar toate acestea se petrecuseră numai cu trei săptămîni în urmă, toate aceste gesturi de tandreţe care, mai tîrziu, reîntîlnindu-se în realitate, li se păreau de necrezut, ca nişte amintiri tainice legate de un vis despre care celălalt nu ştie nimic. Căci, aflînd de la Sturzenegger, prietenul său, numele ei, revederea devenise inevitabilă, dacă nu de altceva măcar din curiozitate : pentru a vedea chipul sărutat şi fără mască ; se întîlniseră la un aperitiv ; şi descoperind ei că, fără mască, aveau să-şi spună chiar mai mult decît înainte, hotărîseră să facă o plimbare, iar toate acestea se petrecuseră, la rîndul lor, numai cu o săptămînă în urmă, şi din nou acele gesturi de tandreţe care acum, cînd Sibylle se afla în atelierul lui, păreau de-a dreptul incredibile, cam ca şi amintirea de la carnaval, deci ca o amintire tainică legată de un vis despre care celălalt nu ştie nimic. De aici, stînjeneala şi sfiiciunea lor de-acum !...

— Aşadar, aici lucrezi ? zise Sibylle, iar întrebarea i se păru ei însăşi stupidă şi de prisos. Umbla printre sculpturi, puţin temătoare că Stiller ar putea avea la un moment ideea să-i prezinte lucrările lui. Ştii, zise ea, că nu mă pricep deloc la artă ?

— Norocul meu, zise el din spatele draperiei şi schimbă el însuşi subiectul : Te serveşti, nu-i aşa ?

Sibylle se servi. Stătea cu păhărelul în mînă în faţa unui ghips oarecare, cînd Stiller apăru, în sfîrşit ras, din spatele draperiei şi spuse :

— Aceasta e soţia mea.

Era un cap aşezat pe un gît prelung, ca o coloană, semănînd mai degrabă cu o vază decît cu o femeie, ceva foarte ciudat, încît Sibylle era chiar fericită că nu i se cereau nici un fel de păreri.

— Dar nu e îngrozitor pentru nevasta ta ? întrebă ea totuşi. Mie mi s-ar părea îngrozitor dacă m-ai transforma astfel în artă.

Iar în acest fel discuţia despre lucrările lui era încheiată ; stăteau acum faţă în faţă, fără să ştie ce-ar fi putut să-şi mai spună în continuare, de parcă s-ar fi întîlnit doar ca să deguste Cinzano-ul, simţindu-se amîndoi mai proşti cu cîteva grade decît erau în realitate, şi toate acestea numai de spaimă probabil că la cea mai mică atingere ar ajunge iarăşi la gesturi de tandreţe, fără ca măcar să se cunoască prea bine.

— Dar pe tine de ce te interesează, întrebă Stiller, povestea cu puşca rusească ?

Pe Sibylle o interesa la fel de mult ca orice altă poveste din trecutul lui necunoscut. Se pare însă că Stiller era cel care nu scăpa de obsesia Spaniei, de banderilele decolorate cu harpoanele lor ascuţite. Ca să nu fie nevoit să reia povestea cu puşca rusească, fiindu-i probabil penibilă, Stiller începuse să descrie o coridă din Spania, cu cele mai mici detalii, punînd paharul undeva deoparte ca să aibă amîndouă mîinile libere. Cele două banderile nu le dădu însă jos de pe perete ; parcă s-ar fi temut de ele. Da, da, spunea Sibylle din cînd în cînd, înţeleg — ! Stiller părea fascinat de lupta cu taurii, iar entuziasmul îi stătea, după părerea lui Sibylle, mai bine ca orice mască.

— Iar acum, explica Stiller, acum soseşte matadorul — !

Pentru Sibylle, taurul era de mult mort.

— Abia acum, zise ea, cînd taurul e deja mort ?

Nu fusese atentă, în orice caz, nu la lupta cu tauri, ci numai la figura lui ; Stiller fu nevoit să ia toată povestea de la început. De ce ţinea oare cu tot dinadinsul ca Sibylle să-şi poată imagina o coridă spaniolă ?

— Fii atentă ! spuse Stiller, eu sînt taurul. Se postă în mijlocul atelierului, iar Sibylle trebui să se ridice din balansoar ca să preia rolul toreadorului. O amuza felul în care el distribuise rolurile. Sibylle n-avea nici un chef să omoare taurul. Lui Stiller însă, distribuţia i se părea potrivită ; Sibylle nu trebui să-şi scoată nici măcar pălărioara, dimpotrivă, e bine ca toreadorul să fie cît mai delicat cu putinţă. Deci, în primul rînd : Taurul pătrunde în

arenă, iar Sibylle trebuie să-şi imagineze : în mijloc lumina orbitoare a nisipului însorit, viaţă şi moarte, lumină şi umbră îşi împart arena, în jur tribunele arhipline, colorate ca un strat de flori, cu zumzetul vocilor, care acum amuţesc, căci acum, Sibylle, toreadorul, se apropie de taur. De fapt, sînt mai mulţi cei care îl înfurie pe taur cu pînzele lor roşii. Stiller însă se mulţumeşte cu Sibylle. Taurul, negru ca smoala, s-a proptit la mijloc, ca într-o pîlnie uriaşă, iar lupta începe în joacă, mai degrabă ca un balet, de altfel nici nu sînt prea roșii pînzele acelea pe care le flutură toreadorii, ci decolorate de soare și mai degrabă roz, dar pînă una alta, taurul nu prea ştie ce are de făcut, şi se apără, împunge cu coarnele în gol, se opreşte brusc din alergare, stîrnind praful. Pînă aici totul a fost o tachinerie, nimic altceva, un flirt, şi la fel de bine ar putea să înceteze aici, taurul cel negru e nevătămat şi ar putea să tragă un plug undeva pe cîmpiile andaluze. Dar iată că, spre groaza lui Sibylle, apar picadorii, care vin călare pe mîrţoagele lor ca să-l împungă cu lăncile în ceafă, aţîţîndu-i pofta de luptă. Fără voie, Sibylle îşi scoase pălărioara ; jetul de sînge care pulsează, sîngele purpuriu, care acum se prelinge strălucitor pe blana animalului, îi dădea o senzaţie de nervozitate. Sibylle îl asigură că n-ar putea niciodată să asiste la o coridă adevărată. Stiller însă, fostul combatant din Spania, nu se dădu bătut, căci acum era rîndul taurului rănit să atace, iar cînd mîrţoaga omorîtă, pe care taurul înfuriat o luase în coarne, fu scoasă din arenă cu burta spintecată, tîrînd după ea o ghirlandă de intestine, Sibylle simţi că i se taie picioarele.

— Încetează, spuse ea, ducîndu-şi amîndouă mîinile la faţă.

Dar abia acum, susţinea Stiller, urmează partea cea mai frumoasă şi elegantă cu banderilele colorate, de care întrebase Sibylle. Şi fiindcă Sibylle se aşezase între timp pe divan, Stiller fu obligat să schimbe rolurile, lăsă taurul în seama imaginaţiei ei, ca să demonstreze cum trebuie folosite banderilele. Stiller nu se atinse de cele două suliţe mititele de pe perete, cum vă spuneam, de parcă s-ar fi temut de ele, de parcă ar fi trecut el însuşi printr-o încercare asemănătoare cu cea a taurului. Făcu deci demonstraţia fără rechizite, ridicat în vîrful picioarelor, cu

corpul întins, ca să fie cît mai înalt, cu burta suptă, pentru ca taurul venind în fugă să nu-l ajungă cu coarnele lui ascuțite și să-l spintece, ei bine, și acum Sibylle trebuia să privească cu multă atenție, în acea clipă cele două banderile trebuiau înfipte cu iuțeala fulgerului în grumazul taurului, nu oriunde în taur, ci exact în grumaz, cu o mișcare grațioasă și precisă. Sibylle nu-i împărtășea admirația, iar el spunea necontenit : Asta e ceva ! și nu-i dădu pace pînă cînd ea nu încuviință, măcar cu o mișcare a capului că a fi grațios în înfruntarea cu moartea înseamnă totuși ceva.

— Și taurul ? întrebă ea cu un ton de reproș. Cu el ce se întîmplă ?

Ei bine, acesta a observat și el că lupta se dă pe viață și pe moarte și că n-are să mai tragă nicicînd plugul peste cîmpiile andaluze ; șiroind de sînge, cu o jerbă de șase asemenea banderile colorate în ceafă, taurul dă primele semne de oboseală, se apără de durere, își scutură jerba multicoloră, în zadar însă, căci banderilele s-au ancorat în carnea lui. Și Stiller îi arată harpoanele de pe banderile.

— Și se mai zice că e frumos ! exclamă ea.

Stiller nu zicea că e frumos, dar ceva din acest spectacol părea să-l fascineze, ceva dureros, resimțit parcă pe propria piele. Spre deosebire de Sibylle, el nu lua partea nimănui ; trăia însă totul din punctul de vedere al taurului, și la un moment dat își duse mîna la ceafă, ca și cum ar fi cunoscut povara acelor banderile colorate. Și în acest fel, continuă el lucid, intrăm în ultima rundă. Sibylle o urmări de pe divan, incapabilă să-și mai aprindă țigara lungă pe care o ținea între buze.

— Mulțumesc, spuse ea arătînd bricheta ei Dunhill de argint, am foc.

Așadar, ultima rundă ! Stiller o etichetă : grația în luptă cu forța brută, lumina luptîndu-se cu întunericul, spiritul cu natura. Spiritul apare în chip de matador alb-argintiu, ținînd lama ascuțită sub muleta roșie, nu pentru a ucide, o, nu, ci pentru a învinge, pentru a executa figurile extrem de periculoase ale acestui joc mortal, una după alta, fără să se dea un pas înapoi, eleganța e totul, lașitatea e mai rea decît moartea, e vorba aici de victoria spiri-

tului asupra vieţii animale, încît abia atunci cînd a înfruntat toate primejdiile şi le-a înfruntat după toate regulile artei, ei bine, abia atunci poate să facă uz de lama ascuţită a sabiei sale ; liniştea umple arena, taurul cu furia exasperării mai recunoaşte o dată muleta roşie, îşi ia avînt, matadorul alb-argintiu stă pe loc, şi lama, da, se înfige, spectatorii izbucnesc în ovaţii, iar taurul se opreşte cu picioarele desfăcute, aşteaptă, şi dintr-o dată cade înainte sau se prăvăleşte pe-o parte, ca să moară, îşi dă ochii peste cap, picioarele îi mai zvîcnesc o dată, restul e trup fără viaţă, o masă neagră, pălăriile zboară în arenă, apoi flori, mănuşi de damă, trabucuri, portocale... Acum în sfîrşit îşi aprinse şi Sibylle ţigara cu bricheta ei Dunhill de argint; conversaţia putea să reînceapă —

De tandreţe nici n-a mai fost vorba.

— Nevasta ta e dansatoare ? întrebă Sibylle la un moment dat, fără să afle prea multe despre această femeie pe care Stiller o transformase într-o vază, ba, judecînd după comportamentul său, ai fi zis că era vorba într-adevăr de o vază, frumoasă, ciudată, moartă, cu care Stiller era căsătorit, şi care nu exista decît atunci cînd se gîndea el la ea, or Stiller nu prea avea pe vremea aceea chef să se gîndească la ea. Pe de altă parte se punea şi întrebarea dacă Sibylle fusese mai generoasă în povestirile ei despre Rolf ? În orice caz, nu suflă un cuvinţel în legătură cu faptul că Rolf, soţul ei, se afla în acea seară la Londra şi că urma să sosească abia a doua zi. De ce să-l mai irite şi pe Stiller ? Era ea deja destul de iritată ştiindu-se „liberă“ în acea seară...

— Ţi-a arătat Sturzenegger vreodată planurile casei ? întrebă ea, şi în acest fel se înfiripă, să vezi şi să nu crezi, o discuţie adevărată, căci Stiller se dovedi a fi un adept pătimaş al arhitecturii moderne, şi destul de priceput ca să-i trezească lui Sibylle interesul şi chiar entuziasmul pentru viitoarea ei casă. A fost o discuţie (spuse ea) atît de frumoasă, lucidă şi cuminte, încît Stiller îşi permise la un moment dat să întrebe pe tonul cel mai firesc :

— Rămîi la masă ?

Se înţelege că Sibylle nu se gîndise nici o clipă să rămînă la masă, cel mult luase în considerare posibilitatea de-a se duce împreună la restaurant.

— Pot să-ţi fiu cu ceva de folos ? întrebă ea uşor jenată, în timp ce Stiller, continuînd să vorbească despre arhitectură, umpluse deja o tigaie cu apă, pe care o aşeză pe soba lui de modă veche.

— Îţi place orezul ? întrebă el în treacăt, aprinzînd focul.

Bineînţeles că Sibylle avusese de gînd ca la nouă sau cel mai tîrziu la zece să plece spre casă.

— Orez ? întrebă ea în sfîrşit. E grozav !

Pentru un orez cît de cît spaniol, iar în cinstea coridei nu putea fi vorba decît de un fel de bucate spaniol, mai trebuiau însă cumpărate unele ingrediente ; Stiller se zorea, căci altfel risca să găsească magazinele închise. După ce aruncă o privire în portmoneul său, care nu era probabil întotdeauna plin, Stiller plecă, lăsîndu-şi oaspetele să aştepte... Sibylle s-a simţit destul de neliniştită în acea jumătate de oră pe care a petrecut-o singură în atelier. Ce căuta ea acolo ? Ce voia de fapt ? Şi ce nu voia ? Avea acum timp de gîndire. Stătea în dreptul ferestrei de unde se vedea catedrala şi fuma încercînd să-şi amintească unde parcase maşina, maşina lui Rolf de fapt, dar în zadar, căci îi treceau o grămadă de alte lucruri prin cap. Era ridicol ! O cină într-un atelier nu însemna la urma urmei nimic ! Sibylle avea pe vremea aceea douăzeci şi opt de ani. În viaţa ei nu iubise decît de două ori, şi de fiecare dată iubirea ei făcuse o breşă în viaţă, în viaţa celuilalt Primul bărbat pe care îl iubise, un profesor datorită căruia îşi luase examenul de bacalaureat, a divorţat, iar cu cel de-al doilea bărbat s-a măritat. Nu avea talent la astfel de jocuri. Dacă nu cumva putea fi învăţat şi acest talent. Un Pierrot cît se poate de nostim — acesta era Stiller — întîlnit la un carnaval cu trei săptămîni în urmă, în plus, un artist, deci un om fără principii morale deosebite, un fante cu experienţă probabil, dar totodată civilizat, încît mai tîrziu să nu divulge nume, ei bine, acesta era probabil omul potrivit pentru a-i da lui Rolf lecţia pe care de mult o merita. Numai că : Stiller nu era nici pe departe un fante. Cu cît îl cunoştea mai bine cu atît mai timid îi părea, şi mai simpatic, iar în realitatea atelierului său nu mai avea nimic dintr-un Pierrot nostim. Stiller era un om cu haz, dar în fond, un depresiv, care purta înfipte în

ceafă banderilele invizibile de pe urma cărora sîngera. Apoi mai era şi căsătorit. De ce nu locuiau împreună, Stiller şi balerina aceea ? Totul era foarte neclar. Era oare o căsnicie ratată sau, din contră, una perfectă ? În nici un caz nu era simplu. Ce s-ar întîmpla dacă Sibylle s-ar îndrăgosti cu adevărat ? Or exista şi acest pericol. Apoi tot Sibylle îşi spuse : Ce prostie ! şi dădu focul mai mic, căci apa cu orezul începuse să fiarbă. Cît de diferiţi pot fi bărbaţii ! Nu i se întîmplase niciodată ca un bărbat să facă cumpărături pentru ea şi apoi să mai şi gătească. La un moment dat sună telefonul. Bineînţeles că nu răspunse. Telefonul acesta o sperie însă îngrozitor pe Sibylle. Să fi fost oare nevasta lui ? Sibylle n-avea de fapt nici un motiv să se teamă de nevasta lui. Ce prostie ! N-avea decît să apară chiar acum pe uşă, îşi zise Sibylle. Dacă nu fusese cumva vreo iubită, cea care telefonase mai înainte, atît de strident şi atît de insistent ? Şpaclul lui pe masa cea mare, scrumierele pline răspîndite prin încăpere, pe care Sibylle tare le-ar fi golit, tot felul de scule necunoscute, şervetele de bucătărie nu tocmai curate, ziare abandonate peste tot, o cravată atîrnată de uşă, luate laolaltă toate acestea degajau un aer impunător de bărbăţie ; doar biblioteca avea ceva foarte tineresc în comparaţie cu pereţii plini de tomuri voluminoase ce-i aparţineau lui Rolf, şi apoi mai era şi Iosif Stalin, nu chiar atît de înspăimîntător ca altădată, dar totuşi străin, în nici un caz genul ei. Sibylle era acum bucuroasă de tot ceea ce o şoca. Mai stranii decît Iosif Stalin i se păreau însă (cred eu) sculpturile lui. Era oare Stiller un artist autentic ? În sinea ei, îşi zise totuşi că, văzîndu-le într-o expoziţie, ar trece nepăsătoare pe lîngă ele. Se sili să nu treacă pe lîngă ele, ci să-şi facă o părere, fără să amestece sentimentele. Nu i-ar fi fost greu ; pe vremea aceea nu-l iubea nici pe Picasso, nu încă. Şi cam tot aşa erau şi lucrurile acestea. Sibylle nu-şi amintea să fi citit numele lui în „Neue Züricher Zeitung" ; dar la urma urmei nu asta conta, Sibylle putea foarte bine să-l iubească, chiar dacă Stiller nu era un artist autentic ! Tare se simţea ispitită să deschidă ici-colo cîte un sertar ; bineînţeles că se abţinu însă. În schimb îi răsfoi caietul cu schiţe, uluită să descopere că se îndrăgostise de un maestru, căci aşa îl arătau schiţele lui. Dar

de ce oare întîrzia atît de mult ? Să nu i se fi întîmplat ceva. Un sertar, de altfel pe jumătate deschis, conţinea o grămadă de lucruri, dar nici un fel de indicii lămuritoare asupra firii ascunse a lui Stiller ; nimicuri simpatice, de băieţandru : scoici, o pipă prăfuită, siguranţe electrice, sîrmă, un instrument de curăţat pipa care lui Hannes al ei i-ar fi plăcut foarte mult, tot felul de monezi, chitanţe, somaţii, o stea-de-mare uscată, o legătură impresionantă de chei, că te-ai fi gîndit mai degrabă la un barbă-albastră, un bec, petece pentru cauciucuri, prafuri de dormit, lumînări, un cartuş, şi apoi o plăcuţă de alamă veche, dar foarte bine păstrată, cu inscripţia : STILLER—TSCHUDY... Cînd Stiller se reîntoarse cu pungile de cumpărături în braţe, Sibylle se uita tocmai la o fotografie cu Acropola strălucind sub nori de furtună.

— Ai fost în Grecia ? întrebă ea.

— Nu încă, răspunse el vesel, dar am putea oricînd să ne ducem acolo din moment ce s-au redeschis graniţele.

Găsise conserve de crabi, boia, nişte carne de pui în loc de iepure, roşii, mazăre, sardele în loc de peşte mărunt, aşa că putea să înceapă gătitul. Sibylle avu voie să pună masa, să spele paharele, să încălzească farfuriile. Chiar şi salata o pregăti el ; Sibylle nu trebuia decît să guste, să fie entuziasmată şi să spele tocătoarele de lemn. La un moment dat sună din nou telefonul, Stiller, îşi spălă mîinile şi le şterse cu calm desăvîrşit, ca şi cum n-ar fi existat nici un motiv special de nelinişte. Se aşezară la prima lor masă comună.

— Cum îţi place ? întrebă el, iar Sibylle se ridică în picioare, îşi şterse gura şi îl răsplăti cu un sărut pentru talentele lui culinare. (Rolf nu putea să-şi facă măcar o omletă !)

Ciocniră paharele.

— Noroc deci ! spuse el puţin stînjenit.

Urmă o discuţie cît se poate de obiectivă despre diferenţa considerabilă dintre crabii proaspeţi şi cei din conserve —

Ş.a.m.d.

Cînd ceasul de la catedrală bătu ora zece, destul de tare ca să audă şi Sibylle, n-a fost chip să plece, cu toate bunele ei intenţii :

— Nu trebuie să uiţi, spunea Stiller tocmai în acea clipă, că eram foarte tînăr. Într-o bună zi te trezeşti şi afli din ziare ce crede lumea despre tine. Lumea e un fel de-a zice ! De fapt, se găsise un snob mai binevoitor care scrisese toate acestea. Dar dintr-o dată reprezinţi o speranţă ! Şi imediat te vezi înconjurat de parveniţi care vin să-ţi strîngă mîna, plini de amabilitate, ştii tu, şi înspăimîntaţi ca în faţa unui tînăr David. Totul e ridicol. Dar ia proporţii, şi devii tot mai grandoman — pînă ce, slavă domnului, izbucneşte un război civil în Spania !

Sibylle înţelegea.

— Irun, povesti el, a fost pentru mine primul duş. N-am să-l uit niciodată pe comisarul ăla mărunţel. Pentru el nu reprezentam defel o speranţă ! Nu mi-a spus-o de la obraz, dar se uita la mine ca la un neisprăvit. Ceea ce înţelegeam eu prin marxism era poezie. Dar n-avea ce să-mi facă: absolvisem o şcoală de recruţi, exersasem aruncarea grenadelor, ştiam din ce se compune o mitralieră. Iar apoi mai aveam şi un prieten, un ceh, care garanta pentru mine. Stiller povestea domol, îşi umplu paharul cu Chianti şi îl ţinu mult timp în mînă fără să bea. Zaragoza, continuă el, a fost a doua palmă. M-am prezentat voluntar ; fusesem încercuiţi şi cineva trebuia să încerce să treacă prin tabăra duşmană. Eu m-am prezentat primul. Dar nu m-au acceptat ! Şi iată-mă în chip de voluntar de care nimeni nu are nevoie... Poţi să înţelegi cum mă simţeam ?

— Dar de ce nu te-au acceptat ?

— Au tot amînat pînă cînd s-a prezentat altcineva, prietenul meu, cehul, care era un luptător adevărat şi nu un slăbănog ca mine care îşi căuta moartea... Fiindcă asta era, spuse Stiller, pe vremea aceea îmi căutam de fapt moartea. Fără să ştiu, desigur ; dar probabil că ei mă mirosiseră. În timpul atacurilor aeriene eu eram singurul care nu mă ascundeam, şi mi se părea că e un semn de mare curaj ! Şi de aceea s-a întîmplat şi toată povestea de pe Tajo —

Sibylle spera să afle şi ea acum adevărata poveste, dar în zadar. Căci Stiller se codea, trecea de la preliminarii la completări, îi explică în amănunţime topografia Toledo-ului, iar la un moment dat se lansă într-o speculaţie politică.

— Pe scurt, spuse el, ne aflam deci în valea aceea pustie — noi, banditii, cum ne numeau ziarele voastre la vremea aceea. Rebeli şi bandiţi ! Cît de uşor uităm ce-a fost în realitate, cum mai urla întreaga noastră presă burgheză din iubita noastră Elveţie. Cîtă admiraţie pentru fascişti !

— Chiar aşa ? întrebă Sibylle fără interes, nu-mi amintesc nimic. Pe vremea aceea mai mergeam încă la şcoala de fete !

— Dar poţi să mă crezi, zîmbi Stiller, atunci am înţeles eu ce e cu Elveţia voastră, atunci în Spania. Dar mai bine să nu vorbim despre asta ! De altfel o să fie întotdeauna aşa, ca orice burghezie, şi cea elveţiană va seconda fascismul în taină sau făţiş. Astăzi se arată indignaţi de chestii ca Buchenwald, Auschwitz şi altele ; rămîne însă de văzut cît timp ! Astăzi se spală pe mîini, scuipă pe Germania, fiindcă ei ar fi ştiut, chipurile dintotdeauna, încă de pe vremea războiului din Spania, nu-i aşa, cînd noi eram banditii împreună cu Casals şi Picasso şi cîţiva ca ei, pe care astăzi îl aclamă, dar Elveţia a fost întotdeauna împotriva fascismului ! Om trăi şi om vedea... zise Stiller, se ridică să golească scrumiera arhiplină, în timp ce Sibylle tăcea, uluită de tonul său. Mai vrei cafea ? întrebă el apoi.

— E caraghios, spuse Sibylle, cît de tare poţi să te superi de fiecare dată cînd vorbeşti despre Elveţia !

Se ridicase şi ea în picioare, ca să fie mai aproape de el, da, tocmai fiindcă avea senzaţia că lui Stiller îi venise ideea să facă o cafea numai pentru a se îndepărta de ea.

— Om trăi şi om vedea, spuse el punînd cana cu apă la fiert, ce-o să fie cînd destoinica Germanie, vecina noastră, o să dea iarăşi tonul în afaceri. Şi de-ar fi s-o ia de la capăt cu fascismul, Elveţia nu va lipsi la apel. Crede-mă ! E cît se poate de limpede : o ţară care se înarmează reprezintă cel puţin la început o afacere minunată pentru vecinii ei ! Atunci să-ţi ţii gura ! Şi să crezi ce scrie în ziarele noastre, te învaţă ele cine sînt bandiţii. Exact ca atunci ! Pînă ce vecinul cel bun nu mai vrea să mănînce brînza noastră şi nu ne mai cumpără ceasurile fiindcă de-acum înainte timpul merge după ceasurile lui, atunci să auzi ţipete de indignare, o, da, sfîrşitul libertăţii, sfîrşitul afacerilor, atunci dintr-o dată ne amintim că noi sîn-

tem lăcaşul umanităţii, ca întotdeauna, stegarii păcii, şi preoţii dreptăţii — să-ţi vină să verşi nu alta, spuse Stiller, mă scuzi, dar aşa e.

În supărarea lui, uitase complet să mai aprindă flacăra la aragaz, Sibylle observă, dar nu-l întrerupse, fiindcă nici nu voia de fapt cafea.

— Sîntem o bandă de ticăloşi, spuse el, şi continuă pe acelaşi ton încă o jumătate de oră ; Sibylle era bucuroasă şi de această izbucnire, se pare, ca de tot ceea ce o şoca şi o irita la bărbatul acesta.

— Pe scurt, aşadar, spuse el la un moment dat, ne aflam, cum îţi spuneam, în văiuga aceea stîncoasă, eu trebuia să păzesc nişte prizonieri. În faţă se dădea lupta pentru gloriosul Alcazar, ştii tu, iar eu stăteam într-o vale uscată să păzesc prizonierii, grupuri mici. Din fericire o aveam pe Ania — Stiller îşi umplu din nou paharul cu Chianti.

— Cine-i Ania ? întrebă ea şi din nou nu mai ajunseră la bacul de pe Tajo, în schimb la un capitol care o interesa infinit mai mult pe Sibylle.

— Ania, spuse el, a fost prima mea dragoste. O poloneză. Era doctoriţa noastră, studentă la medicină de fapt, dar lucra ca doctoriţă... Stiller luă o înghiţitură, ţinea paharul în mîna dreaptă, iar în stînga o ţigară stinsă de mai multă vreme, astfel stătea şi povestea cîte ceva despre poloneza lui, descriind-o ca pe o persoană care nu-ţi impunea prin frumuseţe, în schimb prin multe alte calităţi : o minte clară, dar şi mult temperament, avea mult sînge tătăresc în vine, o luptătoare din fire, dar şi un om cu umor, ceea ce e lucru rar printre revoluţionari, zicea Stiller, fiică de familie bună, prima comunistă din familia ei, o samariteană, care părea ea însăşi invulnerabilă, apoi nemaipomenit de talentată la limbi, traducea în rusă, spaniolă, franceză, engleză, italiană, germană, vorbind toate aceste limbi cu acelaşi accent, dar fără greşeli gramaticale, şi dispunînd de un vocabular considerabil, apoi mai era şi o dansatoare colosală — asta era Ania, se întrerupse el, mie îmi spunea doar „neamţul meu cel visător".

Judecînd după mina lui, vorba aceasta părea să fie şi astăzi, după zece ani, o pilulă amară, pe care nu izbutise s-o digere.

— Te iubea ? întrebă Sibylle.

— Nu doar pe mine, răspunse Stiller şi tresări dintr-o dată speriat : Ce-am făcut cu cafeaua ?

— Ai uitat de ea ! rîse Sibylle. Din cauza furiei tale pe Elveţia noastră !

Stiller se scuză îndelung.

— Nu-i nimic, spuse ea, nici nu voiam cafea !

— Şi nici vin nu bei, spuse Stiller, ce-aş putea să-ţi dau în loc ?

— Povestea cu puşca rusească ! răspunse ea, iar Stiller care se ridicase deja în picioare ca să vadă de cafea, dădu doar din umeri.

— Nu-i mare lucru de povestit, spuse el. Puşca aceea rusească funcţiona ireproşabil, se înţelege, ar fi trebuit doar să apăs pe trăgaci...

Urmă, ca o ultimă digresiune, o descriere pe cît de amănunţită pe atît de inutilă a poziţiei tactice, din care Sibylle nu înţelese nimic — mda, se întrerupse el, iar restul ţi l-a povestit Sturzenegger.

Între timp se făcuse ora unsprezece, se auzeau din nou bătăile clopotului, cu care Sibylle aproape că se obişnuise. Nu înţelegea însă de ce povestea cu puşca era o asemenea povară pentru Stiller, simţea doar (spunea ea) că pentru el venise ceasul spovedaniei, pe care nu ea, Sibylle, ci el, Stiller însuşi, o voise.

— Nu pricep, spuse Sibylle în sfîrşit ; Stiller însă o întrerupse :

— ...de ce n-am tras ?

Nu la asta se gîndise Sibylle.

— Fiindcă eu mereu ratez cîte ceva, zise el. Pur şi simplu ! Nu sînt bărbat.

— Fiindcă n-ai tras atunci pe Tajo ?

— Da, fiindcă asta însemna trădare, spuse Stiller la fel de necruţător, aici nu încape îndoială ! Aveam o misiune, pentru care mă şi oferisem, primisem un ordin să păzesc bacul, un ordin cît se poate de limpede. Ce altceva ! Aici nu era vorba de mine, era vorba de alte mii, de o cauză. Trebuia să trag. La urma urmei de ce mă du-

sesem în Spania ? A fost trădare, încheie el, şi de fapt ar fi trebuit să mă pună la zid.

— Nu înţeleg eu mare lucru din toate astea, susţinu Sibylle, dar Ania, poloneza ta, ce-a spus ?

La care Stiller nu-i răspunse imediat, ci îi povesti cum se justificase mai tîrziu în faţa comisarului, minţind că puşca nu funcţionase.

— Ai vrea să ştii ce-a spus Ania ? zîmbi el, răsuci o ţigară între degete pînă cînd rămase aproape fără tutun, şi dădu din umeri : Nimic. M-a îngrijit pînă cînd am fost în stare să plec spre casă. Mă dispreţuia.

— Dar te iubea, spui tu.

— A fost trădare, insistă Stiller, iar într-un caz ca acesta nu mai e loc de iubire.

Sibylle îl lăsă să vorbească, să se repete cu alte şi apoi cu aceleaşi cuvinte, pînă cînd îşi umplu din nou paharul şi-l goli.

— N-ai vorbit niciodată cu cineva despre asta ? întrebă ea, nici cu soţia ta ?

Stiller clătină doar din cap.

— Dar de ce nu ? întrebă ea în continuare, ţi-e ruşine de ea ?

— Probabil că o femeie nici n-ar putea înţelege una ca asta, se eschivă el. Am fost un laş !

Acum sticla era goală. O sticlă de un litru de Chianti ; Stiller însă nu părea beat, probabil că era obişnuit să bea. Oare din cauza întîmplării de pe Tajo ? Bineînţeles că nu se cuvenea ca Sibylle să se ducă acum la el şi să-l îmbrăţişeze ; Stiller s-ar fi simţit neînţeles ca toţi bărbaţii cînd răspunzi sentimentelor grave ce-i animă cu alte sentimente, ba Stiller părea chiar să fi intuit că Sibylle avea propriile ei păreri şi de aceea repetă cu melancolie apodictică :

— Am eşuat.

— Şi te-ai fi aşteptat cumva ca în viaţa ta să nu ai nici un eşec ? zîmbi Sibylle. Trebui apoi să explice : Ţi-e ruşine că eşti aşa cum eşti. Cine-ţi cere să fii războinic, să fii un luptător care ştie să tragă ? Ai impresia că atunci în Spania n-ai făcut faţă. Cine ar putea să nege ! Dar poate că de fapt ai vrut să te afirmi într-un fel care nu-ţi aparţine.

La toate acestea Stiller nu răspunse în nici un fel.

— Tocmai asta spuneam, opină el, că o femeie nu poate să înţeleagă.

Iar Sibylle îşi zise în sinea ei : Ba înţelege chiar mai bine decît ţi-ar conveni ţie.

— Voi, bărbaţii, se mulţumi ea să rîdă, de ce vreţi să fiţi mereu formidabili ! Nu mi-o lua în nume de rău, dar —

Pînă la urmă îl prinsese totuşi de mîini, iar Stiller pricepu fireşte altceva decît ar fi trebuit ; în orice caz, se uită la ea cu un licăr de condescendenţă în ochi, nu urîcios, dar se vedea că Stiller nu o lua în serios ; în mintea lui ea nu era decît o femeie îndrăgostită care aştepta un gest de tandreţe, nimic altceva. Îl plictisea, desigur. O mîngîie peste păr, era bărbatul neînţeles cu tragedia lui, iar Sibylle, îngheţînd sub gestul lui tandru-condescendent, nu mai fu în stare să spună nimic. Stiller se complăcea (spunea ea) în situaţia lui de fiinţă rănită ; nici nu voia să fie altfel. Dimpotrivă, se baricada înlăuntrul lui. Nu voia să fie iubit. Se temea.

— Acum ştiu, spuse el strîngînd paharele, de ce n-am tras. La ce-i bună toată anecdota ? Cînd eu nu sînt bărbat. Ani de zile am tot visat : aş vrea să trag, dar nu izbutesc — nu trebuie să-ţi spun ce înseamnă asta, e visul tipic al impotenţei.

Afirmaţia aceasta, pe care o făcuse din chicinetă, o jigni pe Sibylle, şi ea se ridică în picioare. Regreta că venise la atelierul lui. Simţea o tristeţe, pe care şi-o ascundea, şi totodată îi era milă de Stiller. De ce refuza să fie iubit, iubit cu adevărat ? Acum nu-i rămînea altceva de făcut decît să joace rolul pe care Stiller i-l impunea şi să sporovăiască mai departe ca o ingenuă nepricepută şi curioasă, pînă ce Stiller avea să fie nevoit să iasă afară. Nici nu mai voia să dea ochii cu el.

Cînd Stiller se întoarse de afară, însoţit de inevitabilul gîlgîit al apei, Sibylle se pieptănase, îşi rujase buzele şi îşi pusese deja pălărioara pe cap. Stiller rămase perplex.

— Pleci ? întrebă el.

— E aproape miezul nopţii, spuse ea luîndu-şi poşeta. Stiller nu mai zise nimic. — Prostule ! spuse ea dintr-o dată.

— Cum aşa ? întrebă el de la chiuvetă, unde îşi spăla mîinile.

— Fiindcă eşti un prost ! rîse Sibylle, nu ştiu nici eu de ce.

Stiller o privi nesigur în timp ce-şi ştergea mîinile. Nici unul din ei nu ştia ce să mai spună, iar Stiller continua să-şi şteargă mîinile.

— Hai, zise Sibylle, hai să plecăm.

— Unde ?

— Să plecăm de aici, spuse ea, maşina e jos în stradă, să sperăm că n-a observat nimeni, dar am impresia că am lăsat-o descuiată. Stiller îi zîmbi ca unei fetiţe naive. Nu se citea pe faţa lui ce hotărîre luase ; în orice caz, deschise fereastra chicinetei ca să scoată fumul din atelier, îşi luă fără să spună un cuvînt paltonul din cui, se bătu peste buzunare, aşa cum faci cînd vrei să verifici dacă ţi-ai luat cheile, apoi se uită încă o dată la Sibylle, neştiind nici el prea bine ce era în mintea ei, şi stinse lumina...

— — —

A doua zi n-a fost uşoară pentru Sibylle sau, mai bine zis, a fost neaşteptat de uşoară. Pe de o parte, cine ştie ce han de ţară, unde nu existau banderile pe pereţi, în schimb vreun verset din Biblie sau o zicală, cusută în cruciuliţe : „Un nume cinstit e o comoară de nepreţuit !“ sau „Cinste dai, cinste primeşti !“, pe scurt : un han de ţară unde mirosea poate a pere uscate şi unde dis-de-dimineaţă, în faţa ferestrei mici, cîntau cocoşii ; iar pe de altă parte, casa ei, cu micuţul Hannes care nu murise totuşi din cauza durerilor de gît — erau două lumi atît de minunate şi atît de diferite, dar iată că puteai să treci direct din una într-alta. Spre prînz îl sună pe Stiller să vadă dacă acesta există cu adevărat. Şi apoi nu-i rămase nimic altceva de făcut decît să iasă afară, în grădină!... Era primăvară, o aşteptau o mulţime de treburi, să sape, să planteze, să răsădească şi să grebleze, iar pămîntul era uscat ca vara. Sibylle aduse aspersorul, îl instală pe micuţa pajişte, lăsîndu-l să susure printre tufişurile îmbobocite. Imediat veni o vecină să-i spună că nu e bine să stropeşti boboci; Sibylle luă deci din nou asperso-

rul şi-l mută altundeva, unde putea să susure fără să strice, căci de susurul lui era absolută nevoie ; şi stimata vecină, care se pricepea şi la prognoza vremii, n-avea decît să se aşeze şi în cap, dacă nu înţelegea atîta lucru. Tot timpul trebuia să se amestece cineva în treburile ei ! Micuţul Hannes îi aminti că ieri îi promisese beţişoare de bambus şi hîrtie de mătase albastră ca să construiască un zmeu, ea însă uitase de ele, spre marea ei părere de rău, aşa că îi făgădui să meargă chiar a doua zi cu el în oraş, apoi să-l ducă la circ, cînd acesta avea să vină, şi, mai ales, să-l ia în după-amiaza aceea la aeroport, ca să-l aştepte pe tăticu. Sibylle simţea pur şi simplu nevoia să-i vadă pe toţi cei din jurul ei fericiţi, pe Carola, de pildă, servitoarea ei italiană, care în după-amiaza aceea avu voie să iasă în oraş, chiar aşa, nu era nici o problemă, domniile lor aveau să ia masa undeva la un restaurant. Era într-adevăr o zi de primăvară ! De aceeaşi părere era de altfel şi vecina. Tufişurile galbene de forsythia străluceau, magnoliile începuseră să înflorească, iar aspersorul îi desfăta cu un mic curcubeu particular. După patru ore de muncă în grădină, Sibylle mai făcu în sfîrşit un duş, înainte de-a se schimba a doua oară. La aeroport ajunse mult prea devreme. Hannes primi o îngheţată pentru durerile de gît care începuseră să-i treacă, dar jacheta nu avu voie s-o debrace, în nici un caz, pentru ca durerile să nu revină totuşi. Dar uite ce puzderie de avioane care soseau şi plecau ! Ar fi putut să-şi ia zborul chiar acum spre Atena, spre Paris sau chiar spre New York. Pentru Sibylle era clar că Rolf avea să priceapă totul dintr-o ochire. Şi apoi el era singurul om, fiinţa cea mai apropiată căreia putea şi voia să i se destăinuiască. Avionul avea o întîrziere de patruzeci de minute, timp suficient pentru Sibylle să spună în gînd tot ceea ce în realitate n-a mai fost rostit niciodată. Căci în clipa aceea, cînd difuzoarele anunţară aterizarea cursei de la Londra şi cînd un pîlc de oameni străini începu deja să coboare din avion, adunîndu-se în jurul stewardesei şi lăsîndu-se apoi conduşi spre vamă ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat, cînd Sibylle, luîndu-l pe micuţul Hannes de mînă, privi în jos de pe terasă spre Rolf, care îi căuta din priviri, iar apoi, văzîndu-i, le făcu semn cu ziarul, ei bine, în

acea clipă vocea dinlăuntrul ei amuţi cu totul, şi Sibylle rămase locului nemişcată. Nu-şi mai amintea, dar Rolf susţinu mai tîrziu că nici nu făcuse semn cu mîna şi nici nu dăduse măcar din cap. Dintr-o dată nu mai simţea decît atît : Ce-l privesc pe el toate astea ! Şi cum la vamă se înainta foarte greu, avu timp să se mai şi supere pe Rolf, căruia i se păruse firesc faptul că era aşteptat la aeroport. Într-un fel, Sibylle avea acum nevoie de acest scut de supărare. Un semn cu ziarul, da, însă nici urmă de bucurie şi surpriză ; considera probabil că e dreptul lui să fie aşteptat la aeroport de o soţie iubitoare, or lucrul acesta o enervă pe Sibylle în așa hal că, atunci cînd el ieși din vamă, îi întinse cei doi obraji spre a fi sărutaţi, dar nu şi gura... Ce mai e ? întrebarea lui obişnuită. În drum spre maşină simţi totuşi că i se înmuiaseră genunchii. În timpul cinei, pe care au luat-o în oraş, povesti, ca să spună şi ea ceva, despre tînărul Sturzenegger, arhitectul lor, şi despre şansa lui fantastică de-a construi ceva în Canada. Apoi tot el le mai recomandase şi un film, care nu trebuia pierdut, iar azi era ultima zi în care mai rula. Altădată Rolf sosea din călătorie bine dispus, cu chef, ca şi cum ar fi venit direct de la izvoarele vieţii ; acum însă, potopit de verva ei, pretinse că era obosit, anunţă că avuseseră un zbor greu deasupra Canalului şi propuse să se ducă acasă ; se purta ca şi cum nu venea de la Londra, ci de pe front, un erou îndreptăţit să solicite îngrijiri casnice. De altfel Sibylle era oarecum uimită, deşi figura ei nu trăda nimic, să descopere că putea să se uite şi altfel la Rolf, nu fără dragoste, dar fără spaima că el i-ar ascunde ceva şi eliberată de ideea fixă că viaţa ei fără Rolf n-ar mai avea nici un sens, mai mult, simţea chiar un soi de duioşie caldă şi adevărată faţă de el, o duioşie în care se amesteca, ce-i drept, şi puţină compasiune, deci, o anumită doză de condescendenţă pe care Sibylle n-ar fi dorit-o, dar care apăruse dintr-o dată, iar ea o auzise mai degrabă decît el, ca pe o uşoară schimbare a tonului. Pentru a-i demonstra că el era obosit şi nu ea, se gîndi că ar putea să meargă şi singură la film. Rolf n-avea nimic împotrivă. În cele din urmă renunţă ; nu dintr-un sentiment de vinovăţie, pe care nu-l avea nici atunci cînd se uita în ochii lui, ci mai degrabă dintr-un sentiment matern. În ma-

şină, în timp ce Sibylle conducea, nu Rolf fu cel care puse mîna pe braţul ei, ci invers, deşi, aşa cum spuneam, ea era la volan.

— Arăţi bine ! spuse el.

— Îmi şi merge foarte bine ! spuse ea.

Şi îşi închipui că acum pricepuse şi el cum stau lucrurile. Îi arunca totuşi din cînd în cînd cîte o privire, nevenindu-i parcă să creadă că un bărbat putea fi atît de nesimţitor. Situaţia începea să devină caraghioasă. Mai dificil (pentru Sibylle) a fost momentul în care Rolf, tatăl copilului ei, îşi depuse bagajele în antreu, îşi agăţă pardesiul în cuier, urmînd să înnopteze acolo. Ce grozăvie ! Sibylle simţea că o să izbucnească în plîns, el însă nu observă nimic, ci trăncăni în continuare despre sărăcirea catastrofală a imperiului britanic. Micuţul Hannes fu dus la culcare, rugăciunea făcută, iar Sibylle nu mai avea nici un motiv convingător de-a fugi de situaţia catastrofală a imperiului britanic. Lucrurile erau aşa cum erau, nu voia să retracteze nimic, dar cum să facă faţă acelei seri cînd Rolf, în candoarea lui, pe care Sibylle nu putea s-o priceapă, îi făcea tăcerea atît de lesnicioasă, şi totuşi imposibilă ? Rolf stătea în bucătărie în faţa frigiderului, ca să-şi ia o bere, cînd o întrebă pe Sibylle aflată în celălalt capăt al locuinţei dacă mai trecuse între timp pe la casa cea nouă. Sibylle se hotărîse să iasă din casă, să deschidă uşa fără zgomot, în timp ce Rolf îşi bea berea în bucătărie, şi să se ducă undeva, nu la Stiller, dar oriunde altundeva; probabil că Rolf auzise însă clanţa, căci veni în antreu şi o găsi în pardesiu, cu cheia în mînă, făcînd feţe-feţe.

— Cîinele, spuse ea cu neobişnuită prezenţă de spirit, cîinele trebuia scos afară.

Iar Rolf, mai îndatoritor ca de obicei, puse paharul de bere jos, ca să scoată el cîinele. Oare nu bănuia într-adevăr nimic ? Se prefăcea oare ? Nu-i păsa chiar deloc ? Sau era tîmpit, tîmpit de-a binelea, sau grandoman, închipuindu-şi că nu există bărbat care să se poată compara cu el ? Sau ce însemnau toate astea ? Sibylle continua să stea îmbrăcată în pardesiu. Deşi, într-un fel, Rolf avea şi el dreptate, la urma urmei nu era problema lui. Dar trebuia totuşi să afle ! Orice oră, orice sfert de oră, în care continuau să tacă, otrăvea tot ce existase

vreodată între ea şi Rolf. Izbucni în plîns. Nu cumva regreta cele întîmplate ? Şi i se făcu ruşine de Stiller, care era acum atît de departe, şi se temea că în clipa tot mai apropiată cînd Rolf se va întoarce cu cîinele şi cînd ea îi va spune totul, noaptea trecută avea să fie minimalizată pînă la trădare, trădare faţă de Stiller şi de ea însăşi. Parcă vedea scena în faţa ochilor: Rolf o va lua pe după umeri, cu îngăduitoare şi înţeleaptă superioritate, care îngroapă orice, iar micul şi prostescul ei intermezzo îşi va pierde toată însemnătatea, iar ea, trădătoarea, îl va urît tocmai pentru această trădare. N-ar fi fost atunci mai cinstit să-i ascundă adevărul ? Şi dintr-o dată i se păru că însăşi locuinţa, cu toate lucrurile din ea, există doar ca o piedică în calea adevărului. De ce nu era Stiller aici ! Bărbatul ei i se părea atît de puternic, superputernic, nu fiindcă ar fi avut „dreptatea“ de partea lui, ci pur şi simplu prin prezenţa sa fizică ; Stiller era acoperit de sute de lucruri, de pian, de mobile şi covoare, şi cărţi, şi frigider, şi tot felul de obiecte, numai şi numai obiecte care, mute, îndărătnice, nemişcate, erau toate de partea lui Rolf. O locuinţă e un bastion, îşi zise ea, o josnicie de prost-gust. Era tocmai pe cale să-l sune pe Stiller, doar ca să-i audă vocea deja uitată, cînd auzi cîinele lătrînd şi puse receptorul în furcă, îşi scoase şi pardesiul, obosită de moarte şi gata să capituleze într-un mod specific femeiesc, aşteptînd deci să vadă care din cei doi bărbaţi avea să învingă asupra celuilalt şi deci şi asupra lui Sibylle. Rolf o găsi ocupîndu-se de probleme casnice. Nu era tocmai necesar ca Sibylle să verifice chiar atunci socoteala lunară a lăptarului şi a măcelarului, îşi zise el cu oarecare îndreptăţire, şi apoi era şi o necuviinţă faţă de el, soţul ei, care venea tocmai de la Londra, aşa că Rolf se posomorî de-a binelea, iar seara părea că se va sfîrşi în obişnuita notă de iritare casnică, aşadar, cu bine. Pînă le urmă lucrurile au luat totuşi o altă întorsătură din cauza lui Rolf. Dintr-o dată azvîrli cu paharul de bere în chiuvetă.

— Ce e ? întrebă ea.

Din purtarea ei urîcioasă trăsese concluzia că Sibylle, iubita lui nevastă din lună, îl bănuia din nou ; iar Rolf era sătul pînă în gît. Lui Rolf i se părea totul atît de meschin, atît de josnic, încît îi mai ţinu o dată (dar dîn-

du-i clar de înţeles că era ultima dată) „o conferinţă" ; nu îngădui să fie întrerupt, nu, căci Sibylle trebuia să înţeleagă o dată pentru totdeauna că o căsnicie se bazează pe încredere, că el, Rolf, o iubea, chiar dacă uneori, în timpul vreunei călătorii, mai întîlnea şi alte femei, ceea ce nu fusese cazul de data aceasta, dar aici era vorba de un principiu, aşa cum le place tuturor bărbaţilor să susţină, şi, cum spuneam, spera ca Sibylle să ajungă totuşi la o concepţie mai matură şi mai generoasă despre căsnicie, să admită că în orice căsnicie trebuie să existe un anumit grad de libertate. Şi îi interzicea de acum încolo orice scene de gelozie. Sibylle ar fi vrut să-l asigure că îl înţelegea acum mai bine ca oricînd, şi că nu era deloc geloasă ; acesta ar fi fost însă adevărul gol-goluţ, şi totodată o adevărată batjocură, aşa că mai bine nu spuse nimic. Sibylle nu mai voia decît să rămînă singură, cît mai repede cu putinţă. Era îngrozitor, totul începea să semene cu o comedie. Iar la sfîrşit, cînd îl sărută pe frunte, urîndu-i noapte bună, i se făcu şi ruşine de aerele ei de superioritate. Fără să vrea, încuie apoi uşa după ea. Fericirea ei nu era un vis. De cum rămase singură, simţi asta cu toată puterea. Îi venea să cînte şi abia izbuti să se abţină. Dar şi aşa, răzbătea parcă prin toţi pereţii fericirea ei mută, în timp ce soţul ei, spunînd el ce credea şi ce gîndea, tot nu-şi găsise liniştea. Uşa încuiată îl puse pe gînduri ; stărui să mai intre o dată în camera ei şi abia atunci cînd, în locul unui chip plîns, la care se aştepta, descoperi unul vesel, abia atunci începu şi el, bunul samaritean Rolf venit la patul ei pentru a-i aduce alinare, să bănuiască ceva.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el.

Sibylle nu ştia ce cuvinte să folosească într-o asemenea situaţie.

— Ştii tu, spuse ea.

Rolf nu găsi nici el tocmai cuvintele potrivite.

— Ai fost la un bărbat ? spuse el.

Sibylle spuse da şi era bucuroasă că scăpase de tăcere, uşurată, şi abia acum pe deplin fericită. Rolf rămase cu privirea aţintită spre ea. Ea îl rugă să nu-i mai pună alte întrebări şi s-o lase în pace. Rolf reacţionă (spune Sibylle) cu foarte mult calm. Ba plecă şi într-o călătorie

de cîteva zile, numai ca s-o lase pe Sibylle în pace, lucru pentru care ea îi era profund recunoscătoare. Iar la întoarcere (spune Sibylle) a fost în continuare de un calm remarcabil.

— — —

Nu sînt în măsură să descriu fericirea de care Sibylle, soţia procurorului meu, a avut parte în săptămînile următoare, sau de care cel puţin spera să aibă parte. Şi nici nu-mi vine să cred că fericirea aceasta era atît de mare pe cît îşi închipuiau, în gelozia lor tăcută, cei doi soţi abandonaţi, doamna Julika Stiller-Tschudy, pe de o parte, şi prietenul şi procurorul meu, pe de altă parte. O dragoste fără acoperiş, ştim cum vine asta, o dragoste fără loc în viaţa de zi cu zi, o dragoste care depinde de cele cîteva ore de beatitudine, ştim cum e, mai devreme sau mai tîrziu ajunge la disperare, îmbrăţişări în lanul de grîu sau în pădurea întunecată, un timp totul e romantic, emoţionant, apoi devine ridicol, umilitor, de nesuportat, şi nici umorul nu le mai e de nici un folos oricît s-ar strădui, căci, la urma urmei, nu mai sînt nişte liceeni, ci doi oameni în toată firea, un bărbat şi o femeie, amîndoi căsătoriţi... Sibylle înţelegea (spune ea) reticenţele lui de-a o primi în atelierul său, unde totul îi amintea de Julika şi de boala ei. Şi îi părea rău, desigur, căci atelierul lui mare şi luminos îi plăcea nespus, dar îl înţelegea. Ce n-ar fi dat Sibylle să-şi ştie rivala sănătoasă, să aibă de-a face cu o femeie pe măsura ei, căreia să-i propună prietenia sau lupta făţişă, ba chiar cu o furie geloasă, care să-şi trîmbiţeze peste tot în societate principiile ei morale, sau cu o ţicnită care să ameninţe că dă drumul la gaze, sau cu vreo nebunatecă întreprinzătoare care să treacă imediat la contra-adulter, toate acestea ar fi fost de preferat unei bolnave care se retrăsese la Davos în sanatoriu, făcîndu-i pe cei sănătoşi să se simtă oricum vinovaţi, şi, în plus, o femeie pe care Sibylle n-o văzuse niciodată la faţă, o nălucă ! Dar asta era situaţia, iar atelierul lui era tabu. Unde se mai puteau, aşadar, întîlni decît sub cerul liber lăsat de Cel-de-Sus sau în cîteva hanuri ? O săptămînă ploioasă a fost pentru ei o catastrofă ca pentru orice spectacol în aer liber, ca pentru orice vis al unei nopţi de vară ; hanurile începuseră să se repete ; drumurile din jurul oraşului nu

mai duceau niciunde, conversaţiile lor deveniseră melancolice, glumele lor melancolice — într-un cuvînt : aşa nu se mai putea...

Deşi se iubeau cu adevărat.

— Ce-ar fi, spuse Sibylle într-o bună zi, dacă am pleca la Paris ! Stiller zîmbi nesigur. — Vin de la bancă, nu-ţi face griji, spuse ea, trebuie doar să ne interesăm cînd avem un tren. Stiller îi ceru chelnerului un mers al trenurilor. Trenuri spre Paris erau destule. Iar la un moment dat, în iulie, au ajuns chiar pe peron, şedeau pe o bancă sub ceasul electric, cu biletele în buzunar, înarmaţi cu periuţe de dinţi şi paşaport.

— Ce facem, plecăm sau nu plecăm ? întrebă Stiller, ca şi cum numai ea ar mai fi avut reticenţe, nu şi el. Conductorul trecea deja de la un vagon la altul.

— Vă rugăm poftiţi în vagoane ! strigă el.

Lui Sibylle i se făcu milă de Stiller. Nu încăpea îndoială că era hotărît să-i îndeplinească în sfîrşit dorinţele, ei însă, îi pierise parcă orice chef, o deranja înverşunarea din hotărîrea lui.

— Dar Julika ? întrebă ea.

Între timp, arătătorul ceasului electric sărea de la un minut la altul. În fond Stiller era fericit (spune ea) că aparent Sibylle era cea care pregetă, în timp ce el, cu bagajele ei în mînă, reprezenta totala lipsă de scrupule masculină. Rînd pe rînd se închideau deja uşile. Sibylle rămase pe bancă, simţea limpede că năluca era deja în vagon şi n-avea nici un chef să se plimbe cu o nălucă prin Paris... Trenul pleacă ; iar ei doi rămaseră pe peron, hotărînd ca Stiller să meargă mai întîi la Davos, să discute sincer cu Julika cea bolnavă, căci altfel nu se putea.

În august Stiller plecă la Davos.

În ceea ce o priveşte, Sibylle se simţea complet liberă, deşi calmul remarcabil al soţului ei (spune ea) ajunsese s-o calce pe nervi. La fiecare cafea, cînd micuţul Hannes nu mai era de faţă, îl aştepta să înceapă o discuţie. Dar în zadar.

— Dacă joi seara eşti cumva liberă, ar fi concertul acela de orgă de la catedrală..., spunea Rolf.

— Nu sînt liberă, spunea Sibylle în timp ce manevra rîşniţa de cafea, iar în acest fel chestiunea era încheiată.

Îţi venea să-l omori, nu alta, zicea ea, îi acorda o libertate, o independenţă care devenea de-a dreptul jignitoare.

— Nu te înţeleg ! izbucnea nu Rolf, ci Sibylle, ştii prea bine că iubesc pe altcineva, că mă întîlnesc aproape zilnic cu el, şi nici măcar nu mă-ntrebi cum îl cheamă. Asta-i o farsă !

— Şi cum îl cheamă ? zîmbea Rolf.

Bineînţeles că la o asemenea provocare Sibylle nu mai putea să răspundă, aşa că aşteptau fără un cuvînt să fiarbă cafeaua.

— Nu ştiu dacă ţi-am spus, povestea Rolf, că mi-au propus postul de procuror...

Rolf găsea mereu cîte ceva, important şi la obiect, ca să se eschiveze. În sfîrşit începea şi cafeaua să fiarbă în bolul de sticlă, iar aburul ieşea afară ţiuind. Nici cu Rolf, îşi zicea ea, lucrurile nu mai puteau continua în acelaşi fel. Se punea, printre altele, şi problema banilor ; nu pentru Rolf, ci pentru Sibylle. În sinea ei, se simţea jignită de nonşalanţa cu care iubitul ei Stiller accepta ca tot ce purta Sibylle să fie plătit de Rolf. Stiller nu cîştiga aproape nimic, e adevărat, aşa că nici nu putea să se ducă la bancă să ridice bani, Sibylle înţelegea, fireşte, şi cu toate acestea se simţea jignită, da, în pofida oricărei logici. Stiller obişnuia cel mult s-o ia puţin peste picior pe doamna cea răsfăţată, pipăia noua stofă, lăuda bunul gust în alegerea culorii, fără ca măcar să-l încerce regretul, pe care Sibylle, cu vorbe bune, i l-ar fi şters imediat din minte, că ea, Sibylle, trebuia să se lase întreţinută în continuare de Rolf, soţul ei. Pe Stiller, lucrul acesta nu-l deranja cîtuşi de puţin, nu, şi nici pe Rolf. Uneori (spunea ea) amîndoi bărbaţii i se păreau de-a dreptul imposibili. Şi atunci abuza.

— De altfel mi-ar mai trebui nişte bani, spunea Sibylle, şi destul de mulţi. Fiindcă avem de gînd să plecăm în toamna aceasta la Paris.

Îl privi dintr-o parte după ce spusese ce avea de spus ; Rolf însă tăcea. Se întîmplă singurul lucru neaşteptat, şi anume, nimic. Îi umplu o ceşcuţă şi i-o puse dinainte.

— Mulţumesc, spuse el.

Sau Rolf, soţul ei, avea ceva împotrivă ca ea să plece cu un alt bărbat (şi cu banii lui Rolf) la Paris, sau nu avea nimic împotrivă ; altă posibilitate nu exista, după părerea ei. Sibylle îşi umplu şi ceaşca ei.

— Aşa deci, se mulţumi el să spună, vreţi să plecaţi la Paris.

Iar ea nu scăpă ocazia să-i dea explicaţii suplimentare.

— Nu ştiu pentru cît timp, poate că numai pentru cîteva săptămîni, poate că pentru mai mult timp —

Rolf nu sări în picioare, nu azvîrli cu ceşcuţa de perete, Rolf cu calmul lui ridicol ; şi nici prin gînd nu i-ar fi trecut să cadă în genunchi şi s-o implore pe Sibylle să nu-şi piardă capul şi să rămînă la el. Nimic din toate acestea ! Timp de o clipă Rolf se înroşise puţin ; crezuse că povestea cu Pierrot-ul ei se sfîrşise, dar acum trebuia să se obişnuiască din nou cu ideea fericitului ei adulter. Dar de ce, pentru numele lui dumnezeu, trebuia să fie aşa ? Rolf continua să mestece cu linguriţa în cafea. De ce nu azvîrlea cu un ghiveci după ea, sau măcar cu o carte ? Văzîndu-i mîna care tremura uşor, Sibylle nu simţi nici un fel de regret, nici măcar milă, mai degrabă amărăciune, dezamăgire, tristeţe, dispreţ.

— Sau ai ceva împotrivă ? întrebă ea, întinzîndu-i zahărul, şi începu să-i expună o serie de motive : Doar ştii cum e aici, o să înceapă bîrfele, dacă am să fiu văzută. Mie nu-mi pasă ! Dar pentru tine e totuşi neplăcut. Mai ales acum, cînd ţi-au propus postul de procuror ! Cu siguranţă că şi pentru tine ar fi mai bine dacă am locui la Paris... Se uită la el : Sau tu ce crezi, Rolf ?

Rolf sorbi, amestecă, suflă şi sorbi din nou ca şi cum singurul lucru important în acel moment ar fi fost ceşcuţa lui cu cafea.

— Da, şi cam de cîţi bani ai avea nevoie ? veni în sfîrşit răspunsul lui foarte concret.

Laşi cum sînt bărbaţii atunci cînd nu conduc ei atacul, se retrăsese imediat în spatele unor chestiuni concrete, în timp ce Sibylle ar fi vrut să audă de la el ce simte, ce speră. Sibylle împreună cu un alt bărbat la Paris, oare îi era chiar atît de indiferent totul ? Nu-l deranja ? I se părea cumva de nesuportat ? Sibylle îl întrebă de-a dreptul :

— Tu ce crezi, Rolf ?

Rolf stătea acum în dreptul ferestrei, cu spatele întors spre ea, cu mîinile vîrîte în buzunarele de la pantaloni, ca un spectator la un incendiu. Spatele lui i se părea atît de lat, capul atît de rotund şi mare ; simţi nevoia să-l atace.

— Îl iubesc, spuse ea neîntrebată. Ne iubim cu adevărat, adăugă ea, altfel n-am pleca împreună la Paris, sper să mă crezi, doar nu sînt atît de uşuratecă.

Da, bărbaţii trebuie să plece întotdeauna la lucru, dada, era deja două şi zece ; îl aştepta o şedinţă, acest bastion al inaccesibilităţii lor, Sibylle ştia toate acestea. Dacă Rolf nu se ducea acum la serviciu, lumea întreagă avea să cadă într-o stare de ilegalitate catastrofală.

— În privinţa aceasta, ştii tu mai bine, spuse el laconic. Iar apoi, după ce îşi pusese pardesiul şi îl încheiase greşit, încît nevasta lui trebui să-l mai încheie o dată, adăugă pe un ton melancolic : Faci ce crezi că e mai bine ! şi plecă.

Iar Sibylle, rămasă singură acasă, izbucni în plîns.

În acest sens, aşadar, era Sibylle liberă.

Stiller, în schimb, reveni de la Davos fără să fi discutat ceva, pretindea că soţia lui e pe moarte, iar de călătoria la Paris nici nu mai aduse vorba, în împrejurările date. Şedeau din nou la marginea unei păduri — în jur se secera deja grîul copt, vara era pe trecute, norii de furtună se adunau deasupra lacului albastru, un bondar bîzîia în zigzag prin liniştea acelei zile, deasupra cîmpiilor aerul tremura albăstrui, în ogrăzi cotcodăceau găinile, iar lumea era un lucru desăvîrşit, izbutit, îmbucurător, ba de-a dreptul încîntător. Numai fericirea lor (sau ceea ce aşteptau de la dragostea lor) era tare complicată ! Şedeau muţi pe pămînt, cu mîinile înlănţuite drăgăstos, doi soţi adulteri, fiecare cu cîte un fir de iarbă între buzele strînse de îngrijorare, şi singurul lucru pe lumea aceasta care nu li s-ar fi părut complicat, ar fi fost căsnicia, nu căsnicia cu Rolf, şi nici căsnicia cu Julika, ci căsnicia lor.

— — —

În amintirile cu totul şi cu totul lipsite de amărăciune ale acestei minunate femei — o văd mereu în timp ce scriu aceste rînduri în scaunul ei de răchită de la cli-

nică, atunci cînd i-am dus gladiolele, în halatul ei galben de culoarea lămîii, cu părul negru — există un punct care l-ar lăsa perplex pe Stiller cel dispărut, şi anume că în acea vară sau toamnă Sibylle aştepta un copil de la Stiller, fără să-i fi spus vreodată ceva (acum ar fi avut şase ani)...

Notez :

Era în septembrie, iar Stiller, ocupat pînă peste cap cu pregătirea unei expoziţii ; personalităţi importante considerau că ar fi oportun, ba chiar absolut necesar ca Stiller să expună din nou.

— Te deranjez ? întrebă Sibylle văzînd că Stiller, după ce o sărutase în fugă, continua să meşterească cu ferăstrăul la un soclu. Şi rămase cu ochii la el. Niciodată bărbatul nu e atît de frumos, îşi zicea ea, ca atunci cînd face o muncă manuală.

— Nu vreau să te reţin, observă ea, dar trebuia neapărat să te văd astăzi...

Mai mult nu-i spuse, mai ales că Stiller nici nu părea uimit de această dorinţă a ei. Importante erau acum soclurile.

— Cînd vine, întrebă Sibylle, domnul acela de la sala de expoziţii ?

Încerca să se arate interesată. Afară era o zi blîndă de septembrie. Mai trebuiau tăiate încă cel puţin nouă socluri, apoi vopsite şi lăcuite ; şi nu era o treabă simplă, fiindcă un soclu nepotrivit putea să strice tot efectul ; şi cîte nu mai trebuiau lustruite, ca să nu mai vorbim de cele care, avînd deja lac, trebuiau totuşi curăţate ! Despre asta era vorba acum.

— Şi pe nevasta ta, întrebă Sibylle, o expui şi pe ea ?

Pusese de ceai, şi cum apa începuse să fiarbă avea şi ea o îndeletnicire.

— Ţi-am adus ceva, spuse Sibylle, făcut de mine ! Şi îi arătă o prăjitură proaspătă ; Stiller mulţumi fără să-i arunce măcar o privire, apoi spuse ceva despre bazaconiile lui. Sibylle nu vedea nici o diferenţă şi nu înţelegea de ce sculpturile lui se transformaseră peste noapte în nişte bazaconii. În plus, exista scrisoarea acelui conservator ; de la cap la coadă un imn închinat lui Stiller, în-

cît ai fi zis că dintr-o clipă într-alta acesta avea să se ridice în slăvi, dispărînd pe veci.

— Ceaiul e gata, anunţă ea şi aşteptă ; niciodată nu şi-ar fi închipuit că o expoziţie necesita tot atîta pregătire cît o invazie (Rolf îi povestise la cafea despre *Memoriile* lui Churchill), şi i se făcu milă de Stiller.

— Ce părere ai despre afiş ? întrebă el în timp ce freca soclul cu şmirghel.

Sibylle nici măcar nu observase schiţa de pe coala de hîrtie de împachetat.

— O să existe şi un afiş ? se miră ea, şi într-adevăr, era un afiş adevărat, ca pentru Furtwängler sau detergent Persil, dar i se părea îngrozitor : A. Stiller, iscălitura lui pe toate coloanele de afişaj, mărită ca sub lupă. Oare bărbaţii nu au pic de ruşine ? Şi dacă i-ar fi făcut măcar plăcere ; dar Stiller blestema cît era ziua de lungă toată tevatura asta. Atunci de ce mai intra în joc ? Îşi bău apoi ceaiul în picioare, mîncînd prăjituri şi vorbind fără încetare ; în jurul lui ploua cu firimituri, el însă nu observa nimic... Sibylle plecă destul de repede de la el ; nu era momentul să discute despre copil, îşi zise ea, şi era mulţumită că Stiller n-o lăsase să plece pur şi simplu, ci îi dăduse întîlnire după-amiază la o partidă de iahting. Era fericită să-l mai întîlnească o dată în ziua aceea. Ca să-şi treacă timpul porni agale pe Bahnhofstrasse, flanînd de la o vitrină la alta, de la un magazin la altul, pînă ce găsi cea mai frumoasă cravată din Zürich. Din păcate, îşi aminti ea, Stiller nu avea o cămaşă potrivită la asemenea cravată. Cumpără, aşadar, şi cămaşa potrivită.

În timpul plimbărilor pe lac (spune Sibylle), Stiller era întotdeauna ca un băieţandru, serios, fără a fi morocănos, dar totodată relaxat, bucuros de jucăria ce i se dăduse ; îşi făcea de lucru cu velele şi cîrma, iar Sibylle stătea întinsă la provă, cu o mînă sau cu un picior în apa care se încreţea uşor. Aici pe lac erau liberi, fără nălucă. Malurile se pierdeau în aburul toamnei ; ambarcaţiunea lor strălucea în razele molcome ale soarelui, spre răsărit cerul se colorase deja în violaceul înserării, iar apa din jurul bărcii era întunecată, aproape neagră, sub oglinda luminoasă de la suprafaţă. Sibylle îşi sprijini capul în braţe ca să prindă în faţă ultimele raze de soare, tot mai

piezișe, auzea gîlgîitul apei sub barcă, atunci cînd se legăna pe valurile iscate de vreun vaporaș, și îl privea cu ochii mijiți pe Stiller, navigatorul ei : — chipul său, capul îngust, părul rar bătut de vînt, da, îi plăcea chiar foarte mult acest bărbat care era poate deja tatăl celui de-al doilea copil al ei. Oare Rolf cum va primi vestea ? Sibylle n-avea de fapt nici o dorință. Apropos Rolf: mîine urma să preia postul de procuror. Cît de harnici erau amîndoi ! Fiecare în felul său. Iar Sibylle se hotărî să fie rezonabilă și mulțumită. În pofida tuturor. Era încă tînără și avea timp berechet. Ceva trebuia să se întîmple ! Poate că se năștea un copil, poate murea Julika, poate cădea o stea de pe cer care le va rezolva toate problemele. Ca de obicei în timpul unor astfel de plimbări, nu vorbeau mult. Deasupra lacului plutea zumzetul orașului, de pe un vaporaș un grup de copii făceau semne cu mîna, iar lumea întreagă, privită așa cu capul culcat, nu se mai compunea decît din culori, din strălucire și oglindire și umbră, din liniște și sunet, nu era acesta ceasul marilor hotărîri. De ce oare nu era posibil să iubești doi bărbați dintr-o dată ? Stiller îi era mai apropiat, nu era genul de bărbat care supune. Rolf supune. Lucrul acesta e îngrozitor în anumite privințe, în altele însă, e mult mai simplu. Rolf nu se înfrățește cu femeia. La un moment dat atinseră o geamandură, barca toată scrîșni, iar Stiller, care vorbea despre expoziția sa și nu fusese atent, se scuză. Rolf nu se scuza de fapt niciodată ; Rolf avea întotdeauna dreptate. Din cauza lui Stiller îți făceai griji, din cauza lui Rolf, niciodată. Amîndoi într-o singură persoană, asta ar fi fost ceva ! Cîteodată Rolf îi apărea ca un cîine mare, un Saint Bernard, pe care mai bine nu-l duci în lesă ca să nu te doboare. Stiller îi apărea ca un frate, aproape ca o soră... Dintr-o dată se lăsase răcoarea, iar Sibylle se ridică în picioare, porni spre Stiller prin barca ce se legăna, îi cuprinse capul cu mîinile ei ude și îl acoperi cu sărutări. El dădu drumul la parîmă, iar vela începu să fluture în vînt.

— Ce s-a întîmplat ? întrebă el.

Nici Sibylle nu știa încă ce se întîmplase.

— — —

— Ce ființe ciudate sînteți voi, bărbații ! spune Sibylle și astăzi : Voi cu problemele voastre ! Ore și zile

întregi, uneori chiar săptămîni întregi nu s-ar zice că aveţi alt gînd decît acela de-a fi cît mai aproape de femeia iubită, o căutaţi necontenit, nu vă daţi înapoi de la nimic, aşa s-ar zice, înfruntaţi pericole, sînteţi capabili să deveniţi ridicoli, ba chiar şi cruzi, atunci cînd cineva vă stă în cale, nu există decît femeia, aşa se pare, femeia iubită — iar apoi, peste noapte, vă treziţi că o şedinţă e totuşi importantă, atît de importantă că tot programul se schimbă după ea. Dintr-o dată deveniţi nervoşi, femeia iubită se ţine scai de voi, ştiu eu cum vine asta !, sînteţi plini de înţelegere faţă de oamenii străini, dar nu faţă de femeia care vă iubeşte. Voi cu problemele voastre ! O conferinţă internaţională a juriştilor, consevatorul unui muzeu, dintr-o dată există o seamă de lucruri de care trebuie neapărat să ţineţi seama ! Şi vai de femeia care nu înţelege, ba îşi mai permite să şi zîmbească ! Şi apoi, pe neaşteptate, vă purtaţi din nou ca micuţul Hannes cînd afară fulgeră şi trăsneşte. Nu-i aşa ? Aceiaşi bărbaţi, iată-i cum vin şi îşi pun capul pe umărul nostru ca să fie consolaţi, ca să nu se simtă cu totul şi cu totul pierduţi printre problemele lumii acesteia, să nu se simtă inutili cu procuraturile şi expoziţiile lor cu tot... Dumnezeu ştie, rîde ea, dar sînteţi şi voi nişte figuri !

Într-o zi, pe la sfîrşitul lui septembrie, Stiller o anunţă la telefon :

— Pregăteşte-te, plecăm la Paris !

Nu-i venea să-şi creadă urechilor.

— Vorbeşti serios ?

— De ce nu ? răspunse vocea veselă.

— Cînd ? întrebă ea atunci, cu o umbră de îndoială în glas, neştiind dacă Stiller nu cumva glumea, dar cu inima plină de bucurie.

— Astăzi, mîine, cînd vrei tu ! răspunse vocea veselă.

(Trenurile spre Paris le ştiau pe dinafară ; exista trenul acela de noapte, în zorii zilei ar fi traversat suburbiile, apoi mic dejun împreună cu muncitorii într-un bar pe lîngă Gara de Est, cafea cu brioşe, iar în continuare plimbare prin Halele cele mari, pline de legume şi peşte — şi dintr-o dată, ca-n basme, totul avea să devină realitate ?)

— Vin imediat la tine ! spuse Sibylle, dar Stiller avea treabă chiar în dimineaţa aceea, aştepta pe cineva la atelier, iar după-amiază Sibylle trebuia să-l ducă pe micuţul Hannes la circ. Deci după circ ! spuse ea şi puse receptorul în furcă, năucită de fericire, ca cineva care a tras lozul cel mare...

În sfîrşit, lucrurile păreau să se urnească !

— Şi cum facem, întrebă Rolf la cafea, trebuie să comandăm şi camionul de mobile, cînd ţi-ar conveni ? Să ştii că nici prin gînd nu-mi trece să fac toată mutarea de unul singur. Săptămîna viitoare eşti liberă ?

Atîta zor o deranja, dar Sibylle îl înţelegea totuşi.

— Dada, spuse ea, dar nu pot să-ţi spun astăzi.

— Dar cînd ?

— Mîine !

— De ce eşti atît de nervoasă ?

— Nu sînt nervoasă, răspunse ea, de ce-aş fi nervoasă ? Sibylle sperase să poată hotărî în linişte, acum intervenise acest ultimatum de douăzeci şi patru de ore ! La urma urmei, era vorba de tot ce era mai important pentru ea pe lumea aceasta, de Stiller, de Rolf, de Hannes, era vorba de-o viaţă care nu se născuse încă, numai şi numai de oameni de care se simţea legată cu tot sufletul, era vorba de ea însăşi, dacă era în stare să-şi decidă singură soarta ! Despre asta era vorba ! Iar mîine Rolf trebuia să afle, ca să poată comanda camioanele de mobilă, mîine dimineaţă la cafea... Spectacolul de matineu de la circ (spune ea) n-a reuşit deloc să-i abată gîndurile, dimpotrivă, atunci şi acolo s-a hotărît : pentru Paris, pentru Stiller, pentru cutezanţă. La lumina zilei, zice Sibylle, circul arată şi mai ponosit, de-a dreptul înduioşător, peste tot se vede răpciuga şi falsa splendoare ; cu cît mai dulce este în schimb lumina din cortul însorit, o lumină de chihlimbar, apoi băncile pline de copii îmbrăcaţi multicolor, zumzetul glasurilor lor, muzica de fanfară, mirosul animalelor şi, din cînd în cînd, cîte un răget ca din junglă. Era minunat. La Paris, îşi zicea Sibylle, avea să găsească ceva de lucru, orice, asta făcea parte din cutezanţă. Sibylle nu se temea. Clovnul care deschise reprezentaţia îi tratã pe copii ca pe nişte adulţi proşti, drept care nici nu avu parte de succes, micuţul Hannes, pentru

prima oară la circ, se uita la el fără un zîmbet, se bucura doar cînd îl vedea poticnindu-se și ceru ca omul acela să nu se mai întoarcă. Sibylle trebuia să-i spună neapărat să nu mai vină. Dar au urmat salturile tigrilor ! Lovituri de bici și mîrîituri răgușite, Sibylle era fascinată, iar cîteva minute uită și de Paris, în timp ce Hannes sugea o bomboană și întreba de ce animalele acelea rele trebuie să sară mereu prin cercuri. Nu vedea prea bine scopul unui astfel de exercițiu. Focile în schimb îl umplură de încîntare, iar la toate întrebările la care Sibylle trebuia să dea un răspuns se adăugă și aceea dacă nu voia să fie focă. La numărul de vals al cailor, Hannes ceru să plece acasă. Sibylle ar fi putut să se ducă apoi imediat la Stiller. Dar n-o făcu. Nu încă ! Iar la un moment dat, cînd din gura zîmbitoare a unei fete de la trapez atîrnau șapte vieți bărbătești, Hannes descoperi printre scîndurile de sub bănci un bărbat murdar în cizme care costuma fel de fel de cățeluși în fustițe crețe, și frăcușoare negre, și voaluri albe de mireasă, iar cățelușii păreau foarte nerăbdători. De acum încolo, Sibylle trebui să-l țină pe micuțul Hannes pe genunchi ca să nu cadă printre scîndurile schelăriei. La ora aceea Sibylle era deja hotărîtă, se pare. Și între timp urmărea numărul palpitant de la trapezul strălucitor. Într-un fel sau altul, își zicea ea, o să meargă. Dintr-o dată copiii din jur izbucniră într-un singur glas : domnișoara argintie de la trapez își părăsise leagănul ceresc cu un *salto mortale*, căzu în plasa cea mare și ce să vezi, nu pățise nimic, sălta ca o minge în plasă, în timp ce orchestra trîmbița o bucată de Verdi. Pauză ! Hannes voi să iasă și el afară ca toți copiii, Sibylle rămase locului ca vrăjită : o persoană costumată care își cîștiga, se vede, în felul acesta existența, vindea ciocolată, iar aceasta a constituit pentru Sibylle cea mai mare atracție a după-amiezii : femeia independentă —

Puțin înainte de șapte, după ce-l dusese pe Hannes acasă, era deja la Stiller pe care îl găsi fluierînd vesel ca un cintezoi ; scosese geamantanul cu șarniere și începuse să împacheteze. Bineînțeles că vorbise serios, plecau la Paris. Dar Sibylle de ce venise fără bagaje ? Se dovedi acum că de fapt Stiller trebuia să plece „oricum“ la Paris, nu azi, nici mîine, dar în orice caz curînd, din cauza unui

bronz care nu putea fi turnat decît la Paris şi care îi era absolut necesar la viitoarea sa expoziţie, aşa cum spusese de altfel şi conservatorul. Şi Julika ? Ei bine, Stiller avea un motiv atît de serios să plece la Paris, încît Julika nu avea de ce să se supere şi să facă febră din cauza acestei călătorii. Sibylle pricepu.

— Nu, spuse ea pur şi simplu.

Stiller era jignit.

— Eu am să plec —

— Da, spuse ea. N-ai decît.

Era o caraghioasă, nu-i aşa ! De luni de zile vorbiseră numai despre călătoria asta, iar acum —

— N-ai decît, spuse Sibylle, du-te !

Stiller plecă (oricum trebuia să plece), sperînd ca Sibylle să regrete acest capriciu şi să-l urmeze. Speranţele lui n-o mai interesau pe Sibylle. A doua zi la cafea îi spuse lui Rolf :

— Nu mai plec la Paris.

Rolf se strădui să nu-şi piardă, de bucurie acum, remarcabilul său cumpăt.

— Dar am să plec pentru o săptămînă la prietena mea de la Sankt Gallen, spuse ea apoi. Şi iată că abia acum ceşcuţa fu izbită de perete. Cînd Sibylle rămase singură, luă cartea de telefon pe genunchi, îşi stinse ţigara în scrumieră, căută numărul doctorului, al singurului doctor care o interesa atunci, şi formă imediat numărul, apoi aşteptă fără să-şi audă inima bătînd. Era uimită doar de indiferenţa ei. Trebuia s-o facă, cu cît mai repede, cu atît mai bine.

— — —

Rolf n-a crezut bineînţeles nici o clipă în povestea cu prietena din Sankt Gallen. Se simţea înşelat, luat peste picior, şi cu aceasta totul se sfîrşise pentru el. Nefericita întîlnire din biroul său — după ieşirea ei din spital — s-a petrecut puţin altfel pentru nevasta lui decît mi-a descris-o Rolf, procurorul meu ; nu de la ea (mă asigură Sibylle) pornea tăcerea aceea încrîncenată, ci de la el.

Notez :

Aproape un ceas Sibylle a trebuit să aştepte în anticameră, pînă cînd a apărut secretara :

— Domnul procuror vă aşteaptă !

După o strîngere de mînă, după momentul acela din pragul uşii cînd simţi că avea să se prăbuşească la pămînt dacă braţul lui n-o susţinea, Sibylle trecu pe lîngă Rolf (e-adevărat) şi se duse direct la fereastră, de parcă pentru priveliște venise.

— Acesta-i deci biroul tău ? spuse ea pe un ton ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Foarte frumos, mai adăugă ea din pură stingherealǎ.

— Da, spuse el, acesta e biroul meu.

Se uita la ea de parcă ar fi fost proaspăt reîntoarsă dintr-o escapadă amoroasă.

— Aş vrea să stăm de vorbă ! spuse Sibylle răspicat, iar Rolf o invită să ia loc într-unul din fotolii, ca pe o clientă, îi oferi ţigări dintr-o cutie mare de pe biroul său, ţigări oficiale, ca să spunem aşa.

— Mulţumesc, spuse Sibylle şi întrebă : Ce mai faci ?

Iar Rolf, fără să schimbe tonul, repetă ca un ecou :

— Ce mai faci ?

Astfel stăteau unul în faţa celuilalt şi fumau, Rolf în spatele biroului său, în timp ce Sibylle avea senzaţia că se află în cîmp deschis. Mai voia el oare s-audă cît de tare se simţea ea legată de el ? Nici măcar întrebarea ironică : Cum a fost la Sankt Gallen ?

— Trebuie să mă ierţi, spuse în schimb Rolf, dar într-o jumătate de oră am o întîlnire.

Şi bineînţeles că Sibylle n-a mai reuşit să scoată un cuvînt. De ce n-o întreba de-a dreptul unde a fost ? Sau mai simplu : De ce minţi ? În loc de toate acestea o anunţă doar :

— Am făcut mutarea. Din fericire, vremea a fost bună... Povesti despre mutare pe un ton perfect neutru, fără umbră de reproş la adresa ei, cea absentă : Deocamdată lucrurile tale le-am lăsat împachetate, explică el, nu ştiu cum ai de gînd să-ţi aranjezi camera şi de altfel...

Din păcate îi întrerupse telefonul. (De la spital, Sibylle se dusese mai întîi la vechea locuinţă. Ecoul paşilor ei în camerele goale, tapetele decolorate cu dreptunghiurile mai întunecate ale unor tablouri dispărute, stricăciunile de peste tot ; i se părea de necrezut că şase ani trăise aici, între aceşti pereţi, şi toate acestea după pierderea pe care o suferise, tainică, necesară dar dureroasă

şi revoltătoare în pofida narcozei ; fusese peste puterile ei, şi Sibylle plînsese ca şi cum locuinţa aceea goală, pe alocuri deteriorată şi îngrozitor de meschină ar fi reprezentat bilanţul cel mai grăitor al vieţii ei. Încercase să-l sune pe Rolf, dar în zadar : telefonul fusese decuplat. Apoi se dusese la noua casă, să vadă camera cucoanei : haosul total, un depozit de mobile, absurditatea ilustrată, o grămadă de tablouri şi oglinzi, cărţi, cutii de pălării, vaze şi pantofi, lucruri de cusut, numai marfă de calitate, dar marfă, numai şi numai marfă, o grămadă căreia îţi venea să-i dai foc. Hannes se ţinuse scai de ea, şi cînd a vrut să-i arate noua cameră a tatii, Sibylle s-a oprit în prag. Apoi venise aici...) În sfîrşit, Rolf termină de vorbit la telefon, puse receptorul în furcă, şi păru că se concentrează asupra discuţiei lor întrerupte ; apoi însă spuse :

— A sunat cineva de la Paris. Un anume domn Stiller, probabil amantul tău — Sibylle îl privi mută. Presupun, adăugă el, că pînă la urmă l-ai întîlnit totuşi pe acest domn la Paris...

N-ar mai fi fost nevoie de această completare, Sibylle îşi luase deja poşeta şi fără voie se ridicase în picioare.

— Unde pleci ? întrebă el.

— La munte, răspunse Sibylle, amintindu-şi dintr-o dată de un afiş pe care îl văzuse pe drum, la Pontresina.

Iar Rolf, încăpăţînatul de Rolf, care nu se săturase de toată farsa aceasta, o conduse într-adevăr pînă la uşă.

— Faci cum vrei, spuse el şi îi ridică mănuşa pe care ea o pierduse.

— Mulţumesc, spuse Sibylle şi ar fi putut acum să plece, da, şi nu ştie nici ea de ce, în loc s-o ia spre uşă, s-a mai dus o dată la fereastră : Mi se pare ridicol, spuse ea, complet ridicol felul în care ne purtăm, e o copilărie... Rolf tăcea. — Te înşeli, spuse ea şi continuă să vorbească vrute şi nevrute, nu ai dreptul să te porţi în acest fel cu mine. Te aşteptai cumva că am să vin să-ţi cer iertare ? N-am fost niciodată o pereche, Rolf, nici mai înainte. Niciodată ! Asta e. În fond, pentru tine eu nu am fost decît o legătură ca oricare alta, tu n-ai crezut niciodată în căsnicie —

Rolf zîmbi. Sibylle era ea însăşi mirată de vorbele ei, de tonul ei acuzator. N-avusese nici un moment de gînd să spună ceea ce spusese.

— Rolf ! spuse ea şi se aşeză pe marginea fotoliului fără să lase poşeta din mînă, gata să plece de îndată ce ar fi simţit că îl plictisea : N-am venit aici să fac reproşuri. Numai că — Rolf aştepta — Nu ştiu, spuse ea, ce-o să se întîmple de-acum înainte.

Rolf stătea acolo fără să spună un cuvînt. De ce nu mă ajută ? îşi zise ea, uitînd că el nu ştia mai nimic, habar n-avea de unde venea Sibylle şi ce se întîmplase.

— Nu mi-aş fi închipuit niciodată, spunea Sibylle, că o să ajungem aici. Prin căsnicie, eu înţelegeam cu totul altceva. Tu cu conferinţele tale ! Credeam că vorbeşti din experienţă...

Se opri, uitîndu-se la el.

— Nu înţeleg ce vrei, spuse el.

Sibylle trebui să-şi adune gîndurile.

— Nu mă plîng, Rolf, spuse ea, nu am acest drept. De aceea s-a întîmplat tot ce s-a întîmplat ! Tu eşti liber, eu sînt liberă, şi totul e atît de jalnic... Ce vreau ? întrebă ea. Nu înţelegi ? Un zîmbet ironic, chiar dispreţuitor, i se ivi poate pe chip, ca atunci cînd te uiţi la un om care se preface. Fiindcă atîta neînţelegere nu putea fi decît prefăcătorie. La ce folos toată comedia asta ? Şi apoi, dintr-o dată, Sibylle simţi nevoia să i se arunce la piept, rămase însă la distanţă de cîţiva paşi de soţul ei, ca şi cum n-ar fi putut trece de privirea lui. Mă urăşti ? întrebă ea cu un zîmbet slab, involuntar. Cînd un om apropiat ne urăşte întîia oară, totul pare o farsă, dar totuşi, acela era adevăratul lui chip, iar zîmbetul îi îngheţă pe buze. Rolf o ura. Arăta acum şi altfel. Sibylle nu-l mai recunoştea ; nu mai era el decît în aparenţă... Amant ! continuă ea la un moment dat să-şi depene gîndurile : N-am căutat niciodată un amant, ştii prea bine !

— Dar atunci ?

— N-am nevoie de un bărbat oarecare. Asta e teoria ta ! Nici în tine n-am căutat un bărbat oarecare ! Mă întreb însă, tu de ce te-ai căsătorit ? Pentru tine eu sînt o femeie oarecare, o legătură cu o femeie oarecare. De asta spun eu mereu că tu eşti de fapt un burlac, un

burlac însurat. N-ai decît să zîmbeşti! Căsnicia sau e un fel de soartă, sau nu mai e nimic, e o prostie. Ce vreau, mă-ntrebi ? M-am purtat ca o proastă, ştiu. Mă durea de fiecare dată cînd tu te îndrăgosteai, e adevărat, şi poate că eram meschină. Spaţiu de joc în căsnicie, ce înseamnă asta ? Eu nu vreau spaţiu de joc, eu nu vreau să fiu pentru bărbatul meu o femeie „oarecare". De ce nu poţi să înţelegi asta ? Nici tatăl meu nu este un bărbat „oarecare" pentru mine. Şi nici Hannes nu e un copil „oarecare", pe care îl îndrăgim fiindcă aşa ne place... Ah, Rolf, se întrerupse ea, astea toate sînt prostii!

— Vrei, aşadar, să spui, rezumă procurorul, că noi doi n-am fost niciodată căsătoriţi ?

— Da.

— Şi că prin urmare n-ai nici un motiv să-mi spui unde ai fost în toate zilele acestea, spuse el şi îşi aprinse o ţigară. Nu înţeleg de ce-ai mai venit la mine.

— Cînd te aud vorbind aşa, nici eu nu mai înţeleg! spuse Sibylle. Am venit ca să stăm de vorbă. Acum, tu n-ai timp, ştiu. N-ai niciodată timp cînd nu-ţi convine. Iar eu îmi aleg cele mai nepotrivite momente.

Rolf fuma.

— Şi despre ce voiai să stăm de vorbă ?

— Sînt naivă, ai dreptate. Am fost şi rămîn aşa. Dar zîmbetul tău superior nu mă mai impresionează cîtuşi de puţin ! spuse ea. Nu ştiu de ce, dar mi se pare că nu eşti cu nimic mai deştept. — Şi ţinu să precizeze : Te poţi exprima mai bine decît mine, de aceea te-am lăsat întotdeauna pe tine să vorbeşti. Ai avut oare impresia că eşti unicul om care merită să fie iubit. Am înţeles că erai foarte sigur de mine, Rolf, dar în cu totul alt sens... Îţi aminteşti de ofiţerul britanic de la Cairo ? îi veni ei în minte, nu l-ai luat niciodată în serios, ştiu asta ! Dar avea o serie de calităţi pe care tu nu le ai, Rolf, şi cărora li se simte lipsa. Dar pe vremea aceea nici prin gînd nu mi-ar fi trecut, ba mi s-ar fi părut de-a dreptul grotesc să plec mai departe cu un alt bărbat şi nu cu tine. De ce oare ? Nu ştiu de unde vine concepţia asta a mea despre căsătorie, dar alta nu am — nici astăzi... Poate că de aceea ar fi mai bine, conchise ea după o pauză, să divorţăm. — Între timp privea pe fereastră afară, nu-i

vedea fața ; el însă tăcea. Gîndește-te ! spuse ea, n-aș fi crezut niciodată că noi doi am putea să divorțăm vreodată. Toate divorțurile din cercul nostru de cunoscuți mi s-au părut normale ; îmi spuneam de fiecare dată în astfel de cazuri că cei doi nu avuseseră o căsnicie adevărată. Avuseseră o legătură pe care o legalizaseră, conformîndu-se mentalității burgheze, dar asta era tot. De ce-ar fi rămas împreună ? E ca și cum cineva și-ar pune în grădină o sperietoare, ca apoi să nu mai îndrăznească el însuși să calce în grădină. Acelea nu erau căsnicii, ci numai legături „burgheze". Îmi spuneai întotdeauna că sînt „burgheză" cînd nu-ți convenea ce simțeam, dar azi sînt convinsă că tu ești mult mai „burghez" decît mine, serios. De ce-ai fi simțit altfel nevoia să legalizezi legătura noastră ! Doar fiindcă așteptam un copil... Rolf o lăsă să vorbească. Știu, zîmbi Sibylle, îți place să fii calm. Că am de gînd să plec la Paris sau la Pontresina, tu nu-ți pierzi cumpătul ! Și mai crezi că în acest fel ești generos. Nu-i așa ? Generozitatea ta ar urma să mă înfrîngă. În fond, îmi zic eu, vrei doar să mă supui. Iar tu să fii liber ! Asta-i tot. Aștepți ca amantul meu să mă părăsească, așa cum îți părăsești tu iubitele, iar apoi să nu mai existi decît tu ; în asta constă dragostea ta, calmul tău, generozitatea ta... Ah, Rolf, spuse ea din nou, totul e un nonsens !

— Și care ar fi după părerea ta sensul ? întrebă Rolf, dar se auzi din nou telefonul țîrîind, iar el se îndreptă spre birou.

— Nici nu mai știu, spuse Sibylle, de ce îți spun toate acestea —

Rolf ridică receptorul ; era secretara care avea îndatorirea să-i amintească domnului procuror de întîlnire, o așa-zisă oră de informare juridică pentru jurați.

— Nu vreau să te mai rețin, spuse Sibylle uitîndu-se la el cum își umplea mapa cu acte. Ești supărat ? întrebă ea, de ce nu răspunzi ? — Rolf își căuta pixul pe masă, apoi în buzunare, apoi din nou pe masă.

— Înțeleg deci, spuse el, că ești dezamăgită că nu ți-am interzis nimic —

Zîmbetul lui dovedea că se străduia să ia totul în rîs.

— Nu, spuse Sibylle, într-adevăr nu mi-ai interzis

nimic, Rolf, asta e toată nenorocirea, n-ai avut decît o legătură cu mine, ca să spunem lucrurilor pe nume, aşa că nici tu n-ai dreptul să mă împiedici dacă am şi eu, la rîndul meu, altă legătură —

Între timp, Rolf îşi găsise pixul, nu mai stătea deci nimic în calea despărţirii lor. Rolf pusese deja mîna pe clanţă, şi dacă acela ar fi fost Rolf al ei, acum i-ar fi căzut în braţe ca să plîngă pe umărul lui. Dar nu era Rolf, ci o mască, una ridicolă, după părerea ei.

— Faci ceea ce crezi, mai spuse el o dată, deschise uşa şi o lăsă să treacă prin anticameră, conducînd-o spre lift —

Trebuia deci să plece la Pontresina.

Pontresina a întîmpinat-o cu burniţă şi cu o sperietură, ca şi cum tot timpul drumului Sibylle nu s-ar fi aşteptat nici o clipă să ajungă cu adevărat acolo. Pontresina era locul de unde trenul nu pleca mai departe ; ba mai rău : la ora aceea, trenul nu pleca nici înapoi. Sibylle se simţea prinsă în capcană. În afara ei, nu mai coborîseră decît doi localnici. Se lăsă în seama unui hamal oarecare cu şorţ verde care îi încărcase valizele şi schiurile pe o sanie, urmîndu-l prin zăpada fleşcăită. Afişul acela — şi cînd te gîndeşti că ar fi putut fi la fel de bine un afiş de la Capri sau dintr-o localitate balneară de la Marea Nordului ! — se referea bineînţeles la februarie sau martie, nu la noiembrie. Hamalul susţinea, ce-i drept, că sus ar fi zăpadă cum trebuie. Dar ce căuta Sibylle în zăpadă ? Ce căuta ea în acest hotel demodat de categoria întîi ? Timp de o jumătate de oră şezu pe pat, fără să-şi scoată mantoul de blană care acum reprezenta, ca să zic aşa, ultimul ei adăpost, şi ascultă muzica dintr-un difuzor, Dunărea albastră, revărsîndu-se asupra unui patinoar pustiu. Mai tîrziu coborî la bar, comandă un whisky şi se refugie într-un flirt cu un domn oarecare, care din întîmplare era francez şi, prin urmare, spiritual...

O confruntare cu Wilfried Stiller, agronom dipl., a fost programată vineri, peste o săptămînă : „eventual urmată de o vizită comună la mormîntul mamei“, după cum aflu din copie.

Sfîrşitul pare să fi fost urît, iar despărţirea de Stiller — oricît de clar am vedea că ceva s-a sfîrşit, o despărţire trebuie să aibă totuşi loc ! — n-a fost lipsită din păcate (spune Sibylle) de înjosiri şi umilinţe grele, chiar şi din partea ei.

Notez :

Sibylle, care pe vremea aceea nu era încă o sportivă pasionată, îşi petrecea vremea la Pontresina, bucuroasă în fond că Stiller, reîntors de la Paris, nu avea bani să vină după ea. În schimb o asalta cu atîtea telefoane încît *concièrge*-ul de la hotel pricepînd el destul de repede cît de puţin dorite erau aceste apeluri, venea de fiecare dată cu o grimasă de regret ca să anunţe „Zürich-ul la telefon". Speranţa, doar pe jumătate conştientă că ar putea fi totuşi Rolf, o făcea pînă la urmă să răspundă ; apoi începu s-o irite şi discreţia neruşinată a portarului. Din păcate, nu ! îl auzea ea pe portar spunînd, doamna doctor a ieşit chiar acum o clipă !, iar ea stătea în holul hotelului, vedea mina acestui codoş, care aştepta probabil un bacşiş pentru servicii speciale, şi intra apoi în cabină ca să-l sune pe Stiller. Dar se pare că pe vremea aceea Stiller îşi pierduse cu totul minţile. Furios că fusese nevoit să cerşească adresa ei de la Carola, servitoarea italiană, îşi dădea aere de paşă. Ce-ar fi putut să-i spună Sibylle ? Că aveau zăpadă, dada, foarte bună, şi azi ieşise şi soarele, da, o societate foarte plăcută, iar apoi pălăvrăgi despre progresele ei la schi, despre poziţia corpului, aplecat înainte sau înapoi, despre mişcarea din şolduri şi cîte altele. Sibylle turuia ca o adolescentă : despre un partener de dans „nemaipomenit", dada, francezul, despre atmosfera „fenomenală", camera ei era „dulce", pîrtia „grozavă", a, nu, nu era vorba doar de francez, toţi voiau să se însoare cu ea, „o bandă veselă", zău aşa, şi profesorul ei de schi, grizon din partea locului, era pur şi simplu un băiat de zahăr. Din cînd în cînd, în timp ce Stiller tăcea, se mai auzea o voce : „Au trecut trei minute ! Vă rugăm să introduceţi monedele necesare ! Au trecut trei minute ! Vă rugăm...", iar Sibylle introducea monedă după monedă, de parcă discuţia n-ar fi fost destul de puerilă şi pînă atunci. Avea un neastîmpăr şi în orice caz o îmboldea un sentiment ghiduş, un sentiment care înlocuia multe alte sen-

timente, căci de nimic nu se temea Sibylle mai mult în acea clipă ca de adevăratele ei sentimente...

În tot acest timp Rolf, soţul ei, rămase mut.

Cînd Stiller apăru apoi într-o bună zi la hotel, ca să vadă ce se întîmplă de fapt, nu avu totuşi destulă putere s-o elibereze pe nefericită din hăţişul de sfruntare copilărească în care se încurcase ; pe Stiller, tonul ei fals îl năucea în continuare, iar în acest fel, Sibylle, neputincioasă, obţinu o superioritate nedorită. Totul părea dictat de un mecanism implacabil : de cum simţea că bărbatului de lîngă ea îi era milă de sine însuşi, Sibylle nu se putea stăpîni să nu-l rănească. Au plecat la plimbare peste podişul spre Samaden, Sibylle în pantaloni pană negri, elegantă, cu un aer sportiv, arsă de soare, în timp ce Stiller purta veşnica sa manta şi era palid ca toţi cei care veneau de jos.

— Ce-ţi mai face expoziţia ? întrebă ea. Ţi-au turnat bronzul ?

Tonul ei exuberant îi tăie orice elan. Pur şi simplu nu-i venea nimic în minte. Pînă şi domnul din Düsseldorf, un palavragiu plin de anecdote de pe frontul de răsărit şi din Creta, era mai amuzant decît Stiller, Sibylle i-o spuse în faţă.

— Ca să nu mai vorbim, povestea Sibylle, cum ştie omul ăsta să trăiască ! Banii îi curg gîrlă... Şi Stiller trebui să asculte cît de impunător este un bărbat care „face“ bani, fiul unor mari industriaşi, care ştie să trăiască din plin : De altfel ca bărbat cu e genul meu ! spuse Sybille, iar Stiller o privi dintr-o parte, îngropîndu-se în melancolia sa.

— Nesuferit loc şi Pontresina asta ! spuse el la un moment dat.

Sibylle avusese piciorul luxat şi şchiopăta uşor.

— Dar ieri am şi dansat ! spuse ea.

Ceva o îmboldea să se arate încîntată de tot ceea ce Stiller dispreţuia, şi să-i povestească de pildă cît de spiritual era domnul din Düsseldorf, purtător al Crucii de Cavaler, cît de masculin, de amuzant şi plin de idei era, de pildă, cînd are senzaţia că a jignit pe cineva, îi face cadou respectivei persoane, indiferent că e bărbat sau femeie, un Mercedes. Zău aşa ! Bineînţeles, răspunse Stiller. Sau alt

exemplu : Era o fetişcană la ei la hotel, care se îndrăgostise de un student suedez, şi imediat domnul din Düsseldorf avu ideea încîntătoare să-l aducă pe student acolo, şi nu oricum, ci cu avionul. Pur şi simplu încîntător ! susţinea Sibylle, ca să-i dea de înţeles morocănosului de lîngă ea că bărbaţii care cîştigă bani pot să aibă şi farmec. Poate că Stiller îi răspunse la un moment dat : Aşa e. Sau poate că o întrebase : Şi de ce-mi povesteşti toate astea ? În fond însă, era jignit şi nu avea mijloace s-o oprească pe Sibylle. De altfel în timpul acelei plimbări ea observă pentru prima oară că Stiller se bîlbîia, că anumite cuvinte nu era în stare să le pronunţe, cuvinte care începeau cu m. La un moment dat trecu pe lîngă ei un tinerel, cu faţa arămie şi cu zîmbetul strălucitor de afiş al unui profesor de schi ; Sibylle îl salută cu amiciţie, apoi spuse :

— Ăsta era Nuot.

— Cine e Nuot ? întrebă el cu supuşenie.

Acesta era deci monitorul care atunci cînd Sibylle îşi luxase piciorul, o cărase pur şi simplu în braţe pînă la sania de prim ajutor.

— E un băiat minunat ! declară ea.

Şi conversaţia continuă pe acelaşi ton.

Bineînţeles că Sibylle ştia exact în ce fel de loc s-ar fi simţit el bine, într-o cîrciumă oarecare cu localnici. Dar pusă pe rele cum era, — şi savură această senzaţie — ştiu imediat un local „grozav“. De ce oare Stiller nu i se opunea ? Nesiguranţa lui o jignea : ajunsese să se simtă trădată de Stiller. Acesta să fie bărbatul pe care ea îl iubise ? Restaurantul „grozav“ îţi oferea un spectacol complet al prostului gust local, de felul celor pe care Stiller le ura, dar hainele le fuseseră preluate de cel puţin şase mîini la garderobă, doamna doctor întîmpinată ca o clientă cunoscută a localului ; iar ceea ce a urmat, măsuţa specială spre care au fost conduşi, cele două liste de meniu tipărite în stilul Bibliei lui Gutenberg, oberchelnerul în frac, care avu amabilitatea să le recomande pe un ton conspirativ-politicos homar proaspăt, toate acestea reprezentau exact amestecul de nobleţe şi şantaj menit să-l dezarmeze complet pe mic-burghezul Stiller, atunci cînd nu era tocmai bine dispus. Pe măsuţă era un vas cu trei trandafiri, incluşi fireşte în preţ ca de altfel şi lumina

luminărilor cu strălucirea lor caldă. Stiller nu îndrăzni nici măcar să remarce că preţurile i se păreau groteşti.

— Ce iei ? întrebă Sibylle pe un ton matern, şi adăugă : Am bani suficienţi la mine.

Un chelner de vinuri, costumat în pivnicer, îşi făcu şi el apariţia, iar Sibylle se hotărî pentru vinul „ei", Châteauneuf-du-Pape, la şaisprezece franci sticla, dar ceru să fie şambrat.

— Ai să vezi, îi spuse ea lui Stiller, că Châteauneuf-ul de aici e o poezie ! Sibylle se asculta pe ea însăşi : folosea vocabularul unei persoane căreia Stiller nu ştia să-i răspundă. Iar apoi, după ce comandase aproape numai din priviri un filet Mignon, îl sili pe bietul Stiller să mănînce melci, cu toate că acesta avea oarecare îndoieli că melcii ar fi mers cu acel Châteauneuf ; de altfel Stiller nu mîncase niciodată melci, după cum trebui să recunoască, se vedea deci pus în inferioritate, neavînd, de fapt, nici un drept la vreo părere personală. Prin urmare, luă melci ! Iar apoi se apropie de ei un domn care anunţă foarte pe scurt, ca să nu deranjeze, şi în limba franceză, că astăzi trecuse al doilea test ; Sibylle îl felicită, făcînd semn cu mîna, şi îl informă pe Stiller că acesta era „Charles Boyer". Stiller, care de foame începuse să mănînce o chiflă îşi permise să întrebe :

— Cine e Charles Boyer ?

Dansatorul cel divin, francezul, şi Sibylle îi povesti, pe cînd Stiller trebuia să guste vinul, istorioara „nostimă" despre acest domn care lucra de altfel în diplomaţie, cum în timpul dansului i se adresase în glumă cu Charles Boyer, şi cum se dovedi că, într-adevăr, îl chema Boyer.

— Nu-i aşa că e nostim ? întrebă ea.

Stiller se uita la ea ca un cîine, care nu înţelege limba omenească, şi n-a lipsit mult ca Sibylle să-l şi mîngîie pe cap ca pe un cîine. Se abţinu însă, ca să nu-i dea speranţe deşarte. Văzînd că Stiller băuse deja din paharul lui, îi ură plină de veselie : Noroc ! iar el, stînjenit, ridică la rîndul lui paharul aproape gol. Noroc — Şi cînd te gîndeşti că în tot acest timp lui Sibylle îi era foarte rău şi aproape nu s-a atins de fileul ei Mignon ; Stiller în schimb, vrînd-nevrînd, trebui să-şi mănînce cei doisprezece melci în timp ce Sibylle — numai ea vorbea, într-atît de moro-

cănos era Stiller ! — își aprinsese deja o țigară, continuîndu-și istorisirile :

— Mi-a scris Sturzenegger ! Are nevoie de o secretară, ce zici de asta, și s-a gîndit tocmai la mine ! — Stiller continua să scormonească în cochiliile melcilor. — E îndrăgostit de mine, adăugă Sibylle, pînă și bărbatul meu a observat asta. Drept să-ți spun, îmi place și mie prietenul tău... Între timp îi mai dădea și indicații : Trebuie să mănînci și sucul, dragul meu, e lucrul cel mai bun ! Stiller o ascultă și înghiți sucul. — Serios, continuă Sibylle, Sturzenegger m-a invitat la el. Se simte teribil de bine acolo, în California. O sută de dolari pe săptămînă, ce zici, și-mi plătește și drumul ! O sută de dolari înseamnă ceva, după părerea mea, și într-un sfert de oră ești la ocean — Ș.a.m.d.

Abia pe drumul de întoarcere s-a înfiripat o discuție adevărată, deși scurtă și unilaterală. Mergeau prin zăpada care scîrțîia, cu aburi la gură ; era ger, dar frumos, în dreapta și în stînga nămeții de zăpadă, casele ascunse sub perne albe de puf, deasupra lor stelele, o noapte de porțelan.

— Unde locuiești de fapt ? întrebă Sibylle cînd ajunseră la hotel, oprindu-se în fața portalului de prost gust. Mîine mai ești aici ? întrebă ea în continuare, vrînd să ajungă la despărțire, pe cît posibil, la una definitivă.

— ...Trebuie să înțelegi că a fost pur și simplu un șoc pentru mine, spuse ea în tăcerea lui, dintr-o dată te aranja, dacă tot trebuia să pleci la Paris, aveai cel mai bun pretext, iar eu trebuia să te urmez, dintr-o dată nu mai stătea nimic în calea călătoriei noastre la Paris. În clipa aceea, nu știu dacă mă înțelegi, m-am simțit ca metresa ta... Stiller tăcea în continuare, și nu e sigur că a înțeles vreodată ce se rupsese atunci în ea. Oare la ce se gîndea ? Și cum altceva nu mai avea să-i spună, Sibylle îl întrebă de numele unei constelații de deasupra portalului înzăpezit, trebui să întrebe însă de două ori pînă cînd Stiller îi răspunse.

— Da, spuse ea apoi, ca și cum ar fi existat vreo legătură între ea și constelația aceea, cine știe unde am să fiu peste un an ! Nici eu nu știu. Poate că am să ajung într-adevăr pînă în California !... E ciudat, adăugă ea, dar în ceea ce te privește știu exact. N-ai să te schimbi niciodată,

cred eu, nici măcar spre exterior. Nu intenţionase să fie răutăcioasă, simţi însă duritatea vorbelor ei, încercă s-o mai atenueze : Sau crezi tu însuţi că ai să te schimbi cumva ? Dar nu nimeri nici de data aceasta tonul, dimpotrivă. Orice ar fi spus acum, dădea greş. Ah, Stiller, spuse ea în sfîrșit, crede-mă, mi-ai fost tare drag — Un fondist care se antrena, unul precum Nuot, trecu iute, cu paşi mari alunecoşi, clămpănind uşor din schiuri, urmărit cu priviri lungi de cei doi, ca şi cum sportul i-ar fi interesat mai mult ca orice în clipa aceea, din păcate dispăru destul de repede din raza lor vizuală, lăsîndu-i din nou singuri. Dîrdîiau acum de frig, aşa că se despărţiră — incapabili pe moment să-şi spună adio — cu promisiunea de-a se revedea a doua zi la micul dejun.

Dar la acel mic dejun, Stiller nu îşi făcu apariţia.

Peste două zile, pe cînd Sibylle ieşea din restaurant însoţită de domnul din Düsseldorf — se afla acolo, fără să facă un pas spre ea, ca o nălucă.

— De ce vii abia acum ? întrebă ea imediat, uitînd să mai salute ; Sibylle era consternată.

— Ai mîncat ? întrebă el.

— Dar tu ? răspunse ea.

Stiller era palid de nesomn, neras.

— De unde vii ? întrebă ea, iar Stiller îi ţinu mantoul pe care i-l adusese un aşa-zis boy, un băietan de prin partea locului într-o livrea de circ.

— Te-am aşteptat ieri la micul dejun ! spuse Sibylle şi repetă întrebarea : De unde vii ? Făcu semn cu capul spre domnul din Düsseldorf care aşteptase în faţa liftului, îndeletnicindu-se cu aprinderea unui trabuc, un campion al discreţiei, ce mai, pe care Stiller nici măcar nu-l observase. Stiller venea de la Davos. Află asta tocmai cînd ieşeau prin uşa rotativă afară.

— De la Davos ? întrebă ea şi se trezi vorbind spre canatul de sticlă al uşii care se rotea o dată cu ei. De la Davos ? repetă ea după ce ieşise şi el afară. Stiller fusese între timp la sanatoriu ca să discute cu nevasta lui. Relată sec şi concis.

— Asta-i tot, încheie el. De ce eşti atît de uimită ?

Ce-i drept, toată vara, Sibylle asta aşteptase, asta

sperase, ba asta şi ceruse. Iar acum era şocată. Se simţea vinovată.

— Dar Julika, întrebă ea, Julika ce zice ? Pe el problema aceasta nu părea să-l intereseze. — V-aţi despărţit ? întrebă ea, ce-nseamnă asta ? Doar nu poţi pur şi simplu s-o — Stiller i se părea crud, neomenos, ceea ce făcuse era îngrozitor. Dintr-o dată, Julika nu mai era o nălucă depărtată, ci o femeie adevărată, o femeie bolnavă, nefericită, părăsită, o soră. — Stiller, exclamă ea fără voie, n-ar fi trebuit să faci una ca asta... Se corectă : Nu avem acest drept. Şi eu sînt de vină, ştiu. Dar asta e o nebunie, Stiller, adevărată crimă...

Stiller era însă nepăsător, ba chiar niţel bucuros, văzînd-o atît de necăjită. Stiller se credea liber, absolut liber, iar pentru moment era mulţumit că acţionase.

— Mi-e foame, spuse el, dîndu-i destul de limpede de înţeles că nu mai avea chef să se gîndească la Julika, şi nici motiv. Şedeau într-o cîrciumă cu localnici, cu feroviari, care îşi petreceau orele libere jucînd cărţi, fiecare cu o ţigară de foi în gură, şi care amuţiseră la vederea doamnei în mantou de blană, pînă ce unul din ei întrebase : Ce facem, mai jucăm sau nu ? Nu li s-a adus o listă scrisă în stilul Bibliei lui Gutenberg, în schimb veni o cîrciumăreasă grasă, care le întinse o mînă uşor umedă, urîndu-le bun-venit, iar apoi şterse cîteva pete de bere şi firimiturile de pe suprafaţa lăcuită a mesei. Pe o tăbliţă neagră atîrnată de perete între cununi de lauri şi pahare ale unei asociaţii de schi, erau scrise preţurile vinurilor casei : Veltliner, Kalterer, Magdalener, Dôle ; deasupra, obişnuitul portret decolorat al generalului Guisan. Stiller, înfometat, era la fel de sigur ca un tăietor de lemne care se întoarce de la muncă, trudit, molcom, mulţumit de sine ; apucă imediat pîinea cu mîinile lui late şi o frînse în două, în timp ce Sibylle, aşezată pe banca de lîngă soba de teracotă, ţinea acum în poală o pisică care torcea cerînd să fie mîngîiată. Stiller era încîntat de meniul compus din carne prăjită şi tocăniţă ţărănească ; salată însă nu aveau. În timp ce unul din ei făcea cărţile, feroviarii discutau pe un ton de prefăcută indignare, deşi de adevărată supărare nici nu putea fi vorba, despre inutilitatea unei conferinţe a celor patru, pentru ca apoi să

amuţească brusc, concentrîndu-şi toată atenţia asupra jocului, umplînd încăperea joasă a cîrciumii cu tăcerea lor, de care se molipsiră, vrînd-nevrînd, şi cei doi.

— Nu mi-ai povestit nimic despre Paris, spuse Sibylle, pe care tăcerea aceasta o apăsa totuşi. Cînd cîrciumăreasa cea grasă veni la masa lor, ce-i drept, nu cu mîncarea mult dorită, ci cu o sticlă de Veltliner, Stiller o întrebă de o cameră. Cu unul sau două paturi ? vru să ştie grăsana în timp ce Stiller ieşea cu ea să vadă camera... O vreme, Sibylle rămase singură, era unica femeie din cîrciumă şi răsfoia un ziar al unei asociaţii de ciclism fără să citească un rînd ; un muncitor se aşezase la masa lor, îşi lingea spuma de pe buze şi o măsura pe cucoană cu suspiciune făţişă, ba chiar cu dispreţ, ca şi cum el ar fi ştiut ceea ce Stiller, dragul de el, nici măcar nu bănuia. Oare cum avea să-i primească Stiller mărturisirea, care ei însăşi, de cum încerca s-o exprime în cuvinte, i se părea imposibilă, incredibilă, monstruoasă ! Sibylle se mira că mai fusese în stare să se uite în ochii lui — dar a continuat să se uite în ochii lui chiar şi atunci cînd Stiller reveni şi se aşeză lîngă ea, bucuros şi înfometat, fără să se sinchisească defel că Sibylle, care mîncase deja, se mulţumea cu un rachiu. Undeva lîngă Bergün se pornise o avalanşă, povesteau feroviarii. Dar zvonurile erau exagerate ; Stiller văzuse cu ochii lui avalanşa şi-i informă pe bărbaţii aceia cu feţe bronzate, care fumau ţigări de foi dîndu-şi cam prea multă importanţă, că toate căile fuseseră deja deszăpezite. Sibylle era uimită şi încîntată să-i vadă pe bărbaţii de la masa de alături, care pentru ea aveau ceva ameninţător, dezarmaţi de luciditatea suverană a lui Stiller ; Sibylle se simţea ocrotită. Pînă şi muncitorul de la masa lor încetase s-o mai privească cu dispreţ ; le întinse chiar scrumiera, din proprie iniţiativă, iar mai tîrziu, după ce îşi plătise berea, îşi scoase şapca de pe cap şi le dori, lui Stiller şi Sibylle, petrecere frumoasă „împreună". La un moment dat, Stiller întrebă în timp ce mînca :

— S-a întîmplat ceva ?

— De ce ?

— Astăzi eşti foarte tăcută.

— Sînt bucuroasă, spuse Sibylle, că ai venit. Eram

atît de furioasă pe tine, îmi ziceam că ai fugit pur şi simplu, fără să-ţi pese de mine. Ridică pisica din poală şi îi dădu drumul pe podea, unde aceasta se aşeză pe labele din spate, — De ce nu mi-ai dat nici un semn de viaţă ? spuse Sibylle. Am făcut o prostie, trebuie să ştii, o prostie mare de tot...

Stiller continuă să mănînce de parcă nu s-ar fi aşteptat la nimic serios. Fusese la Davos, se despărţise de Julika cea bolnavă ; ce i s-ar mai fi putut întîmpla !

— Ei bine, ce e ? zîmbi el.

Dar acum apăru cîrciumăreasa cea grasă cu cafea şi două pahare, iar Sibylle îi fu recunoscătoare. De fapt, nici n-ar fi vrut să vorbească despre asta ! Există pe lume lucruri care se petrec şi cu toate acestea nu contează, iar dacă sînt rostite, atunci contează, cu toate că nu-i adevărat şi ele n-ar trebui să conteze ! Cafeaua neagră din pahare era, aşa cum se temuseră ei, amară, fierbinte de îţi frigea limba şi în acelaşi timp îngrozitor de slabă, orice numai cafea nu ; încercară s-o salveze cu umor şi mult zahăr, dar în felul acesta fiertura maronie deveni de-a dreptul greţoasă. Stiller începu să povestească despre Paris. De ce oare nu se cască pămîntul s-o înghită ? se întreba Sibylle, prefăcîndu-se că îl ascultă. Oare nu visăm deseori lucruri monstruoase fără ca a doua zi să intrăm în pămînt de ruşine ? Aşa şi numai aşa, ca la un vis monstruos, se gîndi Sibylle la cele două nopţi trecute...

— De altfel ţi-am adus ceva ! îşi întrerupse Stiller povestirea despre Paris. Unde l-am pus oare ? Sibylle umplu între timp paharele cu vin. — Ştii parfumeriile din Place Vendôme ? rîse Stiller şi-i povesti cum o zi întreagă căutase acolo parfumul ei : Place Vendôme, un fel de patrulater destul de mare înconjurat de clădiri cu arcade, este, după cum se ştie, citadela parfumurilor franţuzeşti ; fiecare firmă are acolo propria ei prăvălie, aşa că trebuie să ştii marca parfumului dorit ca să-l poţi obţine ; altfel trebuie să colinzi dintr-un magazin într-altul şi să ceri să ţi se pună cîte o picătură de parfum pe degete ; Stiller îşi închipuise că era în stare să recunoască parfumul ei din sute de alte parfumuri. Demoazelele sînt încîntătoare, îşi pun parfum pe propria lor mînuţă, fiindcă Stiller nu mai are nici un deget liber. Iar el devine,

bineînţeles, tot mai nesigur ! Aşa înconjoară toată piaţa, de la o firmă la alta, de la o mînă la alta, de la un parfum la altul. Nu rîd de el, demoazelele, dimpotrivă, seriozitatea lui le încîntă, chiar dacă franceza lui nu ajunge ca să descrie parfumul cu pricina. Stiller îşi notează nume. Pe arătătorul drept e scris, de pildă, Scandale. Dar în cursul după-amiezii, a ultimei sale după-amiezi la Paris, începe să încurce numele ; nu mai poate decît să-şi ofere degetele : *Celui là !** Iar cîteodată le e greu şi domnişoarelor să mai deosebească ceva, şi-l cheamă pe patron. La un moment dat, orice parfum îi aminteşte de Sibylle, apoi nu mai e nici unul bun. Şi cîte nu există ; mîinile sale sînt două palete de parfumuri, iar Stiller umblă cu degetele desfăcute, ca să nu le amestece. Ce înseamnă nuanţa, ce bucurie şi ce chin ! Iar apoi, colac peste pupăză, domnişoarele mai vor să ştie dacă parfumul pe care îl caută e pentru o blondă, o brunetă sau o roşcată ? Fiindcă nu e totuna, o, nu, şi nici asta n-o ştiuse Stiller, că acelaşi parfum, pe altă piele, poate să miroasă cu totul diferit. Atunci la ce-i mai servesc toate demoazelele, cu probele lor, pe pielea lor străină ? Puţin înainte de ora închiderii renunţă. Seara, la un spectacol al lui Jouvet *(Ecole des femmes)*** uită aproape cu totul de parfumuri, atît de grozav e acest Jouvet ; însă mîinile sale nu-l părăsesc, în pauză, Stiller începe din nou să-şi miroasă degetele. Iar pe drumul de înapoiere, iarăşi ; se opreşte în mijlocul drumului, îşi scoate mănuşile ca să miroasă. Nasul lui e din nou proaspăt, dar de-acum nu mai e nimic de deosebit de la un deget la altul, toate s-au contopit fără speranţă. În cele din urmă îşi spală mîinile şi nu mai ştie nimic. A doua zi dimineaţă, cu puţin înainte de plecarea trenului, se duce şi cumpără la întîmplare... N-am idee dacă e cel bun ! spuse Stiller puţin încurcat cînd îi întinse pacheţelul mititel, odinioară elegant, acum însă cam jerpelit de pe urma drumului îndelungat în buzunarul pantalonului său, pentru ca Sibylle să-l deschidă.

— Iris Gris ! rîse ea.

---

* Acesta *(franc.)*.

** *Şcoala femeilor*, comedie a lui Molière.

— E cel bun ? întrebă el în timp ce Sibylle deschise sticluţa şi îşi picură cîţiva stropi pe dosul palmei.

— E minunat acest Iris Gris ! spuse ea, iar Stiller îi mirosi îndelung mîna, mîna originală, tot mai dezamăgit de la o inspiraţie la alta.

— Nu, spuse el, nu e parfumul tău !

Sibylle mirosi şi ea acum.

— Dar nu e minunat ? încercă ea să-l consoleze fără prefăcătorie şi vîrî sticluţa în poşetă : Îţi mulţumesc !

Imediat după aceea, Stiller plăti şi goliră paharele fără să fi stabilit în vreun fel dacă Sibylle avea să se întoarcă la hotelul ei sau nu. Oare el ce gîndea ? Stiller părea hotărît, dar în ce sens ?

— Termină de băut ! zise el, cu nerăbdare, continuînd să stea jos, dar cu mantoul ei de blană în braţe.

— Nu e important, susţinu Sibylle, dar trebuie totuşi să-ţi spun. Zău, nu e chiar atît de important — Lipsa lui de curiozitate o făcea să-şi găsească cu atît mai greu cuvintele ; Stiller nu bănuia, pare-se, nimic, dar absolut nimic. Sau ştia deja şi nu acorda lucrurilor acestea nici o importanţă ?

— Sînt o gîscă, zîmbi ea, şi m-am răzbunat în chipul cel mai prostesc cu putinţă, două nopţi cu doi bărbaţi diferiţi —

Stiller părea că nu aude, nu înţelege, tăcea fără să schiţeze un gest ; iar apoi veni şi cîrciumăreasa cea grasă cu restul de bani, se interesă cu ocazia aceasta dacă domnul şi doamna doreau să li se servească micul dejun sus în cameră şi nu plecă de la masa lor, vrînd să fie ospitalieră. Aproape zece minute s-a mai prelungit discuţia despre avalanşe şi vreme în general, despre hotelurile de după război. Rămaşi în sfîrşit din nou singuri, Stiller o întrebă în timp ce continua să ţină mantoul ei în braţe :

— Ce vrei să spui ?

Sibylle se uita la suportul pentru paharul de bere, pe care el îl învîrtea pe masă, şi repetă clar şi răspicat, fără să-i mai pese de ce-ar fi putut spune Stiller, căci mărturisirea aceasta i se părea acum absolut obligatorie, ca o ultimă şansă de purificare :

— M-am culcat în două nopţi de-a rîndul cu doi bărbaţi diferiţi — da, asta am vrut să spun...

Acum ştia. Iar viitorul (zicea Sibylle) depindea numai şi numai de felul în care Stiller avea să reacţioneze la monstruozitatea aceasta insignifiantă. Feroviarii încheiaseră jocul, puseră cărţile jos, unul din ei şterse cu buretele tăbliţa, căci acum ştiau cine trebuia să plătească iar comentariile la jocul pierdut, ai cărui sorţi nu mai puteau fi schimbaţi, se pierdură într-un căscat general. Se făcuse ora unsprezece. Cu şepcile pe cap le mai urară celor doi o seară plăcută „împreună". Stiller continua să se joace cu rondela ce servea de suport.

— Ştiu cum e, spuse el, dar eu n-am povestit niciodată cuiva despre asta. De altfel e mult de atunci. Ştiam precis pe cine iubesc, şi cu toate acestea ! Plecasem chiar spre ea, da, şi în ajunul revederii... Dintr-o dată mi-am pierdut busola — întocmai, spuse el şi dădu drumul rondelei. Ştiu cum e...

Mai mult nu spuse. „A-şi pierde busola", expresia o consolă nespus pe Sibylle, îi deschidea o cale de înapoiere, îi dădea speranţa că din acea clipă avea să se întoarcă pe drumul cel drept. Şi în acea seară (spune ea) au crezut chiar că ar putea exista un drum comun.

Se dovedi însă că se înşelaseră.

A doua zi dimineaţă — după o noapte în care se dovedi că ceea ce se spărsese nu mai putea fi lipit — şi-au luat rămas-bun pe peronul gării din Pontresina. Sibylle rămase pe loc — în timp ce trenul se pusese deja în mişcare — ca o sculptură pe soclul ei, şi amîndoi, Stiller la fereastra deschisă şi Sibylle pe peron, ridicară uşor mîna în chip de salut. (De atunci, Sibylle, soţia procurorului meu, nu l-a mai văzut niciodată pe Stiller cel dispărut.) Ea însăşi s-a întors la hotel, a cerut nota, a împachetat şi a plecat în aceeaşi zi. Îi era cu neputinţă să se întoarcă acum la Rolf, zicea ea, iar Redwood-City părea să fie unica ei salvare, trebuia să muncească, să fie singură, să cîştige ea însăşi bani. Altfel se simţea pierdută, fără să mai ştie unde îi era locul ; drumul de la femeie la prostituată se dovedise a fi uimitor de scurt. La Zürich, Rolf o primi cu vestea că era de acord să divorţeze. Sibylle lăsă în seama lui să întreprindă cele necesare şi-l rugă să-i dea voie să-l ia pe micuţul Hannes cu ea la Redwood-City. Conversaţia lor se limită la chestiuni practice, de viitor. În

ceea ce-l privea pe Hannes, fiul lor, problema era mai dificilă, căci nu puteai şti ce era mai bine pentru copil ; Rolf ceru timp de gîndire douăzeci şi patru de ore. Apoi, spre marea ei uimire, acceptă. Sibylle îi mulţumi, plîngînd pe umărul lui, şi plecă înainte de Crăciun, condusă de soţul ei la gară, spre Les Havre, de unde urma să ia vaporul spre America.

Prietenul meu, procurorul, mă anunţă că dezbaterea finală (cu pronunţarea verdictului) urmează să aibă loc marţi, peste opt zile.

America a însemnat pentru Sibylle o perioadă de singurătate aproape monahală. A rămas la New York. Cînd tînărul Sturzenegger veni din California să-şi ia în primire secretara, de care, în fond, nu avea nevoie, Sibylle găsise deja un alt post, un post foarte bun, datorită limbilor pe care le ştia. Optzeci de dolari pe săptămînă. Era mîndră. Iar Sturzenegger, care nu luă lucrurile în tragic, se întoarse singur la Redwood-City, după ce o invitase pe Sibylle în oraş la un restaurant franţuzesc. Se terminase cu debusolarea. Drumul însă, drumul ei, se dovedi a fi destul de greu. Pentru prima oară se afla şi ea, fiica unor burghezi înstăriţi, în situaţia celor mulţi, adică în situaţia de a-şi purta singură de grijă, depinzînd de propriile ei capacităţi, depinzînd de cerere, depinzînd de toanele şi puterea unui patron. Ciudat însă : se simţea liberă. Se simţea demnă. Munca ei era plictisitoare, trebuia să traducă scrisori comerciale în germană, franceză, italiană, mereu aceleaşi scrisori. Iar prima ei locuinţă proprie era în aşa fel plasată încît nu puteai să citeşti sau să coşi nici ziua, cînd strălucea soarele, fără să aprinzi becul, nu îndrăzneai să deschizi fereastra din cauza funinginii de afară, iar noaptea trebuia să-ţi bagi dopuri de ceară în urechi ca să poţi dormi. Sibylle era conştientă că milioane de oameni trăiau mai rău decît ea şi că nu avea deci nici un drept să se plîngă. Oricum nu putea să se plîngă, în primul rînd din cauza lui Rolf. Din fericire, Hannes mergea în timpul zilei la o grădiniţă germano-evreiască. Iar timpul liber îl petreceau împreună în Central Park, ori de cîte ori vremea era bună ; acolo existau copaci...

Începuse, cum se spune, o viață nouă.

La un moment dat, în februarie, Sibylle trase o mică spaimă, neștiind nici astăzi prea bine dacă spaima aceasta pornea de la o realitate sau era rodul imaginației ei. Ședeau din nou în Central Park, Hannes și ea, și dădeau de mîncare veverițelor ; la soare era cald și doar în locurile umbrite se mai vedeau petece de zăpadă, apele erau parțial înghețate, dar păsărelele ciripeau și se simțea adierea primăverii. Pămîntul era ud ; ședeau pe stîncile negre, iar Sibylle era fericită ca un spiriduș, atît de neștiută și mică se simțea în orașul acela uriaș. Printre crengile golașe se vedeau zgîrie-norii în ceața albăstrie, silueta lor cunoscută ; la marginea parcului, dincolo de liniștea lui, orașul zumzăia neobosit, din cînd în cînd răzbătea sirena vreunui vas de pe Hudson. Un polițist trecu călare pe aleea cu pămînt negru și afînat. Băieți care jucau baseball. Pe băncile lungi, ici-colo, cîte un bărbat care citea ziarul, sau o pereche de îndrăgostiți, apoi mai apărea cîte o doamnă care își conducea cățelul spre copacii răzlețiți. Sibylle era mulțumită de lumea aceasta necunoscută. Pe bărbatul care trecuse prin spatele ei nu-l văzu decît din spate, încredințată pe moment că omul acela care mergea agale nu putea fi decît Stiller, și puțin a lipsit ca Sibylle să nu-l strige. Apoi a încercat bineînțeles să-și scoată ideea aceasta din cap. Ce să caute Stiller la New York ? Rămase totuși o umbră de neliniște, pe jumătate spaimă, pe jumătate speranță că ar fi putut fi totuși Stiller. Sibylle îl luă pe Hannes de mînă și porni cu el prin parc, nu ca să-l caute pe Stiller, ci mai degrabă ca să fugă ; era nevoită totuși să meargă în aceeași direcție. Bineînțeles, așa cum era de așteptat, nu-l mai văzu. Uitase de vedenia ei (căci numai asta putea să fie !), cînd, peste cîteva zile, cobora spre *subway*, adică se afla, mai bine zis, pe scara rulantă : ea mergea în jos — el mergea în sus. Nu era chip să ieși din rînd. Oare nu se uitase fix la ea, chiar dacă nu salutase ? Incertitudinea aceasta o consola. Dacă nu cumva era totuși Stiller care o urmărea ? În orice caz, Sibylle văzu că omul pe care îl confundase cu Stiller nu-și continuă drumul o dată ajuns sus, ci schimbă scara, ca să vină în jos. Era înghesuială mare, de o urmărire discretă nu putea

fi vorba, ca să nu mai vorbim de tulburarea ce-o cuprinsese. O manta americănească nu însemna nimic în America ! Sibylle se sili din nou să-şi scoată gărgăunii din cap ; îl privise cu atîta insistenţă pe omul de pe scara rulantă că acesta, fără s-o cunoască pe Sibylle, îşi făcuse cine ştie ce iluzii şi de aceea se întorcea acum. Totul era posibil. În acea clipă Sibylle acţionă fără voie, se vîrî în primul vagon de metrou, în orice direcţie ar fi dus-o, uşile se închiseră în urma ei, trenul se puse în mişcare. În următoarele săptămîni, ieşi apoi cu oarecare spaimă din casă, dar în zadar ; n-a mai văzut niciodată un bărbat pe care ar fi putut să-l confunde cu Stiller.

Munca ei, cum spuneam, era destul de plicticoasă. Îşi petrecea ziua la un birou într-o încăpere fără lumină naturală, convinsă fiind după o săptămînă că nu avea să reziste. N-avea idee dacă afară plouă sau dacă e soare, nici un semn de scurgere a timpului, nici o adiere, miros de fiertură, sau de oameni, sau de frunziş, sau măcar de asfalt ud, era cu atît mai îngrozitor cu cît Sibylle era singura care ducea dorul acestor lucruri, avînd senzaţia că se sufocă de atîta aer condiţionat. Certitudinea că în orice loc cît de cît convenabil condiţiile erau aceleaşi o aducea la disperare. Şi nu-i rămase altceva de făcut decît să-şi vadă cu şi mai mult zel de treabă. Drept urmare, fu apreciată, iar după o jumătate de an, cînd se hotărîse să-şi dea demisia, fu reţinută cu salariu dublu. Acum, Sibylle îşi putea permite o locuinţă mai plăcută, două camere şi o aşa-zisă grădină suspendată, pe Riverside Drive, cu vedere spre Hudson. Aici, la etajul optsprezece, era într-adevăr fericită. Stăteau la soare în spatele unui perete roşu antifoc, Hannes şi ea, şi vedeau mult cer, dar şi peisaj cu pădure. Iar, înspre răsărit, marea. În negura depărtării, Hannes era în stare să deosebească dacă vaporul care intra era „Ile de France“ sau „Queen Mary“. Iar seara, cînd se întuneca, avea chiar în faţa ferestrei ghirlanda de lumini de pe Washington Bridge. Aici locui Sibylle aproape doi ani de zile. Tot mai rar se gîndea la o reîntoarcere în Elveţia. Viaţa în America (spunea ea) îi plăcea chiar foarte mult, fără s-o entuziasmeze însă ; se simţea bine printre străini. Deşi America adevărată, vestul, nici nu-l văzuse. Sibylle avea de gînd să facă o

călătorie pînă la celălalt ţărm, să vadă Arizona, Texasul, florile Californiei ; dar să nu uităm că acum era şi ea o slujbaşă oarecare, or asta însemna că putea trăi, putea trăi chiar foarte bine doar atîta timp cît şedea în faţa maşinii ei de scris şi lucra : pentru libertatea de la sfîrşit de săptămînă, care avea totuşi o rază de o sută de mile. Iubea New York-ul. În primele săptămîni contactul cu americanii fusese cît se poate de simplu. Cu toţii erau atît de deschişi, atît de fireşti în comportament ; se vedea înconjurată de o sumedenie de prieteni, sau cel puţin aşa i se părea, cum n-avusese niciodată în viaţa ei. Şi îi plăcea de asemenea faptul că, deşi era femeie, se putea simţi totuşi foarte liberă, ca şi cum o dată cu aterizarea pe acest continent ar fi încetat să mai fie femeie ; cu toată simpatia de care se bucura era tratată ca un neutru. Ceea ce, după ultimele ei experienţe, era ca un balsam, cel puţin la început. Şi chiar mai tîrziu (spunea ea) n-a simţit dorul unui bărbat, cu atît mai puţin al celui american ; avea prieteni, mai bine zis, *friends*. Cei mai mulţi dintre ei aveau maşină, iar lucrul acesta nu era lipsit de importanţă, mai ales vara, cînd în New York e atît de cald. Cu timpul însă începu totuşi s-o irite lipsa unei atmosfere, cum există chiar şi în Elveţia. E greu de spus ce lipseşte de fapt. Toţi lăudau noua rochie de primăvară, aerul ei sănătos, îi lăudau copilul ; în comparaţie cu Elveţia era pur şi simplu reconfortant să vezi cum îndrăznesc oamenii să laude. Dar dintr-o dată Sibylle începu să se întrebe dacă şi văd ceea ce laudă. Era un sentiment ciudat (spune ea) să descoperi cît de mare şi de minunată este varietatea jocului erotic tocmai aici unde varietatea aceasta lipsea cu desăvîrşire. Ieşind dintr-un restaurant, din metrou, de la prieteni, nu avea niciodată sentimentul că un bărbat i-ar putea simţi lipsa, în felul acela senin, fireşte, fără a urmări ceva anume, care îi însufleţeşte însă pe amîndoi. Nicicînd pe stradă n-a întîlnit privirea aceea fugară de plăcere, şi nici în discuţii nu se ivea, măcar din întîmplare, senzaţia aceea tulburătoare că există oameni de două sexe. Totul era dominat de un spirit de camaraderie, plăcut, ce-i drept, dar lipsea o anume tensiune, gama de nuanţe, o artă a jocului, farmecul, ameninţarea, posibilitatea tulburătoare a unei legături în care să

te vezi prins. Totul era plat, nu lipsit de spirit, ferească dumnezeu, era plin de oameni deştepţi, de oameni culţi ; dar totul era lipsit de viaţă, lipsit chiar de stimulente, de adîncime. Sibylle se simţea mereu ca sub o manta care făcea invizibilă femeia din ea : de nimeni văzută, da, nevăzută, se auzea doar ce vorbea, şi poate suna interesant, spiritual ceea ce spunea ea, dar era o întîlnire într-un spaţiu anaerob. Era caraghios : discutau despre *sex problems* cu atîta naturaleţe, cu mina iluminată a eunucilor care nu ştiu despre ce vorbesc. Diferenţa dintre sex şi eros nu părea s-o sesizeze nimeni de aici. Şi apoi, cînd îşi mai lăudau şi lipsurile ca pe un semn de sănătate, nu mai era deloc plăcut, ba deveneau chiar plictisitori. Dar cîte nu-ţi oferea New York-ul ! Era o ruşine să te plictiseşti aici ! Numai concertele ! Şi-apoi viaţa în sine, de zi cu zi, cumpărăturile, masa de prînz la *drugstore,* călătoria cu autobuzul, aşteptarea în staţii, toate celelalte care umplu nouă zecimi din viaţa noastră, viaţa asta atît de nemaipomenit de practică şi lipsită de strălucire. Cîteodată Sibylle se ducea în cartierul italienesc ca să cumpere legume, zicea ea ; de fapt, se ducea să vadă, era dornică de imagini. Sau poate că Sibylle era de vină ? După vreo jumătate de an o cuprinse senzaţia amară de-a fi dezamăgit toţi oamenii. Avea un carneţel plin de adrese, dar nu îndrăznea să caute pe nimeni. Oare cu ce se făcuse vinovată faţă de toţi aceşti prieteni prietenoşi ? Nu ştia şi nici nu află vreodată. Lucrul acesta o apăsa serios. Deşi nimeni nu era supărat, cum constată Sibylle spre marea ei uimire, ba din contră ; dacă se întîlneau din întîmplare auzea din nou ca prima oară : *Hello,* Sibylle ! şi nici urmă de dezamăgire la celălalt. Toţi aceşti oameni atît de deschişi şi naturali nu aşteptau, pare-se, nimic de la o relaţie cu semenii lor ; nu trebuia să se amplifice, în nici un fel, relaţia aceasta atît de prietenească. Or tocmai asta o deprima cel mai mult pe Sibylle ; după douăzeci de minute eşti tot atît de departe ca după o jumătate de an, ca după mulţi ani, nu se adaugă nimic la o astfel de prietenie. Există doar dorinţa sinceră ca celuilalt să-i meargă bine. Te împrieteneşti, ca să te simţi bine, iar în rest există psihiatrii, un fel de depanatori ai vieţii lăuntrice, cînd cineva are o stricăciune pe care nu reuşeşte să şi-o

cîrpească singur. Prietenii nu trebuiesc nicidecum împovărați cu o poveste tristă ; în astfel de cazuri nu pot de altfel să-ți ofere decît o doză de optimism vag și impersonal. Așa că mai bine te întinzi la soare în micuța ta grădină. Și cu toate acestea, oricît de greu ar fi scos-o la capăt cu acest soi de sociabilitate neangajantă a celor mai mulți americani, Sibylle nici nu se mai gîndea la o întoarcere în Elveția... După un schimb de scrisori tot mai lînced și după o perioadă de tăcere care amenința să devină definitivă, Sibylle se trezi într-o bună zi la birou cu un telefon de la Rolf, soțul ei.

— Unde ești ? întrebă ea.

— Aici, răspunse Rolf, pe La Guardia. Tocmai am aterizat. Cum facem să ne întîlnim ?

Trebui să aștepte pînă la cinci, căci Sibylle nu putea să plece așa tam-nesam de la birou, iar în cele din urmă se făcu aproape șase pînă ce Sibylle, secretara, își făcu apariția în holul hotelului de pe Times Square.

— Cum o mai duci ? întrebară amîndoi într-un glas.

— Mulțumesc, răspunseră amîndoi.

Sibylle îl conduse prin Times Square.

— Cît stai ? întrebă ea, dar bineînțeles că în îmbulzeala din piață nu puteau să discute. Îl duse pe Rolf, noul venit, direct în Turnul Rockefeller ca să-i arate cîte ceva din New York. Ai venit cu afaceri ? întrebă ea și se corectă deîndată : Vreau să spun : în interes de serviciu ?

Se aflau în faimosul Rainbow Bar și chelnerul aștepta comanda :

— Nu, spuse Rolf, am venit pentru tine. Pentru noi...

Nu se schimbaseră prea mult, erau doar ceva mai bătrîni. Sibylle îi arătă ultimele fotografii ale lui Hannes.

— Nu mai e un *kid,* a ajuns un adevărat *guy !*

Rolf însă nici n-a lăsat-o să-și termine vorba.

— Am venit, spuse el, ca să te întreb — Vreau să spun : sau divorțăm, sau stăm împreună. Dar definitiv.

Altceva n-au mai discutat.

— În ce parte locuiești ? voi să știe Rolf, iar Sibylle îi arătă direcția, cuprinzînd cu un gest tot jocul de lumini, apusul incredibil de colorat de deasupra Manhattan-ului, un punct de atracție cunoscut oricărui vizitator al acestor

locuri ; dar nu oricine o regăseşte cu această ocazie şi pe femeia vieţii sale...

— Babilon ! zicea Rolf uitîndu-se mereu în jos, la reţeaua de perle strălucitoare, la ghemul acela de lumini, la stratul acela nesfîrşit de flori electrice. Te și miri cum în hăul de sub tine, ale cărui zgomote nu mai ajung aici sus, în acest labirint de întunecimi pătrate şi canale luminoase, care se repetă fără nici o deosebire, cum nu se rătăceşte cîte un om în fiecare minut ; cum acest curent de-oriîncotro-spre-oriîncotro nu se opreşte o clipă, zăgăzuit şi preschimbat în haos. Ici-colo se adună în lacuri incandescente, Times Square de pildă. În jur se profilează zgîrie-norii, negri, verticali, ca un lanţ de cristale, desfăşurîndu-se în perspectivă, mai mari şi mai mici, mai groase şi mai subţiri. Din cînd în cînd trec purtate de vînt pîlcuri de ceaţă colorată, încît te simți ca pe vîrful unui munte, un timp New York-ul încetează să mai existe, potopit de Atlantic. Apoi apare din nou, pe jumătate ordine ca pe o tablă de şah, pe jumătate învălmăşeală, ca şi cum Calea Lactee s-ar fi prăbușit din ceruri. Sibylle îi arătă cartiere, ale căror nume le cunoştea : Brooklyn în spatele unui desiş de poduri, Staten Island, Harlem. Mai tîrziu apar şi alte culori ; zgîrie-norii nu se mai profilează ca nişte turnuri negre pe cerul auriu al înserării, noaptea le-a înghiţit de-acum contururile, rămîn doar luminile din interiorul lor, sute de mii de becuri, un raster de ferestre albe şi gălbui, nimic altceva, înălţîndu-se sau plutind deasupra aburilor de culoarea caisei, în timp ce pe străzi, ca pe fundul unor defilee, se prelinge un fir de mercur strălucitor. Rolf nu-şi mai revenea din uimire. Ambarcaţiunile luminoase de pe Hudson, ghirlandele podurilor, stelele de deasupra acestui potop de neon, de dulceaţă şi de *Kitsch,* care capătă dimensiuni grandioase, vanilie şi zmeură şi între timp paloarea violetă a brînduşelor de toamnă, verdele gheţarilor, un verde de retortă, şi lapte de păpădie, moft şi viziune, da, şi frumuseţe, oh, o frumuseţe feerică, un caleidoscop din zilele copilăriei, un mozaic de cioburi colorate, în continuă mişcare, dar lipsit totuşi de viaţă şi rece, ca de sticlă, iar apoi aburi bengali ai unei nopţi walpurgice puse în scenă, un curcubeu divin care

s-a spart în mii de cioburi şi s-a răspîndit asupra pămîntului, o orgie a dizarmoniei şi a armoniei, o orgie a cotidianului, tehnic şi înainte de toate mercantil, şi în acelaşi timp ceva ce te face să te gîndeşti la o mie şi una de nopţi, la covoare luminiscente, la pietre false, la focuri de artificii căzute pe pămînt care continuă să ardă mocnit, ai mai văzut totul cîndva, poate în spatele pleoapelor închise cînd aveai febră mare, ici-colo e şi roşu, nu roşu ca sîngele, ci mai subţire, roşu ca luminile ce joacă într-un pahar plin cu vin roşu atunci cînd bate soarele în el, roşu dar şi galben, dar nu galben ca mierea, ci mai subţire, galben ca whisky-ul, galbenul verzui al pucioasei şi al unor ciuperci, ciudat, dar totul de o frumuseţe care, auzită, ar suna ca un cînt de sirene, da, cam aşa e, senzual şi totodată lipsit de viaţă, rafinat şi grosolan şi impunător, muşuroi de oamni sau termite, simfonie şi limonadă, trebuie să-l fi văzut, ca să ţi-l poţi imagina, dar să-l fi văzut cu ochii, nu cu mintea, să fii rînd pe rînd zăpăcit, sedus, speriat, fericit, neîncrezător, exaltat, un străin pe pămînt, nu doar în America, căci aşa e, îţi vine să zîmbeşti, să chiui şi să plîngi în acelaşi timp. Şi undeva departe, la răsărit, se ridică luna de bronz, un disc subţiat cu ciocanul, un gong care tace... Dar lucrul cel mai tulburător pentru Rolf era, fireşte, Sibylle, nevasta lui, care aici era acasă. Sorbind din paharul de Martini — oarecum tăcuţi — se uitau din cînd în cînd unul la altul şi zîmbeau la gîndul că n-ar fi fost nevoie tocmai de un Atlantic între ei. Rolf nu îndrăzni, ce-i drept, să-i atingă braţul ; tandreţea rămase în priviri. Iar Sibylle simţea şi ea că în lume, oricît ar fi fost ea de mare, nu exista alt om care să-i fie mai apropiat decît acest Rolf, bărbatul ei ; aşa era. Cu toate acestea ceru douăzeci şi patru de ore timp de gîndire.

Al șaptelea caiet

AZI LA DENTIST.

Sînt fleacuri, or acesta e lucrul cel mai îngrozitor : de fleacuri n-ai cum să te aperi. E prea obositor. Totul începe cu domnișoara albă de la fișier, care vine în sala de așteptare și spune : Domnule Stiller, vă rog să poftiți ! Ce să fac, să urlu la ea în fața celorlalți ? Cînd ea, persoana aceasta amabilă, nu are nici o vină ; doar am fost programat sub acest nume. O urmez deci fără un cuvînt. Și toate acestea, datorită apărătorului meu ! Domnișoara îmi leagă șervetul alb în jurul gîtului, aduce un pahar curat, îl umple cu apă călduță, e cît se poate de amabilă, iar tînărul dentist, urmașul acelui dentist decedat căruia Stiller îi mai datora niște bani, își săpunește mîinile. Nici el nu are vreo vină ; în ceea ce privește pacienții trebuie să se lase cu totul în seama domnișoarei albe, mai ales că nu cunoaște clientela moștenită.

— Domnule Stiller, spune el, aveți dureri ?

Tocmai îmi clăteam gura, așa că încuviințez din cap, referindu-mă la dureri, și înainte de-a apuca să clarific neînțelegerea, dentistul a și găsit cu pensa locul, ceea ce îmi taie orice poftă de-a discuta. Tînărul e din cale afară de meticulos.

— Vedeți, spune el și-mi arată în oglindă, o astfel de coroană de pildă, ca aceasta de aici, șase-stînga-sus — o vedeți ? — nu vreau să spun nimic despre predecesorul meu, dar o astfel de coroană e inadmisibilă.

Îmi interpretează greșit privirea, își închipuie că aș vrea să-i iau într-un fel apărarea predecesorului său. Cu rulouri de vată, depărtătoare și aspiratoare de salivă în gura deschisă, astfel încît nu mai pot să spun nimic, îi ascult explicațiile, interesante, desigur, despre cele mai

noi descoperiri în domeniul medicinii dentare. Tînărul om a moştenit, ce-i drept, cabinetul şi clientela unchiului, dar nu e defel dispus să preia şi greşelile generaţiei precursorului său, iar ceea ce vede în gura mea sînt numai şi numai greşeli. Îl implor din priviri pe tînărul om să nu ia coroanele din gura mea drept lucrări ale unchiului decedat, şi nici dinţii mei drept dinţii lui Stiller cel dispărut. El însă strigă :

— Domnişoară — mai aduceţi-mi vă rog o dată radiografia panoramică a domnului Stiller !

Toate acestea le datorez, cum spuneam, apărătorului meu. Nu sînt crezut ; de fiecare dată cînd pensa atinge un anumit loc, ochii mi se umplu de lacrimi şi nu înţeleg ce tot are de scormonit în locul acela ; în sfîrşit, spune :

— Da, da — e viu.

Căci avînd în vedere radiografia pe care a găsit-o în cartoteca predecesorului său, tînărul dentist nu poate pur şi simplu să priceapă cum măseaua mea patru-jos-stînga mai are încă nerv, deşi în radiografie (îmi arată măseaua patru-jos-stînga cum o avea Stiller cel dispărut) se vede o rădăcină moartă.

— Ciudat, murmură el, foarte ciudat.

Apoi sună, chemînd-o pe domnişoară.

— Asta e radiografia domnului Stiller ? întreabă el. Sînteţi sigură ?

— Scrie pe ea —

Meticulos cum e, începe să compare dinte de dinte, şi în acest fel iese la iveală că Stiller, pacientul dispărut al unchiului său decedat, avea, de pildă, măseaua opt-sus-dreapta sănătoasă, în timp ce mie îmi lipseşte cu totul. Ce s-a întîmplat cu măseaua opt-sus-dreapta (a lui Stiller) ? Dau din umeri. N-am de gînd să accept să fiu interogat cu rulou de vată şi depărtătoare şi aspirator de salivă în gură. În cele din urmă tînărul dentist pune radiografia deoparte şi ia freza. După o oră jumătate cînd, în sfîrşit, a isprăvit cu toate şi pot să-mi clătesc gura, nu mai am nici un chef să reiau discuţia despre vechea radiografie. Mă mulţumesc să cer un antinevralgic. Knobel se află în sala de aşteptare. Maşina cenuşie a poliţiei aşteaptă jos pe o alee cu salcîmi. Şoferul are indicaţii să parcheze în locuri cît mai ferite. Cum însă aleea mărgi-

neşte curtea unei şcoli şi cum e tocmai pauza mare atunci cînd Knobel şi cu mine ne întoarcem la maşină, ne vedem înconjuraţi de o liotă de şcolari. Un puşti întreabă speriat dacă eu sînt hoţul. O fetiţă strigă plină de bucurie : Domnule învăţător, un răufăcător ! Le fac cu mîna din spatele ferestrei zăbrelite. Numai învăţătorii nu-mi răspund la semn.

P.S.
Poate, îmi zic eu, ar trebui să mă apăr ori de cîte ori aş fi confundat şi să nu accept ca vreo domnişoară oarecare să mă programeze sub numele de Stiller ; o muncă de Sisif ! Apoi, îmi zic tot eu, ar fi de ajuns dacă măcar Julika nu m-ar confunda.

Mexic —
Îmi vine acum în minte (de ce oare ?) ziua morţilor, aşa cum am văzut-o la Janitzio, şi mă gîndesc la femeile indiene, cum îşi petrec noaptea, şezînd ghemuite pe mormînt, toate în straie de sărbătoare şi pieptănate cu grijă, ca pentru nuntă, în timp ce în jur, aparent, nu se petrece nimic, cimitirul e o terasă deasupra lacului negru, străjuit de stînci abrupte, un cimitir fără pietre funerare şi fără alte semne ; orice om din sat ştie unde i se odihnesc morţii şi unde va ajunge el însuşi. Aşează lumînări, trei sau şapte sau douăzeci, după numărul sufletelor celor răposaţi, apoi farfurii cu fel de fel de bucate, acoperite cu şervete curate, şi alcătuirea aceea ciudată, care a fost construită cu dragoste solemnă, un soi de schelărie din bambus de care sînt prinse copturi şi flori, fructe şi zaharicale colorate. Din aromele acestor bucate, căci aroma este esenţa lucrurilor, se va hrăni mortul întreaga noapte ; acesta e tot sensul. Numai femeile şi copiii vin la cimitir ; bărbaţii se roagă în biserică. Femeile, cu purtări simple şi directe, se aşează pe pămînt ca pentru un priveghi îndelungat, îşi mai înfăşoară o dată şalul de jur împrejur, încît femeia şi copilul, acoperiţi amîndoi de şalul imens, par a fi o singură fiinţă, iar lumînările, aşezate între vii şi morţi, pîlpîie în vîntul rece al nopţii, măsurînd ceasurile, în timp ce luna se ridică din spatele dealurilor întunecate şi coboară apoi descriiind un arc domol. În rest nu se

întîmplă nimic. Din cînd în cînd, o pală de vînt care aduce zvon de clopot, cîte un cîine care latră la lună ; nimic altceva. Nicăieri nu se plînge şi nu se povesteşte decît arareori, atît cît este necesar, dar nu pe ton şoptit, cum se aude în cimitirele noastre ; aici nu e vorba de atmosferă. Tăcerea, căreia i se supun şi copiii, scrutînd ceasuri întregi flacăra pîlpîitoare a lumînărilor sau noaptea goală de deasupra lacului, nu înseamnă evlavie şi reculegere în sensul nostru, nici în cel bun, nici în cel rău. E pur şi simplu tăcere. În faţa vieţii şi a morţii nu e nimic de spus. Cîte unii mai dorm în timp ce mortul lor, tată sau soţ sau fiu, se hrăneşte în tăcere din arome, din esenţa lucrurilor. Spre miezul nopţii sosesc cei din urmă ; nimeni nu va părăsi mormîntul înainte de ivirea zorilor. Mii de suflete moarte pîlpîie acum. Un copil care tremură de frig şi tuşeşte ameninţător, încît ai zice că vrea să se alăture curînd morţilor, capătă în avans zaharicale, deşi bucatele mai aparţin încă morţilor. În general sînt de o răbdare ciudată. Şi e frig, chiar foarte frig, e noaptea de întîi noiembrie. O fetiţă mititică, a cărei mamă moţăie, se joacă cu o lumînare, îşi picură stropi calzi de ceară pe mînă, pînă ce lumînarea se stinge, apoi o aprinde din nou şi din nou. Şi tot mereu vîntul care împrăştie aromele puternice ; femeile smulg petalele unor flori galbene, le împrăştie spre morţi, în modul cel mai firesc, ca şi cum ar curăţa zarzavaturi, nu în chip neglijent, dar fără gesturi inutile, fără sublinieri, fără atmosferă, fără a căuta expresii artistice unor acte simbolice. Căci aici nici nu e vorba de vreun act simbolic, ci pur şi simplu de o acţiune. Şi tăcerea e parcă tot mai tăcută ; luna a apus, frigul a devenit muşcător. Nu se întîmplă nimic. Femeile nu îngenunchează, ci şed pe pămînt, primind în poala lor sufletele celor morţi. Asta-i totul, pînă ce se crapă de ziuă, o noapte a răbdării tăcute, a uitării de sine în implacabila înlănţuire a vieţii şi morţii —

Discuţie cu procurorul, prietenul meu, despre Stiller.

— Cei mai mulţi oameni îşi distrug viaţa prin suprasolicitare, spune el şi-mi explică în continuare : Conştiinţa noastră s-a schimbat mult în cursul cîtorva secole, viaţa noastră afectivă a rămas în schimb mult în urmă.

A apărut deci o discrepanţă între nivelul nostru intelectual şi cel emoţional. Şi aşa se face că cei mai mulţi dintre noi avem cîte un pachet cu un material de culoarea cărnii, avem adică sentimente pe care nu mai vrem să le acceptăm de la nivelul intelectual pe care l-am atins. Din această situaţie există două căi de scăpare care nu duc însă nicăieri ; înăbuşim cît putem mai bine sentimentele noastre primare şi deci nedemne, cu riscul de-a ucide viaţa noastră afectivă în general sau căutăm să dăm alte nume sentimentelor noastre nedemne. Găsim cuvinte mincinoase. Le punem etichete pe gustul conştiinţei noastre. Şi cu cît conştiinţa este mai abilă, mai cultivată, cu atît mai numeroase şi mai nobile uşiţele noastre dosnice, mai elevată automistificarea ; poţi să te întreţii astfel o viaţă întreagă şi s-o duci minunat, doar că aceasta nu mai e viaţă ci înstrăinare de sine. Ne lipseşte la un moment dat curajul de-a cădea în genunchi, ei bine, vom vorbi atunci despre demnitate ; ne este teamă de-a ne impune, vom susţine că sîntem altruişti, şi aşa mai departe. Cei mai mulţi dintre noi ştim mult prea bine ce-ar trebui să simţim într-o situaţie anume, respectiv, ce n-am avea voie să simţim şi de aceea, în pofida bunelor noastre intenţii, ne va fi nespus de greu să aflăm de ce natură sînt adevăratele noastre sentimente. Simptomul clasic de manifestare a acestei stări nefaste este sarcasmul faţă de orice sentiment... Suprasolicitarea se asociază apoi de cele mai multe ori cu o falsă conştiinţă încărcată. Unul nu-şi poate ierta că nu e un geniu, altul că nu e un sfînt, deşi a primit cea mai bună educaţie, iar Stiller nu-şi putea ierta că nu fusese un vrednic combatant în Spania... E ciudat cîte probleme de conştiinţă se ivesc în momentul în care ne înstrăinăm de noi înşine. Vocea lăuntrică, renumita, e deseori doar vocea cochetă a unui pseudo-eu care nu suportă ca eu să-l las baltă, să mă recunosc pe mine însumi, şi care încearcă cu tot vicleşugul vanităţii, iar dacă e nevoie şi cu ştiri false, să mă lege de starea aceea de suprasolicitare mortală. Recunoaştem înfrîngerea, dar nu o înţelegem ca pe un semnal sau consecinţă a unei aspiraţii greşite, a unei aspiraţii străine de firea noastră. În chip destul de ciudat sensul vanităţii noastre nu duce, cum ar putea să pară, spre noi înşine, ci dimpotrivă.

Discutăm apoi despre cunoscutul vers : „Pe acela îl iubesc, ce imposibilul doreşte !“ fără să ne putem aminti unde precis apare în Partea a II-a din *Faust ;* am fost însă de acord că versul nu poate fi rostit decît de un personaj demonic ; căci îţi indică o cale sigură spre nevroză, neavînd nimic de-a face cu aspiraţia adevărată (nici nu e vorba de altfel de aspiraţie, ci de dorinţă) care presupune conştiinţa umilă a capacităţilor noastre limitate.

— Stiller nu-mi apare ca un caz special, susţine procurorul meu. În el mă recunosc pe mine însumi şi pe cîţiva din cunoscuţii mei, chiar dacă la noi suprasolicitarea a luat alt chip... Mulţi ajung să se cunoască pe ei înşişi, puţini însă se şi acceptă ca atare. Şi cîtă cunoaştere de sine nu se iroseşte, transformîndu-se în cochetărie, în încercarea de a-l preveni pe celălalt printr-o descriere şi mai precisă, şi mai exactă a propriilor noastre slăbiciuni ! Dar nici adevărata cunoaştere de sine, care mai degrabă e mută, reieşind esenţialmente din purtări, nu e de ajuns ; ea reprezintă doar un prim pas, absolut obligatoriu şi foarte anevoios, dar nici pe departe suficient. Cunoaşterea de sine în chip de aură melancolică pentru tot restul vieţii, şi totodată un mod spiritual de-a trata mai vechea noastră resemnare, este foarte frecventă, iar oamenii de acest fel sînt adesea foarte plăcuţi ; dar ce reprezintă ei ? Au părăsit un rol greşit, iar acest lucru contează enorm, fireşte, dar asta nu înseamnă că s-au înapoiat în viaţă... Şi nici nu e adevărat că o dată cu vîrsta ajungi să te accepţi pe tine însuţi. Ţi-e mai uşor să pui la îndoială ţelurile de odinioară atunci cînd ai îmbătrînit, şi să zîmbeşti pe seama ambiţiilor tinereţii ; e mai puţin dureros şi nici nu te costă prea mult, dar în felul acesta nu ajungi să te şi accepţi pe tine însuţi. În anumite privinţe vîrsta complică şi mai mult lucrurile. Tot mai mulţi oameni, spre care privim în sus cu admiraţie, sînt mai tineri decît noi, sorocul e tot mai aproape, resemnarea uşoară cînd priveşti în urmă spre o carieră onorabilă, ba mai uşoară cînd n-ai făcut nici un fel de carieră şi te poţi consola zicîndu-ţi că lumea e perfidă, iar tu, un geniu nerecunoscut... E nevoie de suprema forţă vitală pentru a te accepta pe tine însuţi... În porunca de a-ţi iubi aproapele se află cuprinsă, ca un lucru de la sine

înțeles, și aceea de-a te iubi pe tine însuți și de-a te accepta pe tine însuți așa cum ai fost făcut. Dar nici acceptarea de sine nu e de ajuns ! Atîta timp cît țin cu tot dinadinsul să conving lumea că sînt cel care sînt îmi va fi mereu teamă de-a nu fi înțeles greșit, și voi rămîne prizonierul acestei spaime... Nu-mi pot imagina, spune procurorul meu, că am putea ajunge să fim liberi fără credința într-o instanță absolută, în afara judecății omenești, fără certitudinea că există o realitate absolută.

P.S.
Instanță absolută ? Realitate absolută ? De ce nu spune „Dumnezeu" ? Evită acest cuvînt, dacă nu mă-nșel, cu bună știință. Numai față de mine ?

P.S.
Ajungînd la concluzia că sînt un om neînsemnat și nevaloros sper, de fapt, că tocmai datorită acestei concluzii să nu mai fiu un om neînsemnat. În fond, ca să fiu sincer, nădăjduiesc mereu într-o schimbare, o evadare. Pur și simplu nu sînt dispus să accept că sînt un om neînsemnat. Și nădăjduiesc doar ca Dumnezeu (din moment ce eu îi ies în întîmpinare) să mă prefacă într-o altă ființă, mai bogată, mai profundă, mai valoroasă, mai însemnată — or tocmai datorită acestui lucru Dumnezeu nu mi se va înfățișa nicicînd, vreau să spun că nu voi putea nicicînd să-l aflu. Condiția mea *sine qua non* : ca el să se dezică de mine, creatura sa.

Julika e încă la Paris.

Mormîntul mamei : — așa cum sînt mormintele de aici, încadrate în granit și toate puțin cam scurte, încît ți-e mereu teamă că stai pe picioarele mortului ; printre ele alei cu pietriș, iederă pe la margini, iar în mijlocul mormîntului un vas de lut cu cîteva crizanteme ofilite în el, în spatele pietrei, o conservă ruginită, cu care se stropesc florile. Astăzi însă plouă. Stăm împreună sub umbrelă, iar orologiul din turn bate de trei ori. Piatra e mai curînd ciudată, artă funerară statornicită, o așa-zisă alegorie. Ici-colo cîte un chiparos, înălțîndu-se din acest

Manhattan sur de pietre funerare. La un moment dat, Wilfried întreabă :

— Cum ţi se pare piatra ?

— Da, zic eu...

Bineînţeles că Wilfried a venit cu umbrela. Eu n-am avut niciodată în viaţă o umbrelă, acum sînt bucuros să mă pot adăposti sub umbrela lui. E un cimitir simplu de ţară, dealul bisericii cu un ulm bătrîn, o biserică oarecare de la sfîrşitul secolului al nouăsprezecelea ; pe vreme bună priveliştea e frumoasă, liniştită, deschizîndu-se spre lac şi dealurile din spate. Astăzi însă totul e cenuşiu, o zi de toamnă umedă, cu ceaţă în preajma pădurilor. Stăm mult timp aşa, în timp ce ploaia cade neîncetat pe umbrela neagră, fără să rostim un cuvînt, fără să facem vreun gest, cum se cuvine pentru doi protestanţi. Inscripţia : Aici odihneşte întru Domnul. Pe alte pietre sînt alte inscripţii : Dormi în pace ! Lirica lor vagă. Piatra, din travertin, e din păcate lustruită. De pe umbrelă picăturile cad cu zgomot pe frunzişul veşted. Două rînduri mai încolo, un mormînt proaspăt, o movilă de pămînt argilos, acoperită cu coroane. Apoi se aude din nou bătînd ceasul din turn. E frig, umed şi cenuşiu...

După aceea ne-am dus la cîrciumă.

Wilfried Stiller, mai tînăr decît mine, este un bărbat corpolent cu pielea întinsă, bronzată şi aspră. Se vede că stă mult timp în aer liber şi în soare. Poartă părul tuns perie ca ţăranii şi militarii. M-a adus aici cu un *jeep* care nu e al lui, ci al gospodăriei agricole unde lucrează ca administrator. Bineînţeles că vorbim despre mama în timp ce Wilfried trage neîncetat din acele *Stumpen*, din care fuma şi comisarul de la vamă. Mama lui era foarte severă, pare-se, cum a mea nu era. Cînd Wilfried povesteşte de pildă că mama lui l-a închis o dată o zi întreagă în pivniţă, unde se furişa tot mereu ca să mănînce compot pe ascuns, rîd şi eu, desigur, împreună cu bărbatul rumen şi burtos care a supravieţuit acelei zile petrecute în pivniţa întunecoasă ; dar mama mea era altfel. N-ar fi lăsat-o inima să fie atît de aspră. Mama lui obişnuia să spună : Trebuie să te străduieşti să devii un bărbat adevărat ! Mama mea spunea : Mai lăsaţi-l pe băiat în pace ! Mama mea era

convinsă că am să mă descurc în viaţă. Îmi amintesc cum o dată am urmărit-o prin gaura cheii povestind cu mult haz musafirilor ce lucruri nostime şi inteligente spusesem eu în săptămîna aceea. Wilfried nu avea asemenea amintiri, mama lui era veşnic îngrijorată că n-are să se aleagă nimic de capul lui, iar omul sănătos, puţin aspru, dar inimos care stă vizavi de mine la masa vopsită a cîrciumii şi fumează *Stumpen* recunoaşte apoi el însuşi că n-a fost niciodată un copil înzestrat, n-a învăţat nici măcar să cînte la pian. Mama mea în schimb a renunţat, din cîte ştiu, la menajeră şi călcătoreasă, făcea ea însăşi curăţenie şi călca numai ca să-mi poată plăti orele de flaut ; căci eu eram un copil talentat. Amîndouă mamele erau însă nostime ! Wilfried povesteşte că mamei lui, care era fireşte la fel de respectabilă ca şi mama mea, îi plăcea ficatul crud mai mult ca orice, mai mult ca toate dulciurile, dar că nimeni n-ar fi putut să-i ofere de ziua ei sau de ziua mamei un pacheţel cu ficat crud, aşa că era nevoită să-şi procure ea însăşi astfel de delicatese. Ceea ce şi făcea ! O dată, cînd mingea de fotbal zburase în cine ştie ce tufiş, iar Wilfried plecase în căutarea ei, a descoperit-o pe mama sa în cel mai ascuns loc al parcului, mîncînd ficat crud ; s-a speriat de moarte, buna lui mamă, iar apoi l-a reţinut pe Wilfried turnînd vrute şi nevrute pînă cînd l-a făcut pe acesta să creadă orice despre draga lui mamă, nu însă că ar fi mîncat ficat crud. Cînd Wilfried istoriseşte întîmplări ca aceasta, îmi zic că ar putea fi vorba şi despre mama mea şi rîdem împreună. Apoi îmi descrie din nou o mamă pe care eu nu o cunosc, o femeie cumpătată şi corectă, pe care n-o poţi amăgi, o femeie practică, care l-a pregătit din vreme pe Wilfried, îndemnîndu-l să muncească şi să cîştige bani buni pentru ca să se poată însura cu o fată cum trebuie. Mama mea nu era deloc aşa. Îi plăcea cînd o amăgeam, iar în privinţa viitorului conta mai mult pe valoarea mea lăuntrică, încredinţată fiind că aş putea să mă căsătoresc cu oricine aş vrea, cu absolut orice femeie, cu excepţia mamei mele desigur, lucru pe care eu l-am regretat de altfel, iar singura grijă a mamei era să găsesc atunci cînd mi-o veni vremea persoana care să fie cu adevărat vrednică de mine... Îmi amintesc că o dată am aruncat cu sîmburi de cireşe în vecinul nostru

bătrîn care şedea în grădina lui, citindu-şi ziarul ; mama s-a arătat atît de revoltată şi numai de faptul că am putut fi bănuit de asemenea ispravă, încît am negat totul numai ca să n-o dau de gol în faţa acelui domn. Mama şi cu mine ne ţineam scai unul de altul, ca să folosesc cuvintele tatălui meu vitreg. Wilfried a avut un tată bun. Iar mama mea, sînt sigur, n-ar fi plîns niciodată în faţa învăţătorilor, ar fi negat totul sau ar fi pretins ca aceştia să fie mai înţelegători. Eu am fost un copil gingaş. Dacă mama era nevoită, cine ştie cum, să plătească vreo amendă din cauza mea, îi aduceam în dar o mulţime de primule, iar atunci plîngea şi ea, dar niciodată înainte. Mama lui nu aştepta primule, ci pretindea ca Wilfried să le ceară personal scuze dascălilor. E ciudat cît de diferite pot fi mamele !...

— Au trecut deja patru ani de cînd am adus-o aici, spune Wilfried. Numai să nu fie înmormîntată în oraş, numai să nu fie aşezată în pămînt alături de oameni pe care nu i-a văzut niciodată, ăsta i se părea lucrul cel mai rău —

La un moment dat îşi face apariţia cîrciumarul, îl salută pe Wilfried, pe care îl cunoaşte, apoi pe mine. Wilfried vorbeşte cu oamenii fără urmă de prefăcătorie. Eu unul nu sînt în stare de aşa ceva. De ce oare ? Iar apoi, cînd rămînem din nou între patru ochi, mă pune să-i povestesc despre Julika : cum o duce la Paris. Julika venise special pentru înmormîntare de la Paris, Julika cu părul ei roşu. De atunci, Wilfried n-o mai văzuse. Wilfried poartă o jachetă tricotată. Îl interesează impresiile mele despre California ; pe vremuri încercase să se stabilească în Argentina, să-şi cumpere acolo o fermă, dar fusese nevoit să renunţe din cauza mamei, aşa că încep să-i povestesc despre California, fără să mă gîndesc la California şi fără s-o văd înaintea ochilor, mai degrabă văd mormîntul acoperit de iederă şi piatra de travertin lustruit, fără să mă gîndesc la mama sau s-o văd înaintea ochilor. Wilfried nu pare însă descumpănit de felul meu de-a fi. Fratele său, dispărutul, a fost întotdeauna mai ciudat. Dar nu suflă un cuvinţel despre asta, nici măcar nu face vreo aluzie. Wilfried nu e aluziv, nu e spiritual, nu e curios, e un om al pornirilor fireşti, nu al expresiilor căutate. Cu el am senzaţia că sînt limbut chiar şi atunci

cînd tac. Wilfried bea puţin, mai mult de dragul meu, iar vinul i se pare bun, lucru care pe mine mă înduioşează, căci e un vin obişnuit, chiar slab, mai mult gust de butoi decît altceva. Şi toate acestea sînt cît se poate de fireşti, cît se poate de ciudate, o conversaţie cu multe pauze, cînd auzi pisica torcînd, iar cînd Wilfried mai repetă o dată invitaţia, să vin să stau la el şi la soţia lui, simt că mi se pune un nod în gît ; deşi în tot acest timp sînt parcă lipsit de orice sentiment. El e un frate cum eu nu sînt, şi nici măcar nu-l deranjează faptul că nu-i sînt frate aşa cum e el. Dacă nu mi-e foame ? Wilfried nu vrea să mă convingă de nimic, iar lucrul acesta mă dezarmează. Şi nici nu se teme de tăcere, eu în schimb încep să povestesc despre cele mai moderne ferme din California, pe care Wilfried le cunoştea fireşte mult mai bine din publicaţiile de specialitate. Un amănunt amuzant : în revista de odinioară care relata despre Julika balerina şi soţul ei dispărut, era şi un reportaj despre cele mai recente mijloace de combatere a dăunătorilor din agricultură, pe care i-l relatez făcîndu-l pe Wilfried să rîdă : nici măcar într-o problemă ca aceasta revista nu respectă adevărul. Faptul mă amuză. Reiese de cîteva ori în cursul conversaţiei (de pildă atunci cînd e vorba de stagiul militar) că Wilfried e cu cinci ani mai tînăr decît mine, iar faptul acesta mă irită. În ceea ce mă priveşte, îl văd mereu cu ochi de puştan, pentru mine el n-are vîrstă şi în orice caz mi-e superior în toate. Mă irită apoi faptul că pe bărbatul acesta nu-l supără defel divergenţa, oricît de mare, a fiinţelor noastre, mulţumindu-se să presupună că viaţa mea e în bună ordine, deşi lui i se pare de neînţeles, iar în felul acesta, fără să se amestece, păstrează o distanţă plină de consideraţie, care pe mine mă face să mă ruşinez şi să mă simt nesigur. Şi nu glumeşte în privinţa consideraţiei ce mi-o poartă. Nu îndrăznesc să mai comand vin, un alt vin, deşi sînt convins că Wilfreid n-ar avea nimic împotrivă ; la urma urmei, azi e o zi mai deosebită, care merită să fie sărbătorită puţin. Despre copiii lui aflu doar că au avut pe rînd oreion, că acum nu mai urmează decît pojarul. Văzîndu-l pe Wilfried cum îşi pune haina pe spătarul scaunului, iar apoi se aşează să mănînce pîine cu brînză ca să prindă puteri pentru drumul lung pe care

are să-l facă în *jeep*-ul nu prea confortabil, mă-ntreb dacă n-ar trebui să mă explic, chiar dacă el nu mi-o cere, nu ştiu însă cum s-o fac şi, de fapt, la ce mi-ar folosi !... Pentru Wilfried e limpede că sîntem fraţi, că stăm împreună sub o umbrelă neagră în faţa unui mormînt, şi că apoi ne despărţim din nou.

Sosim la Zürich înainte de cinci.

Acum (în timp ce notez toate acestea) mă aflu într-un bar. Singur în oraş ! E ca un vis ; deşi societatea din jurul meu, un pîlc de cocote züricheze, împopoţonate la culme, aşteptînd prima serie de clienţi, nu e tocmai de vis. Nimeni nu susţine că m-ar cunoaşte. Ce-ar fi dacă la şase nu m-aş prezenta la închisoare ? Wilfried mă adusese pînă la Bellevue, îl aştepta o călătorie lungă, iar mîine avea din nou o zi grea, eu însă, pe de altă parte, mai aveam încă o oră de învoire, dacă el rămînea cu mine. Wilfried îmi întinse mîna.

— Da, am spus eu, — şi dacă fug ?

Rîse în timp ce pusese deja mîna pe schimbător.

— Tu hotărăşti ! zise el, iar *jeep*-ul icni şi porni repede din loc... Ce să-i fi explicat ? Există o mulţime de oameni care îmi sînt mai apropiaţi şi care m-ar înţelege mult mai bine decît acest bărbat ; ca prieten nu-mi spune nimic. La rîndul lui are desigur prieteni care mie mi-ar fi complet străini, şi cred că nici lui nu i-ar trece vreodată prin minte să mă numere printre prietenii săi. Şi cu toate acestea, pentru mine este, în fond, singurul om căruia nu-i iau în nume de rău faptul că de dragul unei situaţii limpezi mă confundă cu Stiller cel dispărut şi că, prin urmare mă înţelege greşit. Dar ce înseamnă „a înţelege“? Prietenii trebuie să se înţeleagă pentru a rămîne prieteni ; fraţii rămîn oricum fraţi. De ce eu nu i-am fost niciodată frate ? Întîlnirea de astăzi m-a tulburat totuşi destul de tare. Care e rostul meu în lume ?

— Negaţi în continuare ? mă întreabă apărătorul meu de cum am ajuns la închisoare. Negaţi în continuare ?

— Da, spun eu, neg în continuare —

— Dar e ridicol ! spune apărătorul meu.

— E ridicol, spun eu, dar dacă aş mărturisi ceea ce aţi

vrea dumneavoastră, domnule doctor, atunci ar fi şi mai ridicol.

— Nu vă înţeleg, spune apărătorul meu.

— Ştiu, spun eu, de aceea şi sînt nevoit, domnule doctor, să neg tot ceea ce spuneţi dumneavoastră despre mine —

Mda : — cine să citească tot ce am notat eu în caietele acestea ! Şi totuşi, zic eu, nu există scris fără credinţa că cineva are să citească, chiar dacă acest cineva n-ar fi decît însuşi scriitorul. Apoi însă mă mai întreb : Poţi scrie fără să joci un rol ? Doar vrei să-ţi fii ţie însuţi străin. Iar adevărul meu nu-l reprezintă rolul în sine, ci decizia inconştientă datorită căreia îmi asum un anumit rol. Uneori am senzaţia că ieşim din cele scrise ca şarpele din pielea sa. Asta e : nu poţi să te fixezi în scris, poţi doar să-ţi lepezi pieile. Dar pe cine ar mai putea să intereseze o piele moartă ? Şi e inutilă întrebarea, pe care ne-o punem din cînd în cînd, dacă cititorul e capabil să citească altceva decît pe sine însuşi : a scrie nu înseamnă a comunica cu cititorul, nu înseamnă a comunica cu tine însuţi, ci a comunica cu inexprimabilul. Cu cît vrei să te exprimi mai exact, cu atît mai clar se conturează inexprimabilul, adică realitatea care îl încolţeşte şi îl tulbură pe scriitor. Avem limba pentru a deveni muţi. Nu e prost cel care tace. Cel care tace nici măcar nu bănuieşte cine nu este.

De ce nu scrie Julika ?

Prietenii ! — de-acum sosesc în cete, azi, nu mai puţin decît cinci şi toţi odată. Toţi mă găsesc neschimbat, aproape neschimbat, şi mă tutuiesc. Şi faptul că nu spun nici un cuvînt nu-i împiedică defel să mă recunoască, căci nimic, ah, nu-i mai de preţ ca vechile prietenii. Unul dintre ei, un actor, m-a prins de mînă, privire expresivă, debordează de simpatie pentru Stiller, chiar şi atunci cînd tace. Printr-o strîngere de mînă, printr-o întărire a ei, ca apoi să-mi mai scuture o dată mîna zdrobită, pe care el o ţine între cele două mîini ale sale, el exprimă inexprimabilul. La rîndul meu mă mulţumesc să spun : Luaţi loc, domnii mei ! Cu timpul observ că unul dintre ei se crede a fi binefăcătorul meu, fiindcă ani de zile nu l-a

reclamat pe Stiller pentru neplata chiriei, deşi era îndreptăţit s-o facă ; iar stînjeneala mea e suficientă, se pare, ca expresie a recunoştinţei ce-ar trebui să i-o arăt. De altfel sînt oameni drăguţi, chiar dacă adunaţi aici, cum în împrejurări normale nu s-ar întîmpla niciodată, au ceva de societate venită să asiste la o incinerare; în afară de faptul că toţi sînt cunoştinţe ale dispărutului Stiller, cunoştinţe foarte diferite ca provenienţă, nu au nimic altceva comun. Fiecare a auzit, poate, de celălalt, pe vremuri, prin Stiller, a cărui lipsă se simte mai ales acum. Unul din ei a devenit între timp profesor universitar, din cîte înţeleg, un om cuminte, care pe vremuri trebuie să fi avut mult de furcă din cauza temperamentului şi spiritului atît de vag, dar plin de radicalisme încîlcite al lui Stiller cel dispărut. Venind aici, a săvîrşit un act de credinţă acest tînăr profesor, care acum are desigur cu totul alţi prieteni decît Stiller. Felul lui de-a se purta cu mine, prevenitor, plin de menajamente afectuoase, îmi dă de înţeles cît de susceptibil trebuie să fi fost dispărutul Stiller ; şi într-adevăr, îi simt şi eu superioritatea, realizez dimensiunile ignoranţei mele şi cuprins de-un fel de veneraţie temătoare, adopt un ton care îi aminteşte cu siguranţă de prietenul său dispărut. Nu e el omul care să caute acest ton sau mai bine zis această tăcere înfricoşat-respectuoassă ; dar e obişnuit cu ea, se pare, şi cu cît îl şochează mai mult purtările mele cu atît mai sigur va fi în a recunoaşte în mine pe Stiller cel dispărut, care l-a şocat de atîtea ori şi căruia continuă să-i fie credincios, mai degrabă din dorinţa de-a juca cinstit, decît din nevoia unei prietenii care, cu Stiller, nu e niciodată rodnică. De ce oare mă întristează cu toţii ? Ar fi, zău aşa, numai oameni pe care ţi i-ai dori ca prieteni. De ce oare acest lucru nu e însă posibil ? În privinţa lui Stiller, părerile lor nu coincid defel ; şi totuşi pretind cu toţii a recunoaşte în mine una şi aceeaşi persoană. Un grafician plin de voie bună descrie de pe acum petrecerea care va avea loc după eliberarea mea, în timp ce al cincilea, zeţar de meserie, pare a fi comunist ; i-a taxat pe ceilalţi patru drept reacţionari sadea, şi judecînd după privirile pe care mi le aruncă, îmi poartă pică din cauza lor ; cel mai mult îl irită amiciţia cu proprietarul de imobile, care ne poves-

tește apoi cum atelierul lui Stiller pare să se fi cufundat într-un somn veșnic, și în timp ce ei discută, am din cînd în cînd senzația că ar trebui să fiu o ființă cu cinci capete ca să pot cît de cît să fac față așteptărilor și amintirilor celor cinci vizitatori, care, fiecare în parte, mi-ar tăia celelalte patru capete pentru a-l obține pe adevăratul Stiller. Actorul a devenit, din cîte înțeleg, un catolic fervent și-l privește cu considerație și înțelegere pe zețar, comunistul, ale cărui opinii le poate lesne ghici, avînd în vedere că îi amintesc de primele aventuri spirituale ale propriei sale tinereți. Toți s-au schimbat, cu excepția comunistului. Tînărul profesor mă asigură că pentru el arta clasică continuă să fie mai presus de orice, dar că, pe de altă parte, nici modernismul în artă nu i se mai pare pe de-a întregul decadent, iar graficianul, convertit, pare-se, de o serie de succese considerabile, a depășit orice pesimism cultural, vorbește despre nivelul înalt atins de grafica elvețiană și n-are nevoie, pe drept cuvînt, nici de comunism și nici de catolicism ca să știe care e menirea lui în această lume. Proprietarul de imobile, în schimb, care e anticar de meserie, e mai mult ca oricînd de partea tradiției, cu cît mai locale, cu atît mai bine, nu, nu are nimic împotriva unei Comunități europene, dar tocmai în această situație, sarcina anticarului este de-a cultiva deosebirile, de pildă dintre ceea ce este zürichez și ceea ce este bâlez, căci ce-ar avea de apărat armatele înfrățite ale Europei dacă nu tocmai acest privilegiu de-a fi cît mai deosebiți pe distanțe cît mai scurte cu putință. Sînt, cum spuneam, cu toții oameni foarte drăguți. După aceea mă întreb de ce nu mă simt în stare să fiu prietenul lor ? I-am jignit fără să rostesc un cuvînt. Celula mea e tot mai pustie după fiecare vizită.

Am visat-o pe Julika — din nou, aproape același vis : stă la o masă într-o cafenea de pe bulevard, printre oameni, și încearcă să-mi scrie, ținînd creionul la buze ca o școlăriță aflată la ananghie, mă îndrept spre ea, dar sînt arestat de trei soldați străini (germani), știu că Julika m-a trădat. Privirile noastre se întîlnesc. Bărbații cu căști mă trag după ei, aș vrea s-o blestem pe Julika, privirea ei mută mă roagă să nu cred ceea ce a scris, a fost silită

s-o facă, eu am silit-o. La întrebarea dacă voi fi împuşcat, cei trei soldaţi izbucnesc în rîs ; unul din ei spune : Nu, acum vă răstignim. Moment de panică, după care mă văd muncind într-un lagăr ; sîntem puşi să fixăm în pioneze fotografii pe trunchiurile copacilor, asta e ceea ce ei numesc „a răstigni“, nimic altceva, eu o „răstignesc“ pe Julika, fotografia balerinei...

E greu să nu oboseşti tot luptîndu-te cu lumea, cu majoritatea ei şi cu superioritatea ei, pe care trebuie s-o accepţi. E greu să ştii de unul singur şi fără martori ceea ce crezi că ai aflat într-un ceas de singurătate, să porţi cu tine această ştiinţă pe care nu poţi s-o dovedeşti nicicînd şi nici măcar s-o rosteşti vreodată. Ştiu că eu nu sînt Stiller cel dispărut. Nici n-am fost vreodată. Jur că aşa e, chiar dacă nu ştiu cine aş putea fi. Poate că nu sînt nimic. Şi chiar de-ar fi să-mi dovedească negru pe alb că din toţi oamenii care s-au născut la ora actuală nu lipseşte decît unul singur, anume Stiller, şi că eu n-am să exist în lumea aceasta atîta timp cît refuz să fiu Stiller, şi tot am să neg. De ce oare nu renunţă ! Purtarea mea e ridicolă, ştiu, şi nu mai pot să-mi apăr poziţia, dar eu nu sînt omul pe care ei îl caută, or la certitudinea aceasta, singura mea certitudine, nu renunţ.

Julika e tot la Paris.

Nici nu-i adevărat ; — de fapt, nu pot să fiu singur, în viaţa mea n-am fost în stare să fiu singur nici măcar un ceas ! De cele mai multe ori a existat cîte o femeie. La început, buna şi iubita mea mamă ; mi-am luat examenele de maturitate cu chiu cu vai de dragul mamei, doar ca tatăl meu vitreg să nu poată să-i spună : Uite ce face drăgălaşul tău fiu !, iar mai tîrziu, m-am prezentat să-mi ispăşesc pedeapsa, echipat cu o pătură a Confederaţiei sub braţ, şi-o vară întreagă am petrecut-o într-o cazarmă, singur însă n-am fost, căci îmi era milă de mama, pe care asemenea treburi o îngrozeau. O mulţime de ceasuri, ai zice că mai multe decît aduni într-o viaţă de om, mi se ivesc ca la comandă în minte, ceasuri de singurătate, după părerea mea, seri petrecute în camere de hotel cu zgomotele străzilor necunoscute, cu vedere spre cine ştie ce

curte, nopţi petrecute în vreo gară oarecare, zile de primăvară în grădini publice pline de cărucioare şi vorbă străină, apoi din nou după-amiezi în spelunca obişnuită, plimbări prin ploaie şi pădure cu certitudinea că un om iubit a dispărut pentru totdeauna din viaţa ta, despărţiri de tot felul, despărţiri curate, rapide şi cinstite, dar şi despărţiri laşe, umilitoare, scîncite şi mereu amînate ; o mulţime de ceasuri, cum spuneam, şi cu toate acestea n-am fost, de fapt, niciodată singur, nici măcar un ceas. Găseam întotdeauna o cale de ieşire, o amintire dulce sau chinuitoare, o conversaţie aprinsă cu un om nevăzut, care de cele mai multe ori nici nu exista, pe care îl inventam, ca să nu fiu singur, sau speranţa într-o întîlnire nemaipomenită, la primul colţ de stradă. Or asta nu însemna că eram singur. La începutul strădaniilor mele artistice am fost, poate, în stare să fiu într-adevăr singur cu speranţa de-a mă realiza prin lutul sau ghipsul pe care îl modelam ; dar speranţa n-a durat mult, căci a apărut ambiţia, bucuria de-a fi lăudat, grija de-a nu fi criticat ; de atîta lut şi ambiţie şi ghips, luni de zile n-am mai văzut un om, afundat în arta mea, care nu putea să devină artă, retras între cei patru pereţi ai atelierului meu, un sihastru fără radio, ca în evul mediu, zgîrcit la vorbă ca un vîslaş de pe o galeră, un monah în privinţa fetelor, dar numai în privinţa lor, căci altfel mă bucuram ca un spiriduş la gîndul că nimeni nu-mi bănuia măcar geniul, şi eram harnic ca un animal biciuit, biciuit de ambiţie ; aşadar, nu eram singur. Şi n-am fost singur nici cînd păzeam bacul de pe Tajo ; în cazul în care aş fi murit, Ania nu şi-ar fi pus capăt zilelor, nu s-ar fi dus la mănăstire, avea să-i îngrijească în continuare pe cei vii şi să se lase iubită, dar din cînd în cînd şi-ar fi amintit de mine, ştiam asta ; iar apoi, cînd nu m-au împuşcat, ci s-au mulţumit să mă lege cu centura de mîini şi de picioare şi m-au aruncat printre tufişurile de grozamă, nici atunci n-am fost singur ; mă făcusem de ruşine faţă de Ania, credeam că o să mor în chip lamentabil, fără s-o mai revăd, am ţipat cît am putut, iar apoi n-am mai strigat, dar şi atunci cînd am fost pe punctul să-mi pierd cunoştinţa a existat Ania, ruşinea care mă ardea. Şi n-am fost singur nici pe drumul de întoarcere, deşi presimţeam că

patria îmi va fi străină ; nopţi întregi de marş, nopţi întregi în sălile de aşteptare ale Franţei, m-am justificat faţă de Ania, mi-a fost ruşine, m-am revoltat şi am adunat gînduri ca s-o combat ; n-am fost singur. Iar apoi, departe de ea, povesteam anecdota mea spaniolă, cunoştinţele mele mă credeau sau nu, eu însă ştiam că împărtăşesc cu ea adevărul, aşa că nu eram singur. E ridicol, da, dar e adevărat : A existat întotdeauna o femeie cu care mă puteam amăgi. Aveam prieteni bărbaţi, nu mulţi, cîţiva doar ; ei însă îmi erau prieteni şi atît, cu ei nu mă amăgeam în orele de singurătate. Deseori m-am gîndit la prieteni îndepărtaţi, curios să ştiu ce gîndesc, bucuros cînd mă contraziceau, mîhnit de supărarea lor ; în ceasurile de spaimă însă, în ceasurile cînd nu eram capabil să fiu singur, a existat întotdeauna o femeie, amintirea sau speranţa legată de o femeie, care mă ajuta să scap din plasa singurătăţii. De ce oare n-am fost în stare să fiu singur şi am acceptat să mă plictisesc cu balerina, în aşa măsură încît m-am şi însurat cu animalul acesta marin ? Totul a pornit de la mine, fără îndoială, din cînd în cînd mă lăsam mînat de o nemăsurată voinţă, pusă însă pe direcţie greşită. Şi o mie şi una de nopţi, cel puţin, m-am luat cu mîinile de cap şi-am adormit oftînd ; nici măcar în căsnicie n-am putut fi singur. Am abandonat-o ; ea m-a umilit pe mine, iar eu am umilit-o pe ea ; dar singur n-am fost niciodată. N-am fost singur nici în cala cargoului ca pasager clandestin, emigrant fără viză pentru America ; doar un fochist mituit ştia pe vremea aceea de existenţa mea acolo jos, printre butoaie, unde era întuneric, puţea, şi era atît de cald că transpiraţia îmi ţîşnea din toţi porii (oricui i s-ar fi întîmplat aşa în locul meu !), şi înţelegeam prea bine că frumoasei Julika i-ar fi fost scîrbă de sudoarea de pe corpul meu, aşa că nu eram singur. Mi se oferea şansa vieţii mele de-a fi singur, o şansă neîntreruptă de optsprezece zile şi nouăsprezece nopţi, pe o mare relativ calmă, încît nu puteam nici măcar să pretextez că mi-ar fi fost rău. O singură dată mi-a venit să vărs, ne apropiam de Gibraltar, iar vaporul s-a clătinat urît timp de cîteva ore, apoi însă lucrurile s-au liniştit. Şi ce-am făcut eu cu această şansă, mare cît Atlanticul ? Îmi aprindeam o ţigară, citeam la lumina flăcării bri-

chetei etichetele de pe butoaiele din apropiere, „Chianti Italian Wine Imported“, iar apoi se lăsa din nou bezna, cu cele cîteva fante de lumină printre scîndurile groase, şi auzeam elicea duduind neîncetat sub mine, zi şi noapte, şi aş fi putut să înnebunesc, dar nu s-a întîmplat aşa, fiindcă în faţa ochilor o vedeam pe Julika în veranda ei Jugendstil din Davos şi-i spuneam tot ce mai aveam de spus. Eram bucuros să n-o mai revăd niciodată pe femeia asta, era singura mea bucurie acolo jos. Eram oare singur ? De fiecare dată la trezirea dintr-un somn mai lung, mă temeam ca nu cumva cargobotul acela jegos să fi pornit deja înapoi spre Europa ; nimic nu mă clintea în hotărîrea mea de-a nu o mai revedea nicicînd pe frumoasa Julika. Stînd acolo printre butoaiele puturoase (cel mai mult timp îl petreceam şezînd, fiindcă mişcîndu-mă prin beznă mă împiedicam de tot felul de odgoane şi lanţuri de macara), trebuia doar să mă gîndesc la scrisoarea pe care mi-o trimisese după ce ultima oară în veranda ei eu de fapt o ucisesem, trebuia doar să mă gîndesc la acea primă fază : Nu cred că are vreun rost să revin la discuţia noastră de săptămîna trecută ş.a.m.d. ! doar această primă frază şi nu mai regretam nimic, chiar dacă vasul avea să eşueze în clipa următoare, avea să se umple pe neaşteptate cu apă. Mi-era de ajuns să mă gîndesc la Foxli ! Sau la faimoasa supă de făină, pe care muierea asta n-a binevoit niciodată s-o facă, şi la alte sute de bagatele, una mai ridicolă ca alta ; dar optsprezece zile şi nouăsprezece nopţi petrecute în beznă unde picura neîncetat, printre scîndurile uleioase, o veşnicie a minutelor care se scurg, şi tot n-a fost de ajuns ca să cuprind măcar în stenograma rapidă a gîndurilor tot pustiul existent între mine şi femeia aceasta ; fie că umblam împiedicîndu-mă prin beznă, fie că mă zgîriam într-o tablă ruginită, fie că şedeam pe un colac de sfoară lingîndu-mi sîngele cald de pe mînă, şedeam puţind de sudoare veche şi sudoare proaspătă, nespălat de la Genova, nevăzut de oameni şi orb ca o cîrtiţă, asurzit de duduitul elicei, şi cu toate acestea, nu trecea o oră să nu-mi amintesc ceva împotriva femeii aceleia gingaşe de la Davos, şi nimeni nu auzea înjurăturile mele ; singur însă nu eram. În portul din Brooklyn a amuţit în sfîrşit elicea ; inima îmi bătea. Mai întîi au descărcat în

faţă. După zece ore şi-a făcut apariţia şi fochistul meu, sfătuindu-mă să mai stau ascuns două-trei zile, căci docherii erau în grevă. Iar apoi s-au făcut cinci zile, la care s-au adăugat, fireşte, cinci nopţi, pînă cînd am auzit în sfîrşit semnalul fluierat de fochistul meu ; dar nici atunci nu terminasem cu pustiul dintre mine şi femeia aceea. Urma acum să cobor pe uscat. Dar am fost oare singur la New York ? Îmi făceam loc prin furnicarul de lume de pe Times Square ; săptămîni în şir n-am văzut decît cabine telefonice, dar eram hotărît să n-o sun pe Sibylle. Şi nici n-am sunat-o, ci m-am urcat într-un autobuz Greyhound, pornind spre vest. A fost aşa şi aşa, plictisitor şi captivant, respingător şi entuziasmant. Am văzut preria, abatoarele din Chicago, mormoni, indieni, cea mai mare mină de cupru din lume, cel mai mare pod suspendat, am vorbit cu chipuri străine într-un lacto-bar, am lucrat o lună la Detroit, m-am îndrăgostit de fiica unui senator conservator care avea un Cadillac şi am făcut baie cu ea în lacul Michigan, am mers tot mai departe, am văzut incendii de păduri, baseball, apusuri de soare deasupra Pacificului şi peşti zburători, bani nu aveam aproape deloc, dar fluieram vesel ca un cintezoi, eram atît de departe de Davos, ceva mai aproape de Riverside Drive, New York, şi aş fi putut fi singur pe vremea aceea ca un om pe lună. Toţi îmi spuneau *Hello !*, iar eu le răspundeam *Hello !* Ascultam ultimele posturi de radio după miezul nopţii, doar ca să nu aud liniştea din jur, căci atunci cînd se lăsa liniştea nu mai eram singur, aşa că mai bine îi ascultam pe toţi crainicii de publicitate cu sfaturile lor despre cel mai bun săpun, cea mai bună marcă de whisky, cea mai bună hrană de cîine, iar între timp simfonii sau măcar „Spărgătorul de nuci“ al lui Ceaikovski : numai ca să nu fiu singur. Şi dacă n-a mai fost balerina mea graţioasă, atunci am avut parte de Litle Gray, bestia aceea graţioasă, care sărea mereu pe pervazul ferestrei mele şi totuşi nu avea să-mi spună nimic. Oare n-am scris undeva în maldărul acesta de hîrtie povestea ei ? Într-o seară am luat-o şi am băgat-o în frigider, apoi am încercat să fluier şi mai tîrziu să dorm, dar în zadar, după cîteva ore am scos-o din frigider, ştiind prea bine că moartea ei m-ar tulbura din cale afară, iar după un timp, cînd

i-am văzut ochii oblici puţin deschişi, am fost înduioşat pînă la lacrimi că nu-mi făcuse bucata să moară în frigider ; am îngrijit-o pînă cînd a început din nou să toarcă şi să se frece de picioarele mele, şi eram mulţumit că trăia, chiar dacă avea o mină de învingătoare, deşi nici acum nu avea să-mi spună nimic ; dar cum apoi şi-a luat nasul la purtare profitînd de conştiinţa mea încărcată, am aruncat-o totuşi din nou afară, în nopţile nu prea răcoroase, unde îşi zbîrlea coada şi scuipa spre mine, iar eu am închis fereastra, am închis toate ferestrele, iar ea sărea pe pervaz şi îşi arăta colţii de parcă aş fi omorît-o cu adevărat ; un timp m-am prefăcut că n-o observ, că nu-i aud mieunatul, cu care mă făcea de ruşine la vecini (mai ales la mulatra Florence). Destul ! am zis eu la un moment dat cu voce tare, m-am dus la fereastră, am prins-o de ceafă şi am azvîrlit-o cît mai departe cu putinţă. A căzut bineînţeles în picioare, aşa cum e în firea pisicilor. Spre uimirea mea a şi tăcut şi nici n-a mai sărit pe pervazul ferestrei, deşi eu o aşteptam. M-a lăsat singur, recunosc, dar ştiam în orice clipă că ar fi putut să sară în orice clipă pe pervazul ferestrei mele ; deci nu eram singur.

Oare acum sînt singur ? Mă gîndesc la doamna Julika Stiller-Tschudy la Paris. O văd în taiorul ei negru, care îi vine atît de bine, şi cu pălăriuţa albă pe părul roşcat. Trebuie să fie destul de rece acum la Paris. Avea de gînd să-şi cumpere un pardesiu nou. O şi văd (deşi habar nu am ce se poartă în toamna aceasta) în noul ei pardesiu care îi stă, fireşte, minunat. Poate că într-adevăr mă îndrăgostesc foarte uşor ; dar cum stau aşa în celula mea şi mă gîndesc la doamna Julika Stiller-Tschudy, simt că e totuşi mai mult decît o dragoste trecătoare ; îmi dau seama, după cît sînt de deprimat, că la urma urmelor doamna Julika Stiller-Tschudy reprezintă totuşi unica mea speranţă. Lăsînd la o parte părul ei arămiu, tenul de alabastru, ochii ei verzui sau albăstrui sau poate chiar incolori, dar în orice caz nespus de frumoşi, deci, lăsînd la o parte ceea ce poate să vadă oricine, chiar şi apărătorul meu, şi tot e o femeie grozavă (indiferent ce-ar avea Stiller cel dispărut să-i reproşeze), nu e uşor de iubit, se prea poate, o femeie care n-a fost iubită niciodată şi nici n-a iubit vreodată. De

aceea, zic eu, nu mă tem în nici un fel de cele ce s-au petrecut între ea şi Stiller. Ce mă privesc pe mine toate acestea! N-aş vrea să fiu trufaş şi să spun : O iubesc ! Dar am voie să spun : Aş vrea s-o pot iubi. Şi cu condiţia ca doamna Julika Stiller-Tschudy să nu mă ia drept soţul ei dispărut, îndrăznesc să spun : De ce n-ar fi posibil ? Se va întoarce în cîteva zile, după cum reiese din cele cîteva rînduri pe care mi le-a trimis, în pardesiul ei nou de la Paris. Am să-i mărturisesc că nimic nu e adevărat : Nu sînt capabil să fiu singur, am încercat, dar în zadar. Şi de-a dreptul : că i-am dus dorul. Nu e nici o exagerare în asta. Iar apoi, cît de curînd posibil, am s-o întreb dacă crede că m-ar putea iubi. Zîmbetul ei, uimirea din sprîncenele ei rase şi toate celelalte nu mă vor intimida ; asta e doamna Julika Stiller-Tschudy. La optsprezece ani orfană, pe un sfert unguroaică, pe trei sferturi elveţiană germană, o tuberculoză care s-a dovedit a fi reală, apoi căsnicia cu un fost combatant nevolnic, toate acestea n-au fost prea uşoare, şi lipsa copiilor, şi arta ei, şi cum a ştiut ea să treacă prin toate, compătimindu-se fireşte, şi cu o umbră de răutate graţioasă, dar totdeauna ţinîndu-şi capul sus pe umerii ei înguşti, e totuşi grozavă ; puţină aroganţă (în felul specific femeiesc, anume în dorinţa de-a ierta mereu pe cineva) e lesne de înţeles în asemenea situaţie. La întrebarea mea deschisă, dacă crede că m-ar putea iubi, nu-mi va răspunde cu un feciorelnic „da". Doamna Julika Stiller-Tschudy e totuşi o femeie cu experienţă, iar celula aceasta cu prici nu e locşorul verde de sub crengi înflorite de cais. Sper să nu devin solemn ! Căci în momente solemne devin laş, din motive stilistice dacă nu de altceva ; or anumite lucruri neceremonioase nici nu mai pot fi rostite. În cazul în care doamna Julika Stiller-Tschudy îmi va răspunde însă cu un „nu" ferm, ar trebui să-i vorbesc cam aşa :

„Tu eşti unica mea speranţă, Julika, iar acesta e lucrul cel mai îngrozitor. Ascultă-mă ! Nu trebuie să vorbim despre Jean-Louis Dmitrici, poate că el te iubeşte mult mai mult decît mine, Dmitrici e un om sensibil, te cred pe cuvînt, un suflet credincios, pe jumătate rus şi puţin invalid. Fiindcă nici tu n-ai evoluat prea mult, Julika dragă ; mereu îţi iei cîte un invalid. Şi nu trebuie să ne închipuim că noi doi vom evolua, nici tu şi nici eu. Atît ne-a mai

rămas, zic eu ; fie ne distrugem unul pe celălalt, fie reuşim să ne iubim. Ca să fiu sincer, nu-mi închipui că va fi uşor. Ba, tot mai greu, pe măsură ce anii trec. Nu-i aşa ? Dar nu avem încotro. În orice caz, zic eu, ar trebui să pornim de la ideea că noi doi nu ne-am iubit niciodată. Şi tocmai de aceea, nici nu ne putem despărţi. Aş zice că situaţia e destul de caraghioasă ! Te-ai despărţit de Jean-Louis, spui tu. Din devotament faţă de soţul tău, spui tu. Hai mai bine să nu mai vorbim despre soţul tău cel dispărut ! Dar : te-ai putut despărţi de Monsieur Dmitrici, vezi, noi însă nu putem, nu-i aşa ? Orice pereche, care a fost fericită în felul ei şi şi-a văzut realizate anumite virtualităţi, poate divorţa, e trist, dureros, scandalos, de neînţeles şi aşa mai departe, dar nici unul din ei nu rămîne distrus ; ea rămîne cu cei doi copilaşi, ca s-o răsplătească din plin pentru candoarea ei, iar el va deveni totuşi director-adjunct ; cine ştie care din ei se va recăsători mai repede. Dar noi, Julika, noi ce avem ? Un cîine de care să ne amintim, cam asta ar fi în puţine cuvinte. Ştiu : nu căţelul e de vină că noi doi n-am fost niciodată fericiţi. Dar înţelegi, cred, ce vreau să spun ! N-am isprăvit niciodată unul cu celălalt. Şi de aceea, zic eu, nici n-am putut să ne despărţim. Sărmanul Monsieur Dmitrici ! Ar putea să aibă toate calităţile imaginabile ale unui bărbat şi tot n-ar face faţă vidului care ne uneşte. Or eu ştiu cel mai bine ce-nseamnă asta. Am fost iubit, după cum ştii, şi nu mi-a fost greu s-o iubesc pe femeia aceea, a fost o bucurie. Dar n-a mers ! N-a mers fiindcă eu nu isprăvisem cu tine, cu noi. De altfel, ea a născut acum cîteva zile, dacă nu mă-nşel ţi-am scris despre asta, şi e acum soţia unicului meu prieten. Asta-mi mai lipsea ! Iar eu o iubesc şi acum. Şi de aceea te întreb dacă crezi că m-ai putea iubi, nici pentru tine nu e uşor să mă iubeşti. Uneori, ca să fiu sincer, am senzaţia că aş încerca să umblu pe apă, şi în acelaşi timp ştiu, ştim amîndoi că apa creşte şi creşte ca să ne acopere, şi tot creşte, chiar dacă noi n-am încerca să mergem pe apă. Foarte mult nu mai avem de trăit. Totul, dar absolut tot ce ne-a mai rămas din viaţă depinde de noi, dacă tu şi eu izbutim să depăşim ceea ce-a fost pentru a ne întîlni. Sună cam deprimant ce spun, observ şi eu, dar e tocmai contrariul, e speranţa, ba chiar certitudinea că pentru noi doi mai există

totuşi un prag peste care să păşim în viaţă, tu într-a ta, eu într-a mea, dar nu există decît acest prag, şi nici unul din noi nu poate trece singur peste el, dacă mă-nţelegi, nici tu şi nici eu —"

Astfel am să-i vorbesc doamnei Julika Stiller-Tschudy, cu condiţia ca — măcar ea ! — să nu mă ia drept Stiller cel dispărut ; restul îl las în seama apărătorului meu, să-l rezolve spre satisfacţia sa, fiindcă mie nici nu mi-ar mai păsa.

Cum dezbaterea finală se apropie, apărătorul meu e tot mai grăbit. Îmi comunică : Pledoaria lui (în cazul în care nu mă hotărăsc totuşi să mărturisesc) e gata redactată şi dactilografiată. Apoi : apărătorul meu a primit şi el o vedere de la doamna Julika Stiller-Tschudy (oare tot cu Place de la Concorde ?), prin care îl anunţă că putem s-o aşteptăm mîine sau poimîine.

Mă mulţumesc să dau din cap în chip de răspuns.

Dacă aş putea să mă rog, ar trebui să mă rog să fiu lipsit de orice speranţă de scăpare. Încercări ocazionale de-a mă ruga dau greş tocmai datorită speranţei mele că rugîndu-mă aş putea să mă transform, să scap de neputinţa mea, şi de cum aflu că nu e aşa, pierd orice speranţă că aş fi pe calea cea bună. Vreau să spun că pînă la urmă calea cea bună înseamnă speranţa că aş putea să scap de mine însumi. Speranţa aceasta e închisoarea mea. Ştiu asta, dar ştiinţa nu-mi sfarmă lanţurile, ci îmi dovedeşte doar neputinţa, nimicnicia. Nu sînt îndeajuns de lipsit de nădejde sau, aşa cum ar spune credincioşii, nu sînt îndeajuns de umil. Îi şi aud spunînd : Predă-te şi vei fi liber, închisoarea se va nărui de cum vei fi gata să primeşti a fi un om neînsemnat şi neputincios.

Vor să mă înnebunească, numai ca să mă poată încetăţeni, restabilind ordinea, şi nu se dau de la nimic înapoi. De ieri nu mai am pe nimeni, cu excepţia procurorului meu, care să nu mă fi trădat cu neruşinare. A fost o zi amară. Notez :

1. Dimineaţa.

Spre orele zece sînt chemat la procuror. Se face unsprezece şi eu continui să aştept în anticameră, împreună cu Knobel, care nici el nu are habar de ce se întîmplă. Knobel e îngrijorat, ar putea fi mustrat, de pildă, din pricina *cervelat*-ului pe care mi-l pasa din cînd în cînd, şi sînt tare dezamăgit să-l văd pe bunul Knobel cum reacţionează la gîndul unei mustrări ; se teme pentru postul lui. Bineînţeles că nu spune nimic, dar găseşte de cuviinţă să renunţe la tonul cordial dintre noi doi în timp ce stăm în anticamera aceasta. Knobel citeşte gazeta, ca să dea de înţeles că e un om liber, a arborat o mină morocănoasă, ca şi cum grosolănia ar reprezenta un soi de garanţie că individul nu face sluj în faţa superiorilor. În Germania iau poziţie de drepţi, în Orient îşi freacă mîinile, în Elveţia îşi aprind un *Stumpen* şi înmărmuresc într-o poză cît mai nepoliticoasă, doar avem cu toţii aceleaşi drepturi ! — ca şi cum unui om corect nu i s-ar putea întîmpla nimic în ţara aceasta. Cînd apare apoi o domnişoară drăguţă care ne anunţă : Domnul procuror vă aşteaptă !, Knobel nu se grăbeşte deloc ; domnul procuror e şi el om ca mine, doar plătim toţi impozite la stat ! Cu toate acestea îşi uită ochelarii. Ciudat lucru (oare o fac cu bună ştiinţă ?), dar lasă uşa deschisă ; aud, aşadar, fără să văd pe cineva, următoarea discuţie :

— Pentru asta nu plătesc nici un fel de onorariu !

— De altfel, spune procurorul, nu trebuie să vă supăraţi că în aceste hîrtii se vorbeşte mereu de „regele briantinei". Expresia e pusă mereu, după cum v-aţi putut convinge, între ghilimele. E vorba de o expresie a deţinutului nostru —

— Sînt convins !

— Restul...

— Regele briantinei ! spune vocea indignată. Am să-l dau în judecată pentru calomnie, fie ce-o fi, puteţi să-i spuneţi chiar de azi deţinutului.

Mică pauză.

— Încă o întrebare, domnule director —

— Vă rog, domnule procuror, vă ascult.

— Aveţi vreo legătură cu Jamaica ?
— Cum aşa ?
— Întrebarea nu are nici o legătură cu afacerile dumneavoastră, spune procurorul, vă rog să nu mă înţelegeţi greşit, domnule director. Aş vrea doar să ştiu : Aţi povestit vreodată despre Jamaica în timp ce acel domn Stiller lucra, cum spuneaţi, la capul dumneavoastră de ghips.
— S-ar putea —
— Aha.
— Am o casă în Jamaica —
— Aha.
— De ce ?
Aud cum îşi trag scaunele.
— Încă o dată vă mulţumesc, domnule director, spune procurorul. Sîntem foarte bucuroşi să constatăm că nu aţi fost ucis.
— Ucis ?
— Da, deţinutul nostru susţine sus şi tare v-ar fi ucis cu mîna lui acum cîţiva ani !
— Pe mine ?
— În Jamaica — da.
Acum e rîndul lui Knobel ; e prezentat şi pus să povestească ce i s-a povestit. Se vede că e foarte intimidat. Povestirea sa despre felul în care s-a produs crima e slabă, încîlcită şi lipsită de forţă.
— În junglă ! rîde directorul. Aţi auzit, domnule procuror ? În junglă ! N-am văzut nici o junglă în Jamaica, astea sînt fantasmagorii, domnule procuror, sper să mă credeţi —
— Vă cred.
— Fantasmagorii !
Knobel şi-a pierdut toată siguranţa, pare-se, şi nu îndrăzneşte să descrie cum sîngele directorului aflat în faţa lui se amestecă cu apa mocirloasă şi cafenie în timp ce temuţii *zopilotes* stau şi aşteaptă leşul bine îmbrăcat ; sînt lucruri pe care ar trebui să le spună acum cînd vor să afle şi alte detalii de la el ; Knobel însă întreabă la rîndul lui :
— Dumneavoastră sînteţi domnul director Schmitz ?
— Răspundeţi-mi la întrebare, spune directorul. Cu ce susţine deţinutul că m-ar fi omorît ?

— Cu un cuţit indian.

— Aha.

— Da, spune Knobel, pe care vi l-a împlîntat din faţă în gît şi apoi prin stînga.

— Aşa.

— Sau prin dreapta, spune Knobel, şi e din nou nesigur, nu mai ştiu nici eu.

— Mulţumesc.

Întrevederea cu Knobel a luat sfîrşit.

— Îmi pare rău, spune Knobel, şi în timp ce iese în anticameră, răsucindu-şi şapca în mîini, are urechile roşii ca focul ; nu-mi aruncă nici măcar o privire... Cum vede directorul problema asasinării lui nu mai aflu, deoarece Knobel a închis uşa în mod disciplinat. Convorbirea dinăuntru mai durează încă vreo zece minute. Încerc să citesc ziarul abandonat de gardianul meu, vreo foaie a socialdemocraţilor presupun, cînd domnul apare dintr-o dată în uşă. Spune :

— Sînt mulţumit, domnule procuror, că am putut să vă informez personal asupra situaţiei reale. Nu e vorba de bani, cum vă spuneam, căci eram dispus încă de pe atunci să plătesc jumătate din onorariul stabilit, jumătate din sumă, nici mai mult nici mai puţin, dar în nici un caz nu accept să fiu şantajat, iar dacă domnul Stiller nu a fost mulţumit, mă rog, n-avea decît să mă dea în judecată, dar n-a îndrăznit s-o facă, v-o spun eu. Cică n-au bani de procese ! Aşa zic totdeauna psihopaţii ăştia, iar cînd i-am atras atenţia că există o justiţie, mi-a spus în faţă că sînt un gangster. Vă rog, domnule procuror, nu puteţi admite una ca asta.

Domnul care îşi îmbrăcă apoi în anticameră pardesiul, este o apariţie întru totul onorabilă, o figură oarecare pe care poţi s-o întîlneşti plimbîndu-se pe Bahnhofstrasse. Poartă la gît un şal sobru de mătase. Capul pleşuv şi l-a acoperit cu o pălărie de fetru, şi ea de cea mai bună calitate. În momentul în care mă zăreşte nu-şi scoate pălăria, în schimb îşi duce mîna la gît, ca şi cum şi-ar aranja şalul. Am dat din cap. De ce n-aş fi făcut-o ? Iar el iese aruncîndu-mi cuvintele :

— O să ne vedem la tribunal.

Apoi sînt poftit în biroul procurorului.

— Există o categorie de milionari, spun eu, cărora într-un stat constituţional n-ai cum să le vii de hac, nu-i de mirare, deci, că renasc mereu —

Domnişoara cea drăgălaşă e expediată cu o misiune oarecare, să ducă o scrisoare la hotelul Urban, iar eu mă-ntreb imediat : Oare Julika s-a întors de la Paris ? Procurorul, pe care pînă acum nu l-am văzut decît în chip de musafir aşezat pe priciul meu, mă invită între timp să iau loc.

— Ei bine, zîmbeşte el, dragul meu, —

E întrerupt de telefon. Se roteşte cu receptorul puţin într-o parte, aşa cum se cuvine în cazul unor convorbiri extraprofesionale, ascultă, cu mîna pe legătura de chei, cu privirea îndreptată spre fereastră afară, spune la rîndul lui că n-are să vină la masă, că după-amiază are o cercetare la faţa locului, şi încheie oarecum abrupt, nedorind să răspundă în prezenţa mea la o întrebare care, se vede bine, nu-i este pe plac, ca apoi să se întoarcă, cu un zîmbet stingher, din nou spre mine.

— Sibylle vă transmite salutări.

— Mulţumesc, spun eu, cum se mai simte ?

— Mulţumesc, spune el, e din nou acasă şi se simte bine.

Apoi, după ce ultimul zîmbet i s-a şters de pe chip şi după ce tăcerea a durat destul de mult, o tăcere stînjenită, de parcă atunci ar fi hotărît că eu sînt Stiller cel dispărut şi deci iubitul de odinioară al soţiei sale, care acum e din nou acasă şi se simte bine, şi după ce şi-a băgat legătura de chei la loc în buzunar, urmează o afirmaţie nu prea originală :

— Ce ciudată e şi viaţa.

La care nici eu nu ştiu ce să-i răspund.

— Dacă nu aveţi nimic împotrivă, Stiller, vom lua masa de prînz împreună. Avem timp pînă la ora două şi vă propun, spune el ridicîndu-se în picioare, să mergem undeva la ţară !

2. Prînzul.

Călătorie destul de tăcută prin cîmpii şi păduri. Totul foarte tomnatic. Soarele încălzeşte încă atît cît să poţi sta, cel puţin la prînz, afară. Poposim într-o grădină-restau-

rant cam prea decorată, dar cu o privelişte amplă şi îmbucurătoare : viţă-de-vie deasupra capului, în faţă cîţiva butuci de vie golaşi, iar dincolo de ei, lacul, strălucind în lumina visătoare, totul ca sub un văl de fum albăstrui, chiar şi ogoarele cafenii şi pădurile cu vîlvătaia lor de frunze ce se veştejesc. Ici-colo, mai vezi cîte o scară proptită de un pom, şi cîte un coş dedesubt. Zumzet de viespi, chiar şi pe lîngă paharele noastre cu Campari. Munţii care răsar din aburul tomnatic sînt limpezi ca de sticlă şi mai îndepărtaţi parcă ; zăpada de pe ei străluceşte printre crengile fantomatice ale pomilor golaşi, luminoasă ca un chivot în spatele unui grilaj negru.

— E tare frumos aici ! spun eu. Tare frumos.

— Nu ştiaţi locul ?

Mîncăm excelent.

— Ce bem ? întreabă procurorul şi prietenul meu. Din cîte ştiu, au aici un Maienfelder admirabil.

— Cu plăcere, spun eu, cu cea mai mare plăcere.

Nu pot să nu admir tot mereu peisajul, care aici coboară dulce spre lac, deschizîndu-se depărtărilor. Aburul tomnatic şterge din urîţenia localităţii care nu e nici sat nici oraş ; rămîn doar dealurile pline de pădure, vîlcelele domoale pline de ogoare, pline de mlaştini, un peisaj care mă preocupă tocmai datorită faptului că nu mă surprinde deloc. Îl ştiu. Îl iubesc oare ?

— Am auzit, spune procurorul meu, că prietenii care v-au vizitat deunăzi au fost cam dezamăgiţi. Susţin că nu i-aţi mai iubi.

— Poate că aşa e.

— De ce ?

Dau din umeri. Pentru mine, ei sînt ca şi peisajul acesta care, ca orice peisaj, merită să fie iubit. Probabil că e vina mea... Şi iată că toate sînt ca atunci, viespile din sticlă, umbrele pe pietriş, tăcerea de aur a vremelniciei, e ca un vis, găinile care cotcodăcesc pe pajişte, puzderia de pere maronii, prea coapte, care s-au rostogolit pe drum, crizantemele care atîrnă peste un gard de fier, scîntei ale unui foc sîngeriu împrăştiindu-se primprejur, aerul albăstrui de sub copaci ; e ca şi cum ţi-ai lua rămas-bun de la tine însuţi ; susurul unui plop, luciul metalic al fructelor căzute, fumul de pe cîmpiile unde au dat foc miriştei, iar în

spatele unui gard din ramuri de vie luceşte mocnit lacul ; soarele rugineşte deja în aburul după-amiezii, iar apoi drumul de întoarcere, fără palton, cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor, frunzişul umed care nu mai vrea să foşnească, gospodăriile cu cîte un teasc, butoaiele umede în asfinţit, felinarele roşii de pe un debarcader în ceaţă... Aşa e toamna aici, dar mai văd şi primăvara. Văd o pereche destul de tînără : umblă peste cîmpuri, iar cîmpurile, îmbibate de zăpada topită, clefăie sub paşii lor, moi, întunecate ca un burete ud, deasupra lor bate föhn-ul, iar soarele încălzeşte, cei doi se lasă pur şi simplu duşi de configuraţia ispititoare a terenului, păstrînd mereu o distanţă camaraderească, pretutindeni miroase gunoiul împrăştiat peste cîmpuri, ţîşnesc gîlgîind izvoare, se strecoară prin iarba de pe povîrnişuri, iar printre trunchiurile pădurilor golaşe e numai cer de primăvară ; doi cai viguroşi, din care ies aburi, trag plugul peste dealurile domoale, brazde de pămînt negru se despică înspre lumină. Ciudată revedere după atîţia ani ! Cei doi vorbesc despre vîrste, aşa tineri cum sînt, căci ştiu şi ei : la orice vîrstă, în afara copilăriei, timpul îţi inspiră şi puţină teamă, şi cu toate acestea, orice vîrstă ar fi frumoasă dacă am încerca să nu negăm şi să ne amăgim cît mai puţin în privinţa celor de care avem parte, căci nici moartea, de care vom avea o dată parte, nu poate fi negată, amînată sau amăgită. Cîte nu povesteşte tînărul despre cele două stări ale vieţii sale, despre muncă şi căinţă, cum le numeşte el, iar munca înseamnă bucurie, febra emoţiei, cînd nu poţi să dormi de fericire, un chiot peste ceasuri şi zile, cînd ai vrea să fugi de tine însuţi, asta e munca, exuberanţa care-i atrage pe oameni, care nu obligă pe nimeni, nu leagă şi nu cere, nu socoteşte şi nu se zgîrceşte, gest de înger care nu are mîini spre a lua, aceasta e fericirea, munca revărsată din preaplinul unei inimi grandomane, cînd totul e uşor, tot ce e legat de oameni, un supliment, o irosire veselă din prinosul bucuriilor ; mai tîrziu se vede fireşte că mai mult de atît nici nu e cu putinţă între oameni, ba devine de neatins din clipa în care această stare se transformă în scop, în necesitate şi principală îndeletnicire. Şi apoi, de fiecare dată, tristeţea care te cotropeşte pe neaşteptate, nu din cauza unor oameni care pleacă, dimpotrivă ; oamenii pleacă

fiindcă vine tristeţea, o simt cu săptămîni înainte, cum simt cîinii cutremurele care dărîmă ceea ce a fost construit, cenuşă peste toate, tristeţe peste toate, ca nişte păsări negre fîlfîind deasupra lăcaşurilor fumegînde ale trecutelor bucurii, umbre ale spaimei, aceasta e căinţa, reverberaţia îndoielii, groaza solitudinii sterpe. Cît de mult îi place să vorbească tînărului bărbat, şi cît de mult îi place tinerei femei să-l asculte ! Norii se topesc în soare, argintii pe la margini, şi cîte o pădurice se iveşte singuratică din luciul metalic. Cei doi hoinăresc printre smîrcuri, iar la un moment dat, sărind peste un şanţ, pantoful ei rămîne înfipt în pămîntul mocirlos ; se ţine în cumpănă tînăra femeie, cu piciorul gol ridicat în aer, încît tînărul trebuie s-o prindă în braţe. Se sărută pentru prima oară. În spatele păduricilor, locuri de răcoare, zăpadă adunată în vîlcelele umbrite printre păşunile roşietice. La ieşirea dintr-o pădurice, se opresc locului, îmbrăţişaţi ; în faţa lor se aşterne din nou lacul ca o seceră lucitoare, iar deasupra Alpilor s-au tălăzuit tăcuţi norii, strălucire înspumată. Se opresc la un han de ţară. Îi serveşte o codană. Aşezaţi în spatele unui şir de ferestre joase, pline de scăriţe şi de plante căţărătoare, şi de soare ce cade oblic în liniştea încăperii lambrisate, oglindindu-se în farfuriile lor goale, simt cît de departe au mers şi savurează gustarea meritată din plin, slănină cu pîine, pîine de casă care se rupe în bucăţi umede şi gustoase. O muscă bîzîie la geam. Nori de fericire, în cumpăna tristeţii, cuprind şi poartă ceasul, ciudată asociere, neaşteptată comuniune, destin ce vă pîndea în această încăpere ţărănească, sentimentul de-a vă fi întîlnit. Încă nu vă întrebaţi ce-o să fie mai departe, există doar sentimentul deplin că viaţa îţi oferă sumedenie de posibilităţi !... Aşa e primăvara aici, iar vara găinile cotcodăcesc pe sub mesele de lemn, viţa de deasupra capului e verde şi deasă, cerul alburiu, lacul de plumb, mat, la marginea pădurii zumzet de albine, deasupra ierburilor nemişcate ale pajiştilor înalte văzduhul vibrînd, plin de fluturii ce-l brăzdează, munţii ce se pierd în strălucirea soarelui, iar acum (abia am apucat să-mi golesc paharul) e din nou toamnă ; şi din nou toate acestea ; coşuri pline de frunziş, umezeala ceţurilor şi dintr-o dată amiază, o amiază ca acum, aurie, iar timpul îmbrăţişează cu un gest

nevăzut colinele ; merele cad grele la pămînt. Dacă umbli acum prin păduri miroase a ciuperci. Aici miroase a must. Viespile forfotesc în jurul dulceții fermentației, viespi și iar viespi, iar din fructele coapte — ce scurt le e răgazul — ne mai rîde o dată soarele verii, dulceața zilelor din amintire, stăm în grădină, pielea noastră simte răcoarea umbrei, iar grădinile se deschid, parcă uimite, golașe dar vesele, depărtarea albastră umple vîrfurile copacilor, și din nou vîlvătaia frunzișului cățărat pe ziduri, jarul veștejirii. Că anii trec și se întîmplă atîtea, cine mai observă ! Totuna e, spații ale vieții, nimic nu se întoarce, totul se repetă, viața noastră suspendată undeva deasupra noastră asemenea unei clipe, iar la un moment dat nu mai socotești nici toamnele, tot ceea ce a fost trăiește asemenea liniștii de deasupra dealurilor în pîrg, pe butucul propriei vieți atîrnă strugurii despărțirii. Te du mai departe ! În asemenea zile lacul te mai îmbie o dată ; îți simți pielea în timp ce înoți, căldura propriului sînge, înoți ca în sticlă, înoți pe deasupra răcelii din adîncuri, iar la mal se adună cioburile valurilor strălucitoare, afară plutește o velă prin fața norilor argintii, fluture pe seninul împăienjenit, pînze pline de blîndețea sclipitoare a soarelui deasupra țărmurilor pierdute în abur. Timp de cîteva clipe, timpul s-a oprit în loc, amețit de fericire ; Dumnezeu se privește pe sine însuși și lumea toată își ține respirația, înainte de-a se lăsa cenușa înserării.

La un moment dat procurorul meu spune :

— Aici jos e Herrliberg, dacă nu știați, iar ceea ce se vede mai încolo este Thalwil.

Apoi vine ospătărița să ne ia farfuriile, se interesează dacă ne-a plăcut, iar după ce ne aduce și cutia cu trabucuri sîntem din nou singuri. Am știut bineînțeles dinainte că procurorul și prietenul meu are ceva pe inimă. Oare eu l-am împiedicat să înceapă ? Ne-am aprins de-acum trabucurile, momentul e prilenic. Paharele sînt goale, cafeaua încă nu ne-a fost adusă, viespile au dispărut, iar cine știe ce bisericuță de țară bate ora unu.

— Mă bucur, spune el, mă bucur din toată inima că în sfîrșit ne cunoaștem. Dar nu despre asta aș vrea să discutăm acum ! La ora două trebuie să fim înapoi în oraș, pentru o înfățișare, vă rog acum să nu vă speriați, o înfățișare

la atelierul dumneavoastră. Vă înţeleg, adaugă el imediat, dacă acum vă uitaţi la mine ca la un zbir, un făţarnic care umblă cu vorbe frumoase, în timp ce la spate ţine cătuşele, înţeleg că vă e teamă de atelierul acela prăfuit, în general vă înţeleg poate mai bine decît vă închipuiţi dumneavoastră, dragul meu.

Întrebarea mea în legătură cu scopul unei astfel de înfăţişări rămîne fără răspuns.

— Dacă îmi permiteţi, spune el, aş vrea să vă dau un sfat.

Între timp i s-a stins trabucul.

— Vedeţi, spune el în sfîrşit, după ce şi-a aprins a doua oară trabucul, nu stau acum de vorbă cu dumneavoastră fiindcă m-a rugat Sibylle. Sibylle ar vrea să vă scutească de o serie de supărări inutile, şi cred că are dreptate : tribunalul n-are să vă înţeleagă în nici un fel, Stiller. Tribunalul are să vă trateze ca pe un simplu escroc, a cărui lucrătură a fost dată în vileag, ca pe un personaj ridicol, tribunalul e obişnuit cu tot soiul de escrocherii, după cum vă puteţi închipui, dar numai cu escrocherii de pe urma cărora există un profit, o avere sau un titlu, pe scurt, veţi fi condamnat să plătiţi cine ştie ce amenzi, nu ştiu, sau veţi fi scutit de aceste amenzi, dar nu de dispreţul plin de compasiune, de umerii ridicaţi şi ochii holbaţi ai unor indivizi incapabili să vă înţeleagă. La ce bun să suportaţi toate acestea ?

— Şi care e sfatul dumneavoastră ? întreb eu.

— Stiller, zîmbeşte el, vă spun cu toată prietenia : ce rost are ca vinerea viitoare să fim nevoiţi să vă condamnăm în mod public de-a fi dumneavoastră înşivă ; scutiţi-ne pe noi, dar mai ales pe dumneavoastră, de toată această corvoadă. Cu o sentinţă judecătorească o să vă fie şi mai greu să purtaţi numele celui dispărut, şi dumneavoastră sînteţi cel dispărut, măcar în ceea ce priveşte persoana exterioară, despre acest lucru cred că nu mai are nici un sens să discutăm. Recunoaşteţi de bunăvoie! Acesta e sfatul meu, Stiller, un sfat pe care vi-l dau cu toată prietenia ce v-o port.

Apoi a sosit cafeaua.

— Domnişoară, spune procurorul, vă rog să ne faceţi nota.

— Împreună ?
— Da, spune procurorul, vă rog.
Apoi răspunsul meu :
— Nu pot să recunosc ceea ce nu este adevărat.
Ospătărița însă, înțelegînd greșit tăcerea noastră, nu pleacă imediat, rămîne locului pălăvrăgind despre vreme, iar apoi despre cîine, în timp ce noi ne sorbim fără un cuvînt cafeaua prea fierbinte ; abia cînd procurorul îi mai cere o dată nota, ne lasă și domnișoara în pace.
— Nu puteți recunoaște, repetă procurorul, ceea ce nu este adevărat —
— Nu, spun eu.
— Și de ce n-ar fi adevărat ?
— Domnule procuror, spun eu —
— Nu-mi mai tot spuneți procuror ! îmi taie el vorba și-așa destul de împiedicată : Mi-ar face plăcere dacă ați putea să mă considerați prietenul dumneavoastră. Spuneți-mi Rolf !
— Mulțumesc, spun eu.
— Presupun, zîmbește el, că la vremea respectivă nu mi-ați spus altfel —
Acum s-a stins și trabucul meu.
— Sînt fericit, spun eu după ce mi-am aprins trabucul a doua oară, că îmi oferiți prietenia dumneavoastră. Aici n-am prieteni. Dacă însă, într-adevăr, nu vreți să fiți procurorul meu, și vă cred din toată inima — Rolf... atunci, vedeți dumneavoastră, trebuie să vă cer ceea ce poți să ceri unui prieten : anume să-mi dați crezare. Să credeți ceea ce nu pot să explic, darmite să dovedesc. Numai asta contează acum. Dacă sînteți prietenul meu, atunci trebuie să acceptați și îngerul meu.
— Ce vreți să spuneți ?
— Trebuie să credeți că eu nu sînt omul drept care sînt luat și drept care mă luați și dumneavoastră în calitate de procuror — Eu nu sînt Stiller, spun eu dumnezeu știe a cîta oară, dar prima oară cu speranța că aș putea fi auzit, nu sînt, vorbesc serios, și nu pot să fac o mărturisire pe care îngerul meu mi-a interzis-o.
N-ar mai fi trebuit să spun și asta.
— Înger ? întreabă el. Ce vreți să spuneți ?

Tac. Apoi soseşte nota de plată pe care procurorul o achită, şi cum domnişoara noastră iar nu vrea să plece, plecăm noi. Paşii noştri scrîşnesc pe pietriş. Din maşină, înainte ca procurorul să pornească motorul, ne mai aruncăm o dată ochii peste ţinutul scăldat de soarele amiezii, peste ogoarele cafenii cu ciori, peste viţă şi păduri, peste locul tomnatic, şi-mi dau atunci seama că procurorul şi prietenul aşteaptă încă un răspuns de la mine. Cînd porneşte motorul, spun şi eu :

— Despre asta nu se poate vorbi.

— Despre înger, vreţi să spuneţi ?

— Da, spun eu, de cum încerc să-l descriu mă părăseşte, iar atunci nu-l mai văd nici eu. E destul de ciudat : cu cît mi-l pot închipui mai clar, cu cît mă apropii mai mult de momentul cînd aş putea să-l descriu, cu atît mai puţin cred în el şi în tot ceea ce am trăit.

Mergem cu maşina de-a lungul lacului, îndreptîndu-ne spre oraş.

3. După-amiaza.

Pe la două şi un sfert, deci cu întîrziere, fiindcă în oraşul vechi abia am putut găsi loc de parcare, ajungem şi noi în faţa „casei“, care nu se deosebeşte de celelalte case ale străzii decît prin faptul că în faţa ei s-a postat Knobel, gardianul meu, îmbrăcat acum în civil. Am sosit primii. Knobel se adresează numai procurorului : Cheile sînt la mine ! Pe un gang întunecat şi cam îmbîcsit se află nişte biciclete, un străvechi cărucior de copil, o pubelă de gunoi. Knobel nu scoate cheile din buzunar, ci dintr-o cutie poştală de tablă ruginită, care pe vremuri trebuie să fi fost galbenă, şi pe care citesc numele : A. Stiller. Nici o indicaţie despre profesiune. Dintr-o curte dosnică răzbate zgomot de tinichigerie, sau poate de lăcătuşerie ; văd pavajul cu pietre de rîu, năpădit de muşchi, şi ramurile golaşe ale unui arţar, care nu are probabil soare decît vara, la ora amiezii, apoi o fîntînă micuţă, fără apă, şi ea invadată de muşchi, locul are ceva idilic, trebuie să recunosc. Apoi : grămezi de ţevi, mai lungi şi mai scurte, de una din ele atîrnă steguleţul roşu folosit la transportul cu autocamionul. Intervine însă Rolf, prietenul meu, care se află, pare-se, prima oară în această casă :

— Cred că ar fi mai bine să urcăm — !

Cum nici prin gînd nu-mi trece să preiau conducerea, o face Knobel care arată spre unica scară existentă, din lemn de nuc vechi şi tocit, o scară de patricieni, lată şi deloc abruptă, însoţită de un parapet plin de volute mîncate de carii. La etajul patru, unde miroase a varză acră, scara se opreşte, Knobel însă îl informează pe domnul procuror că vom urca mai sus, deschide o trapă şi ne pofteşte pe o scară îngustă, dintr-o dată foarte abruptă, din scîndură de brad. Mă aflu tot timpul la mijloc, din întîmplare sau cu intenţie. Gravitatea lui Knobel, care începînd de azi dimineaţă mă ignoră, e caraghioasă, dar nici prietenul şi procurorul meu nu e mai vorbăreţ, de parcă ne-am apropia de locul unei vărsări de sînge, cu un număr neştiut de morţi.

— Da, spune el o dată ajunşi sus, pe jumătate spre mine, pe jumătate spre Knobel, să sperăm că ceilalţi vor sosi cît mai curînd...

Aici sus sînt trei uşi, prima are un lacăt, a doua, un semn glumeţ indicînd toaleta, iar cea de-a treia dă spre atelierul celui dispărut. Knobel descuie şi o ia înainte, ca un paznic aflat la datorie, în timp ce procurorul îmi spune : După dumneavoastră ! Ca să nu dau cumva impresia că m-aş simţi aici acasă, accept imediat invitaţia, simt de altfel că Rolf, prietenul meu, e în această clipă mult mai stînjenit şi mai nervos decît l-am văzut vreodată. De cum am intrat în atelier, mă întreabă :

— Unde e un cuier ?

Knobel îi arată un cui bătut în uşa albastră.

— Da, spune procurorul, începînd să-şi frece mîinile, cel mai bine ar fi să deschidem un geam, Knobel, fiindcă aerul de aici e insuportabil.

Mi-e milă de prietenul meu, ştiu doar că atelierul acesta a căpătat într-o anumită epocă din viaţa sa o oarecare însemnătate, o însemnătate nejustificată, după cum ştie şi el astăzi prea bine ; dar tocmai în aceasta constă infamia unei astfel de înfăţişări, că îţi evocă momente pe care le-ai depăşit de mult cu atîta intensitate încît cel aflat în cauză nu mai are nici o putere. Din fericire, nu mai apuc să spun vreo prostie de prietenească încurajare, fiindcă în această clipă, spre bucuria amîndurora, se aude

soneria. Knobel caută butonul care comandă deschiderea uşii de jos şi îl găseşte. Nu ştiu nici acum cine urmează să sosească la această înfăţişare idioată, apărătorul meu, desigur, poate că şi Julika, îmi zic eu, şi de altfel nu-mi scot paltonul ; n-am pierdut nimic aici. Se pare că bunul Knobel n-a apăsat cum trebuie, fiindcă sună din nou.

— De ce nu apăsaţi ? intervine procurorul.

— Apăs, spune Knobel, asta fac.

Între timp mă uit puţin în jur, cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor, cu paltonul pe umeri, fără să-mi scot şapca, căci la urma-urmei asta nu e o locuinţă. Multă artă în jur. Dacă faci abstracţie de stratul gros de praf de pe orice pervaz, orice şpaclu, orice soclu, orice şevalet, orice mobilă, că măcar din această cauză şi nu-ţi vine să atingi nimic, este un atelier aşa cum mi l-am imaginat din descrierile doamnei Sibylle, puţin cam amestecat, locuinţă şi atelier, proletar şi romantic ; un burlan de sobă care traversează încăperea cu toată grandilocvenţa necesară unei demonstraţii îndreptate împotriva convenţiei este tocmai burlanul pe care îl găseşti în orice atelier parizian, rechizită convenţională a unei anumite categorii de boemi. Dar nu asta contează ! Altfel încăperea e spaţioasă, îmbietoare, o suprafaţă acoperită cu scînduri înguste de brad, care scîrţîie uşor cînd păşim pe ele, şi cu multă lumină într-o zi însorită de toamnă ca aceasta. Într-o nişă de sub acoperişul înclinat se află, aşa cum îşi aminteşte doamna Sibylle, un aragaz vechi, email străbătut de cicatrici ruginite, apoi o chiuvetă de ciment, un bufet strîmb, cu ceva vase în el, iar deasupra, un rînd de paradă veselă cu farfurii furate, purtînd diferite inscripţii : Hotel des Alpes, Bodega Granada, Kronenhalle Zürich şi aşa mai departe. Furtunul din prelungirea robinetului, odinioară roşu, transformat într-o mumie de cauciuc mucegăit şi cenuşiu, stă şi acum prins cu sfoară ; picură, şi mă întreb dacă de şase ani de zile e tot aşa, apă ce picură neîncetat ca în peştera din Carlsbad. De un cui atîrnă un prosop, pătat de putregai negru, şi peste tot pînze de păianjen, fireşte, de pildă, peste telefonul care stă lîngă divan şi nici nu mai sună probabil, tăcînd sub povara notelor neachitate. Divanul e lat, *grand lit,* şi plin de praf, încît nimeni nu se aşează pe el, dar în acest

fel capătă o importanță deosebită, ca și cum ar fi o piesă de muzeu, pe care e interzis s-o atingi, de pildă patul regelui Filip de la Escorial. Și procurorul își ține mîinile în buzunare, ca nu cumva să atingă ceva. Se uită la rafturile de cărți. Nu poate fi numită o bibliotecă grămada de cărți pe care cel dispărut le-a lăsat în urma sa ; lîngă un volum de Platon și ceva de Hegel stau nume pe care azi nu le mai știu nici anticarii ; apoi Brecht lîngă Hamsun, Gorki, Nietzsche, foarte multe volumașe din colecția Reclam, chiar și cu librete de operă, baronul Keyserling e și el prezent, ce-i drept, purtînd ștampila neagră a unei biblioteci publice, apoi albume, mai ales de artă modernă, o antologie de lirică elvețiană, *Mein Kampf* lîngă André Gide, sprijinit de cealaltă parte de o cărțulie despre Războiul civil din Spania, o sumedenie de volumașe din colecția Insel, nici o ediție completă, cîte ceva din Goethe, *Divanul occidental-oriental*, *Faust* și *Convorbirile cu Eckermann*, apoi *Don Quijote de la Mancha*, *Muntele vrăjit*, și nici o altă carte a lui Thomas Mann, *Iliada*, *Divina Comedie*, Erich Kästner, *Călătoria lui Mozart la Praga*, dar și poeziile lui Mörike, *Till Ulenspiegel*, apoi Marcel Proust dar nici *Căutarea* lui nu e completă, *Ultimele zile ale lui Hutten*, numai jurnalele și scrisorile lui Gottfried Keller, o carte de C.G. Jung, *Păianjenul negru*, ceva de Arp și dintr-o dată *Jocul morții* de Strindberg, de asemenea ceva Hesse din tinerețe, Cehov, Pirandello, toate în traducere germană, de Lawrence mica nuvelă despre Mexic, *Fiica geambașului*, destul de multe de un elvețian, pe nume Albin Zollinger, de Dostoievski doar *Însemnările din Casa morților*, primele poezii ale lui García Lorca, în spaniolă, proză scurtă de Claudel, *Capitalul* alături de Hölderlin, cîteva romane polițiste, Lichtenberg, Tagore, Ringelnatz, Schopenhauer, și el cu ștampila neagră a bibliotecii publice, Hemingway (Luptele cu tauri) stă lîngă Trakl, apoi vrafuri de reviste cu hîrtia coaptă, un dicționar spaniol-german cu coperțile uzate, *Manifestul Partidului Comunist*, o carte despre Gandhi și așa mai departe ! În orice caz ar fi greu să întocmești după ele identichit spiritual, mai ales că nimeni nu poate ști cît a citit din ele cel dispărut, cît a înțeles sau n-a înțeles din cele citite, și cît a înțeles greșit, lucru care avea să se răzbune tot asu-

pra lui ; de altfel procurorul şi prietenul meu ia tocmai aerul omului care n-a găsit ceea ce căuta ; timp de o clipă, văzîndu-l cum scoate un volum tipărit pe hîrtie pelur cu cotor de piele purpurie, îmi zic : Poate îşi caută cărţile din propria bibliotecă. El însă pune volumul la loc în raft şi începe să răsfoiască *Anna Karenina*... În rest nu există în tot atelierul decît o masă, o tăblie lungă şi lată din scînduri obişnuite aşezată, aşa cum se cuvine, pe nişte capre murdare de ipsos, avînd de altfel imprimate pe ele numele unui ipsosar. O zînă bună pare să fi făcut ordine, toate scrumierele sînt golite, de asemenea găleata de gunoi din nişa de sub acoperiş. Pe pereţi se află, aşa cum îmi descria şi doamna Sibylle, două banderile decolorate, o mască africană de origine îndoielnică, tot felul de fotografii spălăcite, o bucată frumoasă dintr-un topor celtic, un afiş după Toulouse Lautrec, şi acesta complet decolorat. La un moment dat procurorul spune :

— Ce-o fi cu ceilalţi ?

— Nu ştiu, spune Knobel. Doar le-am deschis.

Nu mă amestec defel în acţiunea aceasta a lor de cercetare la faţa locului, care nu pare să se desfăşoare tocmai cum trebuie ; mă aflu aici în calitate de deţinut şi privesc pe fereastră afară în timp ce ei discută.

— Ce ziceţi, oare... ?

— Cum aşa ? spune Knobel. Doamna cunoaşte în orice caz locul, doar ea mi l-a arătat.

Aşadar, ştiu acum la cine să mă aştept. Îmi aprind o ţigară şi nu-mi vine parcă să cred că Julika, în cazul în care m-ar iubi, ar fi dispusă să participe la o asemenea farsă. Sînt curios, desigur, dar încrezător şi, în fond, chiar sigur de victorie ; în cele din urmă totul va depinde de Julika, numai de Julika... Iar în ceea ce mă priveşte pe mine în toată mascarada aceasta, nu cred să existe loc în care să mă simt mai străin ca aici. Cîteva lucrări în lut, pe care cel dispărut le-a abandonat la vremea respectivă, au fost învelite în pînză de sac maroniu, pentru ca lutul să nu se usuce ; dar cum pînza n-a mai fost udată de ani de zile, e de aşteptat ca totul să fie atît de uscat, încît doar învelişul acesta maroniu să-l mai ţină laolaltă. Ca o culminare a acestei înfăţişări la faţa locului n-ar trebui

decît să scoată pînzele şi totul s-ar preface în pulbere, asemenea unei mumii. Prietenul şi procurorul meu are şi el aceeaşi impresie ; lucrările îl amintesc de mumiile care nu degeaba stau sub sticlă la muzeul de artă. Contemplă îndelung capul de ghips al directorului, pe care îl văzuse în natură în aceeaşi dimineaţă ; se abţine însă de la orice comentariu. Cîteva lucrări au fost turnate şi în bronz, mie însă ideea nu mi se pare tocmai fericită ; bronzul care, orice s-ar spune, este totuşi un metal de-o anumită trăinicie, le lipseşte de fericita aparenţă a lucrului schiţat, care de altminteri le salvează, trezindu-ţi speranţele, or ceea ce rămîne în bronz nu e de ajuns ca mărturie a creaţiei unui artist matur. Nu-i de mirare deci că Stiller a plecat (la un moment dat trebuie să le fi văzut şi el !). E de ajuns să arunci o singură privire în jur prin atelierul prăfuit : Cîtă muncă, ah, cîtă îndîrjire, cîtă hărnicie şi sudoare, şi cu toate acestea nu destul ca să-ţi vină să-ţi scoţi măcar şapca în faţa celor văzute. Au un aer melancolic, nimic altceva — aşa că sînt bucuros cînd se aude din nou soneria. Procurorul se enervează : Knobel să facă bine să coboare şi să deschidă domnilor care, după cum se vede, n-au reuşit totuşi să intre. Paznicul meu, pe bună dreptate jignit, căci apăsase cu toată puterea pe buton, se duce la uşă şi dă peste un bătrîn comis-voiajor, care între timp trecuse desigur şi pe la celelalte etaje, iar acum se oprise în sfîrşit în faţa atelierului nostru cu un geamantănaş deschis pe braţul care-i tremură. La orice ne-am fi aşteptat, numai la asta nu, dar nici comis-voiajorul n-a fost mai puţin surprins. Nu ! spune Knobel nervos, pe acelaşi ton cu care i se vorbise lui mai devreme : N-avem nevoie de nimic ! Comis-voiajorul nu are habar, fireşte, că nici unul din noi nu locuieşte în această mansardă, că de şase ani aici nu se mai trăieşte, şi insistă să ne arate măcar marfa pe care o are de vînzare, fel de fel de lucruri folositoare, iar Knobel nu îndrăzneşte să-l contrazică. Avînd în faţă trei domni, recomandă în primul rînd lame de ras, săpun de ras, creion hemostatic şi altele. Knobel se grăbeşte să-l oprească pentru ca domnul procuror să nu se enerveze din nou ; pe de altă parte însă nici comis-voiajorul nu poate să înţeleagă că trăim aici fără periuţă de dinţi — trei

oameni care nu au nici măcar o singură periuţă de dinţi — fără plasă de muşte, fără hîrtie igienică şi fără cremă de ghete, fără toate acestea, dar mai ales fără lame de ras. Knobel nu izbuteşte să se descotorosească de bătrînel. Îndoindu-se parcă de bărbăţia noastră, comis-voiajorul împachetează totul la loc, ca să încerce apoi cu perii de sîrmă, ace de cusut, jartiere şi ulei fin de baie, iar în cele din urmă, chiar şi cu agrafe, un articol care se pierde tot mereu, pe care trebuie să ţi-l procuri tot mereu. Knobel spune doar : Vă rog să încetaţi, vă rog să încetaţi ! fără succes însă. În cele din urmă intervine procurorul meu, cumpără cu mărinimie ceva, lame de pildă, şi sîntem din nou singuri, şi tot fără ceilalţi domni convocaţi la înfăţişare, care n-au sunat deci jos la uşă nici pînă acum (şi e deja trei fără un sfert).

— La trei jumătate am o şedinţă, spune Rolf şi adaugă sărind de la una la alta : Frumos atelier, nu ?

Încuviinţez din cap.

— Şi cu lumină bună.

Apoi însă intervine Knobel, care din dorinţa de-a se face util (măcar acum) sau poate ca să-şi dea importanţă, ne conduce prin atelier, adresîndu-se, fireşte, procurorului :

— Şi aici e uşa spre acoperiş.

Cum noi nu simţim cîtuşi de puţin nevoia să ieşim pe acoperiş :

— Iar aici mai sînt nişte scrisori, domnule procuror, care au sosit de sîmbăta trecută încoace.

— Scrisori ?

— Tipărituri, spune Knobel şi citeşte : Asigurări pentru bătrîneţe şi invaliditate, dar domnul dr. Bohnenblust a întocmit deja lista cu toate chitanţele neplătite. Şi mai e scrisoarea asta, adresată domnului Stiller personal —

. Cum mie nici prin gînd nu-mi trece să citesc scrisori adresate domnului Stiller cel dispărut, prietenul şi procurorul meu îşi permite să deschidă plicul. Judecînd după mina lui, scrisoarea nu prezintă interes. Nu poate s-o arunce însă la coş, de dragul ordinii.

— Un patriot anonim, care vă înjură, spune el. Vi se ia în nume de rău faptul că respingeţi posibilitatea de-a fi elveţian, cînd aceasta e suprema fericire, în faţa căreia trebuie să capitulaţi necondiţionat.

Mai tîrziu, cum cei aşteptaţi tot nu sună, ieşim totuşi pe acoperiş care, judecînd după descrierile doamnei Sibylle, a rămas şi el neschimbat. Cioburi de ţigle, sparte odinioară de o grindină, răspîndite peste tot îţi arată că nu trece nimeni pe acolo. Buruienile sînt poate mai înalte ca altădată ; cîteva ierburi îngălbenite se clatină bătute de vînt. Nici prietenul meu procurorul nu pare să se fi aşteptat la altceva, examinează scheletul putred al unui şezlong, care zace de ani de zile în acelaşi colţ, şi nu prea ştim ce să spunem, Rolf şi cu mine, în timp ce pe acoperişul de alături cineva bate de zor o saltea. Realizez cît de mult îl costă toate aceste mărunţişuri pe Rolf, noul meu prieten, şi presupun că priveliştea frumoasă, deasupra acoperişurilor cu lucarne, coşuri şi ziduri antifoc, o privelişte care cuprinde chiar şi un colţ de lac, sclipind în lumina împăienjenită de toamnă, cînd un vaporaş oarecare lasă în urmă trena sa de valuri, o privelişte într-adevăr îmbucurătoare, nu reuşeşte defel să-i capteze atenţia. Fumează destul de precipitat. Ce căutam noi aici unde erau totuşi atîtea lucruri care să-l tulbure, fel de fel de nimicuri, care în sine nu înseamnă nimic, dar care pentru el, soţul lui Sibylle, devin supărător de importante, fie că e vorba de această saltea, scuturată sub ochii noştri, de jartierele pe care ni le oferea comis-voiajorul, de uleiul fin pentru baie sau de agrafele care se pierd tot mereu şi de care ai tot mereu nevoie ; la ce bun, îmi zic eu, să mai contemple un loc de care soţia sa şi el s-au desprins de mult lăuntric ? Se vede pe buzele lui, îl costă mai mult decît şi-ar fi închipuit, şi în mod inutil. Nu ştiu la ce se gîndeşte în cele două, trei minute în timp ce-şi fumează ţigara, trăgînd din ea pînă la filtru ; dar orice ar fi, e absurd, fireşte, aici există, vezi bine, şi examene false, cum ar fi acesta de pildă ; scheletul putrezit al unui şezlong în care nevasta lui n-a şezut probabil niciodată, căci pînza lipsea şi acum şapte ani, e dintr-o dată de ajuns pentru a te îndoi de iubirea dovedită ani de zile, pentru a-ţi demonstra într-un minut că în cei şase sau şapte ani

trecuţi n-ai evoluat deloc şi pentru a declanşa o serie de imagini de o precizie chinuitoare, imagini ale unor lucruri trecute care, fie că sînt adevărate sau nu, nu fac decît să-ţi dea o senzaţie de greaţă. Dacă nu cumva prietenul meu se aştepta să suporte fără chin caznele la care era supus în acest loc mort. Şi totuşi e o prostie ! La urma urmei, obiectul acesta de aici, putred sau nu, n-are nimic de-a face cu Sibylle a lui cea vie, cu el şi cu ea ! Există însă un sentiment de greaţă care nu poate să înceteze nicicînd, o greaţă, ca să zic aşa, în chip de pedeapsă pentru plăsmuiri care nu ne mai privesc ; aşa cred. De ce se mai supune unor astfel de cazne ! Doar poţi să-ţi stăpîneşti gelozia, din proprie convingere şi cu ajutorul partenerului, s-o stăpîneşti pe de-a întregul, aşa cum izbutise şi el ; dar e o prostie să-ţi închipui că eşti obligat să înghiţi fără crîcniri şi ultimele rămăşiţe. Zîmbeşte încordat. Oare să nu fi ghicit, tocmai el, prietenul şi procurorul meu, care îi va fi însoţit pe atîţia alţii la locul crimei, oare să nu fi ştiut că în lucrurile moarte zace ceva diabolic ? Nu ştiu, fireşte, ce-aş putea să-i spun pe acest acoperiş. E o înjosire inutilă şi înţeleg acum de fapt pentru prima oară reacţiile false pe care poţi să le obţii cu ocazia unei astfel de cercetări, cînd individul se vede confruntat cu lucruri moarte, ca şi cum ar exista un adevăr dincolo de timp... Cum el continuă să tacă, îl întreb pe neaşteptate :

— Cîţi ani are de fapt acum nevasta dumneavoastră ?

— Sibylle — ?

— Hannes intră curînd la gimnaziu, pălăvrăgesc eu în continuare, iar acum a apărut asta mică, trebuie să fie minunat pentru soţia dumneavoastră, să aibă acum o fetiţă — !

— Da, spune el, e minunat.

— Şi pentru dumneavoastră —

— Da, spune el, şi pentru mine.

Domnul Knobel, cu mentalitatea sa de angajat mărunt, neobişnuit să stea în timpul serviciului, nu ne dă pace şi ne atrage atenţia asupra parapetului ruginit, pe care mai bine nu l-am atinge. Aşa că nici unul din noi nu-l atinge. Porumbeii uguie pe acoperiş. În depărtarea albastră se pierd dealurile de unde tocmai am venit.

— A fost minunat acolo sus, spun eu, hanul acela de ţară —

— Nu-i aşa ?

— Desigur, mă-nţelegeţi, nu mă gîndesc la un înger cu aripi, spun eu amintindu-mi de întrebarea sa de acolo sus, un înger aşa cum îl ştim din tablouri sau de la teatru. S-ar putea ca oamenii care au inventat acest chip al îngerului să fi avut experienţe ca ale mele, pentru care e greu să găseşti cuvinte. De fapt, nu ştiu decît că am aflat ceva —

Spre supărarea mea, clopotele de la catedrala din apropiere încep să bată tocmai în această clipă (ca într-un gag ieftin). Din pricina unei nunţi, nu ştiu, sau a unei comemorări, în orice caz vuietul e înfiorător. Un stol de porumbei trece în grabă pe deasupra noastră. Din apropiere nici nu percepi vreun sunet, doar un freamăt metalic al aerului, zgomot de ciocănaşe care stau să-ţi spargă timpanele. Părăsim acoperişul, ca să scăpăm de clopote şi, intrînd în atelier, îi găsim pe cei doi acolo : — Julika şi apărătorul meu, care tocmai o ajută să-şi scoată noul ei pardesiu de la Paris. Deşi se închid imediat toate ferestrele, zgomotul e atît de mare, încît abia ne auzim. Julika e mai fermecătoare ca oricînd. Ne salutăm deîndată cu un sărut. Nu-mi scapă nici faptul că Julika îşi poartă acum părul ei minunat ceva mai blond, mai puţin bătător la ochi, cum se cade pentru Zürich, şi sînt tot mai convins că s-a despărţit definitiv de Paris şi Monsieur Dmitrici. Tresar puţin, trebuie să recunosc, la vederea căţelului pe care Julika, nemaiîntorcîndu-se la Paris, l-a adus, fireşte, aici ; e tot un fox. Îl mîngîi, fiindcă, aşa cum spuneam, tot nu putem sta de vorbă. Cu toţii îşi aprind cîte o ţigară. Julika aduce scrumiere, aşa cum se cuvine unei gazde, ne pofteşte cu un gest să luăm loc. E însă mult prea mult praf peste tot. Sînt curios să aflu ce piesă urmează să se joace după încetarea clopotelor, nerăbdător şi totodată amuzat ; comicul situaţiei, dacă am fi în stare să-l sesizăm toţi odată, ar trebui să rezolve totul odată. Apărătorul meu, care scotoceşte ca de obicei prin mapa sa de piele, e cel mai comic, bineînţeles, tocmai fiindcă nu e defel conştient de hazul situaţiei. Clopotele nu mai încetează. Knobel se străduieşte să treacă neobservat, iar Rolf, procurorul meu, îşi ia încet pardesiul din cui ; nu e vina

lui că domniile-lor au întîrziat atît de mult (probabil că din cauza lui Foxli). În sfîrşit, cînd începusem să ne obişnuim cu pantomima, se opresc şi clopotele din dăngănit...

— Ei bine ? întreabă Julika.

Julika spera, pare-se, ca eu să fi recunoscut între timp, şi cum procurorul neagă şi, din păcate, e nevoit să plece chiar acum, Julika se aşează pe divanul plin de praf, de parcă ar fi primit cine ştie ce veste îngrozitoare. Apărătorul meu nu ştie la cine să se holbeze, la procuror sau la mine. Probabil că Julika, dezamăgită, a şi început să plîngă fără ca noi să observăm. Apărătorul meu încearcă fără succes să-l mai reţină pe procuror. În clipa în care acesta îmi dă mîna, am senzaţia că noul meu prieten mă părăseşte cînd îmi este cel mai greu ; înţeleg însă destul de curînd că tocmai în calitate de prieten n-a vrut de fapt să asiste la grozăvia reprezentaţiei care a urmat, dar pe care n-avea dreptul să i-o refuze apărătorului meu din oficiu. Cînd văd că frumoasa Julika plînge, o întreb :

— Mă iubeşti ?

Apărătorul meu ar vrea să spună ceva —

— Vorbesc cu doamna, îl întrerup eu şi mă aşez lîngă Julika pe divanul plin de praf. Te întreb, Julika, mă iubeşti sau nu ?

Ea plînge tot mai tare.

— Trebuie să înţelegi, spun eu cît mai tandru cu putinţă în prezenţa unui apărător şi a unui gardian, că numai asta contează acum. Numai şi numai de tine depinde totul !

— Cum adică, plînge ea, cum adică de mine ?

Cu calmul omului încrezător, încerc să-i explic Julikăi de ce iubirea ei ar face inutilă mărturisirea că aş fi soţul ei dispărut. Pentru mine lucrurile sînt atît de simple, atît de limpezi. Cu toate acestea vorbesc destul de mult, mult prea mult, iar cu timpul devin, ca de obicei, tot mai încîlcit. Niciodată în viaţă n-am fost în stare să fac faţă unei asemenea situaţii : de cum simt că rămîn singur cu ideea mea simplă şi clară, îmi pierd şirul, mă năpustesc asupra unor comparaţii care ar trebui să-l ajute pe celălalt să mă înţeleagă, care însă, în realitate, nu fac decît să distrugă ceea ce a fost o idee clară, iar în cele din urmă încerc să apăr ceea ce am stricat cu argumente

de-a dreptul prosteşti. Ştiu asta prea bine. Cum însă frumoasa Julika nu spune nimic, dar absolut nimic, deci nici măcar vreo prostie, prin care s-ar crea măcar un echilibru al neputinţei noastre, nu mai sînt în stare să mă opresc. De ce nu mă ajută ? Am prins-o de mîna udă de lacrimi, ca şi cum am fi singuri, şi nu mai ştiu decît s-o întreb dacă mă iubeşte şi aştept —

— Cît aveţi de gînd s-o mai chinuiţi pe femeia aceasta nefericită, spune apărătorul meu, intervenind, fireşte, cu cele mai bune intenţii. E doar limpede pînă la dumnezeu că doamna Julika vă iubeşte —

Şi el vorbeşte prea mult.

— ...şi apoi, încheie el, mă-ntreb dacă dumneavoastră nu aveţi chiar nici un fel de sentiment pentru această femeie ? E îngrozitor cîte vă permiteţi cu o fiinţă atît de delicată. În loc să mărturisiţi în sfîrşit ! Femeia aceasta vine de la Paris, de dragul dumneavoastră, a renunţat la şcoala ei de balet, de dragul dumneavoastră, iar dumneavoastră vă purtaţi cu ea... Zău că nu înţeleg cu ce-a greşit doamna Julika în faţa lui dumnezeu că i-a dat un soţ ca dumneavoastră !

La care eu nu fac decît să mă uit la el.

— Aşa e ! mai spune el o dată.

După aceea, mă ridic şi eu, dar nu imediat, ci după oarecare şovăire, după oarecare aşteptare, oare Julika n-are să-l pună la punct ?, îmi simt dintr-o dată picioarele grele, îmi scutur pardesiul de praf, ca să cîştig timp pentru vreo întorsătură mai fericită şi, în sfîrşit, pornesc spre uşa care (n-am să uit niciodată senzaţia pe care am avut-o în mînă) e închisă. Încuiată. Nu mă înşel, uşa nu e înţepenită, e pur şi simplu încuiată.

— Knobel, spun eu şi mă aud rîzînd într-un fel care nici mie nu-mi place, — vă rog să-mi daţi cheia.

Knobel, cu urechile roşii ca focul, tace.

— Ce vreţi de la mine ? întreb eu.

Julika, trădătoarea, s-a postat în acest timp între mine şi uşa a cărei clanţă continuam s-o ţin în mînă ; cel puţin am ocazia s-o întreb între patru ochi : De ce mă trădezi ? Pe faţa ei inocentă, cu ochii nespus de frumoşi, cu arcurile sprîncenelor rase, care îi dau permanent aerul fer-

mecător al unui copil uimit, nu se citeşte nici măcar umbra unei bănuieli ; habar nu are de ce mă port aşa cum mă port, iar lucrul acesta mă face să amuţesc. Tot între patru ochi îmi spune şi ea : De ce te porţi aşa ? Şi într-adevăr, prea des am greşit, lăsîndu-mă mînat de cine ştie ce pornire primitivă ; la urma urmei există totuşi posibilitatea ca eu să-i nedreptăţesc pe toţi, dar mai ales pe Julika. Oare nu reprezenta ea pînă mai acum unica mea şansă ? De ce mă port oare aşa ? Luînd-o de braţ pe Julika, pe care poate că n-o înţeleg, mă întorc spre apărătorul meu, în ochii căruia Julika este o femeie extraordinară, şi spre Knobel, bunul meu gardian, care ţine cheia în buzunar. Sîntem înconjuraţi de mumii înfăşurate în pînză de sac, pe care Julika începe să ni le prezinte drept opera vieţii mele. O vreme mă las în voia lor, ca paralizat, într-adevăr, mă las purtat, simţind chiar un soi de înduioşare faţă de Julika, pentru care lucrurile acestea înseamnă atît de mult, ba sînt şi în stare să glumesc pe seama capului de ghips al directorului, de pildă... Nu ştiu ce m-a paralizat în aşa măsură, nu ştiu cît a durat ; dintr-o dată însă mă trezesc, mi s-a şters, pare-se din minte orice amintire legată de uşa încuiată sau de remarca neruşinată a apărătorului meu, mă trezesc ca dintr-un vis stupid, pe care l-am şi dat uitării, conştient doar că a fost un vis, şi ajung din nou la întrebarea pe care am pus-o chiar înainte de acest vis cu uşa încuiată : dacă Julika mă iubeşte sau nu. Acolo, zic eu, am pierdut firul, aşa că intervin în explicaţiile ei înduioşătoare despre mumiile în pînză de sac, repetînd această întrebare. Înţeleg în oarecare măsură că pentru Julika, cu firea ei atît de sfioasă şi retrasă, e greu să-mi răspundă în prezenţa unui apărător din oficiu şi a unui gardian, simt prea bine că nu se cuvenea să pun o astfel de întrebare într-un astfel de loc. Şi poate că tocmai de aceea nu suport ca apărătorul meu să deschidă el gura, din dorinţa, desigur, de a-i veni Julikăi în ajutor.

— Lua-v-ar dracu' ! îi spun eu în faţă. Ce vă interesează pe dumneavoastră toate astea ! Doar nu neg relaţia mea cu această doamnă —

Julika jignită :

— Anatol — ? !

Eu ţipînd :

— Ce-i tot dai înainte cu Anatol ? Ce-nseamnă Anatol ? Doar nu-ţi închipui că ai să mă forţezi să accept toate porcăriile soţului tău dispărut. Ia te uită ! rîd eu la fel de furios ca mai înainte, de fapt furia nu m-a părăsit nici o clipă, şi smulg una din pînzele de sac, harşt, şi iată că se întîmplă ceea ce era de aşteptat : se produce un nor de praf, pe care nici un apărător nu poate să-l mai oprească, şi o ploaie fărimicioasă de lut uscat, iar la următoarea e la fel, mumii, numai şi numai mumii, apoi un schelet de fier ruginit şi sîrme strîmbe, iar asta e tot ce-a rămas din Stiller al lor cel dispărut, restul e ţărînă, cum spune preotul, cîteva bucăţi cenuşii răspîndite pe jos, şi mai ales un nor de praf maroniu atunci cînd scutur pînzele de sac. Din păcate sună din nou. Din păcate ; fiindcă uluiţi cum erau ei înşişi de arta pe care o produceam sub ochii lor, n-ar fi îndrăznit să mă oprească, şi aş fi terminat cu totul. Soneria însă mă irită.

— Pe cine aţi mai chemat, îl întreb eu pe apărătorul meu, ca să mă înnebuniţi ?

În această clipă am o anumită bănuială şi îl văd şi pe Knobel care, la un semn al apărătorului meu, devenit şi el destul de nesigur, scoate în sfîrşit cheia din buzunar, ca să descuie, ca să coboare, astfel că uit de bănuiala mea foarte corectă sub torentul de cuvinte al apărătorului care îmi mai spune o dată (pentru a cîta oară ?) şi mă conjură : — să fiu rezonabil, e ultima ocazie, să recunosc, altfel va urma o sentinţă judecătorească, atît de dureroasă pentru doamna Julika, un cuvînt e de ajuns şi aş fi din nou liber, dracul nu-i chiar atît de negru cum îl văd eu, iată, un atelier frumos cu lumină bună, prietenii au pus la cale o petrecere de bun-venit, deci capul sus şi recunoaşteţi, Stiller e un artist apreciat, nu e un artist mare, dar cine e mare, şi e apreciat, comisia artistică e gata să suporte cheltuielile de judecată, toţi oamenii sînt atît de drăguţi cu mine, încăpăţînarea mea ridicolă îmi dăunează în primul rînd mie, e necesară puţină înţelegere, Julika e un om fin şi valoros, căsnicia n-a fost niciodată uşoară, dar Julika e indulgenţa şi bunătatea întruchipată, deci capul sus şi o luaţi de la capăt, fuga n-a rezolvat niciodată nimic, libertatea nu există decît în legămîntul liber con-

simţit, căsnicia, o îndatorire morală şi nu o plăcere, sînt necesare puţină maturitate şi puţină bunăvoinţă, şi totul o să se rezolve, anii grei petrecuţi de Julika la Paris, iar acum renunţă cu generozitate la şcoala ei de balet, Julika se sacrifică, femeia se sacrifică întotdeauna, s-ar cuveni să mă arăt recunoscător, deci capul sus, fii bărbat, întinde mîinile şi aleluia ! În timpul acestei cuvîntări Julika m-a luat din nou de braţ, fie de teamă că aş putea să folosesc uşa descuiată, fie din dragoste adevărată ; îi simt căldura trupului ; apărătorul meu continuă să vorbească : Deci, capul sus, nicăieri nu e atît de frumos ca în patrie, din cînd în cînd mai facem cîte o călătorie, desigur, ca să fim în stare să ne apreciem şi mai bine ţara, omul are însă nevoie de rădăcini şi, fireşte, şi artistul din mine, rădăcini, asta contează, rădăcini şi iarăşi rădăcini, există milioane de apatrizi, ar fi deci cazul să mă arăt recunoscător, să văd partea bună a lucrurilor, puţină dragoste faţă de oameni n-ar strica, doar elveţienii sînt şi ei oameni, nimeni nu poate fi mai mult decît este, bine ar fi să am o atitudine mai constructivă, şi să fiu mai stăpînit, ce dumnezeu, să nu m-apuc să distrug totul ca mai-nainte, toată cinstea pentru spiritul meu autocritic, dar nebunia asta cu praful şi ţărîna nu era necesară, toată cinstea pentru temperamentul de care dau dovadă, dar mai multă măsură n-ar strica, dracul nu-i chiar atît de negru, iar Zürich-ul este unul dintre cele mai frumoase oraşe din lume, dar cum spuneam : o atitudine mai constructivă e absolut necesară, e destul nihilism azi în lume, fiecare om în felul lui poate să îndrepte lumea, dacă vrem binele cu tot sufletul, vom obţine binele, s-o luăm de pildă pe doamna Julika, doamna Julika e o pildă în toate, tot respectul faţă de doamna Julika, neabătută în fidelitatea ei faţă de mine, o femeie rară, dar o femeie tipică, o femeie minunată, bărbatul deseori îndărătnic şi egoist, femeia cu totul altfel, maternă, dificilă în felul ei, dar numai fiindcă eu nu o înţeleg, prinosul inimii ei, Julika cu viaţa ei sufletească de neasemuit, suflet acolo unde trebuie, mai multă inimă din partea mea n-ar strica, etern-femininul ne trage în sus, e destul intelectualism pe lumea asta, la ce bun să tot gîndeşti şi să te îndoieşti, mai bine e să speri, capul sus şi speră, fără speranţă nici căsnicia nu e posibilă, fără

speranţă nu e pace între oameni şi nici între popoare, se ştie doar, fără speranţă nu există artă adevărată ca în evul mediu, pe scurt deci, fără speranţă nu există speranţă, să ne luăm deci inima în dinţi, să nu mai facem nazuri, un sîmbure bun există şi în Stiller, apărătorul meu e convins de acest sîmbure, restul e zgomot şi fum, numele de pildă, dar o ordine trebuie să existe în toate, cu toţii trebuie să purtăm un nume, apărătorul meu nu e un birocrat, apărătorul meu e de-a dreptul tulburat de cele ce le-a aflat despre căsnicia unor oameni atît de deosebiţi ca noi doi, apărătorul meu e şi el însurat, cu toţii am avut greutăţi, dar am trecut peste ele, chiar dacă a trebuit să facem sacrificii, sacrificii şi iarăşi sacrificii, în schimb pace în suflet, fiindcă tot sufletul e mai important, e destul materialism în lumea asta a noastră, puţină credinţă în Dumnezeu e vitală, adevăratele valori distruse de graba cu care se circulă, apoi de cinematograf şi sport, de exemplu, prin construirea de stadioane, unde ne pierdem în masă, dar mai ales de comunism, apărătorul meu este însă destul de generos şi departe de el gîndul să-i reproşeze lui Stiller tinereţea lui de combatant în războiul civil din Spania, gata, s-a terminat cu asta, de altfel apărătorul meu a făcut şi el parte dintr-un partid, care apoi s-a autodesfiinţat, gata, *errare humanum est*, iar Franco e important pentru Europa, Stiller n-avea de unde să ştie ce va urma, şi nimeni n-are cum să ştie, nu, nici apărătorul meu, de aceea nu trebuie să dăm uitării legile părinţilor, cele zece porunci sînt mai bune ca orice, să nu-ţi faci chip cioplit, cum spune doamna Julika mereu, pe drept cuvînt, zău aşa, dar să nici nu rîvneşti şi în nici un caz să nu ucizi, cel puţin pe timp de pace, în război, ca mitralior, e altceva, se-nţelege, antimilitarismul e depăşit, dar nu despre asta e vorba acum, ci, aşa cum spuneam : Să nu ucizi, prietene, nici măcar în gînd, aşa ceva nu se face, nu aici, familia ca celulă germinativă a poporului, doamna Julika nu e prea bătrînă pentru a avea copii, dorinţa ei dintotdeauna, numai muncitorii procreează copil după copil, intelectualii noştri greşesc în acest punct, nu venitul contează, ci dorinţa, chiar şi un artist cîştigă în Elveţia suficient ca să se poată gîndi la înmulţirea familiei, există fel de fel de burse, dar artistul trebuie să aibă

caracter, pe bună dreptate, zău aşa, nu ne trebuie copii de alcoolici sau de anarhişti, libertatea e un bun de preţ, pe scurt, Elveţia continuă să fie o ţară ideală, nici nu poate fi comparată cu trista Franţă, unde mereu sînt greve, deci, încă o dată, capul sus, inima în dinţi şi cu asta basta, o să se rezolve, prietene, o să se rezolve, chiar şi un avocat trebuie s-o ia mereu de la început, soarta omului, dar totul e posibil, cu puţină credinţă în Dumnezeu, dar nu cu fanatism, se înţelege, ci totul cu minte sănătoasă de elveţian, asigurările sociale merg de la sine, da, şi ar mai fi un punct : Stiller să nu uite de tatăl vitreg aflat la căminul de bătrîni sau, aşa cum spune Goethe : *Was du von deinen Vätern hast, erwirb es, um es zu besitzen,* în sens spiritual, fireşte, omeneşte nu e frumos să-l dai uitării pe tatăl tău vitreg, internat într-un cămin de bătrîni, aşa ceva nu se face, puţină pietate nu strică, Stiller nu e singur pe lume, ce dumnezeu, ci o verigă a comunităţii, comunitatea îţi oferă sprijin, puţin simţ al datoriei e obligatoriu, şi totul cu puţină dragoste, să nu se gîndească numai la sine, domnul Stiller, să ia exemplu de la doamna Julika, încă o dată, toată stima faţă de femeia aceasta fină şi curajoasă, care acceptă să fie căsătorită cu un bărbat atît de dificil, deci încă o dată întinde mîinile şi predă-te, n-are nici un rost să negi, avem dovezi covîrşitoare, nu-ţi mai rămîne decît să mărturiseşti de bunăvoie, domnule Stiller, deci curaj şi puţină minte, puţină credinţă în Dumnezeu şi în doamna Julika, în căsnicie, în Eleveţia, în binele din tine însuţi, puţină —

Astfel mi-a vorbit domnul dr. Bohnenblust.

E totuşi mare lucru că Julika, în momentul în care este adus înăuntru bătrînelul de la azil, roşeşte cel puţin, ca o soţie la sosirea îngrijitorilor chemaţi de ea pentru a-l băga pe soţul ei în cămaşă de forţă. Pe moment am de altfel impresia că e comis-voiajorul de adineauri şi rămîn uimit, văzîndu-l pe apărătorul meu care îi oferă un scaun, politicos, dar totuşi jenat ; nu şi-a închipuit că avea să fie atît de penibil totul ! De fapt n-ar fi vrut decît să mă înduioşeze puţin, cum se procedează îndeobşte cu deţinuţii îndărătnici, căci toate celelalte confruntări mă lăsaseră rece. Ce-i mai rămăsese apărătorului meu altceva de făcut ? Knobel îl aşează finalmente pe bătrînelul care se

topeşte de respect în faţa autorităţilor şi a tribunalului, a domnului doctor şi a dansatoarei de la Paris. Încep să plîng în clipa în care îl recunosc, el însă nu vede nimic. E destul de ramolit. Mă întorc cu spatele, prea laş ca să fac faţă acestei clipe care, în fond, nu mă surprinde ; atunci, noaptea, pe strada din Bowery, cînd mi-am amintit de el, nu mi l-am închipuit altfel. Acum aud doar în spatele meu glasul subţire şi răutăcios de bătrîn : Ia te uită, te-ai întors, da ! Chicoteşte, iar apărătorul meu trebuie să-i atragă atenţia care din noi e fiul lui. Chicoteşte din nou : Bun băiat, daa. Apărătorul meu îl întreabă dacă mă recunoaşte. Aşa aşa, chicoteşte el, şi-a luat tălpăşiţa, bun băiat, şi cînd vine după ani de zile înapoi nici prin gînd nu-i trece să întrebe de sănătate, bun băiat !... Bineînţeles că am făcut lucrul cel mai nepotrivit.

— Încetează odată cu prostiile ! am izbucnit eu cu neobrăzare. Nici nu te cunosc.

Aşa aşa, chicoti el, aşa aşa.

— Încetează odată ! am strigat eu, ştiind că ridicolul depăşise orice limită, situaţia devenise de nesuportat — din pură neputinţă am întins mîna spre primul obiect de ghips, iniţial doar cu gîndul de a-i ameninţa, am văzut însă chipul calm al frumoasei Julika, siguranţa de pe chipul uşor zîmbitor, că eu, Stiller al ei, n-aş îndrăzni niciodată să arunc cu ceva în ea, şi într-adevăr, n-am îndrăznit. Am azvîrlit obiectul într-o direcţie oarecare, conştient de ridicolul situaţiei mele, cum spuneam, şi furios la culme din această cauză (ceilalţi îşi păstrau cu toţii demnitatea) m-am repezit la următorul obiect, un cap, pe care l-am trîntit pe jos, unde s-a rostogolit, dar nu s-a spart, şi m-a cuprins un sentiment de neputinţă ca în visele rele, o neputinţă fără seamăn, oricît de tare aş fi trîntit lucrurile din jur, în timp ce nici unul din ei nu încerca să mă împiedice, apărătorul meu şi Knobel mulţumindu-se să mă privească uluiţi, dar pe deplin convinşi că sînt domnul Stiller cel dispărut şi deci am tot dreptul să fac praf şi pulbere tot ce exista în acest atelier ; doar căţeluşul lătra, şi simţeam cum lipsa lor de înţelegere mă paraliza în aşa hal încît nici nu mai reuşeam să ridic anumite lucruri de pe soclul lor, şi eram nevoit să caut obiectele mai mici, să le pocnesc de pereţi, iar cîte unele se mai şi spărgeau,

sporindu-mi pofta, deşi mă ameninţa deja ruşinea ca furia mea să nu fie suficientă pentru a devasta totul, limitîndu-se la mărunţişuri, în timp ce lucrările mai mari aveau să supravieţuiască numai fiindcă nu le puteam ridica de pe soclu. O ruşine ca asta, pe care ei păreau s-o aştepte cu nerăbdare, mi se părea insuportabilă, da, şi de spaimă că aş putea totuşi s-o păţesc, am continuat să fac tărăboi. Numai să nu mă opresc la jumătatea drumului ! Răsturnam tot ce găseam în cale, dar am realizat destul de repede că în felul acesta n-aveam să ajung prea curînd la capăt. Cîtă muncă ! Şi nimeni nu sufla un cuvînt, atît de convinşi erau cu toţii că aveam să renunţ dintr-o clipă într-alta ; numai căţeluşul străin continua să latre, iar eu eram tot mai disperat din cauza vanităţii mele, care îmi interzicea să încetez o dată cu prostia asta, cu spargerea unor obiecte de ghips, după care nu plîngea nimeni ; părea că n-o să se mai sfîrşească, pînă ce, înarmat cu un cleşte de fier, am izbutit să sparg sau măcar să ciocnesc toate obiectele acelea de ghips, dar atunci s-a văzut că rămăseseră bronzurile, nu multe, dar erau totuşi cîteva, primul, atît de greu că nici nu putea fi vorba să-l azvîrl ; eu însă trebuia să rezist, să termin şi bronzurile, mai ales bronzurile, aşa că mi-am pus toată forţa de care eram capabil şi abia am reuşit să-l ridic pe primul, i-am dat drumul jos, rîzînd numai eu de bronzul acesta pentru care nu conta dacă se rostogolea o dată, de două sau de zece ori pe podea, iar apoi cu o sforţare nemaipomenită l-am aruncat pe fereastra deschisă afară ! Atunci,fireşte, au sărit cu toţii în sus, speriaţi de nenorocirea care s-ar putea întîmpla jos în curte, bubuitul de pe acoperişul de tablă ondulată a fost o mîngîiere pentru urechile mele, o, da, acum îmi revenise pofta de distrugere, şi forţa fizică, Knobel mă prinse de braţ, se temea însă că aş putea da drumul unui astfel de bolovan pe picioarele sale, şi se ţinea la distanţă, aşa încît am izbutit, cu toată vorbăria lor, să ajung şi cu cel de-al doilea bronz la fereastră, bubuit, acoperişul de tablă răsuna şi se auzeau acum şi vocile care urlau de jos din curte, o salvă de înjurături, răpăit ca de gloanţe, în timp ce eu, acoperit de sudoare, mă uitam acum în jur, la cîte mai erau acolo, am deschis dulapurile şi sertarele, şi toate mărunţişurile şi-au luat

zborul pe fereastră afară, cineva suna ca apucat la uşă, deşi de-acum nu mai zburau decît mape de desen, şpacluri, cutii şi altele asemănătoare, pe oamenii din atelier nici nu-i mai vedeam, ştiam doar că sînt acolo, şi atîta timp cît mai găseam ceva, masca africană, banderilele, toporul celtic, orice obiect care ar fi putut înviora tabla de acolo jos, ei bine, atîta timp aveam să mă simt bine, ah, bine nu e tocmai cuvîntul potrivit, eram eliberat de spaima că aş putea să greşesc, eram din nou eu însumi. Dar clipa care avea să-mi apară drept clipa cea mai nenorocită a vieţii mele, deşi eram de-acum mulţumit de mine, anume clipa în care nu aveam să mai găsesc nimic pe rafturi sau policioare, iar tabla nu mai avea să bubuie, să pîrîie şi să răsune, clipa în care nu mai puteam să-mi imaginez ce-o să urmeze, acea clipă de linişte şi vid, trecătoare şi ea ca orice clipă, dar tocmai de aceea mai nenorocită ca altele, ei bine clipa aceea a sosit şi ea în cele din urmă... Eram ud de transpiraţie. Knobel ieşise să-i liniştească pe cei de la tinichigerie sau lăcătuşerie şi să-i informeze că grindina de lucruri se terminase. Am încercat să zîmbesc şi fiindcă nu reuşeam, am încercat măcar să rîd, am rămas însă singur cu rîsul meu şi prea obosit ca să fiu în stare să continui de unul singur. Acum o vedeam din nou pe Julika, pe frumoasa Julika. Ea a fost prima care şi-a recăpătat glasul :

— Şi-acum ?

Julika şade cu micuţul ei fox în poală, tremurînd de furie din cauza mea, vreau să spun micuţul fox, care numai la Julika se simte ocrotit. Cred că Julika nu s-a ridicat nici o clipă în picioare cît a durat tot tărăboiul. Nu clatină din cap, dar se uită la mine ca la un bărbat care a vărsat vinul pe faţa de masă sau a a călcat pe trena unei doamne ; faptul e scuzabil dar penibil. În orice caz, scuzabil. Iar mie nu-mi vine să-mi cred ochilor : Chipul ei cu ochii nespus de frumoşi e neschimbat, atît de neschimbat, încît mă întreb eu însumi la ce m-am aşteptat de fapt. Îşi trece doar mîna prin părul ei roşcat, aranjîndu-l, deşi e de prisos, căci Julikăi nu i s-a clintit nici măcar un firicel ; numai eu m-am încălzit peste măsură, încît transpir din toţi porii, cămaşa mi-e udă, cravata stă strîmb, şi tocmai de aceea Julika îşi mai trece o dată

mîna prin părul ei roşcat, gestul unui om stînjenit. Oare aşteaptă ca eu să-mi cer scuze ? Din casa scărilor se aud voci ; se pare că nu a fost lovit nimeni, altfel ar fi fost linişte de mormînt. Dar supărarea e mare şi revolta la fel, pe bună dreptate, înţeleg şi eu. Julika îşi ia apoi o ţigară, iar eu îi ofer foc. Da, are dreptate : Şi acum ? Cîteva clipe, în timp ce mai ţin încă bricheta în mînă şi o privesc pe Julika mea, am impresia că am să izbucnesc în lacrimi, iar apoi am să cad în genunchi, acoperindu-mi faţa cu mîinile, pînă ce Julika îmi va elibera faţa mea urîtă, ridicolă, hohotitoare. Aş vrea să fie aşa, dar nu se întîmplă nimic, e ca şi cum lacrimile s-ar scurge spre interior, şi rămîn neschimbat, la fel ca ea. Trufia ei (indulgenţa ei) e atît de mare şi de nezdruncinat ; ca o învingătoare, care nu e de vină că eu ies mereu înfrînt, sau ca o mamă, da, mai degrabă ca o mamă, care îşi iubeşte băiatul incorijibil, zîmbeşte, iar superioritatea ei n-are margini, candoarea ei e de neconceput, indiferenţa-i e criminală, iar lipsa de ecou atît de idioată încît, neîncrezător, continui să mă holbez la ea, de parcă atunci aş vedea-o pentru prima oară. Şi cît de frumoasă e, n-am s-o uit niciodată ; părul ei roşcat, tenul ca de alabastru, buzele-i feciorelnice, ochii ei poate albaştri, poate verzi sau poate chiar incolori, ah, atît de mari şi neasemuit de frumoşi, cum am mai spus, şi atît de lipsiţi de orice gînduri dosnice, nasul ei nobil, cu nările puţin cam mari, ah, şi urechea încîntătoare, şi gîtul fin, şi drept, şi subţire, cu glasul acela mai degrabă firav. N-am să le uit niciodată ! Şi gestul graţios al mîinii în timp ce stă în faţa mea şi fumează — o clipă simt că aş putea să-i prind gîtul în mîini şi s-o strangulez. Dar nu se întîmplă una ca asta, fireşte... Apoi se reîntoarce Knobel şi-l informează pe apărătorul meu asupra proporţiei distrugerilor.

— Mulţumescu-ţi ţie doamne, spune apărătorul meu, că nimeni n-a fost rănit, măcar atîta — !

Apoi trebuie să-i explice tatălui meu vitreg ce s-a întîmplat ; a auzit tot vacarmul, iar acum ar vrea să ştie despre ce e vorba, căci la urma urmei, a fost chemat personal aici, şi repetă de mai multe ori : personal.

P.S.

Acum ar fi momentul să spun totul, să spun adevărul, îmi zic eu, pe deplin conştient de neputinţa mea. Dar ce înseamnă totul ! Dacă aş încerca să-l explic, n-ar mai rămîne nimic. N-aş fi făcut-o altfel de mult, n-aş fi explicat acest tot, această experienţă a mea — ?

Ceea ce pot să spun :

În urmă cu vreo doi ani am încercat să-mi iau viaţa. Hotărîrea era mai veche. Ca toţi sinucigaşii eram probabil convins că, o dată pasul făcut, ai pus punct, luminile s-au stins, reprezentaţia s-a încheiat. În această privinţă nu aveam nici o temere. Pistolul mititel pe care îl găsisem în cocioaba în care locuiam, un obiect demodat, a funcţionat totuşi după o curăţire temeinică ; trăgaciul se mişca mult mai uşor decît eram obişnuit de la puşca mea din armată şi n-am întîmpinat nici o piedică. Probabil că arma s-a declanşat mai repede, iar glonţul (în respectivul sertar nu era decît un singur proiectil din tipul acesta învechit de muniţie) a atins craniul, deasupra urechii drepte, fără să pătrundă în el. Am văzut mai tîrziu radiografia. Îmi amintesc : capul meu ţinut strîns între două mîini, iar deasupra mea faţa lui Florence, singura care auzise împuşcătura, iar apoi totul a dispărut : pînă la o deschizătură rotundă în depărtare (cînd eram copii ne tîram uneori printr-un tub de canalizare, lumina zilei era întotdeauna foarte departe, o gaură mică, mult prea mică încît să mai poţi ieşi prin ea ; întocmai !), iar starea era de nesuportat, deşi n-aveam dureri. Mai degrabă nostalgia durerii. Sentimentul de-a fi chemat şi de-a nu avea tu însuţi voce. O dorinţă disperată de-a dormi şi în acelaşi timp certitudinea că n-ai să mai poţi dormi niciodată. Mai tîrziu, cînd mă aflam deja la City-Hospital, numai asta ceream, pare-se, somn şi iarăşi somn. Cred, acum, că de fapt chinul cel mare consta în aceea de-a nu mai fi în stare de nimic, nu mai exista nici înainte şi nici înapoi, nici putinţa prăbuşirii, nici sus, nici jos, şi de-a fi cu toate acestea în viaţă, fără sfîrşit, fără moarte. Aşa cum în timpul visului ţi se întîmplă să ştii exact că e

vis, aşa ştiam şi eu că aceasta nu era moartea, chiar dacă atunci muream. A fost, într-un cuvînt, o mare surpriză, ca atunci cînd sari de pe un zid cu gîndul că, o dată ajuns jos, ai să te zdrobeşti de pămînt, dar pămîntul nu vine şi nu vine, totul e cădere, nu e decît cădere, care nici ea nu e cu adevărat cădere, o senzaţie de neputinţă totală în timp ce eşti perfect conştient, timpul însă a dispărut, cum spuneam, timpul ca mediu în care sîntem obişnuiţi să acţionăm ; totul a rămas cum a fost, nimic nu trece, totul există pentru veşnicie. Mi se făceau injecţii, cum am aflat mai tîrziu, la intervale scurte. Analgezice, întăritoare, tranchilizante, atît de necesare trupului meu rănit, dar în acest fel mă mai apropiau cîte puţin de spaima care, în stările de semitrezie, căpăta un ecou mai pe înţelesul memoriei. Aşa, cel puţin, îmi imaginez eu totul ; n-am vorbit niciodată cu cineva despre asta. Şi mă-ntreb dacă se poate vorbi despre aşa ceva ? Pot doar să spun că spaima aceasta este ceea ce eu obişnuiesc să numesc „îngerul meu"...

(Întrerupt de o comunicare : Dezbaterea finală cu pronunţarea sentinţei, fixată iniţial pentru azi la ora 16.00, va avea loc chiar în dimineaţa aceasta, la ora 10,30.)

— — —

Cum spuneam, n-am vorbit niciodată cu cineva despre asta, pe bună dreptate ; nu poţi să-i faci pe ceilalţi să înţeleagă ceea ce-i de neînţeles, căci îţi va scăpa mereu, de altfel observ şi în clipa aceasta cum în cursul explicaţiei încerc să fac lucrurile să se lege, să le „dau un sens". Deşi n-am nimic de dat. „Sensul" l-am primit doar. Şi trebuie să-l păstrez... Din visele care pe vremea aceea s-au ţinut lanţ nu-mi amintesc decît puţin, căci nu le-am putut comunica nimănui altcuiva. (O dată a venit să mă viziteze Florence, mulatra, la spital ; am înţeles-o foarte bine, fără să fiu însă în stare să rostesc mai mult decît nişte cuvinte răzleţe.) Unul din vise : — în clipa în care îl strangulez pe Little Grey, ştiu că de fapt nici nu e pisică, ci Julika însăşi, care rîde cu un rîs pe care nu l-am auzit niciodată la ea, Julika e de altfel cu totul diferită de cea pe care o ştiam, veselă, strîng pisica cu toată pu-

terea, Julika mă batjocorește în fața unui public pe care nu îl văd, pisica nu se apără, dar sare apoi pe pervazul ferestrei, se linge, Julika n-a fost niciodată nevasta mea, totul e închipuire... Alt vis : În patul meu stă întinsă mama, arată îngrozitor deși zîmbește, o păpușă de ceară, părul ca mătura, mă cuprinde spaima, încerc să aprind lumina, nu merge, încerc să-i telefonez Julikăi, nu merge, toate sînt întrerupte, locuința e cufundată în beznă, eu însă o văd perfect pe femeia de ceară, mama mea, îngrozit la culme cad în genunchi cu un țipăt, ca să mă trezesc, în mîinile mele țin dintr-o dată un ou de Paște, mare cît un cap... Din alte vise știu și mai puțin. Toate se învîrteau în jurul acelorași lucruri, după cum mi se părea mie, iar în stările de semitrezie continuau, ca de exemplu...

(Întrerupt de domnul dr. Bohnenblust, apărătorul meu, care vine să-mi aducă aceeași veste. Îmi amintește totodată să fiu pregătit.)

— — —

De fapt, nu pot decît să spun : Am avut pe vremea aceea ceva ca o viziune. Nu rușinea mă împiedică s-o înfățișez, ci faptul că pur și simplu nu sînt în stare s-o fac. Mi-era rușine de mine însumi din cauza acelui gest. Dădusem cu piciorul unei vieți care nu fusese niciodată o viață. Iar felul în care am făcut-o fusese ridicol ! Îmi rămăsese însă amintirea unei senzații de nemaipomenită libertate : Totul depindea numai de mine. Aveam voie să decid dacă mai doream să trăiesc, dar în așa fel încît să pot ajunge la o moarte adevărată. Totul depindea numai de mine, cum spuneam. Niciodată nu m-am apropiat mai mult de esența grației divine. Iar după durerea cumplită care m-a apucat apoi, mi-am dat seama că, încredințat fiind de iertarea divină, mă hotărîsem pentru viață. Aveam senzația clară că abia acum mă născusem și eram gata cu tot dinadinsul să nu fiu nimeni altul decît omul care trebuia să fiu, să nu mă tem de ridicol și să nu caut altă viață decît pe aceasta, căreia nu pot să-i dau cu piciorul. Asta se întîmpla acum doi

ani, cum spuneam, şi împlinisem deja treizeci şi opt de ani. În ziua în care am părăsit spitalul...

— — —

(Din nou întrerupt !)

Sentinţa tribunalului, aşa cum m-am aşteptat : Sînt identic (pentru ei) cu cel dispărut în urmă cu şase ani, nouă luni şi douăzeci şi una de zile, cetăţeanul Anatol Ludwig Stiller, sculptor, cu ultimul domiciliu în Zürich, Steingartenstrasse 11, căsătorit cu doamna Julika Stiller-Tschudy, cu domiciliul actualmente la Paris, şi condamnat să plătesc o serie de amenzi pentru pălmuirea unui vameş al Confederaţiei, pentru nerespectarea obligaţiilor cetăţeneşti de tot felul, cum ar fi de pildă cea de-a anunţa schimbarea domiciliului (drept urmare s-au adunat pînă azi 107 somaţii de la diferite foruri) ; apoi datorii constînd din impozite faţă de stat, de armată, de asigurări ; apoi daune pentru distrugerea unei puşti a armatei federale, la care se adaugă o treime din cheltuielile de judecată, în total 9.361.05 franci elveţieni, urmînd a fi achitaţi în următoarele treizeci de zile de la semnarea prezentei sentinţe. Apoi : după încheierea acestei acţiuni, se menţine arestul preventiv pînă ce se pronunţă sentinţa în cea de-a doua acţiune, privitoare la o eventuală implicare în afacerea Smyrnov, acţiune ce urmează a se deschide în cazul în care nu se face recurs la prima acţiune.

Renunţ la o declaraţie finală —

Renunţ la recurs —

Doamna Julika Stiller-Tschudy, soţia mea legitimă începînd cu ziua de azi, e ocupată acum cu domnul dr. Bohnenblust, pe care încearcă să-l consoleze ; trebuie să recunosc că omul acesta şi-a dat într-adevăr silinţa şi ar fi meritat astăzi cîteva cuvinte de mulţumire din partea mea ; de altfel am avut de gînd să-mi exprim într-un fel recunoştinţa, dar apoi am uitat, din păcate. Domnul director Schmitz, milionarul, a apărut şi el la tribunal, înaintînd cu data de astăzi o plîngere împotriva mea. În privinţa afacerii Smyrnov, poliţia federală, care preia acum cazul, se va vedea foarte curînd dezamăgită ; în măsura în care bunul Theo Hofer, fostul meu tovarăş din

Spania, un ceh care mai tîrziu şi-a deschis un atelier de coafură în Bronx, şi care m-a adăpostit atunci, după sosirea mea la New York, ei bine, în măsura în care Theo e încă în viaţă, alibiul meu pentru data de 18.I.1946 va fi confirmat în cîteva zile.

Tocmai o aud pe Julika, venind pe coridor.

Îngerul meu, ţine-mă treaz.

P.S.

Wilfried Stiller, fratele meu, s-a oferit să achite suma de 9.361.05 franci. Îi mulţumesc din inimă !

PARTEA A DOUA

Postfaţa procurorului

AM REGRETAT CU TOŢII CĂ STILLER N-A ADĂUgat „Însemnărilor din închisoare“ — pe care le reproducem aici integral şi, bineînţeles, fără nici un fel de modificări, cu acordul tuturor persoanelor implicate, care mai sînt încă în viaţă — un ciclu de „Însemnări din libertate“. Stiller nu s-a lăsat nici o clipă ispitit de insistenţele noastre în acest sens. Nu simţea defel nevoia s-o facă. Prin urmare am înţeles că noi eram cei care greşeam, insistînd atît. Muţenia lui, dacă vrem să-i spunem aşa, a însemnat de fapt un pas important întru eliberarea sa lăuntrică, pe care am resimţit-o într-o măsură oarecare la prietenul nostru, dar şi mai limpede la cei apropiaţi, prin acea transformare abia perceptibilă şi chiar foarte lentă, însă cît se poate de reală a raporturilor dintre noi. Am putut să devenim prieteni ; Stiller se eliberase de mania de-a fi convingător cu orice preţ.

Nu mai are rost să revin aici asupra aşa-numitei afaceri Smyrnov. Alibiul său pentru data respectivă era de nezdruncinat ; Stiller sosise într-adevăr cu mult timp înainte de 18.I.1946 la New York, unde, aşa cum s-a dovedit, locuise timp de cîteva săptămîni la un cunoscut ceh. Dovada în acest sens a fost însă produsă abia după ce Stiller a renunţat să-şi mai conteste identitatea. Nepăsarea sa în privinţa acestei acuzaţii mi s-a părut de la bun început autentică, mai autentică decît majoritatea afirmaţiilor făcute în timpul arestului preventiv. Pe de altă parte, nici autorităţile n-aveau cum să înţeleagă, căci omul le era necunoscut, de ce Stiller îşi nega cu atîta îndîrjire identitatea, încît era normal ca ele să verifice măcar toate posibilele corelaţii cu delicte neelucidate la ora aceea,

ba chiar era obligaţia lor s-o facă. Printre aceste delicte neelucidate, se aflau şi două asasinate petrecute la Zürich, de care Stiller nu ştia însă nimic. În toate cazurile s-a ajuns în mod clar la un rezultat negativ, iar eliberarea a avut loc în aceeaşi lună.

La început, Stiller a locuit într-o mică pensiune de pe malul lacului Geneva, însoţit de soţia sa, care era hotărîtă să trăiască din nou împreună cu el. Desigur că nici unul din ei nu-şi putea închipui prea limpede cum urma să se desfăşoare traiul lor în comun. În ceea ce mă priveşte, eram mai mult decît curios. N-au vrut să se mute nici în căsuţa noastră de vacanţă de la Forch, care, deşi mică şi primitivă, putea totuşi fi încălzită, „deoarece e prea aproape de Zürich". Din fericire, oraşul său natal îi acordase, chiar dacă în urma unor opoziţii prelungite în cadrul comisiei, o primă de instalare de două mii de franci, ceea ce, pentru o pereche ca ei, la vremea aceea, însemna trai asigurat timp de două sau chiar trei luni de zile. Din aceasta şi din speranţa că se vor întîmpla şi alte minuni au trăit, aşadar, pe malul lacului Geneva. Fireşte că nu ni-l puteam închipui pe Stiller într-o localitate ca acest Territet. Din cîte ne aminteam, se compunea din hoteluri, terenuri de tenis, funiculare şi *chalet*-uri cu foişor şi pitici de grădină ; dar nu era nimic de făcut, căci cu greu obţinuseră şi acest aranjament cît de cît convenabil. Tăcerea lor prelungită şi în timpul sărbătorilor de iarnă a început să ne neliniştească. În sfîrşit, într-o primă scrisoare, adresată încă „prietenului şi procurorului", Stiller mă ruga să-i împrumut un reşou ; era iarnă şi. în afara unui mic dejun cald prevăzut în cadrul aranjamentului, trăiau doar din gustări reci pe care le luau în camera lor de hotel. În acea scurtă scrisoare Stiller mulţumea „pentru totul" cu o umilinţă alarmantă. Pe vremea aceea soarta celor doi începuse să ne îngrijoreze : o cameră de hotel, drăguţă probabil, dar în orice caz impersonală, într-o staţiune balneară aflată în sezon mort, ni se părea cel mai nefericit decor pentru reîntîlnirea celor doi soţi. În cele din urmă, ne-am hotărît, soţia mea şi cu mine, să pornim la un sfîrşit de săptămînă din februarie spre Territet unde i-am găsit pe cei doi, bronzaţi de soare, într-o cameră de hotel, într-adevăr drăguţă, mititică, dar avînd în schimb

un balconaş ; valizele lor stivuite una peste alta făceau camera şi mai mică. Cu atît mai impozant părea în schimb lacul din faţa ferestrei. Stiller avea un aer vesel, chiar prea vesel, îşi luase nevasta de braţ şi făcea prezentările : „o pereche de emigranţi elveţieni interni". Fu evitată orice întrebare privitoare la viitor. Jos, în sala de mese, n-am reuşit să încropim o discuţie ca lumea ; de altfel hotelul era aproape gol, eram ca în familie, dar cu toate acestea Stiller şi nevasta lui păreau atît de stingheriţi, de parcă nu ar fi şezut niciodată dinaintea unei feţe de masă albe. În afara noastră, nu se mai aflau în restaurant decît un englez bătrîn, pe jumătate paralizat, căruia însoţitoarea lui trebuia să-i taie carnea din farfurie, apoi un marchiz francez care citea şi în timpul mesei, tot felul de singurateci, cu excepţia unei perechi de îndrăgostiţi, nemţi, ale căror verighete nu erau, după cum am observat imediat, din acelaşi aur ; doi oameni fericiţi de o timiditate bătătoare la ochi, pe care un chelner tînăr, elveţian german, îi puse definitiv în încurcătură vorbindu-le franţuzeşte. În orice caz, nu vedeam nici un motiv pentru care Stiller şi soţia sa să fie atît de stingheriţi. Din păcate a plouat fără oprire. De plimbare nici nu putea fi vorba, iar Stiller şi nevasta sa se fereau să zăbovească mai mult în holul pustiu al hotelului. Aşa că ne-am petrecut aproape tot timpul în camera lor îngustă de hotel, printre geamantane. Nu-mi amintesc de vreo discuţie anume, ci mai degrabă de felul lor de-a fi. Nevasta lui, elegantă chiar şi în rochii uzate, se plimba tot timpul încolo şi încoace, asculta şi fuma fără întrerupere. Semănau cu perechile de emigranţi ruşi de la Paris sau, cum spunea nevasta mea, cu evreii germani de la New York, nimic nu le aparţinea. Doamna Julika şi soţia mea se vedeau pentru prima oară, şi dincolo de obişnuitele amabilităţi n-au mai schimbat nici un cuvînt. Stiller a încercat de cîteva ori să încălzească atmosfera cu umorul său. A fost însă o după-amiază apăsătoare, nesfîrşită, cu ploaie în faţa ferestrei, ceai şi mult fum, de fapt, o decepţie ; probabil pentru toate părţile. Banii lor erau pe sfîrşite, nu era greu să-ţi dai seama. Să găsească de lucru într-un loc cît de cît corespunzător pregătirii lor, atît de puţin cerute, era practic imposibil. Şi nici nu se punea problema întoarcerii

la Paris, la şcoala de balet care, de altfel, nu-i aparţinea doamnei Julika, ci acelui Monsieur Dmitrici. Stiller rîdea de atîta lipsă de perspective. Doamna Julika stătea în picioare, aşteptînd să fiarbă apa pe reşoul electric, cu mîinile ei fine vîrîte în buzunarele taiorului, fumînd, iar Stiller şedea ghemuit pe unul dintre geamantane, cu mîinile împreunate în jurul genunchilor ; şi aveam senzaţia că în felul acesta şi nu altfel trăiau şi între patru ochi, în prietenie, fără multe cuvinte, hotărîţi să se înţeleagă, încătuşaţi de această raţiune. Stiller ne rugă să-i trimitem cărţi.

Mult timp n-am mai primit nici o veste de la ei. Nici eu nu prea ştiam ce să scriu ; după vizita noastră acolo, mai puţin ca oricînd. Aveam de gînd. Ar fi fost bine, dar nu ştiam ce şi cum. Am trimis un pachet mare de cărţi, printre care şi un volum de Kierkegaard, n-am primit însă nici un răspuns. De parcă soţii Stiller ar fi încetat să existe. Adresa nu mai era în nici un caz valabilă, ziceam noi. Iar la oamenii a căror viaţă nu ţi-o poţi imagina, te gîndeşti mai puţin, chiar şi atunci cînd eşti convins că ei ar avea nevoie de tine. În ceea ce mă priveşte, i-am neglijat cu totul în acele luni, în timp ce soţia mea avea, la rîndul ei, alte motive, în orice caz, motive întemeiate, care o împiedicau să scrie.

După vreo jumătate de an, la sfîrşitul verii, sosi o scrisoare de-a dreptul exuberantă în care Stiller ne comunica : „Răsplătiţi de bunul Dumnezeu pentru toate lunile de arest, am găsit în sfîrşit, am închiriat-o şi ne-am mutat în casa visurilor noastre, *une ferme vaudoise !* *“ Am respirat uşuraţi. Părea să fi fost un adevărat noroc. Chiria improbabil de mică îţi sugera starea improbabilă în care trebuie să se fi aflat casa, dar prietenul nostru nu mai contenea cu laudele cînd ne descria acea *ferme vaudoise*. În orice caz, părea destul de fericit. Trebuia să ne închipuim o casă solidă, o casă de ţărani, sau poate chiar de viticultori, în legătură cu asta Stiller nu era prea sigur, la care se adăuga viţa-de-vie ce creştea pe un versant, undeva un teasc străvechi, vrednic de tot respectul, o şură aerisită, destul de mare spre a fi utilizată ca ate-

---

* O fermă din ţinutul Vaud *(franc.)*.

lier, mai apoi o alee cu platani uriaşi, care dădeau locului un aer aristocratic. De la o scrisoare la alta, platanii au fost înlocuiţi de ulmi. În următoarele scrisori a dispărut apoi şi şura. Au apărut în schimb alte lucruri îmbucurătoare ; dintr-o dată Stiller amintea despre o fîntînă cu cumpănă, a cărei lucrătură în fier ne-o descria în amănunţime, despre stupi şi despre o grădină de trandafiri. Toate acestea le descria cu dragoste, ca pe nişte locuri puţin sălbăticite, puţin ruginite, puţin trecute şi pe de-a întregul năpădite de iedera întunecată. Uneori puterea noastră de imaginaţie era pusă la grea încercare, mai ales că ştiam destul de bine regiunea din jurul Glion-ului. Era de presupus că fericitul nostru prieten exagera. Schiţe făcute de mîna lui înfăţişau un acoperiş înalt de ţiglă, aşa cum se obişnuieşte în Vaud, în jur o livadă cu pomi fructiferi, în zare Alpii Savoiei, doar aleea cu cei optzeci de ulmi lipsea. Soţia mea şi-a permis să întrebe totuşi de ea într-o altă scrisoare ! O schiţă separată, ca schiţă atît de reuşită încît am atîrnat-o de perete într-un passe-partout, înfăţişa un interior cu o vatră mare ţărănească şi pe doamna Julika îngenunchind în faţa ei pentru a aţîţa focul ; pe marginea foii o invitaţie inimoasă la o *raclette* *.

„Cînd aveţi de gînd să veniţi ?" în acest fel începeau de acum toate scrisorile, iar într-un post-scriptum scria: „Trebuie să-ţi atrag în mod special atenţia că nu poţi ajunge cu maşina pînă aici. Nimeni nu-ţi poate spune drumul. Lăsaţi maşina la Montreux, iar eu am să vin să vă iau ; altfel n-o să găsiţi niciodată încîntătoarea noastră *ferme vaudoise.*"

A venit iarna şi nu l-am întîlnit pe Stiller. N-avea bani să vină la Zürich, dar nici chef. A trecut apoi şi primăvara fără să ne întîlnim. Astăzi lucrul acesta mă miră. Stiller ne scria destul de des, iar în scrisorile sale o amintea mai tot timpul şi pe doamna Julika. Ştiam că lucrase o vreme ca ajutoare într-un magazin. Despre ceea ce conta însă cu adevărat, despre menajul lor, scrisorile nu spuneau nimic, nici măcar nu făceau vreo aluzie. Apusurile de soare, ni le descria în schimb pe larg, întinzîn-

---

* Fel de mîncare compus din bucăţi mari de brînză încălzite la flacără şi consumate pe măsură ce brînza se topeşte.

du-se pe cîte două-trei pagini. În fond, tăcea ; scrisorile lui mi se păreau a fi mesaje prin care ne comunica poziţia lui exterioară, dar eu nu aveam dreptul să curm această tăcere, procedînd la un interogatoriu, fie printr-o întrebare directă sau perfidă, fie printr-o interpretare provocator de greşită. Cît despre el, trebuie să recunosc că se străduia să fie cît mai hazliu.

„Probabil că nu crezi, scria el, că mi-am găsit casa visurilor mele. De ce nu veniţi ? Recunosc că se văd de aici castelul Chillon şi acei Dents du Midi, iar cînd bate vîntul de apus se aud şi trenurile, difuzoarele de la vreo regată internaţională, zvon de muzică din locurile unde petrec vilegiaturiştii noştri, şi nu neg că de aici s-ar vedea cîteva hoteluri din Montreux, ba, de fapt, toate, dar noi sîntem pur şi simplu mai presus, ştii tu, în sinea noastră sîntem mai presus. O să vezi ! În pivniţă avem nişte butoaie goale, asta nu ţi-am mai scris-o pînă acum, în care poţi să strigi pînă ţi se face frică de propria ta voce, iar dacă eşti foarte liniştit, auzi şi şoarecii din grinzi, poate că sînt şi şobolani, în orice caz, grinzile sînt adevărate, or asta contează, dacă mă-nţelegi, că totul e adevărat, chiar şi rîndunelele de pe acoperişul, pe care l-am cîrpit o săptămînă întreagă, deşi Julika era mereu înspăimîntată că aş putea să alunec şi să cad. Cînd de fapt am devenit precauţia în persoană ; mă agăţ de viaţă mai mult ca oricînd şi trăiesc cu sentimentul că moartea mă pîndeşte la tot pasul, or sentimentul acesta e cît se poate de firesc, e un simptom al dragostei de viaţă, dacă mă-nţelegi. Zău aşa, rareori mi s-a mai întîmplat una ca asta : aproape în fiecare seară mă gîndesc cu bucurie la ziua de mîine şi mă rog doar ca următoarea zi să fie ca cea trecută, mă simt atît de mulţumit de prezent, că sînt eu însumi uimit de asta. Iar apoi am de gînd să-mi amenajez atelierul, doar nu pot să citesc tot timpul Kierkegaard şi lucruri din acestea grele, trebuie să mai leg şi viţa, să prăşesc, să cumpăr şmirghel, îngrăşăminte, praf împotriva melcilor, şi apoi să sparg lemne. După cum vezi : *retour à la nature* *. De altfel spune-i soţiei tale că nu sînt platani, ci ulmi, din păcate bolnavi, cum sînt toţi ulmii din zilele

* Reîntoarcerea la natură (*franc.*).

noastre, nimeni nu ştie de ce ulmilor nu le plac vremurile noastre, iar acum vor fi tăiați, spre marea noastră durere, chiar dacă ei nu ne aparţin nouă, ci vecinilor noştri. Oare o să mai apuci să-i vezi ? În imaginaţie te aştept deja acolo jos, pe peronul din Montreux, apoi am să vă conduc pe un *vieux sentier**, destul de abrupt şi pietros, mărginit de spalierele viilor, vara fierbinte ca un cuptor, toamna însă aerisit, de ani de zile năpădit de muşchi, nemaifiind folosit decît de cei care adună vreascuri şi de soţii Stiller (a se pronunţa Stilleeer). Dar la ce ţi-aş descrie eu locurile ! Mai bine citeşti din iubitul tău Ramuz, pe care l-am îndrăgit şi eu între timp. Cînd aveţi de gînd să veniţi în sfîrşit ? Vă rog : înainte ca vechile ziduri să se dărîme, ca muşchiul să-mi acopere piciorul, iar iedera să-mi crească din ochi."

Citind astfel de scrisori ne aminteam cu un zîmbet de Stiller cel de odinioară, care glumea pe seama vieţii de la ţară ca „redută a interiorităţii", deşi acum părea că se simte mai bine ca oricînd în a sa *ferme vaudoise*. În mod special ne-a bucurat vestea că doamna Stiller îşi găsise o ocupaţie utilă : preda gimnastica ritmică la o şcoală de fete din Montreux. Iar Stiller îşi făcuse şi el rost între timp de o îndeletnicire. De ziua soţiei mele sosi un pachet întreg cu obiecte de ceramică ; căni, ulcioare, farfurii, numai lucruri folositoare. Pînă atunci Stiller nu suflase un cuvinţel despre toate acestea. Acum însă, ne scria următoarele :

„Trebuie să ştiţi că aici la Glion, în cazul în care o să mai sosiţi vreodată, am ajuns să fiu olar de baştină. Afacerile merg bine. Iar în ziua în care o să am propriul meu cuptor, lucrurile o să ia o amploare de nedescris. Atunci însă, cînd mă voi fi săturat să cîştig bani, am să mă duc sus la Caux, care se află foarte aproape de mine, la zece minute cu trenuleţul ; dar n-am ajuns încă atît de departe. Deocamdată vînd de preferinţă americanilor de bun-gust. Am pus şi o placă pe poarta grădinii : *Swiss pottery* **. Iar americanii mei, dintre care unii se mai pricep oarecum la ceramică, sînt deseori uimiţi să constate că în ţara aceasta se folosesc aceleaşi ornamente ca cele pe care eu le-am

* Vechea potecă *(franc.)*.
** Ceramică elveţiană *(engl.)*.

văzut cu ochii mei la indienii din sud de Los Alamos, Arizona, şi mai ales la Muzeul indian din Santa Fé."
Stiller se ţinea şi acum de farse. Avea nevoie de o anumită doză de disimulare ca să se poată simţi bine printre oameni. Cum nevasta mea trecuse pe la Glion, cu ocazia unei călătorii pe care o făcuse singură cu copiii în sudul Franţei, am întrebat-o despre faimoasa *ferme vaudoise;* la care ea a izbucnit în rîs. Trebuia să văd totul cu ochii mei ! În realitate, lucrurile nu se petreceau întocmai ca în basmele din scrisorile sale. Doamna Stiller făcea tot mereu cîte o „cură de altitudine". Iar în perioadele acelea de singurătate Stiller a început să ne telefoneze noaptea tîrziu. Deseori telefoanele lui ne deranjau cînd aveam musafiri. Stiller era de cele mai multe ori băut, vorbea despre Kierkegaard şi pretindea că ar vrea să-i lămuresc cine ştie ce pasaj. Deşi se afla într-o cîrciumă, căci propriul lui telefon fusese deconectat din cauza neplatei abonamentului. N-am fost niciodată un cunoscător al lui Kierkegaard ; volumul acela i-l trimisesem în urma unei discuţii despre melancolie ca simptom al atitudinii estetice faţă de viaţă. În momentul telefonului său nocturn nu aveam volumul la îndemînă, iar Stiller nici atît. Apoi era evident că nici nu prea citise din Kierkegaard, era deci vorba despre cu totul altceva. Stătea de cele mai multe ori un sfert sau chiar o jumătate de ceas la aparat, probabil numai din dorinţa de-a auzi un glas. În fundal răsunau zgomotele cîrciumii : apa care curge într-o chiuvetă, ţăcănitul jocurilor mecanice. Stiller abia de putea fi înţeles. În sinea lui mă va fi blestemat şi i se va fi părut că sînt din cale afară de meschin. Dar eu mă gîndeam la situaţia lui economică şi de aceea îl tot îndemnam să pună capăt acestor convorbiri costisitoare. Probabil însă că nu-i înţelegeam cu adevărat situaţia. Glumele lui nu mă înşelau, simţeam cît de singur e şi cîtă nevoie are de un prieten. Dar tocmai de aceea mă simţeam şi mai neputincios. De cele mai multe ori nu-i puteam oferi ceea ce aştepta de la mine, fiindcă mie însumi îmi lipsea acel ceva, aşa că mă nedreptăţea de fiecare dată cînd mă întreba răstit : Eşti cumva zgîrcit ? Ca tot el să continue : Spune ceva, indiferent ce, dar spune şi tu ceva ! Şi regulat încheia conversaţia spunînd : Dacă o să vii vreodată la Glion,

deşi eu nu mai cred — ! şi amuţea fără să pună receptorul în furcă. Atunci eu spuneam de mai multe ori la revedere, auzeam în continuare clipocitul apei din chiuvetă sau comenzile unei chelneriţe velşe. Stiller aştepta fără salut pînă ce puneam receptorul jos. Ajunsesem să ne temem de aceste telefoane nocturne. Deseori nici nu mai ridicam receptorul ; iar el revenea pînă spre două noaptea.

Nu ne văzusem de mai bine de un an şi jumătate cînd, în sfîrşit, într-o zi însorită de octombrie, am sosit şi eu la Montreux. Nu l-am recunoscut deîndată, cum stătea acolo pe peron ; vechiul meu costum îi dădea un aer destul de burghez, şi în mod ciudat Stiller n-a făcut nici un pas spre mine. Nu ne simţeam tocmai în largul nostru în clipa cînd ne-am strîns mîinile. Cu gîndul la acel *vieux sentier* abrupt şi bolovănos, nu luasem la mine decît o mapă. Stiller a vrut să mi-o ducă el, dar am refuzat. Ca înfăţişare, Stiller era uimitor de puţin schimbat, părul său rar era mai cărunt şi mai rar, iar chelia mai mare. Vechiul meu costum îi era puţin scurt, mai ales la mîneci, şi-i dădea un aer tineresc. Stiller se interesă numaidecît de nevasta mea şi apoi cu multă căldură şi de copii ; iar după cîţiva paşi, regăsisem tonul conversaţiilor noastre de altădată. Lăsasem să treacă un an şi jumătate pînă la revedere, parţial, ce-i drept, din cauza aglomerării treburilor profesionale, parţial însă, şi din alte cauze, iar lucrul acesta îl simţeam acum cu limpezime. Într-un fel mă temusem de această revedere ; prietenia noastră se înfiripase în perioada arestului său preventiv, iar acum s-ar fi putut dovedi că, în pofida dorinţei noastre, se perimase, transformîndu-se într-o reminiscenţă fără prezent. La Montreux, Stiller se opri să cumpere cîteva sticle de vin, Saint Saphorin, „ca să rămînem în zonă". Îşi îndesă două sticle în buzunarele hainei, iar pe cea de-a treia o apucă de gît, ca pe o grenadă ; astfel echipaţi, pornirăm la drum. Spre marea mea surprindere exista într-adevăr un *vieux sentier* care ducea la Glion. Pietros şi abrupt, aşa cum ne fusese descris, şerpuia la deal printre aracii de viţă. Cu timpul anii noştri îşi spuseră cuvîntul, şi ne-am oprit să ne tragem sufletul ; de acolo de unde stăteam vedeam castelul Chillon, sub noi Territet-ul cu hotelurile sale, terenurile de tenis, funicularele şi *chalet*-urile, iar dincolo de

ele întinderea albastră a lacului Geneva. Te simţeai aici aproape ca pe coasta Mediteranei. Lăsînd la o parte vilişoarele de un gust îndoielnic, priveliştea avea o grandoare de-a dreptul neobişnuită pentru ţara noastră. Unde se putea afla pe acest povîrniş sluţit vestita *ferme vaudoise* rămînea pentru mine o enigmă. Ajunsesem probabil şi foarte aproape de Glion. Vorbeam despre viticultură, iar de acolo am deviat la conceptul de cultură în general, la tihnă ca premisă a culturii şi la nobleţea plăcerilor, la diferenţa fundamentală dintre cartof şi viţă, la voioşia spirituală a regiunilor viticole, la relaţia dintre lux şi demnitate umană şi aşa mai departe. Am observat şi plăcuţa montată pe gardul de fier : *Swiss pottery*. Fără să se întrerupă din vorbă, Stiller mă conduse, după ce deschise cu piciorul portiţa ruginită, pe o cărare acoperită cu muşchi, printre tot felul de pitici de grădină, spre casa vieţii sale. Starea de paragină generală justifica chiria chiar de la prima vedere. Vaze din fier forjat îmbîrligat în fel şi chip, parţial distruse, o Afrodită sau o Artemis din gresie, cu braţul rupt, o junglă miniaturală care trebuia să fie grădina de trandafiri ; multe trepte peste tot, strîmbe, cu balustrade pe dreapta sau pe stînga, unele din ele sparte, ştirbe, arătînd că totul nu-i decît ciment, un havuz înnămolit, o cuşcă veche de cîini, terase năpădite de bălării, aceasta era aproximativ grădina, populată de un număr apreciabil de pitici din ceramică colorată, unii sparţi, alţii întregi. Încă mai speram că totul nu e decît un loc de trecere spre propria lui casă. Stiller vorbea şi tot vorbea, nepăsător la lumea aceasta scurilă care lui, desigur, îi era prea bine cunoscută. Casa în sine, un *chalet*, era din fericire acoperită cu multă iederă, doar partea de sus rămînea vizibilă în toată hidoşenia ei, cu un foişor de pază din cărămidă aparentă, cu lucarne mititele, la care se adăugau faţada de lemn cu mii de încrengături făcute parcă la traforaj, iar altundeva ancadramente din tuf, toate acestea reunite sub un acoperiş care ieşea mult în afară, deşi nu era deloc mare, ci mai degrabă mititel, ca o jucărie — nu-mi venea să-mi cred ochilor. Era un fel de *Schwyzerhüsli* * cor-

* Căsuţă elveţiană *(în dialect german elveţian)*.

cită cu un *Scottish castle* *. Stiller scoase acum cele două sticle, apoi pescui şi cheile din fundul buzunarelor, declarînd că peste un ceas avea să sosească şi Julika de la şcoală. Eram deci la locul cu pricina. Ca la multe vilişoare de acest fel, exista şi aici o masă din imitaţie de marmură cu o inscripţie aurie, înnegrită deja pe alocuri: MON REPOS. Interiorul nu mai prezenta de-acum nici o surpriză. Un urs de lemn ne întîmpina de la uşă pentru a prelua umbrele şi pălării, iar deasupra lui atîrnă o oglindă pătată. Era o după-amiază însorită, şi pe tavane juca lumina lacului Geneva, scoţînd la iveală stucatura cenuşie sau împletitura de trestie dezgolită. O lumină verzuie, ca de acvariu, pătrundea prin geamurile verandei. Trenurile Confederaţiei se auzeau ca dintr-un canton de cale ferată, şi din apropiere răzbătea fîşîitul cablurilor bine unse ale unui funicular. Stiller era ocupat, aşa că am avut ocazia sau, mai bine zis, am fost obligat să mă uit în jur, ca să-mi trec astfel timpul ; puse sticla de vin sub un jet de apă rece. Mai tîrziu am stat afară, înconjuraţi de pitici voioşi, sprijiniţi de-o balustradă acoperită de muşchi. În cele din urmă i-am spus totuşi :

— Asta-i deci faimoasa-ţi *ferme vaudoise* ?

Stiller nici măcar nu părea să sesizeze diferenţa dintre descriere şi realitate, mulţumindu-se să spună:

— Păcat că n-ai mai apucat să vezi cei optzeci de ulmi ; i-au tăiat pe toţi, ziceau că sînt bolnavi.

Şi în acest fel povestea era încheiată.

— Ce mai faci ? am întrebat eu, deşi aveam tot timpul impresia că Stiller îşi pusese în gînd să nu se plîngă.

— Ce mai face soţia ta ? mă întrebă el în loc de răspuns, iar în cursul conversaţiei care a urmat a evitat să-i rostească numele ; nu ştiu prea bine de ce. În rest nu s-a mai interesat de nimeni, iar discuţia noastră abia dacă se lega.

— De ce nu bagi piticii într-un şopron ? am întrebat eu ca să spun ceva, iar Stiller dădu din umeri.

---

* Castel scoţian *(engl.)*.

— N-am timp, nu ştiu, nici nu mă deranjează !
Şi cu toate acestea, simţeam că vizita mea îl bucură.
— Cînd vine Julika, spuse el, deschidem sticla !
Între timp, stăteam şi fumam... Îmi amintesc exact acest sfert de ceas în care nu s-a întîmplat nimic. Ce face omul cu timpul care îi este dat ? N-am gîndit pînă la capăt această întrebare, dar ea mă irita. Oare cum rezistă Stiller, fără obligaţii sociale sau profesionale care să-l apere de această întrebare ? Şedea pe balustrada mîncată de vreme, cu un genunchi ridicat la piept, cu mîinile împletite în jurul lui ; văzîndu-l aşa, mă întrebam cum de mai suportă să trăiască, cum de un om conştient de experienţele sale şi, prin urmare, eliberat de orice dorinţe deşarte, mai suportă să trăiască !... Îşi instalase atelierul de olărit într-un subsol cu lumină bună, aflat chiar pe versant, o fostă spălătorie cu cameră pentru uscat rufe şi magazie pentru mobilierul de grădină ; pe vremuri văruite în alb, încăperile aveau acum un strat de mucegai în pofida soarelui care pătrundea în ele de la amiază pînă seara. M-am simţit uşurat ; aici îl vedeam mai degrabă pe prietenul meu, petrecîndu-şi zilele.
— Omul trebuie să facă ceva ! spuse el în timp ce examinam obiectele finite, acea *Swiss pottery* cu care îşi cîştiga existenţa. Castroanele astea plate, spuse el, îi plac cel mai mult Julikăi. Iar la un moment dat adăugă : Totul trebuie învăţat la timpul potrivit, cum bine ştii, iar adevărata meserie n-am s-o mai învăţ niciodată !
Îmi arătă plin de mîndrie o roată a olarului pe care şi-o construise el singur. Pentru un ignorant ca mine el era un adevărat profesionist atunci cînd îmi povestea despre ceramica diferitelor popoare şi epoci sau despre taina anumitor glazuri. În ce consta oare schimbarea petrecută în el ? Spiritul său era acum îndreptat mai mult asupra obiectelor în sine, aveam eu impresia. Dacă înainte vorbea numai despre el însuşi, chiar şi atunci cînd povestea despre căsnicie în general, despre negri, vulcani sau cine ştie ce, acum vorbea despre oalele „sale“, despre roata „sa“, despre glazura „sa“ şi chiar despre priceperea „sa“, fără să vorbească cîtuşi de puţin despre sine.
— Domnule procuror ! mă salută doamna Julika. Iar Stiller o sărută pe obraz ; mîinile sale erau murdare de la

roată. Doamna Julika mi se păru îmbătrînită, continua să fie o femeie neobişnuit de frumoasă, iar părul ei frapant, tot atît de strălucitor, fără îngrijiri cosmetice speciale.

— Cum să rateze el un prilej atît de bun ca să bea ! spuse ea în timp de Stiller plecase să aducă vinul, nu înainte însă de-a ne fi aşezat afară în grădină cele două şezlonguri cam şubrede.

— E frumos aici, spuse doamna Julika, nu-i aşa ?

În pofida simpatiei pe care o resimţeam faţă de această femeie, nu ştiam niciodată ce să vorbesc cu ea. Nu avea nimic cu mine, îmi ziceam eu. Răceala ei nu era decît o mască sub care îşi ascundea timiditatea. Habar nu avea probabil cît de puţin comunicativă era şi n-ar fi putut pricepe că celălalt nu simţea cît de tare se bucura ea de o revedere sau de o mică atenţie. Examina baticul pictat de mînă.

— Vedeţi, se mulţumi ea să spună, aşa ceva nu găseşti aici.

O oprea, zic eu, o mare sfială să se exprime în cuvinte, iar, pe de altă parte, felul în care doamna Julika puse imediat baticul deoparte, deşi sînt sigur că îi plăcuse, mă făcu să mă simt şi mai încurcat, ca şi cînd aş fi aşteptat cine ştie ce cuvinte de mulţumire din partea ei. M-am interesat deci de munca ei la şcoala de fete, dar n-am aflat mare lucru nici în această privinţă, şi din nou căutam înfrigurat un subiect care ar fi putut s-o intereseze. Îşi lăsase capul pe spate, învăluindu-l în păru-i arămiu, obosită probabil după o zi de muncă.

— Stiller al nostru a devenit un adevărat olar ! începui eu, iar ea se mulţumi să dea din cap. Mai devreme, în subsol, îl auzisem pe Stiller spunînd : Castroanele astea plate îi plac cel mai mult Julikăi ! Cuvintele lui mă făcuseră să presupun că munca sa nu se bucura de prea mult interes din partea soţiei sale, care se arăta mai degrabă sceptică faţă de aceste încercări, ba mi se părea că bunul Stiller ducea cu desăvîrşire lipsa unor încurajări, sau chiar a unor critici admise pe un fond de entuziasm ; acolo jos în subsol, ai fi zis că în ochii doamnei Julika toată ceramica lui Stiller nu avea nici un preţ. Acum însă, ea îmi spuse:

— Nu vi se pare formidabil ce a realizat în aceşti doi ani ?

Eram de aceeași părere.

— Ar trebui să-i spuneți și lui, am declarat eu, cred că i-ar face plăcere.

— Dar nu i-am spus ?

— Știți cum sîntem noi, bărbații ! am încercat eu să mă eschivez. Vrem să facem impresie acolo unde iubim, și dacă nu izbutim, ne întoarcem spre public !

De fapt, voisem să fac doar o glumă.

— Nu știu, spuse doamna Julika și își frecă ochii cu amîndouă mîinile, ce tot vrea de la mine. Doar i-am spus-o de atîtea ori ! Dar dacă el nu mă ascultă.

Nu avusesem de gînd să intervin în vreun fel între ei, și de aceea n-am mai zis nimic.

— Voi doi continuați să vă spuneți dumneavoastră ? năvăli Stiller în tăcerea noastră, făcîndu-ne să ne simțim și mai stînjeniți.

— Noroc deci ! spuse el și ciocnirăm cu paharele mici și reci. Nu bei ? întrebă el văzînd că doamna Julika nu se atinge de paharul ei plin, fiindcă nu avea chef, și repetă : Noroc deci !

Pe moment am stat să mă gîndesc dacă nu cumva doamna Julika aștepta un copil ; refuzul ei, pe cît de scurt pe atît de hotărît, îți dădea să înțelegi că nu are voie, mie însă îmi părea rău că doamna Julika nu-și muia măcar buzele în pahar. Într-un fel se excludea parcă de la bun început. Nimic mai dificil, zic eu mereu, ca o întîlnire în trei ! M-am straduit prin urmare tot timpul să nu mă asociez pur și simplu cu Stiller. E destul de simplu cu el, are un talent feminin de adaptare, iar doamna Julika, în ceea ce o privește, nu lupta în nici un fel împotriva izolării. Stătea cu capul pe spate, învăluită în părul ei, iar chipul ei, pe care îl vedeam din profil, mă fascina și mă neliniștea în egală măsură, mi se părea că încremenise într-o expresie de spaimă pe veci amuțită. Stiller însă nu-i dădea nici o importanță, turuia înainte vrute și nevrute, adresîndu-i-se din cînd în cînd și ei, iar atunci pe un ton tandru-rugător, umil și totuși poruncitor. Din cînd în cînd îmi spuneam : Stiller ia lucrurile prea ușor, plătește cu *charme* din care are prea mult, iar în felul acesta nu se consumă deloc, apoi vrea mereu să

dreagă ceva, îmi ziceam eu, iar atunci devine exasperant de politicos.

— Lasă ! îl ruga doamna Julika, n-am nevoie de pernă, zău aşa !

Stiller se simţea respins, judecînd după privirea scurtă pe care i-o aruncă : respins pe nedrept. Dacă aş fost pus să hotărăsc, i-aş fi dat dreptate doamnei Julika în privinţa acelei perne absolut inutile.

— Unde vrei să-ţi construieşti cuptorul ? am întrebat eu, încercînd să abat discuţia, Stiller însă nu mă auzea.

— De ce nu vrei perna, stărui el pe lîngă doamna Julika, pînă cînd în sfîrşit aceasta o luă, fără să-l mai contrazică şi fără să-i mulţumească, dar nu şi-o vîrî sub ceafă, ci sub genunchi unde o deranja mai puţin. Doi oameni plini de bunăvoinţă ! mi-am zis eu şi-am început să laud vinul uşor ! Nu ştiu cum am ajuns apoi la o mică anecdotă, pe care o auzisem de curînd.

— Fii atent, e ceva despre Mexic, am spus, o să te intereseze ! Exista un individ acolo care avea o crescătorie de porci, nu mai ştiu exact unde, şi nici nu ştiu de ce crescătoria asta nu era deloc rentabilă. Bietul om muncea şi se lupta din răsputeri, dar în zadar, iar el îşi investise în ea toţi banii, şi jumătate din viaţă, şi toată ambiţia lui, pe scurt, afacerile nu mergeau deloc, iar apoi a urmat şi o secetă grozavă. Se mai întîmplă, nu-i aşa ? Rîurile seacă, iar atunci se produce, din cîte am auzit, un fenomen de migraţie a crocodililor, care pornesc de-a curmezişul, peste cîmp, spre apa cea mai apropiată. Într-o bună zi îşi face apariţia o asemenea ceată de crocodili, iar drumul lor trece de-a dreptul prin crescătorie. Ce-i de făcut ? Nefericitul ar putea să se urce pe acoperiş şi să-i împuşte. Dar n-o face ! Îi lasă să mănînce toţi porcii, care tot n-au rentat niciodată, trage între timp un gard mai solid în jurul locului, îşi înjgheabă o fermă de crocodili, devine furnizor de piele de crocodil pentru poşete şi e un om făcut. — Stiller rîse din toată inima. — Se zice că ar fi adevărat ! am mai adăugat eu.

— Nu e minunat ? se întoarse Stiller spre doamna Julika.

Aceasta mimă un surîs, iar dacă stau să-mi amintesc, cred că de fapt n-am văzut-o niciodată rîzînd altfel pe

femeia aceasta. Rîsul ei rămînea întotdeauna pe față, era ca și cum n-ar fi știut să rîdă din inimă, ca și cum ar fi pierdut asemenea obicei. Orice tentativă de-a o înveseli era sortită eșecului ; iar cel în cauză se simțea întotdeauna prost. Eram supărat pe mine însumi. La ce atîta vorbărie ! Era o după-amiază tîrzie de toamnă cu soare molcom, și era ceasul pe care Stiller ni-l descrisese într-o scrisoare : „— și apoi, dragul meu, stăm afară și e de ajuns soarele de toamnă ca să fim fericiți, vine vremea cînd strugurii s-au copt, iar deasupra lacului plutește un abur metalic, în timp ce înălțimile sînt limpezi, cu păduri ruginii ce se profilează pe un cer mediteranean, și cît vezi cu ochii te orbește oglinda lacului, mercur strălucitor, mai apoi licăr de alamă, și în cele din urmă cupru —" Clipa de strălucire trecuse, lacul se aflā în stadiul de alamă. Din cînd în cînd mai aruncam cîte o privire în jur : piticii din grădină mereu voioși, *chalet*-ul cu foișorul său, buruienile, Afrodita cea sură, havuzul gol, năpădit de mușchi și plin de frunziș maroniu, cu țevile ruginite, veranda cu geamuri Jugendstil, iedera, funicularul roșu ca sîngele în soarele aflat la apus, toate acestea erau ușor ireale. Ei înșiși, Stiller și doamna Julika, purtau această lume ca pe o haină străină, cu gîndul nerostit că la urma urmei toate hainele sînt străine și provizorii. Îi admiram. Ceea ce făcea parte cu adevărat din ei era doar soarele cu strălucirea lui oglindită în apele lacului Geneva, atelierul de olărie de jos, din subsol, tot felul de greutăți, așa cum există ele între oameni, și chiar și neputinciosul lor oaspete. Atîta timp cît doamna Julika era lăsată în pace, lucrurile mergeau ca de la sine. Dar Stiller ținu cu tot dinadinsul să știe dacă eu credeam în valoarea educativă a gimnasticii ritmice. Doamna Julika pledă fără prea multă convingere, Stiller, pe de altă parte, susținea că doamna Julika ar trebui să se dedice unei munci pur artistice și să deschidă la Lausanne propria ei școală de balet. N-am ajuns să discutăm chestiunile practice care stăteau în calea acestei idei, căci doamna Julika deveni de-a dreptul vehementă, iar Stiller trist că ea nu voia să primească nimic de la el, nici perna, nici credința lui tîrzie în arta ei. Indispus se ridică să aducă și cealaltă sticlă...

— Rolf, spuse ea, de cum am rămas între patru ochi, trebuie să-i scoateţi ideea asta din cap ! E absolut imposibilă. Vă rog, trebuie să i-o scoateţi din cap ! Pe mine mă înnebuneşte cu ideea asta !

Tentativa mea de-a cumpăni posibilităţile practice ale unei asemenea idei, de-a lua în considerare ce spera de fapt Stiller să obţină pentru doamna Julika şi de-a întreba ce-şi dorea doamna Julika însăşi pentru viitor, nici măcar n-a fost luată în seamă ; se lăsase din nou pe spate şi dădea numai din cap : nici cu mine nu era de discutat.

— Ce tot vrea de la mine ! spuse ea cu voce stinsă după ce în sfîrşit amuţisem şi eu. Ochii îi luceau, apoşi ; mîinile palide şi fine i se încleştaseră în jurul mînerelor şezlongului, aşa cum faci la dentist, ca să nu tremuri. Toată purtarea ei, trebuie să recunosc, mi se părea exaltată, şi nu aveam deloc chef să iau atitudine, aşa cum ar fi vrut ea, într-o problemă îndelung controversată, mai ales că îmi lipseau şi cunoştinţele profesionale necesare.

— Stiller ne-a cam dus de nas, am spus eu, cu toate poveştile lui despre *la ferme vaudoise !*

La care Julika nu reacţionă în nici un fel.

— Dar ce poziţie are ! am continuat eu să sporovăiesc. Ceea ce-mi place mie aici...

Nu luă în seamă nici cuvintele mele şi nici strădania mea de-a înfiripa o adevărată conversaţie.

— Scoateţi-i ideea asta din cap ! mă rugă ea încă o dată, la fel de surescitată ca înainte. Cum vă puteţi închipui una ca asta ! se apără ea cu o violenţă pe care o extinsese şi asupra mea, ca apoi să se domolească : Nu se poate, vă rog să mă credeţi că nu se poate. — Şi imediat adăugă : El n-are de unde să ştie.

— Ce n-are de unde să ştie ? am întrebat eu, ce vreţi să spuneţi ?

— Nu mă întrebaţi, mă rugă ea, se reculese, se îndreptă de spate şi îşi luă altă ţigară ; la care eu am scos bricheta : N-ar trebui să fumez atît, spuse ea speriată, sau ca şi cum eu aş fi silit-o să fumeze, în orice caz fără să-mi mulţumească pentru focul de care, am înţeles eu, nu avea nevoie. — El n-are de unde să ştie, vorbi ea mai mult pentru sine, am fost la doctor — Cu siguranţă că

doamna Julika n-ar fi vrut să vorbească cu nimeni despre asta şi regreta că adusese vorba ; eu însă aşteptam acum o lămurire, chiar dacă nu rosteam un cuvînt. — Tot plămînul stîng, spuse ea, n-aş vrea ca el să afle de pe-acum. Trebuie s-o fac. Cît mai repede cu putinţă. — Calmul ei neaşteptat, un fel de reculegere care mă făcea să cred că nefericita femeie nici nu bănuia adevărul, deşi în cele ce-au urmat a folosit chiar termenul medical, pe care nu i-l spusese, ce-i drept, doctorul, ci propria ei raţiune, cît şi faptul că nu se plîngea m-au uluit atît de tare, încît mi-am lăsat ochii în jos, ca şi cum aş fi căutat ceva în nisip, necutezînd s-o privesc în faţă, de teamă că aş putea să-mi trădez în vreun fel oarecare sentimentele. — Da, spuse ea sec, asta e.

Am preluat tonul ei sec.

— Şi cînd ar urma să aibă loc operaţia ? am întrebat eu.

— Cît mai repede cu putinţă, repetă ea. Nu prea ştiu. De îndată ce n-o să-mi mai fie frică...

La scurt timp după aceea, sosi Stiller cu cealaltă sticlă. Avea de gînd să mai dea o fugă pînă sus, să aducă nişte struguri, spunea el...

— Scoateţi-i ideea asta din cap ! repetă doamna Julika, de parcă tot despre şcoala ei de balet ar fi fost vorba. Se lăsase din nou pe spate, în părul ei unduios de fată. Cred că n-am văzut niciodată o fiinţă mai singură ca această femeie. Între durere şi lume se înălţa parcă un zid de netrecut, şi nu era vorba numai de aparenţă, ci mai degrabă de convingerea că nu poţi să fi auzit, de o experienţă veche şi de neşters, pe cît de lipsită de reproş pe atît de adînc înfiptă în suflet, că partenerul nu se aude decît pe sine însuşi. Îmi venea s-o întreb dacă nu fusese niciodată iubită în viaţa ei ? Bineînţeles că n-am întrebat-o. Dar ea, putea oare iubi ? Încercam fără voie să mi-o imaginez copil. Să fi fost oare faptul că rămăsese orfană ? Aşteptînd dintr-o clipă într-alta ca doamna Julika să-şi înceapă confesiunea, tăceam şi eu, auzindu-i respiraţia cavernoasă. Oare ce se întîmplase cu fiinţa aceasta ? Nu-mi venea să cred că un om poate fi astfel de la bun început, atît de lipsit de expresie, chiar şi atunci cînd are nevoie mai mult ca oricînd de ajutor.

Cine o făcuse să fie aşa ? Stiller era plecat deja de un sfert de ceas, într-un alt sfert de ceas avea să fie înapoi.

— Probabil că acum aşteptaţi şi dumneavoastră ca eu să vă spun ceva ! începu ea în sfîrşit. Dar cum aş putea să mă schimb ! Sînt aşa cum sînt ! De ce vrea Stiller mereu să mă schimbe ?

— Aşa vrea ?

— Ştiu, spuse ea, că e plin de bune intenţii, e convins că mă iubeşte !

— Dar dumneavoastră ? am întrebat eu. Dumneavoastră îl iubiţi ?

— Am ajuns să-l înţeleg tot mai puţin, răspunse ea, anevoie, după un timp. — Dumneavoastră ştiţi, Rolf, ce aşteaptă el mereu de la mine ?...

În cele ce-au urmat am încercat, divagînd ades şi fără să pot uita o clipă înspăimîntătoarea ei mărturisire, să dau glas gîndurilor mele despre Stiller, despre predispoziţiile sale omeneşti, despre fapte şi posibilităţi, despre evoluţia lui din ultimii ani, aşa cum o vedeam eu, şi străduindu-mă să nici nu acuz şi să nici nu apăr, dar mai ales să nu înfrumuseţez lucrurile ; şi în tot acest timp am avut mereu impresia că doamna Julika mă asculta. Fireşte că mai degrabă reuşeam să-l „înţeleg" pe Stiller decît pe doamna Julika, or tocmai în felul acesta, ziceam eu, judecînd după ultima ei întrebare, îmi îndeplineam misiunea. În timp ce vorbeam desenam cu o creangă în nisip. Privind la un moment dat în sus, ca să aflu măcar din mina ei ce gîndea asupra unei probleme pe care eu, ca bărbat, nu puteam s-o hotărăsc, am dat de un chip complet descompus ; — n-am să uit niciodată acest chip, care nici nu mai era chip. Ţinea gura deschisă ca măştile antice. Încerca în zadar să-şi muşte buzele. Gura îi rămînea deschisă, ca încremenită, tremurînd. O vedeam hohotind şi în acelaşi timp era ca şi cum aş fi fost surd. Ochii deschişi, fără privire, înotînd în lacrimi mute, cei doi pumni mici încleştaţi în poală, un trup care dîrdîia, aceasta era ea, de nerecunoscut, nici o chemare nu ajungea pînă la ea, nu mai avea nici trăsături, nici voce, era doar un trup disperat, strigăt mut al cărnii în faţa morţii. Nu ştiu ce-am făcut... Mai tîrziu, în timp ce-i ţineam în mîini cei doi pumni mititei, tresăltînd spas-

modic, în timp ce chipul i se liniştise, cuprins de oboseală, ea spuse :

— Nu care cumva să-i spuneţi ceva. — Am dat din cap, ca s-o liniştesc cît de cît. — Promiteţi-mi ! mă rugă ea.

La puţin timp după aceea sosi şi Stiller cu strugurii săi. Doamna Julika se ridicase iute în picioare, întorcîndu-se cu spatele, murmură de la distanţă ceva despre nişte cofeturi şi dispăru în casă. Stiller nu-mi dădu pace, mă sili să gust din strugurii care erau plănuiţi pentru desert, în timp ce eu încercam să mă dumiresc dacă într-adevăr nu observase nimic sau dacă doar se preface. Mă asigură încă o dată cît de fericit era de vizita mea, promise o seară festivă. La un moment dat m-a întrebat cum o găsesc pe Julika, la care eu am început să vorbesc despre vin.

— Vreau să spun din punct de vedere al sănătăţii, spuse el. Nu-i aşa că arată grozav ?

Stăteam şi beam, cu mîna stîngă în buzunarul pantalonilor. Cînd doamna Julika se întoarse în cele din urmă cu cofeturile, îşi pusese o jachetă de lînă pe ea şi arăta splendid. Se pudrase ; dar nu era numai asta. Ea însăşi părea a nu fi conştientă de schimbare. Eu însă aveam senzaţia sîcîitoare că nu mai era vorba de una şi aceeaşi persoană ; ca şi cum aş fi visat-o doar pe această femeie. Între timp se lăsase răcoare, aşa că am intrat în casă. Nu-mi puteam imagina cum vom petrece seara, dar pentru Stiller nu era nimic deosebit, şi nici pentru doamna Julika.

Pe vremea aceea, nu cunoşteam însemnările de faţă, ştiam doar că Stiller ţinuse în timpul detenţiei un fel de jurnal. Nu e sensul acestei postfeţe de-a se irosi în nenumărate corecturi. De altfel mi se pare evident faptul că însemnările acestea sînt cu bună ştiinţă subiective, îndrăzneala lui Stiller mergînd pînă într-acolo, încît nu s-a dat înapoi nici de la anumite măsluiri ; ca relatare a unor trăiri subiective ele sînt însă în orice caz sincere. Cel mai mult m-a uimit chipul doamnei Julika, aşa cum ne apare din aceste însemnări ; din cîte înţeleg, spune mai multe despre creator decît despre persoana siluită în acest chip. Se pune de altfel întrebarea, gravă, dacă nu cumva e inumană însăşi tentativa de a reproduce o fiinţă vie. Iar această chestiune îl vizează cu precădere pe Stiller. Dar şi pe cei

mai mulţi dintre noi, care nu facem, ce-i drept, însemnări, dar procedăm poate la fel, fără să lăsăm însă urme ; rezultatul va fi în orice caz amar.

Vizita mea la Glion m-a preocupat apoi îndelung. La scurt timp după întoarcerea mea acasă am primit o scrisoare de la doamna Julika în care mă implora o dată în plus să nu-i spun nimic lui Stiller. Nici n-aş fi făcut una ca asta, căci indiferent de părerea mea, nu aveam dreptul să intervin în tăcerea dintre aceşti doi oameni, să mă amestec fără să fiu rugat, profitînd de faptul că devenisem un confident întîmplător şi cel mai probabil nedorit. Oare nefericita doamnă Julika se temea că Stiller şi-ar putea pierde capul, înrăutăţind şi mai mult lucrurile ? Nu ştiu. Dacă nu cumva avea motiv să spere că nu va ajunge totuşi la operaţie ? Iar apoi, ceea ce mă preocupa în primul rînd era însuşi Stiller. Se petrecuse ceva cu Stiller, aşa mi se părea. Amuţise în el îndoiala sîcîitoare cu privire la impresia pe care o face, amuţise spaima de-a fi confundat. În relaţiile cu el mă simţeam acum ca eliberat dintr-o constrîngere inconştientă ; eram cu însumi mai liber. Atîta timp cît un om nu se acceptă pe sine însuşi, se va teme necontenit că ar putea fi înţeles greşit şi răstălmăcit ; contează mult prea mult pentru el cum îl vedem noi, iar în mărginita lui spaimă că am putea să-l silim la un rol care nu-i aparţine ne constrînge şi pe noi să devenim mărginiţi. Ar vrea să-l lăsăm liber ; dar el însuşi nu ne lasă pe noi liberi. Nu ne permite să-l confundăm de pildă. Cine siluieşte pe cine ? Ar fi multe de spus în această privinţă. Cunoaşterea de sine prin care individul se înstrăinează brusc sau încetul cu încetul de propria sa viaţă este doar primul pas, absolut obligatoriu dar nici pe departe suficient. Oare cîţi dintre oamenii pe care îi ştim nu s-au oprit tocmai pe această treaptă, mulţumindu-se cu melancolia ce ţi-o conferă această cunoaştere şi arborînd totodată un aer de maturitate ! Stiller depăşise această fază, îmi zic eu, încă de pe vremea cînd dispăruse. Era pe cale să facă cel de-al doilea pas, mult mai dificil, ieşind din resemnarea de-a nu fi ceea ce ţi-ar fi plăcut să fii şi devenind ceea ce eşti. Nimic nu este mai greu decît a te accepta pe tine însuţi ! De fapt, numai oamenii naivi reuşesc acest lucru, eu însă n-am întîlnit decît foarte puţini oameni în lumea mea,

care ar putea fi numiţi astfel în sensul bun al cuvîntului. După părerea mea, Stiller străbătuse deja o bună bucată pe calea atît de anevoioasă a acceptării de sine atunci cînd l-am întîlnit în arestul poliţiei. Nu ştiu nici acum de ce se mai încăpăţîna să respingă toată lumea înconjurătoare, pe cunoscuţii lui de pe vremuri ? Eu am avut norocul să nu-l fi cunoscut direct pe acel Stiller de pe vremuri ; în acest fel ne-a fost mult mai uşor să stabilim relaţii normale ; ne întîlneam abia acum. Cu toată acceptarea de sine, cu toată bunăvoinţa de-a se instala în propria realitate, prietenul nostru nu reuşise totuşi un lucru, anume să renunţe la pretenţia de-a fi recunoscut ca atare de către cei din jur. Simţea că e altul, pe bună dreptate, căci era altul decît acel Stiller drept care fusese luat de la bun început, iar el tocmai de asta voia să ne convingă, şi ţinea s-o facă cu tot dinadinsul. Cum am putea însă renunţa la pretenţia de-a fi recunoscuţi măcar de aproapele nostru în realitatea noastră, pe care noi înşine n-o ştim, ci, în cel mai bun caz, putem doar s-o trăim ? Nu va fi nicicînd posibil dacă nu avem certitudinea că viaţa noastră este hotărîtă de o instanţă supraomenească, dacă nu putem nutri măcar speranţa că această instanţă există. Stiller a ajuns foarte tîrziu aici. Dacă a ajuns vreodată ! Aceasta era impresia mea, după vizita pe care i-am făcut-o atunci, toamna, deşi el n-a suflat o dată un cuvînt în acest sens ; sau poate că tocmai de aceea. De altfel Stiller însuşi n-a simţit nicicînd nevoia să dea vreo lămurire asupra metamorfozei sale, iar lucrul acesta face parte din muţenia lui. Nici noua lui muncă nu mai viza expresia ; fabrica farfurii şi ceşti şi ulcele, numai lucruri folositoare, de bun-gust, după părerea mea, dar ele nu-l mai reprezentau pe el. Se eliberase de spaima de-a nu fi recunoscut şi prin urmare te simţeai tu însuţi mai liber faţă de el, de parcă s-ar fi rupt o vrajă rea. Înţelegeam acum de ce înainte, cu toată simpatia pe care i-o purtam, mă temeam puţin de orice întîlnire cu Stiller. „Muţenie“ nu e probabil cuvîntul cel mai potrivit, mai degrabă te induce în eroare. Stiller nu era, fireşte, zgîrcit la vorbă. Dar ca orice om ajuns la sine însuşi începuse şi el să vadă oamenii şi lucrurile din afara lui, iar ceea ce îl înconjura începuse să devină lume, altceva decît proiecţii ale propriului său eu, pe care nu

mai era nevoit să-l caute în lume şi nici să-l ascundă. El însuşi începuse să fie în lume. Asta era impresia mea după acea primă vizită la Glion, de altfel şi după scrisorile sale, în măsura în care nu era vorba de doamna Julika. Cu doamna Julika, partenerea de odinioară, îi era cel mai greu, pe bună dreptate, căci tentaţia de-a recădea în vechile spaime şi încîlceli distructive, de-a fi mai puţin departe decît ajunsese Stiller în realitate, în relaţiile cu ceilalţi oameni, tentaţia aceasta era foarte mare. Un trecut comun nu poate fi bagatelizat, obişnuinţa care intervine în momentul în care ne scad forţele, vechile obiceiuri care ni se oferă la orice pas sînt ale naibii de periculoase. Sînt ca plantele ce se încolăcesc în jurul braţelor şi picioarelor înotătorului ; cine nu ştie de ele ! Iar pe de altă parte, prietenul nostru ştia de-acum că fuga este imposibilă ; la ce bun să începi cine ştie ce viaţă nouă, dacă nu faci altceva decît să laşi baltă trecutul. Oare pentru Stiller nu era mai important să şteargă trecutul din relaţiile sale cu această femeie, să sfarme o legătură sterilă, fără să fugă însă de ele, ci contopindu-le cu prezentul nou? Altfel prezentul acesta nou nu avea să se înfăptuiască niciodată pe deplin. Căci despre asta era vorba, despre înfăptuire sau eşec, despre a respira sau a te sufoca, iar, în acest sens, despre viaţă şi moarte ; mai bine zis : despre viaţă sau agonie. Bineînţeles că relaţia cu o femeie, în sensul căsniciei, nu trebuie să se transforme într-o piatră de încercare ; în acest caz, aşa a fost însă. Există tot felul de pietre de încercarere ; iar Stiller şi-a găsit-o pe-a lui. Speranţa noastră se baza, cum spuneam, pe experienţa fericită din ultima vreme cînd Stiller se arătase dornic de relaţii prieteneşti, adevărate şi fireşti, vii şi netemătoare, în semn că ajunsese la sine însuşi, fiind de-acum capabil să ia în considerare oamenii şi lucrurile din afara lui. Iubea sau ura. De pildă, hotelurile din Caux, pe care le ura din toată inima, intempestiv şi fără măsură. Stiller rămăsese un „temperament“, un personaj neîmblînzit ; nu exista în prietenul nostru vreun sentiment de dragoste universală, dar era acum capabil de mai multă dragoste decît existase vreodată în viaţa lui, cred, şi speram că această dragoste

avea s-o ajungă şi pe doamna Julika, căci avea mare nevoie de ea.

Iarna a trecut fără revedere. Aşteptam fireşte de la o scrisoare la alta veşti despre operaţia care urma să aibă loc sau poate că trecuse deja cu bine. Interpretam orice remarcă pe care n-o pricepeam („P. S. Cum să te porţi cînd eşti urmărit de blestem ?“) drept un semn că prietenul meu fusese încunoştinţat şi el. Ca imediat, la următoarea scrisoare, să-mi văd infirmate presupunerile fie de un răspuns plin de optimism, fie de lipsa oricărui răspuns la întrebarea mea referitoare la sănătatea Julikăi. Iar între timp se făcuse februarie. Se vede că temuta operaţie nu era totuşi necesară, îmi spuneam eu uşurat, dar mă uimea faptul că doamna Julika, ştiind cît de îngrijorat eram, nu-mi comunicase niciodată ceva în acest sens. Dar la urma urmei asta era ea. La un moment dat a sosit pachetul cu cele şapte caiete umplute de Stiller în timpul arestului preventiv : „Iată hîrtiile mele !“ adăugase el, şi atîta tot. Cauza cît şi scopul expedierii acestui colet neaşteptat mi-au rămas neclare. Voia oare să scape de ele, de hîrtiile acestea, pentru ca spiritul lor să nu-l bîntuie în continuare? Citindu-le am nădăjduit apoi mai mult ca oricînd că Stiller avea să ajungă la o înţelegere adevărată şi faţă de doamna Julika, pe care hîrtiile acestea o siluiau în chip înspăimîntător. Totodată mi-a încolţit însă spaima că nu avea să mai aibă timpul necesar.

În martie a avut loc operaţia. Nu ştiam însă nimic despre asta atunci cînd am plecat, împreună cu soţia mea, la Glion, unde urma să petrecem Paştele. Vizita aceasta, pe care o legam de o excursie mai lungă prin Vaud, fusese hotărîtă de mai multă vreme. Spre surprinderea noastră ne-am trezit la MON REPOS în faţa uşii închise. Un timp, cît am înconjurat *chalet*-ul, strigînd din toate părţile, am avut senzaţia că Stiller şi nevasta sa nici nu mai erau acolo, nu mai erau în Glion, nu mai erau pe pămînt, dispăruseră, lăsînd în urma lor acest loc bizar şi de prost gust, care nu le aparţinuse niciodată. Uşa de sticlă spre subteran nu era încuiată, dar nu era nimeni în atelier. Oricum se vedeau urme proaspete ale activităţii lui Stiller: pe masă zăcea aruncat un şorţ complet decolorat, care pe vremuri

fusese probabil albastru ; o bucată de lut umed fusese abandonată chiar pe roata de olar a lui Stiller. Am hotărît să așteptăm. Era o zi ploioasă, lacul Geneva pierise în ceață ; ședeam în pelerinele noastre pe balustrada udă, încercînd să ne convingem reciproc că nu existau motive de îngrijorare. Piticii de grădini uzi și cu atît mai strălucitori, casa năpădită de iederă cu foișorul ei, gardul ruginit, masa din imitație de marmură cu incripția ale cărei litere dispăruseră în cea mai mare parte, mușchiul ud și deci negricios din havuzul spart, toate erau aici, neschimbate, dar fără soare aveau un aer destul de mohorît. Ne-am străduit să înveselim cu glumele noastre atmosfera, dar fără succes. Funicularul roșu trecea gol pe deasupra noastră. După o oră se lăsă înserarea ; trenul din vale își aprinsese farurile, hotelurile din Montreaux se scăldau în luminile lor, în jurul nostru însă totul era cenușiu, iar în casa prietenului nostru nu se aprindea nici o lumină. Din copaci ploaia continua să picure.

— Hai să mergem la un hotel, am propus eu, și telefonăm mai tîrziu !

Nevasta mea nu se putea totuși hotărî să plece.

— Am așteptat atîta vreme ! zise ea ; așa că am mai fumat o țigară.

Luminile din Montreux, deși nu sufereau comparație, ne aminteau de Babilonul strălucitor, pe care îl văzusem așternut la picioarele noastre cu mulți ani în urmă, în barul Rainbow... Cînd sosi, Stiller nu purta nici pardesiu, nici pălărie, se scuză că nu lăsase un bilet în ușă, dar uitase cu desăvîrșire de vizita noastră. Venea de la clinica din Val Mont ; doamna Julika fusese operată în dimineața aceea. Iar el se întorcea de la prima lui vizită la ea. Explicațiile sale, nu tocmai inteligibile, le adresa cu precădere soției mele, care rămăsese așezată pe balustrada udă, cu mîinile înfundate în buzunarele pelerinei, ca paralizată. În plus, începuse să plouă. Stiller ne anunță, plin de încredere temătoare în declarația medicului, că operația decursese bine, cît se poate de bine. Nu știam ce să cred, oare nu pricepea cît de importantă era această operație, sau doar o bagateliza față de noi, ca să nu fie nevoit să mai suporte și spaima noastră. Doamna Julika nu-l recunoscuse, și nici nu fusese în stare să spună ceva. Multe

depindeau de noaptea aceasta, ne explică el, cramponîndu-se ca de o speranţă reală de permisiunea pe care i-o dăduse medicul de-a reveni a doua zi la nouă pentru vizită.

— Dar de ce stăm noi aici în ploaie ! spuse el. Haideţi înăuntru, mă bucur că aţi venit !

În casă, la lumină, obrazul lui era de o paloare cadaverică ; îşi făcu de lucru cu geamantanele noastre şi ţinu cu tot dinadinsul să ne pregătească o cină adevărată. Nevasta mea a avut probabil dreptate să nu-l împiedice, ci mai degrabă să-l sprijine susţinînd că, într-adevăr, avea şi ea poftă de ceva cald. Nu-i aşa, spuse el, nu-i aşa ? Iar Sibylle îl lăsă apoi să facă totul aproape singur ; cel mai bun leac pentru el era activitatea.

— Ştii, îmi explică el, operaţia asta se face destul de des.

Ascultîndu-l, aveai impresia că oamenii cu plămîni întregi constituiau de-a dreptul o excepţie. Pregăti mîncarea şi puse masa în bucătărie fără să-şi scoată haina, şi cred că dacă ar fi avut pe el un palton, şi-ar fi văzut de treabă tot fără să se dezbrace. Parcă venise doar în trecere pe aici, deşi mai erau încă paisprezece ore pînă la vizita de a doua zi.

— Ştii, îmi explică el, totul s-a petrecut pe neaşteptate, şi-au fost nevoiţi să intervină de urgenţă, cu cît mai repede cu atît mai bine.

Stiller ne pregătise un orez excelent, noi însă am mîncat doar ca să ne facem curaj. Şi în tot acest timp am fumat, fiecare în parte, ţigară de la ţigară. Nevasta mea se ocupă de spălatul vaselor, în timp ce Stiller le şterse, iar apoi se retrase. Condusese tot drumul şi era foarte obosită, se scuză ea faţă de Stiller. Acesta era într-o stare în care nu se mai îndoia de nimic. Rămas singur cu mine, cam de la nouă seara, nu păru dornic să discute despre problemele lui şi nici măcar despre doamna Julika. Am descoperit, aşadar, că amîndoi jucasem pe vremuri şah şi imediat am hotărît să facem o încercare. Eu nu-mi mai aminteam nici care e poziţia nebunului şi a calului. Îmi arătă el. Cum se aşează însă tabla de şah, dacă se pune cu pătrăţica albă sau neagră pe partea dreaptă, nu mai

ştia nici Stiller. A fost, de fapt, un soi de veghe. Am jucat pînă la patru dimineaţa, cînd în faţa ferestrelor începură să mijească zorile şi se anunţa o zi frumoasă de Paşte, căci cerul era senin. Pentru Stiller, acesta a fost ca un semn bun.

Doamna Julika avusese o noapte bună, chiar foarte bună, avînd în vedere starea în care se afla, iar prietenul nostru se întoarse de la clinică însufleţit, am respirat uşuraţi, era o zi luminoasă şi în plus era și sărbătoare, Stiller ne propuse să facem o plimbare pe jos.

— M-a recunoscut ! spuse el.

Nu-l văzusem nicicînd atît de fericit pe prietenul nostru. Am luat-o de-a lungul lacului spre Chillon, cu Sibylle la mijloc, între noi doi. Stiller era din cale afară de vorbăreţ, fără să fie prea atent la ce spunea, îi treceau o grămadă de lucruri prin minte, cea mai recentă vizită a fratelui său Wilfried, bancuri, apoi povestea despre nişte prieteni noi din Lausanne, un librar cu prietena lui, lumea era plină de oameni drăguţi. Din cînd în cînd devenea însă foarte tăcut, şi părea că nici nu ne mai aude. Ne-am oprit la un moment dat să urmărim două şopîrle care se jucau pe pietrele însorite ale terasamentului de cale ferată. L-am întrebat pe prietenul nostru ce avea de fapt împotriva castelului Chillon, de care amintea mereu pe un ton batjocoritor în scrisorile sale, nu împotriva celui din pozele dulcege de pe pachetele de ciocolată sau de pe cutiuţele muzicale, ci împotriva realităţii pe care o aveam în faţa ochilor. De fapt, n-avea nimic împotriva castelului, recunoscu el, ba i se părea chiar frumos, cu zidurile sale medievale luminate de soarele dimineţii. Stiller nici măcar nu observase că, în fond, făcusem doar puţin haz pe seama obiceiului său de odinioară de-a critica tot ce există în ţara aceasta. (În ce priveşte aceste critici, care m-au iritat fără rost la prima lectură a caietelor sale, căci în prezenţa mea, Stiller nu-şi dăduse niciodată drumul, e limpede că din clipa în care se acceptase pe sine însuşi, prietenul nostru renunţase s-o mai facă pe străinul ; acceptînd deci să fie și elveţian.) Era o zi de martie senină şi umedă, Alpii Penini profilîndu-se la orizont păreau subţiri și uşori şi argintii.

— Ce mai fac copiii voştri ? întrebă el. Mi se adresa în mod vădit mie şi mai puţin soţiei mele, care mergea totuşi între noi doi.

La Villeneuve, Hotel du Port, ne-am oprit să luăm masa de prînz, peşte şi vin din podgoriile apropiate. Fireşte că gîndul îi era tot timpul la doamna Julika. De unde ne aflam se vedea, dacă nu mă-nşel, şi clinica de la Val Mont. Între supă şi felul doi sunase la clinică.

— Doarme ! ne anunţă el.

Din noi trei numai Stiller a suportat fără să se ameţească vinul alb plăcut şi nu tocmai uşor. În ultimii ani ajunsese să bea cu regularitate. Clopotele bisericilor amuţiseră, se simţea însă că e sărbătoare după circulaţia intensă de pe şosea. Orbiţi de soare şi uşor ameţiţi de vinul alb am luat-o spre delta Ronului. Plasele pescarilor erau atîrnate la uscat, bărcile fuseseră trase pe mal şi întoarse cu fundurile în sus ca să fie vopsite ; cîteva pluteau pe un canal cu lebede.

— În zilele de lucru nu e nimeni aici ! spuse Stiller, dar nici atunci nu era multă lume. Cărăruia noastră ne purta printre copaci rari, de-a lungul stufului de la mal. Pîlcuri de arini, de mesteceni, de fagi, din cînd în cînd cîte un stejar, copacii erau încă gloaşi, încît de oriunde vedeai mult cer albastru. Pămîntul era acoperit de frunzişul cenuşiu de astă-toamnă, nu se zărea fir de iarbă verde, iar pe alocuri era aproape negru, mlăştinos. A fost una din cele mai frumoase plimbări pe care le-am făcut vreodată. În dreapta, dincolo de stuful uscat, strălucea lacul Geneva, în stînga, azuriul văii Ronului, întinse şi molcome, ieşind dintre munţii abrupţi. Nici unul din noi nu prea avea chef de vorbă. Stoluri de păsări neobişnuit de mari se adunaseră pe cablurile de înaltă tensiune, n-am ghicit ce specie erau ; se vedea însă că se pregăteau să pornească spre nord. Doi băietani în pantaloni de trening, cu piepturile dezgolite dăduseră foc stufului adunat într-o grămadă şi care ardea acum cu o flacără luminoasă, transparentă. Fumul ne amintea de toamnă, dar era martie, iar păsărelele ciripeau de zor. Regretam doar că vinul mi se urcase puţin la cap, percepeam totul ca sub un văl, iar Stiller punea fel de fel de întrebări. Voia să ştie cu ce mă ocup la serviciu, ce păreri am în privinţa educaţiei copiilor.

În cele din urmă am găsit un loc destul de izolat pe malul apei, nu vedeam pe nimeni, în schimb auzeam o mulţime de zgomote, oglinda apei ne trimitea zumzetul trenurilor care treceau undeva mai încolo, semnalele transmise în gări, iar stufărişul era plin de foşnet şi şoapte şi uguit ; păsările ţipau şi împroşcau apa cu aripile întinse pentru zbor. Soarele încălzea zdravăn, dar pămîntul se dovedi a fi umed şi rece. Stiller se porni să smulgă smocuri de rogoz uscat ca să-i facă soţieie mele un locşor comod. Şi nu s-a oprit, deşi între timp îi oferisem un trabuc din marca lui preferată, pînă ce n-a făcut un adevărat culcuş, în care soţia mea s-a aşezat, după ce-l lăudase cum se cuvine, şi a închis ochii întorcîndu-şi faţa spre soare. Stiller i-a trecut uşor mîna peste frunte. În asemenea clipe, destul de rare de altfel, trecutul îmi revenea cu toată claritatea, iar asocierea noastră mă surprindea ca ceva imposibil sau, cel puţin, neaşteptat. Ne fumam deci în sfîrşit trabucurile. Din păcate, vedeam de aici şi hotelul acela mare şi nesuferit de sus din Caux, iar Stiller nu se putu abţine să nu înceapă din nou :

— Fac minuni acolo sus, fără îndoială, au realizat o mică societate creştină, dar nu cu cei săraci, ci cu cei bogaţi, fiindcă e mai rentabil aşa, şi se pare că le şi merge, căci din cînd în cînd se mai găseşte cîte un tîlhar din aceia care, după ce-au agonisit destul, încep să se gîndească dintr-o dată la suflet şi sînt gata să cheltuiască două, trei, patru sau nouă milioane pentru a-şi răscumpăra liniştea sufletească sau măcar pentru a opune comunismului o altă ideologie, una mai bună, zic ei, şi care pentru propria lor persoană păstrează doar un singur milion, ca nu cumva să cadă comunităţii pe cap atunci cînd vor îmbătrîni ; nu pot să sufăr soiul acesta de creştinism ; şapte milioane, zic ei, sînt mai bune decît nimic, şi totul redat comunităţii de bunăvoie şi pe o cale atît de umană, încît muncitorii din toate ţările, dacă ar avea cît de cît tact, n-ar mai porni niciodată împotriva unor astfel de bandiţi, căci posibilitatea ca un bandit de capitalist să fie cuprins de remuşcări şi să facă ceva pentru îmbunătăţirea lumii, s-a adeverit o dată pentru totdeauna prin hotelul acesta, aşa că vă rugăm, domnilor, dacă vreţi o lume mai bună, nu cumva să faceţi revoluţie !

Soţia mea adormise între timp, şi ca să n-o deranjăm cu sporovăiala noastră, am coborît pe malul apei, am discutat despre pietre, despre geologie şi despre cît trebuie sau nu să ştie un om. Apoi am încercat să azvîrlim cu pietricele în apă ca pe vremea copilăriei, făcîndu-le să salte de mai multe ori pe oglinda lacului. Înfierbîntaţi de-a binelea ne-am scos şi hainele de pe noi. Pentru un timp dădusem totul uitării ; vedeam clinica din Val Mont, dar eram încredinţaţi că sărmanei doamne Julika îi mergea foarte bine. În cele din urmă, doamna noastră a reuşit totuşi să ne urnească din loc. După-amiaza, deşi la fel de senină, păru dintr-o dată că aparţine unei cu totul alte zile decît dimineaţa. Aveam senzaţia că dimineaţa se află la distanţă de ani de zile de noi, cei de acum. Pe drumul de întoarcere, Stiller vorbi numai despre doamna Julika. Nu auzisem niciodată din partea ei vreun cuvînt de regret că nu avea copii ; Stiller era însă convins că acest regret exista, transfera asupra sa acest regret, sau invers. Vorbea fără reproş, fără să-şi facă lui însuşi reproşuri. Aşa a fost să fie, zicea el, dar cuvintele lui erau încărcate de regret. Iar cînd ajunsesem la funicular, încheie în sfîrşit cu remarca : Păcat că n-aţi avut niciodată ocazia s-o cunoaşteţi pe Julika. La observaţia mea că nici acum nu era prea tîrziu, Stiller tresări, speriat parcă de sine însuşi.

Se întoarse destul de repede de la sanatoriu în seara aceea. Îi merge bine ! anunţă el. Dar medicul îl rugase să nu mai intre la ea.

— Mîine însă pot s-o vizitez, spuse Stiller, risipind deîndată grijile noastre ascunse, îi merge bine, dar are nevoie de foarte multă linişte.

Lucru uşor de înţeles, iar Stiller era mai încrezător ca oricînd, nimic nu-l mai putea opri să pregătească în sfîrşit mult promisa *raclette,* să „ne aranjeze“ deci o seară plăcută, să facă focul în şemineu, să pună vinul alb la rece, să confecţioneze trei frigări de lemn, ca să poată topi brînza deasupra focului. Fireşte că nici şemineul nu era căminul rustic înfăţişat în schiţele sale, ci era o piesă cu zorzoane, din imitaţie de marmură şi lipsită de orice stil. Dar trebuie să recunosc că cel puţin amestecul de brînzeturi topite a ieşit minunat, judecînd fireşte după gustul

elveţienilor germani ; eram cu toţii înfometaţi după drumeţie. În seara aceea Stiller a băut foarte mult. De fiecare dată cînd încercasem să ne retragem, mai destupa o sticlă, aşa că am rămas împreună, discutînd una-alta, cam pînă pe la ora unsprezece. Stiller nu era beat. Sorbea cu înghiţituri mici şi grăbite din păhărelul zvelt de vin alb şi era mai treaz decît noi. Se vedea însă limpede că nu-i era gîndul la noi. Ochii-i păreau gata să plîngă. Nu asculta nici atunci cînd încercam să vorbesc despre doamna Julika. Era un chin. Poate că ar fi vrut să ne spună ceva între patru ochi, indiferent că mie sau soţiei mele. Şedeam însă tustrei acolo, şi noi, la rîndul nostru, la fel de neputincioşi ca el, gîndindu-ne doar la cele cîteva cuvinte de încurajare pe care i le-am fi putut spune. În cele din urmă, Stiller le-a găsit el însuşi, mai bine decît noi. După o altă jumătate de ceas de conversaţii poticnite am urcat în în sfîrşit în camera noastră din foişor ; Stiller rămase jos în antreu, la fel de mut ca la sfîrşitul telefoanelor sale nocturne, fără să ne răspundă măcar la urările noastre repetate de „noapte bună"; mă irita lipsa aceasta de maniere, şantajul lui sentimental, aşteptarea aceasta mută prin care mă silea să fiu brutal, să pun receptorul în furcă sau să închid uşa... Deşi obosiţi, n-am izbutit să adormim, nici eu, nici soţia mea.

Pe la unu am mai ieşit o dată. În antreu lumina era stinsă, nu însă în camera de zi, iar eu am coborît, aşa cum eram, în pijama şi desculţ, deci fără să fac zgomot. Prietenul nostru şedea în faţa şemineului fără foc şi părea adormit. M-am îndreptat spre el, căutînd să-l acopăr cu ceva. Dar ochii îi erau deschişi.

— Cum de nu dormi ? spuse el cu limba împleticită. Stiller era de-acum foarte beat.

— N-are rost să mai bei, am intervenit eu.

Îşi mai umplu o dată paharul, din încăpăţînare, uitîndu-se fix la mine. Încercam să-i spun fel de fel de lucruri înţelepte, Stiller însă îşi goli paharul, iar cînd se ridică se clătina vizibil.

— Ce prostie, spuse el, am băut prea mult, ştiu, un lucru scîrbos, nesuferit, prostesc... Clătina din cap, se uita în jur de parcă ar fi pierdut ceva şi se ţinea de spătarul

scaunului : Oare o să moară ? întrebă el fără să mă privească.

Am încercat să-l liniştesc, dar el nici măcar nu m-asculta ; luase vătraiul în mînă şi nu ştia încotro cu el. Ochii îi înotau în lacrimi, care nu-mi făceau însă nici o impresie avînd în vedere că era beat turtă.

— Hai să ne culcăm ! i-am zis eu.

Se uita la mine.

— Ieri la prînz, începu el, cînd credeam că moare — ieri la prînz...

Am aşteptat în zadar ; nu-şi mai încheie propoziţia. Stiller nu mai sperase să găsească un partener de discuţii, acum îl stînjenea faptul că i se împleticea limba în gură.

— Prea tîrziu, spuse el laconic.

— Ce ? am vrut eu să ştiu, ce e prea tîrziu ?

Începuse să mi se facă frig.

— Totul, răspunse el în sfîrşit, doi ani, dragul meu, timp de doi ani ! Am încercat, dumnezeule mare, am tot... Îi veni să rîgîie. Scuză-mă, murmură el amuţind.

Poate că era mai puţin beat decît aveam eu impresia. Voia să vorbească, aşa că l-am ajutat.

— Ai încercat ce?

Acum se aşeză din nou.

— Nu mai are nici o importanţă, spuse el.

Nu-l văzusem niciodată pe Stiller într-o asemenea stare, şi îmi era milă de el cu tot penibilul, ridicolul şi toată urîciunea situaţiei. Apoi nici nu prea ştiam ce să fac. Toată înţelepciunea mea mi se părea dintr-o dată foarte searbădă.

— Oare o să moară ? întrebă el ca prima oară, sprijinindu-şi capul în mîini ; părea ameţit.

— Ai vorbit doar cu doctorul, am răspuns eu, ce ţi-a spus doctorul ? Exact ? — Continua să se clatine şezînd, fără să observe, cum nu observa nici chibritul pe care îl ţinea de fiecare dată invers în mînă, iar în cele din urmă renunţă cu totul să-şi mai aprindă ţigara îndoită şi scuturată pe care o strîngea între buze. — Nu e niciodată prea tîrziu, am adăugat eu, dar supărat pe mine însumi de platitudinea pe care o rostisem am uitat ce voiam să mai spun.

— Nu e niciodată prea tîrziu ! rîse el mat. S-o luăm de la capăt ! Şi dacă nu se poate, şi nu se poate, şi iar nu se poate, fiindcă e pur şi simplu prea tîrziu ? Dintr-o dată, Stiller păru mult mai treaz : Rolf, spuse el clar şi hotărît, deşi limba i se împleticea, eu pot să ucid un om, dar nu pot să-l trezesc la viaţă... Şi cu aceasta, gîndea el, spusese totul. Întinse din nou mîna spre sticlă care era însă, din fericire, goală, şi scurse din ea doar cîteva picături.

— Ce, am întrebat eu, ce nu se poate ? Iar el dădu numai din cap. O mai iubeşti ? am întrebat eu. Ai vrea — El dădu numai din cap fără să mă fi auzit.

— Nu mai poate să primească nimic de la mine, spuse el, nu mai poate să primească nimic de la mine ! Mi-a spus-o chiar ea. Cu atîta te alegi : Lasă-mă. Sinceră cum e ea. Nu ştiu, Rolf, ce nu se poate. Nu mă-ntreba. Am distrus-o pe femeia asta... Răsucea ţigara scuturată între degete, mîinile îi tremurau, dar măcar începuse să vorbească. — O înnebunesc. Ştii. Mereu aştept cîte ceva. O minune ! Şi apoi încep să tremur numai cînd o văd. Poate că e greşeala mea, cine ştie. Pesemne că aşa este. Nici un pic nu s-a schimbat femeia asta, nici un pic ! Nici nu simte nevoia. Lasă-mă ! spune ea, cu atît te alegi de la ea. Iar eu n-o înţeleg. Asta-i tot. Nu o găsesc. Şi atunci o urăsc. Pur şi simplu : mie îmi vine să mor dacă nu pot să iubesc, iar ea — Continua să răsucească ţigara.

— De unde ştii tu, Stiller, că ea nu — el însă continua să dea din cap. — Stiller, am spus eu, de ce crezi că numai tu ai dreptate.

— Dar ea nu crede la fel ?!

— Treaba ei ce crede ea, am zis eu. — Tăcea. — Ce înţelegi tu prin dragoste ? am mai întrebat eu, dar Stiller descoperise între timp o altă sticlă din care aproape că reuşi să-şi umple paharul. Dă-o încolo de băutură ! am insistat eu, el însă dădu paharul pe gît.

— Asta-i o prostie, spuse el, ...Rolf, tu nu vezi că tremuri tot, şi eşti desculţ... Ce înţeleg eu prin dragoste ? repetă el şi încercă să mai golească o dată paharul gol. Eu nu pot să iubesc de unul singur, Rolf, nu sînt un sfînt...

Începuse într-adevăr să fie frig ; m-am uitat în jur, căutînd în zadar o pătură, în cele din urmă m-am lăsat pe vine în faţa şemineului, am luat repede un ziar de pe mă-

suţă, l-am mototolit şi l-am aruncat înăuntru. Alături se mai aflau cîteva bucăţi de brad şi chiar şi un buştean de fag. Un timp mi-am făcut de lucru cu ele...

— Ce să fac! l-am auzit pe Stiller dintr-o dată în spatele meu, ce să fac ? Ce ? — Se ridicase din nou în picioare şi am apucat să văd cum se lovea cu pumnii în frunte. Era alb ca varul, nu se ţinea prea bine pe picioare ; dar mintea începuse să-i fie mai limpede. Limba nu i se mai împleticea. De ce n-am înţeles-o niciodată pe femeia asta ? Niciodată ! Nici măcar o singură zi, Rolf, nici măcar un ceas, în tot acest timp. Niciodată ! Ce să fie asta ? întrebă el, spune-mi tu.

— Dar la ce te-ai aşteptat ?

— La ce m-am aşteptat ? mă îngînă el.

— Da, repetai eu, la ce te-ai aşteptat, Stiller, acum doi ani de pildă, cînd aţi venit aici. Să trăiţi aici. Te-ntreb asta, fiindcă nu ştiu. Te-ai aşteptat la o schimbare, se pare, din partea ei.

— Şi din partea mea.

— Nu mi-o lua în nume de rău, i-am spus eu aprinzînd focul, dar viaţa nu e roman. Schimbare ? Un om înţelege că a greşit faţă de celălalt şi chiar faţă de sine însuşi, iar într-o bună zi e gata să îndrepte totul — cu condiţia ca celălalt să se schimbe şi el... Iartă-mă, dragul meu, dar astfel de aşteptări nu sînt cam puerile ?

— Ca toate la mine, l-am auzit atunci spunînd, dar nu i-am răspuns, ci l-am întrebat :

— Sau la ce te-ai aşteptat ? Stiller părea să cumpănească, iar eu mi-am văzut mai departe de foc. La orice numai la ceea ce e omeneşte posibil, nu, i-am răspuns tot eu în cele din urmă. Chiar şi în scrisorile tale, nu vorbeşti de fapt de dragoste, ci de tandreţe, de —, ei bine, de eros într-o formă oarecare. Un bărbat la vîrsta noastră are nevoie de aşa ceva, Stiller, şi e minunat dacă există... Numai că, am adăugat eu, nu despre asta e vorba acum. — Lemnele trosneau de zor în foc, iar Stiller nu mai spunea nimic, lăsîndu-mă să vorbesc mai mult decît mi-ar fi plăcut. Nu mai aveam însă încotro : Nu merge, spui tu, dar nu-ţeleg de ce te miri ? După experienţa atîtor ani! Iar apoi spui că ai încercat. Ce ? Uneori, aş zice că te crezi a fi un fel de magician care poate s-o transforme pe

doamna Julika în opusul ei. Cînd de fapt, zic eu, nu e vorba decît — Mi-e greu să găsesc cuvintele potrivite. Julika a devenit viaţa ta, Stiller, asta aşa e. Altfel de ce te-ai fi întors din Mexic ? Tocmai fiindcă ţi-ai dat seama de asta. Sînteţi o pereche... S-o trezeşti la viaţă ! Asta e o prostie, Stiller, vechea şi îndrăgita ta prostie, şi dacă-mi permiţi : îngîmfare criminală — tu în chip de mîntuitor! — Stiller continua să tacă. — Într-un singur punct, am continuat eu după o aşteptare, te înţeleg poate mai bine decît ai crede. Te predai, te întorci ca să te predai, dar nimeni nu se predă o dată pentru totdeauna. Asta n-ar însemna decît resemnare laşă, nu-i aşa, nimic altceva, un mod de-a se complace, iar rezultatul ar fi o existenţă meschină... Tremuri, ai zis. Foarte bine, tremură ! Ştii ce vreau să spun. Tremuri fiindcă tot mereu, şi mereu ţi se cere să te predai — nu-i aşa, Stiller ? am strigat eu la el. — Stiller stătea în picioare, eu şedeam pe un taburet cu picioarele goale întinse spre căldura focului ; tăcea. — Doar nu-ţi închipui, am spus eu, că ai putea trece peste ceea ce există în tine alături de altă femeie, o femeie mai deschisă, cum ar fi Sibylle de pildă. Doar nu-ţi închipui una ca asta ? — Întorcîndu-mă i-am văzut faţa de jos, se uita pe deasupra capului meu spre focul din şemineu. — Dar de ce mă laşi să-ţi spun ceea ce tu însuţi ştii prea bine ? am încheiat eu. Stiller nu dormea, sătea în picioare lîngă mine, cu mîinile vîrîte în buzunare, cu ochii deschişi, treji, dar goi şi nemişcaţi. Stiller, am spus eu, de fapt tu o iubeşti ! — Părea că nu aude nimic. — Spune-mi, l-am rugat eu, dacă vrei să te las singur ! Toropit de dogoarea focului mă simţeam din nou obosit şi-mi venea să casc.

— Cît să fie ceasul ? se interesă Stiller. Era aproape două. Ea a aşteptat ! spuse el. A aşteptat, înţelegi, iar eu n-am aşteptat. N-am aşteptat-o ! Începînd cu prima noastră plimbare. Să aştepţi un semn, un gest, un sprijin, orice, un singur semn în toţi aceşti ani ! Eu am umilit-o, înţelegi, ea însă nu m-a umilit !... Aşa e ? întrebă el.

— Cine spune asta ? l-am întrebat şi eu.

Acum se uita la mine cu o privire sfredelitoare.

— Rolf, declară el, tu nu-nţelegi că ea vrea să moară ! Şi dădu din cap : Aşa e ! Rămase apoi surd la tot ceea ce i-am îndrugat eu cinci sau zeci minute, în-

cercînd să-l conving de contrariu ; doar cînd îi venea să rîgîie, murmura cîte un : Scuză-mă !

— Zău așa, Stiller, o ții înainte cu ale tale pînă ce într-o bună zi va fi prea tîrziu ! am spus eu. Ea e în spital și tu continui să-i cauți pricină ?

Rămase în continuare pe gînduri pînă ce l-am prins de cot.

— Știu că sînt ridicol, spuse el.

— Ai ajuns departe, Stiller, dar nu trebuie să te faci tu însuți de rîs. Ceea ce ai spus mai înainte nu crezi nici tu. La urma urmei, cine crezi tu că moare de dragul sau spre necazul celuilalt ! Te supraestimezi, Stiller, vreau să spun că te crezi mai important pentru ea decît ești. Ea nu are nevoie de tine așa cum ai dori tu... Stiller ? l-am strigat eu, căci părea să recadă în mutism, profitînd de beția sa, de ce ți-ar fi altfel teamă că ea ar putea muri ?

— Mă cred mai important decît sînt ?

— Da, am susținut eu, femeia aceasta nu și-a făcut din tine un țel. Numai tu ți-ai făcut din ea un țel, după părerea mea, de la bun început. Tu în chip de mîntuitor, cum ți-am mai spus, voiai să fii cu tot dinadinsul acela care îi dăruiește viața și bucuria. Tu ! Și în acest sens ai iubit-o, firește, dîndu-ți și ultima picătură de sînge. Ea era creațiunea ta ! Iar acum, spaima că ar putea să-ți moară ! Fără să fi devenit ceea ce ai fi dorit tu. O operă neterminată !... Stiller se dusese la fereastră s-o deschidă. Ți-e rău ? l-am întrebat eu, de ce nu te așezi ?

Stătea cu spatele la mine, ștergîndu-și fruntea cu batista.

— Te ascult, continuă, mă rugă el.

— Mă duc să-ți aduc niște apă, am spus eu, punînd vătraiul jos ca să mă pot ridica.

— Ți-a scris multe scrisori ?

— Doar una singură, am răspuns eu. De ce ?

— Nici nu contează, încheie el, tamponîndu-și din nou fruntea.

— Nu-mi închipui că aș înțelege-o pe nevasta ta mai bine decît tine, să știi asta, Stiller. Ne sîntem destul de străini unul altuia și nici n-am avea multe să ne spunem. De altfel scrisoarea ei a fost destul de scurtă.

— Tu o înţelegi, dădu el din cap abătut. Da, da. Ce noroc pentru ea. Şi continuă : Mi-e foarte rău, te rog să mă ierţi.

Cu toate acestea nu ieşi să se uşureze, aşa cum m-aş fi aşteptat. Era galben ca ceara şi de cîte ori îi vedeam ochii, înţelegeam că pentru el nu exista decît o singură întrebare: Oare ea va muri ? Se străduia din răsputeri să se gîndească la altele. De aceea era bucuros cînd vorbea altcineva.

— Parcă voiai să mai spui ceva ? întrebă el.

Eu însă nu-mi mai aminteam unde ne oprisem.

— De altfel... ţi-am citit caietele, am îngăimat eu numai ca să spun ceva.

— Arde-le !

— Şi ce rezolvi cu asta ? i-am ripostat eu. De ce le-ai mai scris... Doar ai luptat pentru femeia asta, nu ? Există un punct, în care o înţeleg poate şi eu. Cui îi trece prin minte să-şi întrebe mîntuitorul cum o mai duce ? După cum vezi, s-a obişnuit în atîta amar de ani să vadă în tine pe mîntuitorul ei, şi nu un biet om la fel de slab ca şi ea.

— De ce nu mi-o spui de la obraz ? zîmbi Stiller.

Nu ştiam ce vrea să spună şi nu-i înţelegeam deloc zîmbetul echivoc. Cînd l-am privit din nou, tremura din toate mădularele ; scuturat de friguri.

— Nu-i nimic, spuse el, băutura asta idioată !

L-am silit să se aşeze în singurul scaun cu spătar înalt, unde putea să-şi lase capul pe spate, şi-am închis fereastra.

— N-ar fi mai bine dacă te-ai băga în pat ? l-am întrebat eu. Clătină din cap. În cele din urmă am pus şi buşteanul de fag pe jar.

— Ce, întrebă el de sub palmele cu care-şi acoperise faţa, ce să fac ? Doar nu pot să mă mai nasc o dată, Rolf, şi nici n-aş vrea... Care e vina mea ? Spune-mi. Eu nu ştiu. Ce-am făcut ? Sînt un idiot, spune-mi tu. Spune-mi!

— Ţi-am citit caietele, am repetat eu, şi am văzut că ştii destul de multe.

Îşi luase mîinile de pe faţă.

— Dacă ştiinţa ar rezolva ceva ! spuse el şi rămase mult timp fără să spună un cuvînt, cu coatele sprijinite

în genunchi, lăsîndu-şi mîinile să atîrne. Îţi aminteşti de toamna trecută, întrebă el, de seara aceea în trei ? Nimic deosebit. Dar a mers. După părerea mea. Pentru mine a fost o sărbătoare... Cît a fost iarna asta de lungă n-am reuşit nici măcar o singură dată să repetăm o asemenea seară, ea şi cu mine. Stăm împreună, ea acolo, eu aici. Iar mie îmi vine să mor, ea însă se mulţumeşte cu atît.

— De unde ştii că se mulţumeşte cu atît ?

— Atunci de ce nu strigă ? întrebă el. Eu sînt îngîmfat, dar ea nu e? A aşteptat. M-auzi ? A aşteptat ca mie să-mi vină mintea la cap. Cîţi ani de zile ? Doi ani de zile, paisprezece ani de zile. Ce mai contează. De aceea e epuizată, înţelegi ? Eu am distrus-o pe ea. Nu ea pe mine!

— Cine spune asta ?

— Ea, răspunse el cu un zîmbet sarcastic, lăsîndu-şi capul pe spate : Eu am umilit-o, dar ea ce-a făcut ?

— Stiller, am intervenit eu, acum nu trebuie să-ţi plîngi ţie însuţi de milă. La ce te-ai aşteptat ? După tot ce-a fost. Să cadă în genunchi ? Şi încă în faţa ta ?

Tăcea, cu capul sprijinit de spătar, cu ochii în tavan.

— Te cred, Stiller, că uneori eşti gata de orice, de multe. Iar atunci te porneşti — cu ură, cu deznădejde, plîngîndu-ţi de milă. Fiindcă aştepţi să se pogoare graţia divină de la ea ; de la o fiinţă umană. Nu-i aşa ? am întrebat eu. Nu acesta e locul unde să îngenunchezi.

— O urăsc, spuse el ca pentru sine, cîteodată o urăsc. Iar apoi : Ce-mi folosesc mie vorbele pe care le spune altora ? Eu sînt cel care-o aşteaptă. Eu ! Şi nu un prieten înţelept sau vreo mătuşă onorabilă, ci eu, Rolf, eu sînt cel care are nevoie de un semn !

Părea că furia aceasta îl răcoreşte.

— Dar de ce n-aţi divorţat ? am întrebat eu. Aşa fac cei mai mulţi, atunci cînd lucrurile nu merg. De ce te-ai întors la ea ? Pentru că o iubeşti, cred eu. Şi fiindcă nu putem să pornim pur şi simplu pe altă traiectorie în momentul în care ceva nu merge. Asta mai ales. Fiindcă în joc e viaţa noastră. Viaţa noastră proprie şi unică. Iar apoi —, Stiller a vrut să mă întrerupă ; dar cînd am tăcut, a tăcut şi el. Nu ştiu, am continuat eu, ce înţelegi tu prin vină. În orice caz, ai ajuns pînă acolo încît să n-o mai cauţi la alţii. Dar poate că eşti de părere, nu ştiu, că ar fi putut fi

evitată. Vina ca sumă a unor greşeli care ar fi putut fi evitate, aşa e ? Eu însă cred că vina e altceva. Vina sîntem noi înşine —

— De ce m-am întors ? ! mă întrerupse Stiller. Nu ştii cum vine asta ? O idioţenie, nimic altceva, o îndărătnicie fără seamăn ! Oare nu-nţelegi ? Dacă o jumătate de viaţă ai stat în faţa unei uşi şi ai bătut în ea, dumnezeule mare, fără succes, cum mi s-a întîmplat mie cu femeia asta, fără pic de succes, dumnezeule mare — încearcă numai să mergi mai departe ! Uită, dacă poţi, o uşă ca asta, care zece ani de zile te-a omis ! Renunţă, mergi înainte !... Ce înseamnă aici iubire ? N-am putut s-o uit. Asta-i tot. Aşa cum nu poţi să uiţi o înfrîngere. De ce m-am întors ? De beat ce eram, dragul meu, din încăpăţînare. Tu cu concepţiile tale nobile ! Mai bine du-te la un cazinou, uită-te la ei cum continuă să joace cînd pierd, mizînd în continuare. Întocmai ! Fiindcă ajungi la un punct în care nu mai merită să renunţi. Din îndărătnicie, da, din gelozie ! Poţi să pierzi o femeie dacă ai cîştigat-o o dată. N-are decît să vină altul ! Dar dacă tu însuţi n-ai cîştigat-o, n-ai găsit-o, n-ai împlinit-o niciodată ? Cum să uiţi o asemenea uşă şi să-i laşi pe alţii să intre prin ea, iar tu să pleci mai departe ! Ai dreptate : De ce nu ne-am despărţit ? Fiindcă sînt laş, încercă Stiller să rîdă.

— Spui cu alte cuvinte exact aceleaşi lucruri, am susţinut eu, doar că mie nu mi se par laşe.

— Vorbeai despre o victimă ? Fiecare din noi e victima celuilalt, pînă crăpăm amîndoi !

— Bineînţeles că există ceasuri cînd doi oameni se pot despărţi, am spus eu, ar trebui să se despartă, iar dacă n-o fac, sînt laşi, slabi. Cîţi nu sînt, pentru care despărţirea ar fi lucrul cel mai bun, cu cît mai iute, cu atît mai bine, există episoade, legitime sau nelegitime, fireşte, dar poţi pune punct cînd ceva s-a sfîrşit. Nu orice pereche îşi devine sie însăşi cruce şi povară ! Dar dacă se întîmplă altfel, dacă relaţia lor nu e doar un episod, ci însăşi viaţa lor —

— Cruce ! ricană Stiller.

— Spune-i cum vrei.

— De ce nu mi-o spui de la obraz, întrebă el, chiar şi în scrisori ?

— Ce anume ?

— Ceea ce vrei să spui : Facă-se voia Lui ! Dumnezeu a dat, şi fericiţi sînt cei ce primesc, şi sortiţi pieirii sînt cei ce nu pot să audă, ca mine, şi nu pot să iubească, în numele Domnului, nefericiţi ca mine, care urăsc fiindcă vor să iubească cu propriile lor puteri, căci a Lui e iubirea şi puterea şi împărăţia cerurilor, asta vrei să spui, nu-i aşa ? Nu se uita la mine, ci îşi sprijinise din nou capul de spătarul scaunului, iar pe faţă i se întipărise zîmbetul acela echivoc. Şi pierduţi sînt cei îngîmfaţi, continuă el, cei ce cu ucigaşă îngîmfare vor să dea viaţă celui ucis de ei, cei zgîrciţi întru căinţă, cei ce se măsoară cu vremurile acestea şi se plîng cînd ceva merge altfel de cum ar vrea ei sau nu merge deloc, cei surzi şi orbi, nădăjduind în îndurare, cei mici la suflet ca mine, ce se împotrivesc cu încăpăţînare copilărească suferinţei, da, n-au decît să se îmbete, îngerii trufaşi ce păcătuiesc prin deznădejde, îndărătnicii, necredincioşii, hulpavii ce vor să fie fericiţi aici, da, n-au decît să se îmbete şi să trăncănească, cei ce în îngîmfarea lor nu se pleacă, necredincioşii, care îşi pun speranţele lor lumeşti în Julika ! Fericiţi vor fi însă ceilalţi, fericiţi sînt cei ce iubesc întru Domnul, căci a Lui... Asta e, întrebă el, asta ai vrut să-mi spui ?

— Sînt prietenul tău, i-am răspuns eu, şi încerc să-ţi spun ce cred despre Julika şi tine, despre singurătatea fiecăruia din voi. Asta-i tot.

— Şi ce crezi ? întrebă el, cu capul sprijinit de spătarul de lemn.

— Ţi-am spus doar ! Stiller părea să nu-şi amintească. O iubeşti, am repetat eu.

— Aşa crezi tu, veni răspunsul lui.

— Dar aştepţi din partea iubirii tale să înfăptuiască minuni, dragul meu, or lucrul acesta e probabil imposibil.

— O iubesc ?

— Da, am întărit eu, fie că îţi convine ori nu. Mai bine-ai fi iubit pe altcineva. Ştiu. Iar lucrul acesta îl ştie şi ea ! Poate pe Ania, sau cum o chema pe poloneza ta din Spania, sau pe Sibylle... Numai că Julika nu e vinovată că nu e femeia pe care tu ai fi putut s-o faci pesemne fericită.

— Nu, spuse el, Julika nu e vinovată.

— Iubeşti fără să poţi face fericită fiinţa pe care o iubeşti. Asta e suferinţa ta ! O suferinţă adevărată, dincolo

de toată vanitatea noastră, căci cine n-ar vrea s-o facă puţin pe bunul Dumnezeu, să scoată lumea de pe mînecă, să-ţi ofere toată viaţa pe tavă. Iar apoi, ai vrea să fii tu însuţi fericit cînd iubeşti... Or nu se întîmplă întotdeauna așa! am spus eu, şi cum Stiller nu zîmbea, am adăugat: Asta ar fi ceea ce cred eu, şi dacă mă întrebi ce să faci —

Gîndurile sale erau altundeva.

— De astă-toamnă, spuse el, şi buzele îi tremurau. Ştia totul de astă-toamnă. Azi am aflat şi eu de la doctor. De astă-toamnă! Iar eu stau și fluier în atelierul meu de la subsol, habar nu am... Ce să fac ! se burzului el. Doar nu pot să umblu pe ape !

— Dar cine-ţi cere una ca sta ?

— Ieri la prînz, cînd credam că moare... Rolf, spuse el, am plîns ! Şi am stat să mă întreb dacă aş mai vrea — presupunînd că lucrul acesta ar salva-o — s-o iau încă o dată de la început cu ea. Şi am dat din cap, şi am plîns, de paisprezece ani moare, zi de zi, stînd la masă cu mine... Îmi părea rău de Stiller. — Ştii că a plecat singură la clinică ? întrebă el. Fără mine.

— Cum adică fără tine ?

— Își strîngea lucrurile pentru clinică. Şi mai avea încă o oră timp. Nu prea ştiam ce să ne spunem. Iar florile nu rezolvă nimic ! Ştiu asta. Dar am simţit totuși nevoia, înţelegi. În Territet nu găsesc nimic care să-i placă. Deci mă reped pînă la Montreux ! După patruzeci de minute sînt înapoi acasă — da, ea însă plecase singură la clinică ! — se forţă el să zîmbească. Poate că tu nu vezi nimic deosebit în asta, adăugă el, raţional cum eşti !

— Şi tu ce vezi în asta ?

— Fără mine, răspunse el, fără mine ! Pe ea, lucrul ăsta o bucură mai mult decît florile, înţelegi. Poate că pleacă pentru ultima oară din casa asta ; singură, neînsoţită, da, asta cîntăreşte mai mult decît toate florile din lume !

Am refuzat să dau crezare cuvintelor lui.

— Rolf, remarcă el, femeia asta e rea ! A devenit aşa, poate datorită mie. Atunci. Iar într-o bună zi, nu mai poţi să crezi în iubire... Am sosit prea tîrziu ! Stiller se ridicase. Abia se mai ţinea pe picioare, nici nu ştiu de unde mai

avea forță să reziste. Hai să mai bem ceva ! spuse el, și după aceea mergem la culcare. Nu găsi însă paharele, pe care eu le vedeam pe o tavă așezată undeva mai jos, și rămase pe gînduri, cu sticla de vin în mînă : Nu există om care să-mi fie mai străin ca femeia asta ! spuse el. N-aș vrea să te plictisesc, Rolf, numai că — mai bine spun așa : Am să fiu recunoscător, n-am să aștept nici o minune, n-am să aștept o altă Julika, ci am să fiu recunoscător pentru fiecare zi, dacă are să se întoarcă în această casă — acum, da, acum cînd e în spital, cînd eu nu pot să dorm, și nu pot să veghez, de spaimă că ar putea fi prea tîrziu — Rolf ! spuse el, și trebui să se așeze de oboseală pe pervazul ferestrei, ca să poată vorbi mai departe ; vorbea ca un copil înspăimîntat, trezit dintr-un vis urît : Și dacă o să stea din nou acolo? Ea acolo, și eu aici? La fel! Ea acolo, eu aici — Rămăsese cu sticla în mînă, uitîndu-se la cameră, la cele două scaune goale. Ce-o să fac atunci ? se întrebă el pe sine însuși, iar apoi adresîndu-mi-se mie : Ce-o să fie atunci, dragul meu ? Să mă topesc, ca să nu-i mai fiu povară ? Sau ce să fac ? Să postesc pînă ce ea îmi va da un semn, dovedindu-i că tot așteptîndu-o omul poate să și moară de foame ? Sau ce să fac ?

— Stiller, i-am răspuns eu, n-o să fie cum a fost. Pentru tine n-o să mai fie la fel, chiar dacă Julika n-are să se schimbe niciodată. Ieri la prînz credeai că are să moară —

De cum a observat unde voiam s-ajung, mă întrerupse.

— Știu, spuse el, ce vrei să spui. Îmi arătă cît de rău îi era numai ca să tac, iar eu n-am mai scos un cuvînt.

— Ce știi tu de cîte ori nu m-am legat prin jurăminte și hotărîri ! spuse el. Dar cînd o să stea din nou aici, atunci ce-o să fie ? Doar am început să mă cunosc. Sînt un om slab.

— Dacă știi că ești slab, asta înseamnă deja foarte mult, am susținut eu. Poate că știi lucrul acesta întîia oară. De ieri la prînz, cînd ai crezut că o să moară. Ai spus că uneori o urăști. Fiindcă e și ea slabă și neputincioasă ? Fiindcă nu poate să-ți dea ce vrei tu ? Desigur. Iar dragostea ei ți-ar fi atît de necesară. Ca nici o altă dragoste. Există o mulțime de lucruri, Stiller, extrem de necesare, și care totuși nu stau în puterea noastră. De ce-ar sta în

puterea Julikăi să-ţi dăruiască dragoste ? O divinizezi — încă — sau o iubeşti ? Stiller abia dacă mă asculta.

— Dada, spuse el, dar practic vorbind, ea acolo, eu aici, ce mă fac ? Practic vorbind ! Mă ţintui cu privirea. Vezi, Rolf, că nici tu nu mai ştii ce să răspunzi ! spuse el şi părea mulţumit.

— Ai ajuns atît de departe, am spus eu, deseori am impresia că n-ar mai trebui să faci decît un singur pas.

— Şi totul ar fi o sărbătoare neîntreruptă, zici tu, nu-i aşa ?

— Vreau să spun că nu mai aştepţi ca Julika să te izbăvească de viaţa ta şi nici invers. Ce înseamnă asta în viaţa de zi cu zi, ştii şi tu.

— Nu.

— Nu există schimbare, am spus eu, trăiţi împreună, tu cu munca ta, acolo jos, la subsol, ea cu jumătatea ei de plămîn, şi singura deosebire e că nu vă mai torturaţi zi de zi aşteptînd schimbarea, căci nu ne putem schimba, nici pe noi înşine, nici pe alţii, asta trebuie să-nţelegeţi în trufia voastră deznădăjduită... Vorbind practic : Învăţaţi să vă rugaţi unul pentru celălalt !

Stiller se ridicase în picioare.

— Da, am încheiat eu, asta-i cam tot ce-aş putea să-ţi spun în această privinţă.

Stiller aşezase sticla de vin pe măsuţă şi ne uitam unul la celălalt ; nu mai arbora surîsul acela echivoc de adineauri.

— Nu uita însă că trebuie să ştii să te rogi ! se mulţumi el să spună, iar apoi urmă o tăcere prelungită...

Mai tîrziu, după luni şi ani de zile, m-am gîndit adeseori cum ar fi trebuit să mă port în noaptea aceea, cînd m-am văzut pe neaşteptate pus în faţa unei probleme care depăşea posibilităţile mele. Cînd Stiller ieşi din cameră, ca să se uşureze în sfîrşit, am rămas pe loc, descumpănit. Simţeam că nu am nici o putere, căci orice aş fi spus nu reprezenta decît o părere personală. În cel mai bun caz opuneam puţină rezistenţă prietenească ori de cîte ori prietenul, încercatul meu prieten, căuta să se sustragă încercării. Mi-am luat vin, iar cînd Stiller se întoarse după vreo zece minute, izbindu-se din păcate în antreul întune-

cos de mobile şi făcînd zgomot, m-a găsit cu paharul gol în mînă.

— Cum te simţi ? l-am întrebat eu, iar el a dat doar din cap ; îşi golise stomacul şi se vedea că îşi spălase şi faţa. Avea chipul verde şi ochii roşii, injectaţi.

— Cît să fie ceasul ? întrebă el din nou. Se aşezase pe ladă şi stătea sprijinit în braţe. Ai dreptate, spuse el, nu trebuie să beau atîta — !

Se părea că Stiller nu mai voia să ştie de discuţia noastră neîncheiată. Ca să ne putem culca, am fi avut nevoie de o formulă oarecare, ceva care să ne dea puţină încredere : Las' că n-au intrat zilele în sac ! sau ceva de felul acesta. Ceasul bătuse de două şi jumătate. Bineînţeles că ne gîndeam amîndoi la timpul de la spital. Acolo timpul era important, nu aici. Fără să vreau vedeam în faţa ochilor camera ei de spital, sora de noapte care veghează lîngă patul alb, îi ia pulsul, să sperăm că nu trebuie să cheme doctorul — şi pentru prima oară mi s-a făcut şi mie frică. Vedeam, pe ladă, telefonul care putea să sune dintr-o clipă într-alta, şi mă gîndeam la ce e mai rău. Îmi amintii că aseară Stiller nu avusese voie s-o viziteze.

— La ce te gîndeşti ? întrebă Stiller, şi trebuia neapărat să-i răspund ceva.

— E de ajuns, am zis eu, dacă acum eşti rezonabil, Stiller, şi încetezi să vezi năluci acolo unde nu sînt. O iubeşti. Ai început s-o iubeşti, iar Julika n-a murit, totul este încă posibil... Mi-era puţin ruşine de vorbele mele, dar se vede că tocmai astfel de clişee îl linişteau pe Stiller cel mai mult.

— Mai ai vreo ţigară ? întrebă el ca să nu fie nevoit să se ducă la culcare şi să rămînă singur.

Eram în pijama, nu aveam deci ţigări la mine.

— Desigur că soţia ta n-a putut nici ea să doarmă, spuse Stiller, pe ea am iubit-o — o mai iubesc şi acum, adăugă el din dorinţa de-a fi sincer pînă la capăt, dar asta o ştii. Făcea pauze tot mai mari. Lasă, nu te deranja, murmură el cînd am început să strîng sticlele goale numai ca Stiller să nu se împiedice de ele şi să facă din nou zgomot. Sau crezi cumva că n-am iubit niciodată ? întrebă el nesigur. Chiar niciodată ? Chipul i se descompusese de obo-

seală. Dacă n-aş fi atît de al naibii de treaz ! zise el, făcîndu-şi curaj să meargă la culcare.

— Trebuie să te odihneşti, am spus eu, mîine la nouă ai s-o vezi — Ţigările sale, pachetul albastru de Gauloises zăcea trîntit pe covor, lîngă fotoliu.

— Mulţumesc, spuse Stiller cînd i-am întins propriul său pachet, îşi vîrî o ţigară în gură, dar o mai scoase o dată cu toate că îi întinsesem şi un chibrit aprins : — mîine la nouă am s-o văd !... Apoi trase din ţigară ca şi cum fumul ar fi fost hrana lui. Tu nu crezi, întrebă el, că ea are să moară ?

Atunci am comis o imprudenţă.

— Atîta timp cît telefonul nu sună, Stiller, n-ai nici un motiv să te temi ! Ce spusesem era bun spus, şi nu mai puteam să-mi retrag cuvintele, spaima sa avea acum un punct de reper concret. Stiller îşi întoarse ochii spre telefonul negru. Aşa că am continuat să vorbesc.

— Trebuie să fii pregătit, am spus eu, într-o bună zi, Julika va muri şi ea. Mai devreme sau mai tîrziu. Ca noi toţi. Trebuie să te aştepţi la una ca asta.

Stiller fuma şi tăcea. Habar nu aveam la ce se gîndea. În sfîrşit azvîrli ţigara în şemineu sau undeva pe aproape, hotărît să se ducă la culcare. Îmi era frig ; focul din şemineu stătea să se stingă şi nu mai aveam nici lemne.

— Poate că e totuşi bine că am stat de vorbă, am spus mai mult ca să mă aflu în treabă. Stiller încuviinţă fără convingere, rămase aşezat pe ladă, sprijinit în mîini; parcă aştepta să prindă putere.

— În realitate sînt exact acolo unde ar fi trebuit să încep acum doi ani, susţinu el, nici un pas mai departe ! Doar că s-au mai dus doi ani — Nu vreau să te plictisesc, Rolf, dar... Vedea că tremur de frig. Rolf, spuse el, ar fi mers ! Fără minuni, crede-mă, ar fi mers, ea şi cu mine, aşa cum sîntem, — nu atunci ! Dar acum, vreau să spun : acum doi ani. Acum pentru prima oară, acum şi aici... Stiller nu voia să plîngă, încercă să se stăpînească, se ridică în picioare. — Azi dimineaţă la clinică, spuse el, nu, asta a fost ieri... Lacrimile îi curgeau peste chipul altmin-

teri foarte stăpînit, încerca să spună ceva. Ar fi mers ! repetă el, dar nu reuşi să continue.

— Atunci o să şi meargă, am spus eu, atunci o să şi meargă !

Ceea ce a urmat a fost din cale afară de ciudat ; un timp ne-am prefăcut amîndoi că Stiller n-ar plînge. Stătea undeva în cameră, cu mîinile înfundate în buzunare, incapabil să spună ceva. Îi vedeam spatele, nu chipul, ştiam însă că Stiller plînge şi că nu aude nimic, iar eu vorbeam despre „Caietele“ sale numai ca să nu fiu un spectator mut.

— ...în orice caz ai aflat un lucru hotărîtor, i-am spus printre altele, ştii de pildă că nu rezolvi nimic trăgîndu-ţi un glonţ în tîmplă. Cum afli una ca asta, cine poate să spună ? Tu însă ştii lucrul acesta, deşi e de neînchipuit. Poate că ai o părere ciudată despre credinţă ; poate îţi închipui că cel credincios e sigur de sine, e înţelept, ca să zicem aşa, gata mîntuit. Tu însă nu eşti deloc sigur de tine, şi de aceea îţi închipui că nu eşti nici credincios. Nu-i aşa ? Nu ţi-l poţi imagina pe Dumnezeu, şi-ţi spui deci că nu l-ai aflat niciodată... Stiller părea bucuros că vorbeam. Din cîte ştiu eu despre viaţa ta, am spus eu, ai fost mereu gata să arunci totul fiindcă te simţeai nesigur. Doar nu eşti tu adevărul. Eşti un om şi adeseori ai fost dispus să renunţi la un neadevăr şi să fii nesigur. Or asta nu înseamnă altceva, Stiller, decît că eşti gata să crezi într-un adevăr, nu ? Şi anume într-un adevăr pe care nu-l putem schimba şi nici măcar ucide — şi care este viaţa.

Pendula din antreu se porni să zornăie ca de fiecare dată înainte de-a bate ora ; se făcuse ceasul trei.

— Mi s-au părut ciudate Caietele tale, am continuat, numai ca să mai spun ceva, încerci tot mereu să te accepţi pe tine însuţi fără să accepţi însă ideea de divinitate. Or asta e cu neputinţă, după cum s-a văzut. Ea reprezintă puterea care te poate ajuta să te accepţi cu adevărat. Toate acestea le-ai aflat ! Şi totuşi susţii că nu poţi să te rogi, ba o mai şi scrii. Te agăţi de neputinţa ta, deşi o ştii prea bine, zicînd că asta ţi-e personalitatea — şi toate acestea din încăpăţînare, doar fiindcă nu eşti tu forţa. Nu-i aşa ?

Fireşte că Stiller n-a răspuns.

— Ai impresia că ar trebui să te copleşească, fiindcă altfel nu e adevărat. N-ai vrea să te amăgeşti. Eşti tu însuţi uimit că mai trebuie să te şi rogi ca să poţi crede ; apoi ţi-e pur şi simplu teamă că divinitatea ar putea fi o plăsmuire de-a ta... Am continuat să vorbesc astfel multă vreme, apoi însă m-am întrerupt. Nu mă aşteptam, cum spuneam, ca Stiller să mă asculte, vorbeam doar ca să nu asist în chip de spectator mut la plînsul lui. Gîndurile lui erau altundeva.

— Faţa ei, spuse Stiller, nici nu e faţa ei, Rolf, n-a fost nicicînd — ! Mai mult n-a fost în stare să spună.

Stiller plîngea, cum rareori mi-a fost dat să văd un bărbat plîngînd. Şi în tot acest timp stătea drept ; ţinîndu-şi mîinile în buzunarele pantalonilor. N-am ieşit din cameră ; prezenţa mea acolo nici nu mai conta... În minutele acelea am încercat din răsputeri să-mi amintesc chipul ei, vedeam însă doar chipul ei din toamna trecută, cu trăsăturile descompuse, hohotele de plîns, gura deschisă, nemişcată, şi cei doi pumni mici, la fel de ţepeni, în poala ei, acel tremur mut al unui trup orb cuprins de o cumplită spaimă de moarte ; dar nu la asta voiam să mă gîndesc acum. M-am hotărît atunci să merg şi eu a doua zi la clinică, s-o văd pe doamna Julika, şi numai pentru cîteva clipe.

— Spune ceva, mă rugă Stiller cînd în sfîrşit, epuizat de plîns, remarcă din nou prezenţa mea.

— Ţi-am spus ce-aş fi putut să-ţi spun : — Julika n-a murit, am repetat eu, iar tu o iubeşti.

La care Stiller mă privi ca şi cum vorbele mele ar fi fost o revelaţie pentru el. Nu era încă sigur pe picioarele sale, ochii îi înotau în lacrimi, dar capul îi era limpede, zic eu. Spuse ceva frumos despre prietenia noastră, despre bunătatea mea, despre faptul că vegheasem aproape toată noaptea cu el, frecîndu-şi în acest răstimp fruntea galbenă ca ceara.

— Dacă te doare capul, i-am spus eu, am sus nişte Saridon. Dar nu mă mai auzea.

— Ai dreptate, repetă el de cîteva ori, mîine la ora nouă am s-o văd —

În sfîrşit ajunsesem în pragul uşii, eu însumi cădeam din picioare de oboseală, Stiller stinse candelabrul cu lumina sa diluată.

— Roagă-te pentru mine ca ea să nu moară ! mă imploră el, şi dintr-o dată ne învălui întunericul ; Stiller uitase să aprindă lumina din antreu. O iubesc — l-am auzit eu apoi spunînd. În cele din urmă am găsit comutatorul din antreu, am aprins lumina, ne-am strîns mîinile. Stiller voia să mai iasă puţin în grădină.

— Trebuie să iau puţin aer, spuse el, am băut pur şi simplu prea mult.

Era foarte liniştit.

A doua zi, era luni, coborîrăm cam pe la la nouă, soţia mea şi cu mine. Micul dejun ne aştepta pe masă, lîngă fereastra deschisă, cafeaua pusă la cald, două tacîmuri cu toate accesoriile necesare. Nu fuseseră uitate nici solniţa, nici scrumiera. Ouăle moi, unul fiert trei minute pentru Sibylle şi însemnat ca atare, cît şi pîinea prăjită mai erau calde ; pesemne că prietenul nostru ne auzise în timp ce ne spălam şi plecase de curînd. Soţia mea auzise zgomotul din noaptea trecută, nu ştia însă că stătusem îndelung de vorbă. Presupuneam, fireşte, că Stiller se afla deja la clinică. Discuţia din timpul nopţii îmi apărea acum ca un vis, fără vreo legătură cu realitatea luminoasă a acelei zile, cu soarele ce se oglindea în tacîmurile noastre, cu priveliştea lacului vioriu întins la picioarele Alpilor Savoiei. Presupunînd că de la spital aveau să ne parvină veşti bune, hotărîsem să pornim chiar în aceeaşi zi spre Chèbres, Yverdon, Murten sau Neuenburg pentru a petrece ultima zi de vacanţă pe insula Sf. Petru. Vremea era din cale afară de îmbietoare. Într-o grădină din vecini înflorise deja o magnolie, tufişurile de forsythia ţîşneau cu galbenul lor strălucitor din spatele gardurilor, iar funicularul roşu printre colinele verzi pline de păpădii trecea gol în jos şi plin de excursionişti în sus. Era o lume copilăresc de colorată, cu

tot dichisul unei zile de Paşte ; păsărelele ciripeau asurzitor, iar pe lac trecea un vaporaş alb de agrement, îndreptîndu-se spre castelul Chillon, de undeva din depărtare răzbătea sunetul fanfarei duminicale, trenul fluiera în vale. Stiller ne găsi încă la micul dejun. Puţin speriaţi, ne-am grăbit să-l întrebăm ce face, gîndindu-ne fireşte la doamna Julika ; prietenul nostru nu venea însă de la clinică, ci din subsolul său. Nu dormise deloc şi petrecuse restul nopţii probabil în grădină, iar dimineaţa în atelier. Fireşte că era palid şi tras la faţă. De ce nu se dusese la ora nouă la clinică, nu ştiu ; nici măcar nu se bărbierise. Să-i fi fost teamă ? Aparent sigur de sine, ca şi cum doamna Julika urma să iasă azi-mîine din spital, vorbea despre tot felul de alte lucruri. Nici măcar nu sunase la la spital. Mă rugă în schimb să mă duc la clinică şi să-i transmit soţiei sale că avea să sosească şi el pe la unsprezece. Nici unul din motivele sale nu mă convingea. Trebuia să se mai bărbierească ! Apoi auzirăm că un personaj important aflat în trecere prin aceste locuri îşi exprimase dorinţa să vadă ceramica sa, şi că urma să sosească în jurul orei zece, dar nici acesta nu era un motiv îndeajuns de serios. Poate că Stiller se temea să apară la patul bolnavei mirosind a băutură. Era de altfel atent să stea la oarecare distanţă şi de soţia mea.

— Simt că put, spuse el.

Mirosul de băutură, închipuit sau real, nu l-ar fi împiedicat ca măcar să sune la clinică ; Stiller însă refuză. Iar eu nu aveam dreptul să-l silesc. În cele din urmă am plecat împreună cu soţia mea spre clinica Val Mont, unde ea a rămas să mă aştepte în maşină ; nu putea fi vorba decît de o vizită foarte scurtă, în măsura în care era permisă vizita unei persoane din afara familiei. Simţeam într-adevăr nevoia s-o văd pe doamna Julika înainte de plecare. Pe cînd mă aflam încă în hol, la informaţii, am înţeles dintr-o dată totul. A trebuit să mai aştept apoi un sfert de ceas într-un coridor însorit, cu vase de flori puse în faţa uşilor, cu surori mute care alergau încolo şi încoace, pînă ce tînărul doctor mi-a comunicat decesul ei. La insistenţele mele mi s-a promis că domnul Stiller nu avea să fie anunţat telefonic. Moartea survenise în urmă

cu o jumătate de oră, în mod cu totul surprinzător. Mi-am exprimat apoi dorinţa s-o văd pe doamna Stiller, dar am fost refuzat. Doamna nu se mai afla în camera ei. Chipul meu, pesemne că plîngeam, i-a convins în cele din urmă ; sau poate că a fost legitimaţia mea ? În orice caz, fu chemată sora-şefă care mă conduse la ea.

„Părul ei este roşu, judecînd după moda actuală chiar foarte roşu, dar nu ca gemul de măceşe, ci, mai degrabă, ca pulberea de miniu. Foarte special. La care se adaugă tenul foarte delicat : alabastru cu pistrui. Şi el foarte special, dar frumos. Iar ochii ? Aş zice : strălucitori, apoşi, albaştri-verzui ca marginile sticlei incolore. Din păcate şi-a ras sprîncenele, lăsînd doar o linie foarte subţire, care dă chipului ei un aer de duritate graţioasă, dar şi ceva de mască, o expresie împietrită de uimire. Foarte nobil pare nasul, mai ales din profil, multă expresie involuntară în nări. Buzele sînt cam subţiri pentru gustul meu, dar nu lipsite de senzualitate, ce trebuie însă mai întîi trezită. Părul ei desfăcut e încîntător, parfumat, mătăsos. Dinţii sînt excelenţi, nu fără plombe, dar de un sidefiu frumos. O priveam ca pe un obiect, o femeie, o femeie străină, oarecare“... Așa mi-a apărut mie atunci, întinsă pe pat, şi am avut dintr-o dată senzaţia îngrozitoare că de la bun început Stiller a văzut-o doar ca pe o moartă, şi pentru prima oară am avut şi conştiinţa profundă, absolută şi neabătută a păcatului pe care el îl săvîrşise faţă de ea.

Rămînea doar să-i duc vestea cea grea prietenului meu. N-am avut nevoie de prea multe cuvinte ; Stiller ştia. Cei de la clinică nu sunaseră, deşi trecuse o oră de cînd plecasem de acolo ; dar atunci cînd m-a văzut, Stiller a ştiut, ba a fost chiar el cel care a rostit cuvintele, n-aş vrea să spun cu resemnare, căci era înspăimîntătoarea resemnare a unui absent. L-am aşteptat apoi timp îndelungat ca să mergem împreună la clinică. Se dusese pînă sus în cameră să-şi ia haina, cum spunea el. Nu auzeam nimic, nici paşi, nici suspine, doar păsările zgomotoase de afară, iar pe măsură ce timpul trecea nevasta mea începu să se teamă că ar fi putut să-şi facă ceva. N-am crezut nici o clipă asemenea lucru, am urcat, însă la el şi i-am bătut în uşă. Cum n-am primit nici un răspuns, am intrat. Stiller

stătea în mijlocul camerei, cu mîinile înfundate în buzunarele pantalonilor, aşa cum îi era obiceiul.

— Acuşi vin, spuse el.

L-am condus la clinică unde l-am aşteptat afară în maşină. Imaginea moartei era mult mai intensă decît tot ceea ce puteam vedea cu ochii deschişi ; era imaginea unei fiinţe trecute, care pe vremea ei nu fusese recunoscută de nimeni, şi cel mai puţin de cel care, cu iubirea-i de om, luptase ca s-o cucerească. După un sfert de oră Stiller se înapoie, aşezîndu-se lîngă mine în maşină.

— E frumoasă, spuse el.

Mi-am prelungit concediul şi am rămas, şi după plecarea soţiei mele, cîteva zile la Glion, ca să fiu de ajutor în toate cele cîte sînt necesare într-un astfel de caz. În rest n-am avut senzaţia că Stiller s-ar fi bucurat de prezenţa mea, şi nici n-am mai deschis vreo discuţie. Partea medicală nu-l interesa, iar altceva nu mai rămăsese de discutat ; totul fusese hotărît. În seara zilei cînd a trebuit să plec, după mica înmormîntare într-un cimitir străin, prietenul meu lucra în atelierul său de la subsol. Mă conduse pînă la portiţa de fier cu placa-i ciudată, dar gîndul îi era în cu totul altă parte, încît i-am strîns de două sau de trei ori mîna. Ne-am mai văzut apoi din cînd în cînd ; telefoanele sale nocturne încetară, iar scrisorile erau scurte. Stiller rămase la Glion, trăind de unul singur.

Lector : MIRCEA BUCURESCU
Tehnoredactor : ELENA DINULESCU

Bun de tipar : 26.I.1989
Coli de tipar : 25

Comanda nr. 80 517
Combinatul poligrafic „Casa Scînteii",
Piața Scînteii nr. 1, București,
Republica Socialistă România

Max Frisch (născut la Zürich în 1911), prestigios autor contemporan, cunoscut prin lucrările sale în proză (Stiller. Homo faber, Numele meu fie Gantenbein, Jurnal 1946—1949. Jurnal 1966—1971, Montauk) **şi deopotrivă prin dramaturgia sa** (Zidul chinezesc, Baronul Öderland, Don Juan sau Dragostea pentru geometrie, Biedermann şi incendiatorii. Biografie, Andorra. Tripticon **etc.).**

„Orice om îşi inventează mai devreme sau mai tîrziu o poveste pe care o consideră a fi viaţa sa, cu orice preţ, sau o serie de poveşti, pe care le întăreşte cu nume şi date, încît s-ar zice că adevărul lor e de necontestat. Cu toate acestea însă, orice poveste e o invenţie şi, de aceea, poate fi, după părerea mea, oricînd schimbată."

MAX FRISCH

Lei 21

I S B N 973—34—0021—1